

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

Збірник наукових праць

Випуск 2(4) 2015

Частина 1

МУКАЧЕВО
2015

Видання Мукачівського державного університету

Науковий вісник Мукачівського державного університету.

Серія «Економіка»

Випуск 2(4) 2015 рік

Частина 1

Збірник наукових праць

Заснований у 2014 році

Збірник входить до переліку фахових видань у галузі економічних наук

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 1279 від 06.11.2014 р.)

З 2015 року збірник представлено у 3 міжнародних наукометричних базах даних, репозиторіях та пошукових системах

Рекомендовано до друку Вченою радою Мукачівського державного університету, протокол № 12 від 29.04.2015 р.

Рецензенти:

Максимова В. Ф., д.е.н., професор

Щурик М. В., д.е.н., професор

Адреса редакції: 89600, Закарпатська обл., м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
Мукачівський державний університет,
Редакція Наукового вісника МДУ,
тел. (03131) 2-11-09,
(03131) 2-15-32,
e-mail: nvemsu@gmail.com

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції. Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Головний редактор

Черниченко Тетяна Володимирівна – д.е.н., професор (Україна)

Заступник головних редактора

Проскура Володимир Федорович – д.е.н., професор (Україна)

Відповідальний секретар

Ігнатишин Марія Василівна – к.е.н., доцент (Україна)

Редакційна колегія:

Буркинський Борис Володимирович – д.е.н., професор (Україна)

Гоблик Володимир Васильович – д.е.н., доцент (Україна)

Даниленко Анатолій Іванович – д.е.н., професор (Україна)

Денінс Андріс – Doctor of Economix, професор (Латвія)

Іщук Світлана Олексіївна – д.е.н., професор (Україна)

Лендел Михайло Андрійович – д.е.н., професор (Україна)

Мікловда Василь Петрович – д.е.н., професор (Україна)

Мікула Надія Анатоліївна – д.е.н., професор (Україна)

Мілашовська Ольга Іванівна – д.е.н., професор (Україна)

Папп Василь Васильович – д.е.н., професор (Україна)

Пітюлич Михайло Іванович – д.е.н., професор (Україна)

Саксонова Світлана – Doctor of Economix, професор (Латвія)

Стуглік Джоанна – Doctor of Economix, професор (Польща)

Товканець Ганна Василівна – д.пед.н., професор (Україна)

Щербан Тетяна Дмитрівна – д.психол.н., професор (Україна)

Джекабсон Сандра – PhD, доцент (Латвія)

Реслер Марина Василівна – к.е.н., доцент (Україна)

Ровт Алекс – к.е.н. (США)

Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. пр. / Ред. кол.: Черниченко Т. В. (гол. ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – Випуск 2(4). Частина 1. – 276 с.

ЗМІСТ

Економіка та управління національним господарством

<i>Щербан Т.Д.</i> Мукачівський державний університет: історичний вимір його становлення та перспективи розвитку	9
<i>Кашуба Я.М.</i> Забезпечення підприємницької активності в умовах економічної нестабільності	12
<i>Клопов І.О.</i> Передумови розвитку відновлювальних джерел енергії	17
<i>Князевич А.О., Брітченко І.Г.</i> Кластерний підхід до створення інноваційної інфраструктури країни	24
<i>Коваленко О.В.</i> Концептуальний підхід до побудови моделі інноваційного розвитку продовольчого комплексу	29
<i>Краус Н.М.</i> Інноваційна економіка: дефініція поняття та інституціональний базис розвитку	36
<i>Лендел М.А., Жулганич О.М.</i> Специфіка міжгалузевих організаційно-економічних відносин в агропромисловому виробництві: аналітичний аспект	42
<i>Ліхоносова Г.С.</i> Місце феномену соціального відторгнення в сучасних соціально-економічних трансформаціях	48
<i>Мареха І.С., Іванченко М.В.</i> Кумулятивний вплив еколого-культурних факторів на економічні характеристики природокористування	54
<i>Могильний О.М.</i> Роль експортно-орієнтованого сільського господарства в стратегіях розвитку економіки	58
<i>Сімків Л.Є.</i> Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ	66
<i>Ульянченко О.В.</i> Інноваційно-інвестиційна діяльність, як основа сталого розвитку економіки держави	70
<i>Стадницька Ю.Ю.</i> Просторова диференціація собівартості та цін водопостачання в Україні як чинник розміщення господарської діяльності	76

Економіка та управління підприємствами

<i>Бондарчук Л.В., Гулівата І.О.</i> Концептуальні підходи та сучасні елементи моделювання ефективного управління підприємством в умовах розвитку економіки	83
<i>Бухало О.В.</i> Вплив інноваційної діяльності на розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств	90
<i>Вергун В.А., Ступницький О.І.</i> Сучасні інноваційні зміни системи управління персоналом фірми	96
<i>Гудзь О.Є.</i> Ідентифікація та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства	101
<i>Калінеску Т.В.</i> Діагностика здатності виробничого персоналу щодо інноваційного розвитку підприємств	107
<i>Нагорний Є.І.</i> Пробний маркетинг промислової інноваційної продукції: сутність, види і особливості реалізації	112
<i>Орлова А.Ю.</i> Необхідність обґрунтованого визначення собівартості продукції машинобудівного підприємства для підвищення її конкурентоспроможності	119
<i>Газуда Л.М., Салдан Т.Ю.</i> Аутсорсинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства	124
<i>Темченко О.А.</i> Визначення раціональної виробничої потужності гірничозбагачувальних підприємств для посилення їх конкурентних позицій	128

Регіональна економіка, демографія та соціальна політика

<i>Бочко О.Ю., Молнар М.С.</i> Розвиток регіонального маркетингу: особливості та перспективи	136
---	-----

<i>Гулько Л.Г.</i> Аналіз інвестиційної діяльності у Хмельницькій області та напрями покращення її інвестиційної привабливості	141
<i>Звонар Й.П.</i> Активна політика зайнятості в країнах Європейського Союзу та можливості її застосування в Україні	145
<i>Коваленко О.В., Янчуков Ю.О.</i> Розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств енергетичної галузі Придніпровського економічного району	150
<i>Козирєва О.В.</i> Поглиблення інтеграції України з ЄС	157
<i>Никитюк Т.Л., Баула О.В.</i> Стратегія формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку Волинського регіону до 2020 року	164
<i>Паулик А.Я.</i> Проблеми та перспективи розвитку інноваційного потенціалу економіки регіону	169
<i>Проскура В.Ф.</i> Технологія управління ресурсним забезпеченням економічної безпеки та стійкого розвитку регіону	176
<i>Ровенська В.В., Редькіна Ю.О.</i> Формування та розвиток інноваційної складової трудового потенціалу України	181
<i>Десіслава Петрова, Панько М.В.</i> Європейська політика і стратегія 2020 - управління, промисловість, освіта в Болгарії	189
<i>Ткаленко С.І.</i> Вплив інтеграційних процесів ЄС на стратегічний розвиток України в умовах глобалізації	193
<i>Феєр О.В.</i> Аналіз інвестиційної діяльності підприємств Закарпатської області	199
<i>Химинець В.В.</i> Регіональна еколого-економічна політика як інституційна передумова забезпечення сталого розвитку	204

Економічна статистика, бухгалтерський облік та аудит

<i>Августова О.О.</i> Формування облікової політики щодо витрат рибопереробних підприємств	209
<i>Бурак І.О.</i> Облікова політика як складова організації обліку заборгованості за розрахунками	214
<i>Височан О.С.</i> Витрати на формування споживчої цінності туристичного продукту як об'єкт бухгалтерського обліку	218
<i>Фурман Т.Ю.</i> Система статистичних показників рівня інфляції	223

Фінанси, гроші та кредит

<i>Власюк В.Є.</i> Фінансова складова формування економічної структури суспільства	230
<i>Гоблик В.В., Королович О.О.</i> Внутрішній фінансовий контроль правильності та своєчасності формування статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями	237
<i>Максімова В.Ф., Кузіна Р.В.</i> Деякі питання формування складу фінансових і нефінансових показників інтегрованої звітності	243
<i>Маркевич К.Л.</i> Поточний стан та перспективи прямого іноземного інвестування в економіку України	249
<i>Ніколаєва Т.В.</i> Моніторинг формування повної вартості державної нерухомості	256
<i>Сириченко Н.С.</i> Економічна сутність і класифікація інвестицій в умовах глобальних трансформацій	263
<i>Павліха Н.В., Павлова І.І.</i> Джерела інвестування природоохоронних територій	270

CONTENTS

Economics and management of national economy

<i>Scherban T.D.</i> Mukachevo state university: historical dimension of its formation and the perspectives of development	9
<i>Kashuba Yu.</i> Ensuring business activity in the conditions of economic instability	12
<i>Klopov I.</i> Background of renewable energy	17
<i>Kniazevych A., Britchenko I.</i> Cluster approach to the creating of innovative infrastructure of the country	24
<i>Kovalenko O.</i> The conceptual approach to the construction of a model of innovative development of the food industry	29
<i>Kraus N.</i> Innovative economy: definition of concept and institutional basis of development	36
<i>Lendyel M., Zhulkanych O.</i> Specificity of intersectoral organizational and economic relations in agricultural production: analytical aspect	42
<i>Likhonosova H.</i> Place the phenomenon of social exclusion in the contemporary social and economic transformations	48
<i>Marekha I., Ivanchenko M.</i> Cultural-ecological cumulative effects on economic characteristics of nature management	54
<i>Mohyl'nyy O.</i> The role of export-oriented agriculture in economic development strategies	58
<i>Simkiv L.</i> Economic growth as an indicator of quality of economic reforms	66
<i>Ulianchenko O.</i> Innovation and investment activity as the foundation for sustainable national economic development	70
<i>Stadnyts'ka Yu.</i> Spatial differentiation of prime costs and price of water-supply in Ukraine as a factor of placing of economic activity	76

Economics and business management

<i>Bondarchuk L., Hulivata I.</i> Conceptual approaches and modern elements of modeling effective management of an enterprise in terms of economic development	83
<i>Bukhalo O.</i> Influence of innovative activity on development of agricultural enterprises resource potential	90
<i>Verhun V., Stupnytskyy O.</i> Modern innovation changes of human resource management system of the company	96
<i>Hudz' O.</i> Identification and management of innovation and investment potential of the enterprise	101
<i>Kalinesku T.</i> Diagnosis of ability of production staff for innovative development enterprises	107
<i>Nagornyi Ye.</i> Trial marketing of industrial innovative products: the essence, types and features of implementation	112
<i>Orlova A.</i> The need to determine the reasonable cost of production of engineering enterprise to improve its competitiveness	119
<i>Gazuda L., Saldan T.</i> Outsourcing as a instrument for enhancing competitiveness of enterprises	124
<i>Temchenko A.</i> Determination of the rational production capacity of ore processing enterprises to enhance their competitive positions	128

Regional economics, demography and social policy

<i>Bochko O., Molnar M.</i> Development of regional marketing: features and prospects	136
<i>Hulko L.</i> An analysis of investment activity in Khmelnytskyi region and ways of its investment attractiveness improvement ...	141

<i>Zvonar Y.</i> The active employment policy in the countries of European Union and opportunities of its implementation in Ukraine	145
<i>Kovalenko O., Yanchukov Y.</i> The development of investment and innovation activity of energy sector enterprises of Dnieper economic area	150
<i>Kozyrieva O.</i> Enhancing Ukraine's integration with the EU	157
<i>Nykytyuk T., Baula O.</i> Strategy of forming of innovative and investment model of Volyn region development to 2020	164
<i>Paulyk A.</i> Problems and prospects of regional economic potential of innovation	169
<i>Proskura V.</i> Resource management technology of economic security and sustainable development of the region	176
<i>Rovens'ka V., Red'kina Yu.</i> Formation and development of innovative components of labor potential in Ukraine	181
<i>Desislava Petrova, Panko M.</i> European policies and strategies 2020 – administration, industry, education in Bulgaria	189
<i>Tkalenko S.</i> The influence of the EU integration processes on the strategic development of Ukraine in the context of globalization	193
<i>Feyer O.</i> Analysis of investment activity of Transcarpathian enterprises	199
<i>Khymynets V.</i> Regional ecological and economic policy in institutional prerequisites of sustainable development	204

Economic statistics, accounting and auditing

<i>Avgustova O.</i> Formation of accounting policy concerning fish processing enterprises	209
<i>Burak I.</i> The accounting policies as part of the accounts payable organization	214
<i>Vysochan O.</i> Expenses for setting customer value of tourism products as an object of accounting	218
<i>Furman T.</i> Statistical system inflation rate	223

Finance, money and credit

<i>Vlasiuk V.</i> Financial component of public economic structure formation	230
<i>Hoblyk V., Korolovych O.</i> The internal financial control of correctness and timeliness of formation of the authorized capital of enterprises with foreign investment	237
<i>Maximova V., Kuzina R.</i> Certain issues concerning formation of financial and non-financial indicators in integrated reporting	243
<i>Markevych K.</i> Current state and prospects of foreign direct investment in Ukrainian economy	249
<i>Nikolaieva T.</i> Monitoring of public real estate full cost formation	256
<i>Strychenko N.</i> Economic essence and classification of investments in the conditions of global transformations	263
<i>Pavlikha N., Pavlova I.</i> Investment sources of environmental areas	270

ДВАДЦЯТИРІЧНОМУ ЮВІЛЕЮ МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ

Щербан Тетяна Дмитрівна,

д.психол.н., проф., ректор Мукачівського державного університету

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Найбільшу цінність суспільства становить його інтелектуальний потенціал, тому забезпечення розумового розвитку підрастаючого покоління є найважливішим завданням системи освіти.

Створення сприятливих умов для нагромадження інтелектуального потенціалу (на стадіях формування, використання та розвитку) та його якісних змін стають можливими на основі стратегічних партнерських відносин між промисловими підприємствами, науковими установами, освітніми закладами та іншими суб'єктами ринку.

Для м. Мукачево важливим є існування вищого навчального закладу, який за коротку історію існування дав путівку у життя багатьом тисячам талановитих випускників, серед яких відомі політики, визнані керівники багатьох державних установ, підприємств і громадських організацій.

Історія Мукачівського державного університету розпочалась з навчального закладу, який функціонував з 1914 року як державна Учительська семінарія. Ще 1 грудня 1902 р. депутат угорського парламенту, мукачівський міський голова Я. Недецеї на засіданні культурного союзу (ради) Березького комітату вніс пропозицію про відкриття у Мукачеві вчительської семінарії. Але ця ідея не отримала відповідної підтримки. У травні 1912 р. було внесено аналогічну пропозицію. Місто вже було готове до часткового фінансування витрат на утримання учбового закладу. У 1913 р. уряд Угорщини дав згоду на відкриття семінарії. Згідно з рішенням Міністерства віросповідань та освіти Угорщини, прийнятого в 1913 році, назва її була така: Мукачівська угорська королівська державна народно-шкільна семінарія.

Вже наступного року Мукачівська семінарія розпочала підготовку педагогічних кадрів. Першим директором став Янош Сонді. Перший випуск фахівців Мукачівської семінарії відбувся у 1918 р.

Етапи становлення та історичний розвиток навчального закладу:

1914 рік – відкриття в м. Мукачеві угорсько-королівської державної народно-шкільної семінарії з ініціативи мера міста Яноша Недецеї;

1939 рік – реорганізація навчального закладу в ліцей;

1945 рік – реорганізація в педагогічне училище з підготовки вчителів початкових класів з українською та угорською мовами навчання;

1956 рік – відкриття спеціальності «Дошкільне виховання»;

1957 рік – відкриття спеціальності «Музичне виховання»;

1982-1992 роки – навчання румунських етнічних меншин за спеціальністю «Початкове навчання»;

березень 2002 року – навчальний заклад реорганізовано в Мукачівський гуманітарно-педагогічний коледж;

травень 2003 року – навчальний заклад реорганізовано в Мукачівський гуманітарно-педагогічний інститут.

Мукачівський гуманітарно-педагогічний інститут як навчальний заклад, належав до комунальної форми власності і знаходився у підпорядкуванні управління освіти і науки Закарпатської ОДА. Він здійснював підготовку майбутніх спеціалістів для системи дошкільної, початкової освіти, та шкіл національних меншин.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України за № 518 від 14 липня 1995 року було відкрито Мукачівський філіал Хмельницького Технологічного університету «Поділля».

У вересні 2008 року шляхом злиття Мукачівського технологічного та Мукачівського гуманітарно-педагогічного інститутів створено Мукачівський державний університет.

З першого дня заснування (1995-2013 рр.) Мукачівський державний університет очолював Юрій Вікентійович Мигалина – доктор хімічних наук, професор. З його ім'ям нерозривно пов'язане становлення і розвиток вузу як одного з провідних вищих навчальних закладів Закарпаття.

У 2013 р. – згідно наказу № 587-к від 24.12.2013 р. Міністра освіти і науки України «Про виконання обов'язків ректора», призначено в.о. ректора Мукачівського державного університету кандидата педагогічних наук, професора Василя Васильовича Росула.

У 2014 року – на конкурсній основі згідно наказу № 202-к від 15.05.2014р. Міністра освіти і науки України «Про призначення на посаду ректора», призначено ректором Мукачівського державного університету доктора психологічних наук, професора Щербан Тетяну Дмитрівну.

Мукачівський державний університет здійснює підготовку фахівців за 16 напрямками базової вищої освіти (ОКР «бакалавр»): технологія виробів легкої промисловості, фінанси і кредит, облік і аудит, маркетинг, менеджмент, туризм, готельно-ресторанна справа, дошкільна освіта, початкова освіта, музичне

мистецтво, філологія (англійська), практична психологія, інженерна механіка, професійна освіта (економіка), професійна освіта (технологія виробів легкої промисловості), професійна освіта (дизайн), за 14 напрямками ОКР «спеціаліст» та 12 напрямками ОКР «магістр».

Підготовку фахівців здійснюють 16 кафедр, 11 з яких є випусковими.

Навчальний процес в Мукачівському державному університеті забезпечують 216 осіб професорсько-викладацького складу, а саме: 11 докторів наук та професорів; 102 кандидатів наук та доцентів.

Організацію навчальної, науково-методичної, наукової та виховної роботи в університеті забезпечують такі факультети: туризму і готельно-ресторанного бізнесу; економіки, управління та інженерії; педагогічний; гуманітарний.

Підготовка наукових, науково-педагогічних кадрів завжди була пріоритетною для МДУ. У 2014 році відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.07.2014 р. № 790 відкрито постійно діючу аспірантуру зі спеціальностей: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством; 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. В 2014 році до аспірантури без відриву від виробництва на умовах контракту зараховано 3 особи.

2014 р. характеризується значними показниками щодо захисту кандидатських і докторських дисертацій. За звітний період захищено 18 дисертацій, з яких 3 докторські дисертації. 50 викладачів працюють над кандидатськими науковими дослідженнями. У докторантурі навчаються 1 викладач, 11 працюють над написанням докторських дисертацій.

Науковцями університету тільки за 2014 рік видано 13 монографій, 9 навчальних посібників, з них 4 з грифом МОН України, опубліковано 45 статей у провідних наукових журналах України, з них – 380 у фахових виданнях та 43 – за кордоном.

Новизна та високий рівень науково-технічних розробок підтверджуються отриманими дипломами, золотими та срібною медалями на міжнародних виставках. У 2014 р. науковці МДУ взяли участь та отримали нагороди у 3-х Міжнародних виставках та форумах: «Освіта та кар'єра-2014» – диплом та золота медаль у номінації «Профорієнтаційна робота серед молоді»; «Інноватика в сучасній освіті» – диплом та медаль «Лауреат конкурсу II ступеня» в номінації «Інновації у діяльності вищого навчального закладу з інтеграції в європейський освітній і науковий простір»; «Освіта та кар'єра-День студента-2014» – диплом та золота медаль у номінації «Досягнення у працевлаштуванні випускників ВНЗ».

На базі університету проводяться міжнародні конференції, науково-практичні семінари та круглі столи.

Розвитку навчальної, методичної та наукової діяльності МДУ сприяє видавнича діяльність МДУ. З 2014 р. у вузі виходить друком «Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка», який відповідно до п. 6 наказу Міністерства освіти і науки України №1279 від 06.11.2014 р., включено до Переліку наукових фахових

видань України, де публікуються результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора філософії (кандидата наук) та доктора наук.

Впроваджена повна комп'ютеризація навчального процесу та науково-методичного забезпечення НДРС. Створено банк електронних версій навчальних матеріалів, науково-методичного забезпечення індивідуальної наукової роботи магістрантів та аспірантів, доступ до яких надається у вузівській комп'ютерній мережі.

Велика увага у вузі приділяється науковому та науково-технічному співробітництву з провідними вузами України, НАН України та закордонними вузами, з якими підписано 5 договорів про співробітництво. МДУ співпрацює з освітніми організаціями Кошицького краю Словаччини. За ініціативи Асоціації з питань інноваційності та трансферу технологій «Горизонти» (м. Жешув, Польща) було проведено засідання міжнародного експертного круглого столу в рамках проекту «Розвиток малих та середніх підприємств Закарпатської області на основі використання інноваційних енергозберігаючих технологій» на тему «Енергозбереження в секторі малого і середнього бізнесу» з метою підтримки соціально-економічного розвитку Закарпатської області у сфері функціонування малих та середніх підприємств. МДУ є учасником Проекту «Карпатський туристичний шлях» (№ HUSKROUA/0901/068) в рамках Програми Європейського інструменту сусідства та партнерства Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013, який реалізується Агентством з підтримки регіонального розвитку (Кошице), Агентством регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття», Агентством з питань сталого розвитку Карпатського регіону FORZA з метою зростання та покращення рівня розвитку транскордонного туризму в Карпатському регіоні. Налагоджені творчі зв'язки з науковцями, викладачами і студентами Бельсько-Бяльського відділення Лодзинського Технічного університету (спеціальності легкої промисловості), Мішкольцьким та Будапештським університетами, Радомським технологічним університетом (Польща). Досягнуто домовленості про проведення наукових досліджень із залученням сучасного німецького наукового обладнання в текстильній та швейній галузі, обмін студентами і учнями навчальних закладів в культурно-мистецькій сфері. Разом з Закарпатською ОДА та міськими державними адміністраціями проводяться заходи, спрямовані на підвищення рівня ефективності роботи науковців вузу щодо вирішення регіональних потреб.

МДУ є авторизованим партнером інноваційної структури «Національна мережа трансферу технологій».

Структурними підрозділами Мукачівського державного університету є Виноградівський державний коледж та Мукачівський гуманітарно-педагогічний коледж, які забезпечують підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст».

Мукачівський державний університет постійно

проводить активну роботу щодо співпраці з роботодавцями з метою працевлаштування та отримання відповідних відгуків щодо рівня підготовки випускників, які вже працюють.

Починаючи з 2005 року в МДУ в рамках Болонського процесу успішно запроваджено європейські підходи до підготовки фахівців. На сьогодні у вузі студенти навчаються за кредитно-трансферною системою, яка дозволяє підвищувати мобільність студентів під час переходу з однієї навчальної програми на іншу.

Стратегія діяльності Мукачівського державного університету полягає у забезпеченні єдності загальнотеоретичної і фахової освіти; орієнтації підготовки спеціалістів на вимоги конкретних установ і організацій з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку Закарпаття та суміжних регіонів.

З нагоди святкування ювілею закладу ректор МДУ Щербан Т. Д. висловлює слова глибокої поваги та шани колективу за багатолітню ефективну співпрацю, особистий внесок кожного у становлення та подальший розвиток навчального закладу, зміцнення його матеріально-технічної бази, створення належних умов для проживання студентів, заняття фізичною культурою та спортом, проведення змістовного дозвілля, підготовку висококваліфікованих фахівців із вищою освітою.

Завдячуючи наполегливій праці колективу, нам вдалося за 20 років пройти шлях від філіалів, до знаного не лише у Закарпатському регіоні та Україні, а у ближньому зарубіжжі – класичного університету.

Особливих слів подяки заслуговують керівники органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування міста та області, які всіляко сприяли розвитку університету, впровадженню наукових розробок у виробництво, працевлаштуванню випускників.

Ми пишаємося тим, що серед когорти наших випускників є керівники відділів міністерств і відомств, професори, доценти, заслужені працівники освіти, керівники органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, державних підприємств та установ, бізнесових та банківських структур, громадських організацій та благодійних фондів.

Сподіваюсь, що першокурсники ювілейного 2015 року свято будуть зберігати 20-річні традиції Мукачівського державного університету та вписувати свої яскраві сторінки в його історію.

Бажаю всьому колективу міцного здоров'я, щастя та добра, подальших успіхів в роботі та навчанні.

Нехай натхнення і жага творчого пошуку будуть Вашими вірними супутниками, життя багатогранним і плідним, шлях до професійного зростання – успішним.

*З глибокою повагою до Вас ректор Мукачівського державного університету,
доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України*

Т. Д. Щербан

РОЗДІЛ I

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 334.021:338.124.4

Кашуба Ярослав Миколайович,
д.е.н., голова Державної служби зайнятості,
керівник Центрального апарату

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Стаття присвячена актуальній темі забезпечення підприємницької активності в умовах економічної нестабільності. Метою статті стало обґрунтування сучасних підходів до розвитку підприємницької активності в умовах економічної нестабільності в Україні. Дослідження здійснене на підставі даних офіційної статистики за допомогою конструктивно-розрахункового методу, відносних і середніх величин, графічного, порівняльного аналізу, розрахунку коефіцієнтів, монографічного, абстрактно-логічного методів тощо. У результаті проведення дослідження виявлено, що підприємницька активність в Україні знижується внаслідок недосконалості економічної політики попереднього періоду та соціально-політичних збурень сьогодення. Доведено, що у перспективі результатом згортання підприємницьких ініціатив може стати економічна стагнація, зростання рівня безробіття, зuboжіння населення, скорочення фінансових можливостей держави, зниження конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників на світових ринках тощо. В реалізації це обумовить неспроможність нашої держави реалізувати намічені реформи, позначиться на національній безпеці та унеможливить опір негативним впливам зовнішнього середовища політичного, економічного, воєнного характеру тощо. Обґрунтовано, що нагального вирішення потребує проблема забезпечення підприємницької активності на засадах удосконалення державної політики, спрямованої на посилення національної безпеки, зростання зайнятості населення, зміцнення конкурентоспроможності економіки, збільшення фінансових доходів держави тощо. Доведено, що політика забезпечення підприємницької активності повинна реалізовуватися на засадах реалізації інвестиційно-інноваційних моделей розвитку й спрямовуватися на створення сприятливих правових, організаційних, економічних, фінансових, морально-психологічних умов функціонування господарюючих суб'єктів, поліпшення інвестиційного клімату, раціоналізацію використання ресурсів, стимулювання платоспроможного попиту населення, стимулювання приватної підприємницької ініціативи тощо. Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні підходів до запровадження економічної політики, спрямованої на забезпечення підприємницької активності в умовах економічної нестабільності, обґрунтуванні засад формування перспективних моделей та реалізації основних заходів щодо розвитку підприємництва на інвестиційно-інноваційних засадах. Практична значущість дослідження обумовлена можливістю використання в процесі формування державної економічної політики результатів аналізу динаміки дестабілізаційних процесів в економіці нашої держави, оцінки основних причин їх виникнення, визначення ключової ролі підприємницької активності у забезпеченні соціально-економічного розвитку національного господарства.

Ключові слова: підприємницька активність, підприємництво, економічний розвиток, економічна політика, економічна нестабільність.

ВСТУП

Постановка проблеми. Підприємництво як вільна, самостійна, ініціативна господарська діяльність у різних сферах виробництва, що здійснюється на власний ризик із метою досягнення економічних й соціальних результатів та одержання прибутку, є визначальним чинником ринкової економіки. Без

підприємництва ринок функціонувати не спроможний. Тому рівень і динаміка підприємницької активності є найважливішим індикатором поточного стану економіки та перспектив її розвитку, а отже має бути пріоритетним об'єктом державної економічної політики у ринкових умовах.

Нині для України забезпечення належного рівня підприємницької активності має особливе значення.

Адже держава змушена в короткі терміни вирішувати складні стратегічно важливі завдання, пов'язані з реформуванням системи державного управління і місцевого самоврядування, закріпленням вектору євроінтеграції на міжнародній арені, посиленням демократичних засад державотворення, розв'язанням оборонних, соціальних, економічних, демографічних проблем тощо. Вирішення означених завдань потребує значних фінансових ресурсів, джерелами яких мають бути не лише позики і кредити міжнародних організацій, допомога інших держав, кошти іноземних та внутрішніх інвесторів, засоби резервних фондів, а й перш за все частина доданої вартості, що вироблятиметься у результаті ритмічної і ефективної роботи національного господарства.

Поряд з тим, світовий досвід показує, що в країнах з високим рівнем підприємницької активності, де забезпечується достатня доходність населення, нагромаджується капітал, розвивається заможне суспільство гострота великої частки соціальних, демографічних, економічних, політичних й інших проблем знижується, а подеколи й взагалі зникає. Це дозволяє державі зосереджуватися на виконанні найбільш важливих функцій, раціонально розподіляти й ефективно використовувати державні ресурси. Саме тому забезпечення підприємницької активності в Україні в сучасних умовах має важливе стратегічне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємницька активність стала предметом наукових досліджень ще на зорі розвитку економіки як науки і висвітлювалася у роботах А. Сміта, Д. Рікардо, У. Джевонса, К. Маркса, Ф. Енгельса, К. Жугляра, Д. Кітчина, М. Туган-Барановського, К. Менгера, Е. Бем-Бавека, Ф. Візера, А. Маршалла, Л. Мізеса, М. Ротбарда, Ф. Хайєка, Дж. Кейнса, Е. Хансена, Р. Харрода, Й. Шумпетера, Т. Веблена, Д. Коммонса, У. Мітчелла, Ч. Баллока, У. Персона, Р. Кобдена, Ф. Найта, М. Фрідмена, І. Адізеса, Л. Грейнера і багатьох інших.

Нині напрацювання класиків економічної думки знайшли своє продовження у дослідженнях чисельної когорти вітчизняних науковців. Серед яких виділяються роботи С. Жарая, що присвячені проблемам формування державної політики у сфері регулювання підприємницької активності [1], В. Мадзігона, спрямовані на удосконалення механізмів утворення та функціонування підприємницьких структур [2], І. Дегтярьової, що висвітлюють низку управлінських аспектів підприємництва [3], працю колективу авторів на чолі з К. Альбаглі, в якій розкрито засади трансформації стратегічних підходів здійснення підприємництва в умовах глобалізації та розвитку інноваційних, інтеграційних та екологозахисних процесів в економіці [4], й інші.

У чисельних наукових публікаціях наголошується на тому, що підприємницька активність чутлива до будь-яких соціально-економічних, політичних, природно-кліматичних, правових, техногенних й інших потрясінь та жваво реагує на виникнення і поширення кризових явищ. Тому окремі дослідження, зокрема Г. Ф. Толмачової та О. С. Квілінського [5], К. В. Петренко [6],

Г. В. Блакити [7] й інших присвячені проблемам розвитку підприємництва в умовах впливу дестабілізаційних процесів.

Водночас, публікації, в яких висвітлені особливості підприємницької активності в умовах економічної нестабільності залишаються поодинокими, а питання стимулювання її розвитку недостатньо вивчені. Це обумовлює потребу поглиблених досліджень проблем розвитку підприємницької ініціативи в національному господарстві України з урахуванням впливу сучасних процесів політичного та соціально-економічного характеру.

Дослідження здійснювалося на підставі даних Державної служби статистики України [8] за допомогою конструктивно-розрахункового методу, відносних і середніх величин, графічного, порівняльного аналізу, розрахунку коефіцієнтів, монографічного, абстрактно-логічного методів тощо.

Мета статті (постановка завдання). Виходячи з викладеного метою дослідження є обґрунтування сучасних підходів до розвитку підприємницької активності в умовах економічної нестабільності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток підприємництва в Україні нині ускладнений впливом економічної нестабільності, що є результатом дії цілої сукупності чинників: остаточно неподоланими наслідками кризи 2008-2009 рр., недосконалістю економічної політики 2010-2013 рр., соціально-політичними збуреннями й воєнним конфліктом 2014-2015 рр. тощо.

Так, після фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. в національному господарстві України відбулася відносна стабілізація, спостерігалися позитивні зрушення в окремих сферах економіки. Зокрема, за даними Державної служби статистики України [8] у 2010 р. порівняно з попереднім роком на 11,0% зросло виробництво промислової продукції, на 6,4% – вантажооборот, на 7,6% – оборот роздрібної торгівлі, на 29,8% – експорт товарів тощо. У 2011 р. зростання цих показників склало відповідно 7,3%; 5,7%; 14,7%; 34,3%, збільшилися також обсяги виробництва продукції сільського господарства (на 17,5%) та будівництва (на 11,1%).

Водночас, стійку тенденцію зростання в національному господарстві так і не було забезпечено, показники соціально-економічного розвитку здебільшого не досягли ані рівня передкризового періоду, ані навіть рівня 2008 р. Як свідчать дані табл. 1, уже в 2011 р. тренд економічного погравлення було перервано, стагнаційні процеси посилювалися.

Упродовж 2011-2013 рр. у середньому на 6,8% щорічно скорочувалася чисельність господарюючих суб'єктів, на 3,33% – чисельність зайнятих працівників. Відбулося різке погіршення фінансового результату діяльності господарюючих суб'єктів до оподаткування, зокрема у 2012 р. він скоротився порівняно з попереднім роком більш, ніж на 20 млрд. грн., а у 2013 р. – майже на 73 млрд. грн. У ці ж періоди скорочення чистого прибутку господарюючих суб'єктів перевищило відповідно 32 та 57 млрд. грн.,

що в решті решт призвело до 22,8 млрд. грн. збитку від діяльності підприємств у 2013 р. Обсяги інвестицій вирізнялися значною варіативністю в динаміці, що не дозволило технічно переоснастити виробництво й призвело до поглиблення рівня зношеності основного капіталу.

У 2014 р. подальше погіршення індексів економічної динаміки в Україні набуло загрозливих форм. Так, за даними Державної служби статистики [8] порівняно з 2013 р. індекси промислової продукції склали 89,3%, будівельної продукції – 78,3%, вантажообороту 89,2%, пасажирообороту – 88,3%, обороту роздрібної торгівлі – 91,4%. Внутрішня нестабільність відбилася на зовнішньоекономічній діяльності, експорт товарів скоротився на 11,3%, а імпорт – на 27,6%. Негативного імпульсу до посилення дестабілізаційних процесів додала інфляцій – індекс цін виробників промислової продукції у 2014 р. порівняно з попереднім роком перевищив 131,8%, а

споживчих цін сягнув 124,9%. У результаті темп зростання безробіття у грудні 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. склав 109,2%, а заборгованості з виплати заробітної плати – сягнув 323,6%. І це в умовах, коли реальна заробітна плата 2014 р. склала лише 93,5% від рівня 2013 р.

Стагнаційні процеси продовжуються і у першому кварталі 2015 р. Найбільш наочним виразником цього є індикатори ділової упевненості, які визначають за результатами опитування вибіркової сукупності підприємств різних сфер економічної діяльності [8]. Як показано на рис. 1, підприємці в усіх галузях перебувають в стані очікувань економічного спаду. Проте, якщо в промисловості і торгівлі його прогнозують на рівні 10-12 %, то у сфері послуг – 36%, а в будівництві відповідно – 43%. Подібні очікування характерні для підприємницьких структур в сільському господарстві та на транспорті.

Таблиця 1

Основні показники функціонування економіки України*

Показники	Роки				Середньо-річний темп зміни, %	2013 р. до попереднього, +,-
	2010	2011	2012	2013		
Індекси фізичного обсягу ВВП, % до попереднього року	104,1	105,5	100,2	100,0	+2,45	-0,2
Кількість суб'єктів господарювання** : - всього, тис. одиниць	2183,9	1701,6	1600,1	1722,1	-6,81	+122,0
- з розрахунку на 10 тис. наявного населення, одиниць	477	372	351	378	-6,66	+27
Чисельність зайнятих працівників, тис. осіб**	10772,7	10164,5	9957,6	9729,1	-3,33	-228,5
Чисельність найманих працівників, тис. осіб**	8845,8	8757,9	8620,3	8279,4	-2,17	-340,9
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млрд. грн. ²	3596,6	4202,5	4459,8	4334,5	+6,72	-125,3
Фінансовий результат діяльності господарюючих суб'єктів до оподаткування, млн. грн.	58334,0	122210,0	101884,7	29283,2	+7,20	-72601,5
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	13906,1	67797,9	35067,3	-22839,7	+58,04	-57907
Усереднений рівень рентабельності підприємств в економіці, %	4,0	5,9	5,0	3,9	+3,42	-1,1
Частка прибуткових підприємств в економіці, %	59,0	65,1	64,5	65,9	+3,86	+1,4
Капітальні інвестиції в економіку, млн. грн.	189060,6	259932,3	293691,9	267728,0	+13,88	-25963,9
Рівень придатності основних засобів	25,1	24,1	23,3	22,7	-3,29	-0,6

* на основі даних Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України [8];

** дані наведено без банків та бюджетних установ.

Загалом динаміка зниження підприємницької активності упродовж останніх років, а також виявлені негативні очікування підприємців, свідчать про посилення економічної депресії та дозволяють припустити, що у найближчій перспективі відбудеться скорочення обсягів діяльності в усіх сферах економіки, зросте число безробітних, посиляться інфляційні

процеси, погіршаться конкурентні позиції вітчизняних товаровиробників, знизяться фінансові доходи державного бюджету тощо. Тому необхідно удосконалити сучасні засади реалізації економічної політики у сфері забезпечення підприємницької активності.

Зважаючи на необхідність закріплення вектору

європейської інтеграції, а також ефективні результати стимулювання підприємницької ініціативи в країнах ЄС, в основу національної політики розвитку підприємницької активності доцільно покласти європейський досвід, зокрема й використаний при формуванні стратегії розвитку ЄС «Європа – 2020».

Основними задачами держави, які мають вирішуватися через забезпечення підприємницької активності в Україні, мають стати:

1) підвищення рівня національної безпеки держави, у тому числі у розрізі енергетичної, продовольчої, фінансової безпеки;

2) зростання рівня зайнятості населення, доходів громадян та, як наслідок, поліпшення добробуту і рівня життя в країні;

3) забезпечення інноваційних засад розвитку вітчизняної економіки;

4) посилення конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників на українському та світових ринках;

5) збільшення доходів бюджету та посилення фінансових можливостей держави.

Обов'язковою умовою політики забезпечення підприємницької активності має стати її інноваційно-інвестиційна спрямованість. Задля цього необхідно на державному рівні підтримувати наявні науково-дослідні потужності, розвивати людський потенціал досліджень, стимулювати творчі наукові розвідки й наукову кооперацію.

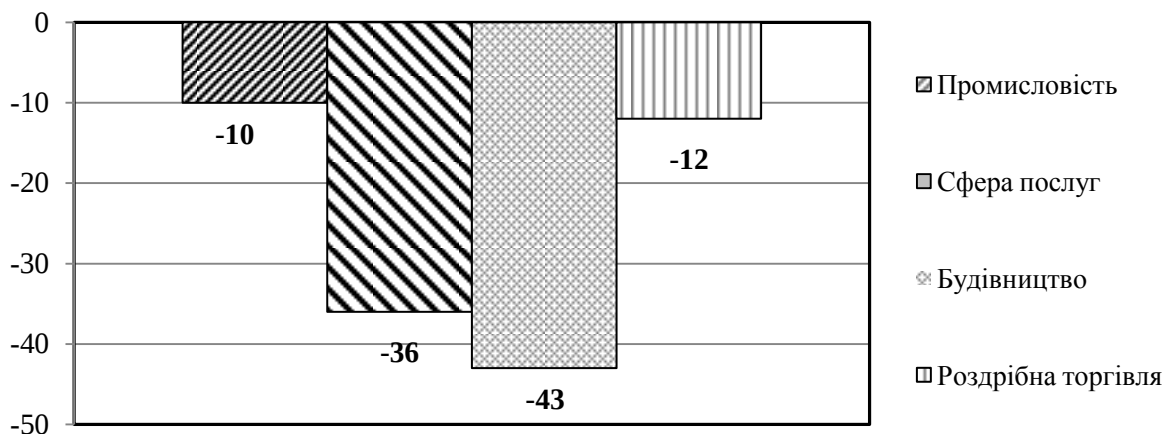

Рис. 1. Індикатори ділової впевненості в окремих сферах економічної діяльності у I кварталі 2015 р., % [8]

Основними напрямками підвищення підприємницької активності є:

- створення сприятливих правових, організаційних, економічних, фінансових, морально-психологічних та інших умов для стабільного і ефективного функціонування господарюючих суб'єктів;

- створення сприятливих умов для залучення вітчизняних й іноземних інвесторів у розвиток виробничих потужностей та інфраструктури;

- впровадження спрощених процедур отримання документів дозвільного характеру, а також подання звітності за принципом організаційної єдності;

- забезпечення найбільш сприятливих умов розвитку виробництва, ринкових відносин, раціонального використання ресурсів;

- стимулювання платоспроможного попиту населення як основної рушійної сили розвитку підприємництва;

- спрощення доступу до фінансових та інших видів ресурсів підприємницької діяльності;

- забезпечення прав власності та повноцінного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності;

- підтримання молодіжних ініціатив з розробки перспективних бізнес-ідей для створення інноваційного бізнесу;

- розширення інструментарію комерціалізації інноваційних ідей і розробок;

- удосконалення засад організації підготовки,

перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів підприємницької діяльності;

- підвищення рівня підприємницької активності та стимулювання приватної підприємницької ініціативи населення, у тому числі через програми державної служби зайнятості;

- підвищення підприємницької культури населення тощо.

Реалізація визначених підходів сприятиме забезпеченню підприємницької активності в економіці України й сприятиме стабілізації та розвитку конкурентного національного господарства.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підприємницька активність в Україні знижується внаслідок недосконалості економічної політики попереднього періоду та соціально-політичних збурень сьогодення. У перспективі результатом згортання підприємницьких ініціатив може стати економічна стагнація, зростання рівня безробіття, зuboжіння населення, скорочення фінансових можливостей держави, зниження конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників на світових ринках тощо. В решті решт це обумовить неспроможність нашої держави реалізувати намічені реформи, позначиться на національній безпеці та унеможливить опір негативним впливам зовнішнього

середовища політичного, економічного, військового характеру тощо. Тому нагального вирішення потребує проблема забезпечення підприємницької активності на засадах удосконалення державної політики, спрямованої на посилення національної безпеки, зростання зайнятості населення, зміцнення конкурентоспроможності економіки, збільшення фінансових доходів держави тощо. Політика забезпечення підприємницької активності повинна

реалізовуватися на засадах реалізації інвестиційно-інноваційних моделей розвитку.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку полягають в необхідності наукового обґрунтування підходів до подальшого удосконалення державної економічної політики у сфері стимулювання розвитку підприємництва та мотивації підприємницької ініціативи населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жарая С. Б. Підприємницька активність та тенденції державного впливу на розвиток малого бізнесу [Електронний ресурс] / С. Б. Жарая // Державне управління: теорія та практика. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_15.pdf.
2. Мадзігон В. Підприємництво та підприємство, вибір підприємницької ідеї та реєстрація підприємства / В. Мадзігон // Молодь і ринок. – 2013. – № 6. – С. 33-38.
3. Дегтярьова І. О. Підприємництво як складова конкурентоспроможності регіону: управлінський аспект / І. О. Дегтярьова // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 2. – С. 147-156.
4. Альбаглі К. Підприємництво. Ретроспектива викликів, розпізнавання нових цілей / К. Альбаглі, Т. Ю. Годованець, С. О. Степанчук // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 1. – С. 31-36.
5. Толмачова Г. Ф. Мале підприємництво в умовах кризи: аналіз розвитку і проблем / Г. Ф. Толмачова, О. С. Квілінський // Управління економікою: теорія та практика. – 2013. – С. 131-148.
6. Петренко К. В. Соціальне підприємництво як фактор розвитку депресивної території / К. В. Петренко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 10. – С. 189-192.
7. Блакита Г. В. Економічна нестабільність та фінансова стратегія торговельних підприємств: характер впливу і форми реагування [Електронний ресурс] / Г. В. Блакита // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2010_2_5.pdf.
8. Статистична інформація / Економічна статистика [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Кашуба Ярослав Николаевич

ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ АКТИВНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Статья посвящена актуальной теме обеспечения предпринимательской активности в условиях экономической нестабильности. Целью статьи стало обоснование современных подходов к развитию предпринимательской активности в условиях экономической нестабильности в Украине. Исследование осуществлено на основании данных официальной статистики с помощью конструктивно-расчетного метода, относительных и средних величин, графического, сравнительного анализа, расчета коэффициентов, монографического, абстрактно-логического методов. В результате проведенного исследования выявлено, что предпринимательская активность в Украине снижается вследствие несовершенства экономической политики предыдущего периода и сегодняшних социально-политических процессов. Доказано, что в перспективе результатом свертывания предпринимательских инициатив может стать экономическая стагнация, рост уровня безработицы, обнищание населения, сокращение финансовых возможностей государства, снижение конкурентных позиций отечественных товаропроизводителей на мировых рынках и тому подобное. В конечном итоге это обусловит несостоятельность нашего государства в отношении реализации намеченных реформ, скажется на национальной безопасности и исключит сопротивление негативным воздействиям внешней среды политического, экономического, военного характера. Обосновано, что неотложного решения требует проблема обеспечения предпринимательской активности на основе совершенствования государственной политики, направленной на усиление национальной безопасности, роста занятости населения, укрепление конкурентоспособности экономики, увеличение финансовых доходов государства. Доказано, что политика обеспечения предпринимательской активности должна реализовываться на основе инвестиционно-инновационных моделей развития и включать создание благоприятных правовых, организационных, экономических, финансовых, морально-психологических условий функционирования хозяйствующих субъектов, улучшение инвестиционного климата, рационализацию использования ресурсов, повышенный платежеспособного спроса населения, стимулирование частной предпринимательской инициативы. Научная новизна исследования заключается в совершенствовании основ внедрения экономической политики, направленной на обеспечение предпринимательской активности в условиях экономической нестабильности, обосновании подходов к формированию перспективных моделей и реализации основных мероприятий по развитию предпринимательства на инвестиционно-инновационной основе. Практическая значимость исследования обусловлена возможностью использования в процессе формирования государственной экономической политики результатов анализа динамики дестабилизирующих процессов в экономике нашего государства, оценки основных причин их

возникновения, определения ключевой роли предпринимательской активности в обеспечении социально-экономического развития национального хозяйства.

Ключевые слова: предпринимательская активность, предпринимательство, экономическое развитие, экономическая политика, экономическая нестабильность.

Kashuba Y.

ENSURING BUSINESS ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY

The important issue of ensuring business activity in the conditions of economic instability has been considered in the article. The aim of the article is to justify modern approaches to the development of business activity in the conditions of economic instability in Ukraine. The research has been carried out on the basis of official statistics using the design calculation method; the relative and average values, graphic, comparative analysis; calculation of ratios; monographic, abstract-logical methods, etc. As a result of the study it has been found that business activity in Ukraine is decreasing due to the ineffective economic policy in the previous period, and present-day social and political disturbances. It has been proved that downsized business initiatives may result in future economic stagnation, increased unemployment rate, poverty of residents, reduced financial capacity of the state, reduced competitiveness of national producers in world markets, etc. Finally, it will result in the failure of this country to implement the planned reforms, affect the national security, and it will make it impossible to resist negative external political, economic, military and other effects. It has been justified that ensuring business activity requires urgent solution on the basis of improving public policies aimed at enhancing national security, increasing employment rate, strengthening economic competitiveness, gain state financial revenues etc. It has been proved that the policy of ensuring business activity should be implemented through investment and innovation development patterns and be aimed at creating favorable legal, organizational, economic, financial, moral and psychological conditions for businesses entities, improvement of the investment environment, efficient use of resources, promotion of effective demand, stimulating private business initiative etc. The scientific novelty of the study is to improve approaches to implementing economic policies aimed at supporting business activity in the conditions of economic instability, to justify principles for designing advanced patterns and implementation of key measures to develop business on investment and innovation principles. The practical significance of the study is determined by the possibility in forming the government economic policies to use the results of the analysis of the dynamics of destabilizing processes in the economy of this country, estimation of the major reasons of their occurrence, defining the key role of business activity in ensuring social and economic development of the national economy.

Keywords: business activity, business, economic development, economic policy, economic instability.

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 620.9

Клопов Іван Олександрович,
к.е.н., доц., доцент кафедри інформаційних технологій
та економічної безпеки бізнесу,
Запорізька державна інженерна академія

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

У статті визначено передумови розвитку відновлюваних джерел енергії. Узагальнені тенденції розвитку сфери альтернативної енергетики в Україні. Розроблені рекомендації щодо вдосконалення регулюючої функції держави в цій галузі. Метою дослідження є визначення передумов розвитку відновлювальних джерел енергії, узагальнення тенденцій розвитку сфери альтернативної енергетики в Україні й розробка рекомендацій щодо удосконалення регулюючої функції держави у цій галузі. У статті виявлено передумови, проблеми та тенденції розвитку альтернативної енергетики і враховано їх при обґрунтуванні напрямів удосконалення ланок і елементів механізму формування стратегії стабілізації та розвитку господарюючих суб'єктів цієї сфери діяльності та галузі загалом. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали положення класиків економічної науки, роботи провідних вітчизняних і зарубіжних учених. Вірогідність і обґрунтованість одержаних результатів обумовлено використанням загальнонаукових методів пізнання, зокрема, системного аналізу та синтезу. Наукова новизна полягає в комплексному і системному, теоретичному й прикладному дослідженні передумов, проблем і тенденцій розвитку сучасного стану альтернативної енергетики. Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо удосконалення регулюючої функції держави в галузі альтернативної енергетики. Широкомасштабне впровадження виробництва енергії з нетрадиційних відновлюваних джерел в Україні дозволить зробити суттєвий крок у зменшенні енергетичної залежності країни, охороні довкілля та створенні умов для входження країни до європейської спільноти.

Ключові слова: альтернативна енергетика, енергоресурси, відновлювальні джерела, біоенергія, сонячна енергія, геотермальна енергія, гідроенергія.

возникновения, определения ключевой роли предпринимательской активности в обеспечении социально-экономического развития национального хозяйства.

Ключевые слова: предпринимательская активность, предпринимательство, экономическое развитие, экономическая политика, экономическая нестабильность.

Kashuba Y.

ENSURING BUSINESS ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY

The important issue of ensuring business activity in the conditions of economic instability has been considered in the article. The aim of the article is to justify modern approaches to the development of business activity in the conditions of economic instability in Ukraine. The research has been carried out on the basis of official statistics using the design calculation method; the relative and average values, graphic, comparative analysis; calculation of ratios; monographic, abstract-logical methods, etc. As a result of the study it has been found that business activity in Ukraine is decreasing due to the ineffective economic policy in the previous period, and present-day social and political disturbances. It has been proved that downsized business initiatives may result in future economic stagnation, increased unemployment rate, poverty of residents, reduced financial capacity of the state, reduced competitiveness of national producers in world markets, etc. Finally, it will result in the failure of this country to implement the planned reforms, affect the national security, and it will make it impossible to resist negative external political, economic, military and other effects. It has been justified that ensuring business activity requires urgent solution on the basis of improving public policies aimed at enhancing national security, increasing employment rate, strengthening economic competitiveness, gain state financial revenues etc. It has been proved that the policy of ensuring business activity should be implemented through investment and innovation development patterns and be aimed at creating favorable legal, organizational, economic, financial, moral and psychological conditions for businesses entities, improvement of the investment environment, efficient use of resources, promotion of effective demand, stimulating private business initiative etc. The scientific novelty of the study is to improve approaches to implementing economic policies aimed at supporting business activity in the conditions of economic instability, to justify principles for designing advanced patterns and implementation of key measures to develop business on investment and innovation principles. The practical significance of the study is determined by the possibility in forming the government economic policies to use the results of the analysis of the dynamics of destabilizing processes in the economy of this country, estimation of the major reasons of their occurrence, defining the key role of business activity in ensuring social and economic development of the national economy.

Keywords: business activity, business, economic development, economic policy, economic instability.

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 620.9

Клопов Іван Олександрович,
к.е.н., доц., доцент кафедри інформаційних технологій
та економічної безпеки бізнесу,
Запорізька державна інженерна академія

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

У статті визначено передумови розвитку відновлюваних джерел енергії. Узагальнені тенденції розвитку сфери альтернативної енергетики в Україні. Розроблені рекомендації щодо вдосконалення регулюючої функції держави в цій галузі. Метою дослідження є визначення передумов розвитку відновлювальних джерел енергії, узагальнення тенденцій розвитку сфери альтернативної енергетики в Україні й розробка рекомендацій щодо удосконалення регулюючої функції держави у цій галузі. У статті виявлено передумови, проблеми та тенденції розвитку альтернативної енергетики і враховано їх при обґрунтуванні напрямів удосконалення ланок і елементів механізму формування стратегії стабілізації та розвитку господарюючих суб'єктів цієї сфери діяльності та галузі загалом. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали положення класиків економічної науки, роботи провідних вітчизняних і зарубіжних учених. Вірогідність і обґрунтованість одержаних результатів обумовлено використанням загальнонаукових методів пізнання, зокрема, системного аналізу та синтезу. Наукова новизна полягає в комплексному і системному, теоретичному й прикладному дослідженні передумов, проблем і тенденцій розвитку сучасного стану альтернативної енергетики. Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо удосконалення регулюючої функції держави в галузі альтернативної енергетики. Широкомасштабне впровадження виробництва енергії з нетрадиційних відновлюваних джерел в Україні дозволить зробити суттєвий крок у зменшенні енергетичної залежності країни, охороні довкілля та створенні умов для входження країни до європейської спільноти.

Ключові слова: альтернативна енергетика, енергоресурси, відновлювальні джерела, біоенергія, сонячна енергія, геотермальна енергія, гідроенергія.

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах сучасної світової економічної кризи все більша увага світової спільноти приділяється посиленню структурних перетворень паливно-енергетичних комплексів країн. Основний зміст зазначених процесів полягає в підвищенні економічної ефективності використання енергоресурсів та зменшенні залежності від їх імпорту. Таким чином, очевидно є необхідність поглибленого наукового розгляду вищевказаних процесів з метою локалізації існуючих проблем, а також розробки рекомендацій щодо їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання альтернативних джерел енергії широко досліджена у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі зокрема такими науковцями: Є. Бузовським, В. Скрипниченко, М. Лучником, Б. Данилишином, Г. Забарним, Т. Рязовою, Д. Медуз, В. Фрадким. Однак, на

даний час малодослідженим залишається питання передумов розвитку відновлювальних джерел енергії.

Мета дослідження (постановка завдання). Метою дослідження є визначення передумов розвитку відновлювальних джерел енергії, узагальнення тенденцій розвитку сфери альтернативної енергетики в Україні й розробка рекомендацій щодо удосконалення регулюючої функції держави у цій галузі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За останні 150 років енергетика світу виросла в 35 разів і пройшла три етапи розвитку так, що тривалість етапів послідовно зменшувалася (70, 50 і 30 років), подвоювалися ціни палива і сповільнювалося зростання енергоспоживання (у 4,8; 4,2 і 1,6 рази), а в кінці кожного етапу спостерігався кризовий спад попиту на енергію (рис. 1).

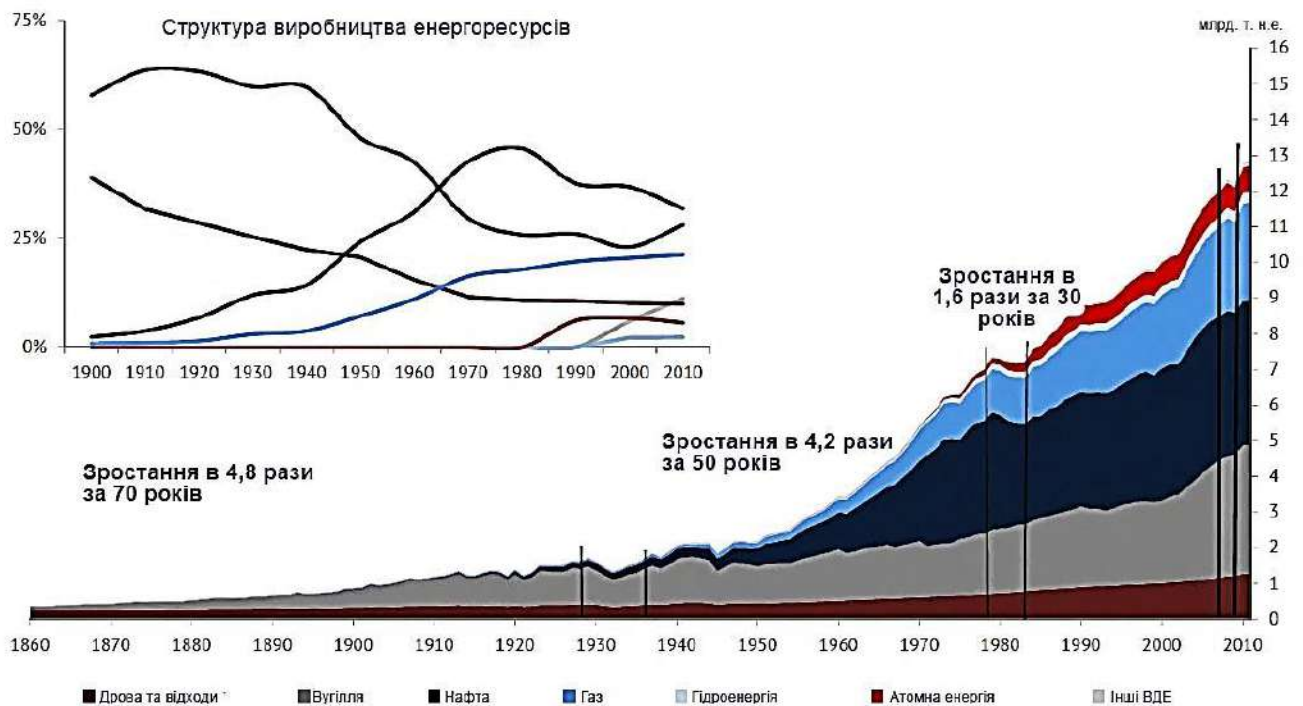

Рис. 1. Етапи розвитку світової енергетики [1]

Кожна економічна криза викликала зміну динаміки світової енергетики, яка сходила зі стійкої траєкторії експоненціального зростання, характерного для докризового періоду (1945-1970, 1980-2005 рр.). В ході кризи темпи зростання світового енергоспоживання знижувалися і могли ставати негативними, а після кризи формувалася нова стійка траєкторія експоненціального зростання. Ключовим наслідком криз індустріальної фази 1970-х рр. і постіндустріальної фази 2000-х рр. для енергетики була зміна пріоритетних джерел енергії, хоча динаміка ПЕБ через інерційність змінювалася вельми повільно. Криза 1970-х рр. призвела до зсуву від використання

нафти до використання природного газу, атомної енергії і тимчасово – вугілля (табл. 1). Криза 2000-х рр. призвела до зсуву від використання паливних джерел енергії до відновлюваної енергетики.

Поточне уповільнення глобального енергоспоживання може сигналізувати про те, що світова енергетика знаходиться в черговій перехідній точці. Аналіз наукових досліджень з даної тематики укріплює думку про настання наступного (четвертого) етапу розвитку світової енергетики, енергоспоживання, що характеризується помірним зростанням [1].

Таблиця 1

Зв'язок економічного та енергетичного зростання [2]

Стадія розвитку	Енергоємність ВВП	Приріст споживання ЕР, % за рік	Еластичність ВВП за споживанням ПЕР	Домінуючі джерела енергії
Доіндустріальна	низькі темпи росту	низький	-	некомерційна енергія біомаси
Індустріальна	середні темпи росту	4-5	0,8-2,2	вугілля, нафта
Розвинуте індустріальне суспільство	високі темпи росту	2	0,4-0,8	нафта, електроенергія
Перехід до постіндустріального	середні темпи росту	0-1	0,0-0,3	диверсифікація ПЕБ, природний газ, атом, початок переходу до ВДЕ
Постіндустріальне	низькі темпи росту	<0	<0,0	невичерпні ДЕ

Згідно базовому сценарію Міжнародного енергетичного агентства, запаси основних енергоресурсів великі, але небезмежні. Об'єми доведених резервів нафти коливаються від 1,2 до 1,3 трлн. барр. (163-176 млрд. т) (табл. 2).

Таблиця 2

Доказані запаси нафти [3]

Місце	Країна	Млрд. тон	Доля від загальної кількості	Термін виснаження, роки
1	Саудівська Аравія	36,3	21,3%	69,5
2	Іран	19,0	11,2%	86,5
3	Ірак	15,5	9,3%	>100
4	Кувейт	14,0	8,2%	>100
5	ОАЕ	13,0	7,9%	91,9
6	Венесуела	12,5	7,0%	91,3
7	Росія	10,9	6,4%	21,8
8	Лівія	5,4	3,3%	61,5
9	Казахстан	5,3	3,2%	73,2
10	Нігерія	4,9	2,9%	42,1
	Інші	31,8	19,3%	-
	Всього в світі	168,6	100%	41,6

Запаси природного газу оцінюються на рівні 180 трлн. м³, вони цілком покривають світові потреби протягом наступних 60 років (при існуючих темпах приросту добичі) (табл. 3).

Таблиця 3

Доказані запаси природного газу [3]

Місце	Країна	Трлн. м ³	Млрд. т.н.е.	Доля від загальної кількості	Термін виснаження, роки
1	Росія	44,65	40,19	25,2%	73,5
2	Іран	27,8	25,02	15,7%	>100
3	Катар	25,6	23,04	14,4%	>100
4	Саудівська Аравія	7,17	6,45	4,0%	94,4
5	ОАЕ	6,09	5,48	3,4%	>100
6	США	5,98	5,38	3,4%	10,9
7	Нігерія	5,3	4,77	3,0%	>100
8	Венесуела	5,15	4,63	2,9%	>100
9	Алжир	4,52	4,07	2,5%	54,4
10	Ірак	3,17	2,85	1,8%	>100
	Інші	41,93	37,74	23,7%	-
	Всього в світі	177,36	159,62	100%	60,3

Положення із запасами вугілля набагато 4). сприятливіше, чим із запасами нафти і газу [4] (табл.

Таблиця 4

Доказані запаси природного вугілля [3]

Місце	Країна	Млн. т		Млрд. т.н.е.	Доля від загальної кількості	Термін виснаження, роки
		А	Б			
1	США	42261	130460	106,5	27,8%	234
2	Росія	49088	107922	61,8	16,1%	500
3	Китай	62200	52300	53,0	13,8%	45
4	Австралія	37100	39500	34,1	8,9%	194
5	Індія	52240	4258	32,6	8,5%	118
6	Пів-на Африка	48000	-	28,8	7,5%	178
7	Казахстан	28170	3130	17,8	3,8%	332
8	Україна	15351	18522	14,7	4,6%	444
9	Польща	6012	1498	4,1	1,1%	51
10	Бразилія	-	7068	2,1	0,6%	>500
	Інші	20474	51934	27,9	7,2%	-
	Всього в світі	430896	416592	383,4	100%	133

А – антрацит і бітумінозне вугілля; Б – полубітумінозне та буре вугілля

Опубліковані у відкритому друці дані по запасах урану вельми суперечливі. Оцінка запасів урану в різних країнах весь час міняється із-за розвідки нових родовищ та із-за відробітку старих. Крім того,

міняється оцінка доступних для розробки запасів. В. В. Елістратов наводить наступні доказані запаси природного урану (табл. 5)

Таблиця 5

Доказані запаси природного урану [3]

Місце	Країна	Тис. тон	Млрд. т.н.е.		Доля від загальної кількості	Термін виснаження, роки
			ЛВР	РБН		
1	Австралія	460	5,11	153,3	23,0	-
2	Канада	426	4,73	142,0	21,3	-
3	Казахстан	254	2,85	84,6	12,7	-
4	Південна Африка	186	2,06	55,8	8,4	-
5	Бразилія	112	1,24	37,2	5,6	-
6	Намібія	110	1,22	36,6	5,5	-
7	Узбекистан	109	1,21	36,3	5,4	-
8	США	102	1,13	33,9	5,1	-
9	Нігерія	94	1,04	31,2	4,7	-
10	Росія	75	0,83	24,9	3,7	-
	Інші	72	0,80	24	3,6	-
	Всього в світі	2000	22,2	667	100	-

Структура світового енергоспоживання ставатиме все більш диверсифікованою і збалансованою: до 2040 р. відбувається поступове вирівнювання доль викопних видів палива (нафта – 27%, газ – 25%, вугілля – 25%) і невикопних (в сумі 23%), що свідчить про розвиток міжпаливної конкуренції і підвищення стійкості енергопостачання [1].

При цьому в тридцятирічній перспективі не очікується радикальних змін глобальної паливної корзини – світ як і раніше не готовий понизити залежність від викопних видів палива (рис. 2 і 3).

Вуглеводні збережуть безумовне домінування в паливній корзині – їх частка в 2040 р. складатиме 51,4%, що практично відповідає 53,6% в 2010 р. Проте при цьому по окремих видах вуглеводневої сировини відбудуться серйозні зміни. Найбільш сильні пов'язані з нафтою – її частка в споживанні первинної енергії за цей період скоротиться з 32% до 27% [1].

Колишній виконавчий директор Міжнародного енергетичного агентства Нобуо Танака вважає, що для того, щоб людству позбавитися паливної залежності потрібна буде «енергетична революція». Це можливо тільки за умови, що світ інвестуватиме значні кошти в відновлювальні джерела енергії (далі – ВДЕ), скорочувати викиди вуглекислого газу і почне економити [5]. Якщо нічого цього не робити, то людству доведеться розплачуватися за це щорічними сумами, за підрахунками деяких експертів, рівними 20% світового ВВП [4].

Одним з можливих варіантів рішення цієї проблеми є альтернативна енергетика. Під альтернативною енергетикою загалом розуміють наступне. По-перше, використання нетрадиційних джерел енергії. По-друге, це можливість використання технологій, які не ведуть до забруднення навколишнього середовища і наростання кліматичних змін.

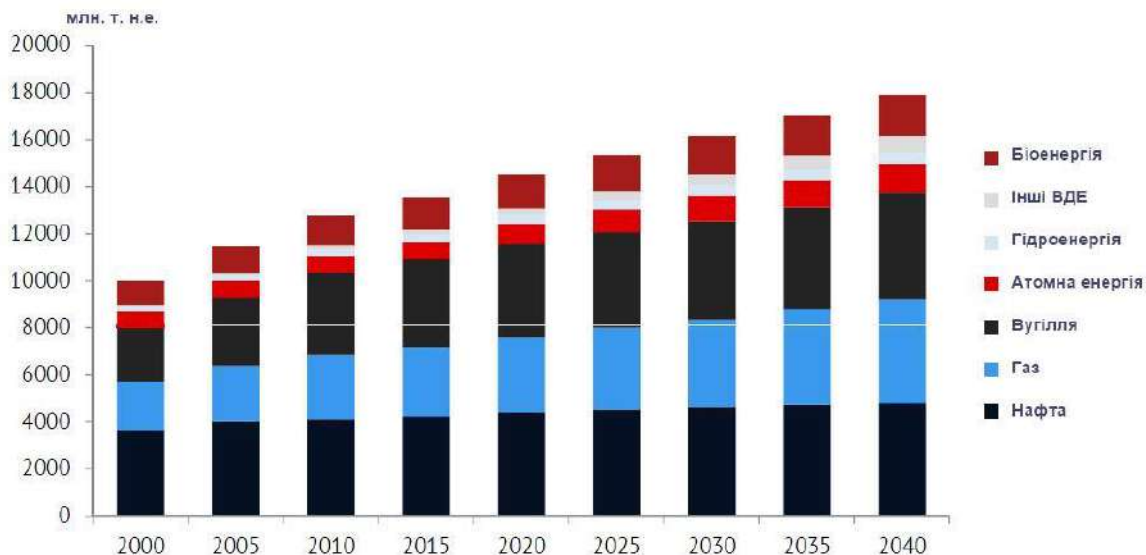

Рис. 2. Споживання первинної енергії в світі за видами палива [1]

Загалом, альтернативні джерела енергії – це відновлювані джерела, до яких відносять енергію сонячного випромінювання, вітру, морів, річок,

біомаси, тепло Землі та вторинні енергетичні ресурси, які існують постійно або виникають періодично у довкіллі [6].

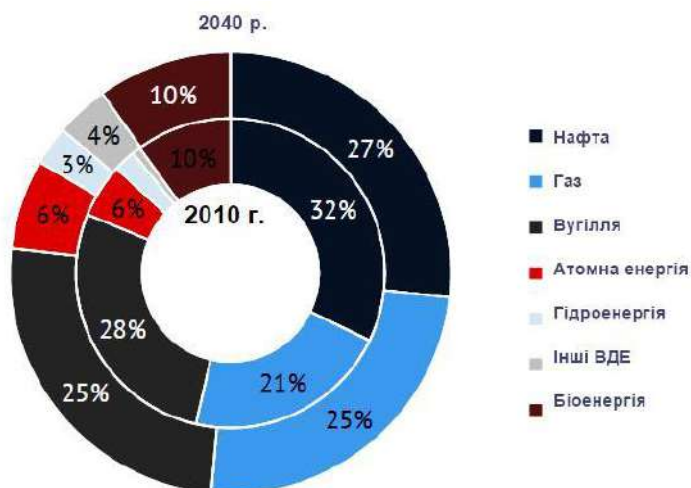

Рис. 3. Структура споживання первинної енергії за видами палива за 2010 та 2040 роки [1]

Даючи визначення поняттю «альтернативне паливо» слід відмітити, що воно вважається альтернативним за таких умов:

– якщо паливо виготовлене (видобуте) повністю з нетрадиційних джерел і видів енергетичної сировини або є сумішшю альтернативного і традиційного видів палива у пропорціях, встановлених відповідно до державних стандартів;

– якщо паливо виготовлене (видобуте) з нафтових, газових, нафтогазоконденсатних родовищ непромислового значення, вичерпаних родовищ, з важких сортів нафти і за своїми ознаками відрізняється від вимог до традиційного виду палива;

– якщо нормативи екологічної безпеки та наслідки застосування альтернативних видів палива для довкілля і здоров'я людини відповідають вимогам, встановленим законодавством України для традиційних видів палива [7, 8].

Україна має значний технічний потенціал для використання відновлюваних джерел енергії. Завдяки її значному сільськогосподарському сектору існують дуже добрі передумови для використання біоенергії. Технічний потенціал використання біомаси згідно з відповідними даними становить від 126 до 162 ТВт/год. Найбільші частки припадають на соломі (45 ТВт/год) і енергетичні культури (41 ТВт/год) [9]. Що стосується помірного потенціалу гідроенергетики, то він уже майже повністю вичерпаний. Проте її частка може бути збільшена за рахунок підвищення ефективності гідроелектростанцій. Згідно з оцінками, її технічний потенціал складає близько 30 ТВт/год [10].

Помірний технічний потенціал вітрової енергії може у середньостроковій перспективі – зокрема на півдні країни, у Криму та в Карпатах – бути використаний з відповідною економічною рентабельністю. Згідно з наявними даними нинішня

встановлена потужність становить приблизно 90 МВт. Експлуатовані установки здебільшого невеликі і мають потужність на рівні 107,5 кВт. Потенціал вітрової енергії, який може бути використаний до 2030 р., оцінюється в 16 ГВт, причому щорічно можна виробляти від 25 до 30 ТВт/год електроенергії [11].

Україна має власне виробництво вітряних установок. Проте продуктивність виробленого в країні обладнання значно нижча, ніж у західноєвропейських виробників і не є конкурентоспроможною. Існують власні потужності технологічних конструкторських розробок, але вони обмежені. Однак у середньостроковій перспективі цей сектор у співпраці з іноземними виробниками обладнання і комплектуючих може створити виробництво сучасних установок [12].

Крім того, існує цілком непоганий технічний потенціал для сонячної та геотермальної енергії, але в середньостроковій перспективі їхнє використання не видається економічно доцільним. Освоєння цього технічного потенціалу визначатиметься економічними передумовами, а також рамковими умовами енергетичної політики.

Таким чином, Україна має нагальну потребу у переході до енергетично ефективних та екологічно чистих технологій, якими є, в тому числі, і ВДЕ. Але, незважаючи на декларацію щодо усвідомлення цієї потреби з боку різних гілок влади та низку нормативно-законодавчих актів, які стосуються розвитку ВДЕ, – реальних кроків щодо впровадження ВДЕ зроблено досить мало. Частка ВДЕ в енергетичному балансі країни становить лише 7,2% (6,4% – позабалансові джерела енергії; 0,8% – відновлювані джерела). Змінити ситуацію можна шляхом проведення відповідної енергетичної політики, вдосконалення нормативно-правової бази та залучення інвестицій у розвиток ВДЕ.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Наведений аналіз світового енергетичного ринку є підґрунтям для більш детального дослідження

альтернативних шляхів забезпечення енергетичної безпеки національних економік.

2. Розвиток відновлюваної енергетики забезпечить: підвищення рівня енергетичної безпеки України шляхом диверсифікації і деполітизації постачання енергоресурсів; зменшення навантаження на довкілля; виведення виробництва енергії з відновлюваних джерел на рівень, необхідний для вступу до Євросоюзу; прискорення оновлення основних фондів енергетики.

3. Для реалізації прискореного розвитку відновлюваної енергетики в Україні необхідно забезпечити державну підтримку даної галузі шляхом:

– потрібно сформувані чіткі цілі стосовно використання відновлюваних джерел енергії та траєкторії їх розвитку, які стали б інтегральною складовою національної енергетичної стратегії. Лише за допомогою довгострокового планування потужностей для задоволення попиту на електроенергію і тепло, ґрунтованого на реалістичних прогнозах споживання, можна забезпечити макроекономічно ефективне та мікроекономічно здійснене постачання;

– необхідно провести системне доопрацювання нормативно-законодавчої бази, яке б забезпечило стимули до впровадження ВДЕ, такі як: податкові преференції, пільгове кредитування, лізинг устаткування, прямі субсидії, підвищення тарифів («зелені» тарифи) та ін.;

– сприяючи формуванню громадської екологічної свідомості через просвітництво і професійну підготовку необхідно підвищувати рівень визнання відновлюваних джерел енергії серед населення.

Разом з тим, потребує подальшого та глибокого дослідження енергетичний потенціал ВДЕ України. Зокрема необхідно провести розрахунки економічно-доцільного потенціалу по всім можливим видам відновлювальних джерел енергії. Це дасть змогу об'єктивно оцінити інвестиційну привабливість тих чи інших областей України для розвитку конкретних видів ВДЕ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макаров А. А. Прогноз развития энергетики мира и России до 2040 года / А. А. Макаров. – М.: ИНЭИ РАН – АЦ при Правительстве Российской Федерации, 2013. – 110 с.
2. Белогорьев А. М. Тренды и сценарии развития мировой энергетики в первой половине XXI века / А. М. Белогорьев, В. В. Бушуев, А. И. Громов, Н. К. Куричев. – М.: ИД «ЭНЕРГИЯ», 2011. – 68 с.
3. Елистратов В. В. Использование возобновляемой энергии / В. В. Елистратов. – СПб.: Изд-во. Политех. ун-та., 2008. – 224 с.
4. Ершов Ю. А. Мировая энергетика в 2030-м и роль, которую будут играть в ней страны Азии и Африки / Ю. А. Ершов // Азия и Африка сегодня. – 2009. – № 6. – С. 9-13.
5. Эссик П. Сложная задача / П. Эссик // Новая энергия для планеты: специальное приложение. – 2009. – С. 7.
6. Закон України «Про альтернативні види рідкого та газового палива» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 12. – С. 94.
7. Бабієв Г. М. Перспективи впровадження нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії в Україні / Г. М. Бабієв, Д. В. Дероган, А. Р. Щокін // Електричний журн. – 1998. – № 1. – С. 63-64.
8. Дероган Д. В. Перспективи використання енергії та палива в Україні з нетрадиційних та відновлюваних джерел / Д. В. Дероган, А. Р. Щокін // Бюл. «Новітні технології в сфері нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії». – 1999. – № 2. – С. 30-38.

9. AgOverview, «Overview on Renewable Energy in Agriculture and Forestry in Ukraine», Institute for Economic Research and Policy Consulting, German – Ukrainian Agricultural Policy Dialogue [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://biomass.kiev.ua/Assets/files/AgPP6_en.pdf.

10. IEA Landerstatistik Deutschland [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iea.org/stats/balancetable.asp?COUNTRY_CODE=DE, letzter Zugriff 21.10.2010.

11. EBRD 2009, Country Profile Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ebrdrenewables.com/sites/renew/countries/ukraine/profile.aspx#hydro>.

12. Майсснер Ф. Розвиток відновлюваних джерел енергії в Україні: потенціал, перешкоди і рекомендації щодо економічної політики / Ф. Майсснер, Ф. Укердт. – Берлін : BE Berlin Economics GmbH., 2010. – 42 с.

Клопов Иван Александрович

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ

В статье определены предпосылки развития возобновляемых источников энергии. Обобщенные тенденции развития сферы альтернативной энергетики в Украине. Разработанные рекомендации по совершенствованию регулирующей функции государства в этой области. Целью исследования является определение предпосылок развития возобновляемых источников энергии, обобщения тенденций развития сферы альтернативной энергетики в Украине и разработка рекомендаций по совершенствованию регулирующей функции государства в этой области. В статье выявлены предпосылки, проблемы и тенденции развития альтернативной энергетики и учтено их при обосновании направлений совершенствования звеньев и элементов механизма формирования стратегии стабилизации и развития хозяйствующих субъектов этой сферы деятельности и отрасли в целом. Теоретической и методологической основой исследования стали положения классиков экономической науки, работы ведущих отечественных и зарубежных ученых. Достоверность и обоснованность полученных результатов обусловлено использованием общенаучных методов познания, в частности, системного анализа и синтеза. Научная новизна заключается в комплексном и системном, теоретическом и прикладном исследовании предпосылок, проблем и тенденций развития современного состояния альтернативной энергетики. Практическое значение исследования заключается в разработке рекомендаций по совершенствованию регулирующей функции государства в области альтернативной энергетики. Широкомасштабное внедрение производства энергии из нетрадиционных возобновляемых источников в Украине позволит сделать существенный шаг в уменьшении энергетической зависимости страны, охране окружающей среды и создании условий для вхождения страны в европейское сообщество.

Ключевые слова: альтернативная энергетика, энергоресурсы, возобновляемые источники, биоэнергия, солнечная энергия, геотермальная энергия, гидроэнергия.

Klopov I.

BACKGROUND OF RENEWABLE ENERGY

Prerequisite for the development of renewable energy sources have been concerned in the article. The trends of alternative energy development in Ukraine have been generalized. Recommendations for improving the regulatory function of the state in this area have been developed. The aim of the study is to determine the prerequisites for the development of renewable energy sources, summarizing trends in the development of alternative energy in Ukraine and to develop recommendations for improving the regulatory function of the state in this area. Preconditions, problems and trends in alternative energy have been revealed in the article, and they have been taken into account when justifying the ways to improve links and elements of the mechanism of stabilization strategy formation and development of economic entities in this sphere of activity and the industry as a whole. The theoretical and methodological basis of the research is the provisions of classical economics, of leading national and foreign scientists. Reliability and validity of the results is due to the use of scientific methods of cognition, in particular, system analysis and synthesis. Scientific novelty lies in the comprehensive and systematic, theoretical and applied research backgrounds, problems and trends of the current state of alternative energy. The practical significance of the study is to develop recommendations for improving the regulatory function of the state in the field of alternative energy. Large scale implementation of energy from non-conventional renewable sources in Ukraine will make a significant step in reducing energy dependence of the country, environmental protection and creation of conditions for accession to the European Community.

Keywords: alternative energy, energy, renewable, bio-energy, solar energy, geothermal energy, hydropower.

Одержано 03.04.2015 р.

Князевич Анна Олександрівна,
к.е.н., доц., професор кафедри менеджменту,
Рівненський державний гуманітарний університет,
Брітченко Ігор Геннадійович,
д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ КРАЇНИ

Досвід функціонування національних інноваційних систем у економічно розвинених країнах вказує на те, що розвиток інноваційної моделі національної економіки не можливий без становлення активно діючої інноваційної інфраструктури. В Україні за сучасних умов сформовані лише окремі елементи інноваційної інфраструктури, що потребують розробки механізму комплексного формування та ефективного функціонування таких мережових систем. Стаття присвячена проблемам становлення і розвитку інноваційної інфраструктури країни в складних соціально-економічних умовах. Метою дослідження є проведення аналізу ролі та впливу кластерів на самоорганізацію і саморозвиток інноваційної інфраструктури країни в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Теоретичною основою дослідження є методи діалектичного пізнання, теоретичного узагальнення, системний підхід та метод наукової абстракції, що дозволили розробити модель взаємодії складових елементів інноваційного кластера та їх впливу на формування інноваційної інфраструктури країни. Досліджується проблема впливу тенденцій поширення кластеризації регіонів на створення мережі фірм інфраструктурного забезпечення, які на комерційній основі пропонують і розповсюджують свої послуги. Кластеризація регіонів супроводжується поширенням впливу зростаючої кількості кластерів (інноваційних структур мережового типу) на національну економіку та її інноваційну інфраструктуру. Навколо хаба і ядра кластера створюється певне інфраструктурне оточення – ряд фірм, що спеціалізуються на інноваційному сервісі, які можуть на комерційній основі пропонувати свої послуги не тільки фірмам цього кластера, а і всім найближчим інноваційно активним підприємствам. Поширення кластеризації всіх регіонів може послужити основою для подальшої самоорганізації та саморозвитку допоміжних фірм під дією ринкових механізмів управління і переростання інноваційної інфраструктури кластерів у базову платформу інноваційної інфраструктури країни. Держава, створюючи сприятливу інноваційну політику, регулює граничні умови діяльності для суб'єктів інноваційної інфраструктури, кластерів, які самостійно, виходячи з комерційних міркувань, самоорганізуються під дією ринкових механізмів, розширюють зону своїх послуг на всі регіони, утворюючи цілісну інноваційну інфраструктуру країни.

Ключові слова: інноваційна інфраструктура, національна інноваційна система, кластер, хаб, мережові структури, самоорганізація, синергетичний ефект.

ВСТУП

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом у розвитку світової економіки, починаючи з другої половини XX століття, стає широке впровадження інновацій у всіх сферах виробничої діяльності. Активність інноваційної системи країни з впровадження у виробництво новітніх науково-технічних розробок виступає головним фактором підвищення конкурентоспроможності її товарів на світовому ринку. Формування інноваційної системи включає у себе набір спеціальних засобів і відповідного інструментарію, у які входять нормативно-правові акти та відповідне інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності.

У сучасних складних соціально-економічних умовах дослідження можливостей використання кластерних об'єднань для розвитку інноваційної інфраструктури країни та виходу національної інноваційної системи з кризового стану є важливою науково-практичною задачею. Кластерні об'єднання у даний час можна вважати найбільш ефективною формою організації інноваційних процесів. Підтримка і розвиток процесів кластеризації може сприяти появі

синергетичного ефекту, який необхідний для відновлення, самоорганізації та подальшого розвитку інноваційної інфраструктури України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питань взаємозв'язку кластеризації країни і проблем розвитку її інноваційної інфраструктури, аналіз дії кластерних механізмів на національну інноваційну систему знайшли своє відображення у працях ряду вітчизняних і закордонних вчених, таких як Д. Васечко [12], Д. Войнаренко [1], Л. Ганущак-Єфіменко [2], М. Гасанов [12], М. Єрмошенко [2], Г. Іванченко [3], О. Поліневич [7], О. Попело [8], М. Портер [9], С. Соколенко [10], А. Тютюшев [12], Ю. Федотова [14], Л. Федулова [15] та ін.

Інноваційні кластери розглядаються як ефективний механізм, який сприяє формуванню ринкового інфраструктурного середовища, залученню інвестицій та підтримки функціонування підприємств малого та середнього бізнесу. Разом з тим, вплив кластеризації на розвиток національної інноваційної системи, механізм і методологія формування та поширення інноваційної інфраструктури навколо кластерів у вітчизняній науковій літературі представлено недостатньо і потребує додаткового

дослідження та аналізу.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є проведення аналізу ролі та впливу кластерів на самоорганізацію і саморозвиток інноваційної інфраструктури країни в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвинена інноваційна інфраструктура – необхідна частина конкурентоздатної національної економіки. Вона являє собою масив науково-технічних центрів розробників інноваційних ідей та пропозицій, масив фінансових активів, масив виробничих потужностей, інформаційний масив.

До науково-технічних центрів інноваційних пропозицій відносяться, перш за все, університети, наукові, науково-дослідні, науково-технічні та проектні інститути, а також розробники нових ідей, інноваційних пропозицій, винахідники та раціоналізатори.

Матеріально-фінансову складову представляє венчурний капітал, венчурні банки, що готові вкласти свої активи у виробництво нового товару, обладнання, видів послуг.

Масив виробничих потужностей складають венчурні фірми, експериментальні майстерні, заводи та фабрики, які надають свої виробничі будівлі та обладнання, пропонують послуги для реалізації інноваційних проектів, виготовлення дослідних зразків та початку промислового виготовлення інноваційної продукції.

Інформаційний масив інноваційної інфраструктури складає комплекс консалтингових фірм, патентних і ліцензійних бюро, інформаційних агентств тощо.

Соціально-політичні та військові потрясіння останніх років дуже негативно відобразилися на загальному стані інноваційної системи країни та її інфраструктурі. У зв'язку з цим виникла необхідність у формуванні нової державної політики та пошуку шляхів для відтворення і подальшого розвитку інноваційної інфраструктури країни в умовах жорстко лімітованого державного фінансування.

Пруський військовий теоретик та історик XIX століття Карл Клаузевіц [5] у роботі по визначенню критичного значення інфраструктури супротивника, запропонував знаходити центр тяжіння – «хаб», певну «центральну точку» збройних сил, економіки або інфраструктури держави, навколо якої все обертається. Хаб (hub) у перекладі з англійської мови означає підпору колеса, центр обертання, концентратор, центральний вузол будь-якої мережі. Удар по такому центру супротивника може забезпечити перемогу у військовому конфлікті. Але можливо стверджувати і зворотне, що створення такого хаба, як центру виробництва конкурентоспроможної продукції, послужить основою для групування навколо нього зони обслуговуючих організацій інфраструктурного призначення та їх подальшої інтеграції у кластер.

Під хабом інноваційної інфраструктури варто розуміти ключовий вузол, що забезпечує поєднання та взаємозв'язок всіх суб'єктів інноваційної

інфраструктури, без якого вона не може функціонувати або її можливості будуть суттєво обмежені.

Хаб можна розглядати як початок, відправну точку зародження майбутньої мережевої структури – кластера, і появи нової форми організації взаємодії між економічними суб'єктами певного регіону. Найбільш інноваційно активна фірма, науково-дослідна організація чи вищий навчальний заклад можуть стати початковим центром, хабом, який об'єднується з визначеною кількістю ретельно відібраних, взаємозалежних по технологічному ланцюгу та зацікавлених у економічному симбіозі бізнес-партнерів.

Кластер (з англ. cluster – пучок, цвях, кущ, сукупність, концентрація) – це організаційна єдність розміщених в одному регіоні технологічно взаємопов'язаних виробництв [9]. Таким чином, спочатку створюється ядро кластера, навколо якого з'являється ряд сервісних фірм, або інфраструктура кластера, що на комерційній основі пропонує різного роду послуги фірмам кластера.

Розрізняють вертикальні та горизонтальні типи кластерів. Вертикальні кластери побудовані на основі зв'язків «покупець-продавець». Горизонтальні включають промислові підприємства, які спільно ділять ринки кінцевої продукції, використовують однакові технології, виробничі процеси або потребують однакових природних ресурсів [9].

Класичним прикладом кластера є Силіконова долина в США. До середини минулого сторіччя це був сільськогосподарський район, відомий своїми садами. Хабом (центром, що дав цьому району енергетичний поштовх інноваційного розвитку) виявився Стенфордський університет у Пало-Альто, де були досліджені і розроблені інноваційні ідеї, інноваційні пропозиції у сфері напівпровідників та електронної техніки. Університет став пропонувати свої дослідження компаніям, що займалися впровадженням нових технологічних розробок у сфері електроніки.

У 1956 році фірмою IBM у місті Сан-Хосе був відкритий перший великий завод ЕОМ, де ці ідеї отримали своє промислове впровадження. У долині поетапно сформувалася інфраструктура, яка і донині спеціалізується на обслуговуванні високотехнологічних підприємств, що реалізують проекти у галузі радіоелектроніки та ракетобудування. З'явилися нові робочі місця, рівень життя у регіоні став одним з найбільш високих у США. Силіконова долина зараз забудована містами, які протягнулись ланцюгом від затоки Сан-Франциско до міста Сан-Хосе. Таким чином, кластер і його інфраструктура – це відкрите мережеве утворення, що поетапно поширюється та не замикається у початкових рамках регіонального ринку.

Європейська кластерна політика базується насамперед на Європейській регіональній хартії та «Зеленій книзі кластерних ініціатив» [15], що, визначає важливість кластерних об'єднань і включає у себе ряд необхідних факторів для їх ефективного формування. На сьогоднішній день, ЄС розглядає кластерну політику в якості ключового інструменту підвищення конкурентоспроможності галузей і регіонів, зміцнення інноваційного потенціалу та економічного розвитку в

середньостроковій і довгостроковій перспективі. У період з 2010 по 2012 рр. у Єврозоні нараховувалось понад 2 тис. кластерів із кількістю зайнятих близько 38 % всієї робочої сили [2, с. 44].

Піонером кластеризації в Україні вважається Хмельницька область, де зусиллями Асоціації «Поділля Перший» [4] було покладено початок просування в Україну кластерної технології відтворення економіки регіонів за рахунок їх внутрішніх резервів. Під егідою Асоціації були засновані швейний, будівельний та туристичний кластери.

Серед умов, що забезпечують економічний розвиток країни в епоху глобалізації ринків збуту, важливу роль відіграють процеси поширеного використання нововведень, інноваційна активність підприємств, загальний розвиток інноваційної інфраструктури, зв'язок з науковими та вищими навчальними закладами, постійне підвищення рівня кваліфікації кадрів, їх знань, умінь та навиків. Інноваційна активність – характерна риса більшості існуючих кластерів і їх інфраструктурного оточення.

Інноваційна інфраструктура, як і інші великі мережеві структури (наприклад, Інтернет, мережеві економічні і соціальні структури та ін.), має складну внутрішню організацію і при певних умовах може стати системою, що самоорганізується на основі взаємодії та поширеного взаємовпливу мережі хабів, кластерів, центрів економічного розвитку та інноваційних послуг. У військовій економіці базовим елементом, який необхідний для самоорганізації такої системи, вважається енергія. Це може бути фізична енергія (велика кількість людей, техніки, промислові будівлі, спеціальні споруди, системи зв'язку, нові види техніки та технології) або психологічна енергія (сила волі та сила духу людей, їх самовідданість, знання, можливості і здібності). До фізичної енергії можливо додати потенційну енергію грошей, фінансовий і інноваційний потенціал країни, регіону, області.

Згідно з теорією мереж, що самоорганізуються, до числа яких відноситься інноваційна інфраструктура, початково кількість подібних центрів розвитку, хабів, кластерів може бути не значною. При збільшенні кількості фізичної і психологічної енергії вони можуть ефективно розростатися, розширюватися у відповідності з діючими економічними законами та нормативно-правовими актами. Це дозволяє з неструктурованих елементів формувати масиви кластерних угруповань, як осередків інноваційного розвитку – суб'єктів інноваційної інфраструктури, що самоорганізуються у різних регіонах країни. Навколо кластерів накопичується певна маса комерційних структур, які пропонують свої послуги, необхідні при реалізації їх інноваційних проектів на різних етапах цього процесу, не тільки підприємствам даного кластера, але й іншим інноваційно активним підприємствам, що мають найближче розташування. Тобто інноваційна інфраструктура кластерів поступово переростає у інноваційну інфраструктуру країни.

Отже, кластер – це галузеве, територіальне, добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами

місцевої влади з метою підвищення конкурентоздатності власної продукції і сприяння економічному, інноваційному розвитку даної території, регіону [6, с. 96].

Кластер є договірним об'єднанням юридичних і фізичних осіб без створення нової юридичної особи. Варто підкреслити добровільний характер створення кластерних об'єднань без будь-якого зовнішнього примусу або наказів зі сторони державних адміністративних установ. Підприємці, виходячи з комерційних міркувань, приходять до переконання та згоди у необхідності й взаємовигідності подібного об'єднання. Тільки у такому разі виникає сплеск фізичної, а головне, психологічної енергії на основі особистої і комерційної зацікавленості, ентузіазму, необхідного для виникнення хаба, який завдяки активним діям засновників поширює зону свого впливу на інші організації та може перерости у кластер. Хабом кластера може стати одне або декілька потенційно інноваційних підприємств, що здатні виробляти якісну, конкурентоспроможну продукцію та є лідерами на ринку збуту.

Застосування кластерного підходу є одним з найбільш ефективних механізмів структурного розвитку економіки. За ознакою інноваційної активності мережеві структури можуть бути двох типів: з центром (хабом) або, рідше, без чітко вираженого центру. Позитивною стороною діяльності кластера є те, що його учасники не конкурують безпосередньо між собою, а обслуговують різні сегменти ринку [12, с. 125].

Кластери є різновидами великих мереж підприємницького типу, що сконцентровані на географічно визначеній території. У склад кластера зазвичай входять виробники певного виду продукції та послуг, постачальники сировини, матеріалів, обладнання, технологій, комерційні структури. Основи співробітництва, взаємодію і внутрішньомережеві зв'язки між організаціями, що входять у склад кластера, визначаються відповідними угодами. Найбільш успішно інноваційні кластери формуються там, де здійснюється інноваційний прорив у галузі виробництва, технології або послуг.

Хабом ядра економічної інноваційної структури мережевого типу є суб'єкт або група суб'єктів, які грають головну роль у мережі у всіх сферах її діяльності (рис. 1).

На хаб припадає інноваційна ініціатива, основна спрямованість інноваційної діяльності. Інші члени кластера збираються навколо хаба, виконують свої функції, узгоджені з керівництвом хаба. Навколо ядра кластера створюється його інноваційна інфраструктура – це самостійні організації, підприємства, фірми, установи, підрозділи організацій і підприємств, приватні фахівці, що пропонують свої послуги суб'єктам кластера при здійсненні інноваційної діяльності.

Характерна для кластерів інноваційна спрямованість діяльності викликає необхідність включення у загальну мережу кластера організацій, що створюють допоміжну інфраструктурну оболонку навколо виробничого центру. У порівнянні з іншими видами підприємницьких мереж, кластери об'єднують

більш широке коло учасників інноваційної діяльності. До інноваційної інфраструктури кластера можуть входити науково-дослідні та проектні інститути, університети, вищі учбові заклади, інформаційні агентства, центри стандартизації, торгові асоціації,

агентства, які забезпечують освіту і спеціалізоване навчання та перекваліфікацію кадрів. Інфраструктурна оболонка кластера забезпечує підбір, розробку і реалізацію інноваційних проектів.

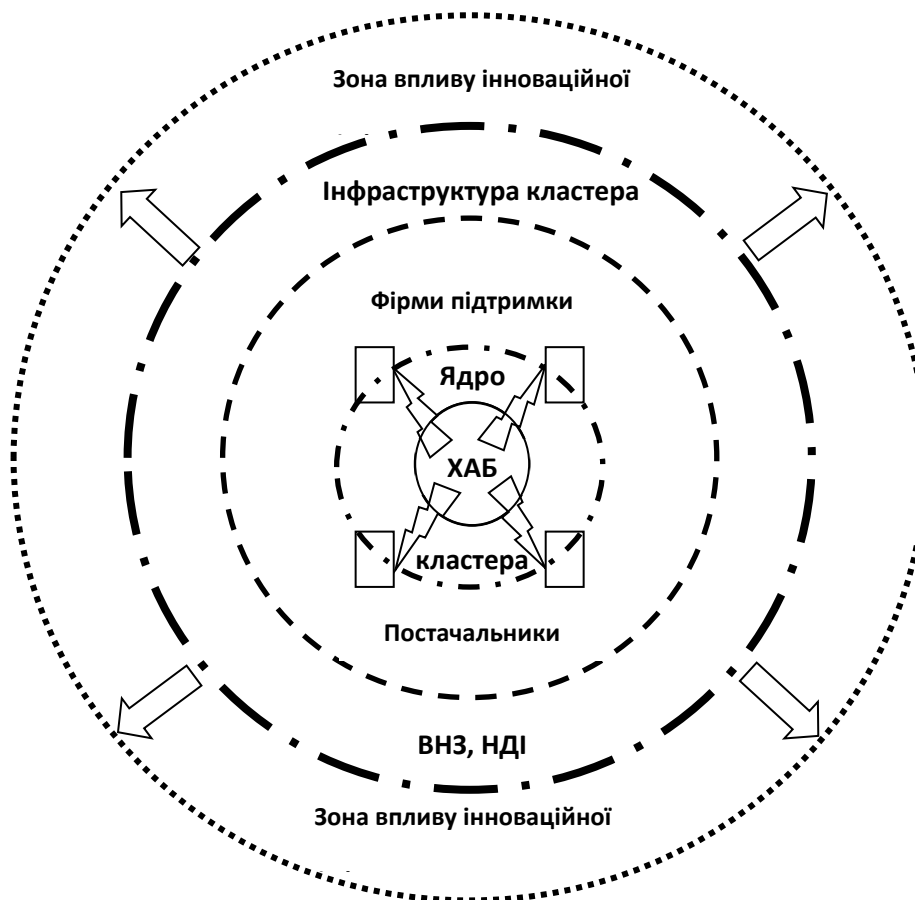

Рис. 1. Модель кластера та зона його впливу на суб'єктів інноваційної інфраструктури

Джерело: власна розробка авторів.

Кластер об'єднує між собою незалежні та неформально пов'язані компанії та установи, які можуть одночасно співпрацювати з іншими організаціями, що не входять у склад даного кластера. Це концентрація промислових та інших об'єктів, які отримують економічні переваги завдяки близькому розташуванню один від одного. Але всі суб'єкти інноваційної інфраструктури одного кластера можуть активно поширювати ореол, зону своєї діяльності, пропонувати на комерційних умовах свої послуги, як для ряду сусідніх кластерів, так і для окремих підприємств, що виконують інноваційні проекти. Вплив інноваційної інфраструктури сусідніх кластерів може розповсюджувати сферу своїх послуг на весь регіон, а при подальшій кластеризації регіонів – на всю країну. Таким чином, кластеризація регіонів може забезпечити загальний розвиток інноваційної інфраструктури країни без додаткових капіталовкладень зі сторони держави.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кластери та інноваційна інфраструктура, що створюється навколо них, формують привабливу

основу для реалізації інновацій, притоку інвестицій, розвитку середнього і малого підприємництва. Це різновид великих мереж інноваційно-підприємницького типу, що є особливо ефективним в умовах кризи. Застосування кластерного підходу, поширення процесів кластеризації економіки є одним з найбільш ефективних механізмів структурного розвитку національної інноваційної системи.

Поступове збільшення кількості кластерних структур, їх концентрація у різних регіонах країни призведе до створення навколо них мережі суб'єктів підприємницької діяльності, що самоорганізується на комерційній основі, та спеціалізується на наданні послуг щодо реалізації інноваційних проектів для широкого кола інноваційно активних підприємств. Таким чином, розростання мережі подібних структур, що спеціалізуються на інноваційному сервісі, послужить основою для самоорганізації системи активно діючої інноваційної інфраструктури країни. Самоорганізація – синергетичний процес упорядкування хаотичної дії елементів системи і перехід їх на якісно новий рівень за рахунок внутрішніх чинників, без будь-якого зовнішнього впливу. Однак це не означає, що ці структури некеровані. Вони управляються, тільки не командами,

а зміною граничних параметрів. Держава регулює граничні умови діяльності для суб'єктів інноваційної інфраструктури, кластерів, які самостійно, виходячи з комерційних міркувань, самоорганізуються під дією

ринкових механізмів, розширюють зону своїх послуг на всі регіони утворюючи цілісну інноваційну інфраструктуру країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войнаренко М. П. Кластери в інституційній економіці: моногр. / М. П. Войнаренко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. – 502 с.
2. Єрмошенко М. М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластеро-об'єднаних підприємств: моногр. / М. М. Єрмошенко, Л. М. Ганущак-Єфіменко; Нац. академія управління. – К.: Нац. акад. управління, 2010. – 236 с.
3. Іванченко Г. В. Розробка кластерної моделі розвитку регіону: методологічний підхід [Електронний ресурс] / Г. В. Іванченко // Ефективна економіка. – № 5. – 2013. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2049>.
4. Кластер як модель соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] // Асоціація «Поділля Перший». – Режим доступу: http://www.ppngo.org/sub_page.php?menu=2&id=52&pid=13.
5. Клаузевиц К. О войне [пер. с нем.] / К. Клаузевиц. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2007. – 862 с.
6. Князевич А. О. Механізми управління інноваційним розвитком : моногр. / А. О. Князевич, О. В. Крайчук. – Рівне : РДГУ, 2011. – 133 с.
7. Полінкевич О. М. Обґрунтування доцільності кластеризації бізнес-процесів промислових підприємств (на прикладі Волинської області). – Актуальні проблеми економіки. – № 7(157). – 2014. – С. 254-257.
8. Попело О. В. Підприємницькі кластери як інноваційна домінанта модернізації економіки / О. В. Попело // Регіональна економіка. – № 2. – 2014. – С. 95-105.
9. Портер М. Конкуренція [пер. с англ.] / М. Портер. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
10. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці : моногр. / С. І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
11. Стратегия кластера инновационной инфраструктуры Харьковской области на 2013-2020 гг. – Харьков, 2013. – 13 с.
12. Тютюшев А. П. Кластеры как инновационные экономические структуры сетевого типа / А. П. Тютюшев, М. А. Гасанов, Д. Ю. Васечко // Вестник Томского государственного педагогического университета. – № 12(114). – 2011. – С. 121-127.
13. Федотова Ю. В. Роль органів державного управління у здійсненні процесів кластеризації на макро- та мезоекономічних рівнях / Ю. В. Федотова // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». – № 113. – 2014. – С. 240-244.
14. Федулова Л. І. Економіка знань : підруч. / Л. І. Федулова. – НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 600 с.
15. The Cluster Initiative Greenbook : New Findings on the Process of Cluster-Based Economic Development. – 2003. – 93 p.

Князевич Анна Александровна, Бритченко Игорь Геннадиевич

КЛАСТЕРНЫЙ ПОДХОД К СОЗДАНИЮ ИННОВАЦИОННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СТРАНЫ

Опыт функционирования национальных инновационных систем в экономически развитых странах указывает на то, что развитие инновационной модели национальной экономики невозможно без становления активно действующей инновационной инфраструктуры. В Украине в современных условиях сформированы лишь отдельные элементы инновационной инфраструктуры, требующих разработки механизма комплексного формирования и эффективного функционирования таких сетевых систем. Статья посвящена проблемам становления и развития инновационной инфраструктуры страны в сложных социально-экономических условиях. Целью исследования является проведение анализа роли и влияния кластеров на самоорганизацию и саморазвитие инновационной инфраструктуры страны в условиях ограниченности финансовых ресурсов. Теоретической основой исследования являются методы диалектического познания, теоретического обобщения, системный подход и метод научной абстракции, которые позволили разработать модель взаимодействия составляющих элементов инновационного кластера и их влияния на формирование инновационной инфраструктуры страны. Исследуется проблема влияния тенденций распространения кластеризации регионов на создание сети фирм инфраструктурного обеспечения, которые на коммерческой основе предлагают и распространяют свои услуги. Кластеризация регионов сопровождается распространением влияния растущего числа кластеров (инновационных структур сетевого типа) на национальную экономику и ее инновационную инфраструктуру. Вокруг хаба и ядра кластера создается определенное инфраструктурное окружение – ряд фирм, специализирующихся на инновационном сервисе, которые могут на коммерческой основе предлагать свои услуги не только фирмам этого кластера, но и всем близлежащим инновационно активным предприятиям. Распространение кластеризации всех регионов может послужить основой для дальнейшей самоорганизации и саморазвития вспомогательных фирм под действием рыночных механизмов управления и перерастания инновационной инфраструктуры кластеров в базовую платформу инновационной инфраструктуры страны. Государство, создавая благоприятную инновационную политику, регулирует граничные условия деятельности

для субъектов инновационной инфраструктуры, кластеров, которые самостоятельно, исходя из коммерческих соображений, самоорганизующиеся под действием рыночных механизмов, расширяют зону своих услуг на все регионы, образуя целостную инновационную инфраструктуру страны.

Ключевые слова: инновационная инфраструктура, национальная инновационная система, кластер, хаб, сетевые структуры, самоорганизация, синергетический эффект.

Kniazevych A., Britchenko I.

CLUSTER APPROACH TO THE CREATING OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURE OF THE COUNTRY

The experience of national innovation systems in developed countries indicates that the development of innovative models of the national economy is not possible without the formation of active innovation infrastructure. Only certain elements of the innovation infrastructure, requiring the development of a mechanism of complex formation and effective functioning of such network systems have been formed in Ukraine in modern conditions. The problems of formation and development of innovation infrastructure in difficult social and economic conditions have been considered in the article. The aim of the study is to analyze the role and impact of clusters on the self-organization and self-development of innovative infrastructure with limited financial resources. Methods of dialectical knowledge, theoretical generalization, systematic approach and method of abstraction that allowed developing a model of interaction of the constituent elements of innovation clusters and their impact on the innovation infrastructure are the theoretical basis of the research. The problem of influence of regional clustering to create a network of companies for maintenance of infrastructure, that offer and distribute their services on commercial basis, has been studied. Clustering of regions is accompanied by the spread of the influence of the growing number of clusters (innovation structures of the network type) on the national economy and its innovation infrastructure. A certain infrastructural environment is created around the hub and the core of a cluster - a number of companies specializing in innovative services that could commercially offer services not only to cluster firms, but also to all innovation active enterprises. Clustering of regions can serve as a basis for further self-organization and self-supporting for subsidiary companies under market mechanisms of management and transformation of innovation infrastructure of clusters into basic platform for innovation infrastructure of the country. The state, creating a favorable investment policy, regulates the boundary conditions of the activities for the subjects of innovation infrastructure, clusters that are self-organizing themselves, based on commercial considerations, under the market mechanisms, expanding their services to all regions, forming a coherent innovation infrastructure of the country.

Key words: innovative infrastructure, national innovation system, cluster, hub, network structure, self-organization, synergistic effect.

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 330.341

Коваленко Ольга Володимирівна,

к.е.н., старший науковий співробітник,

заступник завідувача відділу економічних досліджень,

Інститут продовольчих ресурсів Національної академії аграрних наук України

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ

На основі узагальнення теоретичного доробку щодо інноваційних систем та концепцій інноваційного розвитку світових економік обґрунтовано передумови та доцільність побудови мезосередовища інноваційного розвитку продовольчого комплексу в Україні. Окреслено архітектуру, складові та умови можливого прискорення інноваційних процесів цієї сфери економіки. Зазначено, що прогрес у продовольчому комплексі завжди визначається революційними науково-технічними досягненнями суспільства. Мета статті – на основі узагальнення наукового доробку щодо інноваційних систем та концепцій інноваційного розвитку світових економік, обґрунтувати передумови та доцільність побудови мезосередовища інноваційного розвитку продовольчого комплексу в Україні, окреслити архітектуру, складові та умови можливого прискорення інноваційних процесів цієї сфери економіки. Встановлено, що незважаючи на низькі поточні макроекономічні показники впродовж останніх п'яти років спостерігаються інноваційні ривки в окремих галузях продовольчого комплексу. Серед них – олієжирова галузь, яка змінила свій статус з відсталой до бюджетоформуючої в економіці країни. Причиною її стрімкого розвитку є вдале поєднання взаємопов'язаних складових – науки, виробництва і бізнесу. Аргументовано, що гальмує інноваційний розвиток продовольчого комплексу недосконалість всієї його інноваційної системи. Виявлено причини гальмування інноваційних процесів.

для субъектов инновационной инфраструктуры, кластеров, которые самостоятельно, исходя из коммерческих соображений, самоорганизующиеся под действием рыночных механизмов, расширяют зону своих услуг на все регионы, образуя целостную инновационную инфраструктуру страны.

Ключевые слова: инновационная инфраструктура, национальная инновационная система, кластер, хаб, сетевые структуры, самоорганизация, синергетический эффект.

Kniazevych A., Britchenko I.

CLUSTER APPROACH TO THE CREATING OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURE OF THE COUNTRY

The experience of national innovation systems in developed countries indicates that the development of innovative models of the national economy is not possible without the formation of active innovation infrastructure. Only certain elements of the innovation infrastructure, requiring the development of a mechanism of complex formation and effective functioning of such network systems have been formed in Ukraine in modern conditions. The problems of formation and development of innovation infrastructure in difficult social and economic conditions have been considered in the article. The aim of the study is to analyze the role and impact of clusters on the self-organization and self-development of innovative infrastructure with limited financial resources. Methods of dialectical knowledge, theoretical generalization, systematic approach and method of abstraction that allowed developing a model of interaction of the constituent elements of innovation clusters and their impact on the innovation infrastructure are the theoretical basis of the research. The problem of influence of regional clustering to create a network of companies for maintenance of infrastructure, that offer and distribute their services on commercial basis, has been studied. Clustering of regions is accompanied by the spread of the influence of the growing number of clusters (innovation structures of the network type) on the national economy and its innovation infrastructure. A certain infrastructural environment is created around the hub and the core of a cluster - a number of companies specializing in innovative services that could commercially offer services not only to cluster firms, but also to all innovation active enterprises. Clustering of regions can serve as a basis for further self-organization and self-supporting for subsidiary companies under market mechanisms of management and transformation of innovation infrastructure of clusters into basic platform for innovation infrastructure of the country. The state, creating a favorable investment policy, regulates the boundary conditions of the activities for the subjects of innovation infrastructure, clusters that are self-organizing themselves, based on commercial considerations, under the market mechanisms, expanding their services to all regions, forming a coherent innovation infrastructure of the country.

Key words: innovative infrastructure, national innovation system, cluster, hub, network structure, self-organization, synergistic effect.

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 330.341

Коваленко Ольга Володимирівна,

к.е.н., старший науковий співробітник,

заступник завідувача відділу економічних досліджень,

Інститут продовольчих ресурсів Національної академії аграрних наук України

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ

На основі узагальнення теоретичного доробку щодо інноваційних систем та концепцій інноваційного розвитку світових економік обґрунтовано передумови та доцільність побудови мезосередовища інноваційного розвитку продовольчого комплексу в Україні. Окреслено архітектуру, складові та умови можливого прискорення інноваційних процесів цієї сфери економіки. Зазначено, що прогрес у продовольчому комплексі завжди визначається революційними науково-технічними досягненнями суспільства. Мета статті – на основі узагальнення наукового доробку щодо інноваційних систем та концепцій інноваційного розвитку світових економік, обґрунтувати передумови та доцільність побудови мезосередовища інноваційного розвитку продовольчого комплексу в Україні, окреслити архітектуру, складові та умови можливого прискорення інноваційних процесів цієї сфери економіки. Встановлено, що незважаючи на низькі поточні макроекономічні показники впродовж останніх п'яти років спостерігаються інноваційні ривки в окремих галузях продовольчого комплексу. Серед них – олієжирова галузь, яка змінила свій статус з відсталой до бюджетоформуючої в економіці країни. Причиною її стрімкого розвитку є вдале поєднання взаємопов'язаних складових – науки, виробництва і бізнесу. Аргументовано, що гальмує інноваційний розвиток продовольчого комплексу недосконалість всієї його інноваційної системи. Виявлено причини гальмування інноваційних процесів.

Присутність означених тенденцій у продовольчому комплексі зумовило необхідність аналізу і синтезу чинного в Україні інноваційного розвитку цього сегменту національної економіки. Виявлено, що розвиток науково-технічного прогресу впродовж останнього десятиліття змінив існуючі уявлення щодо критерію комплексоутворення продовольчого комплексу. Структуру інноваційної системи продовольчого комплексу України запропоновано розуміти як сукупність взаємопов'язаних функціональних блоків, їхніх зв'язків з підгалузями продовольчого комплексу, підсистемами національної інноваційної системи, іншими структурними елементами національної економіки та об'єктами зовнішнього середовища. Спільна дія усіх складових повинна забезпечувати високий рівень соціальних стандартів, втримувати баланс інтересів суспільства, бізнесу і влади. Лише за цієї умови можливе прискорення інноваційних процесів, підвищення інтелектуальної активності й, загалом, стійкий інноваційний розвиток економіки країни.

Ключові слова: продовольчий комплекс, інноваційний розвиток, науково-технічний прогрес, національна інноваційна система.

ВСТУП

Досвід розвинутих економік світу засвідчує, що прогресивний розвиток галузей агропродовольчого сектору безпосередньо залежить від рівня розвитку фундаментальної науки та здатності впроваджувати техніко-технологічні, організаційні та інші нововведення в господарську діяльність. Визначальний тиск на інноваційний розвиток галузей продовольчого комплексу у новому тисячолітті створює зростання попиту на харчові продукти внаслідок збільшення населення планети й чималої кількості голодуючих у світі, що за прогнозами ФАО у 2050 році має скласти близько 500 млн. осіб. Прогнодувати населення, яке до того часу має збільшитися до 9 мільярдів, можливо лише за умови підвищення світових обсягів виробництва харчових продуктів в середньому на 60%. У протилежному випадку світ очікує нестача продовольства, яка призведе до соціальних потрясінь, конфліктів, у тому числі й військових.

Соціальна реакція населення країн світу завжди викликана економічними мотивами і, у першу чергу – купівельною спроможністю придбання харчових продуктів. У глобальній конкуренції, в кінцевому рахунку, виграв той, хто володіє їжею, а не зброєю. Країни світу вирішують продовольчу проблему по-різному. Однак жорсткість міжнародної конкуренції змушує будь-яку державу створювати умови для свого інноваційного розвитку, зокрема у продовольчій сфері.

Постановка проблеми. Завдяки досягненням науково-технічного прогресу на початку ХХ століття, відбувся розподіл світу в інноваційній сфері, визначилися країни-лідери – це, насамперед, США, Японія, окремі країни Західної Європи. За даними Міжнародного валютного фонду Україна відноситься до групи країн світу з перехідною економікою (вся група складає 94 країни), її внесок у світовий ВВП становить 0,25%. Реальна річна зміна ВВП України у 2013 р. складала 0%, у 2014% – (-6,5%) [1].

Розглядаючи перспективи України в сучасному глобалізованому світі, ряд вчених вважають, що принципово можливими для її розвитку є два сценарії: 1) підтримка і вдосконалення існуючих у країні виробництв та поступовий розвиток економіки в традиційних для неї напрямках; 2) «інноваційний прорив» – розвиток нових технологічних напрямів, забезпечення на їх основі прискореного економічного зростання [2, 3].

Нині в Україні переважає перший сценарій розвитку. В наукових колах домінує думка, що

розвиваючись цим шляхом Україна не скоро ввійде в коло розвинутих держав, крім того, можливе її поступове витіснення на периферію світової економічної та політичної системи. Теза про можливість реалізації третього – «кризового» сценарію, за якого рівень життя та соціальні стандарти в країні будуть погіршуватися порівняно з країнами, які входять до числа розвинутих [4] – сьогодні справдилася.

Разом з тим, незважаючи на вкрай низькі поточні макроекономічні показники, впродовж останніх років Україна посідає третє місце серед експортерів зерна у світі. Наразі ми є свідками інноваційних ривків в окремих галузях продовольчого комплексу. Це стосується, зокрема, олієжирової галузі, яка змінила свій статус з відсталої до прогресивної. Результатом такого стрімкого ривка є не тільки вихід на міжнародні ринки і міцно зайнята ніша в рейтингу світових лідерів, а й той факт, що завдяки своїй експортній спрямованості і вдалому поєднанню взаємопов'язаних складових – науки, виробництва і бізнесу, вона стала бюджетоформуючою в економіці країни.

Інтенсивний розвиток сучасних харчових технологій потребує збільшення виробництва аграрної сировини й значно посилює вимоги щодо її асортименту та якісних характеристик. Нині переробники зернових культур замовляють і придбають сировину з наперед заданими технологічними і хіміко-біологічними властивостями. Крім того, у світовій структурі посівних площ наразі значно зросла частка зернових і технічних культур, які вирощуються для переробки на нехарчові цілі, зокрема, пшениці й кукурудзи для виробництва біоетанолу, а ріпаку – для виробництва біодизеля.

Закономірно, що прогрес у продовольчому комплексі завжди визначається революційними науково-технічними досягненнями суспільства. Світові інноваційні процеси протягом тривалого шляху свого розвитку зазнавали постійних змін. Особливе місце у цій еволюції займає орієнтація досліджень на економічне обґрунтування інноваційних процесів, обставин і причин їх виникнення, а також змін, які відбулися в суспільстві внаслідок впровадження нововведень. З цих позицій, основною ідеєю пропонованого дослідження є визнання того, що світові досягнення науково-технічного прогресу нашої епохи є невід'ємною складовою досягнень вітчизняної харчової промисловості і всього продовольчого комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поширення наукового знання про природу і провідну роль інновацій та створення для них сприятливого середовища обумовило появу досліджень щодо теорії національних інноваційних систем. Фундаторами нового напрямку наприкінці 80-х – на початку 90-років були представники різних країн: К. Фрімен (Великобританія), Р. Нельсон (США), Дж. Досі (Італія), Б. Лундвалл (Швеція) [5-8]. Розбіжності в теоретичних підходах цих дослідників пов'язані з політичними і культурними особливостями інноваційного розвитку в їхніх країнах, відмінностями у цілях дослідження і стратегіях розвитку. Водночас, моделі означених вчених мають ряд схожих елементів і показників у структурі національних інноваційних систем. Позиції дослідників збігаються на тому, що інноваційні системи являють собою мережу інституційних структур у державному і приватному секторах економіки (у тому числі інститутів правового, фінансового і соціального характеру) у межах яких створюються, зберігаються і поширюються нові знання та технології. Елементами інноваційної політики при цьому мають бути: організація та управління наявними ресурсами; гармонійне поєднання ринкової конкуренції з централізованим управлінням і плануванням; поєднання вертикальних і горизонтальних зв'язків між дослідниками і виробниками в межах однієї компанії; забезпечення взаємодії наукових і підприємницьких структур; збереження національної ідентичності і культурних традицій.

На хвилі сучасного прогресу продовжують виникати нові моделі економіки, більш складні і прогресивні. Присутність означених тенденцій у продовольчому комплексі зумовлює необхідність аналізу і синтезу чинного в Україні інноваційного розвитку цього сегменту національної економіки.

Стратегією економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки [9] визначено необхідність переходу до інноваційної моделі економічного зростання та розвитку високотехнологічного виробництва. Кабінетом Міністрів України прийнята Концепція розвитку національної інноваційної системи (до 2025 р.) [10], що наголошує на необхідності всебічної підтримки інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на всіх стадіях інноваційного процесу, стимулюванні попиту на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікованого персоналу, створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості тощо. Водночас, чіткого переліку і механізму створення цих сприятливих умов досі не існує.

На необхідності аналізу інновацій та структурної перебудови як єдиної проблематики наголошував у своїх працях І. Лукінов. Вчений стверджував, що «...політика ефективних ринкових реформ органічно пов'язана з інвестиціями та інноваціями в структурні перетворення» [11, с. 137].

Після Четвертих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників в Україні розпочало формування системного наукового знання

щодо проблеми інноваційної моделі розвитку продовольчого комплексу, зокрема, у харчовій та переробній промисловості [12], що знайшло втілення в опрацюванні класифікації інноваційних процесів у системі АПК, яку запропонував П. Т. Саблук [13].

Концептуальну модель інноваційної системи АПК (ІСАПК) наводить Л. Федулова [14]. Головним завданням цієї моделі є збільшення аграрного інноваційного потенціалу, основу якого становлять науково-технічні розробки для агропромислового виробництва. На її реалізацію має бути спрямована державна аграрна економічна політика, завдання якої збігаються з окресленими у Концепції розвитку національної інноваційної системи.

Розробки системного характеру щодо окремих питань інноваційного розвитку продовольчого комплексу здійснювалися багатьма вченими за такими напрямками: регіональні аспекти [15-16]; методичні підходи до оцінки ступеня інноваційності наукової продукції [17]; функціональні особливості [18]; інституціональне забезпечення та державне регулювання [19-20]; інноваційно-інвестиційні аспекти щодо впровадження нових технологій для забезпечення глибокої переробки сільськогосподарської сировини та виробництва харчових продуктів із заданими наперед властивостями [21]; теоретичне обґрунтування хвилеподібності інноваційної діяльності у харчовій та переробній промисловості, а також посилення ролі держави у відтворювальному процесі галузі в періоди криз [22-23].

Обґрунтував доктринальні засади розвитку харчової промисловості країни на тривалу перспективу П. Борщевський. Автор підкреслив важливість вивчення структурних змін та ринкової кон'юнктури галузі; спрогнозував динаміку попиту й пропозиції на продовольчу продукцію; підкреслив роль державного регулювання ринку стратегічних продовольчих товарів; наголосив на необхідності розроблення дієвого механізму інвестування технологічних змін для забезпечення інноваційного розвитку харчової промисловості [24-25].

Враховуючи усі вищезазначені напрацювання, а також глобалізаційний вплив на економіку країни, вважаємо, що основною причиною не конкурентоспроможності продовольчого комплексу є недосконалість всієї його інноваційної системи. Зокрема, практична площина креативного потенціалу соціальної складової інноваційних систем у вітчизняних наукових працях розкрита недостатньо. Крім того, не менш важливо встановити межі впливу цієї складової на інноваційні процеси, а також визначити раціональну пропорцію між соціальною та фінансовою складовими для забезпечення стійкого розвитку інноваційної системи. Для інноваційної системи продовольчого комплексу невирішеним лишається питання щодо елементів інноваційної інфраструктури, що сприяла б функціонуванню замкнених інноваційних циклів. У той же час, для створення загальнонаціональної інфраструктури фактично незамінною лишається роль держави.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – на основі узагальнення наукового доробку

щодо інноваційних систем та концепцій інноваційного розвитку світових економік, обґрунтувати передумови та доцільність побудови мезосередовища інноваційного розвитку продовольчого комплексу в Україні, окреслити архітектуру, складові та умови можливого прискорення інноваційних процесів цієї сфери економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною відмінністю між продовольчим і агропромисловим комплексами вважають їхню структуру. На переконання авторів, кінцевим продуктом у структурі продовольчого комплексу мають бути лише харчові продукти (а не весь спектр агропромислового виробництва), у тому числі й не похідні від сільського господарства (сіль, деякі вітаміни, мінеральні добавки, радіопротектори, столові та мінеральні води, морепродукти та ін.). Структуру продовольчого комплексу, зазвичай, розглядають за галузевим складом, виділяючи продуктові підкомплекси, які іноді називають «спеціалізованими продовольчими комплексами». Кожний з них об'єднує галузі, підгалузі й види діяльності, технологічно взаємопов'язані в процесі виробництва конкретних кінцевих харчових продуктів. При цьому єдиним критерієм комплексоутворення вважається саме технологічний взаємозв'язок галузей, що виробляють кінцевий продукт [26].

Метаморфозою в структурі продовольчого комплексу стало те, що розвиток науково-технічного прогресу лише впродовж останнього десятиліття змінив існуючі до цього часу уявлення щодо критерію комплексоутворення. Сьогодні ми є очевидцями того, що кінцевим продуктом, технологічно цілковито взаємопов'язаним з галузями продовольчого комплексу, може бути нехарчова продукція, наприклад, біоетанол, що виробляється на спиртових або цукрових заводах або біодизель – продукт олієжирової галузі. При цьому організуючим ядром для сировинної бази і всього продовольчого комплексу є харчова промисловість.

Отже, подібні інноваційні модифікації в продовольчому комплексі ґрунтуються на суттєвому техніко-технологічному оновленні існуючого виробництва з одночасною розробкою більш досконалих, за економічними параметрами, технологій, які ймовірно, можуть стати основою економіки майбутнього, основою нового технологічного укладу. Невідворотність суспільної еволюції змушує вважати ці явища прогресивними.

Кожна історична епоха створює свою конфігурацію взаємодії суспільства, а оскільки суспільство не стабільне, то й теорія національних інноваційних систем не може стати довершеною і цілісною.

Спіраючись на досягнення країн, економіки яких досягли успіху завдяки інноваційному розвитку, сучасні вчені визнають важливість у цьому процесі створення конкурентного інноваційного середовища. Натомість поєднання функцій державного управління та управління інноваціями часто не дає позитивних результатів через опір змінам, які порушують сталість

традиційних організаційних форм і матеріально-фінансових потоків, які зазвичай розглядаються владними структурами як загроза національній безпеці. Водночас, прагнення до збереження національних інтересів спонукає уряди розвинених країн знаходити вихід з цієї ситуації. Мінімізувати адміністративне втручання держави і одночасно максимізувати державне фінансове сприяння інноваціям стало можливим завдяки механізму автономізації управління національною інноваційною системою (НІС). Хоча стосовно самої НІС як головного інструмента управління інноваціями світова наукова спільнота ще остаточно не визначилася, автономізація управління НІС в окремих країнах (США, Фінляндії та ін.), за сприяння держави, на практиці вирішувала такі завдання: для уникнення адміністративного тиску здійснювалося поступове делегування управлінських функцій відповідним структурам НІС, створювалися замкнені інноваційні цикли фінансового, інтелектуального та соціального капіталів [27, с. 234-235; 28]. Завдяки новому способу управління інноваціями було підтверджено на практиці важливий висновок: прискорення інноваційних процесів і підвищення інтелектуальної активності можливі за наявності певного балансу соціального та фінансового капіталів.

В Україні у сфері управління інноваційними процесами продовольчого комплексу зіштовхуються інтереси великого корпоративного бізнесу, малого підприємництва, споживачів і влади, що вимагає координації їхніх зусиль на стратегічних напрямках розвитку і забезпечення національних інтересів. Вважаємо, що вирішенню економічних проблем інноваційного розвитку країни (у площині гарантування продовольчої безпеки) сприятиме створення і забезпечення ефективного функціонування інноваційної системи продовольчого комплексу.

Узагальнивши науковий доробок і практичний досвід ряду розвинених країн, вважаємо, що інноваційна система продовольчого комплексу (ІСПК) як складова ланка національної інноваційної системи (НІС) України – це середовище, що сприяє інноваційним процесам у сфері продовольчого комплексу. Архітектура ІСПК має будуватися на основі рівноважної впорядкованості, як система управління автономним інноваційним середовищем, яка контролює замкнені інноваційні цикли фінансового, інтелектуального та соціального капіталів і, водночас, забезпечує відкритий, немонополізований науковий простір. У межах цієї системи мають функціонувати підрозділи, структурно підпорядковані інноваційному центру управління з власними: виробничою та інформаційною інфраструктурою; системами комунікацій; системами захисту інформації та потоків фінансового капіталу, замкнених в межах ІСПК; системами прогнозування соціально-економічного та технологічного розвитку; інститутами створення інноваційного інтелектуального та фінансового капіталів; інститутами створення інноваційного соціального капіталу; системою підтримки та захисту внутрішньої конкуренції. Ступінь інтегрованості ІСПК з державними інститутами управління може змінюватися в процесі

розвитку і становлення ІСПК, однак він має бути раціонально мінімальним. З одного боку, управлінська ефективність ІСПК буде вищою, якщо менше залежатиме від державного та політичного адміністрування. З іншого, на початковому етапі становлення ІСПК потребуватиме посиленого державного фінансового сприяння у створенні інновацій (зокрема, запровадження інноваційного фонду або фонду фундаментальних досліджень у галузях продовольчого комплексу) з подальшою мінімізацією ролі держави в інноваційному управлінні. Разом з тим, слід враховувати, що максимально ефективне використання фінансових коштів можливе лише за умови високого рівня соціального капіталу – порядності, відданості справі, самодисципліні керівників новостворених фондів, що стояли б на захисті соціального та інтелектуального капіталів. Далі держава має поступово зменшити втручання і здійснювати опосередкований вплив на інноваційну систему через сприяння розвитку ринкового середовища і конкуренції.

До організаційної структури ІСПК мають також увійти навчальні заклади з підготовки кадрів дослідників, виробників та організаторів виробництва інновацій (товарів та технологій), щоб належно забезпечити робочою силою повний інноваційний цикл від науки до виробництва та комерціалізації.

ІСПК має стати інструментом управління системними інноваційними процесами. Створення розгорнутого спеціалізованого інформаційного ринкового середовища сприятиме використанню зворотних інформаційних зв'язків, здійсненню відповідних коректив у мережі взаємопов'язаних виробництв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Economic Outlook: Legacies, Clouds, Uncertainties. Contents – International Monetary Fund. – October 2014. – <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/pdf/text.pdf>.
2. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / Макаренко І. П., Копка П. М., Рогожин О. Г., Кузьменко В. П. / За наук. ред. І. П. Макаренка. – К.: Інститут з проблем національної безпеки. 2007. – 520 с.
3. Варналій З. С. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети / З. С. Варналій // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 36-39.
4. Михайлівська О. Інноваційний прорив України: політичний міф чи реальна можливість у глобалізованому світі / О. Михайлівська // Економіст. – 2008. – №8. – С. 34-38.
5. Freeman C. The 'National System of Innovation' in historical perspective // Cambridge Journal of Economics. – 2003. – vol. 19. – N.I. – p. 5-24.
6. Nelson R., ed. National Innovation Systems: A Comparative Study. – N.Y.: Oxford University Press, 1993. – 524 p.
7. Dosi G., Freeman C, Nelson R., Silverberg G., Soete L., eds. Technical Change and Economic Theory. – London and N.Y.: Pinter Publishers. 1988. – 645 p.
8. Lundval B. A., ed. National Systems of Innovations – Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. – London: Pinter Publishers, 1992. – 234 p.
9. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки [Електронний ресурс] / Указ Президента України № 493 від 23.04.2004 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/493/2004>.
10. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України; Розпорядження № 680-р від 17.06.2009 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-p>.
11. Лукинов И. И. Эволюция экономических систем / И. И. Лукинов. – М.: Экономика, 2002. – 567 с.
12. Борщевський П. П. Доктринальні засади розвитку харчової промисловості України на тривалу перспективу / П. П. Борщевський // Основні напрями вискоєфективного розвитку пореформеного

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Інноваційний процес – процес незворотний – це об'єктивна реальність всієї світової економіки. Цей процес неможливо стримати (можливо лише тимчасово пригальмувати), але очевидно, що він обов'язково вплине на внутрішнє середовище кожної окремої країни і змусить відновити її економічну та політичну систему. Водночас, довготривале стримування системою управління цього процесу призведе до сплеску загрозливих сценаріїв розвитку подій у суспільстві, загострення воєнно-політичної, соціально-економічної сфер і фатальних наслідків для країни. Єдиний вихід – створення ефективної інноваційної системи.

2. Структуру інноваційної системи продовольчого комплексу України ми уявляємо як сукупність взаємопов'язаних функціональних блоків і їхніх зв'язків з підгалузями продовольчого комплексу, підсистемами національної інноваційної системи, іншими структурними елементами національної економіки та об'єктами зовнішнього середовища, спільна дія яких забезпечуватиме високий рівень соціальних стандартів, втримуватиме баланс інтересів суспільства, бізнесу і влади, оскільки лише за цієї умови можливе прискорення інноваційних процесів, підвищення інтелектуальної активності й, загалом, стійкий інноваційний розвиток економіки країни.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у формуванні методологічних підходів щодо дослідження складових інноваційної моделі продовольчого комплексу.

агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН. – 2002. – С. 335-345.

13. Саблук П. Т. Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004–2015) // Економіст. – 2004. – №5. – С. 27-46.

14. Федулова Л. І. Інноваційна система аграрної сфери України / Л. І. Федулова // АроІнКом. – 2012. – №1-2. – С. 53-62.

15. Музика П. М. Підвищення ефективності інноваційної підприємницької діяльності в продовольчій сфері / П. М. Музика // Економіка АПК. – 2005. – №6. – С. 64-67.

16. Тарасюк Г. М. Деякі аспекти планування інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості / Г. М. Тарасюк // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-24 жовт. 2008 р.) : у 3-х ч. / РПС України. – К.: РВПС України НААНУ, 2008. – Ч. 2. – С. 169-171.

17. Коденська М. Ю. Методичні підходи до оцінки інноваційного продукту аграрної науки / М. Ю. Коденська, Н. М. Перепелиця; ННЦ «Ін-т аграр. економіки» УААН, Ін-т овочівництва і баштанництва УААН. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 76 с.

18. Даций О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О. І. Даций. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.

19. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія / С. М. Ілляшенко, О. А. Біловодська. – Суми: Унів. кн., 2010. – 281 с.

20. Панасюк Б. Прогнозування та регулювання ринку економіки / Б. Панасик // Економіка України. – 2000. – №9. – С. 26–39.

21. Каракай Ю. Роль держави у стимулюванні інноваційної діяльності / Ю. Каракай // Економіка України. – 2007. – №7. – С. 14-21.

21. Дейнеко Л. В. Прискорення НТП в харчовій промисловості / Л. В. Дейнеко // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ННЦ ІАЕ, 2002. – С. 379-383.

22. Крисанов Д. Ф. Агропродовольча продукція в координатах якості та безпеки / Д. Ф. Крисанов // Економіка АПК. – 2011. – №1. – С. 12-19.

23. Крисанов Д. Ф. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку харчової промисловості / Д.Ф. Крисанов // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-24 жовт. 2008 р.): у 3-х ч. / РПС України НААНУ. – К.: РВПСУ НААНУ, 2008. – Ч. 2. – С. 54-59.

24. Борщевський П. П. Доктринальні засади розвитку харчової промисловості України на тривалу перспективу / П. П. Борщевський // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 335-345.

25. Борщевський П. Пищевая промышленность Украины: современные тенденции и перспективы развития / П. Борщевский, Н. Сичевський, В. Троян // Экономика Украины. – 2003. – №8. – С. 45-49.

26. Лебединська О. Ю. Міський продовольчий комплекс: організація та управління / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – К., 2003. – 271 с.

27. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / Макаренко І. П., Копка П. М., Рогожин О. Г., Кузьменко В. П. / За наук. ред. І. П. Макаренка. – К.: Інститут з проблем національної безпеки. 2007. – 520 с.

28. Білозубенко В. С. Інноваційна система Європейського Союзу: особливості формування та розвитку / В. С. Білозубенко; [наук. ред. О. Б. Чернега]; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 455 с.

Коваленко Ольга Владимировна

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПОДХІД К ПОСТРОЕННЮ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА

На основі обобщення теоретического наследия относительно инновационных систем и концепций инновационного развития мировых экономик, обоснованы предпосылки и целесообразность построения мезосреды инновационного развития продовольственного комплекса в Украине. Определена архитектура, ее составляющие и условия возможного ускорения инновационных процессов в этой сфере экономики. Отмечено, что прогресс в продовольственном комплексе всегда определяется революционными научно-техническими достижениями общества. Цель статьи – на основе обобщения научного наследия относительно инновационных систем и концепций инновационного развития мировых экономик, обосновать предпосылки и целесообразность построения мезосреды инновационного развития продовольственного комплекса в Украине, определить архитектуру, ее составляющие и условия возможного ускорения инновационных процессов в этой сфере экономики. Установлено, что, несмотря на низкие текущие макроэкономические показатели, за последние пять лет наблюдаются инновационные рывки в отдельных отраслях продовольственного комплекса. Среди них – масложировая отрасль, которая изменила свой статус из отсталой в бюджетообразующую в экономике страны. Причиной ее стремительного развития является удачное сочетание взаимосвязанных составляющих – науки, производства и бизнеса. Аргументировано, что препятствует инновационному развитию продовольственного комплекса – несовершенство всей его инновационной системы. Выявлены причины замедления инновационных процессов. Наличие указанных тенденций в продовольственном комплексе обусловило

необходимость анализа и синтеза системы инновационного развития этого сегмента национальной экономики. Выявлено, что развитие научно-технического прогресса на протяжении последнего десятилетия изменил существующие представления о критериях комплексообразования продовольственного комплекса. Структуру инновационной системы продовольственного комплекса Украины предложено понимать как совокупность взаимосвязанных функциональных блоков, их связей с подотраслями продовольственного комплекса, подсистемами национальной инновационной системы, другими структурными элементами национальной экономики и объектами внешней среды. Совместное действие всех составляющих должна обеспечивать высокий уровень социальных стандартов, удерживать баланс интересов общества, бизнеса и власти. Только при этих условиях возможно ускорение инновационных процессов, повышение интеллектуальной активности и, в целом, устойчивое инновационное развитие экономики страны.

Ключевые слова: продовольственный комплекс, инновационное развитие, научно-технический прогресс, национальная инновационная система.

Kovalenko O.

THE CONCEPTUAL APPROACH TO THE CONSTRUCTION OF A MODEL OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE FOOD INDUSTRY

On the basis of generalization of theoretical heritage concerning innovative systems and innovative concepts for the world economy, prerequisites and expediency of constructing meso-environment food complex innovation development in Ukraine have been substantiated. The architecture, components, and conditions of a possible acceleration of innovation processes in this sphere of the economy have been outlined. It has been noted that progress in the food complex is always determined revolutionary scientific and technological achievements of society. The aim of the article is to ground conditions and feasibility of constructing meso-environment of innovative development of food complex in Ukraine based on a synthesis of scientific results on innovative systems and innovative concepts for the world economy, to outline the architecture, components and conditions of possible acceleration of innovation processes of the economy. It has been found that despite the low current macroeconomic performance over the past five years an innovative there is breakthrough in some sectors of the food complex. Among them - the oil and fat industry - it changed its status from backward to budget-forming in the economy of the country. The reason for its rapid development is a good combination of interconnected components - science, industry and business. It has been proved that imperfection of all innovation system hinders the innovative development of food complex. The factors hindering innovation processes have been identified. The presence of the aforementioned trends in food sector necessitated the analysis and synthesis of existing innovative development of Ukraine in this segment of the national economy. It has been revealed that the development of scientific and technological progress over the last decade has changed the existing ideas about the criteria of complex formation of food complex. It has been suggested to understand the structure of the innovation of the food industry of Ukraine as a set of interrelated functional blocks, their relationships with sub-sectors of the food complex subsystems of the national innovation system, other structural elements of the national economy and the objects of the environment. The combined action of all components should ensure a high level of social standards, keep the balance of interests of society, business and government. Only under this condition it is possible to accelerate innovation processes, to increase intellectual activity and have generally stable innovative development of the economy.

Keywords: food complex, innovative development, scientific and technological progress, national innovation system.

Одержано 05.04.2015 р.

Краус Наталія Миколаївна,
к.е.н., доц., докторант відділу теорії економіки і фінансів,
Науково-дослідний фінансовий інститут ДННУ «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА: ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ БАЗИС РОЗВИТКУ

Проблема формування інноваційної економіки перебуває не лише і не стільки у технологічному вимірі, скільки в ціннісно-інституціональній площині. Вона полягає в низькому соціально-інноваційному потенціалі суспільства, неспроможності інституційного середовища на відтворення і реалізацію цього потенціалу, незатребуваності впроваджуваних інновацій існуючим соціально-ціннісним середовищем. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних аспектів щодо вивчення змісту економічної категорії «інноваційна економіка» та практичної побудови інституціонального базису цієї економіки. Метою статті є архітектоніка інституціонального базису інноваційної економіки за рівнями економічної агрегації як структурного утворення і структурної керованості/управління в процесі інституціоналізації інноваційної економіки та дослідження дефініції поняття «інноваційна економіка». В основу дослідження покладено діалектичний метод як загальний, а також конкретні його форми. Серед них – метод системно-структурного аналізу, який дає можливість, з одного боку, з'ясувати місце інституціонального базису у системі ринкових відносин, а з іншого – розглянути сучасну економічну систему як складну взаємодію підприємницьких структур, бізнесу, держави та суспільства. Інноваційну економіку через призму інституціоналізму потрібно тлумачити як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих структур (великі та малі підприємства, інкубатори, технопарки, науково-дослідні лабораторії, університети), які зайняті виробництвом і комерціалізацією наукових знань та технологій в межах національних кордонів, взаємодія яких забезпечується комплексом інститутів економічного, соціального й правового характеру та такими, що мають свої традиції, норми та культурні особливості. У результаті теоретико-методологічного дослідження автору вдалося вперше представити вирішення проблеми становлення інноваційної системи через призму середовища її діяльності та корисності від інноваційної діяльності. Практичне значення запропонованого інституціонального базису архітектоніки інноваційної економіки за рівнями економічної агрегації полягає в тому, що процес інституціоналізації інноваційної економіки ми можемо розглядати з двох позицій. По-перше, через формування ефективного інституціонального середовища як комплексу формальних і неформальних норм, що регулюють правила «ринкової гри». По-друге, з позицій організаційних форм, наприклад підприємницьких структур, що створюються економічними агентами в межах вищевказаних правил і норм шляхом контрактизації. Внутрішнє середовище підприємницької структури через такий його елемент як організаційна культура, включає систему стимулів, яка спрямовує інноваційну діяльність працівників усіх рівнів на активне сприйняття інновацій.

Ключові слова: інноваційна економіка, креативна економіка, економіка творчості, нова економіка, економіка знань, інтелектоекономіка, інституціональний базис, рівні економічної агрегації.

ВСТУП

Формування інноваційної економіки потребує «вироблення» нової ідеології, яка орієнтується на нововведення і пронизує все суспільство. Наукові результати, конструкторські розробки, технологічні та інституціональні нововведення стають сьогодні головною рушійною силою як економічного прогресу, так і соціального розвитку провідних країн світу.

Інноваційна економіка в умовах розвитку суспільства знань, характеризується провідним значенням інноваційної активності суб'єктів науки і виробництва, ростом науково-технічного виробництва, наукоємних технологій, інтелектуалізацією факторів виробництва, які формують завдяки інноваціям, новий технологічний уклад.

Постановка проблеми. Стосовно категоріального ряду, який застосовується при дослідженні сучасних проблем інноваційної сфери, слід зазначити ось що. Умовно кажучи, в сучасній науці склались дві традиції застосування категоріального апарату при дослідженні проблем

інноваційної економіки.

З одного боку, існує традиція застосування суто «інноваційних» категорій на кшталт «інноваційний процес», «інноваційна діяльність», «інноваційна сфера», «інноваційний проект», «інноваційна програма» тощо. З іншого – не менш популярним є підхід, застосований на вжитті різноманітних категорій «риннок інноваційної продукції», «інноваційні ресурси», «інноваційний потенціал», «інноваційне ядро», «управління компетентністю», «інноваційне мислення», «інноваційне виховання», «інноваційна освіта», «економіка знань», «інноваційна компетентність», «інноваційний ризик» тощо.

Ці традиції відображають, на нашу думку, два головні напрями дослідження інноваційної економіки – переважно прикладний і теоретичний, які розвиваються дещо відокремлено один від одного. Кожен із них має свої переваги та обмеження, детальний аналіз яких не входить до завдань нашого дослідження. Додамо до цього, що теоретичні дослідження ринкової трансформації, які в останнє десятиріччя набули широкого розвитку, дозволили

отримати чимало перспективних наукових результатів саме завдяки застосуванню методології інституціонального аналізу.

На жаль, дослідженню інноваційної економіки в цьому сенсі «не пощастило», оскільки у прикладних дослідженнях даної економіки рідко застосовують підходи інституціональної методології, а в теоретичних дослідженнях проблеми ринкової трансформації інноваційної економіки практично майже ніколи не ставали об'єктом дослідження з позицій інституціональної методології. У результаті такого відособленого розвитку, з одного боку, інституціональна економічна теорія втрачає істотний матеріал для узагальнення закономірностей ринкової трансформації, а з іншого – у прикладних дослідженнях інноваційної економіки явно випадає інституціональна компонента, і вони вільно або мимоволі обмежуються нормативним аналізом, значною мірою відірваним від наших реалій. З цього випливає, що проблематика інноваційної економіки вимагає поєднання обох підходів з використанням переваг кожного з них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексне дослідження інституціонального базису інноваційної економіки частково представлено в працях українських та російських науковців Ф. Андрєєва [1], В. Делія [2], Г. Гамідова [3], Г. Галіулліна [1], О. Головінова [4], К. Корсака [5], В. Коливанова [3], Б. Кузнецова [1], М. Магомедова [3], О. Набатової [6], С. Пахомова [7], В. Сизоненка [8]. До плеяди науковців, що займаються вивчення змісту економічної категорії «інноваційна економіка» можна віднести В. Громика [9], Е. Вільховченка [10], Н. Іванова [11], І. Клоудова [12] та інших учених.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є формування архітекτονіки інституціонального базису інноваційної економіки за рівнями економічної агрегації як структурного утворення і структурного управління в процесі інституціоналізації інноваційної економіки та дослідження дефініції поняття «інноваційна економіка».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З огляду на вищезазначене, ми вважаємо корисним та потрібним аналіз інноваційної економіки, що базується на вивченні економічного змісту категорії «інноваційна економіка», з позицій інституціональної теорії. Це дозволить нам у подальшому надати розгорнуту картину формування, становлення і розвитку інноваційної економіки з позицій інституціонального підходу. Разом з тим, ми зможемо проаналізувати основні тенденції з питань перспективного розвитку інноваційної економіки в умовах ринкової трансформації саме в аспекті впливу інституціональних чинників на даний розвиток.

Інноваційну економіку в більшості випадків трактують як таку, яка заснована на знаннях та інформаційних технологіях. При цьому, передбачається, що головний ефект її полягає не просто у випуску високотехнологічної продукції, а в її продуктивному використанні в усіх сферах і галузях, рівні впливу на економіку та суспільство [4, с. 5].

Подібне розуміння інноваційної економіки як економіки знань, інтелектуальної економіки та тип економіки, заснованої на потоці інновацій, на постійному технологічному вдосконаленні, на виробництві й експорті високотехнологічної продукції з дуже високою доданою вартістю й самих технологій [5, с. 12], знайшло широке застосування і в економічній теорії, хоча і не стало єдино визнаним.

Зокрема, російський науковець В. Делія ширше трактує сутність інноваційної економіки, розуміючи під нею «...продукт знаннєвого суспільства, при якому господарства, підприємства, галузі, країни світу розвиваються з допомогою генерації інноваторами інновацій, трансформованих з фундаментальних наук, для отримання надприбутків за рахунок присвоєння інтелектуальної ренти» [2, с. 21]. Дане трактування зроблено ним з практико-орієнтованої сторони змістової суті інноваційної економіки.

Разом з тим, цей науковець основний зміст даної економіки, вбачає у вирішенні глобальних ресурсно-екологічних проблем. З цієї точки зору, на його думку, «...інноваційна економіка – це мистецтво ведення господарства, при якому забезпечується ріст благополуччя народу без шкоди майбутнім поколінням, за інноваційного розвитку продуктивних сил і соціально-продуктивних відносин» [2, с. 21].

Український науковець В. Сизоненко розглядаючи дану економіку в своїх працях, називає «інноваційно-орієнтовану економіку як «нову економіку», або економіку, що базується на знаннях, тобто генеруванні, дистрибуції і використанні знань та інформації або «інтелектоекономіка», яка спирається на використання інтелектуального й людського капіталу. В ній знання є джерелом економічного багатства й інноваційного розвитку країн-продуцентів високотехнологічної продукції» [8, с. 84]. При цьому, наявні капітали, якщо спрямовані не в сировинні та напівсировинні галузі замість формування наукоємної «нової» економіки призводять до деградації економіки «старої» [7, с. 12].

Російський дослідник у сфері економіки Й. Клоудова трактує інноваційну економіку як «креативну економіку», яку «складають креативні галузі, а саме засоби масової інформації, кінематографія, музика, розважальне програмне забезпечення для ігрових автоматів, комп'ютерні ігри, наукові дослідження, а також інші галузі культури» [12, с. 110]. Науковець стоїть на позиції створення саме креативного сектора економіки та формуванні нового суспільного класу – креативного. Він стверджує, що «креативний клас – це люди, які змінюють майбутнє, це мотор інновацій, від них залежить економічний ріст» [12, с. 111-112].

З цією думкою категорично не згоден інший російський науковець В. Громико. Він говорить, що «навіть при поверхневому ознайомленні з перекладом англійського слова «creative» – творчий та латинського «creatio» – створення, є підстави засумніватись у граматичній, лінгвістичній і семантичній правильності й правомірності тлумачення інноваційної економіки як «креативної економіки», «творчої економіки» [9, с. 30].

По-перше, слово «креативний» має чіткий і однозначний переклад на українську мову – це

«творчий», «здатний до створення». Використання кальки з інших мов нічим не виправдане.

По-друге, говорити «творча економіка», на думку В. Громика, некоректно. Це зумовлено тим, що творчість – це людська якість. Економіка може базуватися на застосуванні творчого потенціалу людини, але сама по собі творчою бути не може. Не є коректним стверджувати, що з'явилася деяка «створююча економіка», оскільки економіка, в якій нічого не створюється, не існує як така [9, с. 30]. Не погодитись з цим фактом, на нашу думку, не можливо. «Поняття «креативна економіка» не є тотожним до поняття «інноваційна економіка», це не має ні економічного, ні здорового глузду, – пише В. Громика – скоріше, можна було б погодитись з іменуванням її як «економіка, що базується на творчості» або «економіка творчості» [9, с. 30].

Стосовно вживаності інноваційної економіки як нової економіки теж є неможливим так як «науково» термін «нова економіка» ще не відбувся. Це підтверджено тим, що вона (нова економіка) «характеризується економістами опосередковано, через сукупність таких понять, як інформаційна економіка, економіка знань, постіндустріальна економіка, інноваційна економіка, мережева економіка, віртуальна економіка. Таким чином, вихід з термінологічної пастки дослідники шукали і знайшли в підміні понять. В усіх дослідженнях автори, заявляючи про прихід нової економіки, в кінцевому рахунку говорять про інноваційну, інформаційну, інтелектуальну економіку і т.п. [9, с. 29-30].

Вказані терміни не можуть бути віднесені до розряду синонімів. Скоріше, між ними існує деяка кореляція, в деякому сенсі вони доповнюють, але не замінюють одне одного. Так, інноваційна економіка, навряд зможе існувати, не опираючись на інтелект, знання та інформацію. Мережева економіка є формою організації інформаційно-комунікаційних зв'язків в інноваційній економіці.

Різноманітність категорій-замінників демонструє, що суть і особливості інноваційної економіки сьогодні повинні розкриватися із застосуванням вище вказаних термінів, але ніяк не бути її синонімами. Застосування цих синонімів свідчить про наукову некоректність, беззмістовність, непотрібність та надуманість.

В зв'язку з відсутністю змістовного, точного та коректного визначення інноваційної економіки, ми спробуємо дати власне її тлумачення з врахуванням інституціонального підходу. Отже, у вузькому розумінні, інноваційна економіка – це сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих структур (великі та малі підприємства, інкубатори, технопарки, науково-дослідні лабораторії, університети), які зайняті виробництвом і комерціалізацією наукових знань та технологій в межах національних кордонів, взаємодія яких забезпечується комплексом інститутів економічного, соціального й правового характеру та такими, що мають свої традиції, норми та культурні особливості.

Дане визначення, в свою чергу, передбачає відповідний спосіб мислення, психологічний настрій індивіда і суспільства, адекватні ментальні моделі, що

узгоджені із задекларованою системою правил, незалежно від рівня та способу їх формалізації.

У широкому значенні, інноваційну економіку з позиції інституціоналізму можна тлумачити як економіку з високим рівнем знань та високим духовно-моральним наповненням, в якій суб'єкти господарства та галузі розвиваються з допомогою генерації інноваторами інновацій, які трансформувалися з наукових та фундаментальних розробок з метою отримання надприбутків.

Відповідно під національною інноваційною системою розуміється синергетична система інститутів, механізмів і взаємодій між ними, які здатні забезпечити таку швидкість інноваційного процесу, яка має місце в світовому інноваційному процесі. Більше того, в інноваційному процесі потрібна не просто швидкість, а деяке критичне пришвидшення [1, с. 35].

Зовнішнім проявом інноваційної економіки виступають збільшення витрат держави, підприємств, домашніх господарств на накопичення людського капіталу, вкладень у науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки. Але, ці формальні ознаки стають реальністю лише тоді, коли мають місце і реалізуються вихідні умови розвитку інноваційної економіки. До них відносяться:

- інституційні – наявність системи формальних і неформальних правил (інститутів), що сприяють інноваційній діяльності та становленню економіки інноваційного типу;

- структурні – наявність мережових взаємодій значної кількості суб'єктів інноваційної діяльності та ринку інновацій;

- конкуренція за нову техніку і технології, за якість продукції (така конкуренція є базовою умовою інноваційної економіки);

- ресурсні – наукові, технологічні, інтелектуальні ресурси, які формують інноваційний потенціал, достатній і можливий для організації й приведення в дію інноваційного процесу;

- мотивуючі – спонукають і заохочують затребуваність інновацій більшістю господарюючих суб'єктів, домашніх господарств, споживачів, економікою в цілому [4, с. 6-7].

В зв'язку з тим, що складовими елементами інноваційної економіки є: людський (капітал здоров'я, трудовий капітал, інтелектуальний капітал, культурно-моральний капітал), природний (ресурсний) та відтворювальний капітали, то в зв'язку з цими елементами можна виділити наступні критерії інноваційної економіки, а саме:

- рівень інноваційної складової продуктивних сил;

- ступінь духовної інтелектуалізації соціально-виробничих відносин;

- рівень інноваційної інфраструктури економіки та її сегменти;

- рівень технологічного укладу інноваційної економіки;

- рівень професіоналізації кадрового складу;

- спрямованість на вирішення ресурсних і екологічних проблем.

Наявність визначених умов і ступінь їх застосування можуть обумовити або інноваційну активність економіки, або її інертність. Цей стан визначається рівнем її якісних і кількісних

парламентів. Формування становлення та розвиток інноваційної економіки проходить через площину вирішення ряду проблем та прийняття рішень, авторське бачення яких представлено на рис. 1.

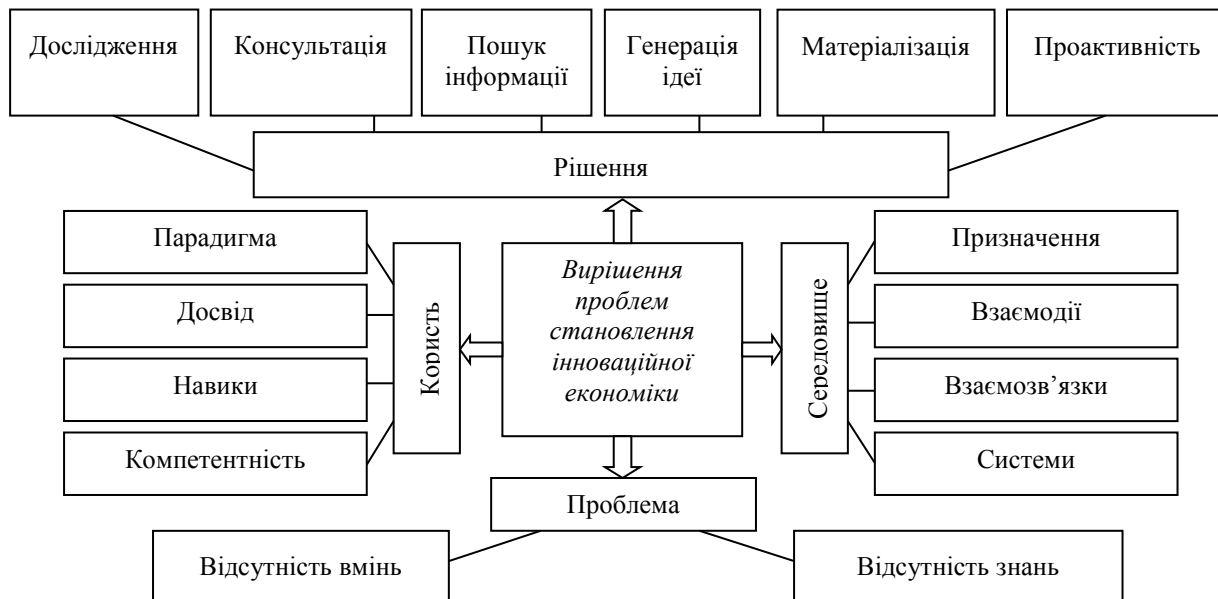

Рис. 1. Теоретико-методологічний аналіз вирішення проблем формування, становлення та розвитку інноваційної економіки [розробка автора]

Наше узагальнене бачення інституціоналізації національної інноваційної економіки у відповідності до різних рівнів економічної агрегації представлено на рис 2.

Процес інституціоналізації інноваційної економіки потрібно розглядати з двох позицій. По-перше, через формування ефективного інституціонального середовища як комплексу формальних і неформальних норм, що регулюють правила «ринкової гри». Інституціональне середовище повинно містити стимули (перш за все, економічного порядку), які б робили вигідними, корисними й ефективними впровадження новачій для підприємницьких структур.

По-друге, з позиції організаційних форм, наприклад підприємницьких структур, що створюються економічними агентами в межах вищевказаних правил і норм шляхом контрактації. Внутрішнє середовище підприємницької структури через такий його елемент як організаційна культура, повинна включати систему стимулів, яка б спрямовувала інноваційну діяльність працівників усіх рівнів на активне сприйняття інновацій.

Проблема формування інноваційної економіки перебуває не лише і не стільки у технологічному вимірі, скільки в ціннісно-інституціональній площині. Вона полягає в низькому соціально-інноваційному потенціалі суспільства, неспроможності інституційного середовища на відтворення і реалізацію цього потенціалу, незатребуваності впроваджуваних інновацій існуючим соціально-ціннісним середовищем [6, с. 239].

Інноваційний розвиток йде разом з формуванням нового середнього класу, особливостями якого є нові ціннісні орієнтири. Ці орієнтири виражені

прагненням до творчої самореалізації. Тут поряд з матеріальними цінностями велике значення цінностей, що пов'язані з формуванням вільної особистості і її самовираженням [10, с. 21].

Має місце суперечливе поєднання тенденцій індивідуалізації і одночасно соціалізації, що зумовлене об'єктивними вимогами інноваційного процесу [10, с. 30]. Інноваційне середовище розвиває в людях відданість вибраній діяльності, професіоналізації і затвердження статусу, що вони віддають перевагу «домінуванню» і «елітарності» [10, с. 33].

Інноваційний тип розвитку неможливий без активізації творчої співпраці і кооперації в бізнес-середовищі та в суспільстві в цілому. На рівні окремих фірм це знаходить вираження в розвитку внутрішньо-фірмового антрепренерства – інтрапренерства, тобто в створенні внутрішніх венчурів для комерційної реалізації ідей і винаходів співробітників [11, с. 23].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В основі інноваційного шляху розвитку інноваційної економіки лежить цілеспрямований процес пошуку, підготовка свідомості, реалізації і комерціалізації науково-технічних нововведень, які дозволяють підвищити ефективність суспільного виробництва, покращити життєдіяльність суспільства та особистості, включаючи високий ступінь захищеності індивіда [3, с. 51].

Подальші дослідження можна проводити в напрямі розроблення нових емпіричних моделей з метою аналізу взаємозв'язку між інституціональним розвитком і інвестиційним кліматом в Україні та здійснення інноваційної діяльності, а також

удосконалення методології аналізу інституціональних економічної агрегації.
факторів економічного розвитку за різними рівнями

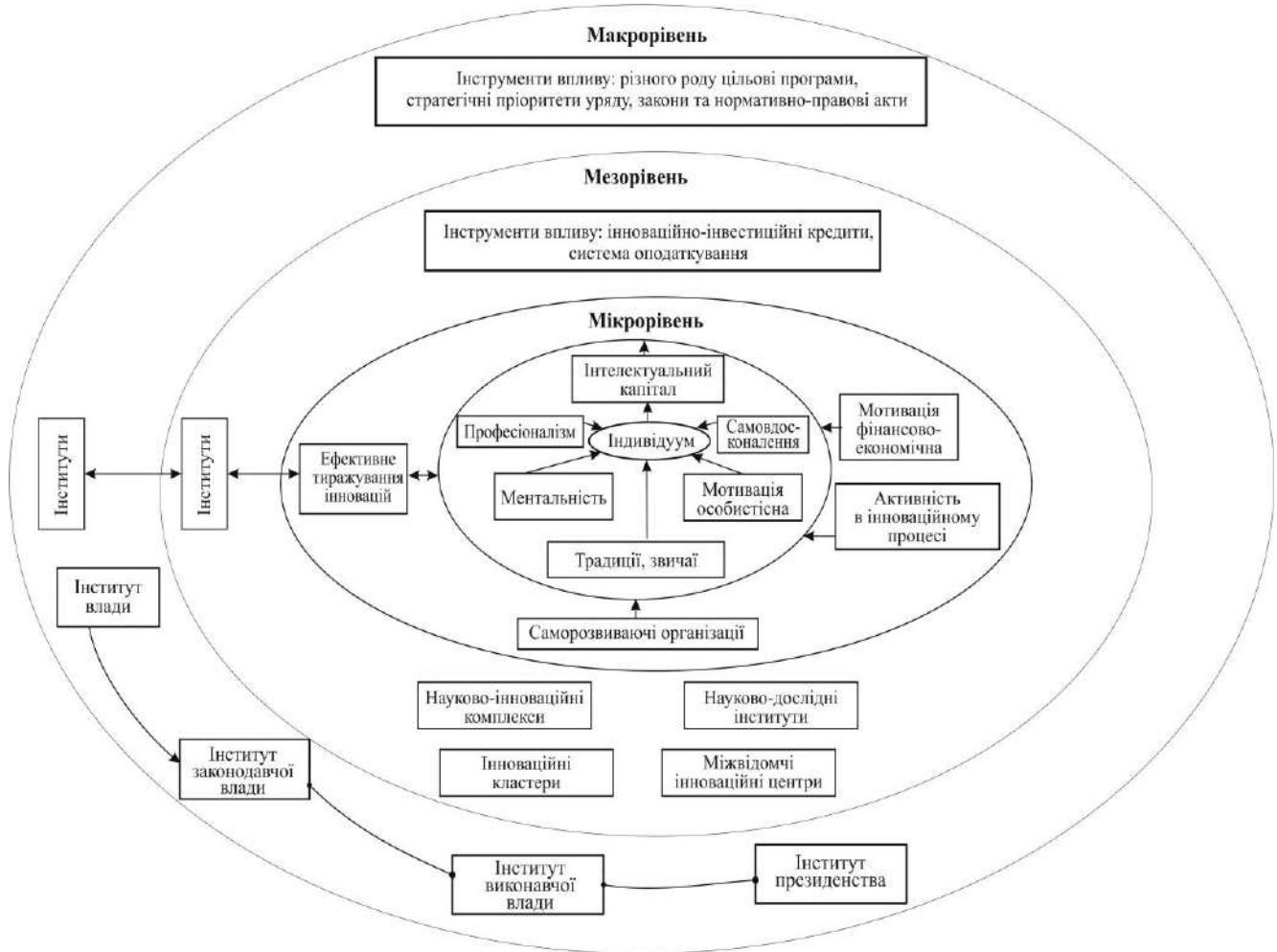

Рис 2. Інституціональний базис архітектури інноваційної економіки за рівнями економічної агрегації [розробка автора]

Суспільство повинно усвідомити, що основою успішного розвитку (як економічного, так і соціально-економічного) є постійне інноваційне оновлення. Основою такого оновлення є інноваційна спрямованість в усіх сферах діяльності суб'єктів

господарювання. Інноваційна економіка – це безальтернативний варіант розвитку суспільства в умовах зростаючого обмеження традиційної сировинної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецов Б. Л. Институциональные и организационные разрывы в инновационной деятельности / Б. Л. Кузнецов, Ф. И. Андреева, Г. Ф. Галиуллина // Инновации. – № 9 (107). – 2007. – С. 32-36.
2. Делия В. П. Инновационная экономика и устойчивое развитие: Монография / В. П. Делия. – Балашиха: изд-во «Де-По», 2011. – 256 с.
3. Колыванов В. Ю. Основные направления активизации инновационной деятельности при формировании инновационной экономики / В. Ю. Колыванов, М. Б. Магомедов, Г. С. Гамидов // Инновации. – № 4 (102). – 2007. – С. 51-54.
4. Головінов О. М. Інноваційна активність і інноваційні процеси в національній економіці / О. М. Головінов // Економіка та держава. – 2013. – № 6. – С. 4-8.
5. Корсак К. Від традиційних моделей організації економіки – до інноваційної / К. Корсак // Персонал (Журнал інтелектуальної еліти). – 2010. – № 2. – С. 12-17.
6. Набатова О. О. Джерела і особливості інституціоналізації соціальних інновацій у трансформаційній економіці / О. О. Набатова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Економічні науки. – 2011. – № 3 (51) – С. 234-240.
7. Пахомов С. Ю. Економічне зростання в контексті інституціоналізму / С. Ю. Пахомов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 4. – С. 11-16.

8. Сизоненко В. О. Фінансування інноваційно-орієнтованої економіки в умовах інституціональної невизначеності / В. О. Сизоненко // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 80-89.
9. Громыко В. В. Новая экономика, креативная экономика и прочие понятийные инновации в экономической теории / В. В. Громыко // Вестник Российского экономического университета им. Г. В. Плеханова. – 2012. – № 3. – С. 28-36.
10. Вильховченко Э. Д. «Люди знания» – новая рабочая сила позднекапиталистических обществ и её место в цивилизационных процессах. – М.: ИМЭМО РАН, 2010. – 139 с.
11. Иванов Н. Социальный контекст инновационного развития / Н. Иванов // Мировая экономика и международные отношения. – 2013. – № 5. – С. 17-30.
12. Клоудова Й. Влияние развития креативной экономики на экономически отсталые регионы / Й. Клоудова // Журнал новой экономической ассоциации. – 2010. – № 5. – С. 110-122.

Краус Наталия Николаевна

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА: ДЕФИНИЦИЯ ПОНЯТИЯ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ БАЗИС РАЗВИТИЯ

Проблема формирования инновационной экономики находится не только и не столько в технологическом измерении, сколько в ценностно-институциональной плоскости. Она заключается в низком социально-инновационном потенциале общества, несфокусированности институциональной среды на воспроизводство и реализацию этого потенциала, невостребованности внедряемых инноваций существующей социально-ценностной средой. Предметом исследования является совокупность теоретико-методологических аспектов по изучению содержания экономической категории «инновационная экономика» и практического построения институционального базиса этой экономики. Целью статьи является архитектура институционального базиса инновационной экономики по уровням экономической агрегации как структурного образования и структурной управляемости / управления в процессе институционализации инновационной экономики и исследования дефиниции понятия «инновационная экономика». В основу исследования положен диалектический метод как общий, а также конкретные его формы. Среди них – метод системно-структурного анализа, который дает возможность, с одной стороны, выяснить место институционального базиса в системе рыночных отношений, а с другой – рассмотреть современную экономическую систему как сложное взаимодействие предпринимательских структур, бизнеса, государства и общества. Инновационную экономику через призму институционализма нужно толковать как совокупность взаимосвязанных и взаимодействующих структур (большие и малые предприятия, инкубаторы, технопарки, научно-исследовательские лаборатории, университеты), которые заняты производством и коммерциализацией научных знаний и технологий в пределах национальных границ, взаимодействие которых обеспечивается комплексом институтов экономического, социального и правового характера и имеющими свои традиции, нормы и культурные особенности. В результате теоретико-методологического исследования автору удалось впервые представить решение проблемы становления инновационной системы через призму среды ее деятельности и полезности от инновационной деятельности. Практическое значение предложенного институционального базиса архитектуры инновационной экономики по уровням экономической агрегации заключается в том, что процесс институционализации инновационной экономики мы можем рассматривать с двух позиций. Во-первых, через формирование эффективной институциональной среды как комплекса формальных и неформальных норм, регулирующих правила «рыночной игры». Во-вторых, с позиции организационных форм, например предпринимательских структур, создаваемых экономическими агентами в рамках вышеуказанных правил и норм путем контрактации. Внутренняя среда предпринимательской структуры через такой его элемент как организационная культура, включает систему стимулов, которая направляет инновационную деятельность работников всех уровней на активное восприятие инноваций.

Ключевые слова: инновационная экономика, креативная экономика, экономика творчества, новая экономика, экономика знаний, интелектоэкономика, институциональный базис, уровни экономической агрегации.

Kraus N.

INNOVATIVE ECONOMY: DEFINITION OF CONCEPT AND INSTITUTIONAL BASIS OF DEVELOPMENT

The problem of formation of an innovative economy is not only and not so much in the technological dimension, as a value-institutional plane. It consists in a low social and innovative potential of society, out of focus institutional environment for reproduction and implementation of this potential, lack of demand for introduced innovations by existing social-value environment. The subject of research is a set of theoretical and methodological approaches to the study of content of economic category «innovative economy» and practical building of institutional basis of this economy. The aim of the article is an architectonic of institutional basis of innovative economy according to levels of economic aggregation as a structural formation and structural controllability/management in the process of institutionalization of innovative economy and research of the concept definition of «innovative economy». The study is based on dialectical method both general and specific forms. Among them is the method of systematic and structural analysis that allows, on the one hand, to find place of institutional basis in the system of market relations, and on the other hand – to consider modern economic system as a complex interaction of entrepreneurial structures, business, government and society. Innovative economy through the prism of institutionalism should be interpreted as a set of interrelated and interacting structures (large and

small enterprises, incubators, technology parks, scientific and research laboratories, universities) that are engaged in production and in commercialization of scientific knowledge and technology within national borders, interaction of which is provided by set of institutions for economic, social and legal nature and those that have their own traditions, norms and cultural features. As a result of theoretical and methodological researches, the author has submitted a solution to the problem of formation of innovative system through its environment and usefulness of innovative activity. The practical significance of the proposed institutional basis of architectonics of innovative economy according to levels of economic aggregation consists in the fact that the process of institutionalizing of innovative economy can be viewed from two perspectives. Firstly, through the formation of an effective institutional environment, as a set of formal and informal norms regulating rules of «market game». Secondly, from the perspective of organizational forms such as entrepreneurial structures created by economic agents within the aforementioned rules and norms through contracting. The internal environment of entrepreneurial structure through such element as organizational culture, including a system of incentives that makes innovative activity of staff at all levels to active perception of innovations.

Key words: innovative economy, creative economy, new economy, economy of knowledge, intelligence economy, institutional basis, levels of economic aggregation.

Одержано 18.03.2015 р.

УДК 330.341.2: 631.151.4

Лендел Михайло Андрійович,
д.е.н., проф., член-кореспондент НААН України,
заслужений економіст України, завідувач кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу,
Ужгородський торгово-економічний інститут КНТЕУ
Жулканич Олександр Михайлович,
к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу,
Ужгородського торгово-економічного інституту КНТЕУ

СПЕЦИФІКА МІЖГАЛУЗЕВИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

В статті розкрито основні засади поглиблення міжгалузевих відносин в агропромисловому секторі в умовах становлення нових організаційних структур. Обґрунтовано сутність взаємозв'язків і міжгалузевих відносин з суб'єктами промисловості, які забезпечують агропромисловий комплекс матеріально-технічними ресурсами та галузями переробної промисловості, які переробляють сільськогосподарську сировину. Наголошено на необхідності реформування міжгалузевих фінансово-розподільчих відносин у поєднанні з ефективним використанням наявного ресурсного потенціалу аграрної сфери, зокрема, земель сільськогосподарського призначення. В процесі дослідження узагальнено наукові тлумачення і зміст економічної категорії «міжгалузеві зв'язки», виокремлено напрями кооперації виробництва і обміну продуктами у результаті суспільного поділу праці. Доведено, що причиною незбалансованості міжгалузевого обміну є галузева специфіка сільського господарства, а його економічний стан перебуває у прямій залежності від характеру міжгалузевої взаємодії між суб'єктами господарювання. Актуальним у цьому контексті є необхідність впровадження механізму регулювання міжгалузевих відносин. У статті наголошено на стратегічних підходах до формування цінової політики на сільськогосподарську продукцію, розвиток аграрного ринку та реалізації завдань державного регулювання міжгалузевих відносин. Порівняльний аналіз існуючого диспаритету цін на аграрну і промислову продукцію засвідчує, що ціни на продукцію рослинництва і тваринництва зростають нижчими темпами, ніж на промислову продукцію, що негативно впливає на відтворення спожитих ресурсів в аграрному виробництві. Вирішення окреслених проблем міжгалузевих відносин в аграрному секторі щодо формування паритетних цін можливе шляхом реалізації концептуальних засад ціноутворення на основі формування еквівалентних цін на промислову та сільськогосподарську продукцію. Потребують удосконалення і закупівельні ціни, за якими держава закуповує сільськогосподарську продукцію та деякі інші товари в агровиробників на державні потреби. У статті висвітлено основні стратегічні цілі розвитку аграрного ринку та його інфраструктури, окреслено їх безпосередній вплив на специфіку формування міжгалузевих відносин суб'єктів господарювання аграрної сфери. Обґрунтовано, також, вплив на формування міжгалузевих організаційно-економічних відносин сучасних процесів агропромислової інтеграції, зокрема: корпоратизації, кооперації, контракції, кластеризації. Наведено позитивні та негативні моменти діяльності агрохолдингів в Україні.

Ключові слова: міжгалузеві організаційно-економічні відносини, аграрний ринок, державне регулювання.

small enterprises, incubators, technology parks, scientific and research laboratories, universities) that are engaged in production and in commercialization of scientific knowledge and technology within national borders, interaction of which is provided by set of institutions for economic, social and legal nature and those that have their own traditions, norms and cultural features. As a result of theoretical and methodological researches, the author has submitted a solution to the problem of formation of innovative system through its environment and usefulness of innovative activity. The practical significance of the proposed institutional basis of architectonics of innovative economy according to levels of economic aggregation consists in the fact that the process of institutionalizing of innovative economy can be viewed from two perspectives. Firstly, through the formation of an effective institutional environment, as a set of formal and informal norms regulating rules of «market game». Secondly, from the perspective of organizational forms such as entrepreneurial structures created by economic agents within the aforementioned rules and norms through contracting. The internal environment of entrepreneurial structure through such element as organizational culture, including a system of incentives that makes innovative activity of staff at all levels to active perception of innovations.

Key words: innovative economy, creative economy, new economy, economy of knowledge, intelligence economy, institutional basis, levels of economic aggregation.

Одержано 18.03.2015 р.

УДК 330.341.2: 631.151.4

Лендел Михайло Андрійович,
д.е.н., проф., член-кореспондент НААН України,
заслужений економіст України, завідувач кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу,
Ужгородський торгово-економічний інститут КНТЕУ
Жулканич Олександр Михайлович,
к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу,
Ужгородського торгово-економічного інституту КНТЕУ

СПЕЦИФІКА МІЖГАЛУЗЕВИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

В статті розкрито основні засади поглиблення міжгалузевих відносин в агропромисловому секторі в умовах становлення нових організаційних структур. Обґрунтовано сутність взаємозв'язків і міжгалузевих відносин з суб'єктами промисловості, які забезпечують агропромисловий комплекс матеріально-технічними ресурсами та галузями переробної промисловості, які переробляють сільськогосподарську сировину. Наголошено на необхідності реформування міжгалузевих фінансово-розподільчих відносин у поєднанні з ефективним використанням наявного ресурсного потенціалу аграрної сфери, зокрема, земель сільськогосподарського призначення. В процесі дослідження узагальнено наукові тлумачення і зміст економічної категорії «міжгалузеві зв'язки», виокремлено напрями кооперації виробництва і обміну продуктами у результаті суспільного поділу праці. Доведено, що причиною незбалансованості міжгалузевого обміну є галузева специфіка сільського господарства, а його економічний стан перебуває у прямій залежності від характеру міжгалузевої взаємодії між суб'єктами господарювання. Актуальним у цьому контексті є необхідність впровадження механізму регулювання міжгалузевих відносин. У статті наголошено на стратегічних підходах до формування цінової політики на сільськогосподарську продукцію, розвиток аграрного ринку та реалізації завдань державного регулювання міжгалузевих відносин. Порівняльний аналіз існуючого диспаритету цін на аграрну і промислову продукцію засвідчує, що ціни на продукцію рослинництва і тваринництва зростають нижчими темпами, ніж на промислову продукцію, що негативно впливає на відтворення спожитих ресурсів в аграрному виробництві. Вирішення окреслених проблем міжгалузевих відносин в аграрному секторі щодо формування паритетних цін можливе шляхом реалізації концептуальних засад ціноутворення на основі формування еквівалентних цін на промислову та сільськогосподарську продукцію. Потребують удосконалення і закупівельні ціни, за якими держава закуповує сільськогосподарську продукцію та деякі інші товари в агровиробників на державні потреби. У статті висвітлено основні стратегічні цілі розвитку аграрного ринку та його інфраструктури, окреслено їх безпосередній вплив на специфіку формування міжгалузевих відносин суб'єктів господарювання аграрної сфери. Обґрунтовано, також, вплив на формування міжгалузевих організаційно-економічних відносин сучасних процесів агропромислової інтеграції, зокрема: корпоратизації, кооперації, контракції, кластеризації. Наведено позитивні та негативні моменти діяльності агрохолдингів в Україні.

Ключові слова: міжгалузеві організаційно-економічні відносини, аграрний ринок, державне регулювання.

ВСТУП

Постановка проблеми. В процесі державотворення України формується нова аграрна політика, стрижнем якої є гарантування продовольчої безпеки держави, забезпечення розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, адаптації його до ринкових умов, поліпшення соціально-економічної ситуації на селі.

Сільське господарство України є однією з найважливіших галузей економіки. Воно забезпечує 10,0% валової доданої вартості, тут зайнято 3,5 млн. населення, використовується основних засобів вартістю понад 113 млрд. грн., функціонують 55,9 тис. господарюючих суб'єктів, що використовують 27,6 млн. га сільськогосподарських угідь (2012 р.) [1, с. 133, 146]. Сільськогосподарські підприємства виробляють 53,6% валової продукції сільського господарства, а господарства населення – 46,4%. У 2013 р. отримано найвищий за всю історію країни урожай зернових – 63,0 млн. тонн проти 51,0 млн. тонн у 1990 р. Вироблена в сільському господарстві 1 грн. продукції дає змогу одержувати понад 12 грн. в інших галузях.

Однак, поряд із створенням і становленням нових організаційно-правових структур, корінних змін у земельних і майнових відносинах в сільськогосподарській сфері, має місце некомплексний підхід до завершення аграрної і земельної реформ, існує порушення міжгалузевого обміну та поглиблення диспаритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, що негативно впливає на нарощування агропромислового виробництва, на фінансовий стан і платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників.

В цьому контексті актуальною соціально-економічною проблемою функціонування агропромислового сектору є забезпечення еквівалентності міжгалузевих відносин за допомогою економічних регуляторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем міжгалузевих організаційно-економічних відносин в агропромисловому секторі присвячені праці вчених-економістів В. Л. Валентинова, Ю. Я. Лузана, Ю. О. Лупенко, М. Й. Маліка, В. Я. Мессель-Веселяка, П. Т. Саблука, М. М. Федорова, О. Г. Шпикуляка, В. В. Юрчишина [2, 3, 4, 5] та ін. Разом з тим, не всі аспекти цих складних проблем отримали належне обґрунтування. Тому актуальність названих питань потребує подальшого дослідження.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є узагальнення і аналіз сучасних тенденцій і особливостей поглиблення міжгалузевих зв'язків в аграрній сфері, визначення загальних засад державного регулювання міжгалузевих відносин, формування аграрного ринку та ціноутворення на сільськогосподарську продукцію.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У становленні національної економіки України сільське господарство постає як системоутворююча

галузь, що забезпечує діяльність людини і суспільства загалом. До того ж, сільське господарство тісно пов'язано міжгалузевими відносинами, в першу чергу з промисловістю, що забезпечує його матеріально-технічними ресурсами та галузями переробної промисловості, які переробляють сільськогосподарську сировину.

Як наголошено в економічній енциклопедії [6, с. 391], міжгалузеві зв'язки – економічні зв'язки між галузями народного господарства щодо кооперації виробництва і обліку продуктів в результаті суспільного поділу праці. В процесі виробництва існують міжгалузеві та внутрішньогалузеві пропорції – кількісні співвідношення матеріально-речових елементів виробництва та робочої сили між галузями народного господарства або окремими виробництвами чи підгалузями в межах окремих галузей. До міжгалузевих відносять пропорції між промисловістю, сільським господарством, будівництвом, транспортом та іншими галузями. Внутрішньогалузеві – пропорції між окремими виробництвами, в межах галузей, наприклад у сільському господарстві – між рослинництвом і тваринництвом. Що ж стосується реформування економіки країни, зокрема завершення аграрної реформи, результатом має стати вміле поєднання промислового і аграрного виробництва, взаємного підпорядкування їх діяльності потребам внутрішнього та зовнішнього ринків, формування ефективної науково-технологічної, цінової, податкової, бюджетної, фінансово-кредитної та страхової політики держави.

Тому для виконання покладеного на аграрне виробництво завдання потрібно реформувати міжгалузеві фінансово-розподільчі відносини, щоб створити умови для перетворення його на високоефективні та конкурентоспроможні на внутрішньому та зовнішньому ринках сектори економіки держави. Поряд із реформуванням міжгалузевих відносин слід максимально ефективно використати наявний ресурсний потенціал, основу якого забезпечують високопродуктивні землі сільськогосподарського призначення та сприятливі агрокліматичні умови. Також необхідно створити однаково сприятливі умови для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, гармонізації інтересів власників найманих працівників і сільських громад; формування структур великотоварного конкурентоспроможного виробництва; забезпечення раціональних внутрішньогалузевих та міжгалузевих економічних відносин [7, с. 10].

Науковець В. Л. Валентинов [2, с. 110, 118] характеризує загальні засади регулювання міжгалузевих відносин, зокрема проблеми нееквівалентності, в агропромисловому комплексі зазначає, що наявність не вирішених проблем у цій сфері зумовлює необхідність певної зміни методологічного підходу до розгляду міжгалузевих відносин: від теоретичної інтерпретації явища необхідно перейти до свідомого проектування заходів, спрямованих на його усунення. Автор наголошує, що ринок може автономно вирішити проблему нееквівалентності за рахунок поглиблення

вертикальних відносин між товаровиробниками і несільськогосподарськими суб'єктами. Однак, еволюційне, поступове подолання проблеми нееквівалентності в рамках удосконалення інституційних механізмів вертикальних відносин є надто повільним і потребує великої кількості економічних, політичних, технологічних і соціальних передумов. Тому, з метою істотного вдосконалення вертикальної координації подолання нееквівалентності існує доцільність свідомого втручання у функціонування економічного механізму міжгалузевих відносин в агропромисловому комплексі, зокрема, через об'єктивно необхідне державне регулювання сільськогосподарського виробництва.

Достеменно відомо, що причиною незбалансованості міжгалузевого обміну є галузева специфіка сільського господарства і державне регулювання міжгалузевих відносин з метою збалансування взаємодії сільського господарства з іншими галузями виступає як активна складова аграрної політики, і набуває пріоритетної міжгалузевої спрямованості.

Практика аграрного господарювання засвідчує, що серед факторів які визначають економічний стан сільського господарства особливу роль відіграє характер міжгалузевої взаємодії між суб'єктами господарювання, зокрема щодо впровадження механізму регулювання міжгалузевих відносин. Сільське господарство перебуває в залежності від суміжних галузей, і зв'язки з ними не є ефективними через порушення еквівалентних цінових пропорцій міжгалузевого обміну.

Зокрема, це стосується галузей промисловості, що випускають техніку для сільського господарства. Відомо, що причиною різкого погіршення технічного оснащення аграрного виробництва вже в роки незалежності України є значне зниження платоспроможності споживачів сільськогосподарської техніки. Згідно даних наведених в науковій доповіді, внаслідок диспаритету цін аграрні підприємства втратили тільки за 1996-2003 роки 56,4 млрд. грн. Щоб купити зернозбиральний комбайн «Нива», в 1990 році треба було продати 34,2 т зерна, а в 2003 році – вже 556,8 т [8, с. 20]. Невтішною є і нинішня ситуація з диспаритетом цін на сільськогосподарську техніку. За сучасної ціни на зерно озимої пшениці (2400 грн/т), за придбання зернозбирального комбайна марки КЗС-9-1 «Славутич» ціною 1 млн. 150 тис. грн. слід було б реалізувати 479 т зерна, при урожайності 32,5 ц/га (Закарпаття, 2013 р.) зібраного на площі 147 га. А на покупку колісного трактора ЮМЗ – 6А КМ-40,2 ціною 150 тис. грн. треба продати майже 63 т озимої пшениці.

При суттєвому зростанні цін на промислову продукцію, що використовується в сільськогосподарському виробництві, ціни на продукцію рослинництва і тваринництва зростають значно нижчими темпами і не забезпечують навіть простого відтворення спожитих ресурсів.

Відомо що нормально злагоджений механізм ціноутворення є запорукою ефективного функціонування аграрного ринку, складовими якого є: мінімальні ціни; еквівалентні ціни; заставні операції; інтервенційні операції; квотування; митні тарифи на

вивезення та ввезення продукції; державні дотації на одиницю продукції або одиницю площі; державні дотації за якість продукції; державні дотації на голову тварин; пільгове кредитування; пільгове оподаткування; узгоджувальні комісії цін і доходів в інтеграційних формуваннях, біржові операції тощо [9, с. 57].

Авторським колективом вчених економістів-аграрників Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» розроблена Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію (2008 р.) [10]. Науковцями запропоновано модель еквівалентної ціни, яку обґрунтовано на основі теоретико-методологічних засад і відповідних економіко-правових принципів ціноутворення.

В документі зазначено, що основою Концепції є ідеологія економічних відносин, в яких всі учасники є рівноправними, міжгалузеві зв'язки збалансованими, а держава економічними методами, включаючи ціновий механізм, виконує роль регулятора ринку для забезпечення рівних міжгалузевих умов розвитку.

Науковцями запропоновано модель еквівалентної ціни, яку обґрунтовано на основі теоретико-методологічних засад і відповідних економіко-правових принципів ціноутворення. Еквівалентна ціна дає змогу одержати дохід, достатній для ведення господарства на основі розширеного виробництва і має базуватися на нормативних параметрах витрат матеріально-технічних ресурсів у натуральному і вартісному виразі і використовувати показники для визначення нормативної собівартості продукції, яка є базою для визначення ціни пропозиції, виходячи з норми рентабельності або норми прибутку на авансований у виробництво капітал, що забезпечує необхідний рівень еквівалентності міжгалузевого обміну.

Як наголошують науковці, концептуальні засади ціноутворення передбачають активний вплив держави на попит і пропозицію за допомогою регуляторного механізму. Застосування еквівалентних цін забезпечить об'єктивні співвідношення у цінах на промислову і сільськогосподарську продукцію, створить умови еквівалентності міжгалузевого обміну, підвищить мотивацію виробничої діяльності, стане ключем до вирішення фундаментальної проблеми вітчизняної аграрної економіки [10, с. 8, 20].

У формуванні цінового середовища, поряд з утвердженням еквівалентних цін, важливу роль відіграє закупівельна ціна за якою держава закуповує сільськогосподарську продукцію та деякі інші види товарів у агровиробників на державні потреби, а також для підтримання сільськогосподарських товаровиробників. Однак, в умовах значного диспаритету цін на промислові товари і сільськогосподарську продукцію закупівельна ціна втрачає свою стимулюючу роль у нарощуванні виробництва продукції.

Концептуальні положення вищезгаданої Концепції ціноутворення на сільськогосподарську продукцію відображено у «Стратегічних напрямках розвитку сільського господарства України до 2020 року» [9], в яких обґрунтовано основні стратегічні напрями розвитку сільськогосподарського

виробництва та сільських територій, удосконалення земельних відносин, організації та техніко-технологічного забезпечення виробництва, підприємництва, формування інфраструктури ринку і цінового механізму, удосконалення міжгалузевих і внутрігалузевих економічних відносин, фінансово-кредитного забезпечення, управління галуззю, інформатизації інноваційного забезпечення сільського господарства.

У поєднанні із завданнями ціноутворення у документі окреслено основні стратегічні цілі розвитку аграрного ринку та його інфраструктури, які мають безпосередній вплив на специфіку формування міжгалузевих відносин суб'єктів господарювання аграрної сфери:

- забезпечення стабільності цін та збалансованості ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, що дозволяє здійснювати ефективне розширене відтворення сільськогосподарського виробництва;
- забезпечення стабілізації обсягів пропозиції ринку;
- забезпечення еквівалентності між сільським господарством та галузями промисловості;
- забезпечення продовольчої незалежності за окремими продуктами;
- формування широкої мережі об'єктів інфраструктури аграрного ринку спроможних забезпечити оптимальне (1:1) попиту і пропозиції [9, с. 59].

У Стратегічних напрямках обґрунтовано індикатори розвитку сільськогосподарського виробництва та розвитку аграрного ринку на перспективу:

- досягнення рівня рентабельності в сільському господарстві на рівні 45%;
- дослідження норми прибутку у сільському господарстві не нижче середнього рівня по економіці держави;
- досягнення стану рівноваги між попитом та пропозицією на ринку сільськогосподарської продукції та продовольства;
- недопущення цінових коливань на ринку сільськогосподарської продукції та продовольства понад індекс споживчих цін або індекс цін виробників за відповідний період;
- досягнення оптимального (близького до 1) співвідношення темпів росту цін на сільськогосподарську продукцію і цін на промислову продукцію, що споживається сільським господарством;
- збільшення обсягів купівлі-продажу сільськогосподарської продукції за біржовими контрактами (спотовими, форвардними і ф'ючерсними) до рівня не менше 20% товарного обороту;
- збільшення кількості оптових ринків сільськогосподарської продукції у 2015 році до 10 ринків, а у 2020 – 25 ринків [9, с. 60].

На ефективність міжгалузевих зв'язків аграрного господарювання значний вплив має нерозвиненість інфраструктури сучасного аграрного ринку, неналежна організація заготівель та збуту

сільськогосподарської продукції, недосконала система контролю за якістю та безпечністю продуктів харчування.

В Україні існує 35 акредитованих товарних бірж, 247 агроторгових домів, 1627 оптово-плодоовочевих ринків (2012 р.) проте, на аграрному ринку в процесі реалізації сільськогосподарської продукції домінують, так звані, нецивілізовані посередники – торговці, які монополізували аграрний ринок і присвоюють значну частку прибутку, який мав би належати безпосередньо товаровиробнику.

На формування міжгалузевих організаційно-економічних відносин, забезпечення конкурентоспроможного агропромислового виробництва значний вплив мають інтеграційні процеси характерні для сучасних новостворених структур та об'єднань аграрної сфери. Науці нині відомі чотири основні організаційно-економічні механізми агропромислової інтеграції [11]:

- корпоритизація (створення корпоративних підприємств, об'єднань і груп шляхом встановлення прямих довгострокових зв'язків через злиття і поглинання (повне, акціонерне) – поширена у світі під назвою «корпорації», в т.ч. транснаціональні компанії (ТНК);
- кооперація (створення фермерами і партнерствами кооперативів і їх об'єднань шляхом пайової участі у спільній діяльності) – переважає у більшості країн Західної Європи, Китаї, Канаді;
- контракція (укладання переробними і торгівельними компаніями (у т.ч. державними) договорів (контрактів, субконтрактів) з сільгосптоваровиробниками на виробництво і поставку сільськогосподарської продукції – отримала розвиток з 70-х років XX ст. в Англії, США, Японії, Південній Кореї та інших країнах;
- кластеризація (створення мережових агропромислових груп, простих товариств, асоціативних об'єднань на засадах спільної діяльності, міжгосподарського самоврядування та державно-приватного партнерства) – в останні десятиріччя отримала розвиток у Фінляндії, Японії, Німеччині, Франції, США, Бельгії, Казахстані, Росії тощо.

В умовах ринкових відносин, розвитку глобалізаційних процесів відбуваються постійні зміни в організації та управлінні економікою. При цьому в аграрному секторі економіки розвинутих країн світу спостерігається інтеграційна багатоукладність – поряд з корпоративними структурами, у яких взаємодія учасників базується на відносинах власності, широко розвинуті сільськогосподарська і обслуговуюча кооперація, а також кластерна організація виробництва, де взаємодія учасників базується на спільній діяльності із застосуванням довгострокових контрактних (договірних) відносин між юридично самостійними сільгоспвиробниками, переробниками та іншими учасниками агропродовольчого ринку. Практика ж останнього десятиріччя в Україні свідчить лише про бурхливий розвиток корпоративних агропромислових об'єднань та груп – сьогодні більшість переробних підприємств та близько половини сільгосппідприємств є їх складовими [11, с. 5].

В процесі реформування агропромислового сектору склалася ситуація, коли холдингові компанії поглинули 7000 сільгосппідприємств традиційного типу шляхом оренди земель сільськогосподарського призначення, практично взяли під контроль діяльність юридично незалежних підприємств. На початок 2015 року сільськогосподарську діяльність здійснювало близько 160 агрохолдингів з розмірами земельних банків від 4,0 до 670 тис. га., ці формування контролюють понад 8,7 млн. га. (20,9%) угідь країни.

Аналіз господарювання агрохолдингів і структур, які до них входять, за 2013 рік висвітлює певні переваги в їх діяльності:

- більшість з них спеціалізується на вирощуванні високотехнологічних експортно-орієнтованих культур;

- урожайність сільськогосподарських культур у цих господарствах, в середньому вища на 10-15%;

- середньорічні надої молока становили 5532 кг/корову, середньодобові прирости ВРХ – на 14,9%, свиней – на 29,1% вище – відповідно 528 г та 524 г.

- зростає внесок агрохолдингів у формуванні пропозиції на аграрному ринку: у 2013 році ними реалізовано 78% м'яса птиці, 65,4% цукрових буряків, 51,4% кукурудзи на зерно, 45,1% сої, 38,8% озимого ріпаку, 36,3 озимої пшениці, 27,1 соняшнику;

- середньомісячна оплата праці в підприємствах підконтрольних агрохолдингам в аналізованому році склала в рослинництві 1858,8 грн., в тваринництві – 2148,7 грн. що на 15,0% нижче ніж в самостійних сільськогосподарських підприємствах;

- розмір виплаченої орендної плати у підконтрольних агрохолдингам підприємствах станом на 2013 рік становив 670,4 грн/га, що на 19,8% вище ніж у підприємствах традиційного типу [11, с. 7, 9];

- агрохолдинги мають більш сприятливі умови для залучення інвестицій і спрямування їх на впровадження індустріальних технологій в аграрній галузі, і в переробці, збільшення продуктивності виробництва і забезпечення економічного зростання аграрної сфери.

З врахуванням вищевикладеного, в процесі господарської діяльності суб'єктів агрохолдингових об'єднань поглиблюються міжгалузеві відносини, зростає роль вертикальної координації в агропромисловому виробництві, поступово усуваються економічні підстави для нееквівалентності міжгалузевих відносин.

Разом з тим, в діяльності агрохолдингових структур мають місце і негативні моменти:

- агрохолдинги практично не планують і не несуть витрат щодо підтримки соціальної інфраструктури села, підтримка соціальних заходів на сільських територіях агрохолдингами має необов'язковий і несистематичний характер;

- в суб'єктах господарювання агрохолдингів динаміка середньооблікової чисельності працівників в

розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь має тенденцію до зменшення, проте, темпи зменшення у підприємствах, підконтрольних агрохолдингам вищі, ніж у підприємствах традиційного типу і становлять відповідно 21,9% (2,7 осіб у 2011 р. проти 2,1 у 2013 р.) та 7,2% (2,9 осіб у 2011р. проти 2,7 у 2013 р.) [11, с. 10].

- агрохолдинги дедалі частіше стають монополістами на ринку оренди земель, що загрожує самому існуванню середніх і малих форм аграрного бізнесу, які несуть основне навантаження щодо забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій. Наприклад, у Чернівецькій та Черкаській областях агрохолдингові структури орендують понад 35% сільськогосподарських угідь;

- практично відсутній належний суспільний контроль за діяльністю агрохолдингових груп, що не дає можливості посилення соціальної спрямованості їхньої діяльності, унеможливорює налагодження дійових міжгалузевих відносин.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Науковими дослідженнями щодо характеру і сутності нееквівалентності міжгалузевих зв'язків у системі аграрного господарювання підтверджено необхідність вдосконалення і застосування регуляторних механізмів, зокрема, з боку держави, в напрямі забезпечення справедливих пропорцій міжгалузевого обміну. В процесі реалізації аграрної політики держави постає завдання, як з науково-методологічної, так і практично-організаційної точки зору, розробити механізм регулювання міжгалузевих взаємовідносин суб'єктів господарювання агропромислового сектору та інших товаровиробників держави.

В умовах трансформації відносин власності, виробничих відносин, розвитку форм господарювання та ринкової інфраструктури в аграрній сфері, важливою складовою процесу вдосконалення міжгалузевих відносин є цінове регулювання, тобто коригування і утвердження паритетних цін на ресурси для аграрних товаровиробників.

Концепція сталого розвитку сільського господарства передбачає поступову компенсацію природної закономірності щодо поглиблення нееквівалентності міжгалузевих відносин шляхом здійснення комплексу регулюючих заходів в процесі взаємодії сільськогосподарських товаровиробників і несільськогосподарських суб'єктів. Практично нееквівалентні міжгалузеві відносини – це проблема як економічна, так і соціальна. Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук шляхів вирішення цих проблем, що сприятиме відродженню аграрного виробництва, забезпеченню продовольчої безпеки країни та адекватних умов проживання на сільських територіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичний щорічник України за 2012 р. – К.: Товариство «Август-Трейд», 2013. – 551 с.

2. Валентинов В. Л. Регулювання міжгалузевих відносин в системі аграрної політики / В. Л. Валентинов. – К.: ІАЕ, 2003. – 332 с.
3. Саблук П.Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми, теорії та методології / П. Т. Саблук, М. Й. Малік, В. Л. Валентинов. – К.: ІАЕ, 2002. – 294 с.
4. Лупенко Ю. О. Напрями удосконалення внутрігосподарських економічних відносин у сільськогосподарських підприємствах / Ю. О. Лупенко, А. П. Минка, М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник. – Вип.6. – К.: УАЕ НААН, 2003 – 764 с.
5. Месель-Веселяк В. Я. Удосконалення економічних відносин в умовах розвитку різних форм господарювання / В. Я. Месель-Веселяк // Реформування аграрного виробництва. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 272 с.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Вид.центр «Академія», 2001. – 848 с.
7. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери. Наукова доповідь / За заг. ред. акад. НААН П. Т. Саблука. – К.: ННЦ, ІАЕ, 2011. – 342 с.
8. Формування ринкової системи матеріально-технічного забезпечення АПК України. Наукова доповідь. – К., 2005. – 85 с.
9. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України до 2020 р. / За ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
10. Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. Я. Дем'яненко, Г. М. Підлісецький, М. М. Федоров, О. Г. Шпикуляк, Ю. П. Воскобійник, О. В. Овсянніков, В. П. Саблук, Л. М. Пархоменко // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 3-20.
11. Удосконалення організації управління сільським господарством в умовах децентралізації влади: науково-аналітичне видання / за ред. М. Ф. Кропивка. – К.: ННЦІАЕ, 2014. – 48 с.

Лендел Михаил Андреевич, Жулканич Александр Михайлович

СПЕЦИФИКА МЕЖОТРАСЛЕВЫХ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье раскрыты основные принципы углубления межотраслевых отношений в агропромышленном секторе в условиях становления новых организационных структур. Обосновано сущность взаимосвязей и межотраслевых отношений с субъектами промышленности, обеспечивающих агропромышленный комплекс материально-техническими ресурсами и отраслями перерабатывающей промышленности, перерабатывающих сельскохозяйственное сырье. Отмечена необходимость реформирования межотраслевых финансово-распределительных отношений в сочетании с эффективным использованием имеющегося ресурсного потенциала аграрной сферы, в частности, земель сельскохозяйственного назначения. В процессе исследования обобщены научные толкования и содержание экономической категории «межотраслевые связи», выделены направления кооперации производства и обмена продуктами в результате общественного разделения труда. Доказано, что причиной несбалансированности межотраслевого обмена является отраслевая специфика сельского хозяйства, а его экономическое положение находится в прямой зависимости от характера межотраслевого взаимодействия между субъектами хозяйствования. Актуальной в этом контексте является необходимость внедрения механизма регулирования межотраслевых отношений. В статье отмечено стратегические подходы к формированию ценовой политики на сельскохозяйственную продукцию, развитие аграрного рынка и реализацию задач государственного регулирования межотраслевых отношений. Сравнительный анализ существующего диспаритета цен на аграрную и промышленную продукцию показывает, что цены на продукцию растениеводства и животноводства растут низкими темпами, чем на промышленную продукцию, что отрицательно влияет на воспроизводство потребленных ресурсов в аграрном производстве. Решение обозначенных проблем межотраслевых отношений в аграрном секторе по формированию паритетных цен возможно путем реализации концептуальных основ ценообразования на основе формирования эквивалентных цен на промышленную и сельскохозяйственную продукцию. Требуют совершенствования и закупочные цены по которым государство закупает сельскохозяйственную продукцию и некоторые другие товары в агропроизводителей на государственные нужды. В статье отражены основные стратегические цели развития аграрного рынка и его инфраструктуры, определено их непосредственное влияние на специфику формирования межотраслевых отношений субъектов хозяйствования аграрной сферы. Обоснованно, также влияние на формирование межотраслевых организационно-экономических отношений современных процессов агропромышленной интеграции, в частности: корпоратизации, кооперации, контрактации, кластеризации. Приведены положительные и отрицательные моменты деятельности агрохолдингов в Украине.

Ключевые слова: межотраслевые организационно-экономические отношения, аграрный рынок, ценовая политика, государственное регулирование.

Lendyel M., Zhulkanych O.

SPECIFICITY OF INTERSECTORAL ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC RELATIONS IN AGRICULTURAL PRODUCTION: ANALYTICAL ASPECT

The basic principles of deepening inter-industry relations in the agricultural sector in the context of the establishment of new organizational structures have been considered in the article. The essence of relationships and inter-

industry relations with entities that provide agriculture with material and technical resources and manufacturing industries that process agricultural raw materials have been grounded. The necessity of inter-branch reform of the financial and distribution relationships, combined with efficient use of available resource potential of the agricultural sector, including agricultural land have been considered. The scientific interpretation and content of economic categories "inter-sectoral collaboration" have been summarized, areas of cooperation of production and exchange of products as a result of the social division of labor have been singled out. It has been proved that the cause of the imbalance of inter-sectoral exchange is the specificity of agriculture and its economic situation is in direct proportion to the nature of inter-sectoral cooperation between the entities. The need to introduce regulation mechanism of inter-branch relations is relevant in this context. The strategic approaches to pricing policy for agricultural products, development of agricultural market and the objectives of state regulation of inter-industry relations have been emphasized in the article. A comparative analysis of the existing disparity in prices for agricultural and industrial products shows that prices for crop and livestock grow slower than for industrial products, which adversely affects the reproduction of consumed resources in agricultural production. Solving these problems of inter-branch relations in the agricultural sector on the formation parity prices is possible through the implementation of conceptual principles based on formation of equivalent prices for industrial and agricultural products. Purchase prices also need improvement at which the state buys agricultural products and some other products of agricultural producers for state needs. The main strategic goals of the agricultural market and its infrastructure have been highlighted, their direct impact on the specific formation of inter-branch relations of entities of agrarian sphere has been outlined. Influence of modern agro-industrial integration processes, including: corporatization, cooperation, contracting, clustering on the formation of inter-sectoral organizational and economic relations has been grounded. The positive and negative aspects of agricultural holdings activities in Ukraine have been shown.

Keywords: inter-branch and economic relations, agricultural market, pricing, government regulation.

Одержано 09.04.2015 р.

УДК 331.35

Ліхоносова Ганна Сергіївна,

к.е.н., доц. кафедри оподаткування і соціальної економіки,

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

МІСЦЕ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОГО ВІДТОРГНЕННЯ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ

У Конституції України зазначено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, права і свободи людини не можуть бути скасовані або обмежені. Однак, ці принципи не мають реальної реалізації на території України. Метою статті є визначення сучасного місця феномену соціального відторгнення за умов значних соціально-економічних зрушень та трансформацій в Україні. Специфіка дослідження зумовлює необхідність використання фундаментальних положень світової економічної літератури, регіональної і просторової економіки, управління соціально-економічними системами, що в сукупності проявляється в застосуванні низки теоретико-методологічних підходів, спеціальних та загальнонаукових методів, таких як: методи спостереження і узагальнення при визначенні передумов соціального відторгнення; методи експертного дослідження при визначенні пріоритетних напрямів соціального залучення; монографічного аналізу при визначенні тенденцій та напрямів поширення феномену соціального відторгнення в умовах соціально-економічних перетворень; системний підхід при обґрунтуванні причин соціального відторгнення; рефлексійні методи при виборі управлінських рішень щодо соціально-економічного розвитку. Наукова новизна дослідження полягає в виокремленні соціального відторгнення з позитивним та негативним вектором спрямування як для поведінки особистості, так і суспільства та економічного стану України в цілому шляхом трактування соціального відторгнення в якості наслідку негативної соціальної мобільності. Також запропоновано новизною статті є фінансова складова забезпечення шляхів подолання негативного соціального відторгнення та впровадження програм соціального залучення. Напрямами подальших досліджень є формування мотиваційного механізму націленості молоді на здобуття вищої освіти, метою якого є не тільки задоволення інтересів індивідумів в освіті, але й одночасно виступає ресурсом соціальної мобільності, яка і визначає життєві стратегії тих, хто навчається. Іншим стратегічним напрямом досліджень в рамках подолання негативного соціального відторгнення слід зазначити розвиток мережі організацій, що надають соціальні послуги, механізмів соціально-економічної залученості, а також надання ключових позицій управління ними неурядовим організаціям через запровадження механізму підтримки громадських ініціатив на місцевому рівні.

Ключові слова: соціальне відторгнення, соціальне залучення, соціально-економічний розвиток, суспільні трансформації, національна свідомість, подолання бідності, ступень відторгнення, якість життя.

industry relations with entities that provide agriculture with material and technical resources and manufacturing industries that process agricultural raw materials have been grounded. The necessity of inter-branch reform of the financial and distribution relationships, combined with efficient use of available resource potential of the agricultural sector, including agricultural land have been considered. The scientific interpretation and content of economic categories "inter-sectoral collaboration" have been summarized, areas of cooperation of production and exchange of products as a result of the social division of labor have been singled out. It has been proved that the cause of the imbalance of inter-sectoral exchange is the specificity of agriculture and its economic situation is in direct proportion to the nature of inter-sectoral cooperation between the entities. The need to introduce regulation mechanism of inter-branch relations is relevant in this context. The strategic approaches to pricing policy for agricultural products, development of agricultural market and the objectives of state regulation of inter-industry relations have been emphasized in the article. A comparative analysis of the existing disparity in prices for agricultural and industrial products shows that prices for crop and livestock grow slower than for industrial products, which adversely affects the reproduction of consumed resources in agricultural production. Solving these problems of inter-branch relations in the agricultural sector on the formation parity prices is possible through the implementation of conceptual principles based on formation of equivalent prices for industrial and agricultural products. Purchase prices also need improvement at which the state buys agricultural products and some other products of agricultural producers for state needs. The main strategic goals of the agricultural market and its infrastructure have been highlighted, their direct impact on the specific formation of inter-branch relations of entities of agrarian sphere has been outlined. Influence of modern agro-industrial integration processes, including: corporatization, cooperation, contracting, clustering on the formation of inter-sectoral organizational and economic relations has been grounded. The positive and negative aspects of agricultural holdings activities in Ukraine have been shown.

Keywords: inter-branch and economic relations, agricultural market, pricing, government regulation.

Одержано 09.04.2015 р.

УДК 331.35

Ліхоносова Ганна Сергіївна,

к.е.н., доц. кафедри оподаткування і соціальної економіки,

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

МІСЦЕ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОГО ВІДТОРГНЕННЯ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ

У Конституції України зазначено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, права і свободи людини не можуть бути скасовані або обмежені. Однак, ці принципи не мають реальної реалізації на території України. Метою статті є визначення сучасного місця феномену соціального відторгнення за умов значних соціально-економічних зрушень та трансформацій в Україні. Специфіка дослідження зумовлює необхідність використання фундаментальних положень світової економічної літератури, регіональної і просторової економіки, управління соціально-економічними системами, що в сукупності проявляється в застосуванні низки теоретико-методологічних підходів, спеціальних та загальнонаукових методів, таких як: методи спостереження і узагальнення при визначенні передумов соціального відторгнення; методи експертного дослідження при визначенні пріоритетних напрямів соціального залучення; монографічного аналізу при визначенні тенденцій та напрямів поширення феномену соціального відторгнення в умовах соціально-економічних перетворень; системний підхід при обґрунтуванні причин соціального відторгнення; рефлексійні методи при виборі управлінських рішень щодо соціально-економічного розвитку. Наукова новизна дослідження полягає в виокремленні соціального відторгнення з позитивним та негативним вектором спрямування як для поведінки особистості, так і суспільства та економічного стану України в цілому шляхом трактування соціального відторгнення в якості наслідку негативної соціальної мобільності. Також запропоновано новизною статті є фінансова складова забезпечення шляхів подолання негативного соціального відторгнення та впровадження програм соціального залучення. Напрямами подальших досліджень є формування мотиваційного механізму націленості молоді на здобуття вищої освіти, метою якого є не тільки задоволення інтересів індивідумів в освіті, але й одночасно виступає ресурсом соціальної мобільності, яка і визначає життєві стратегії тих, хто навчається. Іншим стратегічним напрямом досліджень в рамках подолання негативного соціального відторгнення слід зазначити розвиток мережі організацій, що надають соціальні послуги, механізмів соціально-економічної залученості, а також надання ключових позицій управління ними неурядовим організаціям через запровадження механізму підтримки громадських ініціатив на місцевому рівні.

Ключові слова: соціальне відторгнення, соціальне залучення, соціально-економічний розвиток, суспільні трансформації, національна свідомість, подолання бідності, ступень відторгнення, якість життя.

ВСТУП

Загальновідомо, що метою життя є рух та боротьба. Але питання в тому, за що має боротися людина. Якщо її життя складається тільки з боротьби за їжу та тепло, не виявиться вона під загрозою втрати своєї людяності? А якщо при цьому суспільство людей більш благополучних виштовхує її зі свого комфортного середовища, сприймаючи її як претендента на суспільні блага, належні йому?

Сьогоденна глибока кризова соціально-економічна ситуація та реальні показники макро- та мікроекономічного стану України доводять негайну необхідність підняття національної самосвідомості, розробки і впровадження механізмів прийняття адекватних особистісних рішень, підвищення соціальної та економічної активності, соціальної мобілізації, що дозволить забезпечити суспільну залученість, як результат соціально-економічної трансформації населення, сприяє підвищенню рівня добробуту населення, поліпшення якості життя.

Соціальне відторгнення як соціально-економічне явище може торкнутися кожного члена суспільства, воно не є статичним явищем. Для кожної людини існує ризик опинитися поза суспільством. Уразливі групи населення дійсно значною мірою представлені серед тих, хто вважається відторгнутими; але не всі особи в цих групах є відторгнуті, при цьому не всі відторгнуті особи належать до таких груп.

Постановка проблеми. Безумовно, кожна людина залишається членом соціуму, але зараз в Україні назріває тенденція гострого соціального відторгнення, що виражається в соціальній пасивності населення. Відображається це в низькому рівні життя, обмеженому доступі до якісної освіти, особливо вищої, неможливості отримати необхідні медичні послуги, недостатності доходів, поганих житлових умовах, низькому статусу на ринку праці і відсутності перспектив.

У Конституції України [1] зазначено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, права і свободи людини не можуть бути скасовані або обмежені. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Ці положення відповідають європейському законодавству. Кожному гарантується свобода пересування, свобода слова, світогляду і віросповідання, об'єднання у політичні партії та громадські організації, право на працю, на підприємницьку діяльність, на соціальний захист, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, безпечне для життя і здоров'я довкілля, на освіту тощо. Однак, ці принципи не мають реальної реалізації на території України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Європейською соціальною хартією, яка була ратифікована Верховною Радою України Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V, соціальне відчуження визнано однією з найбільш актуальних проблем сучасності [2].

Згідно з визначенням ЮНЕСКО, соціальне

відторгнення (воно ж – соціальна ексклюзія, соціальне виключення, соціальне відторгнення) – це ситуація, в якій індивіди та групи не мають можливості користуватися соціальними правами, виконання яких гарантується їм міжнародними, національними та місцевими нормативно-правовими актами [3, с. 28].

Дослідження, проведене вченими з університету Джона Хопкінса, показало, що соціальне відторгнення підсилює образне мислення, особливо у самодостатніх людей. «Для людей, які в принципі не відчують себе частиною натовпу, соціальне відторгнення сприяє розвитку креативного мислення і може служити формою підтвердження», зазначає Шерон Кім [4]. Іншими словами, відторгнення служить підтвердженням самодостатнім людям, що вони унікальні і не схожі на інших. Для таких людей це розходження є позитивним, що призводить до зростання творчого потенціалу.

Наразі соціально-економічний стан країни викликає занепокоєння щодо негативних наслідків соціального відторгнення. Соціальне відторгнення має протилежний ефект на людей, яким важливо бути частиною групи: воно блокує їхні когнітивні здібності. Професор Корнельського університету Ш. Кім [4] разом з колегами Л. Вінсент та Дж. Гонсало провели численні психологічні та соціологічні дослідження щодо виявлення впливу соціального відторгнення на людей, які пишуться своєю унікальністю. Такі люди в рамках дослідження авторами названі як володарі «незалежної самоконцепції» [5].

З цього виходить, що соціальне відторгнення може мати й позитивні наслідки, однак залишається питання: які ж умови повинні бути створені в макроекономічній ситуації та які фактори мають спонукати такі трансформаційні рефлексії. Зважаючи на те, що в Україні соціальне відторгнення у більшості випадків є наслідком недосконалої та негативної соціальної мобільності та майже кожен у тому чи іншому ступені є соціально відторгненим, кожному члену суспільства варто визначитися з вектором спрямованості власного соціального відторгнення.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сучасного місця феномену соціального відторгнення за умов значних соціально-економічних зрушень та трансформацій в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціальне відторгнення в Україні слід визначити як процес, при якому окремі групи населення або окремі люди не мають можливості повною мірою брати участь у суспільному житті внаслідок своєї бідності, відсутності базових знань і можливостей, або в результаті дискримінації. Це відокремлює їх від працевлаштування, отримання доходів і можливості навчання, а також від соціальних та суспільних інститутів і заходів. Вони мають обмежений доступ до влади і прийняття рішень органами влади і, таким чином, часто не можуть прийняти участь у процесах розробки та прийняття рішень, що впливають на їхнє повсякденне життя.

Терміни «соціальне відторгнення», «соціальне

залучення» та «участь у громадському житті» не мають законодавчого закріплення в Україні, не поширені у фаховій літературі та в офіційних документах з соціальної політики та економіки.

Україна проголосила своєю метою розвиток соціально-орієнтованої ринкової економіки, визначає розвиток людини основою соціальної політики держави і ступеня економічного та соціального

прогресу країни. Для досягнення цієї мети українське суспільство має об'єднатися навколо ідеї людського розвитку та подолання тенденцій соціального відторгнення. Більш детально дослідити шляхи подання означених тенденцій дасть аналіз історичного дискурсу змісту поняття «соціальне відторгнення» (табл. 1).

Таблиця 1

Історичні тенденції трансформації змісту поняття «соціальне відторгнення»

Історичний період	Зміст поняття «соціальне відторгнення»
60-і роки XX ст.	Пояснення існування певної групи населення на «узбіччі економічного прогресу». Тут використання поняття обмежується описом механізмів відтворення потомственного субпролетаріата. Ця маргінальна група соціально не пристосована в силу індивідуальних недоліків, головні з яких – безвідповідальність і непередбачливість. Дана теза визначив здійснення соціальних програм, покликаних «навчити жити» таких людей. Головною в цьому підході стає проблема соціальної нерівності та його відтворення.
70-і роки XX ст.	Індивідуальний, а колективний феномен, що виникає в результаті функціонування соціальної системи. При цьому в якості причин виникнення виключення називаються наступні соціальні процеси: урбанізація; стандартизація шкільної системи; зміна звичного середовища, викликана професійною мобільністю; нерівність у доходах і доступі до медичного обслуговування і т. д. Приходить усвідомлення, що відторгнення поширюється не тільки на маргінальні групи, але і на всі верстви населення. Такий підхід визначив стратегію дії, засновану на попередженні соціального відторгнення.
80-і роки XX ст.	Термін «соціальне відторгнення» витісняється терміном «нестабільна ситуація», яка зв'язувалася в основному зі зростанням безробіття і можливістю «благополучних» громадян опинитися в ролі мимоволі виключених («нових бідних») із соціальних процесів. Соціальна підтримка стала орієнтуватися в першу чергу на допомогу, що надається сім'ям у разі потреби, що виникла внаслідок безробіття.
90-і роки XX ст.	Поняття «соціальне відторгнення» наповнюється новим змістом. Воно стало зв'язуватися не стільки з відтворенням бідності (нерівності), скільки з розривом соціальних зв'язків і кризою ідентичності. Обумовлено це в першу чергу тією обставиною, що в розвинених європейських країнах відбулася деяка стабілізація рівня бідності в економічному сенсі, однак це не зменшило процес соціального виключення, яке розповсюджується все ширше і зачіпає (в потенції або реально) майже всіх членів суспільства. Таким чином, соціальне виключення визначається як результат ослаблення соціальних зв'язків, «...який в реальності узаконує нерівну здатність індивідів пристосовуватися до швидких змін і вступати в боротьбу всіх проти всіх». Наслідком вийняту стає «соціальна дискваліфікація».
XXI ст.	Європейський Союз визначає соціальне відторгнення як процес, за якого окремі групи населення або окремі люди не мають можливості повною мірою брати участь у суспільному житті внаслідок своєї бідності, відсутності базових знань і можливостей, або в результаті дискримінації. Це відокремлює їх від працевлаштування, отримання доходів і можливості навчання, а також від соціальних і суспільних інститутів та заходів. Вони мають обмежений доступ до влади та прийняття рішень органами влади і, таким чином, часто не можуть взяти участь у процесах розробки та прийняття рішень, що впливають на їх повсякденне життя.

Джерело: узагальнено автором на підставі [3, с. 28; 6]

Серед найбільш поширених причин соціального відторгнення можна назвати дуже високий рівень соціальної нерівності, дуже велику диференціацію в оплаті праці, відсутність соціальних гарантій. Встановлений прожитковий мінімум нижче, ніж базові потреби людини. Ще одна проблема – наслідок умов, в яких відмовилися люди: відторгнення, відчуття власного безсилля, своєї неповноцінності. Хтось отримує прибуток за рахунок діяльності в системі управління, причому управляє настільки погано, що його наймані працівники отримують дуже низьку заробітну плату. А це показник нестачі роботи управління, а не найманого працівника. У нас же часто все списують на лінх найманого працівника, його

небажання багато, інтенсивно і якісно працювати. Хоча створення умов для нормальної праці – це завдання управління.

Тому що соціальне відторгнення якраз і пов'язане з тим, що правила життя людини встановлюються не їм, а іншими людьми. Таке відторгнення реалізується в практичному житті через різні форми:

- економічне відторгнення – нестійкість на ринку праці, недостатність доходів для задоволення базових потреб населення;

- культурне відторгнення – ситуація, коли носії суспільних цінностей не цінують те, що людина робить, не бачать значимість цієї роботи. Культурне

відторгнення може бути як специфічним (наприклад, у випадку етнічних груп, іммігрантів, мовних меншин), так і більш загальним, коли доступ до культури обмежений через комбінації економічних і соціальних проблем;

– соціальне відторгнення – ситуація, коли формується дистанція між індивідом, що потрапив в уразливе становище і його оточенням.

Соціально відторгнута людина живе в суспільстві, є його членом та носієм соціальних традицій, але воно його не сприймає. Сьогодні є багато структурних причин виключення з суспільства, не пов'язаних з особистим вибором людини.

Соціальне відторгнення означає відсутність доступу до ресурсів, прав, товарів і послуг, а також нездатність або обмеженість можливості брати участь у різних аспектах життя суспільства. Безробітний, наприклад, може легко стати бідним, що зумовлюється відторгненням від роботи, а отже і доходів від зайнятості та спричиняє залежність від соціальної допомоги. Економічна депривація обмежує участь у громадському житті суспільства, відпочинку, діяльності сім'ї та доступі до медичних і соціальних послуг. Це може викликати відчуття маргінальності та своєї незначної цінності для суспільства, що своєю чергою призводить до почуття сорому та пасивності. Наслідком може стати втрата (або відмова) від своєї соціальної мережі, скорочення соціальних контактів і нездатність жити відповідно до соціально прийнятих норм і цінностей, подальша стигматизація та дискримінація.

В сучасних трансформаційних умовах українського соціально-економічної ситуації соціальне відторгнення має як об'єктивні, так і суб'єктивні виміри та прояви. Зокрема, об'єктивним відторгненням є довготривале безробіття, яке зазвичай спричиняє втрату доходів, а отже і можливості вести традиційний для себе спосіб життя. Суб'єктивно це сприймається як втрата соціального статусу, часто друзів і взагалі соціальних контактів. Проте, слід зазначити, що далеко не завжди суб'єктивні і об'єктивні ознаки відторгнення співпадають – те, що одні люди сприймають надзвичайно гостро, іншими може сприйматися як тимчасові негаразди. Так само як і зі співвідношенням суб'єктивної та об'єктивної бідності, суб'єктивні ознаки соціального відторгнення часто мають значно гостріші наслідки.

Важливим важелем захисту своїх прав і, відповідно, запобіжником соціальному відторгненню є розвинене громадянське суспільство, яке забезпечує реальні можливості будь-якого об'єднання груп за демографічними, соціальними або географічними ознаками. Тому в Україні, де ефективне громадянське суспільство ще повністю не сформовано, а переважна частина об'єднаних акцій населення здійснюється під впливом політичних подій та (або) політичних лідерів, важко розраховувати на дієві процеси соціального залучення або протидії соціальному відторгненню.

Соціальне відторгнення віддзеркалює часткове або повне вилучення особи (групи) із соціальної структури суспільства й суспільних процесів [7, с. 128-129], є наслідком існуючих (нормативних або психологічних) перешкод для їх суспільно значущої

ролі. До цієї категорії потрапляють не лише представники так званих найнижчих щаблів суспільства, а всі, чиє життя визначається ступенем байдужості та жорсткістю контролю з боку інших груп суспільства, а не особистим вибором.

Окремо слід звернути увагу на так зване «добровільне відторгнення або самовідторгнення», яке виникає внаслідок свідомих чи напівсвідомих дій самої особи, спрямованих на її відсторонення від суспільних потреб.

Всі окреслені напрями соціального відторгнення мають власний шлях нівелювання або переведення в позитивний вектор. Окремої уваги заслуговує фінансова складова забезпечення таких шляхів. Ключовою позицією фінансування мають виступати приховані фінансові резерви, акумульовані системою зворотного зв'язку індикативної соціальної відповідальності на каталізatori економічних інструментів розвитку.

Одним з таких шляхів нівелювання соціального відторгнення є формування мотиваційного механізму націленості молоді на здобуття вищої освіти, метою якого є не тільки задоволення інтересів індивідуумів в освіті, але й одночасно виступає ресурсом соціальної мобільності, яка і визначає життєві стратегії навчання. Варіантом соціального відторгнення у сфері соціального захисту можна запропонувати впровадження соціальних паспортів сімей та осіб, які звертаються в соціальну службу, зокрема розробку індивідуальних програм соціального обслуговування та виділення в системі вищої освіти напряму підготовки кадрів відповідної кваліфікації в управлінні соціальними закладами.

Стратегічним напрямом діяльності державних структур у сфері соціального відторгнення є робота у напрямі розвитку мережі організацій, що надають соціальні послуги, механізмів соціально-економічної залученості, а також надання ключових позицій управління ними неурядовим організаціям через запровадження механізму підтримки громадських ініціатив на місцевому рівні.

Виходячи з цього, соціальне відторгнення є багатоплановою, комплексною категорією. Його вивчення має доповнювати традиційні дослідження бідності, оскільки обидва ці явища свідчать про втрати людських ресурсів, можливостей та життєвих шансів, що є неприпустимим з позиції соціальної справедливості і забезпечення сталості економічного зростання в майбутньому [8]. Соціальне відторгнення визначає широке коло соціально-економічних процесів, що призводить до виключення окремих осіб або цілих груп населення із звичних для суспільства соціальних зв'язків і способу життя. Внаслідок проявів соціального відторгнення суспільні групи не мають можливості повною мірою скористатися правами на освіту та охорону здоров'я, зайнятість і гідний рівень життя, задоволення культурних, релігійних, соціальних потреб. У сучасних умовах проблеми соціального відторгнення пов'язують не лише з відтворенням соціальної нерівності, а й з розривом соціальних зв'язків і кризою ідентичності, що охоплює значну частину суспільства.

Отже, соціальне відторгнення є проявом

прямого порушення базових прав людини – на якісну освіту, на медичні послуги і добре здоров'я, на прийнятний рівень життя, на доступ до культурного надбання, на захист своїх інтересів і загалом на участь в економічному, соціальному, культурному, політичному житті – та ознакою низького рівня людського розвитку в країні. Воно полягає в тому, що окремі люди, групи або цілі співтовариства страждають від ряду взаємопов'язаних проблем, таких як безробіття, низька кваліфікація, низький рівень доходів, погані умови життя, високий рівень злочинності, розпад сімей тощо.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, результатом урядових дій щодо соціально-економічних трансформацій країни має стати подолання наявного соціального відторгнення та впровадження механізмів зворотної дії таких як соціальна залученість.

На додаток до розробки політик і конкретних заходів соціального залученості, важливим є створення толерантного середовища в українському суспільстві, забезпечить визнання багатовимірності сучасного

соціуму. У процесі розробки політики та реалізації програм соціального залучення має бути врахована думка представників цих груп. Рекомендовані заходи повинні впроваджуватися урядом спільно з органами місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства та приватним сектором. Ефективна реалізація політики соціального залучення можлива за умови тісної співпраці всіх складових суспільства.

Таким чином, соціальне відторгнення є багатовимірним феноменом, який можна і потрібно вимірювати. Особливості місцевих умов значно впливають на соціальне відторгнення. Необхідно розірвати замкнене коло соціального відторгнення і забезпечити сприятливі умови, що обмежують ризики соціального відторгнення і підвищують можливості людини брати участь у житті суспільства. Зосередження уваги лише на скороченні бідності за доходами або на процесі економічного залучення не сприятиме вирішенню проблеми соціального відторгнення. Соціальне залучення вимагає комплексних підходів, орієнтованих на вирішення проблем соціального відторгнення в усіх напрямках одночасно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – С. 3.
2. Explanatory report to the revised European Social Charter (Article 8). – European Social Charter. Collected texts (6th edition) (updated to 30 June 2008). – P. 172.
3. Національна доповідь: людський розвиток 2011 р. «Україна: на шляху до соціального залучення» / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: ПРООН в Україні, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. – 124 с.
4. Shields J. Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://releases.jhu.edu/>
5. Sharon H. Kim Outside advantage: Can social rejection fuel creative thought? / Sharon H. Kim, Lynne C. Vincent, Jack Goncalo // Journal of Experimental Psychology: General. – № 143(3). – P. 605 – 611.
6. European Commission. Joint Report on Social Inclusion. 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.develop.com/>
7. Ліхоносова Г. С. Соціальне відторгнення: напрями прояву в Україні / Ліхоносова Г. С. // Часопис економічних реформ. – 2012. – № 3(7). – С. 124-130.
8. Kieselbach T. Long-term Unemployment among Young People: The Risk of Social Exclusion. 2003.

Лихоносова Анна Сергеевна

МЕСТО ФЕНОМЕНА СОЦИАЛЬНОГО ОТТОРЖЕНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЯХ

В Конституции Украины указано, что каждый человек имеет право на свободное развитие своей личности, права и свободы человека не могут быть отменены или ограничены. Однако, эти принципы не имеют реальной реализации на территории Украины. Очень большое количество населения Украины пока определяют себя в качестве социально отчужденных. Целью статьи является определение современного места феномена социального отторжения в условиях значительных социально-экономических сдвигов и трансформаций в Украине. Специфика исследования обуславливает необходимость использования фундаментальных положений мировой экономической литературы, региональной и пространственной экономики, управления социально-экономическими системами, в совокупности проявляется в применении ряда теоретико-методологических подходов, специальных и общенаучных методов, таких как: методы наблюдения и обобщения при определении предпосылок социального отторжения; методы экспертного исследования при определении приоритетных направлений социальной привлекательности; монографического анализа при определении тенденций и направлений распространения феномена социального отторжения в условиях социально-экономических преобразований; системный подход при обосновании причин социального отторжения; рефлексивных методов при выборе управленческих решений по социально-экономическому развитию. Научная новизна исследования заключается в выделении социального отторжения с положительным и отрицательным вектором направления как для поведения личности, так и общества и экономического положения Украины в целом путем трактовки

соціального отторження в якості насліддя негативної соціальної мобільності. Також пропонується новизною статті є фінансова складова забезпечення шляхів подолання негативно соціального отторження і впровадження програм соціальної привабливості. Напрями подальших досліджень є формування мотиваційного механізму нацеленості молоді на отримання вищої освіти, метою якого є не тільки задоволення інтересів індивідів в освіті, але й одночасно виступає ресурсом соціальної мобільності, яка й визначає життєві стратегії навчальних. Другим стратегічним напрямком досліджень в межах подолання негативно соціального отторження слід відзначити розвиток мережі організацій, надаючих соціальні послуги, механізмів соціально-економічної залученості, а також надання ключових позицій управління їми неправительственими організаціями через впровадження механізму підтримки громадських ініціатив на місцевому рівні.

Ключові слова: соціальне відчуження, соціальне залучення, соціально-економічний розвиток, громадські трансформації, національне свідомість, подолання бідності, ступінь відчуження, якість життя.

Likhonosova H.

PLACE THE PHENOMENON OF SOCIAL EXCLUSION IN THE CONTEMPORARY SOCIAL AND ECONOMIC TRANSFORMATIONS

The Constitution of Ukraine states that everyone has the right to free development of his personality, rights and freedoms cannot be waived or limited. However, these principles have no real implementation in Ukraine. The article aims to define the current phenomenon of social exclusion place under conditions of significant social and economic changes and transformations in Ukraine. Specificity research necessitates the use of basic provisions of global economic literature, regional and spatial economics, management of social and economic systems, all of which is shown in the application of a number of theoretical and methodological approaches, and specific scientific methods such as observation and synthesis methods in determining social preconditions rejection; expert research methods in determining the priorities of social inclusion; monographic analysis in identifying trends and directions of propagation phenomenon of social exclusion in terms of social and economic transformation; systematic approach to justifying reasons of social exclusion; reflective methods when selecting management solutions to social and economic development. The scientific novelty of the research lies in the isolation of social exclusion with positive and negative direction vector for the behavior of the individual and society and economic situation in Ukraine as a whole by the interpretation of social exclusion as a result of negative social mobility. Also financial component providing ways to overcome the negative social exclusion and implement programs of social involvement is a proposed novelty of the article. Directions for further research is to develop youth motivational mechanism focus on higher education, which aims not only to satisfy the interests of individuals in education, but at the same time acts as a resource for social mobility, which determines the life strategies of students. Another strategic direction of research in the framework of combating negative social exclusion should be noted the development of a network of organizations providing social services, mechanisms of social and economic involvement, and providing key management positions NGOs through implementation mechanism to support community initiatives at the local level.

Key words: social exclusion, social inclusion, economic and social development, social transformation, national consciousness, poverty reduction, the degree of alienation, the quality of life.

Одержано 23.03.2015 р.

Мареха Ірина Сергіївна,
к.е.н., ас. кафедри економічної теорії,
Сумський державний університет
Іванченко Марина Вадимівна,
студентка,
Сумський державний університет

КУМУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ ЕКОЛОГО-КУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ НА ЕКОНОМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу кумулятивного впливу еколого-культурних факторів на економічні характеристики природокористування. Мета статті - оцінити кумулятивні еколого-економічні ефекти у природокористуванні, що генеруються екологічними та культурними факторами. Методологічною основою дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення економіки природокористування та охорони навколишнього середовища. На підставі проведеного дослідження обгрунтовано, що, по-перше, ресурсозбереження є найдосконалішою формою прояву екологічної культури у суспільстві; по-друге, екологічна культура за своїм еколого-економічним змістом тотожна ресурсозбереженню; по-третє, ресурсозбереження внаслідок позитивного кумулятивного впливу еколого-культурних факторів є найвищою формою раціоналізації економічних відносин у природокористуванні. Здійснено інтерпретацію сфери природокористування як культурної тринарної мегасистеми, яка становить собою певне культурне середовище для здійснення природо-господарської діяльності і складається з трьох підсистем за кількістю взаємопов'язаних ключових компонентів – економічної, екологічної та соціальної, причому ключові підсистеми визначено як комплекс економічної, екологічної і соціальної субкультур. Запропоновано термінологічне визначення екологічної культури у сфері природокористування як усталених економічних відносин стосовно раціонального поведіння по відношенню до навколишнього природного середовища, спрямованих на отримання стійких економічних переваг. Доведено, що найбільш повно екологічна культура суспільства проявляється через еколого-економічну визначеність ресурсозбереження, під яким авторами розуміються економічні відносини, що виникають між державою та суспільством з приводу раціонального поведіння з природними ресурсами на рівнях природо-охорони, природо-відтворення та екоконструктивного природо-перетворення. Підкреслено, що кумулятивний вплив еколого-культурних факторів на економічні показники природокористування є позитивним і може бути ідентифікований на рівні таких агрегованих еколого-економічних ефектів, як: економія природних ресурсів, вивільнення додаткових коштів внаслідок відмови або скорочення ресурсоспоживання, скорочення екологічного навантаження на екосистеми тощо. Отримані результати спрямовані на формування системи еколого-економічних показників оцінки кумулятивного впливу еколого-культурних факторів на економічні параметри природокористування.

Ключові слова: культуроцентрична система, екологічна культура, ресурсозбереження, кумулятивний еколого-економічний ефект, економічні показники, сталий розвиток.

ВСТУП

В умовах загострення проблем відтворення навколишнього природного середовища внаслідок нерационального господарювання важливим стає розуміння того, що взаємозв'язок природи та культурних факторів є беззаперечним і потребує цілісного сприйняття. Втім об'єднання природних, соціальних та господарсько-економічних компонентів природокористування у складну культуроцентричну мегасистему не обмежується лише суспільною взаємодією, а постає як інтеграційна єдність, функції якої найбільш повно реалізуються та виражаються через багатоманітні процеси економічного відтворення. Масштаби безпрецедентного впливу господарської діяльності на природне середовище досить гостро порушують питання про більш повне використання культурного потенціалу еколого-економічних систем.

Постановка проблеми. Надзвичайної актуальності для вирішення проблеми екологічних конфліктів і сприяння екологоорієнтованому розвитку

економічних систем набуває культурний фактор. Така постановка питання обумовлює, по-перше, необхідність гармонійного поєднання екологічних і культурних факторів, а, по-друге, стимулює до використання у практичній природо-господарській діяльності позитивних ефектів їхнього кумулятивного впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обгрунтування необхідності формування екологічної культури простежуємо у роботі [1], автори якої пов'язують даний феномен з соціальною екологією, що характеризує відносини між людськими спільнотами і навколишнім простором, соціальним і культурним середовищем, і знаходить своє вираження в екологічній економіці, яка враховує не тільки важливість прибутковості та продуктивності, але й екологічну безпеку. Соціальний зміст в поняття екологічної культури вкладено у праці [2], де її ототожнено з середовищними факторами функціонування соціальних груп. Роль культурних факторів у подоланні екологічних кризових явищ та формуванні нової екологічної концепції підкреслено у

роботі [3]. Цікавим з наукової точки зору є холистичний підхід до розуміння екологічної культури як суспільних відносин в системі «людина-природа» та «культура-природа» [4], що ґрунтуються на принципах спільної відповідальності за результати господарської діяльності перед соціумом. Відзначаючи ґрунтовний вклад науковців, зауважимо, що подібні дослідження сконцентровані передусім на соціальних аспектах, а дослідження економічної сторони питань перебуває на периферії наукового пошуку. Актуальність подолання зазначених проблем закономірно привертає увагу до необхідності вивчення кумулятивного впливу екологічних та культурних факторів на економічні відносини у сфері природокористування.

Мета статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є оцінка кумулятивних еколого-економічних ефектів у природокористуванні, що генеруються екологічними та культурними факторами. Відповідно до поставленої мети, основні завдання, які потребують вирішення, полягають у наступному:

- а) інтерпретація сфери природокористування як культуроцентричної системи;
- б) розкриття еколого-економічного змісту поняття екологічної культури та формулювання його термінологічного визначення;
- в) конкретизація змісту екологічної культури через еколого-економічну визначеність ресурсозбереження;

г) ідентифікація кумулятивних еколого-економічних ефектів, викликаних спільною дією екологічних та культурних факторів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Модель сталого розвитку природокористування можна представити у вигляді тринарної мегасистеми, яка становить собою певне культурне середовище для здійснення природо-господарської діяльності і складається з трьох підсистем за кількістю взаємопов'язаних ключових компонент – економічної, екологічної та соціальної. Ключові підсистеми в моделі сталого розвитку доцільно визначити як комплекс субкультур, а саме економічної, екологічної і соціальної – відповідно (рис. 1).

Економічна субкультура може бути представлена як економічні відносини щодо залучення факторів виробництва і створення економічних благ за умов отримання економічних вигод і максимізації прибутку. Екологічна субкультура представлена виключно природними ресурсами та послугами, що ними продукуються. Соціальна субкультура набуває визначеності через суспільні відносини, в результаті яких на основі системи мотивації праці реалізується людський капітал, що набуває свого найбільш повноцінного розвитку шляхом орієнтації на певні суспільні цінності.

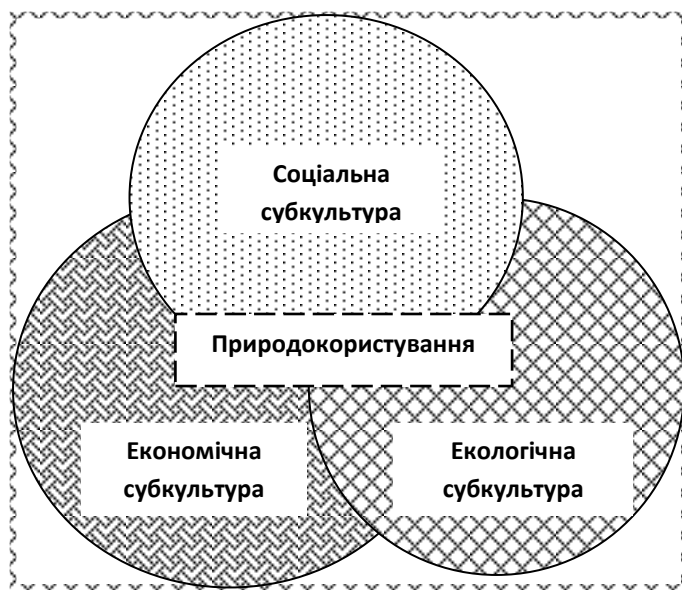

Рис. 1. Природокористування як культуроцентрична тринарна мегасистема

Центральною компонентою розвитку природокористування є екологічна субкультура. Кумулятивний вплив екологічних та культурних факторів на стан природокористування може бути термінологічно виражений через поняття «екологічна культура». Нами виокремлено декілька наукових підходів до інтерпретації даного феномену.

Згідно з першим підходом – концепцією екологічної етики, в основу якої покладено біхевіоризм, – екологічна культура розглядається як відносини, що стосуються використання відновних і

невідновних природних ресурсів, забруднення екосистем тощо шляхом сприйняття природи як рівноцінного і рівноправного партнера [5]. Природничо-наукове розуміння культури ґрунтується на концепції екологічних цінностей. Відповідно до цього підходу, успішне формування екологічної культури залежить, насамперед, від правильної організації пізнавального процесу [6]. Третій підхід заснований на мотиваційній концепції, в основі якої розуміння екологічної культури пов'язується зі спонукальними чинниками ресурсоефективної

діяльності [7]. Площиною сполучення екологічних та культурних аспектів раціонального природогосподарювання є економічна етика. У такому разі екологічна культура може бути представлена як соціально-економічна категорія, тобто сукупність економічних відносин з приводу екологізації продуктивних сил суспільства та забезпечення екологічної сталості суспільного відтворення [8].

Застосування інтегрованого підходу до аналізованих концепцій закономірно порушує питання про формування еколого-економічної етики у сфері природокористування. Під еколого-економічної етики ми розуміємо сукупність норм раціонального природокористування, що мають природо-охоронне (дбайливе природокористування), природо-відтворювальне (екологічне природокористування) та

конструктивно спрямоване природо-перетворювальне значення («зелене» природокористування), дотримання яких супроводжується отриманням стійких економічних переваг (прибуткове природокористування). Еколого-економічна етика є основою екологічної культури, або культури природокористування.

Термінологічне визначення екологічної культури у сфері природокористування полягає у розумінні її як усталених економічних відносин стосовно раціонального поводження по відношенню до навколишнього природного середовища, спрямованих на отриманням стійких економічних переваг. Найбільш повно екологічна культура суспільства проявляється через еколого-економічну визначеність ресурсозбереження (рис. 2).

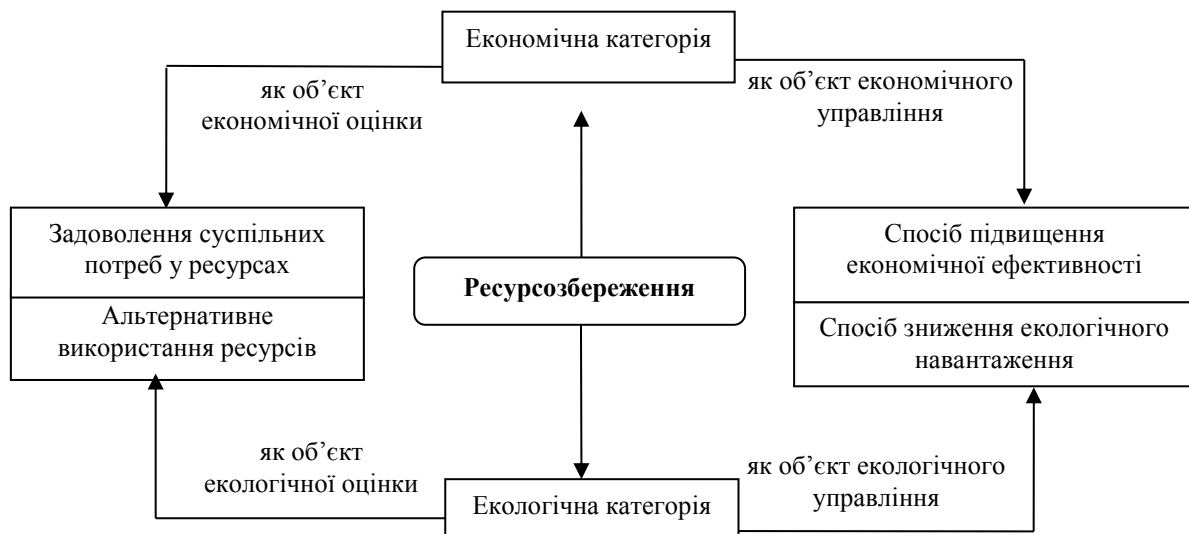

Рис. 2. Еколого-економічна визначеність ресурсозбереження [9]

Ресурсозбереження є альтернативою певному способу використання природних ресурсів у господарському процесі. Ресурсозбереженню сприяють заходи державного податкового регулювання. У такому разі дотримується правова екологічна культура. Як економічна категорія, ресурсозбереження представляє собою процес забезпечення суспільних потреб у природних ресурсах. Задовольняючи суспільні потреби у природних ресурсах у раціональний спосіб, ресурсозбереження, таким чином, є способом підвищення економічної ефективності природо-виробництва. У такому разі мова може йти про реалізацію сценаріїв ділової, ринкової та корпоративної культури ресурсоспоживання.

Основними економічними характеристиками природокористування є: схильність до споживання природних ресурсів, вартість природних ресурсів, попит на природні ресурси, ресурсоемність продукції, рівень відходоутворення тощо. Кумулятивний вплив еколого-культурних факторів на ці економічні показники є позитивним і може бути ідентифікований на рівні таких агрегованих еколого-економічних ефектів, як: економія природних ресурсів, вивільнення

додаткових коштів внаслідок відмови або скорочення ресурсоспоживання, скорочення навантаження на екосистеми тощо.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі проведених досліджень нами встановлено, що ресурсозбереження є найдосконалішою формою прояву екологічної культури у суспільстві. У цьому контексті екологічна культура за своїм еколого-економічним змістом тотожна ресурсозбереженню. Ресурсозбереження внаслідок позитивного кумулятивного впливу еколого-культурних факторів є найвищою формою раціоналізації економічних відносин у природокористуванні. Виокремлені нами кумулятивні ефекти потребують додаткової структуризації і підлягають групуванню за трьома рівнями раціонального природокористування – природо-охорони, природо-відтворення та екоконструктивного природо-перетворення. Дослідження рівнів раціонального природокористування формує напрями подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Uzbek K. M. Social and Philosophical Aspects of Ecological Culture / K. M. Uzbek, D. I. Izmailova // Интеллект, особистість, цивілізація. – 2013. – Вип. 11. – С. 220-226.
2. Ogbu J. Voluntary and Involuntary Minorities: A Cultural-Ecological Theory of School Performance with some Implications for Education / J. Ogbu, H. Simons // Anthropology & Education Quarterly. – 1998. – Vol. 2. – PP. 155-188.
3. Clair R. The Need for an Ecological Cultural Community / R. Clair, J. Bush [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.jan.ucc.nau.edu.
4. Ristic J. Toward an Ecological Culture: Sustainability, Post-domination and Spirituality / J. Ristic // Electronic Theses and Dissertations. – 2001. – Paper 513 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://digitalcommons.library.umaine.edu/etd/513>.
5. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: [учебник] / под ред. проф. Л. Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2007. – С. 990-1002.
6. Захарова Е. Ю. Экологическая культура как составляющая социальной безопасности общества / Е. Ю. Захарова, И. А. Щеткина // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2013. – № 1. – Ч. 2. – С. 88-93.
7. The Opportunities to Business of Improving Resource Efficiency: Final Report of European Commission: AMEC Environment & Infrastructure UK Limited, 2013. – 105 P.
8. Ткач Е. С. Экологическая культура как фактор экологизации экономического роста / Е. С. Ткач [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lib.csu.ru/vch/8/2005_01/023.pdf.
9. Мареха І. С. Ресурсозбереження як еколого-економічна категорія сталого розвитку / І. С. Мареха // Соціально-економічні аспекти розвитку національної економіки в умовах перманентних кризових явищ: монографія; під ред. О. О. Непочатенко. – Умань : «Візаві», 2015. – С. 71-77.

Мареха Ирина Сергеевна, Иванченко Марина Вадимовна

КУМУЛЯТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ ЭКОЛОГО-КУЛЬТУРНЫХ ФАКТОРОВ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Статья посвящена анализу кумулятивного влияния эколого-культурных факторов на экономические характеристики природопользования. Цель статьи – оценить кумулятивные эколого-экономические эффекты в природопользовании, которые генерируются экологическими и культурными факторами. Методологической основой исследования являются общетеоретические методы научного познания. фундаментальные положения экономики природопользования и охраны окружающей среды. На основании проведенного исследования обосновано, что, во-первых, ресурсосбережение является наиболее совершенной формой проявления экологической культуры в обществе; во-вторых, экологическая культура по своему эколого-экономическому содержанию тождественна ресурсосбережению; в-третьих, ресурсосбережение в результате положительного кумулятивного влияния эколого-культурных факторов выступает наивысшей формой рационализации экономических отношений в природопользовании. Осуществлена интерпретация сферы природопользования как культурной тринарной мегасистемы, представляющей определенную культурную среду для осуществления природо-хозяйственной деятельности и состоит из трех подсистем по количеству взаимосвязанных ключевых компонент – экономической, экологической и социальной, причем ключевые подсистемы определены как комплекс экономической, экологической и социальной субкультур. Предложено терминологическое определение экологической культуры в сфере природопользования как устойчивых экономических отношений по поводу рационального использования окружающей природной среды, направленных на получение устойчивых экономических преимуществ. Доказано, что наиболее полно экологическая культура общества проявляется через эколого-экономическую определенность ресурсосбережения, под которым авторами понимаются экономические отношения, что возникают между государством и обществом по поводу рационального использования природных ресурсов на уровнях природо-охраны, природо-воспроизводства и экоконтруктивного природо-преобразования. Подчеркнуто, что кумулятивное влияние эколого-культурных факторов на экономические показатели природопользования является положительным и может быть идентифицировано на уровне таких агрегированных эколого-экономических эффектов, как: экономия природных ресурсов, высвобождение дополнительных средств в результате отказа или сокращения ресурсопотребления, снижение экологической нагрузки на экосистемы и т.д. Полученные результаты направлены на формирование системы эколого-экономических показателей оценки кумулятивного влияния эколого-культурных факторов на экономические параметры природопользования.

Ключевые слова: культуроцентрическая система, экологическая культура, ресурсосбережение, кумулятивный эколого-экономический эффект, экономические показатели, устойчивое развитие.

Marekha I., Ivanchenko M.

CULTURAL-ECOLOGICAL CUMULATIVE EFFECTS ON ECONOMIC CHARACTERISTICS OF NATURE MANAGEMENT

The article is devoted to the analyses of cultural-ecological cumulative effects on economic features of nature management. The aim of the article is to estimate ecological-economic cumulative effects in terms of nature management, which are generated by ecological and cultural effects. Methodological grounds of the article are general theoretical and

methodical scientific techniques, fundamental issues of environmental economics and environmental protection. Based on the undertaken research, it has been grounded that, firstly, resource saving is the best form of the ecological culture revealed in society; secondly, due to ecological-economic implications of the ecological culture, the latter can be understood as resource saving; thirdly, because of positive cultural-ecological cumulative effects resource saving can be considered as the highest form of economic relations rationalization in terms of nature management. It has been mentioned that nature management sphere is understood as cultural triform megasystem, which is defined as certain cultural area for doing nature-related business and composed of three subsystems being considered as a complex of economic, ecological and social subcultures and corresponding to three basic interrelated components – economic, ecological and social ones. The definition of ecological culture in terms of nature management has been proposed and implies stable economic relations on rational use of the environment aimed at getting sustainable economic advantages. It has been proved, that the ecological culture of the society can be fully revealed through ecological-economic implications of resource saving, which is regarded by the authors as economic relations which are shaped on nature-protection, nature-reproduction, and eco-constructive nature-transformation levels between government and society on rational use of the natural resources. It has been stressed, that cumulative influence of cultural-ecological factors on economic indicators of nature management is positive and can be indentified through such aggregated ecological-economic effects, as: natural resources saving, getting extra money due to reduce or refuse from consumption of natural resources, decrease of ecological burden on ecosystems etc. Future research perspectives. The obtained results are aimed at formation of ecological-economic indicators dealing with assessment of cumulative influence of cultural-ecological factors on economic parameters of nature management.

Keywords: culture-centric system, ecological culture, resource saving, ecological-economic cumulative effect, economic indicators, sustainable development.

Одержано 05.04.2015 р.

УДК 331.5:502.1

Могильний Олексій Миколайович,

д.е.н., проф., професор кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ректор Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості

РОЛЬ ЕКСПОРТНО-ОРІЄНТОВАНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Метою статті є обґрунтування науково-методологічної некоректності окремих доказів про другорядність галузі сільського господарства в стратегіях глобальної конкурентоспроможності економіки країни через нібито довгострокові наслідки так званого «парадоксу достатку», або «голландської хвороби». Методика дослідження базується на економічних теоріях порівняльних переваг в міжнародній торгівлі, неоднорідності галузей щодо впливу на розвиток економічних систем, спадної віддачі ресурсів та інших. Використано системно-комплексний підхід з використанням аналізу і синтезу, абстрактно-логічного, статистичного, експертних оцінок та інших методів дослідження. Здійснена спроба спростування популярної догми про те, що експортно-сировинне сільське господарство стримує постіндустріальний економічний розвиток країни, особливо у довгостроковій перспективі. З критичних позицій здійснено аналіз окремих доказів поширення на аграрний сектор наслідків «голландської хвороби» або «парадоксу достатку». Це, зокрема, надмірна залежність економіки від кон'юнктури глобальних агропродовольчих ринків, зростання внутрішніх цін, перетікання капіталів у сировинні галузі, рентоорієнтована поведінка певних груп інтересів, зниження якості інститутів, «втеча» капіталів і нераціональне споживання доходів, консервація архаїчної структури економіки, невідповідність видів професійної діяльності та зайнятості населення запитам підприємств на висококваліфіковану робочу силу, деградація людського і соціального капіталу сільської місцевості. Наукова новизна проведених досліджень полягає в концептуальному обґрунтуванні пріоритетності експортно-орієнтованого сільського господарства в стратегіях розвитку національної економіки України. До традиційно існуючих чинників щодо пріоритетної ролі цієї галузі додаються нові внутрішні і зовнішні виклики глобального характеру – нереалізований агропромисловий потенціал, продовольча і енергетична проблема, заполітизованість торгівлі продовольством, загострення конкурентної боротьби між транснаціональними компаніями за обмежені земельні ресурси, зміна клімату, екологічні і техногенні катастрофи, спалахи масових інфекцій серед худоби та птиці тощо. Практична значущість дослідження зумовлена опрацюванням цільових державно-регуляторних заходів з метою підвищення ефективності зовнішньоекономічної аграрної політики, вагомість якої значно актуалізується в умовах запровадження режиму поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі України з Євросоюзом.

methodical scientific techniques, fundamental issues of environmental economics and environmental protection. Based on the undertaken research, it has been grounded that, firstly, resource saving is the best form of the ecological culture revealed in society; secondly, due to ecological-economic implications of the ecological culture, the latter can be understood as resource saving; thirdly, because of positive cultural-ecological cumulative effects resource saving can be considered as the highest form of economic relations rationalization in terms of nature management. It has been mentioned that nature management sphere is understood as cultural triform megasystem, which is defined as certain cultural area for doing nature-related business and composed of three subsystems being considered as a complex of economic, ecological and social subcultures and corresponding to three basic interrelated components – economic, ecological and social ones. The definition of ecological culture in terms of nature management has been proposed and implies stable economic relations on rational use of the environment aimed at getting sustainable economic advantages. It has been proved, that the ecological culture of the society can be fully revealed through ecological-economic implications of resource saving, which is regarded by the authors as economic relations which are shaped on nature-protection, nature-reproduction, and eco-constructive nature-transformation levels between government and society on rational use of the natural resources. It has been stressed, that cumulative influence of cultural-ecological factors on economic indicators of nature management is positive and can be identified through such aggregated ecological-economic effects, as: natural resources saving, getting extra money due to reduce or refuse from consumption of natural resources, decrease of ecological burden on ecosystems etc. Future research perspectives. The obtained results are aimed at formation of ecological-economic indicators dealing with assessment of cumulative influence of cultural-ecological factors on economic parameters of nature management.

Keywords: culture-centric system, ecological culture, resource saving, ecological-economic cumulative effect, economic indicators, sustainable development.

Одержано 05.04.2015 р.

УДК 331.5:502.1

Могильний Олексій Миколайович,

д.е.н., проф., професор кафедри теоретичної та прикладної економіки,
ректор Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості

РОЛЬ ЕКСПОРТНО-ОРІЄНТОВАНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Метою статті є обґрунтування науково-методологічної некоректності окремих доказів про другорядність галузі сільського господарства в стратегіях глобальної конкурентоспроможності економіки країни через нібито довгострокові наслідки так званого «парадоксу достатку», або «голландської хвороби». Методика дослідження базується на економічних теоріях порівняльних переваг в міжнародній торгівлі, неоднорідності галузей щодо впливу на розвиток економічних систем, спадної віддачі ресурсів та інших. Використано системно-комплексний підхід з використанням аналізу і синтезу, абстрактно-логічного, статистичного, експертних оцінок та інших методів дослідження. Здійснена спроба спростування популярної догми про те, що експортно-сировинне сільське господарство стримує постіндустріальний економічний розвиток країни, особливо у довгостроковій перспективі. З критичних позицій здійснено аналіз окремих доказів поширення на аграрний сектор наслідків «голландської хвороби» або «парадоксу достатку». Це, зокрема, надмірна залежність економіки від кон'юнктури глобальних агропродовольчих ринків, зростання внутрішніх цін, перетікання капіталів у сировинні галузі, рентоорієнтована поведінка певних груп інтересів, зниження якості інститутів, «втеча» капіталів і нераціональне споживання доходів, консервація архаїчної структури економіки, невідповідність видів професійної діяльності та зайнятості населення запитам підприємств на висококваліфіковану робочу силу, деградація людського і соціального капіталу сільської місцевості. Наукова новизна проведених досліджень полягає в концептуальному обґрунтуванні пріоритетності експортно-орієнтованого сільського господарства в стратегіях розвитку національної економіки України. До традиційно існуючих чинників щодо пріоритетної ролі цієї галузі додаються нові внутрішні і зовнішні виклики глобального характеру – нереалізований агропромисловий потенціал, продовольча і енергетична проблема, заполітизованість торгівлі продовольством, загострення конкурентної боротьби між транснаціональними компаніями за обмежені земельні ресурси, зміна клімату, екологічні і техногенні катастрофи, спалахи масових інфекцій серед худоби та птиці тощо. Практична значущість дослідження зумовлена опрацюванням цільових державно-регуляторних заходів з метою підвищення ефективності зовнішньоекономічної аграрної політики, вагомість якої значно актуалізується в умовах запровадження режиму поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі України з Євросоюзом.

Ключові слова: пріоритетність сільського господарства, сировинна структура експорту, «голландська хвороба», динаміка економічного розвитку, руйнівне економічне зростання.

ВСТУП

Постановка проблеми. Україна одна з небагатьох держав світу, яка, маючи значний експортний потенціал сільського господарства, не реалізувала його, хоча і входить у трійку світових лідерів (після США і ЄС) за експортними позиціями деяких видів зернових і технічних культур та соняшникової олії.

Останнім часом окремі політики, топ-менеджери високого рівня і вчені ставлять під сумнів доцільність надання державою пріоритетного значення галузі сільського господарства як своєрідної «точки росту» та рушія системного підвищення рівня конкурентоспроможності української економіки у стратегічному сенсі. Із безлічі факторів різнонаправленого впливу на динаміку економічного росту виділимо один – експортну орієнтованість сільського господарства. Спеціальних наукових публікацій, присвячених аграрному сектору в зазначеному контексті достатньо [1-4]. Найбільш гостро з порушеного питання ведуться дискусії під час перемовин з питань отримання кредитів від МВФ чи Світового банку, обговорення проєктів державного бюджету та податкового кодексу, в суперечках кандидатів на посаду Президента України, чи виборів у народні депутати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Маємо визнати, що на урядовому і законодавчому рівні, як правило, не заперечується пріоритетність сільськогосподарської галузі. У розділі «Україна: стратегія та виклики» урядової програми дій визначено, що зерно – це українська нафта та газ. Законом України від 6 вересня 2012 року № 5205 «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» на сільське господарство поширюються заходи державної політики в інвестиційній сфері протягом 2013-2032 років. Не втратив чинності також Закон України від 17 жовтня 1990 року № 400 «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», яким визначено умови, зміст і межі державної пріоритетності.

Проте у державної політики щодо надання пріоритетності аграрному сектору все більше опонентів. Такий підхід вважається ознакою слаборозвиненої держави і як би консервує її відсталість на тривалу перспективу. Найбільш поширеною є думка, що «Попри рекордні врожаї, українське сільське господарство неспроможне стати драйвером економіки. Навпаки, великі інвестиції олігархічного бізнесу в АПК здатні перетворитися на джерело численних соціально-економічних проблем» [4].

Отже, активно дискутуються як мінімум дві діаметрально протилежні позиції. З одного боку, вважається, що маючи родючі чорноземи, кваліфіковану робочу силу і сприятливі кліматичні умови, Україна немов би приречена бути

високорозвиненою державою. З іншого боку, потужний агресивний потенціал і є причиною відставання в економічному розвитку від світових лідерів. Суперечливість думок щодо пріоритетності чи другорядності аграрного сектору в стратегіях розвитку держави спонукає до дискусії.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – обґрунтувати науково-методологічну некоректність доказів про другорядність галузі сільського господарства в стратегіях глобальної конкурентоспроможності економіки країни через довгострокові наслідки «парадоксу достатку», або «голландської хвороби».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З давніх часів учені різних наукових течій досліджують причини багатства одних народів і відставання інших та постійного поглиблення цієї прірви в часі. Поява «економічного дива» в окремих країнах лише підтверджує закономірність цього дисбалансу і ще більше демонструє несправедливість у розподілі обмежених планетарних ресурсів. Статистика підтверджує, що країни «золотого мільярда», де проживає 15 % населення, споживають майже 85 % світових ресурсів, а США, виробляючи 20 % світового ВВП, споживає приблизно 45 % світового продукту [5, с. 9]. Це, без перебільшення фундаментальна проблема, особливо актуалізувалась починаючи з другої половини XX ст. в умовах агресивного наступу глобалізації, консервації традиційного світового поділу праці, збільшення обсягів та інтенсивності торгівлі, загострення конкурентної боротьби за вкрай обмежені і вичерпні ресурси між розвиненими, транзитивними країнами та країнами, що розвиваються, гіперфінансильзації (фінансильзація – це процес перетворення фінансового капіталу у фіктивний та віртуальний капітал, звуження усіх функцій з обслуговування реальної економіки, домінування і тотальний контроль фінансово-олігархічного капіталу над матеріальним виробництвом) світової економіки тощо. За риторикою багатьох країн про необхідність дотримання засад вільноринкової економіки у зовнішньоторговельних відносинах не рідко ховається пресловутий протекціонізм товаровиробникам і споживачам агропродовольчої продукції, спрямований на посилення конкурентних переваг, гарантування продовольчої безпеки для своїх народів, забезпечення загальноприйнятих стандартів життя в сільській місцевості та дотримання принципів сталого сільського розвитку.

У рецензії П. Ореховського на книгу Е. Райнерта «Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними» зазначається, що на відміну від порівняльних переваг в міжнародній торгівлі Д. Рікардо [6] до економічних моделей залучається фактор неоднорідності галузей і секторів економіки щодо впливу на прискорення чи гальмування темпів соціально-економічного розвитку країн. Автор

рецензованої публікації, спираючись на структурний аналіз емпіричних даних стверджує, що «...проста лібералізація міжнародної торгівлі призводить до того, що одні країни спеціалізуються на бідності й невігластві, а інші – на багатстві і знаннях» [7, с. 148].

Це явище також відоме як феномен «голландської хвороби», або «ресурсного прокляття» [8, с. 27-33]. Оскільки ці два підходи є дотичними за аргументацією щодо значимості впливу сировинних галузей економіки в стратегіях конкурентного розвитку країн, то в подальшому за аналогією розглянемо причини, за якими стратегічна пріоритетність експортно-сировинного сільського господарства пов'язується з нібито «руйнівним економічним зростанням».

Спочатку найбільш загальні міркування. Застосування у все більших масштабах результатів техніко-технологічної модернізації в аграрному виробництві ламає усталені стереотипи про поділ галузей на прогресивні та застарілі чи віджилі. Переповідаючи відомий вислів К. Маркса щодо істотних відмінностей між економічними епохами, можна припустити, що технологічний рівень окремих видів економічної діяльності визначається не лише тим, що вони виробляють, а й тим, якими предметами і засобами праці здійснюється процес суспільного відтворення виробництва. Іншими словами, «аграрна економіка» у ХХІ ст. в сучасних умовах уже не відповідає уявленню про її відсталість. Адже тут, доповнюючи одне одного, функціонують матеріально-речові фактори виробництва різних технологічних укладів – від стародавніх до найсучасніших.

У аналізованому нами контексті щодо заперечення пріоритетності сільського господарства в розвитку економік наводиться приклад ЄС, де «...в жодній країні аграрний сектор не є «локомотивом», проте і фермери, і всі жителі сільської місцевості мають пристойний рівень життя» [1, с. 258]. На наш погляд, це не зовсім коректне порівняння, оскільки частка доданої вартості сільського господарства у ВВП цих країн у разі менша (від 1% у Німеччині до 4% в Угорщині, Латвії, Польщі), ніж в Україні (10%). Зайнятість у сільському господарстві також корелює з наведеним показником. Маємо зважувати, що зі спільного бюджету ЄС підтримуються як виробники, так і споживачі продовольства, запроваджено високий рівень митно-тарифного захисту і вибудовано численні лабіринти технічних бар'єрів на шляху доступу до спільного аграрного ринку ЄС. Якщо обнуління мита для української агропродовольчої продукції за певними квотами – це суто політичне рішення, то вимоги до її якості і безпечності передбачають цілий комплекс контрольних заходів на відповідність стандартам, проходження акредитаційних інстанцій та безлічі інших процедур, що потребують великих коштів, численних зусиль та багато часу. Крім того, для підтримки конкурентоспроможності надаються суттєві експортні субсидії європейським фермерам.

На підтвердження нашої точки зору щодо упередженості про згубні наслідки для макроекономічної динаміки від надання пріоритетності сільському господарству, наведемо приклад Нідерландів. Це високорозвинена країна з інтенсивним

сільським господарством. На експорт продовольства, напоїв і тютюну в середньому за 2011-2013 рр. припадає 12,1 % (для порівняння: на 3-4 в. п. більше, ніж в ЄС-28). Нідерланди займають перше місце за експортом агропродовольчої продукції – 47140 дол. США у розрахунку на один га сільськогосподарських угідь (для порівняння: в Україні – 307 дол. США) і п'яте – серед країн Єврозони за розміром економіки. Експортна орієнтованість аграрного сектора не завадила розвитку інноваційних технологій і тому, що ВВП на одну особу є одним з найбільших в ЄС – 43,3 тис. євро (для порівняння: в країнах Єврозони – 28,5 тис., в ЄС-28 – 25,5 тис. євро) [9].

Повернемося до аргументів, що мають нібито засвідчити про те, що аграрна економіка це вже вчорашній день цивілізаційного поступу, оскільки гальмує розвиток високотехнологічних галузей економіки.

Надмірна залежність національної економіки від мінливих цін зовнішніх ринків на експортно орієнтовану сільськогосподарську сировину (зернові, олійні культури та інші товари проміжного споживання із низькою доданою вартістю). Дійсно, такий ризик існує. Ціновий індекс ФАО у річному розрахунку з 2011 по 2014 рік знизився для зернових культур на 41,4 пункти (17,2%), для рослинних олій на 60,9 пункти (23,9%). На цьому тлі боргові зобов'язання аграрних підприємств, що входять до складу українських агрохолдингів, протягом 2011-2013 рр. збільшилися з 58 до 102 млрд гривень [10]. А втім маємо визнати, що сільське господарство не є унікальним у цьому значенні. Залежність від кон'юнктури зовнішніх ринків і стану економік країн-імпортерів однаковою, а можливо навіть більшою мірою поширюється також на продукцію високотехнологічних галузей економіки.

Для зменшення залежності від кон'юнктури зовнішніх ринку бажано в першочерговому порядку:

- а) здійснювати системну політику імпортозаміщення;
- б) розширювати асортимент і географію експорту;
- в) підвищувати платоспроможний попит споживачів на внутрішньому ринку (науково обґрунтованого рівня харчування не досягнуто: по м'ясу на 61%, молоку – на 54%, плодам, ягодам і винограду – на 57%);
- г) запроваджувати системний протекціоністський захист орієнтованих на експорт національних товаровиробників та ініціювати антидемпінгові розслідування проти недобросовісної конкуренції на внутрішньому ринку;
- д) у структурі експорту нарощувати частку товарів кінцевого споживання з більшою часткою доданої вартості, а в імпорті навпаки – скорочувати обсяги таких товарів.

Аналіз підсумків 2013 року порівняно з середніми показниками за 2001-2005 рр. свідчить про актуальність перелічених заходів. За аналізований період, частка готових харчових продуктів у експорті зменшилась на 5,8 в. п., а в імпорті збільшилась на 11,1 в. п. (табл. 1).

До того ж імпортна складова українського

експорту сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг також має тенденцію до збільшення з 0,34 у 2009 р. до 0,40 у 2011 році (при максимально можливому значенні цього показника – 1) [11, с. 28]. Вважаємо більшим ризиком для експортерів аграрної продукції залежність ціноутворення від цін на імпортовані енергоносії, сільськогосподарську техніку, хімічні засоби захисту рослин, насіннєвий і посадковий матеріал тощо. Скажімо, у 2013 р. із 2788 тракторів, придбаних товаровиробниками, лише 58 од. (2%), було вироблено в Україні [12].

Ріст експорту сировинних сільськогосподарських товарів призводить до росту цін внутрішнього ринку та зниженню конкурентоспроможності національних

товаровиробників. Рівень цін на сільськогосподарську сировину, як і на інші товари, визначається фундаментальними чинниками попиту і пропонування. Практика останніх років підтверджує високий рівень самозабезпеченості потреб України основними видами продовольства. За даними Державної служби статистики, у 2013 р. цей показник становив по зерну – 221%, овочам і баштанним – 101,2, картоплі – 97,2, молоку і молокопродуктам – 101,6, м'ясу і м'ясопродуктам – 93,4, яйцям – 109,7% [12]. Крім того, держава через механізм товарних і фінансових інтервенцій, сприяючи стабільності кон'юнктури внутрішнього агропродовольчого ринку, убезпечує таким чином від удару цінових сплесків усередині країни і ззовні.

Таблиця 1

Сільське господарство в економіці України
(у відсотках до загального підсумку)

Показник	У середньому за 2001-2005рр.	2005	2010	2013	2013 р. до 2001-2005 рр.
Валова додана вартість*	11,9	10,4	8,4	10,0	-1,9
Зайнятість населення, всього	21,0	19,3	15,3	17,5	-3,5
з них наймані працівники	9,2	6,9	9,3	9,1	-0,1
Експорт**	12,1	12,6	19,3	26,8	+14,7
Частка готових харчових продуктів у експорті	26,8	30,0	25,9	21,0	-5,8
Імпорт**	7,5	7,4	9,5	10,7	+3,2
Частка готових харчових продуктів у імпорті	27,8	54,2	43,5	39,3	+11,1
Оптовий товарооборот продтоварами	13,4	16,1	19,5	18,6	+5,2
Роздрібний товарооборот продтоварами підприємств	46,0	42,0	39,0	41,0	-5,0
Вартість основних засобів, на початок року	7,6	6,5	2,6	4,0	-3,6
Капітальні інвестиції	4,8	5,4	6,0	7,0	+2,2
Прямі іноземні інвестиції	2,1	2,5	1,7	1,3	-0,8

*Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних з ними послуг.

**Товарна група І–24 УКТЗЕД (живі тварини, продукція тваринного і рослинного походження, жири та олії тваринного і рослинного походження, готові харчові продукти).

Джерела: Розраховано за публікаціями Державної служби статистики: «Статистичний щорічник України», «Сільське господарство України», «Зовнішня торгівля України», «Основні засоби України», «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України», «Баланс основних засобів України», «Оптова і біржова торгівля України», «Роздрібна торгівля України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

На нашу думку, значно більшу небезпеку для цінової стабільності, порівняно з обсягами експорту сировинних сільськогосподарських товарів, мають нові внутрішні виклики, пов'язані з ознаками недобросовісної поведінки торговельних мереж (ритейлерів), диспаритетом цін на продукцію сільського господарства і матеріально-технічні засоби для її виробництва, погодні катаклізми та інші ризики, на які не знайдено адекватної відповіді.

Спостерігається «втеча» капітальних інвестицій із обробних галузей економіки в сировинні, операції з нерухомості, послуги тощо. Дійсно, задекларований в низці законодавчих актів і державних цільових програмах розвиток аграрного сектора економіки потребує значних інвестицій. У першу чергу, у виробництво товарів кінцевого споживання. Фактично ж, як свідчать дані Державної служби статистики України, за 2010-2013 рр. обсяги виробництва харчової і переробної промисловості

мали семикратне скорочення при одночасному збільшенні обсягів виробництва продукції сільського господарства та зростанні співвідношення до експорту у 2,7 рази проти 2000-2004 рр. Така диспропорція між темпами приросту виробництва сільськогосподарської продукції та її переробкою, свідчить про сировинну спрямованість експорту, в т. ч. дефіцитних для сільської місцевості робочих місць та втрату доданої вартості. Ця проблема аналізувалася нами в одній з публікацій, тому обмежимося найбільш загальною констатацією цього деструктивного явища [14, с. 3-8].

На теоретичному рівні вважається, що експортно-сировинна спрямованість економіки не сприяє перетіканню капіталу в високотехнологічні галузі, оскільки існує високий рентний дохід на класичні фактори виробництва [15, с. 13]. Проте аналіз капітальних інвестицій в сільське господарство за останні 13 років на дає однозначного підтвердження цієї тези. У 2013 р., порівняно з середнім показником

за 2001-2005 рр., їх частка в цілому зросла на 2,2 в. п., або з 4,8 % до 7 %, а вартість основних засобів, навпаки, зменшилася на 3,6 в. п. і становила всього 4 % від загальної вартості серед усіх секторів економіки. Прямі іноземні інвестиції, за аналізований період, також мають від'ємну тенденцію і зменшилися до 1,3 % (див. табл. 1). При цьому частка високотехнологічної продукції в товарному експорті України становить лише 1,2 %, а обсяги імпорту цієї продукції в 4 рази перевищують експорт. Напевне, результируючим чинником такого стану не є спеціалізація на експорті сільськогосподарської сировини. Причина в іншому. За роки незалежності в Україні не створено сприятливого інвестиційного клімату для бізнесу. Про це свідчать критично низькі міжнародні рейтинги держави за індексами глобальної конкурентоспроможності, економічної свободи, сприяння корупції тощо. За даними Світового банку, у рейтингу за критерієм ведення бізнесу Україна у 2014 р. посіла 96 місце. Це вище на 16 позицій проти попереднього року, але не відповідає задекларованій моделі випереджального розвитку і необхідності капіталізації підприємницького потенціалу фізичних і юридичних осіб.

Загострюється боротьба між групами інтересів з поведінкою, орієнтованою на адміністративно-корупційну ренту, що підживлюється значною мірою за рахунок державних закупівель, різних преференцій, монополізації агропродовольчих ринків. Це явище дійсно має місце. Три чверті державної підтримки надається агрохолдингам і великим підприємствам, а більшість малих формувань і фермерських господарств позбавлені такої можливості [1, с. 148]. Але пов'язувати це безпосередньо з переважно сировинним експортом продукції сільського господарства також не має вагомих підстав. Для того, щоб державну підтримку за різними програмами і заходами отримували не впливові оператори аграрного ринку, які наближені до владних структур, а малі і середні товаровиробники, достатньо політичної волі керівництва Уряду та прийняття Верховною Радою України економічно обґрунтованих і соціально справедливих, а не лобістських нормативно-правових актів.

Щодо монополізації агропродовольчих ринків, то потенційно така загроза існує завжди, оскільки ринкова економіка не має вродженого імунітету проти спаду виробництва, інфляції та монополізму. Отже, держава має проводити цілеспрямовану регуляторну політику на пом'якшення чи запобігання таким деструктивним явищам незалежно від їх ініціаторів.

Надмірна концентрація земель сільськогосподарського призначення та доходів у вертикально інтегрованих агрохолдингових структурах призводить до вивозу капіталу із країни та нераціонального споживання. За даними науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», станом на початок 2013 р. під контролем агрохолдингів знаходилося більше 8,7 млн га сільськогосподарських угідь, або 23,5 % усіх площ і 41,3 % площ, які обробляються сільськогосподарськими підприємствами [16, с. 10]. Можна припустити, що

ними ж контролюється не менше третини обсягів продажу рослинницької продукції та продуктів її переробки на внутрішнього ринку. Щодо «втечі капіталу» з України, то це знову ж таки залежить від багатьох факторів серед яких сировинно-експортна орієнтованість сільського господарства не є ключовою.

Масштаби відпливу капіталу з України в останні роки сягнули загрозливого для національної безпеки рівня. Основною причиною залишається несприятливий підприємницький та інвестиційний клімат у державі, політична, макроекономічна і валютно-курсова нестабільність, недосконала грошово-кредитна та інвестиційна політика. Звідси пріоритетними напрямками діяльності держави мають стати: забезпечення дієвого захисту права власників та інвесторів; специфікація прав власності на землю; стабільність законодавства та його імплементація до європейських вимог; подолання критичного рівня тінізації економіки; прискорення розвитку фінансових ринків країни у відповідності до світових стандартів; справжня боротьба з корупцією, особливо у зовнішньоекономічній сфері тощо.

Стосовно нераціонального споживання, то ця проблема знаходиться за межами нашого дослідження і належить до соціально відповідальної поведінки окремих представників кланово-олігархічних угруповань та морально-етичних характеристик бізнес середовища в цілому.

В інтегральному підсумку відбувається консервація архаїчної структури та видів зайнятості населення. В Україні, за період 2001-2013 рр., частка сільського господарства у валовій доданій вартості знижується, хоча і має суттєве значення (10% за 2013 р.). З урахуванням пов'язаних з ним галузей та харчової промисловості частка аграрного сектору зростає до 20%. Рівень зайнятих безпосередньо в сільському господарстві України, порівняно з ЄС, залишається майже втричі вищим – 17,2% проти 6%. Помітно менше працюючих у будівництві (на 3,6 в. п.) та сфері послуг (на 8 в. п.). (табл. 2). Разом з тим, маємо враховувати, що це показники з урахуванням категорії самозайнятих у сільському господарстві. За даними статистичного обстеження, у 2014 році в особистому селянському (підсобному) господарстві налічувалося 3,2 млн. осіб, що на 26,9% більше, ніж за даними такого ж обстеження, станом на 1 листопада 2005 року [17, с. 32]. Частка найманих працівників сільського, лісового і рибного господарства становить лише 5,6 % [18]. Тобто майже відповідає середньоєвропейському рівню. Порівняно з Польщею, Грецією, Латвією, Литвою і Словенією в Україні найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві, навіть менше (табл. 2).

Галузева структура зайнятості сільського населення за місцем проживання також свідчить про позитивну динаміку на користь не аграрних (альтернативних) видів економічної діяльності. За останні 10 років частка зайнятих в аграрній галузі зменшилась з 50,6% до 35,3%. Водночас дещо зросла зайнятість у оптовій і роздрібній торгівлі та послугах з ремонту техніки (з 6,7 до 8,2%), в освіті (з 15,2 до 19,6%), в охороні здоров'я і соціальній допомозі (з 6,3 до 6,6%) та інших видах діяльності [19].

Кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності в Україні та ЄС (у % до загального підсумку)

	Україна			Євросоюз		
	2004 р.	2012 р.	2004 р. +,- в. п. до 2012 р.	2004 р.	2012 р.	2004 р. +,- до 2012 р.
Промисловість	19,5	16,4	-3,1	31	16	-15
Сільське господарство	20,0	17,2	-2,8	5	6	+1
Будівництво	4,5	4,4	-0,1	х	8	х
Сфера послуг	56	62	+8	64	70	+6

Джерело: Розраховано за статистичним збірником «Сільське господарство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Eurostat (online data code lfsi_qrt_a, updated 19.10.11); <http://www.ec.europa.eu/eurostat/documtns/3930297/6309576/KS-01-13-753-EN-N.pdf>.

На наш погляд, у контексті нашого аналізу доцільніше розглядати структуру зайнятості населення не лише за видами економічної діяльності, а також за професійними групами на рівні Класифікатора професій. У 2013 р. в економіці України за цією ознакою із понад 20 млн осіб кваліфікованих робітників з інструментом було – 12 %; робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин – 11,6%; зайнятих найпростішими професіями всього – 22,7%, а в сільському господарстві у 2,2 рази більше – 49,6% [19]. (Для порівняння: ця професійна група в країнах ЄС становить від 3 % у Швеції до 10% у Словачії і Чехії). Іншими словами, проблемою є відсутність інноваційних робочих місць п'ятого – шостого технологічного укладів і відповідно незатребуваність висококваліфікованої робочої сили економікою.

Відбувається деградація людського і соціального капіталу в галузі та в сільській місцевості в цілому. Загальновизнано, що за період ринкових трансформацій в аграрній сфері відбулися як позитивні так і негативні зміни. Усе залежить від концептуального вибору критеріїв за якими оцінювати ці зміни. З позицій економічної політики, передача реформованими підприємствами об'єктів соціальної інфраструктури на баланс сільських (селищних) рад, це позитивний захід, оскільки позбавив товаровиробників від непрофільної діяльності і сприяв максимізації їх прибутку. З позицій політичної економії, яка враховує інтереси селян, – це дискримінаційна економічна політика. Адже, приватні підприємства, дбаючи про матеріально-речові фактори виробництва, обмежили турботу про найманих працівників, як правило, мінімальною заробітною платою, яка не забезпечує навіть просте відтворення робочої сили. У середньому за 2010-2013 рр. заробітна плата у цій галузі становила лише 69,2 % від її рівня в економіці держави, а її частка у витратах підприємств на виробництво сільськогосподарської продукції у 2013 році дорівнювала 7,6 %. Це в 4,4 рази менше проти 1990 року [20].

Регресивні тенденції щодо стану людського і соціального капіталу у сільській місцевості лише опосередковано пов'язані з традиційно сировинною структурою експорту аграрного сектора економіки. Їх не можна також виправдати неминучими втратами

перехідного періоду, чи відсутністю досвіду ринкових аграрних перетворень. Основна причина, на нашу думку, полягає в тому, що реформування відносин власності на землю, інші засоби виробництва та його результати здійснено за рахунок безпрецедентного погіршення рівня і якості життя селян та виснаженням у різний спосіб сільської економіки. Мимоволі виникають історичні паралелі, пов'язані з успадкуванням від централізовано-планової економіки залишкового бюджетного принципу щодо розвитку освіти, медицини, культури, спорту, комунально-побутових послуг, будівництва сільських доріг тощо. Оскільки соціальні видатки економічною наукою розглядалися як непродуктивні витрати. Хоча саме вони безпосередньо впливають на формування й використання людського і соціального капіталу на селі.

На відміну від згаданого залишкового принципу, угодою про асоціацію України з Євросоюзом (гл. 17) сільське господарство та розвиток сільських територій, розглядаються як органічне ціле. Тобто сповідується політекономічна парадигма, в епіцентрі якої знаходиться людина, її всебічний розвиток як стрижневої мета соціально-економічних перетворень. Передбачається співробітництво для зближення політик і гармонізація законодавства у п'яти найбільш значимих для добробуту селян напрямках – зайнятість, екологія, сільська територія, сільське господарство і ринок продовольства.

Для цього має бути прийнята та діяти активна проселянська політика, спрямована на реалізацію запланованих загальнодержавних і регіональних інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства у розбудову інфраструктури сільської економіки – зведення селянських садіб, будівництво доріг місцевого значення, розвиток мережі оптово-роздрібних сільськогосподарських ринків, створення умов для продуктивної самозайнятості членів сімейних ферм і особистих селянських господарств, для діяльності виробничих і обслуговуючих кооперативів, кредитних спілок, формування рекреаційних територій, збільшення площ меліорованих земель й органічного виробництва, а також відновлення й збереження родючості ґрунтів тощо.

Інтегральним критерієм активної державної аграрної політики мають бути європейські стандарти

життя в сільській місцевості, збереження наявних і створення нових робочих місць, належні умови для комфортного проживання й гідної праці, а також підвищення престижності усіх (не лише аграрних) професій, затребуваних на селі та привабливості сільського способу життя, особливо серед молоді.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Україна, реалізуючи європейський вектор розвитку, має реальний шанс здійснити ривок від «житниці», або «сировинного придатка» Європи і світу, до повноцінного «продовольчого кошика» з різноманітним асортиментом переважно екологічно чистих продуктів. Для цього необхідно перейти від декларативності щодо пріоритетності сільського господарства до науково обґрунтованої

протекціоністської політики стосовно національних товаровиробників на всьому маркетинговому ланцюгу з урахуванням значущості аграрної галузі у гарантуванні продовольчої безпеки населення, багатофункціональної ролі в умовах сталого сільського розвитку, особливо з питань функціонування ринку праці та зайнятості, відновлення потенціалу людського і соціального капіталу на селі, органічного виробництва, місцевого самоврядування з відповідним ресурсним забезпеченням та необхідності посилення державного контролю за сільськими територіями.

У подальшому є нагальна потреба в опрацюванні методологічних підходів до зміни вектора аграрної політики, спрямованої на пріоритетність галузі сільського господарства, як точки інноваційного росту національної економіки в умовах зони вільної торгівлі з Євросоюзом на довготривалу перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайдуцький П. І. Незалежна економіка України. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2014. – 528 с.
2. Ковальчук Т. Т. SOS – в Україні неоколоніальна модель валютної політики // Економіка України. – 2014. – С. 4-13.
3. Могильний О. М. Стан і перспективи розвитку аграрної сфери та сільського ринку праці / Ринок праці сільської місцевості: стан та перспективи функціонування. – К.: ТОВ «ДКС Центр», 2013. – 226 с.
4. Міф про Україну – житницю світу. Чому аграрний сектор не може стати локомотивом економіки // Тиждень. – №33 (301). – 22 серпня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tyzhden.ua/Economics/87077/PrintView>.
5. Єщенко П. С. Світу потрібен новий вектор розвитку: від bubbleeconomics – економіки людини // Економіка України. – 2014. – № 6. – С. 4-23.
6. Рікардо Д. Засади політичної економії і оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Теорія відносних переваг http://kykiduki.at.ua/publ/ekonomichni_statii/eorijaidnosnikh_perevag/1-1-0-36.
7. Ореховский П. Структурализм как памфлет (О книге Э. Райнерта «Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными», 2-е изд.) // Вопросы экономики. – 2014. – № 12. – С. 147-153.
8. Мацко Н. А. Экономический рост в ресурсоориентированных странах // Экологія і природокористування. – 2013. – В. 16. – С. 27-33.
9. Enlargement countries – Labour market statistics-2014 edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-catalogues/-/KS-01-13-753>.
10. Найбільші агрохолдинги України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aqrisurvey.com.ua>.
11. Серебрянский Д. М. Вертикальна спеціалізація в зовнішній торгівлі країн, що розвиваються: приклад України / Д. М. Серебрянский, А. І. Зубрицький. // Економіка України. – №8. – 2014. – С. 19-33.
12. Статистичний бюлетень «Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб сільськогосподарськими підприємствами у 2013 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Статистичний бюлетень «Сільське господарство України за 2013 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Могильний О. М. Експортувати товари, а не робочу силу / О. М. Могильний, М. К. Орлатий // Ринок праці та зайнятість населення. – 2012. – № 3. – С. 3-8.
15. Москаленко О. М. Випереджальний економічний розвиток: теоретико-інституціональні засади і проблеми реалізації в Україні // Економіка України. – 2014. – № 8. – С. 4-19.
16. Розвиток аграрних холдингових формувань та заходи з посилення соціальної спрямованості їхньої діяльності / [за ред. М.Ф. Кропивка]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 38 с.
17. Статистичний збірник «Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України» / Держстатслужба України. – К.: 2014. – 187 с.
18. Статистичний збірник «Економічна активність населення України 2013 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
19. Статистичний збірник «Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України» / Державна служба статистики України. – К.: 2014. – 187 с.
20. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за різні роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Могильный Алексей Николаевич

РОЛЬ ЭКСПОРТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В СТРАТЕГИЯХ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

Целью статьи является обоснование научно-методологической неубедительности отдельных доказательств о второстепенности отрасли сельского хозяйства в стратегиях глобальной конкурентоспособности экономики страны за якобы долгосрочные последствия так называемого «парадокса изобилия», или «голландской болезни». Методика исследования базируется на экономических теориях сравнительных преимуществ в международной торговле, неоднородности отраслей по влиянию на развитие экономических систем, убывающей отдаче ресурсов и других. Используются системно-комплексный подход с использованием анализа и синтеза, абстрактно-логического, статистического, экспертных оценок и других методов исследования. Осуществлена попытка опровержения популярной догмы о том, что экспортно-сырьевой сельское хозяйство сдерживает постиндустриальное экономическое развитие страны, особенно в долгосрочные перспективы. С критических позиций осуществлен анализ отдельных доказательств распространения на аграрный сектор последствий «голландской болезни» или «парадокса изобилия». Это, в частности, чрезмерная зависимость экономики от конъюнктуры глобальных агропродовольственных рынков, рост внутренних цен, перетекание капиталов в сырьевые отрасли, рентоориентованное поведение определенных групп интересов, снижение качества институтов, «бегство» капиталов и нерациональное потребление доходов, консервация архаичной структуры экономики, несоответствие видов профессиональной деятельности и занятости населения запросам предприятий на высококвалифицированную рабочую силу, деградация человеческого и социального капитала сельской местности. Научная новизна проведенных исследований заключается в концептуальном обосновании приоритетности экспортно-ориентированного сельского хозяйства в стратегиях развития национальной экономики Украины. К традиционно существующим факторам приоритетной роли этой отрасли добавляются новые внутренние и внешние вызовы глобального характера – нереализованный агропромышленный потенциал, продовольственная и энергетическая проблема, заполитизированность торговли продовольствием, обострение конкурентной борьбы между транснациональными компаниями за ограниченные земельные ресурсы, изменение климата, экологические и техногенные катастрофы, вспышки массовых инфекций среди скота и птицы и тому подобное. Практическая значимость исследования обусловлена разработкой целевых государственно-регуляторных мер с целью повышения эффективности внешнеэкономической аграрной политики, значимость которой значительно актуализируется в условиях введения режима углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли Украины с Евросоюзом.

Ключевые слова: приоритетность сельского хозяйства, сырьевая структура экспорта, «голландская болезнь», динамика экономического развития, разрушительный экономический рост.

Mohyl'nyy O.

THE ROLE OF EXPORT-ORIENTED AGRICULTURE IN ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGIES

The objective of this article is to justify the scientific and methodological incorrectness of some evidence of inferiority of agriculture in the strategies of global competitiveness of the nation's economy through the supposedly long-term effects of the so-called "paradox of plenty" or the "Dutch disease". The research methodology is based on the economic theory of comparative advantage in international trade, heterogeneous sectors exercising influence on the development of economic systems, diminishing return on resources and others. The system-integrated approach has been used with analysis and synthesis, abstract, logical, statistical, expert assessment and other research methods. An attempt was made to refute the popular dogma that raw-product export-oriented agriculture inhibits post-industrial economic development, especially in the long term. The study has made a critical analysis of some evidence regarding the spread of consequences of the "Dutch disease" or the "paradox of plenty" to the agricultural sector. In particular, this includes the excessive dependence on the conjuncture of global agro food markets, rising national prices, capital flow to the primary sector, rent-oriented behaviour of certain interest groups, reducing quality of institutions, "capital flight" and irrational consumption of returns, preservation of archaic economic structure, a discrepancy between the professional activities and employment requirements of businesses for highly skilled labor, the degradation of human and social capital in rural areas. The scientific novelty of the research lies in the conceptual justification of the priority of export-oriented agricultural development strategies in the national economy of Ukraine. The traditional priority of this sector is replenished with new internal and external global challenges - unrealized agricultural potential, food and energy problem, politicized food trade, increased competition between multinational companies for limited land resources, climate change, environmental and man-made disasters, mass outbreaks of infections among livestock and poultry and others. The practical significance of the research is stemming from the study of targeted public regulatory measures aimed to improve the efficiency of agricultural foreign trade policy, the significance of which is rising during the introduction of enhanced and comprehensive free trade between Ukraine and the EU.

Keywords: priority of agriculture, raw-materials-oriented export, Dutch disease, the dynamics of economic development, destructive economic growth.

Одержано 06.03.2015 р.

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

Метою статті є дослідження теоретичних положень співвідношення якості економічного зростання та економічного розвитку з метою розробки ефективної державної економічної політики спрямованої на забезпечення якості та високого рівня життя населення в державі. Відповідно до поставленої мети застосовувалися такі методи економічних досліджень: абстрактно-логічний – для формування мети та завдань дослідження; аналізу та синтезу – при вивченні підходів різних вчених до теоретичного обґрунтування понять «економічне зростання» і «економічний розвиток»; діалектичний метод – при узагальненні матеріалів, обґрунтуванні результатів дослідження та формулюванні висновків. Розглянуто теоретичні засади якісного економічного зростання, яке має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку держави за рахунок чинників, що забезпечать не тільки кількісне зростання, а й якісні зміни. Обґрунтована об'єктивна необхідність розробки концепції нової якості економічного зростання та переходу національної економіки до стратегії випереджаючого розвитку на інноваційно-інвестиційній основі. Доведено, що і для економічного розвитку, і для економічного зростання характерні спільні цілі – забезпечення якості та високого рівня життя населення в державі. Обґрунтовано, що економічне зростання виступає важливою умовою економічного розвитку, оскільки пов'язане з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних показників реального ВВП (на душу населення) та з формуванням соціально-економічних і екологічних умов для забезпечення якісних змін рівня життя населення. Отримані результати дослідження є основою подальшого розвитку наукових обґрунтувань щодо забезпечення якісного економічного зростання та ефективного економічного розвитку регіонів і країни загалом. Основні положення та висновки можуть бути використані у навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Ключові слова: економічне зростання, економічний розвиток, якість економічного зростання, структурні зміни, якість життя.

ВСТУП

На сучасному етапі економічного розвитку України стали нагальними питання дослідження наявних тенденцій та закономірностей розвитку окремих територій, забезпечення умов та можливостей якісного економічного зростання. Саме якість зростання, що характеризується ефективністю використання ресурсів, підвищенням добробуту населення, використанням нових технологій і розвитком сфер, спрямованих на задоволення різноманітних потреб людини, стає реальним віддзеркаленням економічного розвитку країни [1].

Постановка проблеми. Стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні є однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики уряду будь-якої країни протягом останніх десятиліть. Економічне зростання і економічний розвиток – дві категорії, які залежать, як від економічних, так і неекономічних факторів. Дослідження цих понять та показників, які їх характеризують, дають можливість оцінити реальний стан національної економіки, розробити ефективну державну економічну політику, зробити більш результативними регулюючі і координуючі економічні функції держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили вітчизняні та зарубіжні економісти, зокрема: А. Гальчинський, В. Геєць, З. Герасимчук,

Б. Данилишин, Я. Жаліло, С. Коляденко, Л. Корнійчук, Р. Солоу, О. Попкова, Я. Тінберген, Р. Харрод, Й. Шумпетер та ін. Високо оцінюючи наукові напрацювання українських та зарубіжних учених з даної проблематики, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні. Чітке й логічне визначення та розмежування понять «економічне зростання» і «економічний розвиток» сприятиме кращому розумінню, спрямуванню наукового аналізу в потрібне русло.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних положень співвідношення якості економічного зростання та економічного розвитку з метою розробки ефективної державної економічної політики, спрямованої на забезпечення якості та високого рівня життя населення в державі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз еволюції теоретичних досліджень особливостей економічного зростання [2-6] дозволяє акцентувати увагу на таких моментах: по-перше, основний напрямок та зміст традиційних і сучасних теорій економічного зростання базується на визначенні факторів та джерел економічного зростання, регулювання яких дозволяє здійснювати розширене відтворення. При цьому додамо, що концепція економічного зростання як результату розширеного відтворення давно себе вичерпала; по-друге, в факторній системі відбуваються об'єктивні зміни в сторону домінування соціальних факторів, які

базуються на «гуманістичній», «антропогенній» парадигмі. Тому сьогодні постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не просто на розвиток виробництва, а на розвиток «індустрії добробуту», який розглядається як комплекс галузей економіки та сфер економічної діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня життя населення; по-третє, кожен напрям вивчення суті економічного зростання разом з загальними рисами характеризується специфічними, в результаті чого економічне зростання розглядається і аналізується в різних аспектах; по-четверте, поряд з традиційними типами економічного зростання (інтенсивним, екстенсивним, індустріальним і постіндустріальним) виділяють трансформаційний і трансакційний. Трансформаційний тип економічного зростання – це просте перетворення факторів виробництва в кінцевий результат (продукт). Трансакційний тип заснований на придбанні господарюючими суб'єктами нових інституційно-організованих зв'язків і відносин, що сприяють придбанню економічним зростанням нових соціально значущих властивостей і характеристик. За допомогою переходу на трансакційний тип економічного зростання створюється і вдосконалюється доцільний порядок між країнами світу, що включає більш вільну організацію суспільного виробництва; по-п'яте, відбувається поступова трансформація головної мети економічного зростання від «зростання заради зростання» до «зростання заради розвитку». Така постановка питання вимагає розробки концепції нової якості економічного зростання, яка має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку регіону за рахунок чинників, що забезпечать не тільки кількісне зростання, а й якісні зміни в структурі споживання і нагромадження та зміни соціальних параметрів розвитку територій. Ідентифікація та інтенсифікація дії чинників економічного зростання для певних етапів розвитку будь-якої економічної системи має не тільки сприяти активізації економічної діяльності в регіоні, а й розробці політики, спрямованої на прискорення цих процесів.

Еволюція економічного зростання – це поступова відповідь економічної системи на виклик довкілля, трансформація адаптивних типів економічного зростання в інноваційні типи. Виживання будується на прагненні економічної системи перейти на вищий щабель еволюції, до інноваційного типу розвитку, побудованому на реалізації інноваційної структури умов, ресурсів, факторів виробництва.

Нова якість економічного зростання і є вища ступінь еволюції економічного розвитку, оптимізація співвідношення інтересів на всіх рівнях господарства як усередині країни, так і за її межами і тому потребує вивчення як в просторі, так і в часі. Економічне зростання виступає важливою умовою розвитку, адже з одного боку, пов'язане з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних показників реального ВВП (на душу населення), а з іншого – з формуванням економічних, соціальних та природних умов для забезпечення якісних змін рівня та якості життя населення.

Однак, необхідно чітко розмежовувати поняття «економічне зростання» і «економічний розвиток», оскільки в економічних дослідженнях вони застосовувалися окремими авторами як синоніми. Слушно з цього приводу зазначає Я. Тінберген, що ці поняття сумісні між собою, але не тотожні. При подібному довільному спрощенні можуть бути проігноровані важливі риси розвитку [7, с. 89].

Економічний розвиток будь-якого соціально-економічного простору потрібно розглядати як незворотні та спрямовані якісні зміни складноорганізованої системи, що саморозвивається [8]. В цілому, економічний розвиток – це досить суперечливий процес, який не може відбуватися тільки прямолінійно, по висхідній лінії. Сам розвиток характеризується нерівномірністю, включаючи періоди зростання і спаду, кількісні і якісні зміни в економіці тощо. У випадку, коли розвиток є прогресивним, система набуває більш досконалого стану. Проте суспільний розвиток пов'язаний не тільки з прогресивними змінами і не обов'язково означає зростання, оскільки система може розвиватися і за відсутності зростання, зокрема, внаслідок переходу в новий або гірший стан. Тобто економічний розвиток є зміною системи взагалі, переходом від одного якісного стану до іншого. Додамо, що управління розвитком певної соціально-економічної системи спрямовується на забезпечення саме прогресивних змін, але в кризових умовах має також запобігати негативним змінам, що уповільнюють або відтермінують економічне зростання.

Таким чином, можна говорити про те, що економічний розвиток суспільства представляє собою багатоплановий процес, який охоплює економічне зростання, структурні зміни в економіці, удосконалення умов та якості життя населення [9, с. 42].

Отже, це дозволяє зазначити, по-перше, розвиток має місце і тоді, коли зростання не відбувається, але закладені передумови для зростання економіки в майбутньому. По-друге, економічний розвиток може виражатися і в структурних перетвореннях, які безпосередньо не призводять до економічного зростання. Наприклад, Й. Шумпетер під економічним розвитком розумів «...виготворення нового (або створення нової якості) блага, запровадження нового методу (способу) виробництва, освоєння нового ринку збуту, отримання нового джерела сировини (напівфабрикатів), проведення відповідної реорганізації на підприємстві» [10, с. 159]. По-третє, економічний розвиток може відбуватися і по низхідній лінії, коли не тільки відсутнє кількісне зростання, але йде процес зниження якості товарів та послуг. При цьому необхідно пам'ятати, що вивчення економічного зростання – є, без сумніву, центральною темою в питаннях економічного розвитку [11].

Разом з тим і для економічного розвитку, і для економічного зростання характерні спільні цілі, а саме – забезпечення якості та високого рівня життя населення в державі.

Сучасна наука вже не пов'язує економічний розвиток напряму з економічним зростанням, адже в практиці господарювання неодноразово виникала

ситуація не тільки економічного розвитку без економічного зростання, але і протилежна, тобто зростання без розвитку.

Протягом 2000-2008 рр. в Україні реальні темпи зростання були вищі у 3 рази (6,9% в середньому за період), ніж у таких розвинених країнах світу, як США – 2,3%, Японія – 1,4%, ЄС – 2,2% [12, с.33]. Основною причиною економічного зростання в цей період можна назвати збільшення завантаження наявних потужностей в економіці, створення сприятливих умов для стимулювання інвестиційної діяльності, зовнішню політику держави, яка сприяла реформуванню економіки. Також варто відзначити і такі фактори, як підвищення протягом даного періоду внутрішнього попиту на товари і послуги за рахунок збільшення реальних доходів населення, розширення експортних ринків. При цьому додамо, що зростання економіки в цей період в значній мірі було компенсаційним, відтворювальним.

За основними показниками соціально-економічного розвитку до регіонів-лідерів в цей період належали м. Київ, Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Київська, Полтавська, Одеська області. До регіонів з показниками розвитку нижче від середнього по Україні слід віднести Чернівецьку, Волинську, Житомирську, Тернопільську, Закарпатську області. Аналіз галузевої структури економіки високорозвинених регіонів країни свідчить про те, що провідну роль в господарстві цих територій займають галузі, пов'язані з видобутком і обробкою корисних копалин. Території, недостатньо багаті на такі ресурси, значно відстають у соціально-економічному розвитку.

Таким чином, все це тільки підтверджує сировинну спеціалізацію вітчизняної економіки, існування значних диспропорцій економічного розвитку, незначний рівень конкурентоспроможності економіки регіонів, нерівномірність інвестиційних процесів на регіональному рівні, несприятливі умови для розвитку людського капіталу. Тобто динамічний розвиток економіки України не супроводжувався структурними змінами в регіонах, а отже, мав екстенсивний характер, коли зростають традиційні потужні промислові центри та залишаються у стані стагнації регіони з більш низьким рівнем промислового потенціалу. Це свідчить про те, що в державі відбувалося зростання без розвитку. Досягнутий результат кількісного зростання ВВП не можна розглядати як реальні позитивні зрушення в економіці України, які здатні створити економічне підґрунтя для забезпечення стабільності та ефективності економічного та соціального розвитку

країни. І причиною цього слід вважати не тільки відсутність стабільної тенденції до зростання ВВП, а й інерційний, не системний характер українських реформ, які не створюють реальний «запас міцності» економічної системи країни. Вочевидь таке зростання не можна назвати ні сталим, ні перспективним для країни [13, с. 22]. Відсутність ефективної співпраці державних і регіональних органів управління з наукою, бізнес-освітою та ринковими структурами не лише не дозволяє розв'язувати проблеми пов'язані з забезпеченням ефективного економічного розвитку та якісного економічного зростання, але й сприяє виникненню нових, що ще більше ускладнює ситуацію.

Ситуація значно погіршилася в наступні роки через фінансово-економічну кризу (2008-2009 рр.) та події 2013-2014 рр., які спричинили зростання інфляції, рівня безробіття, кризи платежів, скорочення обсягів виробництва, девальвацію національної грошової одиниці, зниження життєвого рівня населення і т.д.

Така ситуація є загрозливою загалом для економічної безпеки держави й істотно підвищує ризики входження національної економіки до стадії перманентної економічної стагнації з поступовим переростанням, зважаючи на існуючі інфляційні процеси, у стадію стагфляції [14].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючи вищевказане констатуємо необхідність формування інноваційних цілей стратегічного планування в регіонах України, що забезпечать подолання стагнаційних тенденцій розвитку регіонів, формування сприятливого середовища для впровадження інновацій у всі сфери господарської діяльності з метою досягнення якісного економічного зростання та забезпечення ефективного економічного розвитку країни. Економічне зростання є важливою складовою економічного розвитку держави, оскільки пов'язане з позитивною динамікою зміни абсолютних і відносних показників реального ВВП та з формуванням соціально-економічних і екологічних умов, дозволяє забезпечити більш повне задоволення зростаючих потреб людини та суспільства в цілому. Досягнення стабільних темпів економічного зростання економіки України вимагає поступової та виваженої зміни характеру державної політики – від застосування антикризових заходів до реалізації комплексу стимулюючих важелів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коляденко С. В. Структурні зміни в економіці регіонів як запорука економічного зростання / С. В. Коляденко // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=485>.
2. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток / Л. Корнійчук // Економіка України: Політико-економічний журнал. – 2008. – №3. – С.84-91.
3. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток / Л. Корнійчук // Економіка України: Політико-економічний журнал. – 2008. – № 4. – С. 82-90.
4. Rejman K. Endogenous growth of territorial units / K. Rejman // Польща та Україна: Актуальні питання

економічного розвитку в контексті євроінтеграції та глобалізації: [зб. наук. пр.]. – Львів 2010. – С. 122-129.

5. Попкова Е. Г. Новое качество экономического роста и «воронки отсталости» / Е. Г. Попкова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.econ.asu.ru/lib/sborn/iesmm2006/pdf/stat15.pdf>.

6. Томас В. Якість економічного зростання: Пер. з англ. / В. Томас, М. Дайлами, А. Дерешвар та ін.; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. – 350 с.

7. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка / Я. Тинберген. – М.: Издательство Прогресс, 1980. – 360 с.

8. Горбачев В. В. Симметрия и асимметрия в их различных и физических проявлениях / В. В. Горбачев [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook131/01/part-008.htm#i1912>.

9. Экономическое развитие современной России / Под ред. Н.В. Яремчука. – М., 2005.

10. Шумпетер Й. Теория экономического развития. (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). Пер. с нем. Автономова В. С., Любского М. С., Чепуренко Л. Ю. / Й. Шумпетер – М.: Издательство Прогресс, 1982. – 455 с.

11. Stern N. The Economics of Development: A Survey / N. Stern // The Economic Journal. 1999. Vol. 99. Iss. 397.

12. Пирог О. В. Стратегічні перспективи економічного розвитку національної економіки України / О. В. Пирог // Бізнес інформ. – 2011. – №11. – С. 32-34.

13. Сімків Л. Є. Якісне економічне зростання в Україні, його оцінка та шляхи забезпечення / Л. Є. Сімків // Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2014 – №2 [51]. – С. 21-25.

14. Садик В. І. Якісне економічне зростання в Україні: сучасний стан і шляхи забезпечення / В. І. Садик // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=485>

Симків Лилия Евгеньевна

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ КАК ИНДИКАТОР КАЧЕСТВА ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ

Целью статьи является исследование теоретических позиций соотношения качества экономического роста и экономического развития с целью разработки эффективной государственной политики, направленной на обеспечение качества и высокого уровня жизни населения в государстве. В соответствии с поставленной целью применялись такие методы экономических исследований: абстрактно-логический - для формирования целей и задач исследования; анализа и синтеза – при изучении подходов различных ученых к теоретическому обоснованию понятий «экономический рост» и «экономическое развитие»; диалектический метод – при обобщении материалов, обоснования результатов исследования и формулировке выводов. Рассмотрены теоретические основы качественного экономического роста, которое должно базироваться на процессах интенсификации экономического развития государства за счет факторов, которые обеспечат не только количественный рост, но и качественные изменения. Обоснована объективная необходимость разработки концепции нового качества экономического роста и перехода экономики страны к стратегии опережающего развития на инновационно-инвестиционной основе. Доказано, что и для экономического развития, и для экономического роста характерны общие цели - обеспечение качества и высокого уровня жизни населения в государстве. Обосновано, что экономический рост является важным условием для экономического развития, поскольку связан с положительной динамикой изменений абсолютных и относительных показателей реального ВВП (на душу населения) и формированием социально-экономических и экологических условий для обеспечения качественного изменения уровня жизни населения. Результаты исследований являются основой дальнейшего развития научных исследований для обеспечения качества экономического роста и экономического развития регионов и страны в целом. Основные положения и выводы могут использоваться в учебном процессе в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: экономический рост, экономическое развитие, качество экономического роста, структурные изменения, качество жизни.

Simkiv L.

ECONOMIC GROWTH AS AN INDICATOR OF QUALITY OF ECONOMIC REFORMS

Theoretical positions of the quality of economic growth and economic development ratio in order to develop effective public policy aimed at ensuring the quality and high standard of living in the state have been studied. According to the goal, the following methods of economic studies have been used: abstract and logical - to create aims and targets of the study; analysis and synthesis – to study the theoretical substantiation of the notions "economic growth" and "economic development" by various scientists; dialectical method – to generalize materials, to substantiate research results and conclusions formulation. The theoretical foundations of qualitative economic growth have been considered which is to be based on processes of intensification of economic development of the state due to factors providing not only quantitative growth but also qualitative changes. Objective necessity to develop the concept of a new quality of economic growth and transition of the national economy to the advanced development strategy on the innovative investment basis has been grounded. It has been proved that both economic development and economic growth have common goals –to ensure the quality and high standards of living of the population of the state. It has been grounded that economic growth is an important condition for economic development, since it is associated with the positive dynamics of changes of the absolute and relative indicators of real GDP (per capita) and with the formation of the social and economic and environmental conditions for the provision of qualitative changes of the living standard of the population. The obtained research results are the basis for further development of scientific evidences regarding ensuring qualitative economic growth and economic development of the regions and the country as a whole. Key provisions and conclusions can be used

in the educational process at higher educational establishments.

Keywords: economic growth, economic development, the quality of economic growth, structural changes, quality of life.

Одержано 06.03.2015 р.

УДК 330.341.1:330.322

Ульянченко Олександр Вікторович,
д.е.н., проф., член-кореспондент НААН,
завідувач кафедри виробничого менеджменту та агробізнесу,
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

Для забезпечення економічного відродження держави необхідно сформувати ефективну систему взаємовідносин між наукою, державою і регіонами. Інновації та інвестиції в результаті їх комерціалізації є основою розвитку регіонів і держави. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних підходів щодо інноваційно-інвестиційного розвитку економіки держави, визначення взаємозв'язку між інвестиційною та інноваційною політикою. Розглянуто обсяги інвестування та проведено оцінку рівня інноваційно-інвестиційного розвитку України. Обґрунтовано важливість формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку з метою залучення інвестицій, відновлення конкурентоспроможного виробництва, зростання зайнятості населення держави. Виявлено, що головними чинниками, які знижують рівень інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України, є: недостатній рівень валового нагромадження основного капіталу; високий ступінь зносу основних засобів; погіршення індексу інвестиційної привабливості; загальна політична та економічна нестабільність; негативні очікування підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності; недостатні обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну; низький рівень інноваційної активності підприємств поряд з незадовільним рівнем фінансування за рахунок коштів держбюджету; посилення тиску на бізнес з боку владних структур і зарегульованість ринку, корупція. Доведено, що для підвищення інвестиційної привабливості України важливе місце слід відвести моделюванню інвестиційного клімату. В процесі дослідження задекларовано об'єктивну оцінку загальної економічної ситуації у державі, що відображає системне уявлення про мотивацію поведінки іноземного інвестора і характеризує важелі впливу на остаточне рішення щодо перспектив інвестування. Формування інвестиційного клімату є безальтернативною основою підвищення ролі іноземного інвестування у процесах розвитку України та її інтеграції у світову економіку.

Ключові слова: інвестування, прогнозування обсягів інвестицій, прямі іноземні інвестиції, економічний розвиток, інноваційно-інвестиційний розвиток, інвестиційна безпека.

ВСТУП

Постановка проблеми. Необхідною умовою сталого розвитку соціально-економічної системи є ідеї і знання, які повинні перетворюватися на нові джерела потужності, технології, системи управління. Можливість виходу України на траєкторію сталого розвитку все частіше пов'язують з переходом до інноваційно-інвестиційної моделі економіки. Дослідження проблем інноваційно-інвестиційної діяльності знаходиться в центрі уваги економічної науки. Це обумовлено тим, що в сучасних умовах інновації є вирішальним чинником формування національної конкурентоспроможності, а інноваційний процес є найважливішою домінантою економічного розвитку.

Для забезпечення економічного відродження держави необхідно сформувати ефективну систему взаємовідносин між наукою, державою і регіонами. Інновації та інвестиції в результаті їх комерціалізації є основою розвитку регіонів і держави. Вони значною

мірою визначають найважливіші напрями наукової діяльності шляхом постійного врахування ринкових змін попиту і пропозиції в межах країни, загалом, та конкретних регіонів, зокрема. Економічне зростання регіонів, як передумова процвітання України, потребує вибору державою інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі приділяється значна увага питанням стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку України. Проблемам формування інноваційно-інвестиційної системи в Україні присвячені праці М. П. Бутка, О. І. Гордуновського, Л. І. Федулової, І. І. Кукурудзи, М. П. Денисенка, Т. Є. Воронкової, С. В. Ладики та ін. Формуванню інвестиційно-інноваційної стратегії приділено багато уваги такими науковцями, як Н. І. Чухрай, Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. У цих роботах відображені різні аспекти інноваційно-інвестиційної політики держави, пов'язані зі стимулюванням інноваційної активності та

in the educational process at higher educational establishments.

Keywords: economic growth, economic development, the quality of economic growth, structural changes, quality of life.

Одержано 06.03.2015 р.

УДК 330.341.1:330.322

Ульянченко Олександр Вікторович,
д.е.н., проф., член-кореспондент НААН,
завідувач кафедри виробничого менеджменту та агробізнесу,
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

Для забезпечення економічного відродження держави необхідно сформувати ефективну систему взаємовідносин між наукою, державою і регіонами. Інновації та інвестиції в результаті їх комерціалізації є основою розвитку регіонів і держави. Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних підходів щодо інноваційно-інвестиційного розвитку економіки держави, визначення взаємозв'язку між інвестиційною та інноваційною політикою. Розглянуто обсяги інвестування та проведено оцінку рівня інноваційно-інвестиційного розвитку України. Обґрунтовано важливість формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку з метою залучення інвестицій, відновлення конкурентоспроможного виробництва, зростання зайнятості населення держави. Виявлено, що головними чинниками, які знижують рівень інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України, є: недостатній рівень валового нагромадження основного капіталу; високий ступінь зносу основних засобів; погіршення індексу інвестиційної привабливості; загальна політична та економічна нестабільність; негативні очікування підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності; недостатні обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну; низький рівень інноваційної активності підприємств поряд з незадовільним рівнем фінансування за рахунок коштів держбюджету; посилення тиску на бізнес з боку владних структур і зарегульованість ринку, корупція. Доведено, що для підвищення інвестиційної привабливості України важливе місце слід відвести моделюванню інвестиційного клімату. В процесі дослідження задекларовано об'єктивну оцінку загальної економічної ситуації у державі, що відображає системне уявлення про мотивацію поведінки іноземного інвестора і характеризує важелі впливу на остаточне рішення щодо перспектив інвестування. Формування інвестиційного клімату є безальтернативною основою підвищення ролі іноземного інвестування у процесах розвитку України та її інтеграції у світову економіку.

Ключові слова: інвестування, прогнозування обсягів інвестицій, прями іноземні інвестиції, економічний розвиток, інноваційно-інвестиційний розвиток, інвестиційна безпека.

ВСТУП

Постановка проблеми. Необхідною умовою сталого розвитку соціально-економічної системи є ідеї і знання, які повинні перетворюватися на нові джерела потужності, технології, системи управління. Можливість виходу України на траєкторію сталого розвитку все частіше пов'язують з переходом до інноваційно-інвестиційної моделі економіки. Дослідження проблем інноваційно-інвестиційної діяльності знаходиться в центрі уваги економічної науки. Це обумовлено тим, що в сучасних умовах інновації є вирішальним чинником формування національної конкурентоспроможності, а інноваційний процес є найважливішою домінантою економічного розвитку.

Для забезпечення економічного відродження держави необхідно сформувати ефективну систему взаємовідносин між наукою, державою і регіонами. Інновації та інвестиції в результаті їх комерціалізації є основою розвитку регіонів і держави. Вони значною

мірою визначають найважливіші напрями наукової діяльності шляхом постійного врахування ринкових змін попиту і пропозиції в межах країни, загалом, та конкретних регіонів, зокрема. Економічне зростання регіонів, як передумова процвітання України, потребує вибору державою інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі приділяється значна увага питанням стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку України. Проблемам формування інноваційно-інвестиційної системи в Україні присвячені праці М. П. Бутка, О. І. Гордуновського, Л. І. Федулової, І. І. Кукурудзи, М. П. Денисенка, Т. Є. Воронкової, С. В. Ладики та ін. Формуванню інвестиційно-інноваційної стратегії приділено багато уваги такими науковцями, як Н. І. Чухрай, Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. У цих роботах відображені різні аспекти інноваційно-інвестиційної політики держави, пов'язані зі стимулюванням інноваційної активності та

ефективною мобілізацією внутрішніх і зовнішніх джерел інвестиційних ресурсів. Однак, незважаючи на значну кількість робіт, які відображають різні аспекти даної проблеми, багато питань стосовно інноваційно-інвестиційної розвитку економіки держави залишаються дискусійними і вимагають додаткового дослідження. Фінансово-економічна криза загострила проблеми пошуку внутрішніх і зовнішніх джерел інноваційно-інвестиційних ресурсів, формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних підходів щодо інноваційно-інвестиційного розвитку економіки держави, та визначення взаємозв'язку між інвестиційною та інноваційною політикою.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інвестиційно-інноваційна складова займає провідне місце в економічній безпеці країни, а забезпечення розвитку економіки на основі інноваційно-інвестиційної моделі потребує нарощення обсягів інвестування, що має бути включено до стратегічних пріоритетів економічної політики України. Зниження уваги щодо розв'язання проблем економічної безпеки призвело до зниження рівня інвестування в економіку, послаблення інноваційної активності та загальмувало розвиток економіки загалом.

Інноваційно-інвестиційна сфера є однією з найчутливіших складових економічного розвитку, яка здатна миттєво реагувати на дію зовнішніх та внутрішніх чинників впливу. Значення інноваційно-інвестиційного процесу в умовах трансформації економіки постійно посилюється в зв'язку з розширенням сфер інвестування, ускладненням структури економіки та виникненням нових загроз господарювання. Механізм реалізації інвестиційної стратегії, як сукупність механізмів – ринкового, державного та інноваційно-інвестиційного партнерства, – сприяє проведенню структурної перебудови економіки країни. Без забезпечення належного рівня інноваційно-інвестиційної стратегії

неможливо проводити ефективну інвестиційну політику в державі.

На даний час розроблено багато варіантів оцінки інноваційно-інвестиційного рівня держави. Вітчизняні та іноземні науковці у своїх працях запропонували свої підходи щодо оцінки інвестиційної привабливості на мікро-, мезо- та макrorівнях. Великою популярністю сьогодні користуються результати аналізу інвестиційної привабливості країн, представлені відомими інвестиційними, консалтинговими компаніями і рейтинговими агентствами, а також великими корпораціями, біржами і фінансовими групами та бізнес-журналами, що представляють їхні інтереси. До найвідоміших належать оцінки інвестиційної привабливості окремих країн від World Bank, Institutional Investor, Business Environment Risk Index (BERI), Moody's Investor Service, методики Тейна-Уотерса, Котлера-Хейзлера, журналів «The Economist», «Fortune», «Euromoney» та ін. [2, 9].

У 2013 році Міністерством економічного розвитку і торгівлі України було оновлено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, зокрема, дещо видозмінено перелік складових економічної безпеки, методику розрахунку індикаторів, а також їх критичні та оптимальні значення. В цих Методичних рекомендаціях вжито термін «інвестиційно-інноваційна безпека», що визначається як «...стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості» [7].

Аналіз та оцінка рівня інноваційно-інвестиційного розвитку України засвідчує, що валове нагромадження основного капіталу характеризується поступовим збільшенням у 2010-2012 роках, але у відсотках до ВВП значення показника нижче критичного рівня (18 %) у 2010, 2011 та 2014 року (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз ВВП України, 2010-2014 рр.

Роки	Номінальний ВВП (в факт. цінах)			Валове нагромадження основного капіталу	
	млн грн.	Відхилення від попереднього року		млн грн.	% ВВП
		млн грн.	%		
2010	1082569	+169224	+18,5	183867	17
2011	1316600	+234031	+21,6	229403	17
2012	1408889	+92289	+7,0	275347	20
2013	1454931	+46042	+3,3	256575	18
2014	1525428	+70497	+5,0	207024	17

Джерело: сформовано автором за даними ЄБА [2]

Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій у 2010-2011 роках становило 90% та 92%, що вище оптимального рівня у 85% і є позитивною характеристикою даного показника, але це обумовлено незначними обсягами як вартості нововведених основних засобів, так і капіталовкладень. Даний висновок підтверджується

високим ступенем зносу основних засобів (74-77%). Індекс легкості ведення бізнесу демонструє відносно покращення рейтингу України в 2013-2014 рр., але значення індексу є досить низьким та коливається в межах 2,12-3,14 за 5-бальною шкалою (рис. 1).

Безпосередня оцінка інвестиційної привабливості України з вересня 2008 року також

проводиться Європейською Бізнес Асоціацією (неурядова організація, яка об'єднує 950 європейських, міжнародних і вітчизняних компаній, що працюють в Україні). Дослідження виконується методом щоквартального опитування керівників українських і закордонних компаній-членів Асоціації, які працюють на українському ринку.

Об'єктом дослідження виступає інвестиційний клімат як сукупність політичних, економічних, законодавчих, регуляторних та інших факторів, які в кінцевому рахунку визначають ступінь ризику капіталовкладень та можливість їх ефективного

використання. Індекс інвестиційної привабливості розраховується за методом розрахунку середнього арифметичного значень п'яти компонентів, оцінених за п'ятибальною системою: загальна оцінка інвестиційного клімату, динаміка розвитку інвестиційного клімату за підсумками попереднього кварталу, очікувана динаміка розвитку інвестиційного клімату на найближчі три місяці, ймовірність інвестування в Україну з боку нових учасників, оцінка інвестиційного клімату в конкретній галузі в найближчі три місяці.

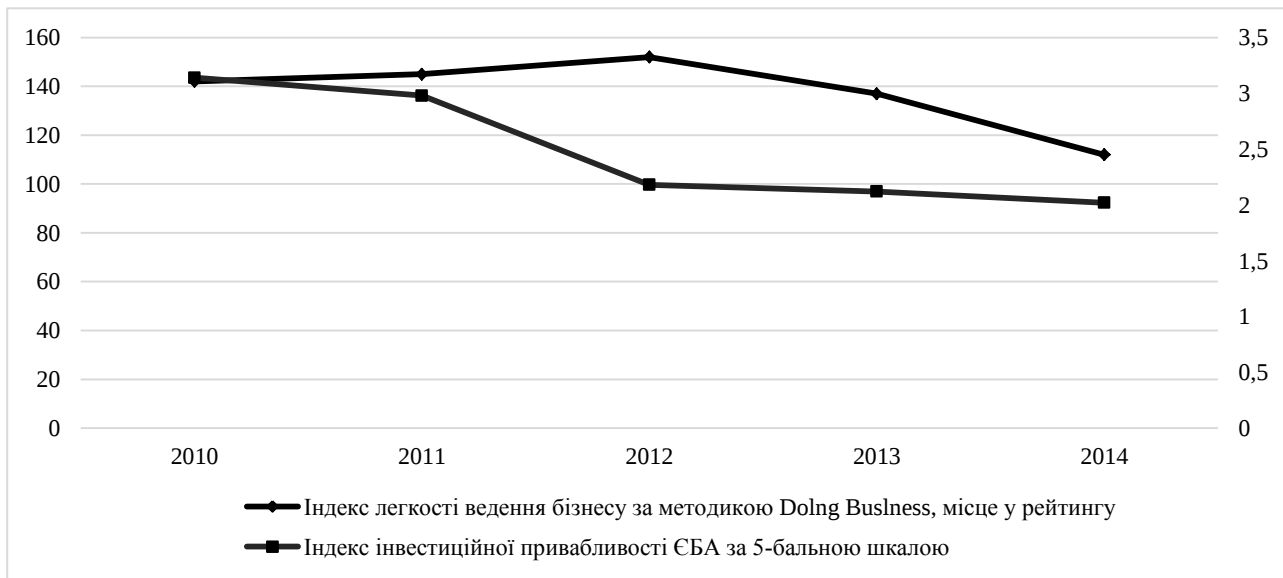

Рис. 1. Динаміка індексу легкості ведення бізнесу та індексу інвестиційної привабливості України у 2010-2014 рр.

Джерело: сформовано автором за даними ЄБА [2, 11]

Вважаємо, що оцінки негативних тенденцій початку 2014 року в Україні пов'язані з загальною політичною та економічною нестабільністю, невиправданими надіями на швидкі дії щодо подолання кризи та відсутністю реальних змін.

За інформацією ЄБА, інвестори окреслили низку негативних тенденцій, які сьогодні спостерігаються в економіці України: корупція (15%); недосконале правове середовище (11%); непрозорість судової системи (5%); технічні бар'єри в процесі митного оформлення (13%); 5% респондентів зіткнулися з проблемами під час отримання банківських кредитів і позик. Опитані представники компаній-членів ЄБА не змогли дати позитивну оцінку бізнес-клімату в Україні в 2013 р., незважаючи на те, що на глобальному рівні у вітчизняній економіці відзначаються позитивні зрушення.

Європейська бізнес-асоціація з 25 листопада по 12 грудня 2013 р. провела 22-гу хвилю тренінгового дослідження інвестиційного клімату в Україні. Здійснено опитування 105 керівників компаній-членів Асоціації з метою визначення індексу інвестиційної привабливості – оцінки інвестиційного клімату України, що ґрунтується на регулярному моніторингу бізнес-клімату першими особами компаній-членів Асоціації. Серед основних негативних змін в інвестиційному кліматі протягом останніх 3 місяців є

непідписання Угоди про асоціацію – 42% та адміністративний та економічний тиск на бізнес, корупція – 20%. Вперше за всю історію вимірювань експерти практично не називали позитивних змін у інвестиційному кліматі. Були лише поодинокі спроби знайти позитив у тому, що в процесі підготовки до Вільнюського саміту були зроблені деякі кроки у напрямку Євроінтеграції.

Характерною є узагальнена інформація стосовно впливу основних чинників на перспективи розвитку підприємств України (табл. 2).

За даними Державної служби статистики України очікування сільськогосподарських підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності пов'язані зі збільшенням обсягів виробництва продукції тваринництва та поліпшенням фінансового стану сільськогосподарських підприємств (хоча за сезонно згладженими значеннями цього показника спостерігається їх протилежна динаміка); зниженням цін на окремі види продукції тваринництва і підвищенням цін на продукцію рослинництва; зростанням продуктивності праці у тваринництві. Очікування промислових, торговельних, будівельних, транспортних підприємств пов'язані зі зменшенням кількості працівників; зменшенням запасів готової продукції; погіршенням фінансового стану та загального обсягу інвестицій. Очікування підприємств

сфери послуг пов'язані з погіршенням бізнес-клімату та зниженням попиту у сфері фінансових та нефінансових послуг; зростанням цін на послуги; зниженням рівня забезпеченості замовленнями у сфері нефінансових послуг; зменшенням капітальних витрат у сфері фінансових послуг; загальним зниженням рівня рентабельності.

Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП протягом 2010-2012 років знаходяться в межах незадовільних значень, а у 2013 та 2014 роках нижче ніж критичний рівень 4%, що свідчить про вкрай недостатні обсяги прямих

іноземних інвестицій в Україну (рис. 2). Частка економіки України в світовому ВВП протягом 2010-2014 років становила 0,2%, що характеризує низький рівень даного індикатора.

Частка обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП протягом 2010-2014 років становить менше 1%, що свідчить про критичне значення даного індикатора. Частка підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, у середньому за досліджуваний період становила 16,1%.

Таблиця 2

Оцінка впливу факторів на перспективи розвитку підприємств України

Фактор впливу	Сільськогосподарські підприємства	промислові підприємства	будівельні підприємства	торговельні підприємства	транспортні підприємства	підприємства сфери послуг
Високі ціни на пальне	+					
Нестача оборотних коштів	+	+	+		+	+
Недосконале законодавство	+	+				
Високі процентні ставки за кредитами	+		+			
Низький платоспроможний попит	-	+			+	+
Високі податки	-	-			+	+
Високі тарифи природних монополій		+				
Незабезпеченість фінансуванням			+			
Нестача замовлень на роботи			+			
Конкуренція з боку вітчизняних підприємств			-		-	-
Зростання фізичного обсягу товарообороту за більшістю груп продовольчих товарів				+		
Зменшення фізичного обсягу товарообороту за більшістю груп непродовольчих товарів				+		
Уповільнення темпів скорочення обсягів замовлень на вітчизняні товари				+		
Зменшення обсягів замовлень на імпортовані товари				+		
Нестача паливних і мастильних матеріалів					+	

Примітки: + посилення впливу чинника; - зниження впливу чинника

Джерело: за даними Державної служби статистики України [5]

Причому, протягом 2011-2012 років спостерігається незначна позитивна динаміка, але у 2013 році питома частка таких підприємств у загальній кількості промислових підприємств знов зменшується

до 16,8 %, а у 2014 році до 16,5 %. Розрахункові значення даного показника знаходяться у зоні незадовільного рівня (рис. 2).

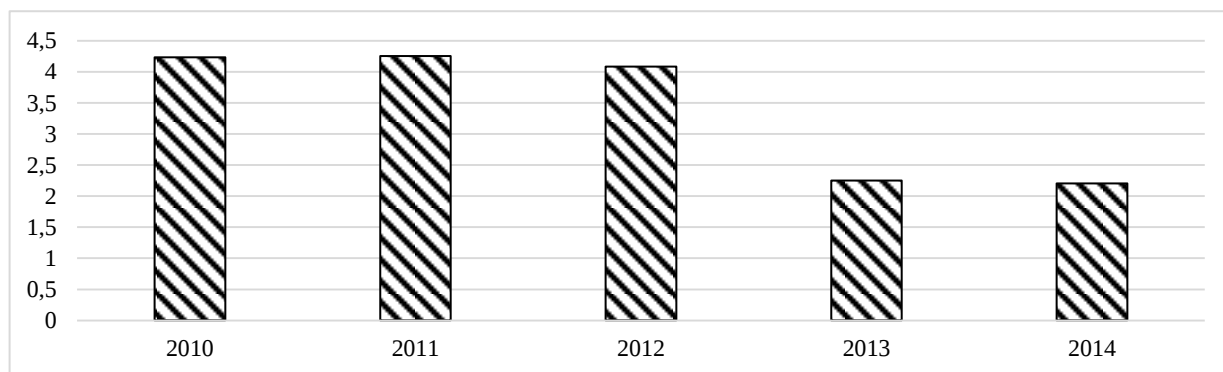

Рис. 2. Динаміка відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП України, 2010-2014 рр.

Джерело: сформовано автором за даними ЄБА [2].

Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції у середньому за 2010-2014 роки становила 3,55%, що лише на 0,55% перевищує критичне значення даного показника. Відношення витрат на наукові та науково-технічні роботи за рахунок держбюджету становило у середньому за 2010-2014 роки лише 0,009% ВВП, що значне нижче від мінімально рекомендованого значення даного показника (рис. 3).

Отже, на нашу думку, інвестиційні та інноваційні процеси потрібно розглядати як особливі

взаємопов'язані етапи розвитку однієї системи. Виходячи з цього, можна вести мову про впровадження спільної інвестиційно-інноваційної стратегії сталого розвитку економіки держави, в рамках якої з одного боку здійснюються фундаментальні і прикладні дослідження, розробляються нові технології, працює система акумулювання і пошуку інноваційних ідей, а з другого – відбувається пошук капіталу, відбір інвестиційних проектів, впровадження його у виробництво.

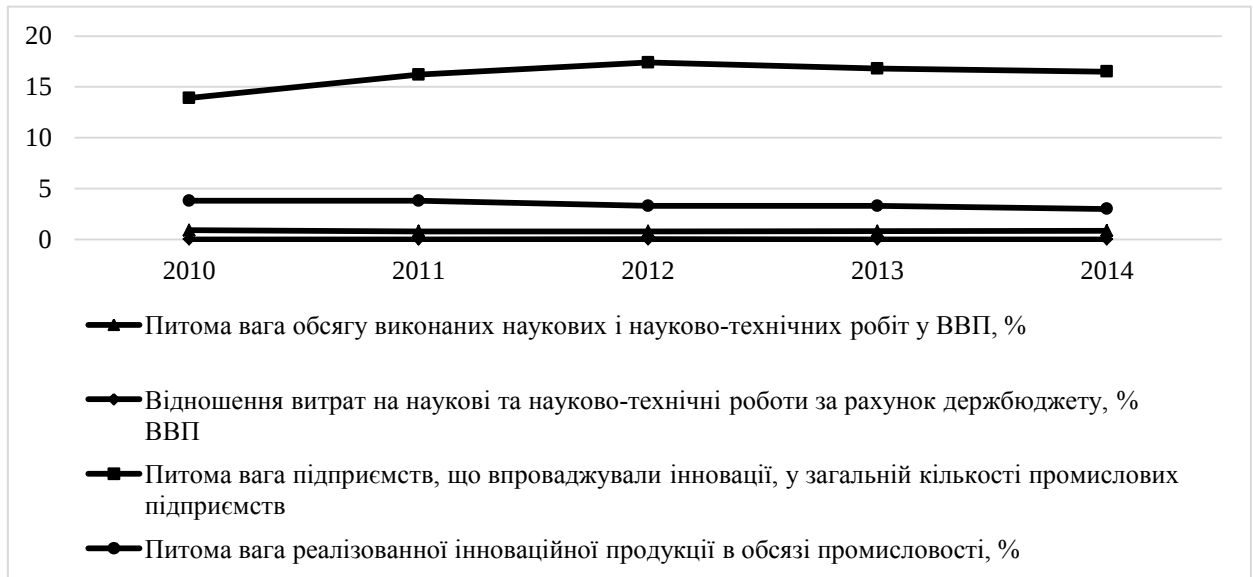

Рис. 3. Динаміка вибірових показників інноваційного розвитку економіки України у 2010-2014 рр.
Джерело: сформовано автором за даними ЄБА [2]

інноваційно-інвестиційна модель сталого розвитку економіки держави передбачає модернізацію економіки, яка ґрунтується на впровадженні принципово нових технологій і застосуванні нових знань. Проведене дослідження дає можливість визначити пріоритетні напрями реалізації сучасної інноваційної політики. Однак, в умовах кризового стану економіки України проблемою є інвестиційна підтримка інноваційних рішень. Шляхами розв'язання проблеми фінансування є: покращання інвестиційного клімату; розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури; створення дієвих механізмів державного-приватного партнерства в інфраструктурному інвестуванні; розбудова системи підготовки програм і проектів для державного інвестування. Ґрунтуючись на досвіді країн, які перейшли до моделі інноваційного розвитку, державна інноваційно-інвестиційна політика на сучасному етапі повинна передбачати: вдосконалення законодавства України, спрямованого на активізацію інвестиційної діяльності; створення та забезпечення ефективного функціонування інститутів розвитку (державна інвестиційна компанія, фонд стратегічних інвестицій, фонд кредитних гарантій тощо); становлення та розвиток індустрії прямого інвестування та венчурного капіталу; створення умов для залучення інвестицій на ринках капіталу через первинне публічне розміщення акцій в Україні; реалізація принципів державно-приватного партнерства при реалізації

інфраструктурних проектів; врегулювання відносин в процесі укладання, виконання та припинення дії угод про розподіл продукції, використання земельних ділянок для здійснення концесійної діяльності, посилення державних гарантій прав концесіонерів; державна підтримка реалізації інвестиційних програм і проектів за пріоритетними напрямами економічного розвитку України; державна підтримка інвестиційних програм і проектів, направлених на розвиток експортоорієнтованих та імпортозаміщуваних виробництв; державна підтримка реалізації середньо- та довгострокових інвестиційних проектів, спрямованих на створення високотехнологічної конкурентоспроможної продукції.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, системний аналіз інвестиційних та інноваційних процесів в рамках розробки єдиної інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку дозволяє окреслити шляхи спільного розв'язання проблем залучення інвестицій та реалізації на цій основі механізму структурно-інноваційного оновлення економіки. Саме від її успішного функціонування великою мірою залежить ефективність реалізації пріоритетних напрямків інвестування з урахуванням інноваційної спрямованості, що є одним із головних аспектів забезпечення сталого економічного зростання

в Україні. Утвердження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки є безальтернативним шляхом для України, що дозволяє забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної економіки, відкриває можливість інтегруватися в глобальні інтеграційні процеси як рівноправний суб'єкт, забезпечити випереджальні темпи економічного зростання відносно розвинених країн

світу і створити економічне підґрунтя для запровадження високих соціальних стандартів, притаманних розвиненим країнам світу.

Обґрунтовані у науковому дослідженні аспекти інвестиційно-інноваційної діяльності будуть використані у подальших дослідженнях під час розробки пріоритетних напрямків інвестування інноваційного розвитку економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордуновський О. І. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України / О. М. Гордуновський // Фінансовий простір. – 2014. – № 2 (14). – С. 23-29.
2. Європейська Бізнес-Асоціація: Індекс інвестиційної привабливості України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/ua/news/2014/>.
3. Індексний рейтинг інвестиційної привабливості країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ra-national.ru/ratings/world-raatings/index-raiting/>.
4. Кулініч Т. В. Інвестиційна привабливість України та можливі шляхи її підвищення у сучасних умовах [Текст] / Т. В. Кулініч, М. А. Мричко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2013. – №2. – С. 34-41.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm.
8. Рейтинг для інституційних інвесторів. VII. Institutional Investor's Country Credit Ratings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.institutionalinvestor.com>.
9. Рейтинг інвестиційної привабливості / Moody's Investor service. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moody's.com/cust/default.asp>.
10. Euromoney's Country Risk Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euromoney.com>.
11. Main economic indicators from Organization for economic cooperation and development. – OECD Economic Studies, 2012 (November). – 283 p.

Ульянченко Александр Викторович

ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, КАК ОСНОВА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ГОСУДАРСТВА

Для обеспечения экономического возрождения государства необходимо сформировать эффективную систему взаимоотношений между наукой, государством и регионами. Инновации и инвестиции в результате их коммерциализации являются основой развития регионов и государства. Целью статьи является обоснование теоретико-методологических подходов к инновационно-инвестиционному развитию экономики государства, определение взаимосвязи между инвестиционной и инновационной политикой. Рассмотрены объемы инвестирования и проведена оценка уровня инновационно-инвестиционного развития Украины. Обоснована важность формирования стратегии инновационно-инвестиционного развития с целью привлечения инвестиций, восстановления конкурентоспособного производства, роста занятости населения государства. Выявлено, что главными факторами, которые снижают уровень инвестиционно-инновационного развития экономики Украины, являются: недостаточный уровень валового накопления основного капитала; высокая степень износа основных средств; ухудшение индекса инвестиционной привлекательности; общая политическая и экономическая нестабильность; негативные ожидания предприятий относительно перспектив развития их деловой активности; недостаточные объемы прямых иностранных инвестиций в Украину; низкий уровень инновационной активности предприятий наряду с неудовлетворительным уровнем финансирования за счет средств госбюджета; усиление давления на бизнес со стороны властных структур и зарегулированность рынка, коррупция. Доказано, что для повышения инвестиционной привлекательности Украины следует отвести место моделированию инвестиционного климата. В процессе исследования задекларировано объективную оценку общей экономической ситуации в стране, отражающей системное представление о мотивации поведения иностранного инвестора, которая характеризует рычаги влияния на окончательное решение относительно перспектив инвестирования. Формирование инвестиционного климата является безальтернативной основой повышения роли иностранного инвестирования в процессах развития Украины и ее интеграции в мировую экономику.

Ключевые слова: инвестирование, прогнозирование объемов инвестиций, прямые иностранные инвестиции, экономическое развитие, инновационно-инвестиционное развитие, инвестиционная безопасность.

Ulianchenko O.

INNOVATION AND INVESTMENT ACTIVITY AS THE FOUNDATION FOR SUSTAINABLE NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

To ensure the economic revival of the state it is necessary to form an effective system of relationships between science, the state and the regions. Innovation and investment as a result of commercialization is the basis for the development of regions and the state. The article aims to study the theoretical and methodological approaches to innovation and investment development of the state economy, defining the relationship between investment and innovation policy. Investment amounts have been considered and the level of innovation and investment development of Ukraine has been estimated. The importance of forming a strategy of innovation and investment development in order to attract investment, the restoration of competitive production, employment growth in the state has been justified. It has been revealed that the main factors that reduce investment and innovation development of economy of Ukraine are: insufficient level of gross fixed capital formation; high degree of depreciation; deterioration of investment attractiveness index; general political and economic instability; negative expectations regarding the development of enterprises activities; insufficient foreign direct investment in Ukraine; low levels of innovation in the enterprises along with unsatisfactory level of funding from the state budget; increasing pressure on business by the authorities and over-regulation of the market, and corruption. It has been proved that investment climate modeling should take important position to increase the investment attractiveness of Ukraine. Objective assessment of the overall economic situation in the country, reflecting a systemic understanding of the motivations of foreign investors and describing leverage on the final decision on the investment prospects, has been declared. Formation of the investment climate is unopposed to enhance the role of foreign investment in development of Ukraine and its integration into the global economy.

Keywords: investment, forecasting the amount of investment, foreign direct investment, economic development, innovation and investment development, investment security.

Одержано 06.03.2015 р.

УДК 332.132

Стадницька Юлія Юрївна,
асистент кафедри туризму,
Національний університет «Львівська політехніка»

ПРОСТОРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СОБІВАРТОСТІ ТА ЦІН ВОДОПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК РОЗМІЩЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті ставилося за мету дослідження різниці у просторі витрат виробництва і цін води в Україні та виявлення, чи така диференціація може виступати чинником розміщення господарської діяльності. У процесі дослідження застосовані методи математичного аналізу та статистичні методи. Якщо просторова диференціація цін ресурсу перевищуватиме певну величину, то сіамська пара «потреба порівняно дешевого ресурсу» (властивість сторони «господарська діяльність») – «наявність порівняно дешевого ресурсу» (властивість сторони «місце») є чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності. Якщо диференціація витрат на переміщення продукції перевищуватиме певну величину, то сіамська пара «потреба розміщення близько ринку збуту» (властивість сторони «господарська діяльність») – «наявність споживачів» (властивість сторони «місце») є чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності. У випадку, якщо витрати на переміщення до найближчого і найдальшого споживача в границях встановленого простору аналізу будуть меншими за певну величину, то чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності стає сіамська пара – «висока транспортабельність продукції» (властивість сторони «господарська діяльність») – «можливість виробляти продукцію з низькими витратами» (властивість сторони «місце»). Просторова диференціація немобільних ресурсів отримується шляхом фіксації цін на відповідний немобільний ресурс у різних місцях простору аналізу. Просторова диференціація мобільних ресурсів може бути отримана шляхом розрахунків у моделі виробничо-транспортної задачі. Набули подальшого розвитку підходи до ідентифікації чинника розміщення господарської діяльності «наявність дешевого ресурсу» за допомогою виявлення, де ціна цього ресурсу у межах простору аналізу не перевищуватиме мінімальну на певну величину. Доведено, що при пошуку місць для розміщення водомістких видів господарської діяльності варто аналізувати не лише найбільші міста – обласні центри, але й менші міста у межах відповідних областей.

Ключові слова: просторова диференціація собівартості, просторова диференціація цін, водопостачання, простір аналізу, транспортабельність.

Ulianchenko O.

INNOVATION AND INVESTMENT ACTIVITY AS THE FOUNDATION FOR SUSTAINABLE NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

To ensure the economic revival of the state it is necessary to form an effective system of relationships between science, the state and the regions. Innovation and investment as a result of commercialization is the basis for the development of regions and the state. The article aims to study the theoretical and methodological approaches to innovation and investment development of the state economy, defining the relationship between investment and innovation policy. Investment amounts have been considered and the level of innovation and investment development of Ukraine has been estimated. The importance of forming a strategy of innovation and investment development in order to attract investment, the restoration of competitive production, employment growth in the state has been justified. It has been revealed that the main factors that reduce investment and innovation development of economy of Ukraine are: insufficient level of gross fixed capital formation; high degree of depreciation; deterioration of investment attractiveness index; general political and economic instability; negative expectations regarding the development of enterprises activities; insufficient foreign direct investment in Ukraine; low levels of innovation in the enterprises along with unsatisfactory level of funding from the state budget; increasing pressure on business by the authorities and over-regulation of the market, and corruption. It has been proved that investment climate modeling should take important position to increase the investment attractiveness of Ukraine. Objective assessment of the overall economic situation in the country, reflecting a systemic understanding of the motivations of foreign investors and describing leverage on the final decision on the investment prospects, has been declared. Formation of the investment climate is unopposed to enhance the role of foreign investment in development of Ukraine and its integration into the global economy.

Keywords: investment, forecasting the amount of investment, foreign direct investment, economic development, innovation and investment development, investment security.

Одержано 06.03.2015 р.

УДК 332.132

Стадницька Юлія Юрївна,
асистент кафедри туризму,
Національний університет «Львівська політехніка»

ПРОСТОРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СОБІВАРТОСТІ ТА ЦІН ВОДОПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК РОЗМІЩЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті ставилося за мету дослідження різниці у просторі витрат виробництва і цін води в Україні та виявлення, чи така диференціація може виступати чинником розміщення господарської діяльності. У процесі дослідження застосовані методи математичного аналізу та статистичні методи. Якщо просторова диференціація цін ресурсу перевищуватиме певну величину, то сіамська пара «потреба порівняно дешевого ресурсу» (властивість сторони «господарська діяльність») – «наявність порівняно дешевого ресурсу» (властивість сторони «місце») є чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності. Якщо диференціація витрат на переміщення продукції перевищуватиме певну величину, то сіамська пара «потреба розміщення близько ринку збуту» (властивість сторони «господарська діяльність») – «наявність споживачів» (властивість сторони «місце») є чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності. У випадку, якщо витрати на переміщення до найближчого і найдальшого споживача в границях встановленого простору аналізу будуть меншими за певну величину, то чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності стає сіамська пара – «висока транспортабельність продукції» (властивість сторони «господарська діяльність») – «можливість виробляти продукцію з низькими витратами» (властивість сторони «місце»). Просторова диференціація немобільних ресурсів отримується шляхом фіксації цін на відповідний немобільний ресурс у різних місцях простору аналізу. Просторова диференціація мобільних ресурсів може бути отримана шляхом розрахунків у моделі виробничо-транспортної задачі. Набули подальшого розвитку підходи до ідентифікації чинника розміщення господарської діяльності «наявність дешевого ресурсу» за допомогою виявлення, де ціна цього ресурсу у межах простору аналізу не перевищуватиме мінімальну на певну величину. Доведено, що при пошуку місць для розміщення водомістких видів господарської діяльності варто аналізувати не лише найбільші міста – обласні центри, але й менші міста у межах відповідних областей.

Ключові слова: просторова диференціація собівартості, просторова диференціація цін, водопостачання, простір аналізу, транспортабельність.

ВСТУП

Постановка проблеми. Проблема розміщення господарської діяльності потребує оптимального вирішення, оскільки ефективність виробництва продукції залежить не лише від рівня досконалості технологій, але й від того, чи правильно здійснено вибір місця розташування. Рішення, де виробляти, настільки ж важливе, як і рішення, чи виробляти. Важливість прийняття правильного рішення про місце виробництва посилюється тим, що ліквідувати помилки в розміщенні, як правило, неможливо. Рішення щодо розміщення пов'язує підприємця на тривалий час. Тому ідентифікація чинників розміщення господарської діяльності, яка служить підвищенню якості вибору оптимального місця виробництва, є важливою науковою та практичною задачею. Очевидно, що це стосується і ресурсу «вода», який щораз більше впливає на розміщення різних видів господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження чинників розміщення господарської діяльності здійснювалося фактично в усіх публікаціях з просторової організації економіки [1-11], однак ще не був реалізований підхід, що базувався б на поділі чинників розміщення на внутрішні (властивості сторони «господарська діяльність») та зовнішні (властивості сторони «місце»). Також ще не було досліджень, які б розглядали просторову диференціацію собівартості та цін водопостачання в Україні як чинник розміщення господарської діяльності.

Мета статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у визначенні різниці у просторі витрат виробництва і цін води в Україні та виявлення, чи така диференціація може виступати чинником розміщення господарської діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження просторової диференціації собівартості та цін водопостачання в Україні як чинника розміщення господарської діяльності, маємо з одного боку властивості сторони «господарська діяльність», частина яких виявляється чинниками розміщення. Від них залежить, які місця є привабливими для розміщення. З іншого боку, кожній властивості сторони «господарська діяльність» відповідатиме певна властивість сторони «місце», яку також слід вважати чинником розміщення. Таким чином у кожному випадку, виявляючи чинники розміщення господарської діяльності, ми повинні виявляти не окремі чинники розміщення, а їхні пари (які можна назвати «сіамськими»): чинник розміщення внутрішній – чинник розміщення зовнішній.

Очевидно, що кожен конкретний випадок господарської діяльності характеризуватиметься низкою чинників розміщення сторони «господарська діяльність» і відповідних їм чинників розміщення сторони «місце». Багатообіцяючим критерієм віднесення властивості, яку слід аналізувати з погляду впливу на розміщення господарської діяльності, до чинників розміщення є врахування сили її впливу на

формальний показник оптимальності розміщення, або/і на неформальні показники особистого характеру осіб, які приймають рішення про розміщення.

Зупинимося на аналізі впливу властивостей сторони «господарська діяльність» чи сторони «місце» на формальний показник оптимальності розміщення. Першим кроком такого аналізу доцільно зробити ресурсний аналіз, який передбачав би формування списку ресурсів, необхідних для оцінюваного виду господарської діяльності та оцінювання диференціації цін на кожен ресурс у межах відповідного простору аналізу. Якщо просторова диференціація цін ресурсу перевищуватиме певну величину, то сіамська пара «потреба порівняно дешевого ресурсу» (властивість сторони «господарська діяльність») – «наявність порівняно дешевого ресурсу» (властивість сторони «місце») є чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності.

Наступний крок при аналізі впливу властивостей сторони «господарська діяльність» чи сторони «місце» на формальний показник оптимальності розміщення – споживчий аналіз, який передбачав би формування списку потенційних споживачів та оцінювання диференціації витрат на переміщення продукції з певного місця простору аналізу (наприклад, місця з мінімальними витратами виробництва чи місця у центрі простору аналізу) до найближчого і найдалшого споживача. Якщо диференціація витрат на переміщення продукції перевищуватиме певну величину, то сіамська пара «потреба розміщення близько ринку збуту» (властивість сторони «господарська діяльність») – «наявність споживачів» (властивість сторони «місце») є чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності. У випадку, якщо витрати на переміщення до найближчого і найдалшого споживача в границях встановленого простору аналізу будуть меншими за певну величину, то чинником розміщення відповідного виду господарської діяльності стає сіамська пара – «висока транспортабельність продукції» (властивість сторони «господарська діяльність») – «можливість виробляти продукцію з низькими витратами» (властивість сторони «місце»).

Просторова диференціація немобільних ресурсів отримується шляхом фіксації цін на відповідний немобільний ресурс у різних місцях простору аналізу. Просторова диференціація мобільних ресурсів може бути отримана шляхом розрахунків у моделі виробничо-транспортної задачі (табл. 1). У табл. 1:

T_{ij} – витрати на транспортування одиниці ресурсу з джерела «і» до місця «j»;

$C_{ij} = C_i + T_{ij}$ – витрати франко-місце «j» на ресурс з джерела «і».

Прісна вода завжди була важливим чинником розміщення господарської діяльності, а у сучасних умовах зростаючого забруднення навколишнього природного середовища її роль лише зростатиме. Відома вчена з США Сандра Постель про проблему прісної води у XXI ст. написала: «Забудьте про нафту. Справедливий розподіл прісної води ставить таку ж вибухову політичну головоломку, як і глобальна зміна клімату».

Таблиця 1

Модель для розрахунку ціни ресурсу франко-місце

Джерело ресурсу	Ціна одиниці ресурсу франко-джерело	Місця простору аналізу $B_j, j=1,n$	
$A_i, i=1, k$	C_i	T_{ij}	C_{ij}
Ціна одиниці ресурсу франко-місце		$\min \{C_{ij}, i=1, k\}$	

Господарська діяльність не може існувати без води, оскільки базується на «мокрих» технологіях. Вода потрібна для отримання пари, а також для багатьох процесів: охолодження, промивання, підтримки концентрації хімічних речовин в розчинах тощо. Вода має універсальні властивості, завдяки чому знаходить у господарській діяльності різноманітне застосування як сировина, хімічний реагент, розчинник, тепло- та холодоносії. Наприклад, вода служить реагентом у виробництві мінеральних кислот, лугів і основ, у виробництві органічних продуктів – спиртів, оцтового альдегіду, фенолу та інших численних реакціях гідратації і гідролізу.

Водяна пара в тепловій та атомній енергетиці є необхідною для забезпечення виробничого процесу. Водяна пара і гаряча вода мають значні переваги перед іншими теплоносіями – високу теплоємність, простоту регулювання температури в залежності від тиску, високу термічну стійкість тощо, внаслідок чого є унікальним теплоносієм при високих температурах. Воду використовують також як холодоагент для відводу теплоти в екзотермічних реакціях, для охолодження атомних реакторів, де необхідна «наддистильована» вода. Серед галузей економіки найбільшими водоспоживачами є енергетична, металургійна, хімічна та нафтохімічна промисловість. Серед галузей промисловості електроенергетика є найбільш водоемною і використовує 61% свіжої води в

країні, причому на ТЕС припадає близько 93% використаної свіжої води в галузі, що споживається в основному для охолодження агрегатів. На АЕС водозабором покриваються в основному технологічні безповоротні витрати води і господарсько-питні потреби.

Індивідуальні норми використання води в основному виробництві на підприємствах визначаються технологічними потребами у воді при виготовленні продукції певного виду і якості та паспортними даними технологічного обладнання. Норми використання води на господарсько-побутові потреби визначаються в залежності від чисельності працівників, виробничої площі, розраховуються за нормативами та відносяться до обсягу виготовленої продукції. Обсяг споживання води в промисловості оцінюють водоемністю виробництва – кількістю води, потрібної для виробництва 1 т готової продукції. Водоемність виробництва різних видів продукції коливається в дуже широких межах, м.куб./т: сталі, чавуну – 15-20, сульфатної кислоти – 25-80, синтетичного волокна – 500, міді – 500, пластмас – 500-1000, синтетичного каучуку – 2000-3000. Сфера послуг також є значним споживачем прісної води.

Зупинимося на аналізі собівартості води в обласних центрах України, інформацію про яку наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Собівартість води в обласних центрах України (станом на 1 жовтня 2013 р.)

№ з/п	Обласний центр	Собівартість (без ПДВ), грн./м.куб.	Собівартість (без ПДВ), %
1	Тернопіль	2,4	100
2	Київ	2,57	107,1
3	Черкаси	2,61	108,8
4	Вінниця	2,75	114,6
5	Луцьк	2,84	118,3
6	Хмельницький	2,9	120,8
7	Івано-Франківськ	2,95	122,9
8	Одеса	2,96	123,3
9	Суми	3,1	129,2
10	Чернігів	3,146	131,1
11	Рівне	3,36	140,0
12	Миколаїв	3,46	144,2
13	Дніпропетровськ	3,57	148,8
14	Херсон	3,69	153,8
15	Біла Церква	3,77	157,1
16	Житомир	3,78	157,5
17	Донецьк	3,93	163,8
18	Харків	4,097	170,7
19	Запоріжжя	4,21	175,4
20	Сімферополь	4,23	176,3
21	Львів	4,27	177,9
22	Чернівці	4,802	200,1

23	Полтава	4,85	202,1
24	Кіровоград	5,24	218,3
25	Севастополь	5,2591	219,1
26	Ужгород	5,28	220,0
27	Луганськ	8,26	344,2

Примітка: розроблено на основі [12]

Аналіз наведених даних показує доволі значну просторову диференціацію собівартості води в обласних центрах України – від 2,4 грн./м.куб. у Тернополі (мінімальне значення) до 8,26 грн./м.куб. у Луганську (максимальне значення). Співвідношення між максимальним та мінімальним значенням собівартості води є доволі значним, досягаючи величини 3,442 (8,26/2,4). Інформація щодо собівартості водопостачання в обласних центрах України свідчить про залежність цього показника від просторового чинника, а також про вагомість впливу просторової диференціації витрат водопостачання на

прийняття рішення про вибір місця розміщення господарської діяльності навіть у тому випадку, коли б підприємство здійснювало самостійний водозабір і не орієнтувалося на послуги централізованого водопостачання.

Тепер перейдемо до аналізу тарифів на воду (ціни води) для комерційних споживачів в обласних центрах України, впорядкована інформація про що наведена в табл. 3. Звернемо увагу, що у силу різних причин ціна води суттєво відрізняється від її собівартості, а часто, навіть, є нижчою за собівартість.

Таблиця 3

Інформація про тарифи на послуги водопостачання в обласних центрах України для комерційних споживачів станом на 1 жовтня 2013 року

№ з/п	Обласний центр	Затверджені тарифи з ПДВ, грн./м.куб.	Затверджені тарифи з ПДВ, %
1	Тернопіль	3,012	100
2	Житомир	3,04	100,93
3	Київ	3,5	116,20
4	Луцьк	3,576	118,72
5	Біла Церква	3,6	119,52
6	Хмельницький	3,72	123,51
7	Івано-Франківськ	3,74	124,17
8	Кіровоград	4,42	146,75
9	Черкаси	4,43	147,08
10	Дніпропетровськ	4,82	160,03
11	Миколаїв	4,884	162,15
12	Суми	4,91	163,01
13	Львів	5,04	167,33
14	Чернігів	5,81	192,89
15	Рівне	5,98	198,54
16	Донецьк	6,0	199,20
17	Ужгород	6,06	201,19
18	Запоріжжя	6,17	204,85
19	Чернівці	6,648	220,72
20	Севастополь	6,888	228,68
21	Сімферополь	7,36	244,35
22	Херсон	7,67	254,64
23	Вінниця	8,23	273,24
24	Харків	9,13	303,12
25	Луганськ	9,82	326,03
26	Одеса	10,02	332,67
27	Полтава	12,62	418,99

Примітка: розроблено на основі [12]

Аналіз наведених даних показує доволі значну просторову диференціацію тарифів на воду в обласних центрах України – від 3,012 грн./м.куб. у Тернополі (мінімальне значення) до 12,62 грн./м.куб. у Полтаві (максимальне значення). Співвідношення між максимальним та мінімальним значенням тарифів на воду є доволі значним, досягаючи величини 4,19 (12,62/3,012).

Важливий момент дослідження просторової диференціації витрат і цін полягає в окресленні меж

простору, де слід виконувати пошук оптимальних місць виробництва продукції. Окреслення простору аналізу базується на врахуванні властивостей відповідної продукції, основною з яких у цьому випадку є транспортабельність. Чим більш транспортабельним є продукція, тим ширші межі просторового аналізу відносно очікуваного ринку збуту для пошуку оптимальних місць виробництва. І навпаки: чим менш транспортабельною є продукція, тим вужчі межі просторового аналізу для пошуку

оптимальних місць виробництва. Для виробництва водомісткої продукції варто виконувати аналіз не лише у межах національних кордонів, але й у межах кордонів адміністративних. Тому перейдемо до аналізу тарифів на воду для населення у містах Львівської області (табл. 4).

Аналіз наведених даних показує доволі значну просторову диференціацію тарифів на воду у містах Львівської області – від 1,73 грн./м.куб. у Пустомитах (мінімальне значення) до 8,01 грн./м.куб. у Мостиськах (максимальне значення). Співвідношення між максимальним та мінімальним значенням тарифів на воду є доволі значним, досягаючи величини 4,63 (8,01/1,73).

Звернемо увагу, що це співвідношення у межах Львівської області (тарифи у містах) мало

відрізняється від цього показника у межах України (тарифи в обласних центрах). Це означає, що при пошуку місць для розміщення водомістких видів господарської діяльності варто аналізувати не лише найбільші міста – обласні центри, але й менші міста у межах відповідних областей. Це також означає, що вплив чинника водомісткості на розміщення для видів господарської діяльності з порівняно значним простором аналізу буде аналогічним до впливу такого чинника на види господарської діяльності з порівняно незначним простором аналізу. Можна прогнозувати, що це правило діятиме навіть за умов постійного збільшення простору аналізу унаслідок глобалізації при обґрунтуванні розміщення господарської діяльності.

Таблиця 4

Інформація про тарифи на послуги водопостачання для населення у містах Львівської області станом на 1 листопада 2012 року

№ з/п	Місто	Затверджені тарифи з ПДВ, грн./м.куб.	Затверджені тарифи з ПДВ, %
1	Пустомити	1,73	100
2	Новий Розділ	2,57	148,55
3	Броди	2,68	154,91
4	Радехів	2,80	161,85
5	Новояворівськ	3,23	186,71
6	Жидачів	3,45	199,42
7	Червоноград	3,46	200,00
8	Сокаль	3,58	206,94
9	Львів	3,98	230,06
10	Стрий	4,20	242,77
11	Трускавець	4,50	260,12
12	Золочів	4,51	260,69
13	Дрогобич	5,20	300,58
14	Самбір	5,20	300,58
15	Буськ	5,26	304,05
16	Жовква	5,46	315,61
17	Моршин	5,53	319,65
18	Миколаїв	5,60	323,70
19	Кам'янка-Бузька	6,01	347,40
20	Городок	6,19	357,80
21	Яворів	6,41	370,52
22	Сколе	6,50	375,72
23	Перемишляни	6,80	393,06
24	Старий Самбір	7,77	449,13
25	Борислав	7,90	456,65
26	Мостиська	8,01	463,01

Примітка: розроблено на основі [13]

Підкреслимо, що сучасна глобалізація характеризується й тим, що «транспортна революція» доповнюється лібералізацією світової торгівлі, пониженням тарифних бар'єрів та скороченням обмежень на рух капіталу.

Встановлення меж для просторового аналізу повинно відбуватися з урахуванням не лише транспортабельності продукції, але й особливостей простору довкола очікуваного ринку збуту. Наприклад, коли здійснюється постачання малотранспортабельною продукцією споживачів, поблизу яких немає умов для її виробництва, встановлення меж просторового аналізу має

базуватися не на транспортабельності продукції, а властивостях регіону ринку збуту. При цьому потрібно аналізувати не лише географічні та економічні характеристики відповідного регіону, але й враховувати різноманітні чинники юридичного плану.

Варто звернути увагу на ту обставину, що обмеження простору аналізу дозволяє більш-менш адекватно здійснювати початковий вибір обсягу виробництва у кожному з оцінюваних місць: він має бути рівним сумарному попиту споживачів окресленого в ході розв'язання задачі на розміщення регіону. Адже без конкретного обсягу виробництва вести мову про питомі витрати виробництва – не

коректно. Інша справа, що вже в ході розв'язання задачі, коли чіткіше буде вимальовуватися коло майбутніх споживачів відповідного виробника, обсяг виробництва буде коригуватися.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підводячи підсумок, звернемо увагу на такі ключові моменти:

1. Сфера водопостачання є показовою для дослідження просторової диференціації витрат виробництва та цін унаслідок маломобільності води, низька ціна якої може виступати чинником розміщення відповідних видів господарської діяльності. До того ж, сфера водопостачання у переважній більшості відноситься до натуральних монополій, де розрахунок виробничої собівартості і встановлення цін чітко регламентується державою, що дає змогу уникнути впливу на виробничу собівартість і ціни помилкових господарських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилишин Б. М. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка України / Б. М. Данилишин, Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 688 с.
2. Ішук С. І. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика) / С. І. Ішук. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – 216 с.
3. Мальська М. П. Просторові системи послуг (теорія, методологія, практика) / М. П. Мальська. – К.: Знання, 2009. – 363 с.
4. Минакир П. А. Пространственный анализ в экономике / П. А. Минакир // Журнал новой экономической ассоциации. – 2013. – № 1. – С. 176-180.
5. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / М. І. Долішній, Ю. І. Стадницький, А. Г. Загородній, О. Е. Товкан. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2003. – 256с.
6. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика / Д. М. Стеченко. – К.: Вікар, 2006. – 400 с.
7. Хвесик М. А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко – К.: Кондор, 2004. – 342 с.
8. Шульц С. Л. Економічний простір України: формування, структурування та управління / С. Л. Шульц – Львів: ІРД НАН України, 2010. – 407 с.
9. Щеглюк С. Д. Формування нових видів економічної діяльності в умовах трансформаційної економіки / С. Д. Щеглюк – Львів: ІРД НАН України, 2008. – 195 с.
10. Isard W. Location and Space Economy / W. Isard. – Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, 1956. – 350 p.
11. Fujita M. The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade / M. Fujita, P. Krugman, A. Venables. – Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, 1999. – 367 p.
12. Послуги з водопостачання (комерційні споживачі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krogerc.info/ua/tarifs/bycapital/water/org.html>.
13. Інформація щодо розміру затверджених тарифів на послуги з водопостачання та водовідведення для населення по Львівській області станом на 1 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zlvoda.ucoz.ua/index/tarifi/0-5>.

Стадницька Юлія Юрьевна

ПРОСТРАНСТВЕННАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ И ЦЕН ВОДОСНАБЖЕНИЯ В УКРАИНЕ КАК ФАКТОР РАЗМЕЩЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье «Пространственная дифференциация себестоимости и цен водоснабжения в Украине как фактор размещения хозяйственной деятельности» ставилась цель исследование разницы в пространстве расходов производства и цен воды в Украине и выяснения может ли такая дифференциация выступать в качестве фактора размещения хозяйственной деятельности. В процессе исследования использовались методы математического анализа и статистические методы. Если пространственная дифференциация цен ресурса будет превышать определенную величину, то сиамская пара «потребность сравнительно дешевого ресурса» (свойство стороны «хозяйственная деятельность») – «наличие сравнительно дешевого ресурса» (свойство стороны «место») является фактором размещения соответствующего вида хозяйственной деятельности. Если

2. Виконаний аналіз витрат виробництва і цін у сфері водопостачання переконливо продемонстрував їхню суттєву просторову диференціацію: співвідношення між максимальним та мінімальним значенням собівартості та ціни води в обласних центрах України становить, відповідно, 3,442 та 4,19. Не ставлячи за мету в'ясування конкретних причин просторової диференціації витрат виробництва і цін водопостачання, підкреслимо, що просторова диференціація витрат виробництва одних видів господарської діяльності є, значною мірою, наслідком просторової диференціації цін продукції інших видів господарської діяльності, очевидно тих, які постачають необхідні ресурси. Це твердження добре ілюструють так звані моделі міжгалузевого балансу.

Подальші дослідження у сфері просторової диференціації собівартості та цін водопостачання в Україні як чинника розміщення господарської діяльності є перспективними у напрямку районування території України за силою впливу цього чинника на різні види господарської діяльності.

дифференциация расходов на перемещение продукции будет превышать определенную величину, то сиамская пара «потребность размещения близко рынка сбыта» (свойство стороны «хозяйственная деятельность») – «наличие потребителей» (свойство стороны «место») является фактором размещения соответствующего вида хозяйственной деятельности. В случае, если расходы на перемещение к ближайшему и самому дальнему потребителю в границах установленного пространства анализа будут меньше определенной величины, то фактором размещения соответствующего вида хозяйственной деятельности становится сиамская пара – «высокая транспортабельность продукции» (свойство стороны «хозяйственная деятельность») – «возможность производить продукцию с низкими расходами» (свойство стороны «место»). Пространственная дифференциация немобильных ресурсов получается путем фиксации цен на соответствующий немобильный ресурс в разных местах пространства анализа. Пространственная дифференциация мобильных ресурсов может быть получена путем расчетов в модели производственно-транспортной задачи. Получили дальнейшее развитие подходы к идентификации фактора размещения хозяйственной деятельности «наличие дешевого ресурса» с помощью выявления, где цена этого ресурса в пределах пространства анализа не будет превышать минимальную на определенную величину. Доказано, что при поиске мест для размещения водосодержащих видов хозяйственной деятельности стоит анализировать не только наибольшие города - областные центры, но и меньшие города в пределах соответствующих областей.

Ключевые слова: пространственная дифференциация себестоимости, пространственная дифференциация цен, водоснабжения, пространство анализа, транспортабельность.

Stadnyts'ka Yu.

SPATIAL DIFFERENTIATION OF PRIME COSTS AND PRICE OF WATER-SUPPLY IN UKRAINE AS A FACTOR OF PLACING OF ECONOMIC ACTIVITY

The aim of the article "Spatial differentiation of prime costs and price of water-supply in Ukraine as a factor of placing of economic activity" to study the difference in the space of production costs and prices of water in Ukraine and to determine if such differentiation can act as a factor of economic activity placing. Methods of mathematical analysis and statistical methods have been applied in the process of research. If spatial differentiation of costs of resource will exceed a certain amount, the Siamese couple "necessity in comparatively cheap resource" (feature of the part "economic activity") - "presence of comparatively cheap resource" (feature of the part "place") is the factor of placing of corresponding type of economic activity. If differentiation of products cost of moving will exceed a certain amount, then the Siamese couple "necessity of placing close to market of sale" (feature of the part "economic activity") - "presence of consumers" (feature of the part "place") is the factor of placing of corresponding type of economic activity. In case if cost of moving to the nearest and farthest consumer within bounds of the set space of analysis will be less than certain amount, then the factor of placing of corresponding type of economic activity becomes the Siamese couple - "high transportability of products" (feature of the part "economic activity") - "possibility to produce products with low costs" (feature of the part "place"). Spatial differentiation of immobile resources is obtained by fixing prices for the relevant non-mobile resources in various locations of space analysis. The spatial differentiation of mobile resources can be obtained by calculation in models of production - transportation problem. Approaches to identify the location of economic activity factor "availability of cheap resources" have been further developed by identifying where the price of the resource within the space of analysis will not exceed a minimum one on certain value. It has been proved that when searching locations for placement of water-supply types of economic activity not only the largest cities should be analyzed - regional centers, but smaller towns within the respective regions.

Key words: Spatial differentiation of prime cost, spatial differentiation of prices, water-supply, space of analysis, transportability.

Одержано 06.03.2015 р.

РОЗДІЛ II

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658.310.8.012.32(045)

Бондарчук Людмила Володимирівна,

к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту та адміністрування,

Гулівата Інна Олександрівна,

к.п.н., доц., доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем,

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА СУЧАСНІ ЕЛЕМЕНТИ МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

За умов формування ринкових відносин, підвищення ефективності функціонування підприємств набуває актуальності проблема створення сучасних організаційних структур та реформування старих, що заважають адаптації підприємств до нових організаційно-правових форм та мінливих умов ринкового середовища. Метою статті є аналіз та дослідження окремих технологічних розробок процесу формування управлінської діяльності, спрямованих на вирішення науково-практичного завдання, що базується на послідовності здійснення етапів пошуку і обрання ефективної моделі організаційно-структурного управління підприємством. У статті відображено концептуальні підходи та проаналізовано сучасні елементи ефективного управління підприємством в умовах ринкової економіки. Встановлено, що для окремих підприємств доцільними можуть бути органічні моделі структур управління, серед основних типів яких слід виділити матричні, інноваційні та адаптивні моделі. Запропоновано до використання узагальнену матричну модель структури управління підприємством, яка поєднує переваги дивізійних та ієрархічних структур. Доведено, що найбільш слабкою ланкою в технологічній побудові організаційних моделей є відсутність адаптивного механізму до побудови дієвих зв'язків на внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства, що неодмінно передбачає модернізацію та загальне підвищення рівня управлінського потенціалу, в результаті чого розроблено та частково адаптовано мішану модель організаційної структури управління. Враховуючи ситуаційну методологію та окремі експертні методи, доцільним є застосування узагальнюючої моделі формування ефективної структури управління, що надає можливість реалізації конкретних стратегій стилів управління, складності інформаційних потреб, рівня централізації і децентралізації для досягнення взаємозалежності конкретних управлінських елементів в межах підприємства. Розроблена інноваційна модель організаційно-структурного механізму управління підприємством, яка включає взаємопов'язану схему послідовності проведення реорганізації і пошуку оптимальної організаційної структури управління підприємством. Використання запропонованих моделей дозволить розробити гнучку стратегію розвитку та впровадження необхідних змін, спрямовану на задоволення споживача та в кінцевому результаті досягнення ефективної системи управління в межах підприємства. Подальших досліджень потребує розробка концепції якісного застосування сучасного організаційно-структурного механізму управління з метою формування комплексу методичних підходів, методик та пропозицій, реалізація яких у практичній діяльності сприятиме створенню ефективної системи управління на підприємстві.

Ключові слова: ефективність управління, організаційні структури, технологія управління, модель менеджменту.

ВСТУП

Постановка проблеми. За умов формування ринкових відносин, підвищення ефективності функціонування підприємств залежить від вирішення проблеми створення сучасних організаційних структур

та реформування старих, що заважають адаптації підприємств до нових організаційно-правових форм та мінливих умов ринкового середовища. Проблеми формування та розвитку організаційних структур були відкладені на другий план поряд з питаннями приватизації, реорганізації структури власності,

формування законодавчої бази. Внутрішнє середовище підприємства, його організаційні структури і системи управління залишилися поза межами як наукових досліджень, так і підприємницької практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний вклад у розвиток науки управління і, зокрема, у розробку організаційних структур управління підприємств, організацій внесли такі вчені як: Ансофф І., Базилович Л., Бернс Т., Войнаренко М., Дороніна М., Круш П., Кожемяченко О., Кузьмін О., Мартиненко М., Міллер Д., Нижник В., Петренко С., Пономаренко В., Тейлор Ф., Томпсон А., Тридід О., Фатхутдінов Р., Федоров Є., Хміль Ф., Чандлер А., Чернявський А., Шегда А., Шершньова З., Шморгун Л. та інші [3-8].

Планово-управлінські структури підприємства розглядаються та формуються в процесі ринкових змін за необхідності умов розвитку сучасних економічних процесів по-різному, методики впровадження змін в організаційних структурах містять протиріччя і потребують подальших досліджень.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз та дослідження окремих технологічних розробок процесу формування управлінської діяльності, спрямованих на вирішення науково-практичного завдання, що базується на послідовності здійснення етапів пошуку і обрання ефективної моделі

організаційно-структурного підприємством.

управління

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для сучасної економіки поєднання лінійного, функціонального і дивізійного принципів є основою побудови ефективної організаційної структури підприємства.

Технологія та елементи формування універсального підходу визначення ефективної організаційної структури потребують своєрідного симбіозу лінійного та функціонального управління як універсального засобу раціонального управління. Відсутність можливостей конкретизувати та формалізувати різнопланові зв'язки внутрішнього та зовнішнього середовища організаційної структури підприємства підтверджують частковий механізм застосування дивізійних принципів побудови, що прямо пропорційно впливає на процес досягнення ефективного управління. Головним принципом лінійно-функціональної організаційної моделі управління підприємством (рис. 1) є принцип підпорядкованості, при якому на чолі кожного виробничого або управлінського підрозділу знаходиться керівник, який виконує всі функції управління і здійснює координацію дій підлеглих [2].

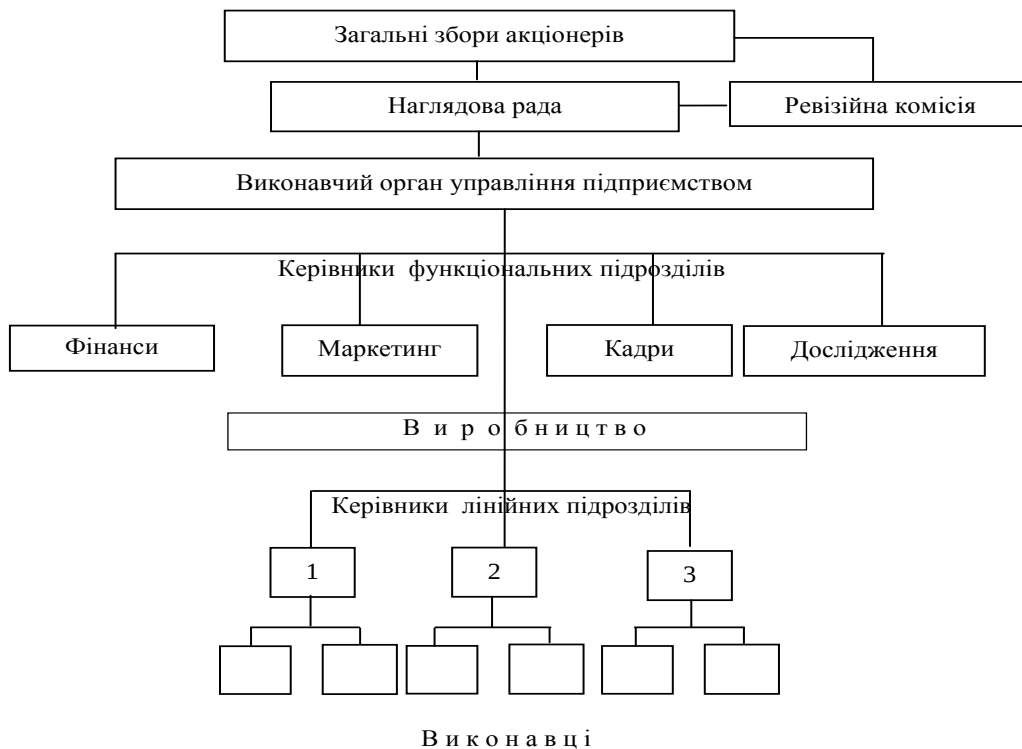

Рис. 1. Лінійно-функціональна організаційна модель управління підприємством

Для окремих підприємств, які повинні виживати за сучасних складних ринкових умов і кризових явищ, доцільними можуть бути органічні моделі структур управління. Серед основних типів органічних структур слід виділити матричні, інноваційні та адаптивні моделі.

Враховуючи особливу актуальність процесу формування та дослідження в елементах результативності досягнення ефективності управління,

виникає необхідність трансформаційних заходів щодо раціональності окремих видів структур управління підприємством. Зокрема матрична (узагальнена) модель структури управління (рис. 2) підприємством поєднує переваги дивізійних і ієрархічних структур. Вона нагадує багатомірну організацію, побудовану за принципом подвійного підпорядкування виконавців: з одного боку – безпосередньому керівнику функціональної служби, що надає персонал і технічну

допомогу керівнику проекту, з іншого боку – керівнику проекту (цільової програми), що наділений необхідними повноваженнями для здійснення процесу

управління у відповідності з запланованими термінами, ресурсами і якістю.

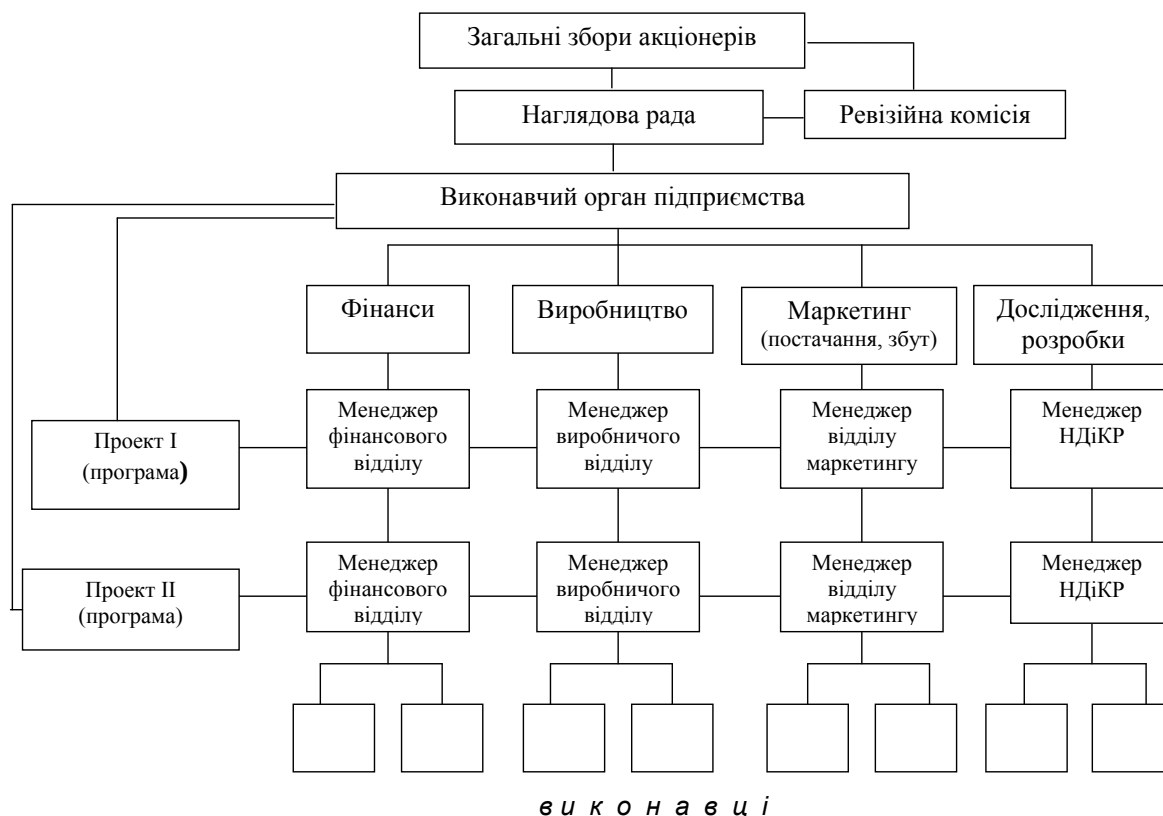

Рис. 2. Узагальнена структура матричних організаційних моделей управління підприємством

При збереженні основних функціональних підрозділів у матричних структурах створюються два ланцюги управління – вертикальний і горизонтальний – котрі оперують одночасно.

Специфіка сучасних технологічних елементів та періодичність виникнення проблем процесу проектування ефективних організаційних структур полягає в необхідності адекватно за допомогою сучасних інновацій використовувати існуючі сучасні технології управління.

Інноваційні структури побудовані на базі наявних структур за допомогою збільшення ступеня свободи окремих угруповань, гнучкого перерозподілу функцій та залучення працівників до управління; адаптивні структури створюються за гнучкими схемами мереж.

Процес організаційного проектування, відповідна послідовність деталізації та застосування реальних структур через призму раціональної структури управління потребує активного впровадження сучасних концепцій менеджменту та менеджменту якості шляхом використання основ управління проектами інноваційних засобів та методів раціональної співпраці на відповідних управлінських рівнях. Як свідчить практика, найбільш слабкою ланкою в технологічній побудові організаційних моделей є відсутність адаптивного механізму до побудови дієвих зв'язків на внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства, що неодмінно передбачає модернізацію та загальне підвищення рівня управлінського потенціалу. Як наслідок,

раціональності проведених досліджень та необхідності до застосування повною мірою технології і складових управління розроблено та частково адаптовано змішану (адаптивну) модель організаційної структури управління (рис. 3).

Організаційно-структурний механізм управління підприємством взаємозалежний з його численними підсистемами і потоками. Він впливає на функціональну, виробничу, технологічну, інформаційну складові управління.

Організаційно-структурний механізм управління підприємством передбачає визначення динамічного взаємозв'язку функцій, проведення аналізу відповідності цілей підприємства змістові робіт і функцій, розподілу функцій за рівнями управління і за підрозділами, розподілу прав і обов'язків усередині апарату управління, взаємозв'язок функцій. Досягнення стратегічних цілей підприємства і рішення тактичних задач підрозділів вимагає необхідної упорядкованості і взаємодії структурних елементів, що забезпечують ефективне управління будь-якого підприємства. Упорядкованість і взаємодія між елементами організаційної структури досягаються завдяки встановленню між ними функціональних зв'язків, тобто такого відношення частини до цілого, при якому існування частини забезпечує існування цілого. Склад і обсяг функцій підрозділів залежать від таких факторів як: розмір підприємства, галузева належність, виробничі технології, стадія життєвого циклу, інтенсивність взаємодії із зовнішнім ринком.

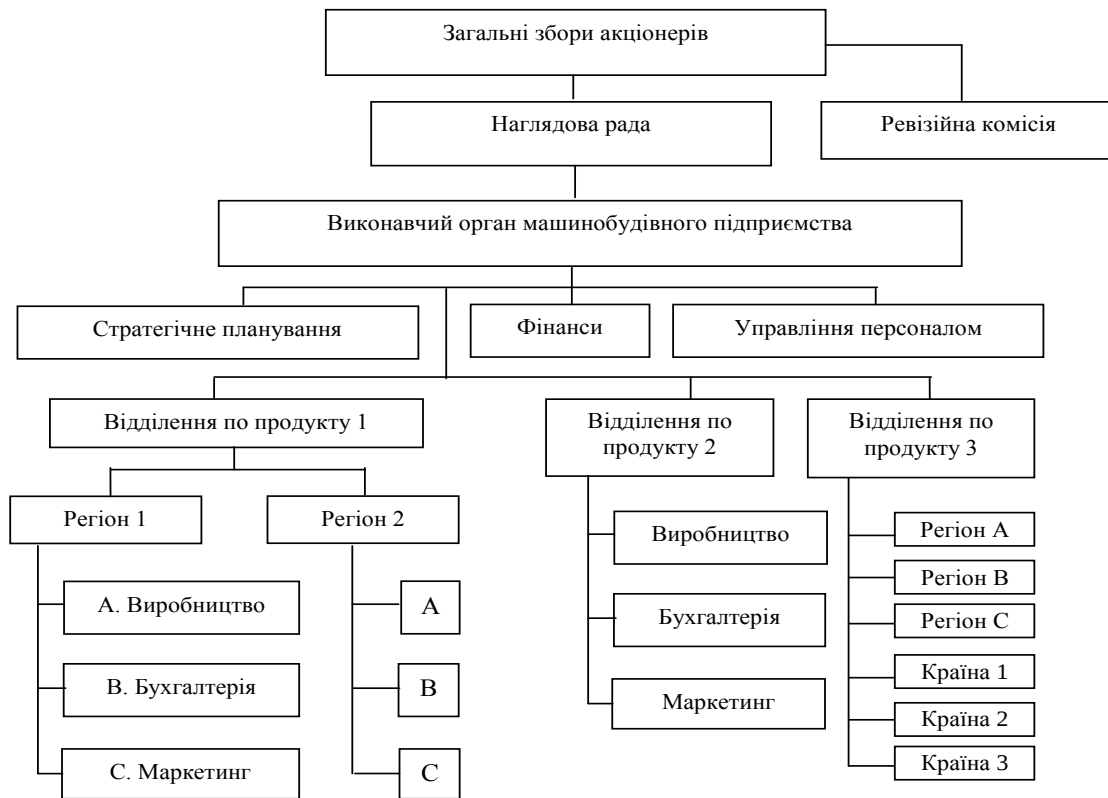

Рис. 3. Мішана (адаптивна) модель організаційної структури управління підприємством

Формування організаційної структури управління – це поетапний та поступовий пошук поєднання організаційних змінних та їх елементів з метою ефективного провадження управлінських заходів, як у межах окремого підприємства, так і в більшості економічних процесів ринкового середовища. Ситуаційна методологія та окремі експертні методи, застосовуючи доцільно сформовану,

узагальнюючу модель формування ефективної структури управління, забезпечують реалізацію конкретних стратегій стилів управління, складності інформаційних потреб, рівня централізації і децентралізації для досягнення взаємозалежності конкретних управлінських елементів в межах підприємства (рис. 4).

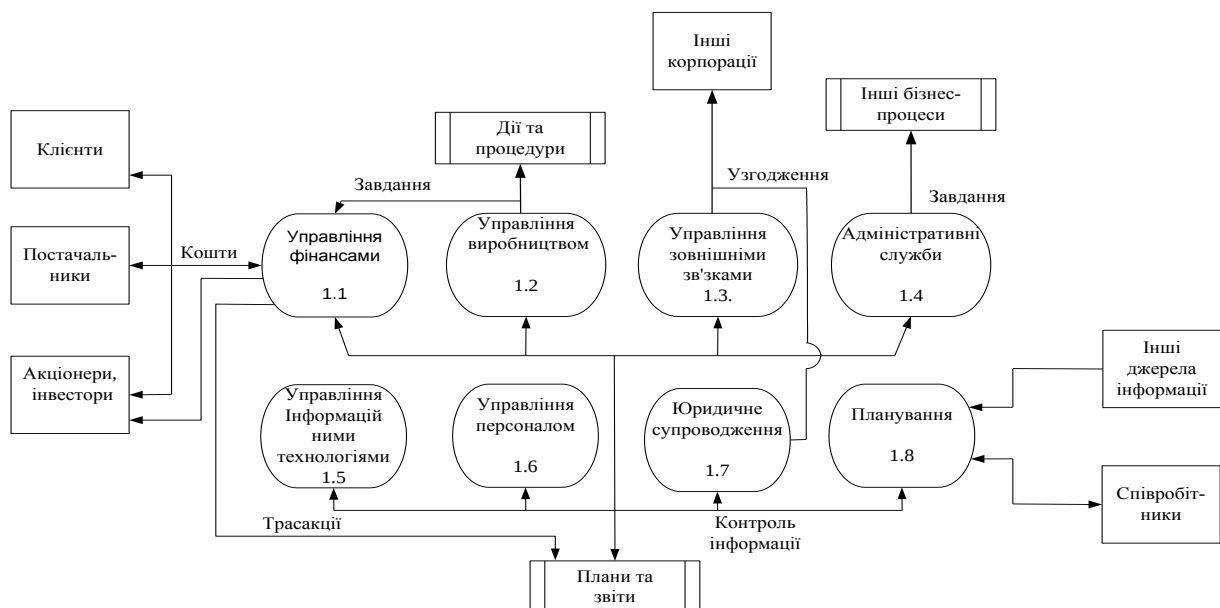

Рис. 4. Модель формування ефективної структури управління підприємством

Модель організаційно-структурного механізму управління підприємством, яка розроблена і представлена на рисунку 5, включає взаємопов'язану

схему послідовності проведення реорганізації і пошуку оптимальної організаційної структури управління підприємством, починаючи з оцінки якості та

раціональності існуючої оргструктури управління і закінчуючи оцінкою ефективності сформованої обраної моделі управління підприємством [1].

Для оцінки ефективності моделі доцільно

використати узагальнені критерії змін всіх компонентів діяльності та їх впливу на кінцевий результат, який залежить від її організаційної та економічної складових.

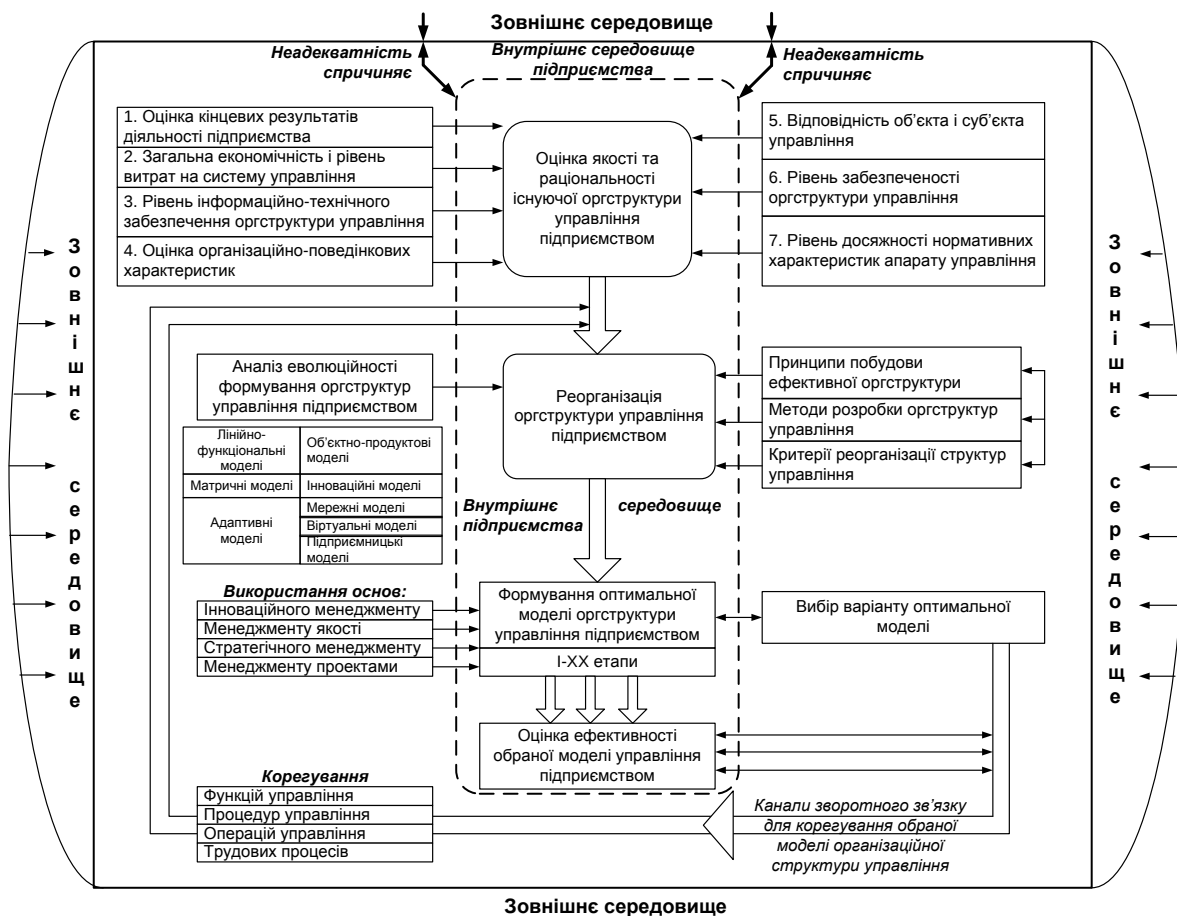

Рис. 5. Організаційно-структурний механізм управління підприємством

1. Організаційна складова розраховується на основі окремих коефіцієнтів:

1.1. Коефіцієнт цілеспрямованості дій апарату управління:

$$K_{ц.ау} = \frac{q_{ц.ау}}{q_{ау}}, \quad (1)$$

де $q_{ц.ау}$ – чисельність апарату управління, що вирішує спеціальні проблеми.

1.2. Коефіцієнт дублювання управлінських функцій:

$$K_{д} = \frac{K_{р.п.}}{K_{пол.}}, \quad (2)$$

де $K_{р.п.}$ – кількість функцій, що закріплено за декількома підрозділами,

$K_{пол.}$ – кількість робіт згідно закріплених положень.

1.3. Коефіцієнт надійності роботи апарату управління:

$$K_{над.} = 1 - \frac{K_{н.}}{K_{заг.}}, \quad (3)$$

де $K_{н.}$ – кількість нереалізованих рішень, $K_{заг.}$ – загальна кількість рішень, прийнятих в підрозділі.

1.4. Коефіцієнт ритмічності управлінського циклу:

$$K_{руц} = O/T \quad (4)$$

де O – денні відхилення від запланованої кількості робіт,

T – нормативна кількість часів роботи.

1.5. Коефіцієнт безперервної роботи апарату управління:

$$K_{нау} = \frac{T_{пер.}}{T_{нід.}}, \quad (5)$$

де $T_{пер.}$ – час перерв, зафіксованих в апараті управління,

$T_{нід.}$ – трудомісткість управлінських робіт за підрозділами.

Загальний організаційний показник:

$$K_{орг.}^{скл.} = \sum_{i=1}^5 K_i \quad (6)$$

2. Економічна складова включає коефіцієнти:

2.1. Коефіцієнт економічності роботи апарату управління:

$$K_e = \frac{C_{ау}}{C_e}, \quad (7)$$

де C_{ay} – загальна сума витрат на управління,

C_v – сума витрат на виробництво реалізованої продукції.

2.2. Коефіцієнт співвідношення чисельності лінійного та функціонального управління:

$$K_c = \frac{q_{л.к.}}{q_{ф.к.}}, \quad (8)$$

де $q_{л.к.}$ – чисельність лінійних керівників;

$q_{ф.к.}$ – чисельність функціональних керівників.

2.3. Коефіцієнт зайнятості персоналу в апараті управління:

$$K_z = \frac{q_{ay}}{q_{чп.}}, \quad (9)$$

де q_{ay} – чисельність апарату управління;

$q_{чп.}$ – чисельність виробничого персоналу.

Загальний показник економічності апарату управління:

$$K_{вк}^{скл.} = \sum_{i=1}^3 K_i \quad (10)$$

Інтегральний показник ефективності обраної моделі організаційної структури управління машинобудівним підприємством включає організаційну та економічну складові і визначається наступним чином:

$$K_{інт.} = K_{орг.}^{скл.} + K_{ек.}^{скл.} \quad (11)$$

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Запропонована модель оцінки ефективності

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук Л. В. Формування ефективного організаційно-структурного механізму управління машинобудівним підприємством / Л. В. Бондарчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №4, Т. 1. – С. 27-30.
2. Владимирова И. Г. Классификация видов организационных структур управления / И. Г. Владимирова // Менеджмент в России и за рубежом. – 1998. – №3. – С. 117-120.
3. Войнаренко М. П. Формування цілісної концепції функціонування складних виробничо-господарських систем / М. П. Войнаренко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2005. – №6, Т. 2. – С. 7-13.
4. Круш П. В. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень: Підручник / П. В. Круш, О. О. Кожемяченко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 320 с.
5. Кузьмін О. Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: навч. посібник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – 3-є вид. доп. і перероб. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2013. – 384 с.
6. Петренко С. А. Порівняльний аналіз моделей організаційних структур підприємства / С. А. Петренко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму, 2010. – № 1 (3). Том 2. – С. 245-252.
7. Чернявський А. Д. Організаційне проектування: навч. посіб. / Чернявський А. Д. – К.: МАУП, 2013. – 160 с.
8. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій: навч. посіб. / Шморгун Л. Г. – К.: Знання, 2010. – 452 с.

Бондарчук Людмила Владимировна, Гуливатя Інна Александровна

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

В условиях формирования рыночных отношений, повышения эффективности функционирования предприятий приобретает актуальность проблема создания современных организационных структур и

обраної моделі організаційної структури управління підприємством є засобом кількісного визначення параметрів організаційних структур підприємств на основі системи показників з метою формування раціональної побудови управління підприємством. Така кількісно-якісна багатокритеріальна задача може бути вирішена на основі сполучення формалізованих методів формування організаційних структур та суб'єктивних підходів, що спираються на знання та досвід у системі організаційного проектування та управління за критеріями ефективності, визначеними керівництвом підприємства та зацікавленими сторонами у системі ефективного управління.

Використання запропонованих моделей дозволить розробити гнучку стратегію розвитку та впровадження необхідних змін, спрямовану на задоволення споживача та в кінцевому результаті досягнення ефективної системи управління в межах підприємства.

Подальших досліджень потребує розробка концепції якісного застосування сучасного організаційно-структурного механізму управління з метою формування комплексу методичних підходів, методик та пропозицій, реалізація яких у практичній діяльності сприятиме створенню ефективної системи управління на підприємстві; часткове удосконалення окремих складових технології управління, що взаємодіють та функціонують для ефективності системи управління на підприємстві. Зокрема, технологія управлінської діяльності, яка надасть змогу забезпечити виробничому підприємству формування структурно-організаційного механізму для досягнення високого рівня конкурентоспроможності та вирішення проблемних ситуацій у процесі прийняття управлінського рішення.

реформирования старых, мешающих адаптации предприятий к новым организационно-правовым формам и меняющихся условий рыночной среды. Целью статьи является анализ и исследование отдельных технологических разработок процесса формирования управленческой деятельности направленных на решение научно-практической задачи, основанной на последовательности осуществления этапов поиска и выбора эффективной модели организационно-структурного управления предприятием. В статье отражены концептуальные подходы и проанализированы современные элементы эффективного управления предприятием в условиях рыночной экономики. Установлено, что для отдельных предприятий целесообразными могут быть органические модели структур управления, среди основных типов которых следует выделить матричные, инновационные и адаптивные модели. Предложено к использованию обобщенную матричную модель структуры управления предприятием, которая объединяет преимущества дивизионных и иерархических структур. Доказано, что наиболее слабым звеном в технологическом построении организационных моделей является отсутствие адаптивного механизма к построению действенных связей внутренней и внешней среды предприятия, что предполагает модернизацию и общее повышение уровня управленческого потенциала, в результате чего, разработана и частично адаптирована смешанная модель организационной структуры управления. Учитывая ситуационную методологию и отдельные экспертные методы, целесообразно применение обобщающей модели формирования эффективной структуры управления, которая предоставляет возможность реализации конкретных стратегий стилей управления, сложности информационных потребностей, уровня централизации и децентрализации для достижения взаимозависимости конкретных управленческих элементов в пределах предприятия. Разработана инновационная модель организационно-структурного механизма управления предприятием, которая включает взаимосвязанную схему последовательности проведения реорганизации и поиска оптимальной организационной структуры управления предприятием. Использование предложенных моделей позволит разработать гибкую стратегию развития и внедрения необходимых изменений, направленную на удовлетворение потребителя и, в конечном счете, достижения эффективной системы управления в пределах предприятия. Дальнейших исследований требует разработка концепции качественного применения современного организационно-структурного механизма управления с целью формирования комплекса методических подходов, реализация которых в практической деятельности будет способствовать созданию эффективной системы управления на предприятии.

Ключевые слова: эффективность управления, организационные структуры, технология управления, модель менеджмента.

Bondarchuk L., Hulivata I.

CONCEPTUAL APPROACHES AND MODERN ELEMENTS OF MODELING EFFECTIVE MANAGEMENT OF AN ENTERPRISE IN TERMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

In the context of market relations, improvement of the enterprises performance, the problem of the modern organizational structures and reforming of the old ones, hindering businesses to adapt to new organizational forms and the changing market environment, becomes urgent. The aim of the article is to analyze and study specific technological developments of formation process of management activities to solve scientific and practical task, based on sequence of the search and selection of effective model of organizational and structural management. The conceptual approaches have been considered in the article and contemporary elements of effective management in a market economy have been analyzed. It has been found that organic models of managing structures, including basic distinguished types - matrix, innovative and adaptive models - may be appropriate for some companies. It has been proposed to use a generalized matrix model of management structure that combines the advantages of divisional and hierarchical structures. It has been proved that the weakest link in the technological building of organizational models is the lack of an adaptive mechanism to build effective links in internal and external environment of the enterprise, which necessarily involves the modernization and improvement of overall management capacity, and as a result, mixed organizational model of management structure has been developed and partially adapted. Taking into account situational methodology and some expert methods, it is appropriate to use generalizing model of effective management structure that allows the implementation of specific strategies for management styles, the complexity of information needs, the level of centralization and decentralization to achieve specific management elements of interdependencies within the company. An innovative model of organizational and structural mechanism of enterprise management, which includes coherent sequence diagram of reorganization and finding the optimal organizational structure of the enterprise management, has been developed. Using the proposed models will allow developing a flexible strategy of development and implementation of the necessary changes aimed at customer satisfaction and ultimately achieving effective management system within the enterprise. Development of the concept of quality use of modern organizational and structural management mechanism to form a set of methodological approaches, methods and proposals which implementation in practice will help to create an effective management system at the enterprise needs further research.

Keywords: efficiency management, organizational structure, technology management, model management.

Одержано 06.03.2015 р.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до створення умов підвищення здатності аграрних підприємств щодо подальшого інноваційного розвитку. Без створення цих умов збільшуватиметься відставання України в галузі застосування нововведень у технологічні процеси рослинництва і тваринництва. Метою статті є обґрунтування теоретичних підходів до визначення значення впливу інноваційної діяльності на розвиток ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектора економіки. Процеси оновлення мають бути тісно пов'язані з ринковими відносинами, бо основна маса інновацій реалізується в ринковій економіці, як засіб вирішення виробничих і комерційних завдань підприємств, що є найважливішим фактором забезпечення їх стійкості, економічного росту і конкурентоспроможності. Доведено, що Україні вкрай необхідні системні дослідження проблем формування інноваційної стратегії як основи стійкого розвитку економіки, напрацювання методів державного регулювання інноваційної сфери. Наведено конкретні приклади досягнень провідних наукових центрів НААН, але обсяги та рівень наукових розробок, а особливо їх впровадження ще не задовольняють у повній мірі потреби аграрного сектора. З метою вдосконалення виробництва в результаті освоєння нових знань і здійснення впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та соціальну сферу, відмічається необхідність гнучкого підходу до використання та оновлення існуючого ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Запропоновано інноваційну модель розвитку, яка охоплює створення соціально-економічних, організаційних і нормативних умов, та наведено приклад її реалізації на регіональному рівні. Обґрунтовано, що державна інноваційна політика реалізується через створення та управління спеціальними Програмами розвитку інноваційної діяльності. Доведено, що перехід підприємств аграрного сектору на інноваційну модель розвитку – перспективний напрям, який сприятиме ефективному використанню їхнього ресурсного потенціалу.

Ключові слова: інновації, інноваційна модель, ресурсний потенціал, ефективність, конкурентоздатність, інформаційне забезпечення.

ВСТУП

Постановка проблеми. Важливим завданням інноваційної діяльності в аграрному секторі є підвищення ефективності використання і збільшення ресурсного потенціалу галузей сільського господарства за рахунок інтенсивного ведення процесу виробництва й реалізації кінцевого продукту. Дослідження проблем інноваційної діяльності знаходяться у полі зору економічної науки. Це обумовлено тим, що в сучасних умовах інновації є вирішальним чинником розвитку аграрних підприємств.

Стратегія інноваційного розвитку націлена на збільшення ресурсного потенціалу, і вимагає зусиль по створенню сприятливих умов для здійснення науково-технічної та інноваційної діяльності.

Це передбачає подальше дослідження визначеної проблеми та розробку напрямів з її вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним аспектом інноваційної діяльності та підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств присвячені наукові дослідження відомих українських учених таких, як: В. Андрійчук, М. Бутко, І. Вініченко, В. Геєць, О. Даций, М. Лендел, О. Оніщенко, Б. Пасхавер, В. Россоха, О. Ульяновченко, А. Юзефович та ін. Однак, визначаючи безперечні досягнення вищенаведених науковців слід наголосити на

необхідності більш глибокого дослідження впливу інноваційної діяльності на розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретичних підходів до визначення значення впливу інноваційної діяльності на розвиток ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектора економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Потреба в науково-технологічних та інноваційних розробках у галузях АПК зумовлюється зростанням попиту суспільства на якісні конкурентоспроможні вироби, продукцію і послуги, що, своєю чергою, вимагає модернізації, реконструкції та перебудови всього агропромислового комплексу. Упровадження новітніх науково-технічних розробок і технологічних процесів формує технологічні зміни у всіх сферах господарської діяльності підприємств різних форм власності [1].

У той саме час технологічний потенціал в Україні продовжує скорочуватися. За останні роки кількість розробок із створення нових видів техніки і технології зменшилася в 3,2 рази, з них розробок, технічний рівень яких вище світового – у 5,1 рази, розробок, технічний рівень яких відповідає світовому – у 3,4 рази, але починаючи з 2006 р. спостерігається деяке поживлення інноваційної діяльності. На сьогодні наукові установи виступають як

розробниками, так і провідниками впровадження інновацій.

Зокрема, в ННЦ «Інститут землеробства НААН» до бази даних інноваційних продуктів, створених центром у 2006-2014 рр., включено 242 наукові розробки, які рекомендовано до освоєння в науці та практиці. Нині у Державному реєстрі сортів рослин, придатних до поширення в Україні, зареєстровано 135 сортів і гібридів рослин селекції інституту [2, с. 41].

Останнім часом активізувалася робота ННЦ «Інститут механізації і електрифікації сільського господарства» НААН, яким у результаті виконання фундаментальних досліджень було створено, лише у 2014 р., 7 концепцій та теорій, 9 методик, 3 наукові засади. За результатами виконання прикладних досліджень було розроблено 22 зразки нової техніки, 6 конструкторських документацій на нові зразки техніки, машин та обладнання, розроблено 3 технології, видано 7 рекомендацій. Пройшли апробацію у виробничих умовах 12 зразків технічних засобів, 3 механізовані технології. Впроваджено у виробництво 4 найменування машин та обладнання, Інститутом було проведено 40 патентних досліджень, подано 24 заявки на зразки і способи та 3 заявки на корисні моделі, отримано 26 охоронних документів, з них 15 на винаходи і 11 на корисні моделі [2, с. 42].

Вченими ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблено і рекомендовано для застосування інтерактивну модель інституціонального забезпечення активізації інноваційної діяльності в аграрному виробництві. Опрацьовано методику оцінки та здійснено розрахунки ефективності біодизелю з олійних, біоетанолу з меляси і буряків цукрових та зернових культур, використання солом як енергетичної сировини та як добрива; опрацьовано методику і здійснено розрахунки визначення ефективності застосування сидеральних та азотофіксувальних культур [2, с. 54].

Проте обсяги та рівень даних наукових розробок, а особливо рівень їх впровадження у виробництво, ще не задовольняють в повній мірі потреби аграрного сектора економіки. Обмеженість у фінансуванні, гальмування процесу «розробка → апробація → дослідне впровадження → виробництво», все це може призвести до руйнації науково-технічної сфери і втрат перспектив інноваційного прогресу в країні, ослаблення економічного стану підприємств і аграрної галузі в цілому.

Для України на сучасному етапі розвитку існує необхідність впровадження нових технологій у сільськогосподарське виробництво та переробку виробленої сільськогосподарської продукції. Нарощування обсягів виробництва в сільському господарстві стане основою для розвитку інших галузей економіки, особливо для переробної та харчової промисловості. З іншого боку, неповна і неглибока переробка сільськогосподарської продукції в аграрній сфері зумовлюється нестачею сучасних технологій, що призводить до значної втрати товарної маси і зменшує фінансову віддачу.

Унаслідок цього підприємства не можуть реінвестувати засоби в подальшу модернізацію виробництва, забезпечити економічне зростання.

Низька купівельна спроможність населення і до недавнього часу експансія імпорту позначається на наповненні вітчизняного ринку продовольчими товарами і продуктами харчування.

Проведені дослідження показують, що найбільш перспективним у цьому процесі є довгострокова виробнича кооперація з метою впровадження інновацій для вітчизняного інвестора в галузях АПК за такими напрямками:

- виробництво зернових культур;
- виробництво і переробка олійних культур, плодів, ягід і винограду;
- м'ясо-молочний продовольчий підкомплекс;
- спільні проекти й наукові дослідження в межах міжнародної кооперації праці.

Виробнича кооперація у процесі спільної діяльності здатна забезпечити накопичення для послідовного оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектора, і, на цій основі, зростання економічної ефективності агропромислового виробництва й рівня споживання агропродовольчої продукції.

У той же час більший вплив на активізацію діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечує функціональна диверсифікація, яка з'являється безпосередньо зі спектра змін, що обумовлені технологічними нововведеннями. При цьому зміни при більшості випадків приймають форму інтеграції підприємств, які забезпечують функціонування ланцюга взаємозв'язків «виробництво-споживання».

Необхідно відмітити тенденцію створення принципово нових інтегрованих господарських структур, заснованих на приватно-акціонерній формі власності і адаптованих до ринкових вимог, зокрема на базі переробних підприємств, господарств сировинної зони і сервісних підприємств створюються міжгалузеві асоціації. Такі напрями господарювання підвищують регіональну ефективність виробництва продуктів харчування.

Формування ринку нововведень у сучасних умовах господарювання показує, що перехід від одної якості до іншої потребує витрат ресурсів (енергії, часу, фінансів). Процес переходу від нового (новації) в нововведення (інновації) також потребує витрат різних ресурсів. Процес комерціалізації нововведень створює нову ринкову нішу на ринку капіталів і формує ринок нововведень.

Інновації – процес постійного оновлення в усіх сферах підприємництва, причому це не тільки технічні і технологічні ресурси, але й усі зміни, що сприяють покращенню діяльності підприємств аграрної сфери.

Процеси оновлення мають бути тісно пов'язані з ринковими відносинами. Це пов'язано з тим, що основна маса інновацій реалізується в ринковій економіці підприємництва структурами, як засіб вирішення виробничих і комерційних завдань, як найважливіший фактор забезпечення їх стійкості, економічного росту і конкурентоспроможності.

Інноваційна діяльність підпорядкована досягненню головної мети – максимально повному задоволенню запитів споживачів за кількістю і якістю запропонованої продукції, послуг при мінімальних

витратах на їх розробку, впровадження та реалізацію. Таким чином, інноваційна діяльність є складною комплексною проблемою, потребує виділення інтерактивних варіантів і їх оптимізації.

Із зростанням на світовому і національному ринках конкуренції та прискорення науково-технічного прогресу оптимізація виробництва є вирішальною умовою стійкого розвитку сучасних економічних систем. Імператив ринкової економіки – впровадження нововведень і перерозподілу ресурсів із менш ефективних сфер господарювання в більш ефективні під впливом конкуренції на ринку товарів, праці та капіталу.

Оскільки інноваційна діяльність – це системний процес, що забезпечує постійне вдосконалення виробництва в результаті освоєння нових знань і

здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, то її впровадження вимагає гнучкого підходу до використання вже сформованого ресурсного потенціалу та постійного оновлення ресурсного потенціалу аграрних підприємств з урахуванням нових технологічних вимог (рис. 1).

Основна характерна риса інноваційного підприємства сільськогосподарського призначення полягає у створенні та комерційному використанні техніко-економічних нововведень у галузях аграрної сфери. Основою діяльності є нововведення, які формують прибутки як окремих виробничих галузей, так і галузей з надання послуг, що дозволяє створити новий ринок чи задовольнити нові потреби.

Рис. 1. Вплив інноваційної діяльності на розвиток ресурсного потенціалу аграрних підприємств [5, с. 108]

Реалізація інноваційних програм більш ефективною є в ринковому підприємницькому середовищі, яке постійно знаходиться в пошуку нових форм організації і управління з метою отримання сталих прибутків. Підприємництво в інноваційній сфері як процес включає такі стадії: пошук нової ідеї та її економічна оцінка, складання бізнес-плану її досягнення, пошук необхідних ресурсів, які відповідали б необхідним умовам, функціонально-вартісний аналіз, ринкові випробування, управління процесом чи підприємством.

У ринковій економіці інноваційне підприємство має такі форми: технопарки, технополіси, інкубатори інноваційного бізнесу, а також малі приватні підприємства. Ідея технопарку полягає у створенні такої структури, яка б забезпечувала зв'язок дослідного центру з бізнесом, створює і підтримує на всіх етапах наукової розробки малі високотехнічні підприємства і сприяє їх впровадженню у виробництво продукції сільського господарства. Технополіс – структура, що охоплює в цілому невелике місто чи

населені пункти, розвиток яких цілеспрямовано зорієнтований на розміщення в них наукових і науково-виробничих комплексів. Основою конкуренції технополісу є стратегія науково-дослідної роботи, яка робить наголос на потребі розвитку власних технологій. Головне призначення бізнес – інкубатора полягає у підтримці малого інноваційного підприємства на початку його діяльності.

Проведені дослідження показують, що продуктові підкомплекси як об'єкти аналізу планування й інноваційного впровадження мають такі особливості:

- вони орієнтовані на задоволення потреб населення в конкретних видах продукції, тому аналіз і прогноз виробництва повинні включати вивчення динаміки і структури потреб, платоспроможного попиту методом порівняння фактичного споживання і раціональних норм;

- є складним багатогалузевими формуваннями, що породжує множину різноманітних зв'язків, матеріальних, фінансових та інших пропорцій між його

структурними складовими. Тому при розробці перспектив розвитку продуктивних підкомплексів на основі інновацій необхідно враховувати рівень розвитку, динаміку, інтенсивність міжгалузевих зв'язків;

- зв'язані між собою спільними для всього АПК неспеціалізованими виробничими ресурсами (капітальні вкладення, основні фонди, трудові ресурси), тому при плануванні їх розвитку потрібно враховувати характер взаємодії між підкомплексами;

- кожний продуктивний підкомплекс можна розбити на ряд територіальних ланок із специфічними природно-кліматичними і соціально-економічними умовами, які повинні бути відображені в аналітичних розрахунках і пов'язані із загальними тенденціями розміщення продуктивних сил країни;

- аграрна частина продуктивних підкомплексів представлена кількома категоріями господарств. Кожне з них має свою специфіку в організації виробництва і реалізації продукції, що повинно бути відображено в системі прогнозованих показників;

- організаційно-управлінська структура продуктивних підкомплексів є невід'ємною частиною всього агропромислового комплексу.

Безперечно вихід сільського господарства на траєкторію сталого економічного розвитку залежить від реалізації комплексу заходів, серед яких провідне місце займають заходи інвестиційно-інноваційного характеру, що передбачають максимальне використання і прискорене освоєння наукомістких технологій. У цілому інноваційна модель розвитку охоплює створення соціально-економічних, організаційних і нормативно-правових умов.

Такий підхід забезпечить ефективне відтворення, розвиток та використання науково-технічного потенціалу, впровадження сучасних енерго- й ресурсозберігальних технологій, виробництво і реалізацію нових видів конкурентоспроможної продукції.

Перехід на інноваційну модель розвитку в аграрному секторі - досить складний і тривалий процес, який базується на ґрунтовних наукових розробках і передбачає:

- наявність і розвиток наукових інституцій та наукових кадрів для її реалізації;

- наявність інноваційної продукції – практично значущих наукових розробок;

- наявність попиту на інноваційну продукцію з боку аграрних підприємств;

- наявність рекламно-інформаційних центрів та інших елементів інфраструктури ринку інновацій;

- організацію супроводження інноваційних (технологічних) проектів;

- створення системи мотивації науковців і виробників до розробки, впровадження і використання інноваційного продукту.

На думку С. О. Тивончука, механізм стимулювання агроформувань щодо реалізації інноваційних проектів має передбачати першочерговість отримання ними довгострокових кредитів на придбання технічних засобів і технологічних ресурсів, зниження податкового тиску,

зокрема звільнення їх від ПДВ, створення агроінноваційного фонду та регулярне наповнення складових елементів ринку інноваціями з тим, щоб задовольнити ними потреби товаровиробників [6, с. 313-315].

Прикладом реалізації регіональної інноваційної моделі господарювання є агроформування Харківської області, які вже кілька років працюють у межах Комплексної програми розвитку сільського господарства регіону, сформованої на основі кращих досягнень науки і практики. Супроводження програми здійснює Центр наукового забезпечення агропромислового виробництва області, який об'єднує 16 наукових установ і навчальних закладів. Завдяки реалізації основних напрямів Програми Харківська область нарощує виробництво валової продукції сільського господарства за всіма категоріями господарств (табл. 1).

Над упровадженням Програми працюють 130 докторів і понад 1000 кандидатів наук. Так, у 2013 р. цей приріст проти 2000 р. досяг 67,9%, виробництво зерна збільшилося на 31,5 %, сояшнику – 26,5%.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності визначені Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Досить важливим моментом, що зазначений у даному законі, є такі вимоги до учасників ринку при формуванні ринку інноваційних нових продуктів та високих технологій, як:

- застосовувати новітні ресурсозберігальні системи машин і механізмів,

- створювати та впроваджувати у виробництво нові види продукції сортів і гібридів сільськогосподарських культур, високопродуктивні породи тварин і птиці, продукти переробки сільськогосподарської продукції;

- формувати високий рівень людського капіталу;

- формувати інтелектуальний потенціал з високоосвічених професійних кадрів у всіх сферах агропромислового виробництва.

Крім того, важливою умовою успішної науково-технічної й інноваційної діяльності в аграрному секторі є стимулювання створення, випробування та впровадження наукової продукції (сортів і гібридів рослин, порід тварин, технологій виробництва й переробки сільськогосподарської продукції, машин і механізмів, супроводження інноваційно-інвестиційних програм).

Варто також зазначити, що у світі все більше відчувається дефіцит природних ресурсів, що потребує появу нових технологій, котрі дозволять заощаджувати природні ресурси – ресурсозберігальних технологій.

Розширення інтеграційного простору дозволяє підприємствам більш повно використовувати економію від масштабу виробництва і комбінування форм і способів інтеграції в агропромисловому комплексі, здійснювати ефективне ведення агробізнесу в умовах раціонального використання і відтворення ресурсного потенціалу.

Таблиця 1

Динаміка показників виробництва валової продукції сільського господарства у Харківській області

Показник	Роки				Відхилення		
	1990	2000	2010	2013	2013 у % до 1990	2013 у % до 2000	2013 у % до 2010
Валова продукція сільського господарства, всього (у постійних цінах 2010 р. млн грн. в т.ч.	15631,2	8722,9	8943,7	14644,5	93,7	167,9	163,7
валова продукція рослинництва	8347,9	5977,1	5710,0	11119,4	133,2	186,0	194,7
валова продукція тваринництва	7283,3	2745,8	3233,8	3525,1	48,4	128,4	109,0
Індекс валової продукції до попереднього року, %	-	0,56	1,03	1,20	-	-	-
Виробництво основних видів продукції рослинництва у всіх категоріях господарств, тис. т							
зерно	3007,4	1267,6	1266,5	4201,5	139,7	331,5	331,7
соняшник	247,9	342,4	703,1	1117,8	450,9	326,5	159,0
Виробництво основних видів продукції тваринництва у всіх категоріях господарств							
м'ясо тис. т	338,1	128,9	119,4	129,7	38,4	100,6	108,6
молоко, тис. т	1270,6	539,6	467,2	536,7	42,2	99,5	114,9
яйця, млн. шт.	1106,7	479,3	1100,6	1214,1	109,7	253,3	110,3
вовна, т	982	424	56	64	6,5	15,1	114,3

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, державна інноваційна політика щодо стратегічних пріоритетних напрямів реалізується через створення та управління спеціальними Програми розвитку інноваційної діяльності, що передбачають комплексний підхід до її реалізації за всіма складовими:

наука → створення та впровадження інноваційної продукції → техніко-технологічне переоснащення виробництва → навчання, підготовка і збереження кадрів → маркетингові дослідження щодо інновацій → інформаційне забезпечення → контроль за виконанням інноваційної програми.

Проте створення інноваційних програм вимагає нового підходу до управління ними. Від фахівців

вимагається при виборі тієї чи іншої програми вірно оцінити можливість її реалізації в даному регіоні та передбачити економічні наслідки від упровадження тієї чи іншої програми в життя. При цьому одне з найбільш важливих питань – системність при оцінці і розпорядженні наявним ресурсним потенціалом та можливості його відновлення.

Таким чином, проблема розвитку науково-технічної й інноваційної діяльності в аграрній сфері багатогранна і складна. Однак перехід агроформувань на інноваційну модель розвитку – перспективний напрям, який створює сприятливе середовище для ефективного управління у сфері використання природних, фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, сталого конкурентоспроможного розвитку реформованого аграрного сектора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даций О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.
2. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук України за 2014 р. // Упорядники: А. С. Заришняк, А. П. Минка, В. В. Кузьминський. – К.: «Аграрна наука» НААН. – 2015. – 521 с.
3. Індексний рейтинг інвестиційної привабливості країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ra-national.ru/ratings/world-ratings/index-rating/>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Ульяновченко О. В. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: управлінський аспект. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2010. – 383 с.
6. Тивончук С. О. Інноваційна модель виробництва – визначальний вектор енергозбереження у сільському господарстві // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу України. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – С. 313-319.
7. Euromoney's Contry Risk Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.Euromoney.com>.
8. Main economic indicators from Organization for economic cooperation and development. – OECD Economic Studies, 2012 (November). – 283 с.

Бухало Елена Васильевна

ВЛИЯНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА РАЗВИТИЕ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье обоснованы теоретико-методологические подходы к созданию условий повышения способности аграрных предприятий к дальнейшему инновационному развитию. Без создания этих условий будет увеличиваться отставание Украины в области применения нововведений в технологические процессы растениеводства и животноводства. Целью статьи является обоснование теоретических подходов к определению значения влияния инновационной деятельности на развитие ресурсного потенциала предприятий аграрного сектора экономики. Процессы обновления должны быть тесно связаны с рыночными отношениями так, как основная масса инноваций реализуется в рыночной экономике, как средство решения производственных и коммерческих задач предприятий, являясь важнейшим фактором обеспечения их устойчивости, экономического роста и конкурентоспособности. Доказано, что Украине крайне необходимы системные исследования проблем формирования инновационной стратегии, как основы устойчивого развития экономики, наработки методов государственного регулирования инновационной сферы. Приведены конкретные примеры достижений ведущих научных центров НААН, однако объемы и уровень научных разработок, а особенно их внедрения, еще не удовлетворяют в полной мере потребности аграрного сектора. В целях совершенствования производства в результате освоения новых знаний и осуществления внедрения достижений научно-технического прогресса в производство и социальную сферу, отмечается необходимость гибкого подхода к использованию и обновлению существующего ресурсного потенциала аграрных предприятий. Предложено инновационную модель развития, которая охватывает создание социально-экономических, организационных и нормативных условий, и приведен пример её реализации на региональном уровне. Обосновано, что государственная инновационная политика реализуется через создание и управление специальными программами развития инновационной деятельности. Доказано, что переход предприятий аграрного сектора на инновационную модель развития - перспективное направление, которое будет способствовать эффективному использованию их ресурсного потенциала.

Ключевые слова: инновации, инновационная модель, ресурсный потенциал, эффективность, конкурентоспособность, информационное обеспечение.

Bukhalo O.

INFLUENCE OF INNOVATIVE ACTIVITY ON DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES RESOURCE POTENTIAL

Theoretical and methodological approaches to creating conditions for improving the ability of agricultural enterprises to further innovation development have been justified. Without creation of these conditions there will be an increase in lag of Ukraine in the application of innovation in technological processes in crops and livestock. The aim of the article is to study the theoretical approaches to determining the impact of innovation on the development of resource potential of enterprises in the agricultural sector. The update processes should be closely linked to market relations, because the bulk of innovations are implemented in a market economy, as a means of solving industrial and commercial tasks of enterprises, which is the most important factor in ensuring their stability, economic growth and competitiveness. It has been proved that Ukraine needs system studies for problems of forming innovation strategy as a basis for sustainable economic development, working out methods of state regulation of innovation sector. Specific examples of the achievements of leading research centers NAAS have been given, but the scope and level of scientific development and, especially, implementation does not yet fully meet the needs of the agricultural sector. In order to improve production as a result of the development of new knowledge and the introduction of scientific and technological progress in production and the social sphere, there is need for a flexible approach to the use and renovation of the existing resource potential of agricultural enterprises. Innovative development model has been suggested which covers the creation of social and economic, institutional and regulatory environment, and an example of implementation at the regional level has been presented. It has been proved that the state innovation policy is implemented through the creation and management of a special program of innovation. It has been proved that the transition of agricultural enterprises to innovative development model is a promising way that will contribute to the efficient use of their resource potential.

Keywords: innovation, innovative model, resource potential, efficiency, competitiveness, information.

Одержано 06.03.2015 р.

Вергун Володимир Антонович,
д.е.н., проф., професор кафедри міжнародного бізнесу,
Ступницький Олексій Іванович,
к.е.н., проф., професор кафедри міжнародного бізнесу,
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ФІРМИ

Персонал є найважливішою складовою будь-якої організації і одним із найбільш вартісних ресурсів інноваційного розвитку. Якісний відбір кадрів здатний багаторазово підвищити ефективність роботи фірми, а інноваційна політика у сфері управління персоналом (УП) створює сприятливі умови праці, а також забезпечує можливість кар'єрного зростання і необхідний ступінь впевненості у завтрашньому дні. Мета статті – проаналізувати новітні тенденції та зміни у системах управління персоналом фірми під впливом інноваційних нововведень сучасної інформаційно-комунікаційної економіки. У статті розглядаються новітні інноваційні механізми системи УП, а також особливості, принципи і основні фактори, які впливають на інноваційні процеси в кадровій політиці фірми та методи щодо впровадження інноваційних підходів у систему УП фірми. Якісний відбір кадрів спроможний багаторазово збільшити ефективність роботи компаній. Рішення завдань пошуку нових підходів до управління розвитком персоналу на сьогодні, як необхідна умова успішного функціонування фірми, неможливе без переходу до інноваційних методів УП, що є актуальним для керівництва інноваційних компаній. Доведено, що інновації в системі УП можуть реалізовуватися у двох формах – з поступовим поліпшенням окремих аспектів роботи персоналу (корпоративна система роботи з інноваціями) і у формі радикального, стрибкоподібного поліпшення всієї системи УП (на основі процесного підходу за допомогою таких методів, як бенчмаркетинг, реінжиніринг процесів, аналіз витрат, пов'язаних із процесами, створення нових процесів), а технології управління персоналом, які найбільш відкриті до сприйняття інновацій, об'єднуються у блоки. Досліджені результативність інноваційного впливу на систему УП та сприйнятливість фірми до управлінського нововведення, найбільш ефективні інноваційні проекти систем УП. Окрему увагу приділено аналізу гейміфікації як новітньої бізнес-концепції, що базується на застосуванні підходів, характерних для комп'ютерних ігор, ігрових механік і поведінкової економіки у реальних бізнес-процесах. Зроблено висновки, що у найближчій перспективі слід очікувати від ринку управлінських послуг нових нестандартних продуктів і рішень, які дозволять керувати мотивацією і корпоративною культурою персоналу фірми.

Ключові слова: управління персоналом, інновації, стимулювання, мотивація, персонал, інноваційний процес.

ВСТУП

Початок ХХІ ст. з усією очевидністю засвідчив визначальну роль персоналу фірми не тільки у реалізації інновацій, але й у побудові конкурентоспроможної організації, всебічній оцінці ефективності системи управління в цілому. Саме персонал, як організована творча субстанція прогресу організації, визначає інноваційний потенціал, що повинен бути використаний максимально. У період переходу до інформаційного суспільства вивчення шляхів впровадження інновацій у систему УП організації, виявлення її особливостей, розробка рішень, спрямованих на підвищення ефективності реалізації нових аспектів діяльності працівників в організації, представляють істотний науковий і практичний інтерес і є актуальними.

Постановка проблеми. Для ефективного діяльності система УП повинна містити в собі оптимальні методи і технології, які відповідають принципам, що лежать у її основі. Відомо, що проектування системи УП необхідно починати з формування концепції управління, побудови його моделі, а також розробки відповідної стратегії. Найчастіше у науковій літературі зміни розглядаються з погляду вдосконалення окремих технологій і

процесів УП, або з позиції впливу УП на розвиток організації. Однак, системна природа УП, як складової системи управління організацією, диктує необхідність дослідження всіх взаємопов'язаних елементів при реалізації інновацій. Світова практика багата прикладами, коли управлінські інновації створили суттєві конкурентні переваги для компаній різних сфер бізнесу: «General Electric» змінила підхід до порядку і дисципліни праці щодо здійснення наукових досліджень, у результаті чого одержала доступ до великої кількості технологій і патентів; «Procter & Gamble» змінила спеціалізовані підходи до бренд-менеджменту, що надало можливість збільшити продуктивність праці працівників компанії у разі [1].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемам інноваційної політики присвячені дослідження цілого ряду відомих вітчизняних та іноземних учених-економістів, а саме І. Балабанова, І. Бланка, Є. Бріггема, Дж. К. Ван Хорна, В. Гесця, Дж. Джурана, П. Друкера, П. Єгорова, І. Ковальнової, Ю. Лисенко, Л. Лігоненко, В. Стасюка та ін. Проте значна кількість питань удосконалення організаційно-економічного механізму активізації інноваційної діяльності у сфері УП й досі залишаються не висвітленими і потребують теоретичного, методичного та практичного вирішення.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати новітні тенденції та зміни у системах управління персоналом фірми під впливом інноваційних нововведень сучасної інформаційно-комунікаційної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасна система УП як інновація має ті ж особливості, які властиві будь-якому нововведенню. По-перше, зміни у системі УП спрямовані на вирішення певних проблем у відповідності зі стратегією розвитку фірми; по-друге, визначити остаточний результат, до якого вони можуть призвести, заздалегідь неможливо; по-третє, зміни у системі УП можуть спричинити конфліктні ситуації, пов'язані з опором працівників, їх небажанням прийняти нововведення; по-четверте, зміни системи УП призводять до мультиплікаційного ефекту, тобто викликають відповідні зміни у інших підсистемах фірми, тому що вони стосуються головної складової організації – її співробітників [2, с. 124]. У процесі свого розвитку система УП проходить усі стадії, що характерні для інноваційного процесу. І хоча не існує стандартних форм побудови системи (кожна система окремої фірми є по-своєму унікальна), можна виокремити загальні стадії і особливості системи УП як інновації.

Головна мета інноваційної системи УП – забезпечення фірмою працівників, що постійно генерують інновації у всіх аспектах своєї діяльності, ефективними умовами їх впровадження інновації. Система УП це: 1) відносно автономна і специфічна підсистема загальної системи управління фірмою; 2) сукупність взаємозалежних процесів управління поведінкою окремої особи у процесі трудової діяльності; 3) виконавська діяльність різних суб'єктів, що впливають на процес праці і персонал фірми; 4) способи впливу на процес взаємодії суб'єкта та об'єкта управління. Інноваційне УП ґрунтується на необхідності тісного взаємозв'язку стратегії розвитку фірми із плануванням персоналу, оцінкою ступеню впливу витрат на роботу з кадрами на економічні показники виробництва, формуванні необхідної кількості компетенцій, професійних навичок для ефективної роботи на ринку.

Технології УП, які найбільш відкриті до сприйняття інновації, об'єднуються у блоки, які виконують наступні функції: а) *підсистема планування персоналу* здійснює попередню діяльність зі створення системи інноваційної діяльності (функції розробки кадрової політики, аналізу кадрового потенціалу, ринку праці і прогнозування потреб у персоналі); б) *підсистема розвитку персоналу* (навчання, перепідготовка і підвищення кваліфікації, призначення на посади і адаптація нових працівників, оцінка кандидатів на вакантні посади, періодична оцінка кадрів, реалізація ділової кар'єри і службово-професійного просування, організація роботи з кадровим резервом); в) *підсистема мотивації і стимулювання персоналу* (функції нормування і тарифікація трудового процесу, розробки систем оплати праці, матеріальне, не грошове і моральне

стимулювання); г) *підсистема організації інноваційної діяльності персоналу* (реалізація взаємозв'язків і розподіл функцій між працівниками, зайнятими інноваційною діяльністю, розробка особливого інструментально-технологічного знання, технологій спільної роботи, які можуть бути вбудовані в інноваційну діяльність) [3, с. 151-152].

Основними причинами неприйняття процесу впровадження управлінських інновацій є, по-перше, суперечливість цілей, мотивів діяльності, інтересів учасників інноваційного процесу (опір персоналу реалізації нововведень, виникнення бюрократичних бар'єрів на шляху їх впровадження); по-друге, дезінтеграція інноваційного процесу (розірваність, поділ його за окремими стадіями – розробка, поширення і впровадження, що генерує протиріччя між різними його учасниками: розробниками нововведень і фахівцями, що здійснюють процес їх впровадження). Тому виділяють шість форм відношення працівників до нововведень: прийняття нововведення і активна участь у його реалізації; пасивне сприйняття нововведення; пасивне несприйняття нововведення; активне несприйняття нововведення, виступ проти його впровадження; активне неприйняття, пов'язане з наданням протидії нововведенню; крайні форми несприйняття нововведення (ігнорування і саботаж впровадження нововведення) [4, с. 50-52].

Нововведення, що впроваджене і асимільоване персоналом, не перестає бути новим, але втрачає риси інноваційності, тобто вектор інституціалізації повинен не обмежуватися організаційно-управлінським оформленням нововведень і їх нормативним закріпленням. Постійне і випереджальне генерування інновацій (поточних і проривних) у сфері УП повинно стати найважливішою цінністю працівників фірми. Концепція УП сьогодні ґрунтується на задоволенні більш складних мотиваційних аспектів, забезпеченні можливостей самореалізації, відсутності твердих графіків робочого часу (робота може бути зроблена протягом меншого часу або зі зрушенням у часі), ідентифікації себе із професією, а не з організацією; залежність заробітної плати не лише від відпрацьованого часу та посади, але й від результатів діяльності. Тобто, концепція УП набуває принципово нового значення – це перехід від типу «відділ кадрів» через поняття «управління людськими ресурсами» до типу «управління професійними компетенціями».

Результативність інноваційного впливу на систему УП як величина, що залежить від ступеня досягнення поставленої перед інноваційним процесом мети, визначається наступним чином:

$$R_{in} = S_{(цілий)} \quad (1)$$

де, R_{in} – результативність інноваційного впливу на систему УП, $S_{(цілий)}$ – досягнення визначених інноваційним процесом цілей.

На основі запропонованої методики [5] стає можливим: 1) здійснення динамічного аналізу визначених напрямів реалізації інноваційного впливу на систему УП з розрахунками всіх показників за складовими; 2) розрахунки сукупної інтегральної

оцінки результативності інноваційного впливу на систему УП за окремими підсистемами, а також по системах певного типу в цілому. Тобто, виділяються як напрями, за якими здійснюється вплив системи управління інноваційними змінами, так і оцінюється якість організації інноваційних перетворень у межах виділених напрямів (при одержанні підсумкової кількісної оцінки розраховується середнє кількісне значення рівня інноваційних перетворень у межах напрямку, що досліджується, за всіма складовими).

Рішення про впровадження нововведення у значній мірі залежить від особливостей діяльності фірми – ті з них, хто частіше та швидше освоюють нові методи і форми управління, – більш сприйнятливі до нововведень, мають більший інноваційний потенціал. Сприйнятливість організації до управлінського нововведення розраховують як функцію:

$$B = f(L, Z, DO), \quad (2)$$

де, L – індивідуально-психологічні характеристики персоналу; Z – характеристики організаційної структури (структурні змінні); DO – характеристики зовнішнього оточення (контекстуальні змінні) [6].

Ефективним сучасним способом активізації поточної інноваційної активності персоналу є інноваційні майданчики, що не лише надають можливість поширювати інформацію про провідні розробки, але й розробляти і реалізовувати їх із залученням фінансування і організацію проектних груп. Основною ідеєю їх створення є підтримка нових ІТ- і web-технологій, перспективних радикальних інноваційних розробок їх же творцями.

Наразі у інноваційній системі УП, що стрімко розвивається на основі інформаційно-комунікаційних технологій, можна виділити наступні проекти: 1) «Корпоративний університет» – система навчання персоналу фірми (традиційні та нетрадиційні форми бізнес-освіти, узагальнення досвіду знань та інновацій, які є інтелектуальною власністю фірми); 2) «Кар'єрний портал» – Інтернет-Ресурс, інтегрований із соціальними мережами (потенційний кандидат на перспективні позиції в організації використовує інформаційні портали, блоги, веб-тести і веб-ігри); 3) «Віртуальна школа» – внутрішній портал організації (будь-який співробітник у режимі «онлайн» знайомиться з лекціями фахівців у досліджуваній сфері, вчиться за дистанційними програмами західних бізнес-шкіл (наприклад, «Coursera»), бере участь у дистанційних ділових іграх і веб-семінарах); 4) «Соціальна карта співробітника» – програма «немонетарної мотивації» співробітників (формування віртуальних рахунків співробітників у «соціальному бюджеті» фірми, вибір пільг за заздалегідь встановленою диференціацією їх вартості та ін.); 5) «Гейміфікація» як новітня бізнес-концепція, що базується на застосуванні підходів, характерних для комп'ютерних ігор у програмних інструментах для неігрових процесів і використанні кращих ідей програм лояльності, ігрових механік і поведінкової економіки у реальних бізнес-процесах (головними сферами гейміфікації є HR, IT і маркетинг-підрозділи

компаній і сприяє підвищенню ефективності управління, насамперед у сфері ITSM).

Якщо попередні чотири інноваційні проекти знайшли відображення у вітчизняній економічній літературі, то остання перетворилася у значимий тренд лише у 2013 р., коли компанії розпочали масово використовувати ігрові елементи у традиційно неігрових контекстах, залучаючи співробітників, клієнтів і споживачів до рішення прикладних завдань у поточній бізнес-діяльності. Так, згідно міжнародного прогнозу «Hype Cycle for Emerging Technologies» аналітичного агентства «Gartner», вже у 2015 р. ігрові сервіси, які застосовуються для цілей залучення й утримання споживачів товарів і послуг, стануть не менш значимими, ніж інтеграція з «Facebook», «eBay» або «Amazon», а більш ніж 70 % компаній зі списку «Global 2000» використовуватимуть мінімум один ігрофікований додаток у корпоративному форматі [7].

Фактично, гейміфікація – це пошук нестандартних рішень, які допомагають зробити будь-яку роботу цікавіше, а бейджі (нагороди за певні досягнення або дії у грі), лідербордси (списки з рейтингом гравців), евордси (заклучні церемонії нагородження у грі), сетинги (середовища, у яких відбувається дія ігор) – це лише інструменти для чітко структурованих сценаріїв. Як у будь-якому ІТ-проекті розраховується ROI, причому ігрові досягнення легко трансформуються у традиційні KPI, кількісні оцінки продуктивності, спеціальні знання, ефективність зворотного зв'язку і т.п., що у свою чергу дозволяє донести до персоналу стратегічні цілі компанії та зробити більш прозорою її ієрархію. Як і будь-яка нова технологія «гейміфіковані» інструменти мають вартість не самі по собі, а за рахунок тієї нової функціональності, яку вони здатні забезпечити для механізму управління і реалізації конкурентних переваг.

У «The Wall Street Journal» у 2011 р. була опублікована стаття, згідно якої у колл-центрах оператора віртуальних колл-центрів «Liveops Inc.» за рахунок гейміфікації робочих процесів на 15 % знижений час очікування і на 12 % збільшені обсяги продажів. У 2012 р. журнал «Scientific American» повідомив, що за допомогою краудсорсингу на основі спеціального онлайн-додатка інноватори за допомогою гри змогли створити нову модифікацію білка, яку можна використовувати у виготовленні широкого спектра речовин, від ліків до пестицидів. «Гравці» за досить короткий термін створили у 18 разів більш активну модифікацію ензиму, яку вчені не могли одержати вже кілька років [8].

Сценарії внутрішньої гейміфікації використовуються компаніями для поліпшення продуктивності усередині організації: заохочення інноваційних рішень, поліпшення відносин усередині колективу і досягнення бізнес-цілей за допомогою власного персоналу. Покоління «Y» («покоління Миленіума» або покоління «next») сьогодні активно займає ряди працездатного населення і ця категорія людей характеризується, у першу чергу, захопленістю цифровими технологіями, невизнанням так званих загальних правил, вони егоїстичні, більш ініціативні, ніж покоління «X» (що виросло в умовах підвищених

вимог до академічних знань і у економічному середовищі, пов'язаному із високим культом споживання та більш скептичного сприйняття нових технологій). У будь-якій сучасній компанії два покоління працюють разом, тому управління такими співробітниками потребує впровадження принципово нових, більш ефективних інструментів, які функціонують на усіх рівнях корпоративної ієрархії. Сьогодні у якості зовнішнього інструмента HR-брендінгу гейміфікація використовується для залучення персоналу і його мотивації працювати на результат [9].

І ще один важливий аспект – гейміфікація бізнес-процесів тісно пов'язана з корпоративною стратегією. Скоординована та інтегрована сукупність стратегічних рішень базується на наступних п'яти важливих елементах вибору: прагнення до виграву, поле гри, методи досягнення перемоги, ключові компетенції, системи управління. Вибір залежить від конкретної ситуації і логічної послідовності рішень, що формують концептуальну модель, спеціальні методики процесів і практичні інструменти, включаючи зворотну розробку стратегічних рішень. А сам власне процес створення і реалізації стратегії вимагає ясного розуму, завзятих міркувань, воістину творчого підходу, сміливості та цілеспрямованості, що перетворює гейміфікацію у вагомий чинник ефективності бізнесу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УП як інноваційна система фірми передбачає необхідність побудови концепції і моделі, розробку

стратегії і політики УП, а також враховування низки різних чинників, що впливають на їх функціонування. Система УП, як і система управління взагалі, визначає практику розробки певних цілей і механізмів контролю їх виконання. Мета створення інноваційних майданчиків (і це дуже важливо для розуміння керівників) – впровадження не інновації, а інноваційної поведінки працівників, яка формує особливу інноваційну форму організаційної культури фірми, а інноваційні методи УП, у зв'язку з цим, базуються на трьох принципах: самостійність, професіоналізм і цілеспрямованість у відносинах між керівником і підлеглим (робота виконується переважно за бажанням, ніж за примусом). Керівництво багатьох фірм доходить висновку про ефективність використання гнучкого графіка роботи персоналу, а фіксована кількість годин робочого тижня – це ознака застарілого менталітету (для ефективності діяльності від працівника вимагається лише результат, а не «відбування» на робочому місці протягом певного нормованого часу). Не викликає сумнівів, що у найближчій перспективі слід очікувати від ринку управлінських послуг нових нестандартних продуктів і рішень, які дозволять керувати мотивацією і корпоративною культурою, як наразі дозволяють керувати кадровим діловодством і системами HRMS (автоматизовані системи по управлінню людськими ресурсами). Від систем, що автоматизують практики прийняття рішень, компанії прискорено рухаються до систем, що автоматизують управління талантами. Згідно проведених досліджень, у 2015 р. більш ніж 50 % компаній сфери інноваційних технологій і процесів будуть використовувати програми та принципи гейміфікації у власній комерційній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лымарева О. А. Инновационный подход в кадровом менеджменте / Лымарева О. А., Горенко А. А. // Экономика и менеджмент инновационных технологий. – 2013. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekonomika.snauka.ru/2013/10/3132>.
2. Кузьмина М. И. Инновации и их особенности в системе управления персоналом предприятия / Кузьмина М. И., Китов А. В. // Креативная экономика. – 2010. – № 6 (42). – С. 122-128.
3. Долженко Р. А. Инновации в системе управления персоналом организации / Р. А. Долженко // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2013. – № 1 (99). – С. 149-153.
4. Богушевич Е. В. Проблемы управления персоналом в условиях трансформации общества в информационное / Е. В. Богушевич, А. В. Котов // Экономика, управление, финансы: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Пермь, декабрь 2012 г.). – Пермь: Из-во «Меркурий». – 2012. – 178 с.
5. Елистратова Е. Н. Применение механизмов инновационного воздействия к системе управления персоналом организации / Е. Н. Елистратова // Экономические науки. – 2008. – №46. – С. 249-255.
6. Сурушкин Н. В. Система управления персоналом как инновация / Н. В. Сурушкин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://personaldept.h12.ru/nomer1/supinn1.html>.
7. Головин А. Геймификация для крупных компаний / А. Головин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adindex.ru/publication/tools/2013/08/14/101270.phtml>.
8. Бегулина С. Геймификация: может ли она повысить эффективность бизнеса? / С. Бегулина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.digitalworkplace.ru/social/43/>
9. Есина Т. Геймификация как внешний и внутренний инструмент HR-брендінга / Т. Есина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://planetahr.ru/publication/6876>.
10. Шатилова Е. Геймификация в бизнесе: have fun and become winner / Е. Шатилова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pryaniky.com/Home/BusinessGamification>.

Вергун Владимир Антонович, Ступницкий Алексей Иванович

СОВРЕМЕННЫЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ ФИРМЫ

Персонал является важнейшей составляющей любой организации и одним из самых ценных ресурсов инновационного развития. Качественный отбор кадров способен многократно повысить эффективность работы фирмы, а инновационная политика в сфере управления персоналом (УП) создает благоприятные условия труда, а также обеспечивает возможность карьерного роста и необходимую степень уверенности в завтрашнем дне. Цель статьи – проанализировать новейшие тенденции и изменения в системах управления персоналом фирмы под влиянием инновационных нововведений современной информационно-коммуникационной экономики. В статье рассматриваются новейшие инновационные механизмы системы УП, особенности, принципы и основные факторы, которые влияют на инновационные процессы в кадровой политике фирмы и методы относительно внедрения инновационных подходов в систему УП фирмой. Качественный отбор кадров способен многократно повысить эффективность работы компаний. Решение задач поиска новых подходов к управлению развитием персонала сегодня, как необходимого условия успешного функционирования фирмы, невозможно без перехода к инновационным методам УП, что является актуальным для руководства инновационных компаний. Доказано, что инновации в системе УП могут реализовываться в двух формах – с постепенным улучшением отдельных аспектов работы персонала (корпоративная система работы с инновациями) и в форме радикального, скачкообразного улучшения всей системы УП (на основе процессного подхода с помощью таких методов, как бенчмаркетинг, реинжиниринг процессов, анализ затрат связанных с процессами, создание новых процессов), а технологии, которые наиболее открытые к восприятию инноваций, объединяются в блоки. Исследованы результативность инновационного влияния на систему УП и восприимчивость фирмы к управленческому нововведению, наиболее эффективные инновационные проекты системы УП. Особое внимание уделено геймификации как новейшей инновационной бизнес-концепции, которая основывается на использовании подходов, характерных для компьютерных игр, игровых механик и поведенческой экономики в реальных бизнес-процессах. Сделан вывод, что в ближайшей перспективе необходимо ожидать от рынка управленческих услуг новых нестандартных продуктов и решений, которые позволят руководить мотивацией и корпоративной культурой персонала фирмы.

Ключевые слова: управление персоналом, инновация, стимулирование, мотивация, персонал, инновационный процесс.

Verhun V., Stupnitsky O.

MODERN INNOVATION CHANGES OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT SYSTEM OF THE COMPANY

The staff is the most important component of any organization and one of the most valuable resources for innovative development. Quality selection of personnel is capable of a great increase of the efficiency of the company, and innovation policy in the field of human resource management (HRM) creates favorable conditions of work, and also provides the opportunity for career growth and the necessary degree of confidence in the future. The purpose of the article is to analyze the latest trends and changes in the personnel management system of the company under the influence of innovations of modern information and communications economy. The latest innovative mechanisms of HRM have been considered in the article, especially the principles and the main factors that affect the innovation processes in the personnel policy of the firm and practices regarding the implementation of innovative approaches in the system of HRM by a firm. Meeting the challenges of finding new approaches to the management of personnel development today, as a prerequisite of a successful operation of the company, is impossible without transition to innovative methods of HRM, which is relevant to the management of innovative companies. It has been proved that innovation in the HRM can be implemented in two forms - with a gradual improvement in certain aspects of personnel (corporate system work with innovations) and in the form of a radical, abrupt improvement of the entire system HRM (based on the process approach using methods such as benchmarking, re-engineering processes, analysis of costs associated with the processes, the creation of new processes), and technologies that are most open to the perception of innovation, combined into blocks. The impact of innovation performance on the HRM system and susceptibility of the firms to management innovations have been investigated and the most effective innovative projects of HRM have been offered. Particular attention has been paid for gamification as the latest innovative business concept, which is based on the use of the methods distinctive to computer games, game mechanics and behavioral economics to real-world business processes. It has been concluded that in the short term it is necessary to expect some new non-standard products and solutions from the market management services that will manage motivation and corporate culture of the company staff.

Keywords: personal management, innovation, stimulation, motivation, personal, innovation process.

Одержано 01.04.2015 р.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Метою статті є узагальнення сучасних концепцій ідентифікації та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства, розробка авторського підходу та окреслення напрямів і можливостей щодо ефективності досягнення успішного інноваційно-інвестиційного розвитку кожного підприємства в нових реаліях та вимірах економічного простору. Узагальнено й охарактеризовано сучасні концепції до ідентифікації інноваційно-інвестиційного потенціалу, розкрито його значення, роль та визначено його складові. Акцентовано, що висока динаміка суспільних потреб, науково-технічного прогресу, інтенсивність конкуренції та інші чинники середовища вимагають від усіх учасників ринку активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Обґрунтовано, що інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства являє собою складну сукупність тих складових його матеріальних, нематеріальних та фінансових ресурсів, які воно використовує і може залучити для сприйняття та освоєння нововведень, як ресурс; при цьому, можливо, залишаючи певну їх частину нагромадженою і невикористаною, як резерв, на майбутнє. Складовими інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства визначено: ринкову інтелектуальну, кадрову, технологічну, інформаційну, інтерфейсну, науково-дослідну, фінансову, організаційно-управлінську складові. Розглянуті складові характеризують інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства та визначають можливості підприємства розвиватися інноваційним шляхом. Аналіз інноваційно-інвестиційного потенціалу за визначеннями його складовими дає можливість розробити процедури оцінки його достатності для розробки і просування на ринок конкретних інновацій з метою оптимізації їх вибору. Розглянуто сучасні підходи до оцінки, формування та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства в умовах кризових деформацій економічного простору. Відмічено низьку інноваційно-інвестиційну активність вітчизняних підприємств та їх технологічну відсталість. Останніми роками зростання інноваційно-інвестиційного потенціалу вітчизняних підприємств відбувається на старих потужностях за рахунок переважно екстенсивних чинників. Запропоновано авторський підхід та окреслено можливості гармонізації управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства. Акцентовано, що рішення про доцільність виконання конкретних управлінських дій повинні прийматися на підставі оцінки достатності інноваційного потенціалу, а також ступеня взаємної відповідності його складових один одному.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційний потенціал, підприємства, управління, ідентифікація.

ВСТУП

Постановка проблеми. Економічні деформації підкреслюють необхідність активізації та підвищення результативності інноваційно-інвестиційних процесів та мінімізації впливу чинників, що їх гальмують. Висока динаміка суспільних потреб, науково-технічного прогресу, інтенсивність конкуренції та інші чинники зовнішнього середовища вимагають від усіх учасників ринку активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, яка виступає основою розвитку підприємства, що зумовлює зростання продуктивності праці, прибутковості та примноження кількості робочих місць. Інновації не тільки змушують підприємства шукати нові форми, механізми і методи впливу, але і наповнюють новою сутністю сам процес розвитку підприємства, надаючи йому стратегічну спрямованість. Істотний вплив на інноваційно-інвестиційну діяльність, забезпечення лідируючих позицій, конкурентоспроможність підприємства має потужність його інноваційно-інвестиційного потенціалу. Тому ідентифікація та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства є одним з основних чинників, що забезпечує вирішення широкого спектру питань, які розраховані на якісні зміни в діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблем сутності інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства, його структури, методів оцінки та управління ним займалися зарубіжні та вітчизняні вчені. Особливо вагомі розробки знаходимо у працях: О. Амоши, В. Андрійчука, В. Амбросова, І. Балабанова, В. Гейця, О. Дадія, М. Кропивка, П. Макаренка, М. Маліка, Л. Мартюшевої, В. Месель-Веселяка, В. Онєгіної, М. Портера, І. Пригожина, П. Саблука, Р. Солоу, П. Стецюка, К. Фрімена, Й. Шумпетера та ін. Однак питання ідентифікації та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства за умов циклічності економічних процесів, поширення сучасних інформаційних технологій залишаються предметом наукових дискусій.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є узагальнення й характеристика сучасних концепцій ідентифікації та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства, розробка авторського підходу та окреслення напрямів і можливостей щодо ефективності досягнення успішного інноваційно-інвестиційного розвитку кожного підприємства в нових реаліях та вимірах економічного простору.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Необхідність ідентифікації та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства зумовлена тим, що результат його використання має різноплановий характер, але в наукових публікаціях не знаходимо однозначності щодо визначеності сутності й змістового наповнення цього поняття та його місця в економічній системі підприємства. Введення в науковий вжиток поняття «потенціал» було пов'язане з розробкою проблеми комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил у двадцять років минулого століття. У вітчизняних наукових екскурсах це поняття у широкому сенсі визначають як можливості, наявні сили, запаси, засоби, які можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь. Деякі вчені (наприклад, А. Архипов, А. Городецький, Б. Михайлов [1, с. 214], Г. Ю. Дарнопих [3, с. 12], В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенко [7, с. 89]) розглядають потенціал у якості «...адитивної сукупності матеріально-речових ресурсів економічного агента», які визначають результативність щодо їх перетворення у бажаний результат у трьох категоріях – економічній, виробничій та науково-технічній.

Тобто, «потенціал» – це засоби, запаси, джерела, що є в наявності й можуть бути використані, приведені в дію для досягнення певної мети, виконання плану, розв'язання завдань, можливості якої-небудь соціальної систем у певній сфері [2 с. 84]. Таким чином, термін «потенціал» означає наявність прихованих можливостей, які ще не виявилися, або здатності діяти у відповідних сферах.

Інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства включає дві складові – інноваційний потенціал та інвестиційний потенціал, які формуються під впливом науково-методичного, матеріально-технічного, трудового, організаційно-управлінського та інформаційного потенціалу. Інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства являє собою складну сукупність тих складових його матеріальних, нематеріальних та фінансових ресурсів, які воно використовує та може залучити для сприйняття та освоєння нововведень, як ресурс; при цьому, можливо, залишаючи певну їх частину нагромадженою і невикористаною, як резерв, на майбутнє. Таке визначення акцентує увагу на тому, що інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства є поєднанням таких характеристик як «ресурс» та «резерв». Остання характеристика вказує, що існують певні нереалізовані, незадіяні, латентні, не формалізовані можливості у підприємства стосовно його шляху розвитку. Також у визначенні закладено ідею про те, що інноваційно-інвестиційний потенціал не може бути сформований шляхом простого додавання складових ресурсів підприємства. Таким чином, можна окреслити сутнісні характеристики інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства: цілісність, пропорційність, складність, інноваційність, структурованість, гнучкість, оптимальність, відкритість, достатність, інертність, синергійність, мобільність, стабільність, еластичність, адаптивність, самоорганізація, зорієнтованість, саморозвиток, керованість.

Більшість підходів до розгляду складових інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства базуються на ресурсній теорії. Кочетков С. у складі інноваційно-інвестиційного потенціалу виділяє: кадровий потенціал; виробничий потенціал; інвестиційний потенціал [6 с. 34-38]. Але слід зауважити, що придбання нових обладнання та технологій, патентів та ліцензій на використання інноваційних розробок не завжди тотожне нарощуванню інноваційно-інвестиційного потенціалу – посилення виробничо-технологічного потенціалу без відповідного посилення потенціалів за іншими напрямками призводить лише до деформації його структури. Інші вчені стверджують, що інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства складається із певних складових за їхніми функціями.

За нашим баченням, структура інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства формується наступними складовими:

Ринкова складова. Відображає ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем, тобто ступінь відповідності інноваційних розробок підприємства (існуючих і перспективних) потребам і запитам споживачів. Слід зазначити, що переважна більшість ідей нових товарів генерується на основі потреб ринку (75%), але ж і більшість їхніх невдач спричиняється саме ринковими чинниками (75%). Успіху на ринку досягають близько 65% інновацій, хоча лише 10% їх є дійсно новими, а 20% тільки новими версіями відомих товарів.

Інтелектуальна складова. Визначає можливість генерації і сприйняття ідей і задумів новацій і доведення їх до рівня нових технологій, конструкцій, організаційних і управлінських рішень (ідея – це найбільш загальне уявлення про новацію, а задум – варіант ідеї, виражений у зрозумілій для споживачів формі).

Кадрова складова. Характеризує можливості застосування персоналом підприємства нових технологій, реалізації нових організаційних та управлінських рішень, розробки і виготовлення нових товарів, тобто фахову підготовку персоналу підприємства відповідно до профілю його діяльності, що відповідає сучасному рівню розвитку науки і техніки.

Технологічна складова. Відображає здатність оперативно перебудуватися, переорієнтувати виробничі потужності і налагодити економічно ефективне виробництво нових продуктів, що відповідають запитам споживачів.

Інформаційна складова. Відображає інформаційну оснащеність (забезпеченість) підприємства, ступінь повноти, точності і суперечливості інформації, необхідної для прийняття ефективних інноваційних рішень.

Інтерфейсна складова. Характеризує можливість приведення у відповідність і узгодження різноспрямованих інтересів суб'єктів інноваційного процесу: розробників інновацій; виробників нових товарів; інвесторів, постачальників вихідної сировини, матеріалів і комплектуючих; торгових і збутових посередників; споживачів; суспільства в цілому тощо.

Науково-дослідна складова. Характеризує наявність напрацьованих результатів науково-дослідних робіт, достатніх для генерування нових знань, здатність проведення досліджень з метою перевірки ідей новацій і можливості використання новацій у виробництві нової продукції.

Фінансова складова. Характеризує можливість забезпечити фінансовими та інвестиційними ресурсами проекти інноваційного розвитку, а також фінансову стійкість підприємства в процесі їх реалізації.

Організаційно-управлінська складова. Характеризує наявність сприятливих організаційно-управлінських умов забезпечення інноваційної діяльності: організаційна структура системи управління, механізми мотивації, інноваційна культура.

Розглянуті складові характеризують інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства та визначають його можливості розвиватися інноваційним шляхом. Аналіз інноваційно-інвестиційного потенціалу за визначеними складовими дає можливість розробити процедури оцінки його достатності для розробки і просування на ринок конкретних інновацій з метою оптимізації їх вибору.

В кризових деформаціях економічного простору для демаскування конкретних складових інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства доцільно застосовувати проблемно-аналітичний підхід – представлення структури складових потенціалу як системи взаємопов'язаних компонентів з розмежуванням його наявних ресурсів та перспективно можливих.

Розглядаючи існуючі нині підходи до оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства, можна виділити три основні підходи. Перший з підходів до оцінки інвестиційно-інноваційних можливостей, передбачає здійснення такої оцінки на підставі аналізу окремих складових, що визначають такі можливості. За другим підходом дана оцінка здійснюється на підставі обрахунку певного узагальнюючого (інтегрального) показника, що характеризує інноваційно-інвестиційні можливості підприємства. Третій підхід до оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства, передбачає здійснення такої оцінки на підставі розрахунку раціональних обсягів інвестицій, які доцільно вкласти на даний момент у інновації чи розвиток інновацій, зокрема у виробництво ним інноваційних видів продукції. Оцінити інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства можна за допомогою SWOT-аналізу, який дає змогу не просто оцінити здатність підприємства реалізувати інновації, а й визначити, яким чином впливає на цю здатність інноваційно-інвестиційний ландшафт.

Оцінювання рівня інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства доцільно здійснювати шляхом порівняння фактичних значень показників, що характеризують його складові із тими значеннями, які є оптимальними для ефективного здійснення інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства. Високий рівень інноваційно-інвестиційного потенціалу може бути достатнім для реалізації однієї інноваційно-інвестиційної стратегії і недостатнім для реалізації

іншої. Однак, залежно від виду обраної стратегії найважливіші складові інноваційно-інвестиційного потенціалу повинні мати страховий резерв, який у разі негативних відхилень в реалізації стратегії міг би зіграти роль буфера.

Як критерії оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу можна виділити: енергійне, гнучке керівництво, здатне йти на ризик; прогресивну організаційну структуру управління, орієнтовану на роботу в ринкових умовах; високу репутацію підприємства і його продукції в споживачів і партнерів; наявність інформації про тенденції змін потреб і запитів споживачів, уміння виявляти і прогнозувати приховані (майбутні) потреби і запити; добре знання можливостей і потенціалу конкурентів; наявність досвіду розроблення інновацій і їх просування на ринку, у тому числі досвіду формування збутової мережі; наявність патентів на технічні рішення і технології в обраній галузі діяльності; доступ до останніх досягнень науки і техніки в обраній галузі діяльності та суміжних галузях; кадровий потенціал (науковий, інженерний і робітничий); конкурентоспроможні технології і прогресивне устаткування; високу якість продукції і високу культуру виробництва; резерви виробничих площ і потужностей тощо. Цікаво, що ціла низка країн, що мали й мають значно менший інноваційно-інвестиційний потенціал ніж Україна, розвиваються набагато швидше, причому переважно на основі інновацій. Зокрема, Сінгапур і Гонконг займають значні частки на ринку електронної техніки. Сінгапур – держава з населенням у 4 мільйони чоловік і територією не більше Києва – експортує продукції на 110 млрд. дол. на рік, що значно більше від Росії – найбільшої за територією держави світу з населенням близько 150 млн. чоловік. Китай виходить на роль одного із світових лідерів. Індія стрімко збільшує свою частку на одному з найбільш перспективних і високодохідних ринків – програмних продуктів. На сьогодні їх частка сягає близько 20%, а в найближчі 5 років очікується зростання до 50%. Успіх цих країн пояснюється концентрацією зусиль на найбільш перспективних напрямках з погляду перспектив розвитку НТП і світової економіки, оптимальності реалізації наявного інноваційного потенціалу і спричинених цим порівняльних конкурентних переваг на ринку. З урахуванням коливань валютного курсу і секвестрів бюджету в 2014 р., рівень фінансування досліджень і розробок в абсолютних цифрах в Україні приблизно вдесятеро нижчий, ніж у Польщі, у 100 разів нижчий, ніж у Росії, в 1000 разів нижчий, ніж у США. Бюджетне фінансування науки в нас опустилося до позначки, нижчої ніж 0,25% ВВП, що є показником слаборозвинених країн Африки (орієнтир, визначений Лісабонською стратегією для країн ЄС, – 3%).

Загалом основні джерела фінансування НДР в Україні розподіляються між державним бюджетом (понад 48%), бізнесом (30%) та іноземними донорами (близько 22%) [9]. Український бізнес та зовнішні інвестори надають перевагу проведенню досліджень на підприємствах, лише кожне десяте підприємство з технологічними інноваціями придбало зовнішні НДР. Як результат, хоча інновації і впроваджували понад

12% українських підприємств, обсяг реалізованої інноваційної продукції склав лише 3,3% (лише 1,5% – реалізовано за кордон). У країнах Великої сімки кількість підприємств, які впроваджують інновації становить 70-80% [10, с. 22]. Високі місця у світових рейтингах конкурентоспроможності національних економік займають лише ті країни, видатні здобутки яких обумовлені залученням саме інноваційного чинника: Фінляндія, Велика Британія, Нідерланди, Сінгапур, Японія, США, Південна Корея, Ірландія [5, с. 246]. Інновації мають здатність швидко змінювати цілі сектори економіки та приносити величезні економічні, соціальні та фінансові зиски країнам, які створюють для них сприятливе середовище [11]. Тобто для більш ефективної реалізації своїх можливостей підприємства мають переходити від поодинокого освоєння впроваджень нововведень до масштабного комплексного процесу щодо генерування та впровадження інновацій, а саме, стати на шлях інноваційного розвитку.

Нині в Україні домінуючими є виробництва третього та четвертого технологічних укладів (частка яких становить близько 80%), а п'ятого (6-8% загального обсягу виробництва по регіонах) та шостого технологічних укладів (1-3%) частки мізерні. Високотехнологічні виробництва 5-го та 6-го технологічних укладів розташовані головним чином у Київській, Харківській та Львівській областях. Нераціональною також є і структура товарного експорту, в якій частка готових виробів становить 10-15%, частка сировини та напівфабрикатів – 85-90% (у світовому експорті товарів готові вироби займають 77,5%, сировина та напівфабрикати – лише 12,5%) [4, с. 33]. Слід зазначити, що відмічені тенденції потребують створення необхідних передумов для активізації інноваційно-інвестиційних процесів підприємств. Нині спостерігається стримування інноваційної діяльності підприємств. Створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, а також використанням раціоналізаторських пропозицій займалися лише 2283 підприємства, майже дві третини з них це промислові підприємства. При цьому, третина промислових підприємств, які займалися передовими технологіями, зосереджена у м. Києві, 12,8% – у Харківській, 10,1% – Дніпропетровській, 8,4% – Донецькій, 3,9% – Луганській, 3,4% – Миколаївській областях. Світ не пригальмує в своєму поступу, щоб дати підприємствам можливість озирнутися. Нині підприємства України характеризуються технологічною відсталістю від більшості інших країн за показниками економічного розвитку: 69 місце за індексом конкурентоспроможного зростання (Growth Competitiveness Index), 83 місце з 99 країн за індексом технологічного розвитку рівня (Technology Index), 52 місце з 134 – у сфері формування факторів інноваційного розвитку і 65 – за оснащеністю сучасними технологіями. Міжнародні експерти визначають 4 чинники низької інноваційної активності вітчизняних підприємств: домінуюча частка традиційних галузей, які не є науково інтенсивними; висока інфляція, коливання курсу, високі процентні ставки не створюють сприятливого інвестиційного

клімату; існуючі інструменти підтримки інновацій (інвестиційні фонди, технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій тощо) обмежені у фінансових можливостях; для банків більш привабливим є кредитування інших видів підприємницької діяльності [12]. Керівники підприємств серйозною перешкодою вважають занадто високі ризики та первинні витрати на інновації, невизначений попит на інноваційну продукцію та наявність сильних конкурентів. Нині, «...щоб втримати конкурентоспроможну позицію, все більше підприємств розробляють нові бізнес-моделі, підкріплюючи свої нововведення стратегічним інструментарієм» [13, с. 2].

Останніми роками зростання інноваційно-інвестиційного потенціалу вітчизняних підприємств відбувається на старих потужностях за рахунок переважно екстенсивних чинників, а це приводить до того, що технологічні нововведення поступово замінюються дешевою робочою силою, що загрожує системним відривом економіки підприємств України від передових країн через несумісність технологій, економіки, соціальних умов тощо. Водночас, за кількістю вчених і інженерів, що працюють у галузі НДДКР, на мільйон жителів Україна посідає перше місце у світі (6761 осіб), Японія – 5777, США – 3732. Однак це співвідношення в Україні постійно зменшується, зменшується і кількість виконуваних ними розробок. Крім того, частка прийнятих інноваційних ідей із всієї їх кількості в Україні не перевищує 20%, тоді як у Японії вона становить 68%, США – 52%, Швеції – 45%, Польщі – 30%.

Управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства це сукупність засобів і методів спрямованого впливу, що знаходяться у постійній динамічній трансформації під впливом зовнішніх та внутрішніх умов з орієнтацією на раціональне використання їх фінансових ресурсів, і забезпечення необхідних пропорцій функціонування виробництва через взаємозв'язок його суб'єктивних та об'єктивних складових елементів. Управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства відбуваються під впливом низки чинників. За баченням Смеричевської С. В. та Сидича О. В., найбільш визначальними з них можна вважати: розвиненість систем стимулювання та адекватності маркетингових заходів; інноваційний клімат держави; якість прийняття рішень з інноваційно-інвестиційних заходів; гнучкість організаційно дизайну та управління інноваційними та інвестиційними процесами; специфіка інноваційної та інвестиційної діяльності підприємства; сучасне інформаційне забезпечення інноваційно-інвестиційного процесу [8].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Здійснене дослідження дозволяє окреслити інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства як наукову категорію, яка відображає методологічні основи багатьох реальних процесів і явищ, що відбуваються на підприємстві в економічному просторі. Підприємства, що зробили наголос на

інновації, мають удосконалювати свою виробничу базу, систему матеріально-технічного забезпечення, оптимізувати структуру збутової мережі і систему руху товарів, адаптуючи їх до змін ситуації на ринку. Одночасно з цим має відбуватися перебудова організаційних структур управління, мають набувати досвіду робітники та спеціалісти, має налагоджуватися система зв'язків з економічними контрагентами, створюватися та зміцнюватися імідж. На цій основі будуть розширюватися адаптаційні можливості підприємств до змін ринкового середовища. А це надасть змогу реалізувати нові ринкові можливості, проникнути в нові сфери діяльності, які раніше для підприємства були недоступними. Рішення про доцільність виконання конкретних управлінських дій повинні прийматися на підставі оцінки достатності інноваційного потенціалу, а також ступеня взаємної відповідності його складових один одному:

- аналізується відповідність техніко-економічних характеристик інноваційного товару і методів його просування на ринок (товарної, цінової, збутової політики, а також політики стимулювання збуту) потребам і запитам споживачів, рівню конкуренції і т.п. з урахуванням тенденцій їх зміни;
- виявляються потреби споживачів (у тому

числі приховані або потенційні) у змінах (диференціації) характеристик товару і методів їх просування на ринку;

– виконується аналіз досягнень науки і техніки у вибраній галузі діяльності, аналізується можливість удосконалення або розробки нових товарів, удосконалення методів організації виробництва і збуту;

– розглядається технічна можливість і економічна доцільність виготовлення і просування на ринку нових товарів, впровадження нових методів організації виробництва і збуту, що спрямовано на забезпечення більшого ступеня задоволення споживачів з метою отримання прибутку.

Однак оцінка достатності інноваційно-інвестиційного потенціалу має певну специфіку, вона полягає в тому, що розробка інновацій у багатьох випадках пов'язана зі створенням товарів, аналогів яким раніше просто не існувало. У цих умовах можна оперувати тільки імовірнісними поняттями, оскільки існує значна невизначеність майбутніх потреб і запитів споживачів, майбутніх дій конкурентів, що й окреслює горизонти перспектив подальших досліджень із цієї проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / Архипов А., Городецкий А., Михайлов Б. // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36-44.
2. Бабанова Ю. В. Инновационный потенциал – основа экономической безопасности в условиях кризиса / Научная библиотека Челябинского государственного университета [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lib.csu.ru/vch/147/023.pdf>.
3. Дарнопих Г. Ю. Елементи системи національної економічної безпеки держави / Г. Ю. Дарнопих // Економічна безпека: проблеми і стратегія забезпечення в Україні. – Харків: ХІБМ, 1998. – С. 9-17.
4. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи: [аналітична доповідь] / [за ред. Я. А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2009. – 52 с.
5. Івченко В. Становлення та розвиток національної інноваційної системи України як передумови побудови конкурентоспроможної економіки держави / В. Івченко // Стратегія розвитку України. – 2007. – № 1/2. – С. 246-252.
6. Кочетков С. Оценка инновационного потенциала промышленных предприятий / С. Кочетков // Экономист. – 2006. – № 5. – С. 34-38.
7. Політологічний енциклопедичний словник / [упоряд. В. П. Горбатенко]; за ред. Ю. С. Шемшумченка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
8. Смеричевська С. В. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства / Смеричевська С. В., Сидич О. В. // Матеріали Другої науково-практичної конференції «Альянс наук: вчений вченому» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.confcontact.com/Okt/18_Smerich.php.
9. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні», 2013 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
10. Шнипко О. Інноваційне становище України: Проблеми та перспективи / О. Шнипко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 2. – С. 22-24.
11. Європа 2020. Цілі: наукові дослідження і розробки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/15_research_development.pdf.
12. Платформа наукової та інноваційної політики і систем / Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс] – Режим доступу http://erawatch.jrc.ec.europa.eu/erawatch/opencms/information/country_pages/ua/country.
13. Jay L. Abraham MetaMorphic Innovation: a Power Tool for Breakthrough Performance / Jay L. Abraham, Daniel J. Knight // Strategy & Leadership. – 2000 – V. 28 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ergen.gr/files/Metamorphic_Innovation.pdf.

**Гудзь Елена Евгеньевна
ИДЕНТИФИКАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Целью статьи является обобщение современных концепций идентификации и управления инновационно-инвестиционным потенциалом предприятия, разработка авторского подхода и определение направлений и возможностей по эффективности достижения успешного инновационно-инвестиционного развития каждого предприятия в новых реалиях и измерениях экономического пространства. Проведен обзор и охарактеризованы современные концепции идентификации инновационно-инвестиционного потенциала, раскрыто его значение, роль и определены его составляющие. Акцентируется, что высокая динамика общественных потребностей, научно-технического прогресса, интенсивность конкуренции и другие факторы среды требуют от всех участников рынка активизации инновационно-инвестиционной деятельности. Обосновано, что инновационно-инвестиционный потенциал предприятия представляет собой сложную совокупность тех составляющих его материальных, нематериальных и финансовых ресурсов, которые оно использует и может привлечь для внедрения инноваций, как ресурс; при этом, возможно, оставляя определенную их часть в качестве накопленного и неиспользованного резерва. Элементами инновационно-инвестиционного потенциала предприятия есть: рыночная, интеллектуальная, кадровая, технологическая, информационная, интерфейсная, научно-исследовательская, финансовая, организационно-управленческая составляющие. Рассмотрены составляющие характеризуют инновационно-инвестиционный потенциал предприятия и определяют возможности предприятия развиваться инновационным путем. Анализ инновационно-инвестиционного потенциала в разрезе его составляющих элементов позволяет разработать процедуры оценки его достаточности для продвижения на рынок конкретных инноваций. Рассмотрены современные подходы к оценке, формирования и управления инновационно-инвестиционным потенциалом предприятия в условиях кризисных деформаций экономического пространства. Отмечено низкую инновационно-инвестиционную активность отечественных предприятий и их технологическую отсталость. В последние годы рост инновационно-инвестиционного потенциала отечественных предприятий происходит на основе старых мощностей за счет преимущественно экстенсивных факторов. Предложен авторский подход и обозначены возможности гармонизации управления инновационно-инвестиционным потенциалом предприятия. Акцентируется, что решение о целесообразности выполнения конкретных управленческих действий должны приниматься на основе оценки достаточности инновационного потенциала, а также степени взаимного соответствия его составляющих друг другу.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционный потенциал, предприятие, управление, идентификация.

Hudz' O.

IDENTIFICATION AND MANAGEMENT OF INNOVATION AND INVESTMENT POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

The aim of the article is a synthesis of modern concepts of identification and management of innovation and investment of enterprise potential, development of the author's approach and outlining of directions and opportunities for efficiency of achieving successful innovation and investment development of each company in the new realities and dimensions of economic area. Modern concepts to identify innovation and investment potential have been overviewed and characterized, its importance has been revealed, role and constituents have been defined. It has been accented that the high dynamics of social needs, scientific and technological progress, the intensity of competition and other environmental factors require from all market participants to intensify innovation and investment activities. It has been proved that innovation and investment potential of the enterprise is a complex set of components of its tangible, intangible and financial resources that it uses and can involve for perception and development of innovation as a resource, possibly leaving some of their savings unused as reserve for the future. The components of innovation and investment potential of the company are as follows: market intellectual, human resources, technology, information, interface, research, financial, organizational and managerial components. The components characterize innovation and investment potential of the business and the opportunities for the company to develop innovative ways. Analysis of innovation and investment potential according to the identified components makes it possible to develop procedures for its adequacy to develop and market promotion of specific innovations to optimize their choice. Modern approaches to the assessment, development and management of innovation and investment potential of the company in crisis strains of economic area have been considered. Low innovation and investment activity of national enterprises and their technological backwardness have been marked. In recent years, the growth of innovation and investment potential of Ukrainian enterprises takes place using older facilities mainly due to extensive factors. The author's approach has been suggested and the possibility of harmonization of innovation and investment potential of the company has been outlined. It has been accented that a decision to perform specific administrative actions should be taken on the basis of assessment of the adequacy of the innovation potential and degree of consistency of its components to each other.

Keywords: innovation and investment potential, enterprise, management, identification.

Одержано 13.03.2015 р.

ДІАГНОСТИКА ЗДАТНОСТІ ВИРОБНИЧОГО ПЕРСОНАЛУ ЩОДО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Доведено актуальність теми дослідження, базуючись на головних принципах діяльності підприємств - провідниками усіх нововведень є людина, її здібності, потреби та людські цінності, що формуються під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. Згідно поставленої мети дослідження щодо означення напрямів проведення комплексної діагностики здатності виробничого персоналу забезпечувати сталий інноваційний розвиток, поставлено завдання визначити роль людського фактору та способи сатисфакції персоналу інноваційною діяльністю. Використання діалектичних та логістичних загальнонаукових та специфічних методів дослідження дозволило обґрунтувати теоретико-методичні та практичні рекомендації щодо проведення діагностики здатності персоналу щодо інноваційного розвитку підприємства. Звернено увагу на існування розподільної цінності на підприємствах, правильне керування якою може забезпечити позитивне досягнення задач, що висуваються до інноваційного розвитку. Обґрунтована необхідність діагностики причин й наслідків відхилень від визначених орієнтирів інноваційного розвитку. До такої оцінки залучено кількісні та якісні показники із врахуванням емоційного й психологічного стану працівників. Виділені групи чинників, що перешкоджають інноваційному розвитку персоналу та обмежують виконання поставлених задач, окреслюють наслідки не виконання поставлених орієнтирів та рівні незадоволення персоналу своєю роботою. Означено легітимний і нелегітимний характер здійснення інновацій та охарактеризовано методи виявлення нелегітимної інноваційної діяльності. Результати дослідження дозволили отримати наукову новизну, яка ґрунтується на нових науково-методичних підходах щодо визначення специфіки діагностики здатності виробничого персоналу до інноваційного розвитку підприємства, виходячи з врахування цінностей та пріоритетів, які ставить перед собою підприємство та необхідності їх врегулювання відповідно до умов соціально-економічного розвитку в країні та розподільних цінностей суспільства й кожної людини. Практична цінність визначається можливістю вирахувати рівень нелегітимної інноваційної діяльності на підприємстві із залученням прямих і непрямих методів дослідження та причин незадоволення і нелояльного ставлення персоналу щодо інноваційного розвитку, які спонукають ухід до тіньового сектору економіки.

Ключові слова: діагностика, виробничий персонал, здатність, потреба, розподільна цінність, інноваційний розвиток

ВСТУП

Сучасний стан економіки в країні потребує активізації інноваційної діяльності всіх суб'єктів підприємництва, усвідомлення необхідності впровадження інновацій з метою забезпечення конкурентоспроможності товарів і послуг, як на вітчизняних, так і на світових ринках.

Постановка проблеми. Провідниками усіх нововведень на підприємствах є людський, інтелектуальний капітал, тобто, безпосередньо, виробничий персонал. Ця багатовекторна проблематика актуалізувала наукові дослідження у різних напрямках, галузях та сферах діяльності, дала поштовх для визначення певної специфіки. Але разом з тим розвиток науки і практики, нових форм і методів господарювання вносить певні корективи у методологію досліджень стосовно пошуку більш досконалих інструментів визначення проблем, обмежень у розвитку та означення тих ідеалів, до яких прямує кожна людина в рамках своїх інноваційних можливостей й компетенції. Таке існуюче коло обмежень викликає необхідність оцінювати здатність персоналу та його готовність до сприйняття тих інновацій, що здійснюються на підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переважна більшість наукових розробок з

проблематики інноваційної діяльності надають ключове значення оцінюванню рівня інноваційної діяльності підприємств щодо визначення їх конкурентних переваг [1, с. 325-340]. Проте ще й досі не знайдено шляхів комплексного розв'язання проблемних питань стосовно людського чинника інноваційного розвитку, пошуку оптимальної відповідності знань, вмінь та навичок персоналу можливостям існуючого устаткування, технологій, структури управління і таке інше, що не завжди можливо розв'язати тільки збалансуванням інтересів усіх зацікавлених в інновації осіб [2, 3, 4, 5].

Мета статті (постановка завдання) полягає у означенні напрямів проведення комплексної діагностики на підприємстві щодо здатності виробничого персоналу забезпечувати сталий інноваційний розвиток та визначенні ролі людського фактору у процесі сатисфакції такою діяльністю.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У результаті узагальнення існуючих теоретико-методологічних підходів до визначення інноваційного розвитку [6, с. 62-68; 7], можна визначити, що під ним у широкому сенсі розуміються закономірні зміни в діяльності підприємства, пов'язані зі створенням удосконалених конкурентоздатних технологій,

продукції, послуг; прийняттям організаційно-економічних, технічних, виробничих, адміністративних, комерційних та інших рішень, які суттєво покращують структуру, якість виробництва й соціальну сферу. У вузькому сенсі – інноваційний розвиток є перехід одного інноваційного процесу в інший, більш досконалий.

Обмеження у інноваційному розвитку існують тільки тоді, коли немає доступу до чогось. У якості цих обмежень можуть виступати будь-які ресурси. Проте ці обмеження формуються в уявленні людини шляхом задоволення її бажань, у тому числі відносно тих інноваційних спрямувань, що відбуваються на підприємстві. Чим більше розвинутий персонал на підприємстві, тим менше існує обмежень. Ця розвиненість може бути зафіксована на рівні фізичних можливостей людини. А от щодо духовних, то на рівні підприємства – може бути обмежена тільки компетентністю. Бо людські бажання безмежні [8, с. 251-252].

Щодо здатності персоналу до інноваційного розвитку, то це така властивість особи, що є умовою успішного здійснення певного роду діяльності [9], вона обмежується тими властивостями індивіда, які визначають його можливості, нахили, спроможності здійснювати інновації. Окрім того, здатність – це комплексне організаційне утворення, що пов'язане з людськими потребами. Рівні розвитку здібностей й потреб суттєво різняться. Тому виникає потреба у частковому відтворенні (поповненні), або у повній заміні недостатньо розвинутих здібностей і потреб людини. Тобто завжди існує необхідність їх компенсації. У кожному окремому випадку мають місце не тільки кількісні, але й якісні зміни, діагностика яких є важливою умовою, щоб приймати правильне рішення щодо протікання та передбачення результатів інноваційного розвитку підприємства.

У більшості випадків потреби людини пов'язані з її бажання та тими людськими цінностями [10], що ототожнюються з сучасними вимогами суспільства та соціальними орієнтирами на підприємстві. «Цінність» сприймається переважно більшістю науковців як суб'єктивний образ, що має людський, індивідуальний вимір [11]. Саме тому наразі культивується поняття як «розподільна цінність» [12], що формується на основі розуміння того, що:

а) у нинішньому суспільстві добробут створюється за рахунок розподілу. І той, хто шукає способи зробити ціннішою свою інноваційну діяльність, розподіляє її корисність з можливо більшою кількістю людей – буде мати успіх. Вводячи нові дієві розподільчі механізми, систему мотивації та сатисфакції [13] для виробничого персоналу, можна забезпечити додаткову цінність для людини у вигляді підвищення заробітної плати, додаткових прибутків та інших корисних надходжень не тільки на рівні підприємства, але й за його межами (громади й суспільства, де мешкають працівники).

б) добробут, стабільний інноваційний розвиток – це результат, який пов'язаний зі здатністю ефективного накопичення і збереження [14]. Тому однією з умов стабільності – є ефективна стратегія накопичення на довготривалій основі. Тому без чіткого

планування на короткостроковій і довгостроковій основі, зіставлення плану передбачуваних витрат і прибутків неможливо досягти успіху й упевненості у майбутньому. В зв'язку з цим рекомендується розробляти досить виважено план витрат, знижуючи потреби кожен звітний період мінімум на 10%, та направляти їх на інвестування в ті сфери, які вимагають більшої уваги і впливання додаткових капіталовкладень. Беззаперечно, такою сферою може бути й персонал підприємства, вкладання в його освіту, професійне зростання і таке інше.

в) слід збільшувати додаткові надходження виробничого персоналу шляхом прогресивного їх приросту. І ця прогресивність повинна виражатися не лише в прирості доходів персоналу в експонентній прогресії, а в задоволенні потреб працівника [15] та формуванні його лояльного ставлення [13] до того, що намагаються робити топ-менеджери у напрямі інноваційного розвитку для створення фінансової безпеки, конкурентоздатності та стабільності підприємства. Таке можливо тільки за наявності чітко поставленої мети щодо інноваційного розвитку та врахуванні сучасних тенденцій формування кадрової та соціально-економічної політики на підприємстві.

г) необхідно захищати свої досягнення та надбання (добробут, благополуччя, накопичений дохід). Виробничий персонал почуває себе незахищеними, коли йому є що втрачати. Розуміння цього робить суттєвий вплив на вибір видів й форм інновацій на підприємстві, у тому числі соціальних. Є і інші способи захисту – як створення спеціальних фондів. Слід передбачати не лише отримання додаткових доходів, але і систему мотивації, стимулювання і винагород. Тут працює і соціальна відповідальність, і розвиток виробничої демократії на підприємстві [16], і т.п.

Звідси інноваційний розвиток спонукає розглядати персонал як структурний елемент підприємства, на який впливає його внутрішнє і зовнішнє середовище (табл. 1).

Одним із інструментів досягнення поставлених цілей – є діагностика, яка дозволяє провести комплексне оцінювання результатів інноваційного розвитку підприємства. Не зосереджуючись на існуючих методологіях діагностики, слід підкреслити, що головна її задача зводиться до вимірювання і оцінювання результатів досягнення встановлених орієнтирів інноваційного розвитку на підприємстві. Таке оцінювання може бути як кількісне, так і якісне. Однак, воно має враховувати ще емоційний та психологічний стан працівників. Тобто, діагностика має правильно визначати причини, що не дозволяють персоналу долучитися до інноваційного розвитку підприємства через незадоволеність їх інтересів.

Тому слід досить виважено виділити групи чинників, що перешкоджають інноваційному розвитку персоналу, а значить й підприємству [17, с. 783, 788; 18]. До першої групи слід віднести ті чинники, що визначають причини та обмежувачі виконання поставлених завдань та сатисфакції роботою, до другої – наслідки не виконання встановлених орієнтирів та загального незадоволення інноваційним розвитком, а до третьої – рівні задоволення.

Загальна характеристика чинників, що впливають на інноваційний розвиток підприємства та його персонал

Перелік чинників	Характеристика чинників
Політико-правові	Формують загальну нормативно-законодавчу базу інноваційного розвитку на підприємстві щодо обмеження автономних дій, політики протекціонізму, розвитку демократії і т.п.
Організаційно-управлінські	Впливають через інститути влади на всіх рівнях управління (державному, регіональному і самого суб'єкта господарювання) на зміни в організаційній структурі та управлінні підприємством щодо інноваційного розвитку
Фінансово-економічні	Визначають особливості здійснення інноваційної діяльності з позицій грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики у державі та соціально-економічної та фінансової політики підприємства.
Техніко-технологічні	Впливають на розвиток матеріально-технічної бази підприємств та його виробничого персоналу; прогресивних технологій в галузі виробництва та управління; комунікаційних технологій і систем, форм організації праці; впровадження сучасних (світових) норм і стандартів.
Соціально-культурні	Визначають спектр перетворень у напрямках: а) проведення соціальної політики відповідно інноваційного розвитку, б) демографічних змін; в) переоцінки суспільних та індивідуальних цінностей; г) розширення кола бажань працівників, які приймають участь в управлінні підприємством та розв'язанні задач стратегічного інноваційного розвитку; г) інтеграції трудових проблем; д) задоволення екологічних вимог та інших.

Джерело: розроблено автором

Стосовно останнього, то рівні задоволення можна розглядати як:

– прогресивний – коли виробничий персонал відчуває певне задоволення загалом;

– стабільний – виникає, коли знижується рівень прагнень персоналу, відчувається певний дискомфорт у задоволенні інтересів усіх працюючих і необхідність знайти способи пристосування до негативної ситуації;

– смиренний описується ситуацією, коли виробничий персонал налаштовується на певні негативи і змиряється з тим станом справ, що є на підприємстві;

– конструктивний – характеризується прагненнями персоналу змінити ситуацію, хоча існує певна терпимість, досада щодо намагань керівництва щось змінити. Проте усі промахи набувають осмислення і саме це приводить до зміни ситуації на підприємстві;

– фіксований – підтримує певний рівень прагнень виробничого персоналу на підприємстві, проте незадоволеність балансує на межі терпимості. Це самий небезпечний рівень, який може привести до певного негативу на підприємстві і зовсім відключає у індивідуума бажання думати та щось робити;

– псевдозадоволеність – це рівень, на якому через жорсткі соціальні стандарти, виробничі норми й нормативи виникає викривлене сприйняття реальної ситуації щодо інноваційного розвитку на підприємстві. Людина постійно знаходиться у стресовій ситуації через встановлені обмеження і псевдо сприйняття вмотивованості виконувати поставлені завдання щодо інноваційного розвитку.

Крім того, необхідно розрізняти легітимний та нелегітимний інноваційний розвиток. Саме сучасні інструменти діагностики інноваційного розвитку мають виявити ступінь нелегітимної діяльності підприємства. Дослідження нелегітимного

(неформального) сектору економіки [19], з яким пов'язаний й інноваційний розвиток, – це той аспект, що має достатньо глибинні та різнопланові корені, тому шукати причини і тенденції його поширення слід у різних сферах діяльності підприємства, держави і людини, а, особливо, – у соціальній. Для цього потрібні довгострокові спостереження за зміною цінностей й пріоритетів розвитку не тільки на підприємстві, але і у регіоні та державі.

Традиційно, для виявлення нелегітимного розвитку використовуються прямі й непрямі методи дослідження:

– перші, у більшості випадків, базуються на опитуванні респондентів стосовно частки їх роботи за сумісництвом [20, с. 22; 21, с. 271; 23].

– другі – використовують систему індикаторів, таких як попит на гроші, рівень інфляції, рівень податкового тягаря і т. ін. [21, с. 271; 22, 23, 24]. Але найбільш привабливими в цьому плані є модельні гіпотези, які базуються на аналізі схованих змінних, що впливають на збільшення масштабів та сприяють руху у бік неформального розвитку економіки підприємства. При чому ці змінні – різні для кожного окремого випадку та враховують вплив факторів [21, с. 32-43; 25, 26, 27]: праці (витрати робочого часу, зайнятість працівників, продуктивність праці і т. ін.), виробництва (темпи його зростання, використання ресурсів та устаткування та інші), загальні макроекономічні індикатори (обсяги валового внутрішнього продукту, грошової маси, темпи зростання інфляції, податковий тягар і т.п.) та інші.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Різні підприємства – мають різні діагнози щодо інноваційного розвитку та різні стани на момент діагностування. Тому мають бути для кожного

підприємства і свої способи діагностики готовності персоналу щодо інновацій.

Кожна окрема галузь виробництва та її рівень – визначає свій набір чинників, що впливає на рівень інноваційного розвитку та створює необхідність формування своєї особистої моделі діагностування, з урахуванням обсягів її легітимності.

В процесі діагностики існує потреба щодо врегулювання цінностей, які ставить на перший план підприємство у відповідності з умовами інноваційного розвитку та держава відповідно до розподільної цінності кожного громадянина суспільства. Тому

перспективи подальших досліджень пов'язані:

1) з трансформацією механізмів формування цінностей виробничого персоналу підприємств в умовах глобальних викликів, інтернаціоналізації діяльності підприємств, жорсткої конкуренції та необхідності налаштовуватися на ті обмеження, які продиктовані складною соціально-економічною ситуацією в країні;

2) оцінкою можливостей підприємства відповідати усім викликам та ідентифікацією індивідуальних, колективних і національних пріоритетів до розподільних цінностей суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Труніна І. М. Забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності / І. М. Труніна: Монографія. – Харків: Вид-во «Точка», 2013. – 436 с.
2. Ткаченко О. А. Удосконалення системи мотивації праці в умовах інноваційного розвитку економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / О. А. Ткаченко. – Кіровоград: Кіровоградський національний технічний університет, 2014. – 21 с.
3. Літвінова І. М. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / І. М. Літвінова. – Северодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2015. – 20 с.
4. Уварова Ю. М. Удосконалення управління інноваційними процесами на підприємстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Ю. М. Уварова. – Северодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2015. – 21 с.
5. Мархайчук М. М. Оцінювання інвестиційної привабливості підприємства з урахуванням балансу інтересів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / М. М. Мархайчук. – Луганськ: СХУ ім. В. Даля, 2014. – 21 с.
6. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Акофф. – М.: Прогресс, 1985. – 328 с.
7. Абібуллаєв М. С. Методи забезпечення інноваційного розвитку підприємств (за матеріалами промислових підприємств Автономної Республіки Крим): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами / М. С. Абібуллаєв. – Київ: КНЕУ, 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/531/index-1649265.html>.
8. Калинеску Т. В. Налоговый федерализм: украинские реалии и компромиссы / Т. В. Калинеску // Налоги и налогообложение. Палитра современных проблем: монография для магистрантов, обучающихся по программам направления «Финансы и кредит» / [И. А. Майбуrows и др.]; под ред. И. А. Майбуrowa, Ю. Б. Иванова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. – С. 251-258.
9. Способности // Википедия. Свободная энциклопедия. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D1%EF%E1%EE%E1%ED%E1%F2%E8>.
10. Калинеску Т. В. Качество жизни как характеристика социально-экономических потребностей и ценностей славян / Т. В. Калинеску // Вестник КИГИТ (Камский институт гуманитарных и инженерных технологий). Серия 8. Инновационные методы и технологии в экономике и управлении народным хозяйством. – 2013. – № 08(38). – С. 51-67.
11. Человеческое измерение ценности [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.textfighter.org/teology/Philos/gurevich/imeyuschee_chelovecheskoe_izmerenie_tsennost_tsennosti.php.
12. Распределительная система будущего. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://bookap.info/book/robbins_razbudi_v_sebe_ispolina/gl134.shtm.
13. Калінеску Т. В. Сатисфакція лояльності та соціальна відповідальність бізнесу як шляхи задоволення потреб людини / Т. В. Калінеску // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Науковий журнал. – № 11 (153). – Частина 1, 2010. – С. 68-74
14. Калінеску Т. В. Теоретико-методологічне підґрунтя економіки добробуту / Т. В. Калінеску, О. М. Алекса // Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал. - № 3(15), 2014. – С. 82-87.
15. Calinescu T. Progressive taxation as form of social contract / T. Calinescu. // Управление и образование. – Кн. 1. – Том 8. – vol. №1.-2012. - Бургас: Университет «Проф. д-р Асен Златаров», България. – С. 171-175.
16. Калінеску Т. В. Використання рефлексивних технологій для розвитку виробничої демократії на підприємствах / Т. В. Калінеску // Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал. – № 3(7). – 2012. – С. 78-84.
17. Бюссинг А. Мотивация и удовлетворенность / А. Бюссинг // Управление человеческими ресурсами / Под ред. М. Пула, М. Уорнера. – СПб: Питер, 2002. – С. 777-792.
18. Калінеску Т. В. Управління гнучким розвитком підприємств / Т. В. Калінеску // Теорія і практика управління економічним розвитком підприємства: монографія в 2 т. / За заг. ред. О. В. Кендюхова. – Т. 2. –

Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2013. – С. 131-137.

19. Calinescu T. The evaluation of level informal economy / T. Calinescu // Управление и Образование. – Кн. 1. – Том 10. – vol. №1. – 2014. – Бургас: Университет «Проф. д-р Асен Златаров», България. – С. 17-21

20. Соколовська О. В. Розробка методичних підходів по розрахунку рівня неформальної економіки в Україні на регіональному рівні (аналітична записка) / О. В. Соколовська, Д. Б. Соколовський. – Донецьк: ІЕП НПП України, 2013. – 46 с.

21. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка; Передмова та наук. редагування В. М. Федосова. – К.: Либідь, 2000. – С. 233-271.

22. Cagan P. The Demand for Currency Relative to Total Money Supply / P. Cagan // NBER. – 1958. – WP №5783. – 37 p.

23. Gutmann P.M. The subterranean economy / P.M. Gutmann // Financial Analyst Journal. – 1977. – №34(1). – P. 24-27.

24. Tanzi V. The underground economy in the United States: Annual estimate, 1930-1980 / V. Tanzi // IMF Staff Paper. – 1983. – №30(2). – P. 283-305.

25. Schneider F. The Size and Development of the Shadow Economics in the Asia-Pacific / F. Schneider. C. Bajada // Johannes Kepler University Linz. – Working Paper № 0301. – Apr., 2003. – 37 p.

26. Buehn A. Shadow economy and Do it yourself activities: the German Case / A. Buehn, A. Karamann, F. Schneider // Journal of Institutional and Theoretical Economics JITE. – 2009. – P. 701-722.

27. Giles D. Taxes and the Canadian Underground Economy / D. Giles, L. Tedds // Canadian Tax paper. – 2002. – № 106. – 270 p.

Калинеску Татьяна Васильевна

ДИАГНОСТИКА СПОСОБНОСТИ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПЕРСОНАЛА К ИННОВАЦИОННОМУ РАЗВИТИЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Доведена актуальность выбранной темы исследования, которая основывается на главных принципах деятельности предприятий, что проводником всех нововведений является человек, его способности, потребности и человеческие ценности, которые формируются под воздействием факторов внешней и внутренней среды предприятия. Согласно цели исследования, связанной с определением направлений комплексной диагностики способностей производственного персонала обеспечивать устойчивое инновационное развитие, поставлены задачи определить роль человеческого фактора и способы сатисфакции персонала инновационной деятельностью. Выбранные диалектические и логические общенаучные и специфические методы исследования позволили обосновать теоретико-методические положения и практические рекомендации по проведению диагностики способностей персонала относительно инновационного развития предприятия. Уделено внимание существованию распределительной ценности на предприятиях, правильное управление которой может обеспечить позитивное достижение задач, которые выдвигаются к инновационному развитию. Обоснована необходимость диагностики причин и последствий отклонений от установленных ориентиров инновационного развития. Для оценки привлечены количественные и качественные показатели, учитывающие эмоциональное и психологическое состояние работников. Выделенные группы факторов, которые препятствуют инновационному развитию персонала и ограничивают выполнение поставленных задач, характеризуют последствия невыполнения поставленных ориентиров и уровни неудовлетворенности персонала своей работой. Отмечен легитимный и нелегитимный характер осуществления инноваций и указаны методы выявления нелегитимной инновационной деятельности. Результаты исследования позволили получить научную новизну, которая основывается на новых научно-методических подходах к определению специфики диагностики способностей производственного персонала относительно инновационного развития предприятия, исходя из учета ценностей и приоритетов, которые ставит перед собой предприятие и необходимости их урегулирования в соответствии с условиями социально-экономического развития в стране и распределительных ценностей общества и его граждан. Практическая ценность определяется возможностью вычислить уровень нелегитимной инновационной деятельности на предприятии, с привлечением прямых и косвенных методов исследования и выявить причины неудовлетворенности и нелояльного отношения персонала к инновационному развитию, которые порождают уход в теневой сектор экономики.

Ключевые слова: диагностика, производственный персонал, способность, потребность, распределительная ценность, инновационное развитие

Kalinesku T.

DIAGNOSIS OF ABILITY OF PRODUCTION STAFF FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT ENTERPRISES

The urgency of the research has been proved, based on the main principles of enterprises – the man, abilities, needs and human values, which are formed under the influence of factors of external and internal environment of an enterprise are the conductors of all innovations. According to the aim of the research on a definition of areas of comprehensive diagnostic of personnel capability to ensure sustainable innovative development, tasks have been set to define the role of the human factor and the ways of staff satisfaction with innovation activity. The use of dialectical and logistics general and specific research methods made it possible to ground theoretical, methodological and practical recommendations for diagnostic ability of personnel to innovative development of the company. Attention has been paid to the existence of

distributive value in business, proper management of which can provide positive development of tasks imposed on innovative development. The necessity to diagnose the causes and consequences of deviations from certain targets of innovative development has been justified. Qualitative and quantitative indicators have been used in this assessment, taking into account the emotional and psychological state of employees. Selected groups of factors that prevent innovative development of staff and limit the fulfillment of set objectives, outline the consequences of not fulfillment of goals and level of staff dissatisfaction with their work. Basic legitimate and illegitimate features of innovation have been determined and methods of detection of illegitimate innovation have been described. The results of the study have provided scientific novelty, based on new scientific and methodological approaches to determine the diagnostic specificity of production personnel ability to innovative development of the company, based on consideration of the values and priorities that sets the company and the need to regulate it under the terms of the social and economic development in the country and the distribution values of society and every individual. The practical value is determined by the ability to calculate the level of illegitimate innovation at the enterprise, involving direct and indirect methods of investigation and the reasons for dissatisfaction and disloyal attitude of staff to innovative development that encourage entry to the shadow economy.

Keywords: diagnosis, production staff, ability, need, value distribution, innovative development.

Одержано 20.03.2015 р.

УДК 658.8:005.523

Нагорный Евгений Игоревич,
к.э.н., доцент кафедры маркетинга и управления
инновационной деятельностью,
Сумский государственный университет

ПРОБНЫЙ МАРКЕТИНГ ПРОМЫШЛЕННОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ПРОДУКЦИИ: СУЩНОСТЬ, ВИДЫ И ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ

Темой данной научной статьи является раскрытие содержательной характеристики пробного маркетинга как одного из методов повышения уровня рыночной адекватности разработанной промышленной инновационной продукции. Целью данной научной статьи является сущностное определение пробного маркетинга промышленной инновационной продукции, анализ основных видов его реализации, а также их положительных и отрицательных сторон. Для решения поставленных задач были использованы: сравнительный и системно-структурный анализ, метод логического обобщения, факторный анализ и метод экспертных оценок. Основными результатами научного исследования, которые составляют соответственно и научную новизну данного исследования, является то, что: в статье раскрыты научные подходы отечественных и зарубежных ученых по определению понятия пробный маркетинг, и на этой основе предложено его авторское изложение именно для промышленной инновационной продукции; определена необходимость проведения данной процедуры; рассмотрены новые и традиционные виды пробного маркетинга, выделены сильные и слабые их стороны. Для сложной и высоко стоимостной промышленной инновационной продукции с низким коэффициентом повторных закупок предложено использовать виртуальный пробный маркетинг, который позволяет с помощью виртуальной реальности проанализировать реакцию целевых потребителей на предложенную производителем продукцию с целью анализа возможности ее покупки. В исследовании выполнен сравнительный анализ различных видов пробного маркетинга по основным ключевым характеристикам. Предложен авторский научно-методический подход по выбору того или иного вида пробного маркетинга, посредством использования различных критериев отбора. Критериями целесообразности проведения пробного маркетинга являются: затраты на создание опытного образца продукции; стоимость единицы продукции; период эксплуатации продукции; серийность изготовления продукции. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что предложенный метод повышения рыночной адекватности продукции, посредством использования процедуры пробного маркетинга, способствует повышению эффективности инновационной деятельности промышленного предприятия. Дальнейшие исследования должны быть направлены на практическое внедрение процедуры пробного маркетинга в инновационную деятельность отечественных промышленных предприятий, занимающихся разработкой, изготовлением и реализацией инновационной продукции.

Ключевые слова: пробный маркетинг, рыночная адекватность, тестирование, математическое моделирование, лабораторный эксперимент, инновационная продукция.

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. В современных

сложных условиях хозяйствования, отечественной промышленности необходим качественно новый виток развития. Одним из таких импульсов развития должен

distributive value in business, proper management of which can provide positive development of tasks imposed on innovative development. The necessity to diagnose the causes and consequences of deviations from certain targets of innovative development has been justified. Qualitative and quantitative indicators have been used in this assessment, taking into account the emotional and psychological state of employees. Selected groups of factors that prevent innovative development of staff and limit the fulfillment of set objectives, outline the consequences of not fulfillment of goals and level of staff dissatisfaction with their work. Basic legitimate and illegitimate features of innovation have been determined and methods of detection of illegitimate innovation have been described. The results of the study have provided scientific novelty, based on new scientific and methodological approaches to determine the diagnostic specificity of production personnel ability to innovative development of the company, based on consideration of the values and priorities that sets the company and the need to regulate it under the terms of the social and economic development in the country and the distribution values of society and every individual. The practical value is determined by the ability to calculate the level of illegitimate innovation at the enterprise, involving direct and indirect methods of investigation and the reasons for dissatisfaction and disloyal attitude of staff to innovative development that encourage entry to the shadow economy.

Keywords: diagnosis, production staff, ability, need, value distribution, innovative development.

Одержано 20.03.2015 р.

УДК 658.8:005.523

Нагорный Евгений Игоревич,
к.э.н., доцент кафедры маркетинга и управления
инновационной деятельностью,
Сумский государственный университет

ПРОБНЫЙ МАРКЕТИНГ ПРОМЫШЛЕННОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ПРОДУКЦИИ: СУЩНОСТЬ, ВИДЫ И ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ

Темой данной научной статьи является раскрытие содержательной характеристики пробного маркетинга как одного из методов повышения уровня рыночной адекватности разработанной промышленной инновационной продукции. Целью данной научной статьи является сущностное определение пробного маркетинга промышленной инновационной продукции, анализ основных видов его реализации, а также их положительных и отрицательных сторон. Для решения поставленных задач были использованы: сравнительный и системно-структурный анализ, метод логического обобщения, факторный анализ и метод экспертных оценок. Основными результатами научного исследования, которые составляют соответственно и научную новизну данного исследования, является то, что: в статье раскрыты научные подходы отечественных и зарубежных ученых по определению понятия пробный маркетинг, и на этой основе предложено его авторское изложение именно для промышленной инновационной продукции; определена необходимость проведения данной процедуры; рассмотрены новые и традиционные виды пробного маркетинга, выделены сильные и слабые их стороны. Для сложной и высоко стоимостной промышленной инновационной продукции с низким коэффициентом повторных закупок предложено использовать виртуальный пробный маркетинг, который позволяет с помощью виртуальной реальности проанализировать реакцию целевых потребителей на предложенную производителем продукцию с целью анализа возможности ее покупки. В исследовании выполнен сравнительный анализ различных видов пробного маркетинга по основным ключевым характеристикам. Предложен авторский научно-методический подход по выбору того или иного вида пробного маркетинга, посредством использования различных критериев отбора. Критериями целесообразности проведения пробного маркетинга являются: затраты на создание опытного образца продукции; стоимость единицы продукции; период эксплуатации продукции; серийность изготовления продукции. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что предложенный метод повышения рыночной адекватности продукции, посредством использования процедуры пробного маркетинга, способствует повышению эффективности инновационной деятельности промышленного предприятия. Дальнейшие исследования должны быть направлены на практическое внедрение процедуры пробного маркетинга в инновационную деятельность отечественных промышленных предприятий, занимающихся разработкой, изготовлением и реализацией инновационной продукции.

Ключевые слова: пробный маркетинг, рыночная адекватность, тестирование, математическое моделирование, лабораторный эксперимент, инновационная продукция.

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. В современных

сложных условиях хозяйствования, отечественной промышленности необходим качественно новый виток развития. Одним из таких импульсов развития должен

стать выпуск инновационной продукции, которая будет конкурировать не только на национальном, а и на мировом рынке. Однако создание такой продукции, еще не гарантирует ей рыночный успех, поскольку она может не соответствовать запросам целевых потребителей. С целью уменьшения риска возникновения подобной негативной ситуации в мировой практике используют различные методы повышения ее рыночной адекватности. Одним из таких методов может быть пробный маркетинг, который также является одноименным этапом процесса создания инновационной продукции. Этот метод позволяет оценить шансы на рыночный успех промышленной инновационной продукции, еще до момента ее вывода на рынок, и в случае если возникнет ситуация с неадекватной оценкой со стороны потребителей, внести в нее необходимые коррективы.

Анализ последних исследований и публикаций. Пробный маркетинг достаточно известный метод для науки и практики. Среди зарубежных и отечественных ученых, которые его исследовали, следует выделить: Зозулева А., Ильяшенка С., Котлера Ф., Купера Р., Перерву П., Чухрай Н. и др. Однако следует отметить, что на сегодняшний день в трудах как отечественных, так и зарубежных авторов достаточно широко освещены положения, которые касаются пробного маркетинга потребительской продукции, а вопросам повышения рыночной адекватности промышленной инновационной продукции, уделено недостаточное внимание. Именно решению этого вопроса и посвящена данная статья.

Цель статьи (постановка задачи). Целью статьи является сущностное определение пробного маркетинга инновационной промышленной продукции, определение основных видов его реализации, а также их положительных и отрицательных сторон. Не останется без внимания и вопрос, связанный с выбором наиболее эффективного вида пробного маркетинга для того или иного вида промышленной инновационной продукции.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Следует отметить, что в анализируемой научной литературе нет единого определения того, что относится к пробному маркетингу. Так целый ряд ученых (Блайт Дж. [1], Зозулев А. [2], Ильяшенко С. [3], Котлер Ф. [4], Павленко А. [5], Полторак В. [6], Чухрай Н. [7]), понимают под пробным маркетингом: вид эксперимента, этап процесса создания продукции, вид маркетинга, вид испытания – с помощью которых новая продукция и ее маркетинговая программа проходят проверку в условиях, максимально приближенных к рыночным. Ряд ученых вместо пробного маркетинга используют другие по названию, но идентичные по содержанию, формы его определения:

- рыночное тестирование или рыночный тест продукции (Гаркавенко С. [8], Купер Р. [9], Прауде В. [10], Руделиус В. [11], Шив Чарльз Д. [12]);
- рыночная адекватность продукции (Перерва П.

[13]);

- апробация продукции (Федоровский В. [14]);
- испытание в рыночных условиях продукции (Балабанова Л. [15], Дурович А. [16], Завьялов П. [17]).

Авторское определение исследуемого понятия сводится к следующему. Пробный маркетинг промышленной инновационной продукции – это заключительный этап процесса создания продукции, который предусматривает имитацию ее вхождения на участок целевого рынка – ограниченная коммерческая реализация продукции, ограниченному числу репрезентативных потребителей, на одном или нескольких участках (регионах) рынка, в ограниченном числе торговых точек (или через ограниченное число дистрибьюторов) на основе разработанной маркетинговой программы, в условиях максимально приближенных к рыночным. Основная задача – анализ отношения потребителей и рынка в целом к инновационной промышленной продукции, перед полномасштабной коммерциализацией с целью определения ее рыночного успеха. С помощью пробного маркетинга можно протестировать несколько альтернативных маркетинговых стратегий по вхождению продукции на рынок.

При проведении пробного маркетинга инновационная промышленная продукция может быть представлена в форме опытного образца, который наделен рыночными атрибутами и разработанной маркетинговой стратегией. Предмет апробации пробного маркетинга – опытный образец инновационной продукции и маркетинговая стратегия.

Рассмотрим основные виды пробного маркетинга, которые выделяются отечественными и зарубежными учеными, а также выделим основные их преимущества и недостатки (табл. 1).

Традиционный (или стандартный) пробный маркетинг. Предусматривает вывод разработанной инновационной продукции на рынок определенного географического региона (сегмент рынка), который является репрезентативными по отношению ко всему рынку, и на котором реализуется полномасштабная программа маркетинга.

Контролируемый пробный маркетинг. Упрощенный вид традиционного пробного маркетинга, который предполагает создание отдельных специальных панелей – торговых точек, в которых производитель продает инновационную продукцию, устанавливает цены, применяет различные формы стимулирования.

Главной положительной стороной традиционного и контролируемого пробного маркетинга является то, что их проведение осуществляется в реальной обстановке: на имеющийся рынок (или сегмент) выпускают готовый к коммерциализации продукт, который распределяется в имеющийся на рынке торговые точки, а покупателями данного товара являются не надуманные (гипотетические), а реальные потребители.

Пробный маркетинг в форме альфа (бета)-тестов использования продукта. Осуществляется двумя методами. Неформализованный метод – альфа-тест – прототип инновационной продукции демонстрируется целевым потребителям на

эксплуатационных стендах производителя. Формализованный метод – бета-тест – производитель предоставляет потребителям в бесплатное использование пробную партию инновационной продукции, наблюдает, как они ее используют, и

анализирует различные непредвиденные проблемы, возникающие в процессе ее эксплуатации. По результатам определяют намерение потребителей осуществить покупку.

Таблица 1

Преимущества и недостатки различных видов пробного маркетинга (ПМ)

	Преимущества	Недостатки
Традиционный ПМ	1) реальное выведение продукции на существующий рынок; 2) наиболее достоверные результаты; 3) значительная масштабность исследования (несколько городов с большим количеством магазинов)	1) самый дорогой вид ПМ; 2) длительный период реализации; 3) сложность в выборе репрезентативного участка рынка; 4) невозможно протестировать одновременно множество альтернативных проектов; 5) становится известным конкурентам
Контролируемый ПМ	1) меньшие масштабы исследования (например, несколько магазинов в нескольких городах); 2) неплохая достоверность результатов; 3) имеет дело с реально существующими продуктами и рынками	1) данный вид ПМ относится к дорогим и длительным; 2) торговые точки могут не соответствовать тем каналам, которые в дальнейшем будут использоваться; 3) становится известным конкурентам
ПМ в форме альфа(бета)-тестов	1) не раскрывается замысел конкурентам; 2) продукция подвергается реальному эксплуатационному тестированию в течение определенного времени; 3) потребители принимают непосредственное участие в исследовании, и характеризуются высокой заинтересованностью; 4) быстрая оценка перспективности новинки и ее успеха	1) значительные затраты на проведение; 2) сложность в определении того, кому необходимо предоставить прототип продукции в эксплуатацию, через небольшую выборку; 3) сложность в распространении результатов на всю генеральную совокупность; 4) невозможно протестировать маркетинговую стратегию выведения продукции на рынок
ПМ в форме выставок	1) в исследовании участвуют исключительно целевые потребители и дистрибьюторы; 2) невысокие расходы средств и времени, по сравнению с традиционными видами; 3) высокая заинтересованность потребителей и их непосредственное участие; 4) быстрая оценка перспективности новинки и степени ее успеха	1) желание потребителя ознакомиться с продуктом еще не свидетельствует о намерении осуществить покупку; 2) раскрываются замыслы перед конкурентами; 3) некоторые качественные и количественные характеристики не подвергаются тестированию; 4) трудно спрогнозировать объемы продаж – проявленный интерес дистрибьютора еще не говорит об успехе продукции у потребителей
ПМ в форме математического моделирования	1) позволяет еще на более ранних этапах создания продукции, спрогнозировать объем продаж и реакцию потребителей; 2) незначительная стоимость проведения процедуры; 3) не раскрывается замысел конкурентам; 4) возможность одновременно протестировать огромное количество проектов; 5) оперативность – быстрая смена входных условий для получения итогового результата	1) имеет дело с «виртуально» существующими продуктами, рынками, потребителями; 2) необходимо наличие большого массива данных, глубоких знаний о поведении потребителей, особенностях рынка и продукции; 3) требует разработки сложных программ (моделей) для проведения исследования; 4) точность результата исследования зависит от адекватности модели
ПМ в форме лабораторного эксперимента	1) оперативность получения результатов; 2) позволяет сделать быструю оценку перспективности новинки и оценить величину первичного спроса; 3) реальный контакт потребителя с продуктом, однако в искусственно созданных условиях; 4) позволяет оценить влияние ценовых и неценовых факторов на уровень продаж; 5) не раскрывается замысел конкурентам	1) для обработки результатов нужно использовать сложные компьютерные модели; 2) искусственно созданы условия процесса совершения покупки; 3) незначительная выборка потребителей и сложность в ее подборе; 4) результаты лабораторного эксперимента не такие точные и надежные, как развернутые исследования в реальной жизни
Виртуальный ПМ	1) нет необходимости изготовления пробных партий продукта; 2) возможность увидеть новый продукт в 3D измерении; 3) возможность протестировать дорогостоящие продукты, которые изготавливаются единичными тиражами; 4) непосредственное участие потребителей; 5) быстрая смена входных условий, с целью моделирования конечных результатов; 6) оперативность результатов	1) невозможно учесть такие факторы, как вкус, запах, прикосновение, которые важны для потребительских товаров; 2) имитация – никогда не будет реальностью, неизвестно насколько правдива реакция потребителей в таких условиях; 3) сложность написания программы виртуальной реальности и ее относительная дороговизна

Пробный маркетинг в форме отраслевых выставок или выставок для дистрибьюторов. Реализуется в форме презентации продукции целевым покупателям, а также возможным дистрибьюторам. Представители компании-производителя анализируют реакцию на предлагаемые продукты, часто по отношению и к конкурентной продукции. После оценивается интерес и намерения оформить заказ.

В сегодняшних условиях проведение рассмотренных видов пробного маркетинга несколько усложнилось [18]. Это связано с тем, что изменились методы сбора и распространения информации, появились новые сети передачи информации, появились различные социальные сети, позволяющие напрямую обращаться с респондентами и целевой аудитории. Отдельно следует также отметить высокую стоимость и значительную продолжительность проведения традиционных видов пробного маркетинга. В силу этих проблем, а также благодаря появлению компьютерных и сетевых технологий, искусственного интеллекта и Интернета появился *моделируемый пробный маркетинг* или моделируемый пробный рынок. Он основывается на различных математических моделях, которые в свою очередь базируются на огромных массивах данных исследовательских компаний. Данный вид маркетинга имеет три отдельные разновидности.

Пробный маркетинг в форме математического моделирования рынка (маркетинговая модель рынка). С его помощью рынок описывается в виде серии уравнений, или моделей, с n -м количеством входных параметров, которые позволяют спрогнозировать объемы продаж инновационного продукта. Для моделирования рынка используют накопленные ранее данные, а также сложные взаимосвязи между ними. С помощью разработанной модели можно спрогнозировать объемы первоначальных и повторных покупок. Модель рынка строится на определенной «стандартной» оболочке компьютерной программы, с поправкой на специфику рынка, продукта, потребителя.

Пробный маркетинг в форме лабораторного эксперимента (лабораторный пробный рынок или имитационное рыночное тестирование). С его помощью, в лабораторной обстановке эксперты моделируют процесс, благодаря которому репрезентативные целевые потребители узнают о новинке, могут сопоставить ее среди других продуктов конкурентов, а далее осуществляют покупку выбранной продукции. На основании полученных экспериментальных данных эксперты прогнозируют объемы первичного спроса. Если продукцию дальше передать на тестирование потребителям в домашних условиях – можно спрогнозировать объемы вторичного спроса.

Комбинированный пробный маркетинг. Представляет собой сочетание математического моделирования и лабораторного эксперимента. Сначала в лабораторной обстановке, с участием потребителей моделируется процесс совершения покупки, а далее с помощью полученных результатов и искусственно построенной математической модели рынка прогнозируется объем продаж.

В стремительных условиях развития возникают и иные формы пробного маркетинга. Так, для сложной и высоко стоимостной промышленной инновационной продукции, с низким коэффициентом повторных закупок может быть использован *виртуальный пробный маркетинг* (пробный маркетинг в режиме виртуальной реальности). Его суть заключается в том, что с помощью компьютерных сетей (интернета) потенциальных потребителей продукции отдаленно подключают к виртуальному магазину или виртуальному экспериментальному стенду производителя. Далее осуществляется демонстрация продукции и/или моделируется процесс покупки. Основная задача – выявление реакции потребителей на предложенную продукцию с целью анализа возможности ее покупки. Основной особенностью данного вида пробного маркетинга есть то, что целевому потребителю можно показать виртуальный образец продукции, без необходимости ее изготовления.

Основные различия между рассматриваемыми видами пробного маркетинга приведены в табл. 2.

Необходимость принятия решения о проведении той или иной процедуры пробного маркетинга, нами представлено в виде схемы (рис. 1). Критериями целесообразности проведения пробного маркетинга могут быть: расходы на создание опытного образца продукции (S_1); стоимость единицы продукции (S_2); период эксплуатации продукции (S_3); серийность изготовления продукции (S_4); уровень технической и/или технологической сложности изготовления продукции; сравнение расходов на пробный маркетинг с возможными убытками от неудачи продукции на рынке; и другие. Однако чтобы не утруднять анализ, далее рассмотрим применение первых четырех критериев.

Комплексный критерий целесообразности проведения пробного маркетинга рассчитывается по формуле:

$$S^* = (S_1, S_2, S_3, S_4) \quad (1)$$

Единичные критерии целесообразности проведения пробного маркетинга ($S_{1...4}$) могут принимать значения 0 или 1, в зависимости от достаточности или недостаточности показателя того или иного критерия. В нашем случае нулевые значения принимают при низких расходах на создание опытного образца продукции (S_1); низкой стоимости единицы продукции (S_2); коротком периоде эксплуатации продукции (S_3); много- и среднесерийном процессе изготовления продукции (S_4).

Исходя из того, что нами было выбрано 4 единичных критерия, всего существует 16 промежуточных решений, которые объединены в 5 групп управленческих решений о целесообразности проведения процедуры пробного маркетинга.

Рассмотрим их:

I группа – (1,1,1,1) – целесообразен пробный маркетинг в форме виртуальной реальности;

II группа – (1,1,1,0); (1,1,0,1); (1,0,1,1); (0,1,1,1) – моделируемый пробный маркетинг (в форме математического моделирования, лабораторного эксперимента или в комбинированной форме);

III группа – (1,0,1,0); (1,0,0,1); (0,1,1,0); (0,1,0,1);

(1,1,0,0); (0,0,1,1) – пробний маркетинг в форме альфа (бета) - тестов использования;
 IV группа – (1,0,0,0); (0,1,0,0); (0,0,1,0); (0,0,0,1) – пробный маркетинг в форме отраслевых выставок и выставок для дистрибьюторов;
 V группа – (0,0,0,0) – пробный маркетинг по традиционной или контролируемой процедуре.

Таблица 2

Сравнение видов пробного маркетинга

Вид пробного маркетинга (ПМ)	Продукт	Стоимость проведения	Срок проведения	Участие потребителей	Точность результатов
Традиционный ПМ	Реальный	Слишком большая	От 6 мес. до 2 лет	Непосредственное	Очень высокая
Контролируемый ПМ	Реальный	Большая	До 6 мес.	Непосредственное	Достаточно высокая
ПМ в форме альфа(бета)-тестов	Реальный	Средняя	До 1 года	Непосредственное	Высокая
ПМ в форме отраслевых выставок	Реальный / виртуальный	Низкая	Несколько дней	Непосредственное	Средняя
ПМ в форме выставок для дистрибьюторов	Реальный / виртуальный	Низкая	Несколько дней	Отсутствует	Низкая
ПМ в форме математического моделирования	Виртуальный	Низкая	До 3 мес.	Отсутствует	Зависит от адекватности модели
ПМ в форме лабораторного эксперимента	Реальный / виртуальный	Средняя	До 3 мес.	Непосредственное	Средняя
Комбинированный	Реальный / виртуальный	Средняя	До 3 мес.	Непосредственное / отсутствует	Средняя
Виртуальный ПМ	Виртуальный	Средняя	До 1 мес.	Непосредственное	Достаточно высокая

(S ₁ , S ₂ , S ₃ , S ₄)				Период эксплуатации продукции			
				Длинный		Короткий	
				Серийность изготовления продукции			
				Единичное и мелкосерийное производство	Крупно- и среднесерийное производство	Единичное и мелкосерийное производство	Крупно- и среднесерийное производство
Расходы на создание опытного образца продукции	Высокие	Стоимость единицы продукции	Высокая	(1,1,1,1)	(1,1,1,0)	(1,1,0,1)	(1,1,0,0)
			Низкая	(1,0,1,1)	(1,0,1,0)	(1,0,0,1)	(1,0,0,0)
	Низкие		Высокая	(0,1,1,1)	(0,1,1,0)	(0,1,0,1)	(0,1,0,0)
			Низкая	(0,0,1,1)	(0,0,1,0)	(0,0,0,1)	(0,0,0,0)

Рис. 1. Схема принятия решения о целесообразности проведения процедуры пробного маркетинга для товаров промышленного назначения

Окончательное решение о применении того или иного вида пробного маркетинга лежит на менеджменте промышленного предприятия.

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Поиск путей повышения эффективности инновационной деятельности отечественных промышленных предприятий, требует существенного расширения применения маркетинговых принципов и технологий. В частности, это касается разработки и внедрения научно-методических основ повышения уровня рыночной адекватности инновационной продукции в глазах целевых потребителей. В качестве такого метода предложено использовать пробный маркетинг. В исследовании приведено его авторское определение, рассмотрены новые и традиционные виды пробного маркетинга, предложена схема выбора

того или иного вида пробного маркетинга для повышения рыночной адекватности промышленной инновационной продукции. В целом пробный маркетинг позволяет промышленному предприятию протестировать инновационную продукцию и ее маркетинговую программу в условиях реального рынка. Положительные результаты пробного маркетинга после необходимых корректировок дают основания утверждать о готовности инновационной промышленной продукции к выведению на рынок. В последующих исследованиях необходимо раскрыть практическое применение различных видов пробного маркетинга в деятельности отечественных промышленных предприятий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Блайт Дж. Основы маркетинга / Дж. Блайт; [пер. с 2-го англ. изд.] – К. : Знання-Прес, 2003 – 493 с.
2. Зозулев А. Маркетинговые исследования: теория, методология, статистика: учеб. пос. / А. В. Зозулев, С. А. Солнцев. – М. К.: Рыбари, Знання, 2008. – 643 с.
3. Ілляшенко С. М. Товарна інноваційна політика / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 281 с.
4. Котлер Ф. Маркетинговый менеджмент: підручник / Ф. Котлер, К. Л. Келлер, А. Ф. Павленко та ін. – К. : Видавництво «Хімджест», 2008. – 720 с.
5. Павленко А. Ф. Маркетинг: підручник / А. Ф. Павленко, А. В. Войчак. – К.: КНЕУ, 2003. – 246 с.
6. Полторак В. А. Маркетингові дослідження: навчальний посібник / В. А. Полторак. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 387 с.
7. Чухрай Н. І. Маркетинг: підручник / Л. А. Мороз, Н. І. Чухрай. –3-тє вид. – Львів: Видавництво «Інтелект-Захід», 2005. – 276 с.
8. Гаркавенко С. С. Маркетинг: підручник / С. С. Гаркавенко. – [4-те вид., доп.]. – Київ : Лібра, 2006. – 720 с.
9. Роберт Г. Купер. Разработка новых товаров / под ред. М. Бейкера. – СПб. : Питер, 2002. – 1200 с.
10. Прауде В. Р. Маркетинг: навч. посібник / В. Р. Прауде, О. Б. Білий. – К. : Вища шк., 1994. – 256 с.
11. Руделіус В. Маркетинг: підручник / В. Руделіус, О. М. Азарян, Н. О. Бабенко та ін.; ред. О. І. Сидоренко, Л. С. Макарова. – 4-те вид. – К. : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2009. – 648 с.
12. Шив Чарльз Д. Курс МВА по маркетингу / Чарльз Д. Шив, Александр Уотсон Хайэм / пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 717 с.
13. Перерва П. Г. Управління інноваційною діяльністю: підручник / О. А. Старостіна, Н. П. Гончарова, Є. В. Крикавський та ін.; за ред. О. А. Старостіної. – К.: Знання, 2009. – 1070 с.
14. Федоровский В. А. Основы антикризисного маркетинга / В. А. Федоровский. – Николаев : ЭОЛИС, 2000. – 144 с.
15. Балабанова Л. В. Маркетинг: підручник для студ. вищ. навч. закладів / Л. В. Балабанова. – Донецьк, 2002. – 562 с.
16. Дурович А. П. Маркетинг в предпринимательской деятельности / А. П. Дурович. – Мн. : НПЖ «Финансы, учет, аудит», 1997. – 464 с.
17. Завьялов П. С. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицах: учебное пособие / П. С. Завьялов. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 496 с.
18. Моделирование рынка: как спрогнозировать успех нового продукта / Кевин Дж. Кленси, Питер С. Крейг, Марианна МакГерри Вольф; под общ. ред. О. Чернотуба; пер. с англ. А. В. Болдышевой. – Москва: Вершина, 2007. – 272 с.

Нагорний Євген Ігорович

ПРОБНИЙ МАРКЕТИНГ ПРОМИСЛОВОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ: СУТНІСТЬ, ВИДИ І ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Темою даної наукової статті виступає розкриття змістовної характеристики пробного маркетингу, як одного з методів підвищення рівня ринкової адекватності розробленої промислової інноваційної продукції. Метою даної наукової статті є сутнісне визначення пробного маркетингу промислової інноваційної продукції, аналіз основних видів його реалізації, а також позитивних і негативних сторін кожного з них. Для вирішення поставлених завдань були використані: порівняльний та системно-структурний аналіз, метод логічного узагальнення, факторний аналіз та метод експертних оцінок. Основними результатами наукового дослідження, що становлять відповідно і наукову новизну даного дослідження, є те, що: в статті розкрито наукові підходи

вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення поняття пробний маркетинг, і на цій основі запропоновано його авторське визначення саме для промислової інноваційної продукції; визначено необхідність проведення даної процедури; розглянуто нові і традиційні види пробного маркетингу, виділено сильні і слабкі їх сторони. Для складної і високо вартісної промислової інноваційної продукції, з низьким коефіцієнтом повторних закупівель запропоновано використовувати віртуальний пробний маркетинг, що дає змогу за допомогою віртуальної реальності проаналізувати реакцію цільових споживачів на запропоновану продукцію з метою аналізу можливості її покупки. В дослідженні проведено порівняльний аналіз різних видів пробного маркетингу за основними ключовими характеристиками. Запропоновано авторський науково-методичний підхід до вибору того чи іншого виду пробного маркетингу, за допомогою використання різних критеріїв відбору. Критеріями доцільності проведення пробного маркетингу є: витрати на створення дослідного зразка продукції; вартість одиниці продукції; період експлуатації продукції; серійність виготовлення продукції. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що запропонований метод підвищення ринкової адекватності продукції, за допомогою використання процедури пробного маркетингу, сприяє підвищенню ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на практичне впровадження процедури пробного маркетингу в інноваційну діяльність вітчизняних промислових підприємств, що займаються розробленням, виготовленням і реалізацією інноваційної продукції.

Ключові слова: пробний маркетинг, ринкова адекватність, тестування, математичне моделювання, лабораторний експеримент, інноваційна продукція.

Nagorny Y.

TRIAL MARKETING OF INDUSTRIAL INNOVATIVE PRODUCTS: THE ESSENCE, TYPES AND FEATURES OF IMPLEMENTATION

The scientific article aims to disclose the substantial characteristic of trial marketing, as one of methods to increase the market adequacy level of the industrial innovative products. The aim of the article is to provide a definition of trial marketing of industrial innovative products, to analyze the main types of trial marketing and to examine its strengths and weaknesses. To achieve the objectives the following methods have been used: comparative analysis, system analysis and structural analysis, logic synthesis method, factor analysis and expert evaluations method. The main results of research qualifying as a scientific novelty are the following: scientific approaches of national and foreign scientists to definition of concept trial marketing have been discovered; the author's definition of trial marketing for industrial innovative products has been provided; the necessity of trial marketing procedure has been identified; new and traditional types of trial marketing have been considered; the strengths and weaknesses of trial marketing have been analyzed. For complex and high-value industrial innovative products with low coefficient of repeated purchases it has been offered to use virtual trial marketing. It allows by means of virtual reality to analyze the reaction of target consumers to the offered innovative production in terms of purchasing possibilities. The comparative analysis of different types of trial marketing according to the main key characteristics has been carried out in research. Author's scientific and methodical approach to a selection of trial marketing type by using different criteria has been offered. Criteria of trial marketing expediency are the following: the cost of prototype creation; the price of production; a period of product exploitation; mass character of production. The practical significance of the results is that the proposed method of increasing the adequacy of market products through the use of the trial marketing enhances the effectiveness of industrial enterprise innovative activity. Further researches should focus on the practical implementation of trial marketing procedures in innovative activity of national industrial enterprises which are engaged in the development, manufacturing and realization of innovative products.

Keywords: trial marketing, market adequacy, testing, mathematical modeling, laboratory experiment, innovative products.

Одержано 31.03.2015 р.

НЕОБХІДНІСТЬ ОБҐРУНТОВАНОГО ВИЗНАЧЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Метою статті є теоретичне узагальнення і розвиток визначень конкурентоспроможності машинобудівної продукції, а також аргументація необхідності обґрунтованого визначення собівартості виробленої і реалізованої продукції на машинобудівному підприємстві в розрізі асортименту для підвищення її конкурентоспроможності. Для вирішення поставлених у статті завдань були використані загальнонаукові та прикладні методи досліджень: теоретичного узагальнення, системного аналізу, статистичного аналізу. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності визначення конкурентоспроможної продукції машинобудівного підприємства в конкретний час на певному ринку з урахуванням необхідності використання соціально відповідального маркетингового супроводу, а також визначення собівартості реалізованої продукції. Запропоновано методичний підхід та формула для оперативного контролю запасу конкурентоспроможності кожного виробу машинобудівного підприємства на певному ринку в конкретний час. Уточнено перелік факторів конкурентоспроможності машинобудівної продукції в розрізі асортименту, що входять до переліку факторів внутрішнього середовища підприємства. Автором виявлені істотні недоліки діючого «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», яке не містить чітких рекомендацій щодо визначення повної собівартості реалізованої продукції певного виду, а орієнтує лише на розрахунок повної собівартості реалізованої продукції всіх видів за певний період. Обґрунтовано, що наведене визначення засноване на поширеному в США та інших промислово розвинених країнах методі «директ-костинг». У разі неадекватної оцінки собівартості певного свого виробу підприємство невірно оцінює межі безпеки для його конкурентоспроможності на конкретному ринку, та приймає помилкові стратегічні і тактичні управлінські рішення. Аргументована необхідність розробки галузевих методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції в розрізі асортименту для машинобудівних підприємств в рамках управлінського обліку для полегшення його широкого впровадження та ведення на підприємствах.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, собівартість продукції машинобудування, соціально відповідальний маркетинг, контроль конкурентоспроможності.

ВСТУП

Постановка проблеми. У період світової фінансово-економічної кризи, яка негативно позначилася на соціально-економічному розвитку більшості країн, особливої актуальності набувають питання обґрунтованого визначення собівартості виробленої і реалізованої машинобудівної продукції, робіт, послуг (далі, продукції) в розрізі асортименту для ефективного управління її конкурентоспроможністю. Це обумовлено тим, що визначальним фактором при прийнятті рішення про придбання значно частіше стала виступати більш низька ціна продукції, а не її більш висока якість. При цьому, у разі завищення собівартості продукції в порівнянні з дійсною, машинобудівне підприємство не має можливості в умовах конкуренції адекватно знижувати ціни, збільшуючи тим самим її конкурентоспроможність, обсяги реалізації і прибутку. І навпаки, заниження собівартості проти дійсної може призвести до завищення її конкурентоспроможності проти фактичної, невиправданого зниження підприємством цін на свою продукцію і в кінцевому рахунку до банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення конкурентоспроможності і собівартості продукції присвячені роботи І. М. Лифица, Хейвуда Дж. Брайана, Т. Скоуна,

Ю. Брігхема, Дж. Х'юстона, А. Філінкова, А. Д. Шеремета, Ю. Б. Іванова, Є. І. Котлярова, В. М'якоти, О. В. Грищенко, Ж. Рішара, Б. С. Юровського, Д. А. Корнилова та інших вчених [1-9]. Однак, є ще недостатньо розроблені аспекти цієї багатогранної проблеми.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне узагальнення і розвиток визначень конкурентоспроможності машинобудівної продукції, а також аргументація необхідності обґрунтованого визначення собівартості виробленої і реалізованої продукції на машинобудівному підприємстві в розрізі асортименту для підвищення її конкурентоспроможності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Конкурентоспроможність машинобудівної продукції в розрізі асортименту є динамічною комплексною характеристикою, на яку впливає велика кількість чинників. Їх ділять на ті, що залежать та не залежать від підприємства. До чинників, що залежать від підприємства, можна віднести рівень використовуваного для виробництва обладнання, технології та організації виробництва; собівартість і ціну продукції; якість продукції, сервісного і після продажного обслуговування, маркетингового супроводу продукції; наявність необхідного

сертифіката відповідності, сертифіката на систему якості, імідж.

До чинників, що не залежать від підприємства, відносять: кількість конкурентів на ринку, систему оподаткування, курс національної валюти, розмір мита, наявність державної підтримки виробників та/або експортерів, наявність тарифних і безтарифних протекціоністських заходів.

Чинники другої групи особливо сильно впливають на конкурентоспроможність експортованої та імпортованої продукції. Як відомо, навіть найбільш конкурентоспроможна продукція на даному ринку в даний час, в кінці життєвого циклу втратить її та буде знята з виробництва.

Існує велика кількість визначень конкурентоспроможності продукції (товару). Серед них є дуже короткі. Наприклад, Ліфиц І. М. вважає, що: «Конкурентоспроможність – це властивість продукції відповідати вимогам даного ринку у даний час» [1]. Хейвуд Дж. Брайан дає таке визначення: «Конкурентоспроможність являє собою деяку суміш якості, рівня обслуговування, швидкості виконання роботи та зниження витрат» [2]. Більш повне і змістовне визначення, орієнтоване і на високотехнологічну продукцію машинобудування, міститься в Економічному словнику: «Конкурентоспроможність товару – здатність товару відповідати вимогам ринку даного виду товару. Головними складовими конкурентоспроможності є: технічний рівень товару; рівень маркетингу та рекламно-інформаційного забезпечення; відповідність вимогам споживача, технічним умовам і стандартам; організація сервісу, авторського нагляду, гарантійного забезпечення; навчання персоналу сторони, що придбає товар; термін поставки (розробки, створення, продажу), терміни гарантій; ціна, умови платежів; актуальність (своєчасність) появи даного товару на конкретному ринку; політико-економічна ситуація в даному регіоні.

Оцінка конкурентоспроможності проводиться на основі порівняння даного товару з продукцією інших фірм, яка отримала визнання, високу оцінку і володіє в даний період часу високою конкурентною спроможністю» [10]. Однак і в цьому визначенні не зазначена важлива для виробника ознака конкурентоспроможної продукції – бути беззбитковою, а краще – рентабельною на всіх стадіях життєвого циклу, крім стадій розробки і виведення на ринок. Не враховано також необхідність оцінки конкурентоспроможності на кожному ринку, де вона реалізується, крім ринку, на якому всупереч чинному законодавству утворилася монополія, за винятком природної.

В Україні з 2001 року діє Закон «Про захист економічної конкуренції» [11]. Він визначає правові засади підтримки, захисту та розвитку економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності. Наприклад, згідно з пунктом 1 статті 12 Закону «Суб'єкт господарювання займає монополічне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо: на даному ринку у нього не існує жодного конкурента; не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання

щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин». Згідно з пунктом 2 статті 12 Закону, монополічним (домінуючим) вважається становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35 відсотків, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції. У розділі 8 Закону передбачені санкції за порушення суб'єктами господарювання законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді штрафів, примусового розділу суб'єкта господарювання і т. ін.

Не заперечуючи необхідність постійного детального порівняння машинобудівним підприємством своєї продукції з продукцією конкурентів, для оперативного контролю за її конкурентоспроможністю, на нашу думку, більш обґрунтованим є таке визначення, що виділяє найбільш вагомі ознаки: *конкурентоспроможною в конкретний час для машинобудівного підприємства на певному ринку є продукція, яка відповідає діючим стандартам якості, екологічності та безпеки, успішно реалізується з використанням соціально відповідального маркетингового супроводу і є беззбитковою або забезпечує прибуток.* У наведеному визначенні підкреслена необхідність використовувати соціально відповідальний маркетинговий супровід.

У наведеному вище визначенні конкурентоспроможності певного виду машинобудівної продукції на певному ринку підкреслена важлива ознака такої продукції – бути як мінімум беззбитковою або забезпечувати прибуток. Це означає, що її собівартість як мінімум повинна бути рівна або нижче ціни реалізації (без ПДВ та акцизного податку). Тому у даний час конкурентоспроможність продукції певного виду на конкретному ринку буде тим вища, чим більше її запас у відсотках (Зк):

$$З_k = \frac{Ц_c - Ц_b}{Ц_c} \cdot 100, \quad (1)$$

де $Ц_c$ і $Ц_b$ – відповідно середньозважена ціна (без ПДВ та акцизного податку), за якою в даний час продукція продається на ринку і забезпечує прибуток підприємству і ціна продукції (без ПДВ та акцизного податку), при якій вона на даному ринку буде реалізована з нульовою рентабельністю.

В якості періоду часу, за який будуть розраховуватися величини $Ц_c$, $Ц_b$ і $З_k$, залежно від кон'юнктури даного ринку може варіювати від декількох днів до місяця. Цю формулу можна використовувати для оперативного контролю за конкурентоспроможністю продукції певного виду на певному ринку на всіх етапах її життєвого циклу.

У період світової фінансово-економічної кризи, внаслідок зниження купівельної спроможності споживачів, запас конкурентоспроможності продукції більшості промислових підприємств зменшується до нуля. В таких умовах особливої актуальності набувають як питання зниження собівартості продукції за рахунок застосування досягнень НТП та вдосконалення системи менеджменту, так і питання адекватного визначення собівартості. У разі неадекватної оцінки собівартості продукції, що

випускається, підприємства неправильно оцінюють межу безпеки для її конкурентоспроможності на конкретному ринку, і приймають помилкові стратегічні і тактичні рішення. На нашу думку, собівартість реалізованої продукції можна визначити як виражені в грошовій формі явні витрати праці, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів на її виробництво і реалізацію.

З 2000 р основним нормативним документом, що регламентує методологію обліку витрат і визначення собівартості продукції для підприємств усіх видів діяльності та форм власності в Україні, стало «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» (далі по тексту П(С)БО 16) [15]. Воно було розроблено в рамках реформування системи бухгалтерського обліку на основі міжнародних стандартів.

На жаль, П(С)БО 16 має ряд суттєвих недоліків, і не усі з них було усунено. П(С)БО 16 «Витрати» не містить чітких рекомендацій щодо визначення повної собівартості реалізованої продукції певного виду, а орієнтує лише на розрахунок повної собівартості реалізованої продукції всіх видів за певний період. Воно засноване на поширеному в США та інших промислово розвинених країнах методі «директ-костинг» («direkt-cost»). Спочатку в 30-і роки ХХ століття цей метод було засновано на обліку в собівартості продукції тільки прямих витрат. Непрямі ж витрати за всіма видами продукції, що випускається на підприємстві, просто віднімалися з маржинального прибутку, тобто ставилися на рахунок прибутку і збитків. Перевага такого підходу полягала у спрощенні і в підвищенні оперативності розрахунку неповної собівартості продукції. А головний недолік полягав у відсутності інформації про повні витрати на виробництво і реалізацію кожного виду продукції, що випускається на підприємстві.

Вдосконалення даного методу відбувалося в напрямі розширення кола витрат, що враховуються. З непрямих витрат стали виділяти змінні елементи і додавати їх до прямих змінних витрат. Дана обставина свідчить про прагнення зменшити головний недолік наведеного методичного підходу.

Розглянемо основні рекомендації П(С)БО 16. Відповідно до п. 7 П(С)БО 16 «...витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені. Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені» [16]. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам бухгалтерського обліку.

Крім того, дотепер згідно із п.11. «...собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат. До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати» [16].

А відповідно до п. 17 П(С)БО 16 витрати, пов'язані з операційною діяльністю, які не включаються до собівартості реалізованої продукції, поділяються на адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати.

Таким чином, згідно зі П(С)БО 16 собівартість реалізованої продукції повинна відображати тільки її неповну виробничу собівартість (без загального господарських (адміністративних) і невиробничих (витрат на збут) в порівнянні з попереднім нормативним документом [16]. Це не має теоретичного обґрунтування, бо на виробничому підприємстві адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати, в основному пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції. До 2002 року не було скасовано «Типове положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) в промисловості» [16], яке передбачало включення в собівартість продукції не тільки змінних (прямих), але і розподіл між окремими виробами всіх постійних (непрямих) витрат. Деякі підприємства продовжують їх використовувати до теперішнього часу. Можливо через недоліки П(С)БО 16 діяли обидва документи.

Порядок калькулювання собівартості продукції машинобудівних та інших видів виробничих підприємств промисловості істотно залежить від особливостей технології, автоматизації та організації виробництва. Тому доцільно розробляти галузеві методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції в рамках управлінського обліку для полегшення його ефективного впровадження і ведення на підприємствах. Цей документ повинен орієнтувати підприємства на обґрунтоване відображення в собівартості виробів кожного виду не тільки прямих, але й непрямих витрат.

Автор поділяє точку зору А. Д. Шеремета та інших авторів, які аргументують необхідність такого обліку для кожного виробничого підприємства [4]. Своєю чергою підприємства зможуть їх самостійно вдосконалювати з урахуванням специфіки продукції, технології, рівня автоматизації виробництва та системи управління.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті обґрунтовано визначення конкурентоспроможної продукції машинобудівних підприємств в конкретний час на певному ринку з урахуванням необхідності використання соціально відповідального маркетингового супроводу, а також визначення собівартості реалізованої продукції. Запропоновано методичний підхід та формула для оперативного контролю запасу конкурентоспроможності кожного виробу машинобудівного підприємства на певному ринку в конкретний час. Доведено, що П(С)БО 16 не призначене для оцінки точної собівартості реалізованої продукції підприємства в розрізі асортименту. Аргументовано доцільність формування галузевих методичних рекомендацій з планування, обліку і

калькулювання собівартості продукції в розрізі асортименту в рамках управлінського обліку для полегшення його ефективного впровадження і ведення на підприємствах. Цей документ повинен орієнтувати

підприємства на якомога більш обґрунтоване відображення в собівартості виробів кожного виду не тільки всіх прямих, але й непрямих витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лифиц И. М. Теория и практика оценки конкурентоспособности товаров и услуг / И. М. Лифиц. – Москва: Юрайт-М, 2001. – 221 с.
2. Хейвуд Дж. Брайан. Аутсорсинг: в поисках конкурентных преимуществ: пер. с англ. / Дж. Брайан Хейвуд – М.: «Вильямс», 2002. – 176 с.
3. Филинков А. Размеры предприятий и себестоимость продукции / А. Филинков // Экономика Украины. – 2003. – № 9. – С. 42-46.
4. Управленческий учет: учеб. / под ред. А. Д. Шеремета – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 429 с.
5. Иванов Ю. Б. Реформированная себестоимость (калькулирование в промышленности) / Ю. Б. Иванов, Е. В. Котляров // Украинский деловой еженедельник «Бизнес». – 2001. – № 20/1. – С. 45-51.
6. Иванов Ю. Б. Развитие нормативной базы определения себестоимости продукции промышленных предприятий как фактор повышения ее конкурентоспособности / Ю. Б. Иванов, А. Ю. Орлова // Экономика промышленности. – 2010 – №2(50) – С.92-97.
7. Иванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток: монографія / Ю. Б. Иванов, П. А. Орлов, О. Ю. Иванова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 352 с.
8. Мякота В. Себестоимость продукции от выпуска до реализации / В. Мякота – Х.: Фактор, 2002. – 264 с.
9. Корнилов Д. А. Методика оценки потребительских характеристик товара (на примере автомобилей) / Д. А. Корнилов // Актуальные аспекты экономики, менеджмента и образования: сборник материалов Российской научно-практической конференции. – Н. Новгород, 2011. – С. 10-22.
10. Коллекция словарей и энциклопедий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gufo.me/content_eco/konkurentosposobnost-tovara-2751.html.
11. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14/page2>.
12. Орлов П. А. Проблемы социальной ответственности субъектов хозяйствования и маркетинга в условиях его инновационного развития: Монография / За загальною редакцією професора Г. Г. Півняка. – Д.: НГУ, 2014. – Т.1 – С. 545-553.
13. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D1%83>.
14. Daimler официально признался в коррупции [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.autoweek.com.ua/news/2010/04/02/093627.html>.
15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
16. Про затвердження Типового положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/473-96-%D0%BF>.

Орлова Алла Юрьевна

НЕОБХОДИМОСТЬ ОБОСНОВАННОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЕГО КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Целью статьи является теоретическое обобщение и развитие определений конкурентоспособности машиностроительной продукции, а также аргументация необходимости обоснованного определения себестоимости произведенной и реализованной продукции на машиностроительном предприятии в разрезе ассортимента для повышения ее конкурентоспособности. Для решения поставленных в статье задач были использованы общенаучные и прикладные методы исследований: теоретического обобщения, системного анализа, статистического анализа. Научная новизна исследования заключается в следующем. Обосновано определение конкурентоспособной продукции машиностроительного предприятия в конкретное время на определенном рынке с учетом необходимости использования социально ответственного маркетингового сопровождения, а также определение себестоимости реализованной продукции. Предложен методический подход и формула для оперативного контроля запаса конкурентоспособности каждого изделия машиностроительного предприятия на определенном рынке в конкретное время. Уточнен перечень факторов конкурентоспособности машиностроительной продукции в разрезе ассортимента, зависящие от предприятия. Автором выявлены существенные недостатки действующего «Положение (стандарт) бухгалтерского учета 16 «Расходы», не содержит четких рекомендаций по определению полной себестоимости реализованной

продукции определенного вида, а ориентирует только на расчет полной себестоимости реализованной продукции всех видов за определенный период. Оно основано на распространенном в США и других промышленно развитых странах методе «директ-костинг». В случае неадекватной оценки себестоимости определенного своего изделия предприятие неверно оценивает границу безопасности для его конкурентоспособности на конкретном рынке, и принимает ошибочные стратегические и тактические управленческие решения. Аргументирована необходимость разрабатывать для машиностроительных предприятий отраслевые методические рекомендации по планированию, учету и калькуляции себестоимости продукции в разрезе ассортимента в рамках управленческого учета для облегчения его широкого внедрения и ведения на предприятиях.

Ключевые слова: конкурентоспособность продукции, себестоимость продукции машиностроения, социально ответственный маркетинг, контроль конкурентоспособности.

Orlova A.

THE NEED TO DETERMINE THE REASONABLE COST OF PRODUCTION OF ENGINEERING ENTERPRISE TO IMPROVE ITS COMPETITIVENESS

The aim of the article is a theoretical synthesis and development of definitions of engineering products competitiveness, as well as the necessity for sound reasoning for determining cost of manufactured goods and sold products at an engineering company in the context of assortment to increase its competitiveness. To solve the problems general scientific and applied methods of research have been used in the article: theoretical generalization, system analysis, statistical analysis. The scientific novelty of the research is justification of determining the feasibility of competitive products of engineering company at a particular time in a particular market, taking into account the need for socially responsible marketing support, as well as the determination of cost of sales. The methodical approach and the formula for operational control of the stock of each product competitiveness in a particular market at a particular time have been suggested. The list of factors of competitiveness of engineering products in the context of the range included in the list of internal environment factors has been updated. The author has revealed significant shortcomings of the current "Regulations (standard) accounting 16" Expenses ", which does not contain clear guidelines to determine the total cost of sales of a certain kind, but focuses only on the calculation of the total cost of sales of all types for a specific period. It has been proved that this definition is based on distributed in the United States and other industrialized countries method of "direct costing». In case of inadequate assessment of the cost of certain products, the company estimates incorrectly limits of security for its competitiveness in a particular market, and makes the wrong strategic and tactical management decisions. The necessity to develop industry guidelines for planning, accounting and calculation of production costs in terms of assortment for engineering companies under management accounting to facilitate its widespread implementation and maintenance has been reasoned.

Keywords: competitiveness of products, the cost of engineering production, socially responsible marketing, monitoring of competitiveness.

Одержано 04.02.2015 р.

Газуда Леся Михайлівна,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки підприємства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Салдан Тетяна Юрївна,
магістрант кафедри економіки підприємства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

АУТСОРСИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Статтю присвячено актуальній проблемі розвитку аутсорсингу в Україні. Досліджено доцільність передачі деяких функцій виробництва на аутсорсинг з метою покращення економічного становища підприємства та отримання додаткових вигод за рахунок концентрації зусиль на найбільш економічно вигідних бізнес-процесах. Основним завданням визначено обґрунтування сутності поняття «аутсорсинг», узагальнення та систематизація визначень, методів реалізації аутсорсингу в системі управління підприємствами, а також розробка пропозицій щодо їх розвитку. Проаналізовано аутсорсинг як один з методів оптимізації витрат на сучасному етапі розвитку підприємства. Розкрито передумови виникнення аутсорсингу в світі. Розглянуто теоретичні основи використання аутсорсингу на підприємстві з метою зниження витрат на виробництво, покращення якості і підвищення конкурентоздатності продукції. Виділені основні фактори, що зумовлюють необхідність прийняття рішення про аутсорсинг. Науковий пошук, проведений шляхом порівняння, дав змогу визначити, як змінився погляд на джерела конкурентних переваг компанії за останні роки. Визначено передумови переходу аутсорсингу на якісно новий, стратегічний рівень, що пов'язано зі зміною функціонального підходу до бізнес-процесів на процесний. Досліджено теоретико-практичні підходи щодо формування сприятливого середовища для розвитку аутсорсингу в Україні. Висвітлено світовий досвід використання аутсорсингу. Окреслені проблеми і перспективи розвитку аутсорсингу на території України. Доведена необхідність підтримки державою даного напрямку діяльності, вдосконалення контролю за діяльністю аутсорсера та покращення якості партнерських відносин, а також необхідність вдосконалення українського законодавства в сфері аутсорсингу. Практичну значущість становить дослідження еволюційного процесу формування середовища для ефективного функціонування підприємств на основі аутсорсингу. Дані аналізу засновують інформаційну базу для визначення перспективних напрямів впровадження аутсорсингу в Україні. Узагальнення науково-теоретичних і практичних підходів щодо розвитку аутсорсингу сприяло окресленню перспективних напрямів впровадження аутсорсингу в Україні.

Ключові слова: аутсорсинг, екстерналізація, спеціалізація, бізнес-процес, «бухгалтери, що приходять»

ВСТУП

Сучасні ринки розвиваються швидкими темпами, тим самим впливаючи на процес формування, розвитку і вдосконалення бізнесу. У 80-ті роки минулого століття виникло поняття послуг за принципом аутсорсингу, яке ще часто називають «феноменом ХХ сторіччя». Його виникнення зумовили численні спроби максимально забезпечити конкурентоспроможність компанії, збільшити величину прибутку шляхом оптимізації витрат при одночасному збереженні або підвищенні якості товарів, робіт чи послуг.

Постановка проблеми. Україна має значний потенціал щодо розвитку аутсорсингу, запровадження якого може значно підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств та суб'єктів господарювання загалом. Як наслідок, виникає потреба дослідити теоретичні та практичні підходи щодо формування середовища, яке сприятиме розвитку аутсорсингу в Україні. Також, необхідно окреслити проблеми і перспективи розповсюдження аутсорсингу на вітчизняних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика аутсорсингу найбільш повно розкрита в роботах західних науковців, таких як Д. Берсін, Ж.-

Л. Бравар, М. Донелланн, Е. Йордон, С. Клементс, Р. Морган та Дж. Хейвуд [1; 2; 3; 4]. Ними розглянуто науково-теоретичні підходи щодо підвищення ефективності аутсорсингу, розкрито сутність поняття, особливості його планування і використання у процесі аутсорсингових відносин. Необхідно відзначити внесок у розвиток концепції аутсорсингу науковців-економістів Б. Анікіна, С. Календжяна, Д. Михайлова, І. Рудої [5]. Заслугують на увагу науково-теоретичні та практичні підходи до розуміння сутності і трактування поняття «аутсорсинг» і можливостей його використання в Україні Є. М. Куцина, О. В. Дідуха [6; 7].

Мета статті. Метою статті є обґрунтування сутності поняття «аутсорсинг», узагальнення та систематизація визначень, методів реалізації аутсорсингу в системі управління підприємствами, а також розробка пропозицій щодо їх розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Американці були першими, хто почав застосовувати поняття «аутсорсинг». А все почалося з моменту призначення в 20-х роках 19 століття Альфреда Слоуна генеральним директором General Motors, який мав на меті відбити частину ринку у Генрі

Форда – головного конкурента компанії GM. Слоуна осяяла думка, що компанії варто зосередитися на основних її функціях, а допоміжні можна «віддати на сторону», тим самим значно зменшити рівень витрат і оптимізувати бізнес-процеси. Він був першим, хто прийшов до такого висновку. Надалі таку передачу неприбуткових функцій спеціалізованій сторонній фірмі почали називати аутсорсингом (від англ. outsourcing – використання зовнішнього джерела) [8].

Одним із першовідкривачів аутсорсингу вважається всесвітньо відома фірма Kodak. Ця компанія в кінці 20 ст. прийшла до несподіваного висновку – лідерство в сфері ІТ не є основною метою. А отже, всю ІТ-сферу було вирішено передати IBM, яка є спеціалістом у цьому. Це було вигідно для обох сторін. Надалі Kodak та IBM стали партнерами. IBM отримала можливість подальшого розвитку та розширення. Наступним прикладом компанії, що наважилась на аналогічний поступок є Nike. Проте, ця компанія не просто передала частину функцій «на сторону», а ще й показала всім, що на аутсорсинг можна передавати не лише допоміжні функції. Мова йде про те, що за собою Nike залишила лише дизайн одягу та керування патентами і товарними знаками [1].

Попередні дослідження свідчать, що використання аутсорсингу є ефективним, широко розповсюдженим і досить популярним за висновками відомих фахівців і практиків ринку. Передача бізнес-процесів на аутсорсинг є звичною справою для підприємств багатьох економічно розвинених країн (наприклад: Dell, Nike, Ford, GM, Chrysler та інші).

Підприємства Європи та США використовуючи аутсорсинг вивільняють додаткові ресурси для реалізації цілей основного бізнесу. Це зумовлює зникнення на підприємствах цих країн таких посад, як бухгалтер чи юрист, оскільки їхні завдання та компетенція передаються стороннім спеціалістам. «Сторонні фірми» співпрацюють не лише з юридичними особами. Навіть звичайні громадяни формують попит на їхні послуги, оскільки такі фірми користуються високою репутацією. Статистика свідчить, що 40% американських громадян довіряють таким фірмам справи стосовно податкових декларацій [8].

Аутсорсинг дещо відрізняється від звичних послуг з підтримки, оскільки на відміну від останніх має триваліший характер (не разовий; контракт, як правило, має строк не менше 1 року) [1].

Можливості аутсорсингу досить широкі і їх можна розширювати. Але сама ідея аутсорсингу не є новою. Екстерналізація функцій існує вже багато років, і її витоками вважають перші спроби поділу праці [9].

Сутність аутсорсингу – це покращення ефективності діяльності компанії, вивільнення ресурсів за рахунок передачі окремих непрофільних функцій стороннім спеціалізованим компаніям для можливості зосередження на основній діяльності фірми та подальшому її розвитку і розширенню. Рішення щодо запровадження аутсорсингу на підприємстві приймається вищою ланкою керівництва, а також включається до корпоративної стратегії підприємства [1].

Відмітимо, що подібні визначення аутсорсингу зустрічаються в науковій і бізнес-літературі тільки в останнє десятиліття. Раніше аутсорсинг розглядався лише як передача окремих непрофільних функцій за принципом субпідряду. Найбільш вдалим трактуванням, яке розкриває економічну сутність аутсорсингу, західні та вітчизняні економісти вважають визначення, запропоноване Дж. Хейвудом у його книзі «Аутсорсинг: у пошуках конкурентних переваг», яке звучить як «...переведення внутрішнього підрозділу або підрозділів підприємства та всіх, пов'язаних з ним активів в організацію постачальника послуг, що пропонує надати певну послугу протягом певного часу за домовленою ціною» [2, с. 20].

Якщо раніше міжнародний поділ праці був заснований на горизонтальному розподілі виробництва в розрізі різних країн, відповідно до класичного прикладу Д. Рікардо [3], коли кожна країна спеціалізувалась на виробництві певного кінцевого продукту, то з розвитком транспортної та інформаційної інфраструктури став можливим вертикальний розподіл виробництва, коли комплектуючі для одного виробу виготовляють у різних країнах [10].

Крім того, змінився погляд на джерела конкурентних переваг компанії. Якщо раніше головним джерелом конкурентних переваг були властивості товару чи послуги, які пропонує компанія, то на сучасному етапі – це бізнес-процеси компанії, які лежать в основі створення цінності бізнесу. Таким чином, функціональний підхід був змінений на процесний. Це означає, що на аутсорсинг можуть передаватися будь-які функції та бізнес-процеси, а компанія залишає лише ті, які створюють максимальну цінність продукту [11, 12]. Не можливо не згадати про WalMartStores – компанію, яка також успішно застосовувала у своїй діяльності принцип аутсорсингу. Головною конкурентною перевагою мережі є низькі ціни, які досягаються за рахунок чітко спланованої логістики, відсутності товарних запасів, що забезпечують більший ніж у конкурентів товарообіг і швидший рух обігових коштів. З погляду стратегії WalMart, бізнес-процес, пов'язаний з розподілом товарів, є ключовим у створенні конкурентної переваги і всі свої зусилля компанія зосереджує на вдосконаленні цього процесу всупереч загальній тенденції, коли логістичну функцію передають на аутсорсинг як другорядну [4].

Таким чином, поняття аутсорсингу та його можливості дещо розширилися, включаючи виробничу функцію. Багато автомобільних компаній свою виробничу функцію передають заводам, які навіть не входять до складу їхньої структури [13]. Індекс аутсорсингу основних виробничих функцій в автомобільній індустрії становить до 90%, а для світових виробників високотехнологічної продукції – від 30 до 100% [14, с. 84].

Мета аутсорсингу полягає у зниженні собівартості виробництва продукції та одночасного підвищення її якості за рахунок концентрації на основних функціях; підвищення гнучкості підприємства; зниженні невиробничих витрат. Тобто аутсорсинг має безпосередній вплив на

конкурентоспроможність підприємства [6, с. 214]. Проте не зважаючи на високу ефективність аутсорсингу, він є достатньо ризикованим способом ведення бізнесу через те, що пов'язаний з радикальними змінами у системі господарювання підприємства [7, с. 215].

В Україні аутсорсинг з'явився в 90-ті роки ХХ ст., коли на ринок масово виходили нові фірми і відкривався новий бізнес. Підприємці потребували кваліфікованих кадрів. Тому стали з'являтися кадрові та рекламні агентства, виник попит на «бухгалтерів, що приходять». А потім стали затребувані послуги ІТ-аутсорсингу [8].

Стосовно передачі бухгалтерії на аутсорсинг, то можна відмітити, що переваги є очевидними. По-перше, це якість надання послуг, оскільки у спеціалізованій компанії працює команда бухгалтерів, ведення документації і складання звітності проходить багаторівневий контроль. До того ж бухгалтерська компанія, крім того, що несе матеріальну відповідальність у випадку нарахування пені або штрафу, відповідає перед клієнтом і своєю репутацією. І, якщо матеріальні ризики аутсорсера страхує, репутацію застрахувати неможливо [15, с. 339].

Таким чином, якість наданої послуги важлива, в першу чергу, для самої бухгалтерської компанії. Працюючи із штатним бухгалтером, підприємство самостійно несе ризики – бухгалтер за помилки, що призвели до штрафних санкцій, відповідає, у крайньому випадку, премією або зарплатою. Іншим аспектом є те, що у випадку, коли по тій чи іншій причині підприємство не влаштовує бухгалтера, що веде підприємство, аутсорсер запропонує іншого. Якщо підприємство не влаштовує бухгалтерська компанія загалом, то перейти на обслуговування до іншого аутсорсера не складно [15, с. 339].

Існує ряд чинників, які створюють несприятливе середовище для розвитку і запровадження аутсорсингу в Україні. Сюди відносять звичку керівних ланок підприємства завжди мати біля себе свого бухгалтера, недовіру стосовно нерозголошення комерційної таємниці та невпевненість у професіоналізмі працівників сторонньої компанії. Проте такі керівники, які не довіряють стороннім спеціалізованим фірмам, не беруть до уваги той факт, що такі компанії в силу своєї вузької спеціалізації забезпечені великою кількістю висококваліфікованих працівників, які ведуть багато фірм та мають хороший досвід у багатьох різних сферах діяльності [15, с. 339].

Поштовхом для розвитку українського

аутсорсингу стала криза, яка змусила багатьох керівників критично оцінити діяльність підприємства, проаналізувати бізнес-процеси. Прибутковість падала, витрати збільшувалися і потрібно було шукати шляхи оптимізації діяльності. У підсумку багато керівників прийшли до того, що виведення неприбуткових функцій підприємства за його межі, – ефективний інструмент скорочення витрат і звільнення часу і ресурсів для основної діяльності [8].

В Україні основними перешкодами для розвитку аутсорсингу є недостатня підтримка держави, складність контролю за діяльністю аутсорсера, непередбачуваність його економічного стану та інші. Окремі науковці вважають, що однією з головних перешкод є ненадійність партнерських відносин. Крім цього важливою в сучасних умовах господарювання є державна підтримка розвитку аутсорсингу. До прикладу, за рахунок державної підтримки та державних програм розвитку Індія й Ірландія стали лідерами ринку аутсорсингу у світі [7, с. 178-179].

Не зважаючи на ряд перешкод для розвитку аутсорсингу в Україні, існують і певні переваги, що роблять нашу країну привабливою для здійснення аутсорсингових операцій, зокрема із залученням іноземних компаній, а саме [7, с. 179-180]: значна кількість незайнятих кваліфікованих кадрів; нижча оплата праці, ніж в європейських країнах і в США; достатньо високий рівень володіння іноземними мовами.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження свідчить, що аутсорсинг є новим прогресивним методом організації управління діяльністю, який полягає у передачі функцій, які не стосуються основного виробництва, аутсорсинговим компаніям, які спеціалізуються саме на цьому і забезпечені висококваліфікованим персоналом. Отже, мова йде про принцип спеціалізації. Запровадження аутсорсингу на вітчизняних підприємствах – це новий вид співробітництва, який дозволить підприємствам ефективніше функціонувати, вивільнити додаткові ресурси і спрямувати їх на розвиток підприємства, а також суттєво посилити конкурентні позиції на ринку. Подальшої розробки потребують питання оцінки економічної ефективності впровадження аутсорсингу на підприємствах, вдосконалення законодавства України в цій сфері, а також налагодження механізму довіри до постачальників аутсорсингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бравар Жан-Луи. Эффективный аутсорсинг: понимание, планирование и использование успешных аутсорсинговых отношений / Ж.-Л. Бравар, Р. Морган; пер. с англ. В. Денисов. – Д.: Баланс Бизнес Букс, 2007. – 260 с.
2. Хейвуд Дж. Брайан. Аутсорсинг: в поисках конкурентных преимуществ / Дж. Б. Хейвуд; [пер. с англ.] – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 176 с.
3. Классика экономической мысли: [Соч.] / Петти Вильям, Смит Адам, Рикардо Давид и др. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 302 с.
4. Штерн К. Стратеги, которые работают: Подход BCG.3 / К. Штерн, Дж. Стокмл; [пер. с англ.] – М.: Издательство «Манн, Иванов и Фербер», 2007. – 496 с.
5. Полінкевич О. М. Обґрунтування аутсорсингу допоміжних бізнес-процесів машинобудівних підприємств

Волинської області / О. М. Полінкевич // Економічний форум. – 2014. – № 2. – С. 144-148.

6. Куцин Є. М. Теоретичні та прикладні аспекти аутсорсингу / Є. М. Куцин // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №1 – С. 213-217.

7. Дідух О. В. Сутність аутсорсингу та перспективи його застосування в Україні / О. В. Дідух // Економічний простір. – 2011. – №54. – С. 173-182.

8. Чи корисно ходити на сторону або Що таке аутсорсинг? [Електронний ресурс] // Аудиторсько-консалтингова Корпорація «Глобал Консалтинг». – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://gc.ua/uk/business-news/chi-korisno-xoditi-na-storonu-abo-shho-take-outsorsing/>.

9. Двудіт З. П. Сутність та переваги рівнів аутсорсингу / З. П. Двудіт, М. В. Матвійчук. // Збірник наукових праць ДЕТУТ. Серія «Економіка і управління». – 2013. – №23. – С. 299-307.

10. Микало О. І. Застосування аутсорсингу на промислових підприємствах: дис. канд. ек. наук : 08.00.04 / Микало Олександра Ігорівна – Київ, 2012. – 30 с.

11. Микало О. І. Аналіз та класифікація форм аутсорсингу: [Електронний ресурс] // Економічний простір. – № 37. – 2010. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_37/Statti/25.pdf.

12. Лученко В. Аутсорсинг на промислових підприємствах: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://luchenko.com>.

13. Орлова Е. Выделить и выиграть [Електронний ресурс] / Е. Орлова // Аналитический центр «Эксперт-Урал». – Режим доступу: <http://www.cb-ural.ru/index.php?page=14&id=16>.

14. Аникин Б. А. Аутсорсинг и аутстаффинг: высокие технологии менеджмента: учеб. пособие / Б. А. Аникин, И. Л. Рудая. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 320 с.

15. Поплюйко А. М. Бухгалтерський аутсорсинг: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні / А. М. Поплюйко. // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – №18. – С. 335-340.

Газуда Леся Михайловна, Салдан Тат'яна Юрьевна

АУТСОРСИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена актуальной проблеме развития аутсорсинга в Украине. Исследована целесообразность передачи некоторых функций производства на аутсорсинг с целью улучшения экономического положения предприятия и получения дополнительных выгод за счет концентрации усилий на наиболее экономически выгодных бизнес-процессах. Основной задачей определено обоснование сущности понятия «аутсорсинг», обобщение и систематизация определений, методов реализации аутсорсинга в системе управления предприятиями, а также разработка предложений по их развитию. Проанализировано аутсорсинг как один из методов оптимизации затрат на современном этапе развития предприятия. Раскрыты предпосылки возникновения аутсорсинга в мире. Рассмотрены теоретические основы использования аутсорсинга на предприятии с целью снижения затрат на производство, улучшения качества и повышения конкурентоспособности продукции. Выделены основные факторы, обуславливающие необходимость принятия решения об аутсорсинге. Научный поиск, проведенный путем сравнений, позволил определить как изменился взгляд на источники конкурентных преимуществ компании за последние годы. Определены предпосылки перехода аутсорсинга на качественно новый, стратегический уровень, что связано с изменением функционального подхода с бизнес-процессов на процессный. Исследованы теоретико-практические подходы к формированию благоприятной среды для развития аутсорсинга в Украине. Освещены мировой опыт использования аутсорсинга. Обозначенные проблемы и перспективы развития аутсорсинга на территории Украины. Доказана необходимость поддержки государством данного направления деятельности, совершенствования контроля за деятельностью аутсорсера и улучшения качества партнерских отношений, а также необходимость совершенствования украинского законодательства в сфере аутсорсинга. Практическую значимость представляет исследование эволюционного процесса формирования среды для эффективного функционирования предприятий на основе аутсорсинга. Данные анализа основывают информационную базу для определения перспективных направлений внедрения аутсорсинга в Украине. Обобщение научно-теоретических и практических подходов к развитию аутсорсинга способствовало обрисовке перспективных направлений внедрения аутсорсинга в Украине.

Ключевые слова: аутсорсинг, экстернализация, специализация, бизнес-процесс, «бухгалтеры, приходят».

Gazuda L., Saldan T.

OUTSOURCING AS A INSTRUMENT FOR ENHANCING COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES

The issue of outsourcing in Ukraine has been considered in the article. Feasibility of transferring some functions to outsource production to improve the economic situation of the company and acquiring additional benefits concentrating on the most cost-effective business processes have been investigated. The main objective are justification of the essence of the concept "outsourcing", generalization and systematization of definitions and methods of implementing outsourcing in the system of management, and elaboration of proposals for their development. Outsourcing as a method of cost optimization in the current development of the company has been analyzed. The appearance of outsourcing in the world has been revealed. Theoretical basics of outsourcing implementation on the enterprise aimed to reduce the production costs, improve the quality and competitiveness of products have been considered. Basic factors contributing to the necessity in taking decision on outsourcing have been identified. Scientific research conducted by comparisons allowed

determining how opinion has changed on the source of competitive advantage in recent years. Preconditions of outsourcing transition to a new, strategic level, reflecting a change in the functional approach to business process as a process one have been determined. Theoretical and practical approaches to creating a favorable environment for the development of outsourcing in Ukraine have been studied. The global experience of outsourcing has been highlighted. Problems and prospects of development of outsourcing in Ukraine have been outlined. The necessity of state support for this business, improvement of control over the activities of outsourcer and improvement the quality of partnerships and the need to improve Ukrainian legislation on outsourcing have been proved. The practical significance is the study of the evolutionary process of formation environment for the effective functioning of enterprises through outsourcing. Analysis data establish an information base for identifying promising areas of outsourcing in Ukraine. Synthesis of scientific-theoretical and practical approaches to development of outsourcing contributed to outlining promising areas of outsourcing in Ukraine.

Keywords: outsourcing, externalization, specialization, business process, "coming accountants".

Одержано 07.04.2015 р.

УДК 338.32: 622.34

Темченко Олександр Анатолійович,
д.т.н., доц., професор кафедри економіки, організації
та управління підприємствами,
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ВИЗНАЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ ВИРОБНИЧОЇ ПОТУЖНОСТІ ГІРНИЧОЗБАГАЧУВАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ

Для визначення раціональної виробничої потужності гірничозбагачувальних підприємств розглянуто гірничотехнічні фактори, що безпосередньо впливають на ефективність гірничозбагачувального виробництва з урахуванням заданих обсягів видобутку руди в кар'єрі на конкретному родовищі корисних копалин та можливостей збагачувальних фабрик по переробці відповідних обсягів залізородної сировини. Серед економічних факторів враховані абсолютні та питомі капітальні витрати на будівництво кар'єру, собівартість та ціна товарної продукції, розмір плати за надра та земельні ділянки, які займає підприємство, співвідношення між обсягами видобутку руди і розкритих порід, що суттєво впливають на кінцеві результати діяльності підприємств у цілому. Обґрунтована послідовність розрахунків та необхідність визначення раціональної виробничої потужності гірничозбагачувальних підприємств з позиції їх конкурентоспроможності, що підтверджує наукову новизну наведених досліджень. Використовувались методи техніко-економічного аналізу для комплексної оцінки діяльності гірничозбагачувальних підприємств, деталізації та синтезу – для виявлення факторів, що впливають на обсяги споживання ресурсів та їх витратні характеристики у гірничому виробництві, а також системного аналізу – для узагальнення теоретико-методологічних засад формування конкурентних позицій товарної продукції вітчизняних підприємств з урахуванням визначення їх раціональної виробничої потужності. Для досягнення поставленої мети розроблена економіко-математична модель оптимізації виробничої потужності гірничо-збагачувальних підприємств, яка на основі фактичних даних дозволяє сформувати цільову функцію за критерієм максимізації прибутку та систему обмежень з подальшим вирішенням поставленої задачі шляхом застосування симплексного методу лінійного програмування в контексті розгляду можливих варіантів. Встановлено, що оптимальне значення виробничої потужності залежить від типу, кількісного складу й продуктивності гірничотранспортного та дробарно-збагачувального устаткування, прийнятого режиму роботи підприємства, а також енергоємності та трудомісткості товарної продукції. Наведені результати експериментальної апробації запропонованої економіко-математичної моделі з використанням фактичних показників виробничо-господарської діяльності ПАТ «Інгулецький ГЗК», а також розрахунки можливої прибутковості цього підприємства за окремими варіантами видобутку і переробки залізної руди підтверджують практичну значущість даного дослідження.

Ключові слова: гірничозбагачувальні підприємства, виробнича потужність, економіко-математична модель, критерії оптимальності, прибуток.

ВСТУП

Постановка проблеми. Гірничозбагачувальним підприємствам з відкритим способом розробки родовищ корисних копалин, яким видобувається 85% обсягів залізної руди, відводиться важлива роль при

вирішенні проблеми підвищення економічного потенціалу України, у тому числі на основі визначення виробничої потужності вітчизняного гірничого виробництва. Виробничу потужність підприємств гірничодобувної галузі можна представити як максимально можливий випуск продукції певної якості

determining how opinion has changed on the source of competitive advantage in recent years. Preconditions of outsourcing transition to a new, strategic level, reflecting a change in the functional approach to business process as a process one have been determined. Theoretical and practical approaches to creating a favorable environment for the development of outsourcing in Ukraine have been studied. The global experience of outsourcing has been highlighted. Problems and prospects of development of outsourcing in Ukraine have been outlined. The necessity of state support for this business, improvement of control over the activities of outsourcer and improvement the quality of partnerships and the need to improve Ukrainian legislation on outsourcing have been proved. The practical significance is the study of the evolutionary process of formation environment for the effective functioning of enterprises through outsourcing. Analysis data establish an information base for identifying promising areas of outsourcing in Ukraine. Synthesis of scientific-theoretical and practical approaches to development of outsourcing contributed to outlining promising areas of outsourcing in Ukraine.

Keywords: outsourcing, externalization, specialization, business process, "coming accountants".

Одержано 07.04.2015 р.

УДК 338.32: 622.34

Темченко Олександр Анатолійович,
д.т.н., доц., професор кафедри економіки, організації
та управління підприємствами,
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ВИЗНАЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ ВИРОБНИЧОЇ ПОТУЖНОСТІ ГІРНИЧОЗБАГАЧУВАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ

Для визначення раціональної виробничої потужності гірничозбагачувальних підприємств розглянуто гірничотехнічні фактори, що безпосередньо впливають на ефективність гірничозбагачувального виробництва з урахуванням заданих обсягів видобутку руди в кар'єрі на конкретному родовищі корисних копалин та можливостей збагачувальних фабрик по переробці відповідних обсягів залізорудної сировини. Серед економічних факторів враховані абсолютні та питомі капітальні витрати на будівництво кар'єру, собівартість та ціна товарної продукції, розмір плати за надра та земельні ділянки, які займає підприємство, співвідношення між обсягами видобутку руди і розкритих порід, що суттєво впливають на кінцеві результати діяльності підприємств у цілому. Обґрунтована послідовність розрахунків та необхідність визначення раціональної виробничої потужності гірничозбагачувальних підприємств з позиції їх конкурентоспроможності, що підтверджує наукову новизну наведених досліджень. Використовувались методи техніко-економічного аналізу для комплексної оцінки діяльності гірничозбагачувальних підприємств, деталізації та синтезу – для виявлення факторів, що впливають на обсяги споживання ресурсів та їх витратні характеристики у гірничому виробництві, а також системного аналізу – для узагальнення теоретико-методологічних засад формування конкурентних позицій товарної продукції вітчизняних підприємств з урахуванням визначення їх раціональної виробничої потужності. Для досягнення поставленої мети розроблена економіко-математична модель оптимізації виробничої потужності гірничо-збагачувальних підприємств, яка на основі фактичних даних дозволяє сформувати цільову функцію за критерієм максимізації прибутку та систему обмежень з подальшим вирішенням поставленої задачі шляхом застосування симплексного методу лінійного програмування в контексті розгляду можливих варіантів. Встановлено, що оптимальне значення виробничої потужності залежить від типу, кількісного складу й продуктивності гірничотранспортного та дробарно-збагачувального устаткування, прийнятого режиму роботи підприємства, а також енергоємності та трудомісткості товарної продукції. Наведені результати експериментальної апробації запропонованої економіко-математичної моделі з використанням фактичних показників виробничо-господарської діяльності ПАТ «Інгулецький ГЗК», а також розрахунки можливої прибутковості цього підприємства за окремими варіантами видобутку і переробки залізної руди підтверджують практичну значущість даного дослідження.

Ключові слова: гірничозбагачувальні підприємства, виробнича потужність, економіко-математична модель, критерії оптимальності, прибуток.

ВСТУП

Постановка проблеми. Гірничозбагачувальним підприємствам з відкритим способом розробки родовищ корисних копалин, яким видобувається 85% обсягів залізної руди, відводиться важлива роль при

вирішенні проблеми підвищення економічного потенціалу України, у тому числі на основі визначення виробничої потужності вітчизняного гірничого виробництва. Виробничу потужність підприємств гірничодобувної галузі можна представити як максимально можливий випуск продукції певної якості

та асортименту залізорудної сировини (ЗРС) – концентрату, агломерату або обкотишів за умови найкращого використання наявного обладнання по кожному переділу (процесу) технологічного ланцюга, починаючи з видобутку сировини з надр і завершуючи отриманням кінцевої продукції, при відповідному рівні організації і технології виконання робіт. Тому в умовах жорсткої конкуренції на ринку ЗРС нагальною проблемою постає завдання визначення раціональної виробничої потужності гірничозбагачувальних підприємств для підвищення їх конкурентних позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблем оптимізації виробничої потужності гірничих підприємств займалися відомі науковці, зокрема, К. Д. Науменко, Я. В. Моссаковский [1], М. І. Агошков [2], А. С. Астахов [3], О. Б. Бокій, С. М. Бухало. Різноманітні моделі з обмеженнями за виробничими можливостями підприємств аналізували А. Г. Аганбегян, М. Ю. Афанасьєв, К. А. Багриновський [4], В. З. Беленький [5], А. Г. Гранберг [6]. Також Н. І. Іванов, О. П. Суслов та О. В. Єфремов описали економіко-математичну модель гірничорудних об'єднань та підприємств, практична реалізація якої знайшла відображення на прикладі діяльності колишнього Новокриворізького гірничозбагачувального комбінату (НКГЗК), що розробляв Новокриворізьке і Валяківське родовища залізних руд Кривбасу [7]. Однак вказані учені в своїх дослідженнях за критерій оптимізації економіко-математичної моделі приймали переважно мінімізацію загальних експлуатаційних витрат виробництва, що є недостатнім для визначення конкурентних позицій підприємств України в сучасних умовах господарювання з урахуванням нестабільного попиту на вітчизняну продукцію на зовнішніх ринках ЗРС.

Мета статті (постановка завдання). Метою

статті є розробка економіко-математичної моделі визначення раціональної виробничої потужності гірничо-збагачувальних підприємств з урахуванням необхідності підвищення їх конкурентоспроможності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування обсягів виробництва товарної продукції з позиції конкурентоспроможності вимагає більш повного використання виробничих резервів підприємства. У зв'язку з цим, першочергове значення має розробка показників, що розкривають виробничі можливості промислового підприємства в умовах невизначеності. Одним з таких показників є виробнича потужність підприємства. На відміну від інших, цей показник є комплексним, оскільки враховує усі основні виробничі фактори. Провідним чинником, що впливає на виробничу потужність і визначає її назву, є обладнання, як засіб зміни матеріальної складової виробничого процесу [8]. У самому загальному вигляді виробнича потужність ($\Pi_{\text{вир}}$) розраховується як:

$$\Pi_{\text{вир}} = N * t * \Phi_{\text{уст.пл}}, \quad (1)$$

де N – продуктивність гірничого устаткування за одиницю часу; t – кількість гірничого устаткування, один; $\Phi_{\text{уст.пл}}$ – плановий фонд часу роботи одиниці гірничого устаткування, год.

Розрахунки виробничої потужності виконуються з урахуванням багатьох факторів, що безпосередньо впливають на ефективність гірничого виробництва. Гірничозбагачувальні підприємства, як правило, мають обмежені обсяги на конкретному родовищі корисних копалин, тому при визначенні їх виробничої потужності, насамперед, встановлюють виробничу потужність кар'єру чи шахти за можливим видобутком руди (рис. 1).

Рис. 1. Послідовність розрахунків виробничої потужності гірничозбагачувального підприємства з видобутку і переробки залізної руди

Фактори, що обмежують виробничу потужність кар'єра по руді, розділяють на гірничотехнічні й економічні. До гірничотехнічних факторів належать: пропускна спроможність транспортних комунікацій, інтенсивність розвитку гірничих робіт та кількість видобувних екскаваторів. Економічні фактори включають: абсолютні та питомі капітальні витрати на будівництво кар'єра; собівартість та ціна товарної продукції; розмір плати за надра та земельні ділянки, які займає підприємство; співвідношення між обсягами видобутку руди й розкривних порід тощо.

Виробнича потужність гірничозбагачувального підприємства в цілому залежить від можливих обсягів видобутку руди у кар'єрі та можливості збагачувальної фабрики (ЗФ) переробити ці обсяги руди з метою отримання концентрату. Оптимальне значення виробничої потужності також залежить від типу, кількості й складу устаткування, прийнятого режиму роботи підприємства, продуктивності устаткування та трудомісткості продукції. При цьому варіанти виробничої потужності можуть передбачати збереження існуючої потужності (обсяг випуску продукції, її якість, технічна оснащеність підприємства); підвищення обсягу випуску товарної

продукції при незмінній якості; поліпшення якості продукції при незмінному об'ємі; зменшення обсягу випуску продукції при одночасному поліпшенні її якості або покращення економічних показників; збереження обсягу випуску продукції та її якості при одночасному покращенні економічних показників за рахунок технічного переозброєння структурних підрозділів виробничого процесу тощо. За умов посилення конкуренції на ринку продукції гірничозбагачувальних підприємств задача обґрунтування раціональної виробничої потужності зводиться до пошуку такого варіанту випуску товарної продукції на обладнанні, яке є в наявності, щоб її обсяг (при відповідних якісних і кількісних характеристиках) був би максимальним (або забезпечив отримання максимального прибутку від реалізації продукції) з урахуванням задоволення попиту на залізовмістку продукцію.

При застосуванні критерію максимізації прибутку цільова функція економіко-математичної моделі виробничої потужності гірничозбагачувальних підприємств в ринкових умовах господарювання має вигляд:

$$Z_j = \sum_{i=1}^n [(B_R^K)_{ij} - S_{\text{ум.пост}j} - S_{\text{ум.зм}ij}] = \sum_{i=1}^n [(C_j^K \cdot (Q_g)_{ij} \cdot \gamma_{ij}) - (S_{\text{ум.пост}}) - (S_{\text{ум.зм}})_{ij} \cdot (Q_g)_{ij} \cdot \gamma_{ij}] \quad (2)$$

Для $j=1, 2, 3, \dots, n$ варіантів: де Z_j – сума прибутку гірничозбагачувального підприємства по j -му варіанту, грн.; $(B_R^K)_{ij}$ – виручка від реалізації концентрату j -го типосорту визначається з урахуванням вмісту корисного компонента у конкретному кінцевому продукті та вмісту шкідливих домішок, отриманого з руд i -го типа, грн./рік; $(S_{\text{ум.пост}})_j$ – умовно постійні витрати в собівартості готової продукції (концентрату), грн./рік; $(S_{\text{ум.зм}})_{ij}$ – умовно змінні витрати в собівартості готової продукції j -го типа, отримані з руд i -го типа, грн./рік; C_j^K – ціна

концентрату j -го типосорту, грн/т; γ_{ij} – вихід концентрату j -того типосорту, отриманого з руд i -го типа, відн. од.; $(Q_g)_{ij}$ – кількість видобутої руди i -го типа, необхідної для виробництва концентрату j -го типа, т.

Обмеження запропонованої економіко-математичної моделі:

І. обмеження по продуктивності наявного обладнання по переділах;

1. обмеження по обладнанню, що працює на розкриві:

а) Бурове обладнання:

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \cdot \bar{K}_{\text{розкр.ск}} \leq \sum_{t=1}^{t_{\max}} (N_{\text{б.в}}^{\text{розкр}})_t \cdot (L_{\text{б.в}}^{\text{розкр}})_t \cdot (n_{\text{б.в}}^{\text{зм.р}})_t \cdot (T_{\text{р.б.в}}^{\text{р}})_t \cdot (K_{\text{р.б.в}}^{\text{р}})_t \cdot V_t^{\text{розкр}} \quad (3)$$

де $\bar{K}_{\text{розкр.ск}}$ – середній для поточного року коефіцієнт скельного розкриву, $\text{м}^3/\text{т}$; $(N_{\text{б.в}}^{\text{розкр}})_t$ – кількість бурових станків t -го типа, що працюють на розкривному комплексі, шт.; $(L_{\text{б.в}}^{\text{розкр}})_t$ – змінна продуктивність бурового устаткування t -го типа при бурінні порід скельного розкриву, $\text{м}/\text{змін}$; $(n_{\text{б.в}}^{\text{зм.р}})_t$ – кількість змін роботи бурового устаткування t -го типа в добу на оббурюванні розкривних порід, змін/добу; $(T_{\text{р.б.в}}^{\text{р}})_t$ – кількість робочих днів роботи бурового

устаткування t -го типа на розкриві відповідно до прийнятого режиму роботи, днів; $(K_{\text{р.б.в}}^{\text{р}})_t$ – коефіцієнт використання режимного часу, відн. од.; $V_t^{\text{розкр}}$ – вихід гірничої маси з 1 м експлуатаційних свердловин при бурінні верстатами t -го типа по розкривним породам, $\text{м}^3/\text{м}$;

б) Обмеження по виймально-навантажувальному обладнанню (екскаватори):

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \cdot \bar{K}_{\text{розкр.}} \leq \sum_{p=1}^{p_{\max}} (N_{\text{е}}^{\text{розкр}})_p \cdot (n_{\text{е}}^{\text{зм}})_p \cdot (T_{\text{р.е}}^{\text{р}}) \cdot (K_{\text{е.е}}^{\text{р}})_p \cdot (Q_{\text{е}}^{\text{розкр}})_p, \text{ м}^3 \quad (4)$$

де $(N_{\text{е}}^{\text{розкр}})_p$ – кількість екскаваторів p -го типа, що працюють на виробництві розкриву, штук;

$(Q_e^{\text{розкр}})_p$ – змінна продуктивність екскаватора р-го типу по розкривним породам, $\text{м}^3/\text{зм}$; $(n_e^{\text{зм}})_p$ – кількість змін роботи екскаваторів за добу на розкриві, змін; $(T_{p.e}^p)_p$ – кількість робочих днів роботи виймально-навантажувального обладнання на розкриві, днів/рік; $(K_{в.е}^p)_p$ – коефіцієнт використання режимного часу для

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \cdot \bar{K}_{\text{розкр.наноси}} \leq \sum_{z=1}^{z_a} (N_{авт}^H)_z \cdot (G_{авт})_z \cdot (\bar{n}_{p.a}^H)_z \cdot (T_{p.a}^H)_z \cdot (K_{в.п.а})_z \cdot (n_a^{\text{зм}})_z \cdot \rho^H, \text{м}^3 \quad (5)$$

де $\bar{K}_{\text{розкр.наноси}}$ – поточний коефіцієнт розкриву по пухкому розкриву, $\text{м}^3/\text{т}$;

$(N_{авт}^H)_z$ – кількість автосамоскидів z-го типу, що виходять на лінію в зміну для роботи по транспортуванню пухкого розкриву (наносів), шт/зміну; $(G_{авт})_z$ – вантажопідйомність автосамоскидів z-го типу, т; $(\bar{n}_{p.a}^H)_z$ – кількість рейсів у зміну, які виконує автосамоскид z-го типу по транспортуванню

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \cdot \bar{K}_{\text{розкр.ск}} \leq \sum_{z=1}^{z_a} (N_{авт}^{\text{ск}})_z \cdot (G_{авт})_z \cdot (\bar{n}_{p.a}^{\text{ск}})_z \cdot (T_{p.a}^{\text{ск}})_z \cdot (K_{в.п.а})_z \cdot (n_a^{\text{зм}})_z \cdot \rho^{\text{ск}} \quad (6)$$

де $(N_{авт}^{\text{ск}})_z$ – кількість автосамоскидів z-го типу що виходять на лінію в зміну для транспортування порід скельного розкриву, шт/зміну; $(G_{авт})_z$ – вантажопідйомність автосамоскидів z-го типу, т; $(\bar{n}_{p.a}^{\text{ск}})_z$ – кількість рейсів у зміну, які виконує автосамоскид z-го типу по транспортуванню скельного розкриву, рейсів/зміну; $(T_{p.a}^{\text{ск}})_z$ – кількість днів роботи автосамоскидів z-го типу по транспортуванню скельного розкриву, днів/рік;

$(K_{в.п.а})_z$ – коефіцієнт використання парку

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \cdot \frac{1}{\rho_i^{\delta}} \leq \sum_{t=1}^{t_{\max}} (N_{б.е}^p)_t \cdot (L_{б.е}^p)_t \cdot (n_{б.е}^{\text{зм.р}})_t \cdot (K_{в.б.е}^p)_t \cdot V_t^p \cdot \rho^p \quad (7)$$

де $(N_{б.е}^p)_t$ – кількість бурових верстатів t-го, що працюють на видобутку корисної копалини, шт; $(L_{б.е}^p)_t$ – змінна продуктивність бурового обладнання t-го типу при бурінні рудної маси, $\text{м}^3/\text{зміну}$; $(n_{б.е}^{\text{зм.р}})_t$ – кількість змін роботи бурового обладнання t-го типу в добу при оббурюванні рудної маси, змін/добу; $(T_{п.б.в}^p)_t$ – кількість робочих днів роботи бурового обладнання t-го типу, що працює на видобутку корисної копалини відповідно до прийнятого режиму роботи, днів;

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \cdot \frac{1}{\rho_i^{\epsilon}} \leq \sum_{p=1}^{p_{\max}} (N_e^{\epsilon})_p \cdot (Q_e^{\epsilon})_p \cdot (n_e^{\text{зм}})_p \cdot (T_{p.e}^{\epsilon})_p \cdot (K_{в.е}^{\epsilon})_p, \text{м} \quad (8)$$

де, $(N_e^{\epsilon})_p$ – кількість екскаваторів в роботі на видобутку руди, шт.; $(Q_e^{\epsilon})_p$ – змінна продуктивність екскаватора р-го типу на вийманні рудної маси, $\text{м}^3/\text{зм}$; $(n_e^{\text{зм}})_p$ – кількість змін роботи екскаваторів на добу, змін; $(T_{п.е}^{\epsilon})_p$ – кількість робочих днів екскаваторів на видобутку, днів/рік; $(K_{в.е}^{\epsilon})_p$ – коефіцієнт використання

розкривних екскаваторів р-го типу, відн. од.

с) Обмеження по транспортному обладнанню (пропускна або провізна спроможність транспортної системи):

• Автомобільний транспорт по пухкому розкриву:

наносів, рейсів/зміну; $(T_{п.а}^H)_z$ – кількість днів роботи автосамоскидів z-го типу по транспортуванню наносів, днів/рік; $(K_{в.п.а})_z$ – коефіцієнт використання парку автосамоскидів z-го типу, відн. од.; $(n_a^{\text{зм}})_z$ – кількість змін роботи автосамоскидів по наносах, зм./добу; ρ^H – об'ємна маса порід пухкого розкриву, $\text{т}/\text{м}^3$.

• Автомобільний транспорт по породах скельного розкриву, м^3

автосамоскидів z-го типу, відн. од.; $(n_a^{\text{зм}})_z$ – кількість змін роботи автосамоскидів по скельному розкриву, зм./добу; $\rho^{\text{ск}}$ – об'ємна маса порід скельного розкриву, $\text{т}/\text{м}^3$.

• Залізничний транспорт (аналогічно автомобільному):

2. Обмеження по обладнанню, що працює на видобутку корисної копалини:

а) Бурове обладнання:

$(K_{в.б.е}^p)_t$ – коефіцієнт використання режимного часу для бурового обладнання t-го типу на видобутку корисної копалини, відн. од.; V_t^p – вихід підірваної гірничої маси з 1 м свердловин при бурінні верстатами t-го типу по рудній масі, $\text{м}^3/\text{м}$; ρ^p – об'ємна маса руди, $\text{т}/\text{м}^3$.

б) Обмеження по виймально-навантажувальному обладнанню (екскаватори):

режимного часу екскаваторів на видобутку руди, відн. од.; ρ_i^{ϵ} – об'ємна маса руди i-го типосорту, $\text{т}/\text{м}^3$.

с) Обмеження по транспортному обладнанню на видобутку руди:

• Автомобільний транспорт на видобутку руди:

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \leq \sum_{z=1}^{z_a} (N_{aem}^e)_z \cdot (G_{aem})_z \cdot (\bar{n}_{p.a})_z \cdot (T_{p.a}^e)_z \cdot (K_{e.n.a}^e)_z \cdot (n_a^{3m})_z, m \quad (9)$$

де, $(N_{авт}^B)_z$ – кількість автосамоскидів z-го типу, що виходять на лінію в зміну для роботи на видобутку руди, шт/зміну; $(G_{авт})_z$ – вантажопідйомність автосамоскидів z-го типу, т; $(\bar{n}_{p.a})_z$ – кількість рейсів в зміну, які виконує автосамоскид z-го типу на видобутку, рейсів/зміну; $(T_{p.a}^B)_z$ – кількість днів роботи автосамоскидів на видобутку, днів/рік; $(K_{в.п.а}^B)_z$ – коефіцієнт використання парку автосамоскидів z-го типу на видобутку руди, відн. од.

• Конвеєрний транспорт для переміщення гірничої маси:

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \leq \frac{1}{1 + (K_{emp})_m} \cdot (Q_{op}^{3m})_m \cdot (n_{op}^{3m})_m \cdot (T_{p.op})_m \cdot (K_{в.ч.op})_m, m \quad (10)$$

де, $(Q_{др}^{3m})_m$ – змінна продуктивність дробарок m-го типу, т/зміну; $(n_{др}^{3m})_m$ – кількість змін роботи дробарного обладнання m-го типу, змін/добу; $(T_{p.др})_m$ – кількість днів роботи дробарного устаткування m-го типу за прийнятим режимом, днів/рік; $(K_{в.ч.др})_m$ – коефіцієнт використання режимного часу роботи

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \leq (Q_k)_{доб} \cdot T_{p.к.т} \cdot K_{в.ч.к}, m \quad (10)$$

де $(Q_k)_{доб}$ – пропускна спроможність конвеєрного транспорту, т/добу; $T_{p.к.т}$ – режимний час роботи конвеєрного транспорту, днів/рік; $K_{в.ч.к}$ – коефіцієнт використання режимного часу, відн. од.

3. Обмеження по дробарному обладнанню (кількість обмежень визначається технологією дроблення залізорудної сировини):

дробарного устаткування m-го типу, відн. од.; $(K_{втр})_m$ – коефіцієнт, що враховує втрати потужності дробарного обладнання внаслідок його використання для інших цілей, відн. од.

4. Обмеження по збагачувальному обладнанню:

$$\sum_{i=1}^n (Q_g)_i \cdot \gamma_{ij} \leq \sum_{r=1}^{r_0} (N_{c.3})_z \cdot (Q_3^{3m})_z \cdot (n_3^{3m})_z \cdot (T_{p.3})_z \cdot (K_{в.3})_z, m \quad (11)$$

де $(N_{с.з})_z$ – кількість секцій збагачення г-го типу, штук; $(Q_3^{3m})_z$ – змінна продуктивність збагачувальної секції г-го типу, т/зміну; $(n_3^{3m})_z$ – кількість змін роботи збагачувальної фабрики; $(T_{p.з})_z$ – режимний фонд часу для збагачувальних секцій, днів/рік; $(K_{в.з})_z$ – коефіцієнт використання режимного часу роботи збагачувального обладнання, відн. од.

Обмеження по наявності запасів руди за різновидами в проектних контурах ведення гірничих робіт на відповідний період прогнозування:

$$V_i^{\min} \leq (Q_e)_i \leq V_i^{\max}, m \quad (12)$$

де, $V_i^{\min}$ і $V_i^{\max}$ – відповідно, мінімально-необхідні і максимально можливі об'єми запасів руди і-

того типосорту, який необхідно (можливо) видобути в кар'єрі в намічених для відпрацювання контурах при дотриманні параметрів системи розробки і режиму гірничих робіт у кар'єрі.

Експериментальна апробація економіко-математичної моделі проводилась з використанням стандартної комп'ютерної програми, яка на основі фактичних даних формує систему обмежень і цільову функцію та дозволяє вирішити задачу лінійного програмування симплексним методом. Для перевірки роботи моделі використані фактичні показники виробничо-господарської діяльності ПАТ «ІнгЗК» за 2011 рік і отримані наступні результати за варіантами з урахуванням можливості збільшення площ по руді на родовищі (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги видобутку легко та важкозбагачувальної руди в кар'єрі ПАТ «ІнгЗК»

Тип (різновид) руди	Кількість руди за варіантами, т			
	1	2	3	4
1. Гематито-магнетитові PR1 SX3 5F-234	5000000	5000000	5100000	5500000
2. Магнетитові PR1 SX3 5F-1	6000000	6000000	6100000	6500000
3. Силікат-магнетитові PR1 SX3 5S	6500000	6500000	6700000	6500000
4. Магнетитові PR1 SX3 4F	4500000	4500000	4800000	5500000
5. Силікат-магнетитові PR1 SX2 3F і PR1 SX1 2F-5	1759615	5000000	5100000	4353818
6. Магнетитові PR1 SX1 2F-34	4500000	4500000	4600000	4500000
7. Магнетит-силікатні PR1 SX1 2F-2	4000000	4000000	4100000	4500000
Σ	32259615	35500000	36500000	37353818

Результати розрахунків з використанням вищеописаної моделі і фактичних даних показали, що раціональна виробнича потужність з видобутку і переробки руди буде різною для окремих варіантів. Крім того, при заданих фактичних показниках стримуючими факторами збільшення виробничої потужності є продуктивність гірничозбагачувального обладнання та наявність геологічних запасів руди відповідного типу з необхідними якісними характеристиками. Тому зупинимось на отриманих результатах розрахунків за окремими варіантами та розрахуємо за ними можливу прибутковість підприємства при забезпеченні найбільш раціонального обсягу видобутку залізної руди. Для цього визначимо наступні показники:

Вміст заліза у концентраті за окремими варіантами, %:

$$\bar{\beta}_j = \frac{\sum_{i=1}^7 x_{ij} \gamma_{ij} \beta_{ij}}{\sum_{i=1}^7 x_{ij} \gamma_{ij}} \quad (14)$$

Ціна концентрату як функцію від якості товарної продукції (вміст заліза у концентраті $\bar{\beta}_j$), грн.:

$$C_j = C_{\bar{\beta}} \pm \Delta C_j \quad (15)$$

де, ΔC_j – приплати (+) або знижки (-) до ціни при базовому вмісті заліза в концентраті ($C_{\bar{\beta}}$), грн /%.

β_{ij} – вміст заліза в концентраті j-го типосорту,

отриманого з руд i-го типу, %; x_{ij} – обсяг концентрата j-го типосорту, отриманого з руд i-го типу, т.

Прибуток за отриманими варіантами видобутку залізної руди:

$$P_j = C_j \cdot x_{ij} \gamma_{ij} - \sum_{i=1}^7 x_{ij} \gamma_{ij} c_{ij} \quad (16)$$

де c_{ij} – собівартість концентрату j-го типосорту, отриманого з руд i-го типу, грн.

При цьому у якості наочного прикладу перспектив отримання позитивних кінцевих результатів у подальшій виробничо-господарській діяльності ПАТ «ІнГЗК» (з урахуванням збереження тенденцій цінової і інфляційної політики в державі за останні п'ять років) розглянемо 2010 рік за базовий: запланований вміст заліза в концентраті $\beta_{\bar{\beta}}=0,637$, приплати або знижки до ціни при базовому вмісті заліза в концентраті $\Delta C=2,54$ грн. Також врахуємо базове значення ціни звичайного концентрату (без магнітно-флотаційного доведення) для 2010 - 2012 років: відповідно $C_{62010}=608,47$ грн., $C_{62011}=1024,79$ грн., $C_{62012}=799$ грн. Результати розрахунків відображені в табл. 2, що допоможе проаналізувати отримані результати, виявити закономірності зміни показників за чотирма варіантами та намітити раціональні напрямки подальшого розвитку підприємства.

Таблиця 2

Результати розрахунку можливого отримання певної суми прибутку, грн.

Вміст заліза в концентраті, β	2010	2011	2012
1		0,6302249	
2		0,63135546	
3		0,63138416	
4		0,63175063	
Можливе значення прибутку, P			
1	245165113	871071867,4	792763047,5
2	272548684	959224092,5	873312348,5
3	280239437	986418608,5	898066698,1
4	293807686	1026414166	934755866,1

Зменшення показників виробничо-господарської діяльності у 2012 році пояснюється зниженням ціни на концентрат на зовнішніх ринках ЗРС, що обрана за базову для цього року та складною фінансово-економічною ситуацією на ринках залізрудної сировини внаслідок кризових явищ в економіках провідних країн світу. За результатами розрахунків можна зробити висновок що зі збільшенням виробничої потужності від першого варіанту до четвертого, показник прибутку буде теж збільшуватися. Виходячи з цього, можна стверджувати, що виявлення «вузьких місць», їх усунення, а отже і вихід на проектну виробничу потужність ПАТ «ІнГЗК» при умові збереження стабільного попиту на залізрудну продукцію веде до збільшення величини отриманого прибутку, підвищення вартості активів підприємства та рентабельності гірничозбагачувального виробництва у цілому.

З урахуванням вищевказаного, найкращим з обраних варіантів організації гірничого виробництва є 4-й, оскільки саме за цим варіантом видобутку корисної копалини досягається максимальний розмір прибутку від реалізації товарної ЗРС. Отже, на основі розробленої економіко-математичної моделі була створена комп'ютерна програма, яка дозволила прискорити обчислення та надала можливість виявити й ліквідувати проблемні ланцюги технологічного циклу видобутку та переробки руди. За допомогою цієї програми була проведена апробація економіко-математичної моделі у інформаційно-обчислювальному центрі ПАТ «ІнГЗК».

Під час пошуку раціонального значення виробничої потужності гірничозбагачувального підприємства було сформовано декілька проміжних варіантів його подальшої виробничо-господарської діяльності з розрахунком майбутнього розміру прибутку і визначенням оптимального варіанту

видобутку залізної руди на глибоких горизонтах родовища з урахуванням тенденцій змін показників гірничозбагачувального виробництва за останні 5 років, а також були виявлені «вузькі місця» та шляхи зменшення їх негативного впливу на окремих технологічних переділах, зокрема, при бурінні та дробленні гірничої маси в кар'єрі. При цьому, визначення раціональної виробничої потужності є однією з пріоритетних умов підвищення конкурентоспроможності вітчизняних гірничозбагачувальних підприємств.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На підставі проведених досліджень розроблена економіко-математична модель оптимізації виробничої потужності гірничозбагачувальних підприємств із застосуванням симплекс-методу, а також наведені результати її апробації в інформаційно-розрахунковому центрі ПАТ «ІнГЗК», що підтвердило

ключове значення виробничої потужності з видобутку і переробки залізорудної сировини як однієї із основних умов підвищення конкурентних позицій вітчизняного гірничозбагачувального виробництва. Раціональна виробнича потужність з видобутку і переробки ЗРС з урахуванням забезпечення стабільного вмісту корисного компонента (заліза) і допустимого вмісту шкідливих домішок (сірки, фосфору) у вихідних рудопотоках кар'єру, що представлені сімома різновидами легко та важкозбагачувальної залізної руди, для ПАТ «ІнГЗК» складає близько 37,35 млн. т.

У подальших дослідженнях пропонується використовувати розглянуті методичні підходи щодо оцінки виробничо-господарської діяльності окремих гірничозбагачувальних підприємств з метою визначення їх конкурентних позицій з урахуванням специфіки організації та перспектив розвитку гірничого виробництва у подальшому на Україні та в цілому у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моссаковский Я. В. Экономика горнорудной промышленности: Учебник для вузов. /Я. В. Моссаковский. – М.: МГГУ, 2004. – 525 с.
2. Агошков М. И. О резерве производственной мощности горных предприятий / М. И Агошков, Н. В. Дронов. // Горный журнал. – 1985. – №4. – С. 7.
3. Астахов А. С. Экономика для геологов и горняков :Учебное пособие для вузов / А. С. Астахов, Е. Л. Гольдман. – М.: ИД «Руда и металлы», 2007. – 328 с.
4. Афанасьев М. Ю. Прикладные задачи исследования операций: Учебное пособие / М. Ю. Афанасьев, К. А., Багриновский., В.М. Матюшок. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 352 с.
5. Бельский В. З. Полипродуктовая динамическая межотраслевая модель народного хозяйства с оптимизируемым блоком внешней торговли / В. З. Бельский, И. И. Арушанян, Н. А. Трофимова, Б. Р. Френкин // Экономика и математические методы. – 2001, Т. 37. – Вып. 2. – С. 107-115.
6. Гранберг А. Г. Динамические модели народного хозяйства. / А. Г. Гранберг. – М: Экономика, 1985. – 240 с.
7. Иванов Н. И. Планирование производства горнорудных объединений и предприятий / Иванов Н. И, Сулов О. П., Ефремов А. В. – М.: Недра, 1976. – 311 с.
8. Довгаль І. В. Деякі аспекти оцінювання виробничо-технологічного потенціалу гірничодобувної галузі / І. В. Довгаль, М. М. Скринько // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – Вип. 185: в 4-х т. – том IV. – С. 835-846.

Темченко Александр Анатольевич

ОПРЕДЕЛЕНИЕ РАЦИОНАЛЬНОЙ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ МОЩНОСТИ ГОРНООБОГАТИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИХ КОНКУРЕНТНЫХ ПОЗИЦИЙ

Для определения рациональной производственной мощности горно-обогатительных предприятий рассмотрены горнотехнические факторы, оказывающие непосредственное влияние на эффективность горно-обогатительного производства с учетом заданных объемов добычи руды в карьере на конкретном месторождении полезных ископаемых и возможностей обогатительных фабрик по переработке соответствующих объемов железорудного сырья. Среди экономических факторов учтены абсолютные и удельные капитальные расходы на строительство карьера, себестоимость и цена товарной продукции, размер платы за недра и земельные участки, которые занимает предприятие, соотношение между объемами добычи руды и вскрышных пород, что существенно влияет на конечные результаты деятельности предприятий в целом. Обоснована последовательность расчетов и необходимость определения рациональной производственной мощности горно-обогатительных предприятий с позиций их конкурентоспособности, что подтверждает научную новизну приведенных исследований. Использовались методы технико-экономического анализа для комплексной оценки деятельности горно-обогатительных предприятий, детализации и синтеза – для выявления факторов, влияющих на объемы потребления ресурсов и их затратные характеристики в горном производстве, а также системного анализа – для обобщения теоретико-методологических принципов формирования конкурентных позиций товарной продукции отечественных предприятий с учетом определения их рациональной производственной мощности. Для достижения поставленной цели разработана экономико-математическая модель оптимизации производственной мощности горно-обогатительных предприятий, которая на основе

фактических данных позволяет сформировать целевую функцию по критерию максимизации прибыли и систему ограничений с дальнейшим решением поставленной задачи путем применения симплексного метода линейного программирования в контексте рассмотрения возможных вариантов. Установлено, что оптимальное значение производственной мощности зависит от типа, количественного состава и производительности горнотранспортного и дробильно-обогащительного оборудования, принятого режима работы предприятия, а также энергоемкости и трудоемкости товарной продукции. Приведенные результаты экспериментальной апробации предложенной экономико-математической модели с использованием фактических показателей производственно-хозяйственной деятельности ПАО «Ингулецкий ГОК», а также расчеты возможной прибыльности этого предприятия по отдельным вариантам добычи и переработки железной руды подтверждают практическую значимость данного исследования.

Ключевые слова: горно-обогащительные предприятия, производственная мощность, экономико-математическая модель, критерии оптимальности, прибыль.

Temchenko A.

DETERMINATION OF THE RATIONAL PRODUCTION CAPACITY OF ORE PROCESSING ENTERPRISES TO ENHANCE THEIR COMPETITIVE POSITIONS

To determine rational production capacity of ore mining and processing enterprises the mining factors which influence directly an efficiency of ore mining and processing production in terms of defined volume of ore mining in the pit of the certain mineral deposit and possibilities of ore-processing plants to process corresponding volume of iron-ore have been considered. Economic factors which include absolute and specific capital charges for construction of the pit, prime price and cost of salable production, charge for subsurface resources and lot lands, that are occupied by an enterprise, balance between the volumes of ore mining and overburden, that substantially influences final results of the enterprise activity on the whole have been taken into account. The sequence of calculations and necessity of determining rational production capacity of ore mining and processing enterprises have been proved from the position of their competitiveness, that confirms a scientific novelty of the given research. To achieve this goal, an economic and mathematical model to optimize the production capacity of mining and processing enterprises, based on actual data allowing to generate the objective function on the criterion of profit maximization and system constraints to further solution of the problem by applying the simplex method of linear programming in the context of possible options has been developed. It has been determined that the optimum production capacity depends on the type, the number of members and the performance of mining and transport and crushing and processing equipment, adopted operation mode of the enterprise, as well as energy intensity and complexity of marketable products. These results of experimental testing of the proposed economic and mathematical model using the actual performance of industrial and economic activity of PJSC "Inguletsky GOK", as well as calculations of the possible profitability of the enterprise for the different cases of mining and processing of iron ore confirm the practical relevance of this study.

Keywords: mining and processing enterprises, production capacity, economic and mathematical model, optimality criteria, profit.

Одержано 26.03.2015 р.

РОЗДІЛ III

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 339. 138

Бочко Олена Юрївна,
к.е.н., доц. доцент кафедри маркетингу,
Мукачівський державний університет
Молнар Маріанна Степанівна,
студентка, напрям підготовки «Маркетинг»,
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проведено дослідження розвитку регіонального маркетингу, обґрунтовано його особливості та окреслено перспективи. В статті узагальнено теоретичні підходи щодо розвитку регіонального маркетингу. Метою статті є розкриття особливостей та обґрунтування перспектив регіонального маркетингу. Особлива увага приділяється дослідженню наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених, щодо трактування поняття «регіональний маркетинг». Здійснено аналіз етимології наукового терміну. Доведено необхідність дотримання принципів розвитку регіонального маркетингу. Досліджено регіональний маркетинг як філософію управління бізнесом, діяльність, наукову дисципліну та, на цій основі, здійснено систематизацію за напрямками. Обґрунтовано взаємозв'язок між об'єктами регіонального маркетингу. Доведено, що регіональний маркетинг являє собою організаційну основу для реформування економіки регіону, підвищує його інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність. Розкрито основні функції регіонального маркетингу. Обґрунтовано, що регіональний маркетинг є надійним інструментом розробки стратегії і тактики регіональних перетворень, який забезпечує врахування особливостей зовнішнього і внутрішнього середовища регіону, створення умов для максимального пристосування виробництва до вимог ринку. Досліджено особливості регіонального маркетингу в Україні, які полягають у максимальному використанні потенціалу регіону та ефективному застосуванні інструментарію маркетингу для підвищення його рівня конкурентоспроможності. Обумовлено, що регіональний маркетинг дозволяє задовольняти потреби та цілі не тільки конкретного регіону, а й національної економіки в цілому. З метою підвищення рівня конкурентоспроможності регіону пропонується особливу увагу звертати на інвестиційну сферу та розвиток туристичної галузі. Доведено необхідність взаємозв'язку держави з діяльністю місцевих органів влади, що сприятиме розвитку туристичної індустрії та маркетингу туризму як одного з складових регіонального маркетингу. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є вивчення впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність регіонального маркетингу.

Ключові слова: регіональний маркетинг, розвиток регіону, регіональна політика, ринок, суб'єкти регіонального маркетингу, об'єкти регіонального маркетингу.

ВСТУП

Постановка проблеми. Регіон є місцем концентрації економічних, соціальних, природних, демографічних та інших ресурсів, сукупність розвитку яких впливає на функціонування економічної макро- та мікросистеми окремої території. Для забезпечення стратегічного розвитку регіону необхідно приймати компромісні рішення, які вимагають використання чітких критеріїв збалансованості, підтримку відносин та взаємозв'язок між різними суб'єктами ринку,

використання інструментів маркетингу тощо.

Глобалізація економіки сприяла інтеграції регіонів у світову економіку і посилила конкуренцію між ними у боротьбі за інвестиції, кваліфікованих спеціалістів, якість життя. Регіони можуть розглядатися як корпорації, що конкурують за ресурси і споживачів [4]. Регіон стає повноцінним учасником ринку, тому виникає потреба у розробці конкурентної політики регіонів, з використанням маркетингової діяльності. Отже, мається на увазі маркетинг регіонів як складову регіональної політики.

Застосування регіонального маркетингу для розвитку економіки регіону потребує дослідження питань: довгострокове стратегічне планування, партнерські відносини, правова основа, постійний моніторинг ситуації тощо. Загалом, регіональний маркетинг дозволяє задовольняти потреби та цілі не тільки конкретного регіону, а й національної економіки загалом.

На даному етапі в Україні розвиток регіональної політики проходить досить складно і суперечливо. Діяльність регіонів базується на їх самостійності та відповідальності як суб'єктів господарювання, які володіють та мають в своєму розпорядженні значну частину національного багатства. Таким чином, територія з простого місця здійснення економічних операцій перетворює продавця своїх ресурсів, як своєрідного товару, у рівноправного учасника ринку. За таких умов регіональний маркетинг є надійним інструментом розробки стратегії і тактики регіональних перетворень, що забезпечує врахування особливостей зовнішнього і внутрішнього середовища регіону, створення умов для максимального пристосування виробництва до вимог ринку, підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку регіонального маркетингу досліджували зарубіжні вчені, серед яких на особливу увагу заслуговують Д. Баркан, Є. Голубков, В. Демідов, М. Кислюк, Т. Колужнова, А. Панкрухин, А. Романов, А. Юданов та ін. В Україні проблеми маркетингу територій вивчали З. Герасимчук, В. Гомольська, С. Мартов, А. Старостіна та інші. Однак багато методологічних питань теорії і практики розвитку, досліджень особливостей регіонального маркетингу розкрито недостатньо. Додатково потребують уточнення особливості становлення та перспективи розвитку регіонального маркетингу.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття особливостей формування регіонального маркетингу, визначення напрямів його реалізації як інструменту підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний регіон потрібно розглядати як чітко окреслений політичний, соціальний, інституціональний й орієнтований простір, який має двоїсту природу. З одного боку, це багатовимірна структура, що об'єднує різноякісні підсистеми, засновані на взаємодії природних, технологічних і соціальних процесах, що відбуваються одночасно, а також економічних, демографічних, екологічних, культурних і політичних чинників. З іншого боку, регіон – це ланка просторової структури економіки, тобто особливий тип економічних систем, який виникає на основі взаємозв'язаного розвитку виробництва, населення і ресурсної сфери, що дозволяє регіону виступати самостійним суб'єктом економічного розвитку [6].

Маркетинг регіону відповідно до сучасних

підходів можна визначити як спосіб встановлення, створення, підтримку таких відносин з різними суб'єктами ринку, які забезпечували б вигідні позиції регіону у відношенні до ресурсів і цільових ринків, а також дозволяли досягати задоволення цілей учасників цих відносин. Таким чином, маркетинг регіону спрямований на виявлення потреб контрагентів регіону, узгодження цих інтересів з інтересами регіону і досягнення на цій основі конкурентного успіху і соціально-економічних цілей [4].

Згідно визначення А. О. Старостіної, С. Є. Мартова [9, с. 56], регіональний маркетинг – це теорія і практика прийняття управлінських рішень стосовно формування ринково-продуктової стратегії регіону на основі дослідження факторів маркетингового середовища з метою реалізації економічних інтересів території та її споживачів.

Регіональний маркетинг як діяльність з формування внутрішнього і зовнішнього середовища, виявлення привабливих внутрішніх умов переваг територій і залучення зовнішніх до нього ресурсів вивчали А. М. Лавров та В. С. Сурнін [4, с. 248]. В. В. Чернов зазначає, що регіональний маркетинг – це маркетинг в інтересах певної території, її внутрішніх та зовнішніх складових. Це просування регіону та його складових елементів (ресурсів, розташування, особливостей бізнесу) на світовий ринок. Також, це зручний інструмент для ефективного використання конкурентних переваг і поступового усунення недоліків економічної моделі регіону [10].

Регіональний маркетинг є діяльністю підприємств, розташованих на певній окремій території, яка задовольняє потреби споживачів товарів та послуг. Виробництво кращих, у порівнянні з іншими регіонами, товарів чи послуг, створення конкурентних переваг регіону забезпечується використанням маркетингових стратегій та їх практичною реалізацією у внутрішньому і зовнішньому середовищі регіону.

Регіональний маркетинг як процес управління територією, перебуває на етапі становлення та відбувається в умовах формування ринку з врахуванням розвитку маркетингу на макро- та макрорівні. Тому чинники, що стримують розвиток регіонального маркетингу, перш за все пов'язані з проблемами використання маркетингової діяльності на всіх рівнях управління. При цьому важливе значення має дослідження закордонного прикладу розвитку регіонального маркетингу, специфіки регіонального ринку, врахування нестабільної ситуації в економічній, політичній і соціальних сферах, високого рівня тіньової економіки, рівня монополізму в окремих галузях, низької купівельної спроможності населення тощо.

Як концепція ринкового стратегічного управління регіоном, регіональний маркетинг – це діяльність регіональних структур, організацій і населення, яка спрямована на користь розвитку регіону, і полягає у задоволенні потреб його внутрішніх і зовнішніх суб'єктів.

Регіональний маркетинг є однією з найбільш вдалих концепцій сучасного менеджменту. Регіон розглядається як товар, який пропонується цільовим ринкам (об'єктам маркетингу), які виступають в якості

незалежної сили, аналогічної споживачам, покупцям, клієнтам традиційного маркетингу. Регіональний маркетинг може здійснюватися у вигляді маркетингу землі, житла, зон господарської забудови, інвестицій,

туристичного маркетингу тощо [6].

Отже, досліджуючи поняття «регіональний маркетинг», ми систематизували його за напрямками, які подано на рис. 1.

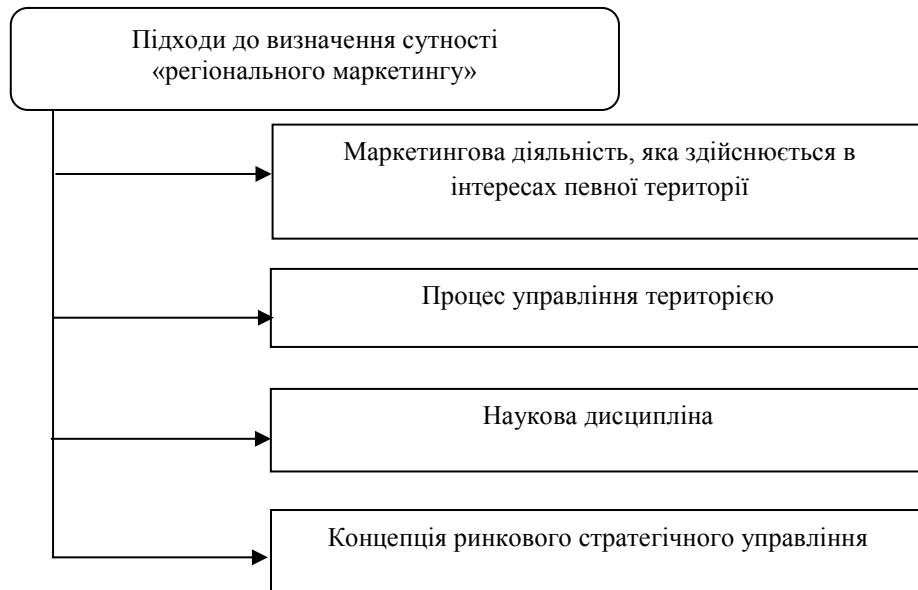

Рис. 1. Основні підходи до визначення сутності «регіонального маркетингу»

Для розвитку регіонального маркетингу необхідно дотримуватись таких принципів:

- цілеспрямованість – визначення цілей маркетингу регіону;
- розробка стратегії регіону, основою якої може бути попередньо здійснений SWOT-аналіз регіону;
- вибір цільових ринків і способу позиціонування;
- узгодження інтересів сторін (складність регіонального маркетингу складається в тому, що регіон виконує різні функції – місця проживання,

відпочинку, місця господарювання, частини екосистеми країни та світу тощо, при цьому може виникнути конфлікт інтересів груп, що виконують ці функції);

- розробка системи управління регіональним маркетингом;
- планування та контроль регіонального маркетингу.

Об'єкти регіонального маркетингу подано на рис. 2.

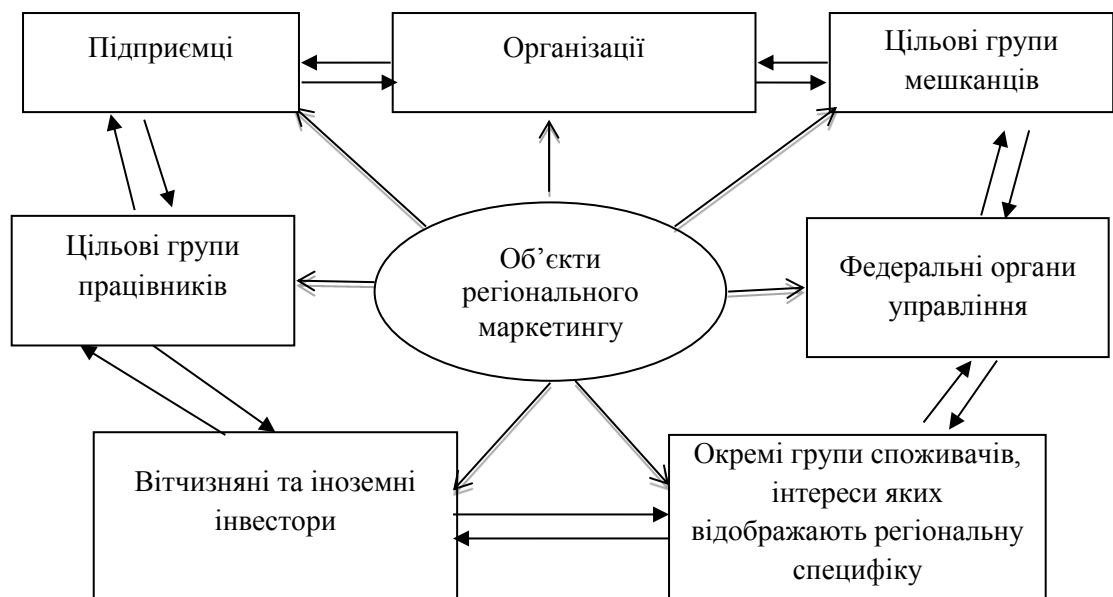

Рис. 2. Об'єкти регіонального маркетингу та їх взаємозв'язок [2]

Суб'єкт регіонального маркетингу – регіональні і муніципальні органи управління, які виступають в ролі «продавця» –«підприємця» або менеджера, що

представляє інтереси регіону.

Регіональний маркетинг є дієвим механізмом реалізації регіональної політики, яка спрямована на

формування сприятливого середовища для всіх суб'єктів ринкових відносин регіону та населення. Регіональний маркетинг допомагає створити базу для економічної діяльності підприємств, розташованих в регіоні, дозволити реалізувати ефективні ринкові механізми на всіх рівнях.

Є різні підходи до функції маркетингу регіонів. Зокрема, Вакуліч І. акцентує увагу регіонів на визначенні їх особливостей з використанням таких функцій:

- вивчення кон'юнктури регіонального ринку;
- формування попиту;
- розвиток різних напрямків маркетингової діяльності, пов'язаних з організацією реклами, стимулюванням збуту, ціновою політикою [2, с. 139-141].

Особливості регіонального маркетингу в Україні полягають у максимальному використанні потенціалу регіону та ефективному застосовуванні інструментарію маркетингу для підвищення його рівня конкурентоспроможності. Разом з тим, ще не встигнувши остаточно розвинути як продукт і водночас як інструмент ринкових відносин, регіональний маркетинг являє собою організаційну основу для реформування економіки регіону.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності регіону пропонуємо особливу увагу звернути на інвестиційну сферу, при якій регіональний маркетинг забезпечує підвищення інвестиційного рівня окремої території. Українське законодавче регулювання інвестиційної діяльності недостатньо сприяє формуванню належного інвестиційного клімату і відзначається непослідовним, нестабільним та непередбачуваним характером, що значною мірою пов'язано із змінами економічного курсу держави [10, с. 14].

Для підвищення рівня конкурентоспроможності регіону пропонуємо особливу увагу звернути на інвестиційну сферу та вирішити проблеми, які пов'язані з:

- 1) питаннями визначення державної пріоритетності розвитку окремих регіонів та пов'язану з цим практику надання пільг;
- 2) внутрішніми циклічними коливаннями росту і занепаду регіону;
- 3) процесами зміни внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на регіон;
- 4) земельними відносинами між

землекористувачами, інвесторами та іншими учасниками ринку;

5) відсутністю досконалого законодавчого регулювання щодо економічного розвитку територій.

Важливим для підвищення рівня інвестиційної привабливості регіону є розвиток туристичної галузі, яка на даному етапі розвитку не отримує відповідної державної підтримки. Водночас туристична сфера – саме та галузь, яка за порівняно невеликих витрат може дати великий прибуток і поповнити державний та місцевий бюджети. За підрахунками фахівців, оборотність капіталу в цій галузі у 4 рази вища, ніж загалом у національній економіці, а витрати на створення одного робочого місця в туристичній інфраструктурі у 20 разів менші, ніж у промисловості [2, с. 139]. Рациональне поєднання ролі держави з активною діяльністю місцевих органів влади сприятиме розвитку туристичної індустрії та маркетингу туризму як одного з складових регіонального маркетингу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження стану регіонального маркетингу свідчить про те, що чим глибше здійснюється вивчення й оцінка власних потреб, платоспроможного попиту, стану ринку в регіоні, тим позитивнішим і ефективнішим буде вплив на оптимізацію структури виробництва й обсягу споживання. Забезпечення зайнятості населення регіону, створення нових робочих місць, контроль за рівнем безробіття, формування системи соціального захисту сприяє перерозподілу працівників у пріоритетні галузі господарств регіону, створенню додаткових робочих місць, підвищує його інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність..

За сучасних умов регіональний маркетинг є тим інструментом, який дає змогу забезпечити стійкий взаємозв'язок між регіонами України. Будучи складовою частиною регіональної економічної політики, регіональний маркетинг відрізняється від традиційного своєю спрямованістю на вирішення проблем регіону та його територіальних утворень. Він включає розробку і реалізацію концепції комплексного розвитку економіки й соціальної сфери території, спрямовану на вирішення її соціально-економічних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арженовский И. В. Маркетинг регионов [Электронный ресурс] / И. Арженовский. – М.: Юнити-Дана, 2011. – Режим доступа: <http://www.marketing.spb.ru>.
2. Вакуліч І. Фіскальні наслідки застосування податкових пільг в умовах трансформації ринкової економіки України / І. Вакуліч // Наукові записки ТДПУ ім. Володимира Гнатюка. – 2002. – №12 – С. 139-141.
3. Гомольська В. Регіональний маркетинг як засіб підвищення інвестиційної привабливості територій / Регіональна економіка. – №4. – 2006 – С. 158-164.
4. Котлер Ф. Региональный маркетинг (маркетинговые методы в региональной политике) [Электронный ресурс] / Котлер Ф. – Режим доступа <http://www.bcimarketing.aha.ru/content/regionalnyi-marketingmarketingovye-metody-v-regionalnoi-politike>.
5. Лавров А. М. Реформирование экономики: региональные аспекты. Региональный маркетинг и тенденции его развития / Лавров А. М., Сурнин В. С. – Кемерово: Кузбассвуиздат, 1999. – 589 с.
6. Лучик В. Є. Особливості регіонального маркетингу [Електронний ресурс] / Лучик В. Є. – Режим

доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_113/19.pdf.

7. Мартеев С. Деякі аспекти здійснення регіонального маркетингу за кордоном // С. Мартеев // Міжнародна економіка. Збірник наукових праць. – Київ : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НФН України. – 1999. – №9. – С. 4-11.
8. Панкрухин А. П. Маркетинг територій / А. П. Панкрутин. – СПб.: Питер, 2006. – 416 с.
9. Старостіна А. О. Регіональний маркетинг: суть та особливості становлення в Україні / А. О. Старостіна, С. Є. Мартов // Маркетинг в Україні. – 2004. – № 3. – С. 55-57.
10. Чернов В. В. Комплексний підхід к управлінню територіями на основі регіонального маркетингу / В. В. Чернов // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 2 (24). – С. 156-161.

Бочко Єлена Юрьєвна, Молнар Маріанна Степановна

РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА: ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Проведено дослідження розвитку регіонального маркетингу, обґрунтовано його особливості та окреслено перспективи. В статті обобщені теоретичні підходи стосовно розвитку регіонального маркетингу. Целью статті є розкриття особливостей обґрунтування перспектив регіонального маркетингу. Особливу увагу приділено дослідженню наукових праць зарубіжних та вітчизняних учених, стосовно трактування поняття "регіональний маркетинг". Здійснено аналіз етимології наукового терміна. Доведено необхідність дотримання принципів розвитку регіонального маркетингу. Досліджено регіональний маркетинг як філософію управління бізнесом, діяльність, наукову дисципліну і, на цій основі, здійснено систематизацію за напрямками. Обґрунтовано взаємозв'язок між об'єктами регіонального маркетингу. Доведено, що регіональний маркетинг являє собою організаційну основу для реформування економіки регіону, підвищує його інвестиційну привабливість і конкурентоспроможність. Розкрито основні функції регіонального маркетингу. Обґрунтовано, що регіональний маркетинг є надійним інструментом розробки стратегії та тактики регіональних змін, який враховує особливості зовнішньої та внутрішньої середовища регіону, створює умови для максимального пристосування виробництва до вимог ринку. Досліджено особливості регіонального маркетингу в Україні, які полягають в максимальному використанні потенціалу регіону та ефективному застосуванні інструментарію маркетингу для підвищення його рівня конкурентоспроможності. Обумовлено, що регіональний маркетинг дозволяє задовольняти потреби і цілі не тільки конкретного регіону, але і національної економіки в цілому. З метою підвищення рівня конкурентоспроможності регіону пропонується особливу увагу звертати на інвестиційну сферу і розвиток туристичної галузі. Доведено необхідність взаємодії держави з діяльністю місцевих органів влади, яка буде сприяти розвитку туристичної індустрії і маркетингу туризму як однієї з складових регіонального маркетингу. Перспективами подальших досліджень в даному напрямку є вивчення впливу факторів зовнішньої та внутрішньої середовища на діяльність регіонального маркетингу.

Ключевые слова: регіональний маркетинг, розвиток регіону, регіональна політика, ринок, суб'єкти регіонального маркетингу, об'єкти регіонального маркетингу.

Bochko O., Molnar M.

DEVELOPMENT OF REGIONAL MARKETING: FEATURES AND PROSPECTS

The development of regional marketing has been researched; its peculiarities and perspectives have been grounded. The theoretical approaches to the development of regional marketing have been generalized in the article. The aim of the article is to outline the peculiarities of substantiation of regional marketing prospects. Special attention is given to research of scientific works of foreign and the home scholars concerning the interpretation of "regional marketing" notion. The etymology of scientific term has been analyzed. The necessity of following the principles of regional marketing development has been proved. The regional marketing as a philosophy of business management, activities and discipline has been studied, on the basis of which, systematization according to the directions has been carried out. The relationship between the objects of regional marketing has been grounded. It is proved that the regional marketing is the organizational basis for reforming the economy of the region, increases its investment attractiveness and competitiveness. The basic functions of regional marketing have been disclosed. It is substantiated that the regional marketing is a reliable tool in working-out the strategy and tactics of regional transformation, providing taking into account the peculiarities of internal and external environment of the region, creation the conditions for maximum adaptation of production to the market requirements. The peculiarities of regional marketing in Ukraine consisting in maximum exploitation the region's potential and the effective application of marketing tools to increase its competitiveness have been investigated. It has been determined that regional marketing enables to meet the needs and goals not only a specific region, but also the national economy as a whole. It has been proposed to pay special attention to the investment sector and the tourism industry development with the aim of improving the level of region competitiveness. The necessity of the relationship between the state and local authorities facilitating the development of tourism industry and tourism marketing as one of the components of regional marketing has been proved. The perspectives for further research are to study the influence of factors of external and internal environment on regional marketing activities.

Key words: regional marketing, region's development, regional policy, market, subjects of the regional marketing, objects of the regional marketing.

Одержано 19.03.2015 р.

AN ANALYSIS OF INVESTMENT ACTIVITY IN KHMELNYTSKYI REGION AND WAYS OF ITS INVESTMENT ATTRACTIVENESS IMPROVEMENT

The article “An analysis of investment activity in Khmelnytskyi region and ways of its investment attractiveness improvement” is dedicated to analysis of current investment activity tendencies in Khmelnytskyi region, its investment attractiveness level and possible ways of its improvement. The actuality of the topic of research is caused by the fact, that the investments into the country’s economy are the key way to stability of its economic and social development. The prerequisite of successful investment inflow into country’s economy is in creation of conducive investment climate, which also guarantees the high level of investment attractiveness of this country. In the same time the investment attractiveness of different sectors of economy or different regions can be quite another. It should be considered while realizing structure and regional policy, as well as while investment priorities defining. But in current economic conditions the level of Ukrainian regions investment attractiveness will change under the influence of objective economic and political factors. This creates the opportunity of potential investors’ attention attraction for those regions, which could not be called as leaders of investment ratings before. Howsoever it can be realized only providing that the investment climate and investment attractiveness to regions improves. Taking into consideration all mentioned above, the aim of the article is to research the investment activity in Khmelnytskyi region, regional investment advantages and to make proposals on investment activity stimulation. To achieve this aim we have used the analytical research methods and statistic data on national and foreign investments into Khmelnytskyi region’s economy, as well as rating assessments of investment attractiveness of the region. The article contains an analysis of capital investments amounts in Khmelnytskyi region during 2012-2014, the dynamics of foreign investments into economy of the region, and also the main directions of investing in the region. As a result, the main factors have been defined that facilitate and barrier investment activity in the region, and some ways of improvement of its investment attractiveness.

Keywords: investments, investment activity, foreign investments, investment attractiveness rating, competitive advantages.

INTRODUCTION

The market economy is based on active and free of excessive state regulation investment activity. Simultaneously the investment activity in the country directly depends on investment activity in its regions. First of all regional investment processes depend on investment attractiveness level of the region, its investment advantages and weaknesses.

Formulation of the problem. Today the investment attractiveness of separate Ukrainian economic sectors and regions transforms under the influence, above all, of the military conflict in the East of Ukraine. These transformations create the facilitative prerequisites for implication of investments to those regions, which were not among investment ratings leaders in previous years. Researches conduction in this field allows to define the main investment characteristics and advantages of the region, their changes, as well as the last tendencies of investment activity in the region.

Analysis of the main researches and publications. The issues of investment activity and investment attractiveness are researched by a wide range of Ukrainian scientists, such as I. Blank, L. Borshch, M. Voinarenko, A. Haidutskyi, S. Hutkevych, V. Hridasov, M. Dykha, M. Dolishniy, R. Kvasnytska, T. Mayorova, A. Peresada, S. Reverchuk, V. Fedorenko etc.

The aim of the article is to research the investment activity in Khmelnytskyi region, regional investment attractiveness, and to formulate proposals on investment

activity stimulation.

RESULTS OF THE RESEARCH

Issues of current municipal economic development are closely connected to increasing of territories investment attractiveness both for interregional investment resources distribution and foreign investments implication. The special literature contains different methods of investment attractiveness assessment of the region. It can be provided basing on such general indicators, as the level of economic development of the region, its investment infrastructure level, regional demographic characteristics, the level of market relations and commercial structure in the region, its crime, ecological and other risks.

The main criterion among other indicators of Ukrainian investment attractiveness of the region is the regional economic development. Exactly the level of economic development mostly indicates the infrastructure development level, including financial infrastructure. However, in conditions of absence of economically active and financially competent subjects (and as a result – in conditions of citizens’ low incomes) financial brokers are not interested in developing their activity in the such region. The human factor, which defines the investment attractiveness, is also partly dependent on regional economic development level. If it is low, skilled workers demand is also low, which eventually leads to unemployment, labor resources outflow and the absence of reasons to further increase of people’s education and skill.

The connection between the economic development and entrepreneurs and municipal authorities interrelations is obviously bilateral. From the one side, the successful regional development is impossible without municipal authorities' facilitation. From the other side, the existence of large number of tax paying entrepreneurs in the region motivates municipal authorities to more flexible interrelations with them. So having indicated the factor which is the best to characterize the investment attractiveness of the region and the first to attract the investor's attention, it is expedient to define possible changes of investment attractiveness of the region

according to their economy sectorial structure.

The investment attractiveness of Khmelnytskyi region, which is reflected in its investment rating, is comparatively low. For execution of Government of Ukraine Decree №67-p from the 25th of January 2012, the complex comparative sociology research of Ukrainian regions investment climate is held yearly. According to it, in 2014 Khmelnytskyi investment attractiveness of the region index was 1.289 (19th place in the rating), while in 2013 it was 1.318 (22nd place). Last years the capital investments amount in Khmelnytskyi region changed slightly (Fig. 1).

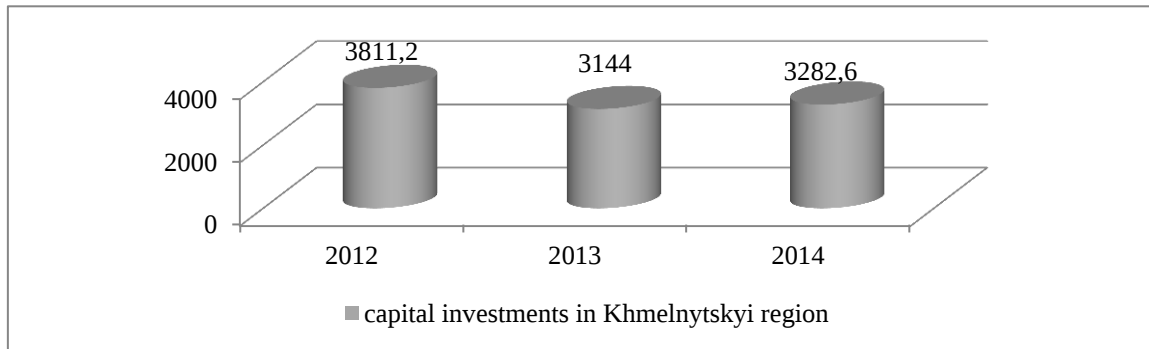

Figure 1. The dynamics of capital investments in Khmelnytskyi region in 2012-2014, MM. UAH*

*Calculated by the author according to the Regional Statistics Department of Khmelnytskyi region data [8]

In 2014 the capital investments value in Khmelnytskyi region increased by 4.4%. But in 2013 its decrease by 17.5% in comparison to 2012 could be observed. So the increase, achieved in 2014, is not enough for reaching the previous investment level. Also the part of

region investments in total capital investments amount in Ukraine still stays low: in 2012 it was 1.24%, in 2013 – 1.27%, in 2014 – 1.87%. At the same time the capital investments structure by activities criterion in 2012-2014 has also changed slightly (Table 1).

Table 1
Capital investments structure by the main economic activities in Khmelnytskyi region in 2012-2014, %*

Economic activity	2012	2013	2014
Agriculture, hunting and forestry	33,3	22,9	20,6
Industry	20	23,7	23,1
including processing industry	14,7	16,2	17,6
Construction industry	27,7	27,5	20,5
Real estate, rent business, engineering and entrepreneurs' services	8,3	4,6	3,7
Administrative and auxiliary service activity	5,2	6,9	22,0
Transport, warehousing, post and courier activity	1,9	4,9	2,6
Wholesale and retail trading, vehicles renovation	1,9	4,4	2,0

*Calculated by the author according to the Regional Statistics Department of Khmelnytskyi region data [8]

The main peculiarity of investment activity in Khmelnytskyi region is in reducing of investments in agriculture and construction sector, their increase in industry sector and dramatic increase in administrative and auxiliary service activities (municipal management). In our opinion, the most negative tendency in this case is the reduce of investments in agriculture, whereas this sector can be considered as the most prospective for future development in new economic and political circumstances, which change the investment attractiveness of regions and sectors.

The analysis of investment activity in the region will not be complete without research of foreign investments into regional economy (Fig. 2).

Unlike domestic investments, in 2014 total foreign investments amount into Khmelnytskyi region economy

reduced significantly – in \$35,3 MM (15,7%). It is appropriate to all-Ukrainian tendency, because in 2014 in Ukraine \$12240 MM (27,5%) foreign investment decrease could be observed.

Khmelnytskyi region actively develops the international economic cooperation. Today firms and corporations of the region are connected by export-import contracts with 33 countries all over the world. Main exporting sectors in Khmelnytskyi region are grain production (34,1% of the region's export as of January 2015) and oil cultures cultivation (11,6%), machines, devices and equipment production (15,8%), milk and milk products, eggs and natural honey production (12,6%), polymers and plastics production (4,3%), furniture production (4,1%), ceramic production (3,8%), wood and wooden products (3,6%), textile production (3,3%), food

production (2,1%). During January 2014 to January 2015 period the most dramatic increase of export amount could be observed in trading with such a countries, as Korean Republic (4675% of growth), France (2658,8%), Latvia (856,9%), Iran (765,9%), Spain (718,1%), Egypt (383,8%)

etc. [8]. It confirms that entrepreneurs of the region are able to produce competitive production, and further investment into main export sectors is potentially profitable.

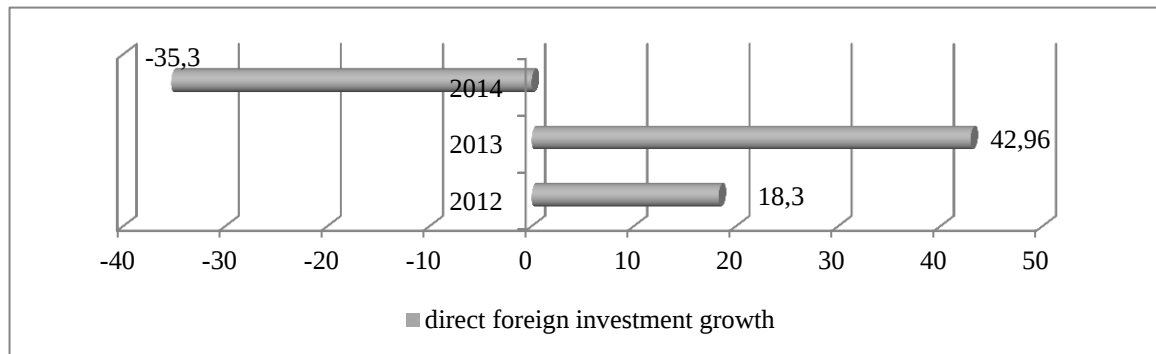

Figure 2. The dynamics of direct foreign investment into Khmelnytskyi region growth, MM USD*

* Calculated by the author according to the Regional Statistics Department of Khmelnytskyi region data [8]

Among the main competitive advantages of Khmelnytskyi region are the following [9]:

- powerful energetic complex;
- multidisciplinary agriculture;
- existence of significant amounts of natural resources and minerals (soil, water resources, including 9 deposits of curative mineral waters, deposits of saponite, phosphate, limestone, graphite etc.);
- conducive geographic placement and climate conditions;
- developed trade sector and private entrepreneurship;
- existence of powerful tourist and recreation potential etc.

Simultaneously successful realization of investment and improvement of investment attractiveness of the region are hindered by such factors, as transport infrastructure development level and quality, tax system, authorities' activity effectiveness, corruption etc. [6]. It should be mentioned, that most of these factors are common for all the country, and their solving is not only in municipal authorities competence sphere, but also in the central authorities one, while in some cases – like taxes issues regulation – notably in the central authorities competence.

Among the main ways of Khmelnytskyi region investment attractiveness improvement, which could be realized on the local level, we can define the activation of

municipal authorities' and investors cooperation, advertising the regional investment potential on the international investors' forums and other events, transport infrastructure development, improvement of land connected relations etc. But the improvement of separate investment attractiveness of the region is impossible without system economic changes in the whole country and aimed formulation of facilitative environment for both domestic and foreign investors' activity.

CONCLUSIONS AND FURTHER RESEARCH PROSPECTIVE

Currently Ukraine is on that stage of development, which can create basis for the next qualitative development of its economy through structural transformations realization. The source of these transformations realization is in investment activity and leading funds into those economic sectors and regions, which acquire more investment attractiveness because of its reducing in previous investment ratings leaders. For this reason, researches in investment attractiveness of the region sphere are called not only for definition of some region's strong and weak sides and attractiveness level in new economic circumstances, but also for popularization of this information among as wide number of potential investors, as possible.

REFERENCES

1. Войнаренко М. Економічна конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість України / М. Войнаренко, О. Фурманюк // Економіст. – 2006. – № 12. – С. 25-28.
2. Диха М. В. Глобальна конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість України: стратегії реалізації / М. В. Диха. – Хмельницький: Цюпак, 2011. – 207 с.
3. Квасницька Р. С. Взаємозв'язок понять «інвестиційний потенціал» та «інвестиційна привабливість» / Р. С. Квасницька // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4. – Т. 2. – С. 216-219.
4. Петровська С. А. Оцінка інвестиційної привабливості регіону: порівняльний факторний аналіз / С. А. Петровська // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 2. – С. 90-97.
5. Сорока М. В. Ідентифікація чинників регіональної інвестиційної привабливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/29_14.pdf.
6. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів в 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

file:///F:/reyting_investiciynoyi_privablivosti_regioniv_2014_1.pdf.

7. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів в 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/reyting_investiciynoyi_privablivosti_regioniv_.pdf.

8. Офіційний сайт Головного управління статистики у Хмельницькій області: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>.

9. Інвестиційний паспорт Хмельницької області [Електронний ресурс] // Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/hmelnickiy_dlya_saytu_1.pdf.

Гулько Лариса Геннадіївна

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ЇЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ

Стаття «Аналіз інвестиційної діяльності у Хмельницькій області та напрями покращення її інвестиційної привабливості» присвячена аналізу поточних тенденцій інвестиційної діяльності у Хмельницькій області, рівня інвестиційної привабливості регіону та можливих напрямів його покращення. Актуальність теми дослідження зумовлюється тим, що інвестування коштів в економіку країни є ключовим шляхом забезпечення стабільності її економічного та соціального розвитку. Запорукою успішного залучення інвестиційних коштів в економіку певної країни є створення в ній сприятливого інвестиційного клімату, який забезпечує також високий рівень інвестиційної привабливості цієї країни. Водночас привабливість окремих галузей економіки або ж регіонів для інвесторів може бути неоднаковою, що необхідно враховувати при здійсненні структурної та регіональної політики, а також при визначенні пріоритетів інвестування. Проте в сучасних умовах рівень інвестиційної привабливості регіонів України змінюватиметься під впливом об'єктивних економічних і політичних факторів. Це створює можливість для тих регіонів, що раніше не відносилися до числа лідерів інвестиційного рейтингу, приваблювати увагу потенційних інвесторів. Проте передумовою цього є покращення інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості регіону. Зважаючи на це, метою статті є дослідження інвестиційної активності у Хмельницькій області та інвестиційних переваг регіону, а також формулювання пропозицій щодо стимулювання інвестиційної діяльності. Для досягнення мети застосовано аналітичні методи дослідження, використано статистичні дані щодо обсягів внутрішніх та іноземних інвестицій в економіку Хмельницької області, рейтингові оцінки інвестиційної привабливості регіону тощо. В статті проаналізовано динаміку обсягів капіталовкладень у Хмельницькій області в 2012-2014 роках, динаміку іноземних інвестицій в економіку регіону, а також головні напрями вкладення коштів інвесторами у Хмельницькій області. Окреслено головні фактори, що сприяють та перешкоджають інвестиційній діяльності в регіоні, а також визначено окремі напрями покращення інвестиційної привабливості Хмельницької області.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, іноземні інвестиції, рейтинг інвестиційної привабливості, конкурентні переваги.

Гулько Лариса Геннадьевна

АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ И НАПРАВЛЕНИЯ УЛУЧШЕНИЯ ЕЁ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ

Статья «Анализ инвестиционной деятельности в Хмельницкой области и направления улучшения её инвестиционной привлекательности» посвящена анализу текущих тенденций инвестиционной деятельности в Хмельницкой области, инвестиционной привлекательности региона и возможных направлений его улучшения. Актуальность темы исследования обусловлена тем, что инвестирование средств в экономику страны является ключевым путем обеспечения стабильности ее экономического и социального развития. Залогом успешного привлечения инвестиционных средств в экономику данной страны является создание в ней благоприятного инвестиционного климата, который обеспечивает также высокий уровень инвестиционной привлекательности этой страны. В то же время привлекательность отдельных отраслей экономики или регионов для инвесторов может быть неодинаковой, что необходимо учитывать при осуществлении структурной и региональной политики, а также при определении приоритетов инвестирования. Однако в современных условиях уровень инвестиционной привлекательности регионов Украины будет изменяться под влиянием объективных экономических и политических факторов, что создает возможность для тех регионов, которые ранее относились к числу лидеров инвестиционного рейтинга, привлекать внимание потенциальных инвесторов. Однако предпосылкой для этого является улучшение инвестиционного климата и инвестиционной привлекательности региона. Исходя из сказанного выше, целью статьи является исследование инвестиционной активности в Хмельницкой области и инвестиционных преимуществ региона, а также формулирование предложений по стимулированию инвестиционной деятельности. Для достижения цели применены аналитические методы исследования, использованы статистические данные по объемам внутренних и иностранных инвестиций в экономику Хмельницкой области и рейтинговые оценки инвестиционной привлекательности региона. В статье проанализирована динамика объемов капиталовложений в Хмельницкой области в 2012-2014 годах, динамика иностранных инвестиций в экономику региона, а также главные направления вложения средств инвесторами в Хмельницкой области. Определены главные факторы, способствующие и препятствующие инвестиционной деятельности в регионе, а также определены отдельные направления улучшения инвестиционной привлекательности Хмельницкой области.

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная привлекательность, иностранные инвестиции, рейтинг инвестиционной привлекательности, конкурентные преимущества.*

Одержано 02.04.2015 р.

УДК 331.5.024.5

Звонар Йолана Петрівна
*к.е.н., доцент кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет*

АКТИВНА ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Темою статті є теоретичні засади формування організаційно-економічних механізмів стимулювання підприємницької активності населення та узагальнення зарубіжної практики реалізації активної політики зайнятості. Метою статті є окреслення напрямів вдосконалення соціально-трудова відносин та підвищення конкурентоспроможності праці в Україні на основі узагальнення досвіду застосування активної політики зайнятості в країнах Європейського Союзу. Актуальність теми обумовлюється перспективами входження України до загальноєвропейської системи соціально-трудова відносин та пов'язаною з цим необхідністю термінового вирішення проблеми низькопродуктивної тіньової зайнятості та високого рівня прихованого безробіття. Науковою новизною статті є подальший розвиток та удосконалення теоретичних підходів до визначення активної політики зайнятості та її складових. У результаті здійснених досліджень на основі аналізу статистичних даних здійснено групування країн Європи у відповідності з рівнем зайнятості населення цих країн. Охарактеризовано економічні, політичні та ментальні чинники низького рівня зайнятості, притаманного переважно постсоціалістичним країнам, які недавно інтегрувалися до Європейського Союзу. Результатами досліджень також є визначення спільних для України та для деяких європейських країн проблем у сфері зайнятості, таких як високий рівень безробіття серед молоді, втрата частини працездатного населення внаслідок трудової міграції, переважання неформальної зайнятості та низький рівень продуктивності праці. Серед можливих шляхів подолання названих проблем названо стимулювання малого бізнесу, розширення кола функцій державної служби зайнятості, удосконалення профорієнтаційної роботи, використання міжнародного досвіду реалізації активної політики зайнятості. Практична значущість здійснених у статті досліджень полягає в окресленні перспективних напрямків підвищення ефективності зайнятості в Україні шляхом підвищення мобільності робочої сили та активізації підприємницької активності населення, особливо молоді. Перспективами подальших досліджень в даному напрямку є обґрунтування механізмів фінансової підтримки та розвитку підприємництва в Україні, стимулювання молодіжного підприємництва, адаптація політики зайнятості до теперішніх кризових умов.

Ключові слова: *зайнятість, ринок праці, неформальний сектор економіки, підприємницька активність, молодіжне підприємництво.*

ВСТУП

Сферу зайнятості можна розглядати як своєрідний лакмусовий папірець, який характеризує загальне макроекономічне становище країни, структуру її національної економіки, рівень розвитку ринкових форм господарювання, інституційне забезпечення соціально-трудова відносин, рівень підприємницької активності населення тощо. Недосконалість структури зайнятості, низька продуктивність праці в Україні є одночасно і наслідком глибокої економічної кризи, і одною з перешкод на шляху до її подолання. Високий рівень неформальної зайнятості, відсутність дієвих механізмів запобігання неофіційному працевлаштуванню, що мають місце на даний час, негативно впливають на вітчизняний ринок праці, суттєво знижують

надходження до пенсійного фонду та обмежують можливості фінансування соціальних програм, у тому числі і тих, які могли б спрямовуватися на підвищення конкурентоспроможності трудових ресурсів.

Дана проблема потребує першочергового вирішення, оскільки без цього існує ймовірність, що на європейському ринку праці Україна залишатиметься постачальником низькооплачуваної робочої сили.

Постановка проблеми. Процес інтеграції з Європейським Союзом вимагає від України здійснення широкого спектру реформ, у тому числі й у сфері трудових відносин. Обов'язковою умовою формування передумов для економічного зростання є подолання проблем високого рівня безробіття (явного та прихованого) та низькопродуктивної зайнятості значної частини населення, які є характерними для України на даний час. З цієї причини все більшої

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная привлекательность, иностранные инвестиции, рейтинг инвестиционной привлекательности, конкурентные преимущества.*

Одержано 02.04.2015 р.

УДК 331.5.024.5

Звонар Йолана Петрівна
*к.е.н., доцент кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет*

АКТИВНА ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Темою статті є теоретичні засади формування організаційно-економічних механізмів стимулювання підприємницької активності населення та узагальнення зарубіжної практики реалізації активної політики зайнятості. Метою статті є окреслення напрямів вдосконалення соціально-трудова відносин та підвищення конкурентоспроможності праці в Україні на основі узагальнення досвіду застосування активної політики зайнятості в країнах Європейського Союзу. Актуальність теми обумовлюється перспективами входження України до загальноєвропейської системи соціально-трудова відносин та пов'язаною з цим необхідністю термінового вирішення проблеми низькопродуктивної тіньової зайнятості та високого рівня прихованого безробіття. Науковою новизною статті є подальший розвиток та удосконалення теоретичних підходів до визначення активної політики зайнятості та її складових. У результаті здійснених досліджень на основі аналізу статистичних даних здійснено групування країн Європи у відповідності з рівнем зайнятості населення цих країн. Охарактеризовано економічні, політичні та ментальні чинники низького рівня зайнятості, притаманного переважно постсоціалістичним країнам, які недавно інтегрувалися до Європейського Союзу. Результатами досліджень також є визначення спільних для України та для деяких європейських країн проблем у сфері зайнятості, таких як високий рівень безробіття серед молоді, втрата частини працездатного населення внаслідок трудової міграції, переважання неформальної зайнятості та низький рівень продуктивності праці. Серед можливих шляхів подолання названих проблем названо стимулювання малого бізнесу, розширення кола функцій державної служби зайнятості, удосконалення профорієнтаційної роботи, використання міжнародного досвіду реалізації активної політики зайнятості. Практична значущість здійснених у статті досліджень полягає в окресленні перспективних напрямків підвищення ефективності зайнятості в Україні шляхом підвищення мобільності робочої сили та активізації підприємницької активності населення, особливо молоді. Перспективами подальших досліджень в даному напрямку є обґрунтування механізмів фінансової підтримки та розвитку підприємництва в Україні, стимулювання молодіжного підприємництва, адаптація політики зайнятості до теперішніх кризових умов.

Ключові слова: *зайнятість, ринок праці, неформальний сектор економіки, підприємницька активність, молодіжне підприємництво.*

ВСТУП

Сферу зайнятості можна розглядати як своєрідний лакмусовий папірець, який характеризує загальне макроекономічне становище країни, структуру її національної економіки, рівень розвитку ринкових форм господарювання, інституційне забезпечення соціально-трудова відносин, рівень підприємницької активності населення тощо. Недосконалість структури зайнятості, низька продуктивність праці в Україні є одночасно і наслідком глибокої економічної кризи, і одною з перешкод на шляху до її подолання. Високий рівень неформальної зайнятості, відсутність дієвих механізмів запобігання неофіційному працевлаштуванню, що мають місце на даний час, негативно впливають на вітчизняний ринок праці, суттєво знижують

надходження до пенсійного фонду та обмежують можливості фінансування соціальних програм, у тому числі і тих, які могли б спрямовуватися на підвищення конкурентоспроможності трудових ресурсів.

Дана проблема потребує першочергового вирішення, оскільки без цього існує ймовірність, що на європейському ринку праці Україна залишатиметься постачальником низькооплачуваної робочої сили.

Постановка проблеми. Процес інтеграції з Європейським Союзом вимагає від України здійснення широкого спектру реформ, у тому числі й у сфері трудових відносин. Обов'язковою умовою формування передумов для економічного зростання є подолання проблем високого рівня безробіття (явного та прихованого) та низькопродуктивної зайнятості значної частини населення, які є характерними для України на даний час. З цієї причини все більшою

значимості набувають дослідження міжнародного досвіду у сфері забезпечення продуктивної зайнятості населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Засади формування ефективної політики зайнятості та розвитку соціально-трудового потенціалу як на національному, так і на регіональному рівнях є предметом досліджень багатьох науковців – М. І. Долішнього, С. М. Злупка, Л. М. Ільч, Е. М. Лібанової, М. І. Пітюлича, І. Я. Садової, Л. К. Семів, С. Трубича, Л. Чвертко, Л. Т. Шевчук. Однак на даний час при дослідженні методологічних та практичних аспектів управління соціально-трудовим потенціалом постає потреба в посиленні уваги щодо проблем входження України до європейського економічного простору, включаючи і ринок праці.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є окреслення напрямів вдосконалення соціально-трудових відносин та підвищення конкурентоспроможності праці в Україні на основі врахування досвіду застосування активної політики зайнятості в країнах ЄС.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Регулювання спільного європейського ринку праці не носить жорсткого характеру: кожна країна здійснює власні програми зайнятості, на рівні ЄС здійснюється їх координація, вироблення загальноєвропейської стратегії зайнятості та допомога окремим країнам, що недостатньо просуваються на шляху виконання стратегії. Також на спільному європейському рівні чітко визначені мінімальні трудові права та гарантії найманим працівникам [3, с. 71]. Це питання також є актуальним для України, оскільки тіньовий ринок праці, частка якого є досить значною, створює можливості для зловживання роботодавцями своїм становищем на ринку праці, більш вигідним, ніж у найманих працівників.

Слід зазначити, що протягом останніх років у розвинутих країнах світу пріоритетного значення набуває активна політика зайнятості, спрямована не на подолання безробіття шляхом забезпечення будь-якими робочими місцями осіб, зареєстрованих як безробітні, а на вдосконалення якісних характеристик працездатного населення, що сприяє зростанню продуктивності зайнятості населення. В кожній європейській країні на сьогодні розроблені та застосовуються різні види та моделі політики зайнятості, однак спільною їх рисою є визнання пріоритетності інвестицій у розвиток конкурентоспроможності трудового потенціалу замість витрат на допомогу безробітному населенню. Тому активну політику зайнятості доцільно трактувати як систему інституційних, правових та економічних інструментів впливу на рівень економічної активності населення, його мотивацію до праці, а також на мобільність та конкурентоспроможність працівників.

Ситуація на ринку праці ЄС на даний час є складною, а рівень зайнятості населення у віці від 20 до 64 років у 2013 році становив 68,3%, що нижче, ніж у попередні роки. Тому проблема вдосконалення механізму управління зайнятістю населення є

актуальною і для країн Європи.

Варто зазначити, що для країн-членів ЄС характерними є значні відмінності у рівні зайнятості населення віком 20-64 роки [8]. У 2013 році даний показник коливався від 77,2% у Швеції до 43,3% у Греції (рис. 1). Також найвищий рівень зайнятості спостерігається у тих країнах Європи, які не є членами ЄС: в Ісландії – 79,5%, Норвегії – 77,1%, Швейцарії – 76,6%.

На основі відмінностей у рівні зайнятості населення країни ЄС можна умовно поділити на три групи. До першої з них доцільно віднести країни з високим (вище 70 %) рівнем зайнятості – Швецію, Данію, Німеччину, Фінляндію, Нідерланди, Австрію та Естонію. Для даних країн характерним є високий рівень розвитку інфраструктури ринку праці, можливості поєднувати трудову діяльність з професійним навчанням, що позитивно впливає на рівень зайнятості молоді, особливий трудовий менталітет.

Другу групу формують країни з середнім рівнем зайнятості населення віком 20-64 роки (не нижче 60%) – Великобританія, Франція, Литва, Латвія, Чехія та ін. Ці країни мають конкурентоспроможну економіку, збалансований розвиток різних галузей національного господарства, також їм притаманна висока ступінь інтегрованості в єдиний економічний простір, як європейський, так і світовий.

Щодо третьої групи країн, рівень зайнятості населення яких нижче 60%, то сюди входять переважно нові члени ЄС та так звані постсоціалістичні держави – Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, а також країни Південної Європи – Італія, Іспанія, Греція, Хорватія, Мальта. Низький рівень зайнятості, який має місце в цих країнах, детермінується великою кількістю чинників, серед яких можна назвати :

- економічні (недосконала галузева структура економіки, недостатня інвестиційна активність, недоліки функціонування фінансової системи);
 - політичні (спадок соціалістичного режиму, корупція, «тінізація» соціально-трудових відносин);
 - психологічні або ментальні, пов'язані з рівнем самосвідомості працездатного населення, його економічною активністю, потребами у самореалізації у професійній сфері. Дана група чинників за ступенем впливу на рівень зайнятості не поступається економічним чи політичним чинникам, хоча часто дослідженню ментальної складової соціально-трудового потенціалу не приділяється достатньо уваги.
- На думку Бурлай Т. В., можна виокремити такі основні проблеми у сфері зайнятості новоінтегрованих країн Євросоюзу [1, с. 73]:
- слабка конвергенція ринків праці «старих» і «нових» членів ЄС;
 - високий загальний рівень безробіття та збільшення його тривалості;
 - надвисокий рівень безробіття серед молоді;
 - висока зайнятість у неформальному секторі економіки;
 - старіння робочої сили та підвищення пенсійного віку;
 - інтенсивна трудова міграція.

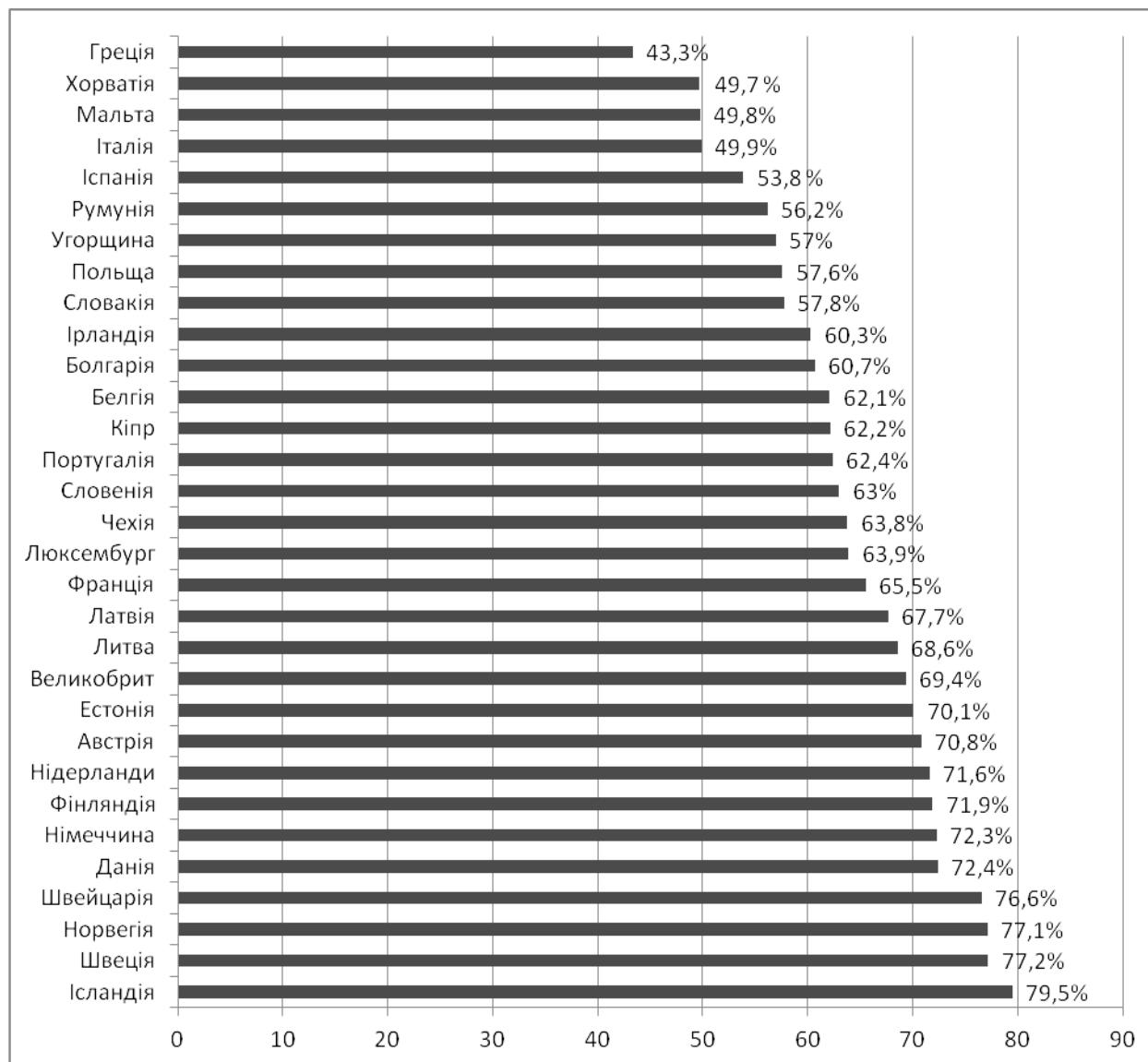

Рис. 1. Рівень зайнятості населення країн Європи (у віці 20-64 роки) у 2013 році [8]

Отже, можна стверджувати, що для України, яка тільки почала шлях до євроінтеграції, та для новоінтегрованих країн ЄС притаманні спільні проблеми у сфері зайнятості. Зокрема, для більшості регіонів України характерний високий рівень безробіття, реальні показники якого, як правило, суттєво відрізняються від офіційно зареєстрованого. Вікова структура безробітного населення подібна до тої, що має місце у країнах ЄС з нижчим рівнем економічного розвитку. Зокрема, у 2013 році в Україні кількість безробітних становила 1576,5 тис. осіб, з них 655,8 тисяч (або 41,6%) склали особи у віці до 30 років.

Також Україні притаманний високий рівень зайнятості у неформальному секторі економіки – переважно в особистих селянських господарствах, в торгівлі та побутовому обслуговуванні населення, тобто у сферах з низькою продуктивністю праці та незначною доданою вартістю. Згідно зі статистичними даними, у першому півріччі 2014 р. нараховувалося 4578,7 тис. неформально зайнятого населення, що

становило 24,8% від загальної кількості зайнятих. Причому в міських поселеннях даний показник складав 17,2%, тоді як у сільській місцевості – 42,9% зайняті саме у неформальному секторі економіки.

Варто зазначити, що високий рівень зайнятості в неформальному секторі економіки є спільною проблемою усіх постсоціалістичних держав – як нових членів ЄС, так і тих, які не входять до даного інтеграційного утворення. Окрім тіньової економіки, неформальній зайнятості в постсоціалістичних країнах ЄС сприяють порівняно слабкий інституційний розвиток національних ринків праці, значні потоки трудової міграції, в тому числі неофіційної, та недостатній контроль за дотриманням вимог щодо офіційного працевлаштування – як працівниками, так і роботодавцями [1, с. 79].

В Україні вирішенню даної проблеми може сприяти політика стимулювання малого бізнесу та створення механізмів перетворення непродуктивної «тіньової» зайнятості у неформальному секторі економіки у ефективне підприємництво, орієнтоване

на інновації. Особливого значення при цьому набуває активізація так званого «молодіжного підприємництва», що є вкрай актуальним інструментом вирішення проблеми високого рівня безробіття серед молоді.

Аналіз діяльності державної служби зайнятості в Україні дає підстави стверджувати, що переважно акцент в її роботі робиться на пасивних заходах регулювання зайнятості – реєстрації та обліку безробітних, виплаті матеріальної допомоги по безробіттю, наданні інформації про вакансії. Такі функції служб зайнятості в Україні є традиційними. Поряд з цим у їх роботі останнім часом спостерігаються певні нові тенденції – активізація профорієнтаційних заходів, налагодження зв'язків з громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування щодо створення нових робочих місць, а також посилення роботи з молоддю, включаючи заходи з виявлення та розвитку підприємницьких здібностей.

Слід зазначити, що у країнах ЄС одним з напрямків розвитку конкурентоспроможності соціально-трудового потенціалу є підвищення підприємницької активності молодих працездатних осіб. Це пов'язано з тим, що молодь традиційно краще сприймає нововведення, ніж старше покоління, легше навчається і, відповідно, може досягнути позитивних результатів в організації власної справи за порівняно короткий проміжок часу, але тільки за наявності певної фінансово-консультаційної підтримки.

У багатьох західних країнах уже протягом кількох десятиліть успішно застосовується практика стимулювання молодих осіб до заснування власної справи. В основі механізмів такого стимулювання лежить пільгове оподаткування діяльності або повне звільнення від податкових платежів підприємців-початківців на певний час (від одного до трьох років), а також консультаційна та юридична підтримка процесу започаткування власної справи. При цьому увага акцентується саме на молодих підприємцях, які мають потенціал до навчання, до творчої та інноваційної активності, до саморозвитку і т. д.

Як приклад можна навести Великобританію, де в рамках реалізації політики М. Тетчер щодо подолання економічної кризи початку 80-их та структурної перебудови економіки відбувалося комплексне стимулювання малого бізнесу. Особлива увага з боку органів державної влади приділялася сприянню та створенню умов для розвитку молодіжного підприємництва, зокрема успішно реалізовувалася на практиці програма «Молоді підприємці».

Щодо вітчизняних реалій, то в законодавстві України на даний час немає ні чіткого формулювання

поняття «молодий підприємець», яке давало б правові підстави для організаційної та економічної підтримки таких осіб, ні прописаних механізмів забезпечення молоді, яка має намір започаткувати власну справу, фінансовими ресурсами, тобто так званім «стартовим капіталом, відсутність якого є одною з головних причин, що гальмують розвиток підприємництва.

Певні кроки щодо організації фінансової та консультаційної підтримки молоді, яка започатковує власну справу, здійснювалися, зокрема, відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», був створений спеціальний фонд, з якого здійснювалися виплати одноразової допомоги для організації безробітними власного бізнесу. Однак на сьогоднішній день внаслідок надскладних економічних та політичних обставин фінансування даних програм, очевидно, буде згорнуто.

Враховуючи, що для України характерні значні диспропорції у рівні зайнятості та у кількості вільних робочих місць між великими містами та невеликими та сільською місцевістю, важливо надати можливість молодим людям започатковувати підприємництво у невеликих містах та селах, тим самим створюючи нові робочі місця та розвиваючи регіональний бізнес.

Серед зайнятих у неформальному секторі економіки значну частку становлять особи, які самостійно ведуть певну господарську діяльність, не реєструючись при цьому як фізична особа-підприємець. Дану проблему неможливо вирішити без активної участі держави у формуванні механізмів підтримки підприємництва.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблема обґрунтування засад реалізації активної політики зайнятості в подальшому, в міру входження економіки України у загальноєвропейські економічні процеси, набуватиме все гострішої актуальності. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку мають стати питання щодо обґрунтування механізмів максимального сприяння підприємницькій активності населення, особливо молоді, зростання ролі малого бізнесу, підвищення продуктивності праці, детінізації соціально-трудових відносин. Важливим також є теоретичне обґрунтування напрямків та інструментів фінансової підтримки підприємництва в Україні, стимулювання молодіжного підприємництва, адаптація політики зайнятості до теперішніх кризових умов. Необхідними є також дослідження напрямків оптимізації процесів трудової міграції населення з метою мінімізації втрат соціально-трудового потенціалу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурлай Т. В. Актуальні проблеми зайнятості в новоінтегрованих країнах ЄС: уроки для України / Т. Бурлай // Економіка і прогнозування. – 2012. – №2. – С. 71-85.
2. Гургула О. М. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості населення та можливості його використання в Україні / О. Гургула // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» Випуск 6. Частина 4. – 2014. – С. 121-124.
3. Кузьменко Л. В. Конвергенція ринку праці в країнах ЄС / Л. Кузьменко // Наукові праці: Науково-

методичний журнал. – Вип. 202. Том 2014. Державне управління. – 2013. – С. 70-74.

4. Терюханова І. Програми підтримки самостійної зайнятості та підприємницької діяльності в зарубіжних країнах / І. Терюханова // Україна: аспекти праці. – 2001. – № 2. – С. 41-45.

5. Чвертко Л. А. Неформальна зайнятість у формуванні приватного сектору економіки / Л. А. Чвертко // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр. – Київ, 2004. – Вип. № 1. – С. 107-110.

6. Шкіндюк І. Зарубіжний досвід вирішення проблем зайнятості і перспективи його застосування в Україні / І. Шкіндюк // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. – 2009. Вип. 21. – С. 151-158.

7. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферою в Україні: соціальна експертиза: Монографія / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк, Л. В. Шаульська та ін. / НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – 208 с.

8. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics

Звонар Йолана Петровна

АКТИВНАЯ ПОЛИТИКА ЗАНЯТОСТИ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И ВОЗМОЖНОСТИ ЕЕ ПРИМЕНЕНИЯ В УКРАИНЕ

Темой статьи являются теоретические основы формирования организационно-экономических механизмов стимулирования предпринимательской активности населения и обобщение заграничной практики реализации активной политики занятости. Цель статьи состоит в определении направлений усовершенствования социально-трудовых отношений и повышения конкурентоспособности труда в Украине на основе опыта использования активной политики занятости в странах Европейского Союза. Актуальность темы обусловлена перспективами вхождения Украины в общеевропейскую систему социально-трудовых отношений и связанную с этим необходимостью срочного решения проблемы низкопроизводительной теневой занятости и высокого уровня скрытой безработицы. Научным новшеством статьи является дальнейшее развитие и усовершенствование теоретических подходов к определению активной политики занятости и ее составляющих. В результате исследований на основе анализа статистических данных осуществлено группирование стран Европы в соответствии с уровнем занятости населения этих стран. Охарактеризовано экономические, политические и ментальные факторы низкого уровня занятости, присущего преимущественно постсоциалистическим странам, которые недавно интегрировались в Европейский Союз. Результатами исследований также является определение общих для Украины и для некоторых европейских стран проблем в сфере занятости, таких как высокий уровень безработицы среди молодежи, потеря части трудоспособного населения впоследствии трудовой миграции, преобладание неформальной занятости и низкий уровень производительности труда. Среди возможных путей решения этих проблем названо стимулирование малого бизнеса, расширение круга функций государственной службы занятости, усовершенствование профагитационной работы, использование международного опыта реализации активной политики занятости. Практическая значимость совершенных в статье исследований состоит в очертании перспективных направлений повышения эффективности занятости в Украине путем повышения мобильности рабочей силы и активизации предпринимательской активности населения, особенно молодежи. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является обоснование механизмов финансовой поддержки и развития предпринимательства в Украине, стимулирование молодежного предпринимательства, адаптация политики занятости к нынешним кризисным условиям.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, неформальный сектор экономики, предпринимательская активность, молодежное предпринимательство.

Zvonar Y.

THE ACTIVE EMPLOYMENT POLICY IN THE COUNTRIES OF EUROPEAN UNION AND OPPORTUNITIES OF ITS IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The subject-matter of the paper is the theoretical basis of formation of organizational and economic mechanisms for stimulating entrepreneurial activity and generalization of foreign practice of implementation of active employment policy. The article is aimed to outline the areas of improving industrial relations and competitiveness of labour in Ukraine on the basis of summarizing the experience of the application of active employment policy in the European Union. The actuality of the problem is conditioned by the perspectives of Ukraine's entering to European system of industrial relations and the necessity of the urgent solving the problem of low-productivity illegal employment and a high level of hidden unemployment. The scientific novelty of the article lies in further development and improvement of theoretical approaches to the determination of the active employment policy and its components. The grouping of European countries in accordance with the level of population's employment has been made on the bases of statistic data. As a result of research carried out on the basis of statistical analysis performed. Economic, political and mental factors of low level of employment peculiar to mainly post-socialist countries recently integrated into the European Union have been characterized. Common for Ukraine and some European countries concerning the employment, such as high rate of youth unemployment, the loss of the working population due to migration, the prevalence of informality and low productivity have been defined as the results of research. The stimulation of small business, expansion of the functions of state employment, improving career guidance, use of international experience in the implementation of active employment policy are among the possible ways to overcome the problems. The practical importance of research revealed in the

article lies in defining the perspective directions of increasing employment efficiency in Ukraine by means of labour mobility and activation of entrepreneurial activity of the population, mainly young people. The substantiation of mechanisms of financial support and business development in Ukraine, promoting youth entrepreneurship, employment policy adaptation to the current crisis are among the perspectives for further research.

Key words: employment, labor market, informal economy sector, entrepreneurial activity, youth entrepreneurship.

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 621.311

Коваленко Олена Валеріївна,

д.е.н., проф., завідувач кафедри економіки підприємства,
Запорізька державна інженерна академія

Янчуков Юрій Олексійович,

начальник електротехнічної лабораторії,

Запорізька теплова електрична станція Донецької паливно-енергетичної компанії

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ПРИДНІПРОВСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ

Проблеми енергоефективності, які досить гостро стоять перед людством у XXI столітті, для нашої держави є гіперактуальними. Так, при споживанні близько 250 млн. тонн умовного палива на рік Україна самостійно забезпечує лише 52 відсотки цього обсягу, імпортуєчи біля 75% споживаного газу, 85% сирої нафти та нафтопродуктів, 19% вугілля. При цьому енергоємність внутрішнього валового продукту у більш, ніж утричі перевищує середньосвітовий показник. Метою статті є визначення основних пріоритетів розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств енергетичної галузі на прикладі Придніпровського економічного району. У роботі використано загальнонаукові та специфічні методи дослідження процесів і явищ в їх взаємозв'язку та розвитку. Зокрема, монографічний, історичний, факторний, соціологічний та емпіричний методи, за допомогою яких обґрунтовано висновки та пропозиції. Теплова енергетика України знаходиться у важкому фінансовому становищі, але поряд з атомною енергетикою є флагом економіки, адже без успішного функціонування теплової енергетики та впровадження інноваційно-інвестиційних проектів неможливе майбутнє. У статті доведено, що інноваційно-інвестиційна модернізація підприємств електроенергетики може бути здійснена як складова масштабного загальнонаціонального проекту модернізації енергетичної галузі, який повинен розроблятися й реалізовуватися на основі еколого-економічної концепції модернізації електроенергетики. Крім того, такий проект має супроводжуватися як мінімум двома підтримуючими проектами, теж загальнонаціонального масштабу: проектом модернізації енергорозподільчої галузі; проектом реалізації потенціалу енергозаощадження. Сам процес розробки національного проекту модернізації енергетичних підприємств має відбуватися у рамках взаємодії трьох суб'єктів: безпосередньо енергогенеруючих підприємств, національного диспетчерського центру і держави – як стратега розвитку енергогенеруючих потужностей країни (наприклад, в особі Міністерства палива та енергетики), і як регулятора процесу енергоспоживання (в особі Національної комісії регулювання енергетики). Практичну значущість дослідження становлять методичні рекомендації щодо удосконалення процесу інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств енергетичної галузі Придніпровського економічного району.

Ключові слова: інновації, інноваційно-інвестиційна діяльність, енергоефективність, реконструкція, енергетична галузь.

ВСТУП

У розвитку науково-технічного прогресу, перебудові господарського механізму важливе місце в умовах ринку займає інвестиційна діяльність. Ринкове виробництво висуває високі вимоги не тільки до робітників, але й до предметів та засобів праці. Без людини праці навіть сама передова технологія та устаткування приречені на занепад, простої та неефективне використання з одного боку; з іншого ж боку – без сучасних технологій та устаткування всі

намагання навіть самих обдарованих робітників випускати конкурентоспроможну і сучасну продукцію приречені на провал. Отримання сучасних технологій та устаткування неможливо без застосування такого інструментарію як інвестування. При його використанні підприємства отримують шанс впровадження передових технологій та сучасного устаткування, які дають можливість випуску у найближчому майбутньому сучасної та конкурентоспроможної продукції. Інвестиції роблять не тільки задля придбання передових технологій та

article lies in defining the perspective directions of increasing employment efficiency in Ukraine by means of labour mobility and activation of entrepreneurial activity of the population, mainly young people. The substantiation of mechanisms of financial support and business development in Ukraine, promoting youth entrepreneurship, employment policy adaptation to the current crisis are among the perspectives for further research.

Key words: employment, labor market, informal economy sector, entrepreneurial activity, youth entrepreneurship.

Одержано 04.04.2015 р.

УДК 621.311

Коваленко Олена Валеріївна,

д.е.н., проф., завідувач кафедри економіки підприємства,
Запорізька державна інженерна академія

Янчуков Юрій Олексійович,

начальник електротехнічної лабораторії,

Запорізька тепла електрична станція Донецької паливно-енергетичної компанії

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ПРИДНІПРОВСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ

Проблеми енергоефективності, які досить гостро стоять перед людством у XXI столітті, для нашої держави є гіперактуальними. Так, при споживанні близько 250 млн. тонн умовного палива на рік Україна самостійно забезпечує лише 52 відсотки цього обсягу, імпортуєчи біля 75% споживаного газу, 85% сирої нафти та нафтопродуктів, 19% вугілля. При цьому енергоємність внутрішнього валового продукту у більш, ніж утричі перевищує середньосвітовий показник. Метою статті є визначення основних пріоритетів розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств енергетичної галузі на прикладі Придніпровського економічного району. У роботі використано загальнонаукові та специфічні методи дослідження процесів і явищ в їх взаємозв'язку та розвитку. Зокрема, монографічний, історичний, факторний, соціологічний та емпіричний методи, за допомогою яких обґрунтовано висновки та пропозиції. Теплова енергетика України знаходиться у важкому фінансовому становищі, але поряд з атомною енергетикою є флагом економіки, адже без успішного функціонування теплової енергетики та впровадження інноваційно-інвестиційних проектів неможливе майбутнє. У статті доведено, що інноваційно-інвестиційна модернізація підприємств електроенергетики може бути здійснена як складова масштабного загальнонаціонального проекту модернізації енергетичної галузі, який повинен розроблятися й реалізовуватися на основі еколого-економічної концепції модернізації електроенергетики. Крім того, такий проект має супроводжуватися як мінімум двома підтримуючими проектами, теж загальнонаціонального масштабу: проектом модернізації енергорозподільчої галузі; проектом реалізації потенціалу енергозаощадження. Сам процес розробки національного проекту модернізації енергетичних підприємств має відбуватися у рамках взаємодії трьох суб'єктів: безпосередньо енергогенеруючих підприємств, національного диспетчерського центру і держави – як стратега розвитку енергогенеруючих потужностей країни (наприклад, в особі Міністерства палива та енергетики), і як регулятора процесу енергоспоживання (в особі Національної комісії регулювання енергетики). Практичну значущість дослідження становлять методичні рекомендації щодо удосконалення процесу інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств енергетичної галузі Придніпровського економічного району.

Ключові слова: інновації, інноваційно-інвестиційна діяльність, енергоефективність, реконструкція, енергетична галузь.

ВСТУП

У розвитку науково-технічного прогресу, перебудові господарського механізму важливе місце в умовах ринку займає інвестиційна діяльність. Ринкове виробництво висуває високі вимоги не тільки до робітників, але й до предметів та засобів праці. Без людини праці навіть сама передова технологія та устаткування приречені на занепад, простої та неефективне використання з одного боку; з іншого ж боку – без сучасних технологій та устаткування всі

намагання навіть самих обдарованих робітників випускати конкурентоспроможну і сучасну продукцію приречені на провал. Отримання сучасних технологій та устаткування неможливо без застосування такого інструментарію як інвестування. При його використанні підприємства отримують шанс впровадження передових технологій та сучасного устаткування, які дають можливість випуску у найближчому майбутньому сучасної та конкурентоспроможної продукції. Інвестиції роблять не тільки задля придбання передових технологій та

сучасного устаткування. Досвідчені керівники підприємств вкладають кошти і у спеціальні знання своїх робітників. Адже їх знання, висока професійна підготовка, загальна культура людини праці у більшій мірі стають гарантом високоєфективного виробництва.

Постановка проблеми. Інтенсивне проникнення науки та передового промислового досвіду у виробництво, безперервне нарощування його обсягів, різноманітність та важкість керування ними у надвисокий ступінь актуалізують проблему готовності спеціалістів успішно працювати у нових умовах господарювання. Процес інвестиційно-інноваційної діяльності на сучасному підприємстві – це свого роду мистецтво, за умов успішного використання якого підприємство ефективно функціонує, вироблена продукція реалізується, обсяги виробництва починають зростати, персонал вчасно отримує достойну заробітну платню, зростає добробут, з'являється віра у завтрашній день.

Актуальність проблеми активізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, модернізації національної економіки загалом на інноваційній основі висуває на перший план завдання теоретико-методологічного, методичного та науково-практичного обґрунтування вдосконалення управління інноваційною діяльністю з метою забезпечення її результативності й ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам наукового забезпечення управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в різних аспектах присвячено значну кількість наукових праць серед авторів яких: Й. Шумпетер, П. Друкер, М. Кондратьєв, М. Турган-Барановський, О. Амоша, А. Гальчинський, В. Гесць, Б. Данилишин, В. Савчук, О. Кузьмін.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення основних пріоритетів розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств енергетичної галузі на прикладі Придніпровського економічного району.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ринковій економіці виживають лише ті підприємства, які найбільш правильно і компетентно зрозуміли вимоги ринку; вірно оцінили свої вади та переваги конкурентів; організували виробництво конкурентоспроможної продукції, послуг, що користуються попитом, нарощують їх обсяги, на продукцію, яка перестає користуватись попитом – зменшують обсяги випуску, або взагалі перестають її випускати; впроваджують енергоефективні, енергозберігаючі, заощадливі сучасні технології; уміло здійснюють мотивацію висококваліфікованої творчої праці та потенціалу персоналу.

Україна є потужним виробником електроенергії та привабливою з інвестиційної точки зору країною, тому розвиток інвестиційно-інвестиційної активності підприємств енергетичної галузі Придніпровського економічного району мусить слугувати поштовхом для розвитку економічного потенціалу країни.

В Україні виділяють дев'ять економічних районів: Донецький, Карпатський, Північно-західний,

Північно-східний, Подільський, Придніпровський, Причорноморський, Столичний, Центральний економічні райони. До Придніпровського економічного району входять Дніпропетровська та Запорізька області. Це другий район після Донецького за обсягом виробництва промислової продукції (разом з останнім – 33% промислової продукції держави). А за всіма показниками Запорізька область – «міцний середнячок», з 24 областей держави, яка займає по величині валового регіонального продукту 10 місце (табл. 1).

XXI століття суттєво змінило акценти розвитку всього світового співтовариства. Зменшення обсягів корисних копалин, які несуть із собою джерела здобуття енергії, без якої неможливе існування людства на нинішньому етапі його розвитку, нагально ставить перед ним плани ефективного впровадження енергозаощадливих та енергозберігаючих технологій. Проблеми енергоефективності, які досить гостро стоять перед людством у XXI столітті, для нашої держави є гіперактуальними.

Досить нагадати, що при споживанні близько 250 млн. тонн умовного палива на рік Україна самостійно забезпечує лише 52 відсотки цього обсягу, імпортує біля 75% споживаного газу, 85% сировини нафти та нафтопродуктів, 19% вугілля [4, с.18]. При цьому енергоємність внутрішнього валового продукту у більш ніж утричі перевищує середньосвітовий показник (табл. 2).

Враховуючи той факт, що Верховна Рада України Законом України №2787 VI від 15.12.2010 року ратифікувала приєднання країни до Директиви 2001/80/ЄС Європейського енергетичного співтовариства у площині обмеження викидів речовин від великих установок спалювання, слід здійснити суттєві перетворення у галузі виробництва теплової енергетики, а саме – вжити заходів по підготовці палива, оновленню генеруючого обладнання, встановленню очисного устаткування. За оцінками НАК «Енергетична компанія України» 30-40% всіх інвестиційних витрат, які потребує тепла енергетика країни, має бути спрямовано саме на заходи із зменшення шкідливих викидів [6, с. 13]. Витрати на модернізацію потужностей, необхідні для виконання вимог Директиви 2001/80/ЄС, становлять до 17 млрд. дол. США, а підприємства ДПЕК, до складу якої входить і Запорізька ТЕС – до 4 млрд. дол. США у цінах 2010 року [6, с. 14]. За умови виконання взятих на себе зобов'язань, попри високу ціну адаптації теплової енергетики країни до вимог ЄС можна виділити такі групи, які зацікавлені у реалізації проекту: населення (зростає тривалість життя; знизиться смертність новонароджених; знизиться захворюваність від впливу шкідливих викидів), бізнес (з'явиться передбачуване екологічне законодавство; підвищиться конкурентоспроможність на міжнародному ринку; з'явиться стимул для модернізації, виробничих потужностей), держава (з'явиться статус надійного міжнародного партнера, покращиться ситуація у галузі охорони здоров'я; з'явиться повнота прав у Європейському енергетичному співтоваристві).

Таблиця 1

Валовий регіональний продукт [2, 3]

Регіон (АР, область, місто)	Валовий регіональний продукт, млн. грн.						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
АР Крим	16044	20874	27365	27396	32426	38220	44536
Вінницька	12414	15381	20094	20104	23589	29099	33024
Волинська	7687	10072	12784	12225	14429	17637	20005
Дніпропетровська	52347	71173	104687	93331	116136	140020	147970
Донецька	72361	92093	117646	103739	128986	161021	170775
Житомирська	8784	11127	15008	14731	18743	21928	24849
Закарпатська	8185	10508	13208	12542	15299	18054	21404
Запорізька	24787	33158	42445	37446	42736	49525	54828
Івано-Франківська	11316	13916	17883	17241	20446	26752	32286
Київська	19188	26221	35687	37548	44953	59154	69663
Кіровоградська	8187	9989	13961	13389	15749	20041	22056
Луганська	24159	32280	42985	38451	45541	57202	58767
Львівська	21486	27987	35534	35955	41655	52103	61962
Миколаївська	11876	14767	19410	20336	24055	27633	29205
Одеська	24898	33116	46994	48647	53878	61499	64743
Полтавська	22179	28355	34118	33629	44291	52252	56580
Рівненська	8924	11180	14074	13469	15882	19302	21795
Сумська	9566	12341	16210	16060	18333	22907	24933
Тернопільська	6452	8276	10618	11173	12726	16294	17957
Харківська	32023	43868	59389	58923	65293	76866	82223
Херсонська	7565	9034	13174	13436	15649	18448	19357
Хмельницька	9603	12339	16061	15758	18096	22843	26237
Черкаська	10957	13656	19101	18707	22354	27012	31265
Чернівецька	5126	6672	8833	8484	9892	11969	13166
Чернігівська	8950	11532	14918	14636	17008	21165	23934
Київ	95267	135900	169564	169537	196639	223774	275685
Севастополь	3822	4916	6305	6452	7785	9359	9891
Україна	544153	720731	948056	913345	1082569	1302079	1459096

Викиди найбільших ТЕС України, до яких входить і ДПЕК «Запорізька ТЕС», впливають на стан здоров'я і рівень працездатності мешканців 8 областей країни: Луганської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської на сході, Вінницької, Київської у центрі, Івано-Франківської та Львівської на заході. У

зоні ризику ураження викидами мешкає понад 800 тис. осіб (радіус зони – 30 км). Щороку країна через незадовільний стан атмосферного повітря втрачає 30 тис. життів і 2,6 млрд. дол. США, або 4% ВВП [6, с. 15-16].

Таблиця 2

Енергоємність внутрішнього валового продукту по країнах світу [5, с. 22]

Регіон, країни	Енергоємність ВВП, кг /дол. США
Світ у цілому	0,31
ЄС	0,27
Японія	0,20
Франція	0,24
Німеччина	0,25
Китай	0,31
США	0,34
Польща	0,47
Словаччина	0,51
Росія	0,90
Україна	0,98

Враховуючи високий ступінь зношення блоків Запорізької ТЕС і їх невідповідність вимогам Європейського енергетичного співтовариства керівництвом країни і корпорації ДПЕК була прийнята програма високо витратної реконструкції зі

збільшенням потужності та ККД спалювання, покращенням маневрових характеристик енергоблоків та зменшенням викидів у навколишнє середовище. У 2011-2012 роках таку реконструкцію вперше на Україні пройшов блок №1 Запорізької ТЕС, у рамках

якої потужність збільшена з 300 до 325 МВт, викиди шкідливих речовин у навколишнє середовище зменшені майже у 9 разів і доведені до європейських норм, а саме – з 320 мг/м³ до 36 мг/м³, регульований діапазон потужності енергоблоку став від 170 до 335 МВт, питомі витрати палива зменшилися на 7% – з 365 до 340 г на вироблену 1 кВт•год електроенергії [7].

Реконструйований силами вітчизняних підприємств організацій за проектом, розробленим Донецькою регіональною філією науково-дослідного інституту «Теплоелектропроект», і сприяння виконанню робіт з боку технічного персоналу електростанції, блок №1 Запорізької ТЕС став діючим майданчиком для передачі отриманого досвіду для керівників і спеціалістів різного рангу як теплових електростанцій, так і Міністерства палива та енергетики України, якому підпорядкована станція.

У 2013-214 роках таку ж саму реконструкцію пройшов і блок №3 Запорізької ТЕС. Вартість проведених реконструкцій дорівнює: для блока №1 – 493 млн. грн. [7], для блока №3 – 680 млн. грн. [8]. У підсумку двох реконструкцій потужність ДПЕК Запорізької ТЕС досягла 3650 МВт і вона стала найпотужнішою тепловою електростанцією України.

У планах компанії втілити на вугільних блоках не тільки Запорізької ТЕС, а і інших, які входять до складу ДПЕК, сірчану очистку. Це посилить очищення викидів у навколишнє середовище. У подальшому знесірчану обробку вугілля економічно впровадити перед його використанням. Це принесе не тільки посилення очищення викидів у навколишнє середовище, а і зменшення корозійних процесів від впливу сірки на виробничі устаткування. На даний час цей процес гальмується відсутністю науково обґрунтованих значень глибини збагачення палива.

У 2008 році на Запорізькій ТЕС у рамках контролю за якістю поставляемого вугілля запроваджена дієва схема входного контролю за якістю палива. Основним чинником до її введення була важка праця робітників паливо-транспортного цеху, які вручну відбирали певну кількість вугілля, яке потім направлялося у хімічну лабораторію на аналіз. Після нововведення, основним чинником якого виступив придбаний, змонтований, налагоджений і введений у експлуатацію машинний пробовідбірник, значно підвищилися швидкість взяття проб вугілля на аналіз, якість проб значно зросла, адже тепер вони беруться по всій висоті залізничного вагону, а не тільки з верхніх шарів палива, як було раніше (часто шахти низькоякісне вугілля прикривали високоякісним вугіллем у верхніх його шарах; відповідно кількість якісного палива складала приблизно 30-40%, а менш якісного, відповідно, 70-60%).

У рамках цієї інновації, крім наведених переваг, вивільнилися важка праця робітників, а вони були переведені на інші робочі місця. Вартість інвестиційного проекту склала 4635 тис. грн. [9, с. 18]. Другим прикладом інноваційної діяльності – тепер вже у царині охорони праці та пожежної безпеки – стала робота з випробовування зварювальних кабелів. Не секрет, що роботи на тимчасових місцях проведення вогневих робіт далекі від ідеального стану: розливи води, часто-густо забрудненість поверхонь тощо. Це

додає додаткових причин пошкоджуваності кабелів, які важко, а в деяких випадках неможливо виявити під час огляду. Виконання зварювальних робіт з використанням пошкодженого покриття зварювальних кабелів може призвести або до пожежі, або до електротравм працівників. Тож на виконання вимог Правил пожежної безпеки та приписів Держпожежнагляду країни, враховуючи специфіку зазначених кабелів, спеціалістами електротехнічної лабораторії була розроблена досить проста і дієва методика їх випробування. З 2014 року (чи не вперше у теплової енергетиці) її запровадили у дію. Те, що не можна було виявити при огляді, тепер виявляється під час випробувань. Кабелі, які не пройшли випробування або ремонтуються, або замінюються на нові, коли ремонт виконувати недоцільно.

Іншим прикладом інноваційної діяльності є збагачення вугілля перед його спалюванням. Традиційно паливо для Запорізької ТЕС поставляють шахти Західного Донбасу (шахтоуправління «Павлоградське» та «Першотравенське»), яке не завжди відповідає нормативним параметрам, на які розраховані вугільні енергоблоки станції. Тому ДПЕК запровадив збагачення на збагачувальних фабриках по місту видобутку вугілля і лише потім його транспортування на ТЕС. Цим рішенням вирішені ще дві дуже важливі проблеми: 1) залізниця, якою саме і подається паливо на ТЕС (відстань зазвичай приблизно 300 км) транспортує паливо, а не породу, яка не горить; 2) швидкість наповнювання золовідводу електростанції впала і він став зростати з проектною швидкістю. А наведений вище важіль контролю за якістю вугілля дозволяє додатково виміряти якість палива за тепер вже колегами по технологічному ланцюгу «видобуток палива – виробництво електроенергії», адже і шахти Західного Донбасу і Запорізька ТЕС з 2012 року працюють в одній компанії.

Запорізька ТЕС використовує мокру схему золовидалення при роботі енергоблоків 300/325 МВт. Від 0,1 до 1,2% у відходах, які потрапляють до золовідводу електростанції, становлять алюмосилікатні мікросфери [10, с.30-31]. Вони є дуже необхідною похідною у виробництві сферопластику, бурових розчинів, теплоізоляційної і полегшеної будівельної кераміки, теплоізоляційних безопікових матеріалів, емульсійних вибухових речовин та воднених мікроконтейнерів. Спеціалістами станції налагоджено збір та відвантаження цієї надзвичайно важливої речовини споживачам.

У рамках підвищення надійності розвантаження залізничних вагонів, які перевозять вугілля на ТЕС, у 1995 році перший вагоноштовхач, а наприкінці 2014 року і другий вагоноштовхач пройшли докорінну модернізацію. У їх рамках були замінені колишні вагоноштовхачі Т-16 на сучасні ВТЕ-22Т1, привід замінено з керування асинхронними двигунами з фазним ротором на керування двигунами постійного струму на сучасній мікроелектронній базі (на жаль привід замінено тільки на одному вагоноштовхачі); на другому вагоноштовхачі додатково ще виконано заміну зношеного контактного проводу і вперше в історії теплової енергетики України введено до

експлуатації блискавкозахист контактної мережі. Вартість усього проекту по реконструкції другого вагоноштовхача склала 3,2 млн. грн. [11].

Альтернативними джерелами здобуття електроенергії у нашій країні є сонце та вітер. Переваги застосування вітрогенераторів наочні – відсутність шкідливих викидів у атмосферу, невичерпність первинного ресурсу – вітру. Але є і вади – недоліком вітрових генераторів є шумове забруднення, створення перешкод при прийомі телепередач, залежність від погодних умов, важкість монтажу та обслуговування ВЕС [12, с. 40].

ДПЕК – приватний енергетичний холдинг України, який входить до складу фінансово-промислової групи «Сістем Кепітал Менеджмент» – став одним із перших законотворців у розвитку нетрадиційних джерел отримання енергії. У 2008 році була розроблена та затверджена концепція розвитку бізнесу ДПЕК в царині вітроенергетики, а для впровадження ідей у життя – заснована компанія «Вінд Пауер» [13, с. 76]. Моніторинг вітру проводився на території Азовського узбережжя Запорізької та Донецької областей. За даними трьохлітніх спостережень середня швидкість на майданчику Ботієвської ВЕС на висоті 70 м склала 7,3-7,7 м/с [14, с. 6]. Серед майданчиків, на яких проводилися виміри вітру, Ботієвський був визначений як найбільш перспективним, і як результат – було прийняте рішення про будівництво ВЕС у якості пілотного проекту [15, с. 42,44].

Для урахування думки місцевої общини в 2010 році були проведені громадські слухання мешканців с. Ботієво та с. Приморський Посад, після яких компанія «Вінд Пауер» взяла на себе додаткові соціальні обов'язки [16, с. 47]. Перед будівництвом перевірку на наявність вибухових речовин часів Другої світової війни виконали фахівці МНС. Фахівці орнітологічної станції, яка входить до міжнародної асоціації та виконує дослідження за європейськими методиками, проводили річний моніторинг переміщення птахів у регіоні. За результатами спостережень були зроблені висновки про мінімальний вплив вітроустановок на птахів та летючих мишей [16, с. 63].

У 2013 році «Вінд Пауер» завершив дослідження впливу Ботієвської вітроелектростанції на птахів та летючих мишей, підтвердивши безпечність сучасних вітротурбін на їх життєдіяльність, а вплив вітротурбін Ботієвської ВЕС на птахів та тварин оцінено як низьке. У рамках підготовки до проекту у 2012 р. було залучено 107 млн. євро під будівництво першої черги станції [17, с. 5].

Пізніше, в рамках підготовки до будівництва другої черги станції, було залучено ще 138 млн. євро, кредит терміном на 10 років дали LandesBank Berlin та датське державне експортно-кредитне агентство ЕКФ [18]. Будівництво Ботієвської ВЕС було розпочато у липні 2011 року, а 4 жовтня 2012 року відбувся офіційний пуск перших турбін [17, с. 27]. Виробником вітрових турбін для Ботієвської ВЕС є Vestas Deutschland, німецький підрозділ датської компанії Vestas Wind Systems AS. Кожна із 65 вітрових турбін Vestas V-112 [19] включає до себе 11 основних компонентів. Довжина самого великого компонента –

лопасті – дорівнює 55 метрам за ваги 12 тонн, висота башти – 94 метра, а загальна висота конструкції – 149 метрів. Площа поверхні, яку окреслюють лопасті турбіни, дорівнює майже 1 гектар. Загальна вага агрегату без фундаменту дорівнює 400 тонн, вага самої важкої частини – нижньої секції башти – 78 тонн [20, 21].

Лопасть робить до 13 обертів на хвилину [16, с. 63]. Будівництво станції на умовах генерального підяду виконувала компанія «Віра», проектування – ТОВ ТПФ «Донтехпром» [16, с. 34]. Загальний об'єм інвестицій у станцію склав біля 339 млн. євро [22, с. 28].

Ботієвська ВЕС з встановленою потужністю 200 МВт стала найпотужнішою вітровою електростанцією країни після пуску у 2012 році 30 вітроустановок, а у 2014 році – ще 35. Планується, що після виходу на проектну потужність станція буде щорічно генерувати у середньому біля 686 млн. кВт•год електроенергії на рік [17, с. 35].

Екологічний ефект роботи Ботієвської ВЕС дорівнює скороченню викидів у атмосферу 730 тис. т вуглекислого газу на рік [22, с. 201]. Пуск станції у експлуатацію забезпечує необхідною електроенергією південь Запорізької області та частину Криму [17, с. 3]. Ботієвська ВЕС стала першою станцією вітропарку «ДПЕК Приазовський», проектна потужність якого дорівнює 500 МВт – крім Ботієвської ВЕС до нього мають увійти Приморська та Бердянська ВЕС потужністю по 150 МВт [22, с. 28]. На момент пуску в експлуатацію Ботієвська ВЕС увійшла у п'ятірку найпотужніших вітроелектростанцій Центральної та Східної Європи [22, с. 201].

І насамкінець про інвестиційно-інноваційний проект, який нині розробляється на замовлення ДПЕК «Запорізька ТЕС», початком якого можна вважати 1969 рік, коли при проектуванні станції була здешевлена вартість будівництва за рахунок введення під один вимикач двох автотрансформаторів зв'язку, які поєднують воедино два відкритих розподільчих пристроїв, за допомогою яких станція видає у об'єднану енергосистему України вироблену нею електроенергію. При такій схемі аварійні процеси, які час від часу виникають при експлуатації одного з автотрансформаторів (помилки персоналу, короткі замикання при погіршенні погодних умов або стану ізоляції) тягнуть за собою відключення обох. У таких випадках майже завжди для ліквідації такої ситуації дією протиаварійної автоматики вимикається один енергоблок 300 або 325 МВт. Підприємство несе збитки за недотримання графіків несення енергетичної потужності та неподопоставки електроенергії споживачам. Заради усунення цього негативного явища і розробляється проект розділення 2-х автотрансформаторів, а попутно і 2-х енергоблоків, які мають таку ж ваду. Проект оцінюється приблизно у 6 млн. євро.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Незважаючи на вкрай важке фінансове становище у тепловій енергетиці України, на

сьогоднішній день вона поряд з атомною енергетикою країни є флагманом її економіки, адже без успішного функціонування неможливе майбутнє. Навіть попри усілякі сьогоднішні негаразди енергетична галузь була, є і завжди залишиться базисом успішного розвитку економіки країни.

Інноваційно-інвестиційна модернізація підприємств електроенергетики може бути здійснена як складова масштабного загальнонаціонального проекту модернізації енергетичної галузі, який повинен розроблятися й реалізовуватися на основі еколого-економічної концепції модернізації електроенергетики. Крім того, такий проект має супроводжуватися як мінімум двома підтримуючими проектами, теж загальнонаціонального масштабу:

а) проектом модернізації енергорозподільчої галузі;

б) проектом реалізації потенціалу енергозощадження.

Сам процес розробки національного проекту модернізації енергетичних підприємств має відбуватися в рамках взаємодії трьох суб'єктів: безпосередньо енергогенеруючих підприємств,

національного диспетчерського центру і держави – як стратега розвитку енергогенеруючих потужностей країни (наприклад, в особі Міністерства енергетики), і як регулятора процесу енергоспоживання (в особі Національної комісії регулювання енергетики). Цей процес має відбуватися в кілька етапів. На першому етапі необхідно достовірно спрогнозувати потреби електроенергії і їх розміщення в часі на період реалізації проекту. На другому етапі необхідно визначити ліміти зростання обсягів генерації електроенергії для кожної підгалузі і, відповідно, динаміку структури генерації електроенергії. Для цього необхідно виконати на цьому ж етапі деталізацію проектів розвитку тепло- і гідроенергетики. Сутність третього етапу розробки національного проекту модернізації електроенергетичних підприємств полягає в деталізації проектів розвитку ядерної та альтернативної енергетики.

Перспективами подальших досліджень є визначення еколого-економічної концепції модернізації електроенергетики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарасюк Г. М. Планування діяльності підприємства: [Навчальне видання] / Тарасюк Г. М., Шваб Л. І. – К: Каравела, 2004 – 427 с.
2. Валовий регіональний продукт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2008_u.htm.
3. Валовий регіональний продукт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: texty.org.ua/pg/news/editorial/read/53332/Valovyy_regionalnyj_product.
4. Товажнянський Л. Л. Енергоефективність: час вживати заходи / Л. Л. Товажнянський // Енергосбереження, енергетика, енергоаудит. – 2009. – №3. – С. 18-23.
5. Тройникова Е. Н. Енергосберегающие технологии в системах безопасности на транспорте / Е. Н. Тройникова // Енергосбереження, енергетика, енергоаудит. – 2009. – №12. – С. 21-23.
6. Громадське обговорення щодо зменшення викидів у тепловій електроенергетиці на виконання вимог Європейського енергетичного співтовариства // Енергетика та електрифікація. – 2012. – №7. – С. 9-23.
7. Официальный сайт SCM [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sustainability.scm.com.ua/ru/media_centre/news/detali/1077.
8. Информационный портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://elektrovesti.net/35607_na_dtek_zaporozhskaya_tes_zavershena_rekonstruksiya_energobloka_3.
9. Річний звіт з капітальних інвестицій за 2008 рік по Запорізькій ТЕС ВАТ «Дніпроенерго». – С. 92.
10. Хвастухин Ю. И. Получение эффективного теплоизоляционного материала из вулканического стекла в псевдооживленном слое / Хвастухин Ю. И., Костогрыз К. П., Роман С. Н., Цюпяшук А. Н. // Энерготехнологии и ресурсосбережение. – 2011. – №4. – С. 30-34.
11. Официальный сайт ДТЭК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dtek.com>.
12. Прокопов В. А. Перспективы внедрения альтернативных источников энергии в систему электроснабжения / Прокопов В. А., Озарук М. М. // Енергосбереження, енергетика, енергоаудит. – 2009. – №12. – С. 40-43.
13. Годовой отчёт ДТЭК за 2009 год. Официальный сайт ДТЭК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dtek.com>.
14. Гук І. «Вітер в турбінах», «Наша газета» (корпоративне видання ДПЕК), № 6, 2013 р.
15. Годовой отчёт ДТЭК за 2010 год. Официальный сайт ДТЭК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dtek.com>.
16. Социальный отчет ДТЭК 2010-2011. Официальный сайт ДТЭК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.spp-dtek.com>.
17. Годовой отчёт ДТЭК за 2012 год. Официальный сайт ДТЭК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dtek.com>.
18. Официальный сайт УНИАН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unian.net>.
19. Официальный сайт SCM [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.scm.com.ua>.
20. Информационный портал «Vgorode» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vgorode.ua>.
21. Информационно-аналитический портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.i24.com.ua>.

22. Годовой отчёт ДТЭК за 2013 год. Официальный сайт ДТЭК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dtek.com>.

23. Коваленко О. В., Конашук В. Л., Кромська Л. А. Управління інноваційної діяльністю: шляхи вдосконалення: Монографія / за заг. ред. О. В. Коваленко – Запоріжжя: вид-во ЗДІА, 2014. – 140 с.

Коваленко Елена Валериевна, Янчуков Юрий Алексеевич

РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ ПРИДНЕПРОВСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНА

Проблемы энергоэффективности, которые очень остро стоят перед человечеством в XXI веке, для нашей страны гиперактуальны. Так при потреблении около 250 млн. тонн уловного топлива в год Украина самостоятельно обеспечивает только 52 процента этого объема, импортируя около 75% потребляемого газа, 85% сырой нефти и нефтепродуктов, 19% угля. При этом энергоёмкость внутреннего валового продукта более чем втрое превышает среднемировой показатель. Целью статьи является определение основных приоритетов развития инвестиционно-инновационной деятельности предприятий энергетической отрасли на примере Приднепровского экономического района. В работе использованы общенаучные и специфические методы исследования процессов и явлений в их взаимосвязи и развитии. В частности: монографический, исторический, факторный, социологический и эмпирический методы, с помощью которых обоснованы выводы и предложения. Тепловая энергетика Украины находится в тяжёлом финансовом положении, но вместе с атомной энергетикой является флагманом экономики, так как без успешного функционирования тепловой энергетикой и внедрения инновационно-инвестиционных проектов невозможно будущее. В статье показано, что инновационно-инвестиционная модернизация предприятий электроэнергетики может быть осуществлена как составляющая масштабного общенационального проекта модернизации энергетической отрасли, который должен разрабатываться и реализовываться на основе эколого-экономической концепции модернизации электроэнергетики. Кроме того, такой проект должен сопровождаться как минимум двумя поддерживающими проектами, также общенационального масштаба: проектом модернизации энергораспределительной отрасли; проектом реализации потенциала энергосбережения. Сам процесс разработки национального проекта модернизации энергетических предприятий должен осуществляться в рамках взаимодействия трех субъектов: непосредственно энергогенерирующих предприятий, национального диспетчерского центра и государства – как стратегия развития энергогенерирующих мощностей страны (например, в лице Министерства топлива и энергетики), и как регулятора процесса энергопотребления (в лице Национальной комиссии регулирования энергетики). Практическую значимость исследования составляют методические рекомендации по улучшению процесса инновационно-инвестиционной деятельности предприятий энергетической отрасли Приднепровского экономического района.

Ключевые слова: инновации, инновационно-инвестиционная деятельность, энергоэффективность, реконструкция, энергетическая отрасль.

Kovalenko O., Yanchukov Y.

THE DEVELOPMENT OF INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITY OF ENERGY SECTOR ENTERPRISES OF DNIEPER ECONOMIC AREA

The problems of energy efficiency, which are sufficiently acute to humanity in the XXI century, are hyper-relevant for our state. Thus, the consumption of Ukraine is about 250 mln. tons of fuel per year, but it can provide only 52 percent of this volume, importing about 75% of gas, 85% of crude oil and petroleum products, 19% of coal. At the same time the energy intensity of gross domestic product is more than three times higher than the global average rate. The aim of the article is to define the main priorities of the development of investment and innovation activity of enterprises in the energy sector on the example of Prydniprov'sk economic region. General scientific and specific methods have been used for research of processes and phenomena in their interconnection and development. In particular, conclusions and proposals have been substantiated with the help of monographic, historical, factor, sociological and empirical methods. Thermal energy of Ukraine is in a difficult financial situation, but together with the nuclear power industry it is the flagship of the economy, because there is no future without the successful operation of thermal power and the introduction of innovative and investment projects. It has been proved that innovation and investment modernization of the power industry can be carried out as part of a large-scale national project of modernization of the energy sector, which should be developed and implemented on the basis of ecological and economic concept of modernization of electric power. Furthermore, such a project must be accompanied by at least two support projects also on a national scale: the project of modernization of the electricity distribution industry; project of realization of the potential energy savings. The process of developing a national project for the modernization of energy companies must take place within the framework of cooperation of three subjects: energy generating companies, the national dispatch center and the state - as strategist of the development of the country's power generating facilities (for example, Fuel and Energy Ministry), and as a regulator of energy consumption (National Energy Regulatory Commission). The practical significance of the study is the guidelines to improve the process of innovation and investment activities of the energy sector of Prydniprov'sk economic region.

Keywords: innovation, innovation and investment activity, energy efficiency, reconstruction, energy.

Одержано 05.04.2015 р.

ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄС

Розвиток сучасної світової економіки характеризується посиленням міжнародної конкуренції, що зумовлює поглиблення інтеграційних процесів, а саме формування регіональних інтеграційних об'єднань, націлених на створення локальних середовищ, які сприяють підвищенню національної конкурентоспроможності й поліпшенню економічних і політичних позицій нашої держави на світовій арені. Особливе значення для сталого розвитку економіки України має оптимізація інтеграційної стратегії держави з метою найбільш повного використання конкурентних переваг з урахуванням вимог сучасного етапу глобалізації, необхідності вирішення соціальних, економічних, політичних проблем та активізації участі в міжнародному співробітництві у різноманітних сферах. Метою статті є обґрунтування варіантів прискорення процесу поглиблення інтеграції України з ЄС на основі удосконалення механізму організаційного забезпечення координації інтеграційних процесів. Методологія дослідження базується на діалектичному методі наукового пізнання і загальнонаукових методах ґносеології: теоретичного узагальнення, системного аналізу і синтезу (для дослідження сутності й закономірностей регіональних інтеграційних процесів); статистичного і математичного аналізу (для дослідження особливостей інтеграційної взаємодії України з ЄС і країнами СНД. Результати дослідження: проведено аналіз співпраці України з країнами Європейського Союзу; розглянуто особливості найбільших сучасних регіональних об'єднань на Євразійському континенті; обґрунтовано об'єктивну необхідність інтегрування України до регіональних об'єднань; викладені загальні принципи і особливості розвитку співробітництва України з ЄС; надані рекомендації щодо необхідних заходів для прискорення процесу поглиблення інтеграції України з ЄС. Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в уточненні та поглибленні науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму участі України в регіональних інтеграційних процесах в умовах глобалізації. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати проведеного дослідження дозволяють удосконалити інтеграційну стратегію України на основі оптимізації механізму організаційного забезпечення координації інтеграційних процесів. Напрямками подальших досліджень, пов'язаних з удосконаленням механізму участі України в регіональних інтеграційних процесах в умовах глобалізації, стане оцінка соціально-економічних наслідків інтеграційної взаємодії.

Ключові слова: інтеграція, регіональні об'єднання, інтеграційні об'єднання, співпраця, ЄС, МС.

ВСТУП

Розвиток сучасної світової економіки характеризується посиленням міжнародної конкуренції, що зумовлює поглиблення інтеграційних процесів, а саме формування регіональних інтеграційних об'єднань, націлених на створення локальних середовищ, які сприяють підвищенню національної конкурентоспроможності й поліпшенню економічних і політичних позицій нашої держави на світовій арені. Інтеграція України до світового економічного простору обумовила проблему вибору оптимальних шляхів поглибленої інтеграції України (з урахуванням її членства у СОТ) до існуючих і перспективних регіональних економічних об'єднань на Євразійському континенті, перш за все, до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему регіональної інтеграції досліджували ряд українських вчених і фахівців-практиків, зокрема: В. Геєць, В. Точилін, В. Сіденко, І. Кліменко, О. Федірко, І. Ус, Т. Осташко, Л. Волощенко, І. Кобута, В. П'ятницький, І. Бураковський, В. Мовчан, Д. Ляпін, С. Козь'яков, А. Гончарук, Н. Ничай та багатьма іншими.

Постановка проблеми. У більшості досліджень аналізуються тенденції інтеграційних процесів, прогнозуються перспективи розвитку конкретних інтеграційних об'єднань. Однак зміни у світовій економіці, соціально-політична нестабільність у

багатьох регіонах світу, реалізація інноваційної моделі економічного розвитку України визначають необхідність подальших наукових досліджень, пов'язаних з удосконаленням механізму участі України в регіональних інтеграційних процесах в умовах глобалізації.

Метою статті є обґрунтування варіантів прискорення процесу поглиблення інтеграції України з ЄС на основі удосконалення механізму організаційного забезпечення координації інтеграційних процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Співробітництво України з ЄС з моменту набуття незалежності розвивалося дуже нерівномірно.

У 1994 р. Україна стала першою республікою колишнього СРСР, що підписала з Європейським Союзом Угоду про партнерство і співробітництво (УПС). Пізніше аналогічні угоди Євросоюз підписав з усіма державами СНД, тоді як більшість країн Східної Європи відразу ж стали його асоційованими членами.

УПС обіцяла Україні чималі економічні вигоди. У цьому документі ЄС брав на себе зобов'язання сприяти розвитку двосторонньої торгівлі й інвестуванню. Але реальний прогрес у відносинах Україна – ЄС після підписання УПС так і не настав. Цей документ набув чинності лише 1 березня 1998 р., коли для ЄС значущість торговельних відносин з

Україною відійшла на другий план. Так, у заяві Європейської комісії (грудень 2001 р.) відзначалося, що пріоритетними завданнями щодо України є боротьба зі СНІДом, туберкульозом, нелегальною міграцією й організованою злочинністю.

Багато в чому це пояснювалося ситуацією в Україні, якій за перші 10 років незалежності не вдалося провести ефективних реформ, при цьому глибока криза охопила практично всі сфери суспільства. Більше того, за рівнем соціально-економічного розвитку Україна почала суттєво відставати від багатьох країн субрегіону, а за оцінками конкурентоспроможності національної економіки посідала останні місця не тільки серед європейських країн, а й серед багатьох країн, що розвиваються. Відсутність громадського консенсусу щодо напрямів і темпів соціально-економічних реформ, практично стабільно неефективна діяльність урядів суттєво віддаляла перспективу не тільки повного, а й асоційованого членства України в ЄС. Очевидно, що тільки послідовні, глибокі та рішучі реформи могли змінити цю тенденцію кардинально [1].

Зміни подальших 10 років принесли певні позитивні результати. Так, Євросоюз визнав за Україною статус країни з ринковою економікою в антидемпінгових розслідуваннях, було досягнуто певних домовленостей стосовно спрощення візового режиму між Україною та країнами ЄС [2].

Проте це майже не вплинуло на характер відносин між Україною та ЄС. Переговори України з ЄС, щорічні саміти Україна – ЄС, засідання Ради з питань співробітництва між Україною і ЄС та обмін результатами на високому рівні не приносять суттєвих результатів. Що раз до України висувалися нові претензії та вимоги, які вона була зобов'язана виконувати [1].

У відповідь на прохання України про надання статусу асоційованого члена Єврокомісія в 2004-2005 рр. запропонувала їй статус «сусіда ЄС». З одного боку, цей статус не передбачає членства в цій організації, з іншого, – країна-сусід у перспективі отримає доступ до всіх реалій Євросоюзу, включаючи єдиний ринок, вільну торгівлю, відкритий інвестиційний режим і т. ін. Країни, що мають вплив у Євросоюзі, очевидно, вирішили призупинити процес прийняття нових членів. Розширення на схід далі Польщі їм не вигідне з економічних міркувань, а тим більше – спрямування масштабних коштів на вирішення проблем нестабільної, масштабної й застарілої української економіки.

Слабкі євроінтеграційні позиції України та її невідповідність політичним й економічним критеріям для вступу до ЄС стали закономірним результатом непослідовності і зволікання у здійсненні реформ. Роки тупцювання на місці залишили Україну позаду тих країн Центральної і Східної Європи, які наполегливо здійснювали складні ринкові перетворення. Домінування «декларативної» і брак «імплементаційної» культури в органах виконавчої влади, слабка інституційна і функціональна закріпленість пріоритетності політики європейської інтеграції у повсякденній діяльності уряду, неефективні механізми міжвідомчої координації і

моніторингу виконання ухвалених рішень, низький рівень фахової підготовки державних службовців (навіть вищої ланки) і знань того, що стосується європейської інтеграції, негативно впливали на реалізацію Угоди про партнерство і співробітництво та Стратегії інтеграції до ЄС [1].

Існує й досі цілий ряд проблем у торговельних відносинах України з країнами ЄС, головними з яких є такі: хронічна дефіцитність торгівлі; відсутність помітних зрушень у товарній структурі; обмеження щодо подальшого нарощування експорту; проблеми імпорту. Так, серед основних проблем інтеграції України до ЄС спеціалісти називали такі [1; 4; 5]:

- українська правова база потребує значної гармонізації та адаптації до загальних правил ЄС;
- основні експортні галузі економіки України (металургія, легка промисловість, АПК) сьогодні на європейському ринку очікують чималі труднощі;
- у середньостроковій перспективі Україна також повинна буде нести певний фінансовий тягар внесків до організаційних структур ЄС.

Отже, головними факторами, що перешкоджали та й сьогодні стримують швидкий вступ України до ЄС, є: величезний розрив у рівнях економічного розвитку України і європейських країн; все ще незадовільні абсолютні обсяги взаємної торгівлі; значна відмінність рівня життя населення; невідповідність правових систем.

Проривним у відносинах України з ЄС став 2008 р., коли країна вступила до Світової організації торгівлі. У тому ж році розпочався процес підготовки майбутньої угоди про розширену і всеосяжну зону вільної торгівлі та асоціацію з ЄС.

Одним з ключових завдань у реалізації цього процесу було вдосконалення системи координації міжнародної інтеграції України на політичному рівні, включаючи її формування, стратегічне планування, імплементацію, моніторинг та аналіз ефективності шляхом розроблення ефективного централізованого інституційного механізму координації.

Прикладом формування такого забезпечення є формування в 2008 р. Координаційного бюро європейської інтеграції (рис. 1) [6].

Але вже 31 березня 2010 р. постановою Кабінету Міністрів України № 286 у структурі Секретаріату Кабінету Міністрів України утворено Бюро європейської інтеграції, а Координаційне бюро європейської та євроатлантичної інтеграції ліквідовано [7].

Це утворення було орієнтовано на здійснення моніторингу та аналіз ефективності реалізації державної політики європейської інтеграції України, зокрема щодо впровадження внутрішніх реформ, спрямованих на наближення до ЄС. Одним із пріоритетів його створення є обґрунтування вдосконалення державної політики європейської інтеграції України та інституційного механізму її реалізації.

Основним завданням його створення є організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та інше забезпечення діяльності Кабінету Міністрів та його урядових комітетів, а також Прем'єр-міністра

України, віце-прем'єр-міністрів і керівництва Секретаріату Кабінету Міністрів щодо:

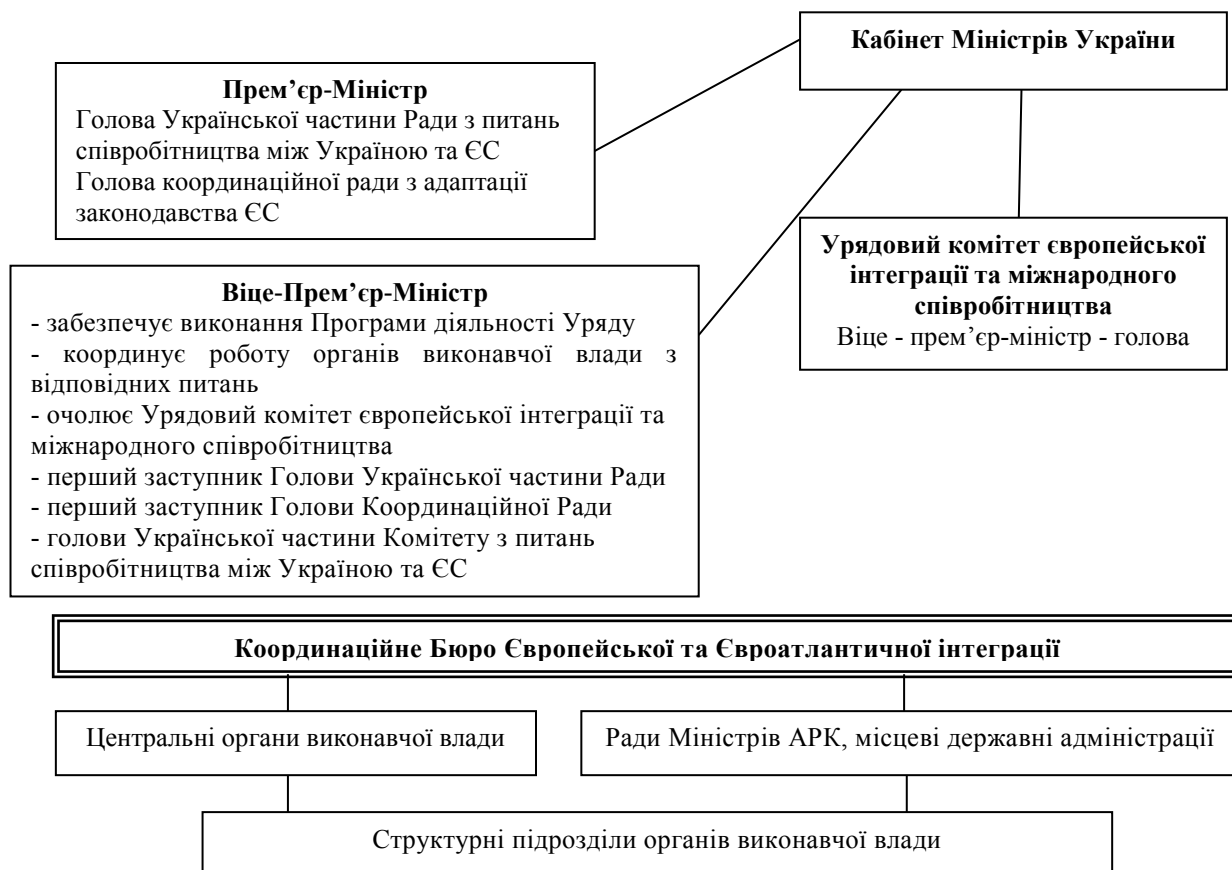

Рис. 1. Структура координаційного Бюро європейської інтеграції Секретаріату Кабінету міністрів України до 2010 року [6]

- стратегічного планування європейської інтеграції;
- імплементації положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, Плану дій Україна – ЄС, моніторингу домовленостей між Україною та ЄС;
- підготовки до участі України у програмах та агентствах ЄС;
- адаптації законодавства України до законодавства ЄС та ін.

Воно повинно було забезпечити горизонтальну координацію роботи органів виконавчої влади з питань європейської інтеграції, що вказано на рис. 2.

Важливою передумовою забезпечення ефективності регуляторних впливів на інтеграційні процеси є обґрунтування інструментарію реалізації його повноважень та стандартизації у часі параметрів його функціонування. Так, основними його завданнями є підготовка урядових засідань, присвячених європейській інтеграції та міжнародному співробітництву, щомісячних засідань з питань співробітництва між Україною та ЄС, засідань Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС та Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, спільних засідань з питань співробітництва між Україною та ЄС.

Загалом механізм організаційного забезпечення процесів міжнародної інтеграції України наведено на рис. 3. Наведений механізм не підміняє діяльності

провідних міністерств у європейській інтеграції, а заповнює прогалини в забезпеченні горизонтальної координації.

Дійсно революційним кроком у питаннях реалізації євроінтеграційного спрямування України стали розробка і парафування Угоди про Асоціацію з ЄС.

У рамках Угоди про Асоціацію з Євросоюзом з 2008 р. Україна та ЄС вели переговори щодо укладення Угоди про «глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі», якою передбачено не тільки зниження тарифів, а й зниження витрат торгівлі за рахунок гармонізації регуляторних практик, спрощення митного режиму тощо). Вимоги щодо гармонізації законодавства та адміністративно-регуляторних практик, а також моніторинг їх виконання й технічна підтримка з боку ЄС уже вплинули на розвиток інституцій (насамперед, адміністративних систем і правосуддя) країн Центральної та Східної Європи. Саме завдяки цьому ці країни зуміли успішно провести реформи, які забезпечили більшості нових членів ЄС нинішні високі темпи й стабільність економічного зростання. Треба підкреслити, що переговори базувалися на принципі «Світова Організація Торгівлі +» (COT+) і мають на меті забезпечити «економічну інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС» [4].

Підхід «COT+» означає прагнення сторін досягти не лише максимального зниження тарифів та обмежень на торгівлю послугами, а й побудувати

«правила торгівлі», які забезпечать скасування будь-яких бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС. Тому, одним з важливих завдань переговорів було створення

більш сприятливого правового середовища для торгівлі.

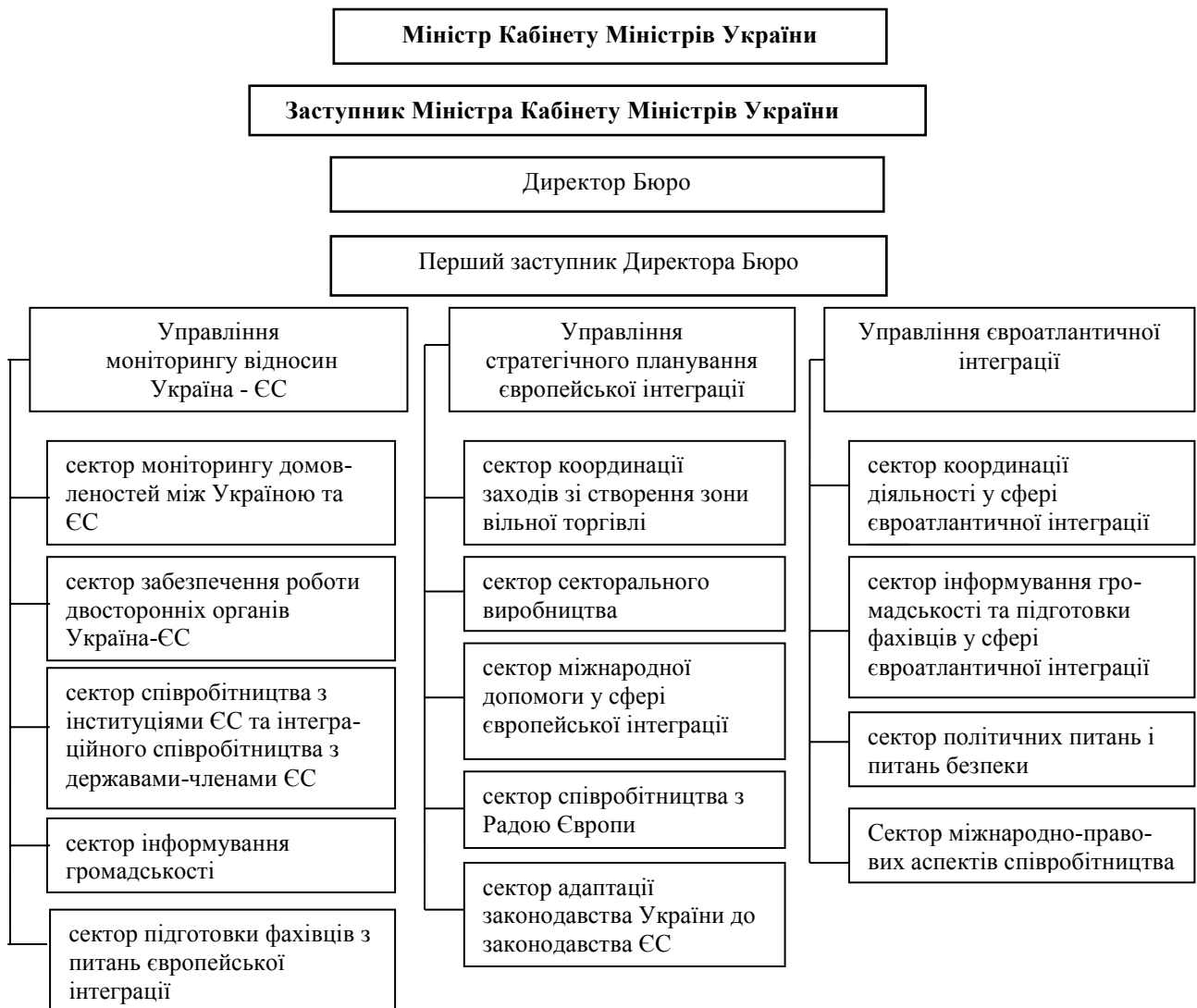

Рис. 2. Схема організаційного забезпечення координації інтеграційних процесів до 2010р.

При цьому необхідно враховувати, що сьогодні в умовах приєднання до СОТ різних країн світу спостерігаються значні відмінності:

- розвинуті країни здійснюють державну підтримку важливих для економічної безпеки галузей, водночас забороняють це новим членам СОТ. Розвинуті країни розширюють сферу свого впливу через СОТ, дбаючи перш за все про свої інтереси, та лише обмеженою мірою поступаються ними на користь менш розвинутих країн;

- країни, що розвиваються (а це більшість членів СОТ), стають обмеженими у своїх інструментах реалізації економічної політики забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Основні напрями, за якими виявилася асиметрія угоди між Україною і СОТ [8]:

- 1) асиметричність у рівні і формах імпорتنних мит;

- 2) асиметричність узгоджених нетарифних заходів, які не можуть бути обґрунтовані згідно з положеннями Угоди з СОТ;

- 3) заборона Україні як новому члену СОТ застосовувати цілу низку заходів державної підтримки внутрішнього виробника;

- 4) асиметричність у можливості реалізації фінансово потужних програм підтримки виробництва та експорту, зокрема агропродовольчих товарів України і розвинених країн світу (наприклад ЄС);

- 5) у сфері послуг Україна взяла на себе специфічні зобов'язання приблизно в 150 підсекторах із діючих 155, що є виключно високим рівнем, якщо порівняти його з більшістю країн – членів СОТ.

Як наслідок, умови вступу України в СОТ призвели до появи в середині вересня 2012 р. офіційного звернення України до Генеральної Ради СОТ щодо готовності України розпочати переговори про підвищення зв'язаних за зобов'язаннями СОТ імпорتنних тарифів на 371 товарну лінію (а усіх тарифних ліній в українській товарній номенклатурі приблизно 11 600), з яких 147 позицій – промислові товари, 224 – сільськогосподарські товари.

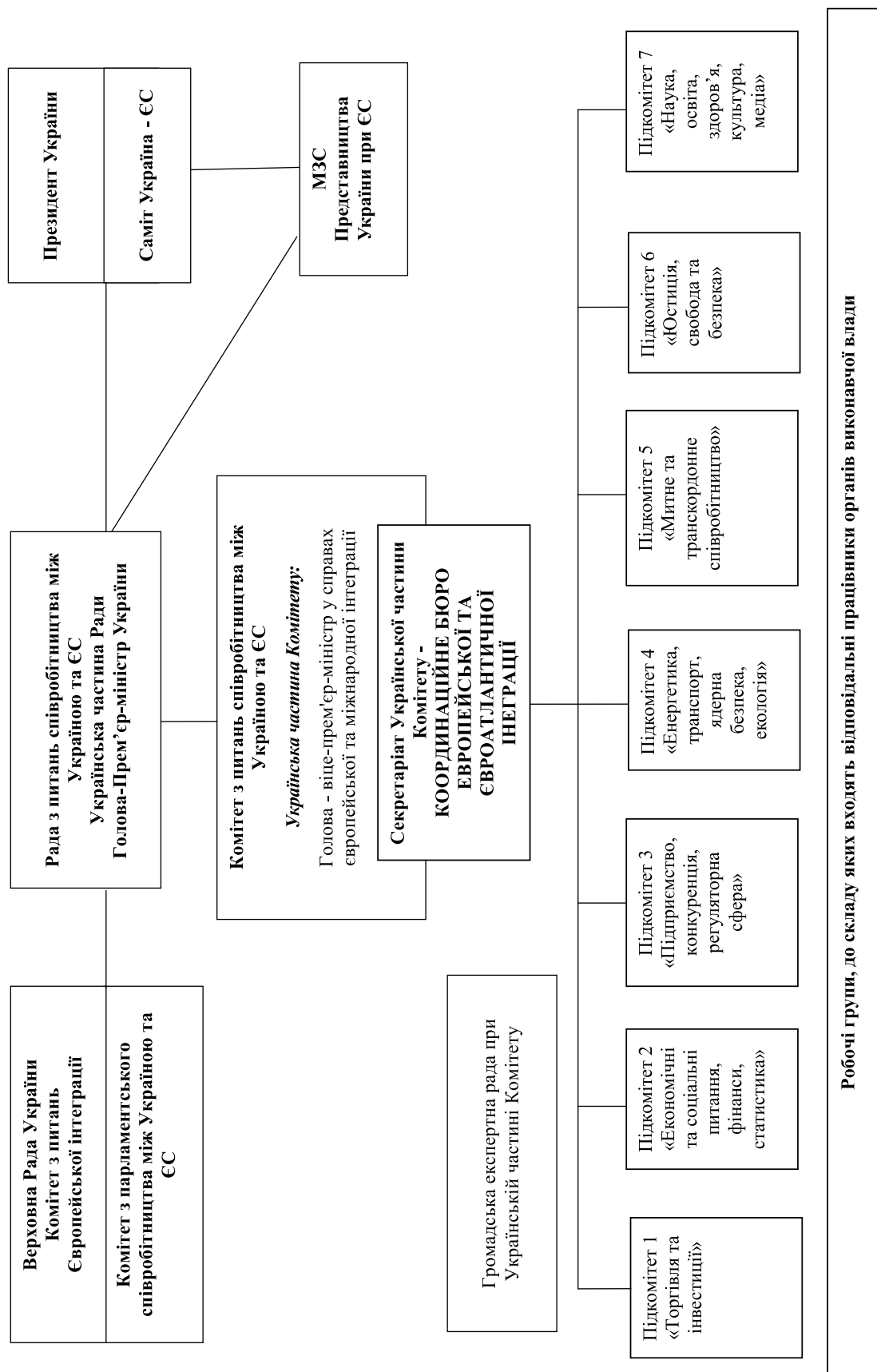

Рис. 3. Схеми механізму організаційного забезпечення інтеграції України з ЄС до 2010 року

З іншого боку, економічна інтеграція з ЄС, якої прагне Україна, відбуватиметься через так звану регуляторну конвергенцію або приведення регуляторного середовища країни до вимог стандартів ЄС. У міжнародній практиці існують дві парадигми

торговельних угод у світі загалом і безпосередньо в Європі.

Перша парадигма базується на загальносвітових тенденціях торговельного права, що склалися на основі переговорів Дохійського раунду в рамках СОТ і

численних регіональних торговельних угод, укладених упродовж останніх 10-15 років. Один із найпоказовіших прикладів – угода між ЄС і Південною Кореєю, яку було підписано 16 жовтня 2009 р.

Друга парадигма базується на юридичній конструкції Договору про заснування Європейського Співтовариства (а з 1 грудня 2009 р. – Договору про функціонування Європейського Союзу) та передбачає поширення на третю країну дії всіх актів *acquis communautaire* (усієї нормативно-правової бази ЄС). Прикладами є Угода про європейський економічний простір (Угоду підписано між ЄС і Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном), набір секторальних угод між ЄС і Швейцарією, Договір про енергетичне співтовариство (Договір між ЄС-27 і західно-балканськими країнами), які передбачають інтеграцію третіх країн у внутрішній ринок ЄС у відповідних секторах (ініціатива ЄС щодо створення Транспортного співтовариства, яке забезпечило б інтеграцію третіх країн у внутрішній ринок автомобільних і залізничних перевезень Європейського Союзу).

Обидві парадигми добре розвинені, їх використовують різні країни та об'єднання. Тому досить часто в переговорах основним питанням є не так формулювання положень угоди, як пошук відповіді на запитання: яка із зазначених парадигм прийнятніша для обох сторін?

Вибір парадигми передусім залежить від політичної готовності сторін. Окрім того, сторони беруть до уваги чутливе питання уникнення надмірного доступу товарів на ринки сторін, спроможність державних і приватних інституцій цих сторін до лібералізації торгівлі та інтеграції. Проте найголовніший визначальний чинник – переваги та вади обраної парадигми для національного бізнесу.

Після буремних подій жовтня 2013 р. – початку 2014 р., коли новим українським урядом і представниками ЄС було прийнято рішення про підписання Угоди про Асоціацію України з ЄС, 17 березня 2014 р. Рада міністрів закордонних справ країн Європейського Союзу схвалила тимчасове зняття мит на український експорт до Євросоюзу. Рішення діяло до 1 листопада 2014 р.

Суть цього рішення полягає в тому, щоб скасувати або знизити ввізні мита на певні групи товарів до набрання чинності економічною частиною Угоди про Асоціацію з ЄС.

Так, українські виробники зможуть одержати вільний доступ до європейського ринку із 500 млн. платоспроможних споживачів. Нинішні ввізні мита на промислові товари будуть негайно знижені або повністю зняті з 94,7% української продукції. Якщо сьогодні середньозважений тариф становить 6-7 %, то після зняття мит він не сягатиме навіть 1%, а на деякі товари стане нульовим. Європейські експерти вже підраховували, що внаслідок зменшення і скасування мит Європейським Союзом українські експортери зможуть заощадити цього року 487 млн. євро. Подальші успіхи залежатимуть від того, наскільки оперативно українці зможуть скористатися наданими преференціями і збільшити обсяги торгівлі з ЄС.

Особливі надії Україна покладає на поліпшення

торгівлі з Євросоюзом товарами агропромислового комплексу. Щодо сільськогосподарських товарів ЄС має надати негайні й необмежені преференції на 82,2% українського експорту.

За даними Мінекономрозвитку, український аграрний сектор одержить найбільші переваги від зменшення ввізних мит: 330 млн. євро для аграрної продукції та 53 млн. євро для переробленої сільськогосподарської продукції.

Сьогодні Україна для ЄС – це постачальник сировини у вигляді зерна та чавуну. Але якщо на цей момент в ЄС готові купувати зерно та чавун і платити за це великі гроші, то варто так і робити. На сьогодні продавати в ЄС обладнання для електростанцій або легкові автомобілі малореально, і проблема тут не в якості й технології. Ніхто не любить конкурентів, а ЄС від початку створювався з метою не допускати конкурентів у сферу машинобудування та галузі з високою доданою вартістю.

Як наслідок, для збільшення конкурентоспроможності вітчизняних товарів країні необхідна ефективніша політика залучення інвестицій в основний капітал, в основні фонди. Модернізація вже існуючих підприємств і створення нових дадуть збільшення виробництва товарів з високою доданою вартістю. При цьому також бажано не зациклюватися на торгівлі з сильнішими й багатшими країнами, постійно шукати альтернативи й нові ринки збуту.

Тобто, Україна має сьогодні найскладнішу проблему – необхідність докорінної зміни структурної політики держави. Як, інтегруючись у ЄС, не лише зберегти провідні підприємства машинобудування, які визначають високотехнологічний потенціал нашої промисловості, а й істотно зміцнити їхню конкурентоспроможність, забезпечити затребуваність їхньої продукції на європейському ринку?

Враховуючи вкрай складну геополітичну ситуацію, в якій опинилася Україна після анексії Росією Криму у лютому-березні 2014 р., доцільно акцентувати увагу держави на створенні механізмів інноваційного стимулювання насамперед вітчизняних оборонних підприємств. Це досвід провідних країн Заходу – високі технології приходять у цивільні галузі через механізми оборонних підприємств.

Україні необхідне не тільки економічне зростання темпами не нижче за 6-7 % на рік, але й створення механізмів інноваційно-технологічного зростання.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Оцінюючи перспективи розвитку взаємовідносин і співпраці України з країнами ЄС, можна дійти висновку, що ключовим питанням вибору інтеграційного спрямування будь-якої країни, в тому числі України, є якість інтеграційного об'єднання, а не швидкість приєднання чи кількість підписаних угод. Тому реалізація запропонованих в статті концепцій інтеграції України з країнами ЄС дозволить еволюційним шляхом реалізувати повною мірою інноваційну модель економічної інтеграції в усіх часових вимірах.

Напрямами подальших досліджень, пов'язаних з удосконаленням механізму участі України в регіональних інтеграційних процесах в умовах

глобалізації, стане оцінка соціально-економічних наслідків інтеграційної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Резніков В. В. Формування комплексного підходу щодо вдосконалення державного регулювання механізму міжнародної інтеграції України: монографія [Текст] / В. В. Резніков. – Харків : Екограф, 2011. – 168 с.
2. ЄС офіційно визнав Україну країною з ринковою економікою / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/23.12.2005>.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Беренда С. В. Еволюція економічної інтеграції в країнах Європи: монографія [Текст] / С. В. Беренда. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 168 с.
5. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив / І. В. Клименко, Ю. М. Харазішвілі, О. М. Шаров, І. В. Ус. – Київ : НІСД, 2013. – 68 с.
6. Координаційне бюро європейської та євроатлантичної інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euroukraine.org.ua/08.03.2008>.
7. Координаційне бюро європейської та євроатлантичної інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euroukraine.org.ua/08.03.2008>.
8. Оцінка наслідків членства України у Світовій організації торгівлі: монографія [Текст] / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко, В. В. Шпілевський, С. В. Беренда та ін. За заг. ред. проф. М. О. Кизима. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2014. – 206 с.

Козырева Елена Вадимовна

УГЛУБЛЕНИЕ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ С ЕС

Развитие современной мировой экономики характеризуется усилением международной конкуренции, что приводит к углублению интеграционных процессов, а именно формированию региональных интеграционных объединений, нацеленных на создание локальных сред, способствующих повышению национальной конкурентоспособности и улучшению экономических и политических позиций нашего государства на мировой арене. Особое значение для устойчивого развития экономики Украины имеет оптимизация интеграционной стратегии государства в целях наиболее полного использования конкурентных преимуществ с учетом требований современного этапа глобализации, необходимости решения социальных, экономических, политических проблем и активизации участия в международном сотрудничестве в различных сферах. Целью статьи является обоснование вариантов ускорения процесса углубления интеграции Украины с ЕС на основе совершенствования механизма организационного обеспечения координации интеграционных процессов. Методология исследования базируется на диалектическом методе научного познания и общенаучных методах гносеологии: теоретического обобщения, системного анализа и синтеза (для исследования сущности и закономерностей региональных интеграционных процессов); статистического и математического анализа (для исследования особенностей интеграционного взаимодействия Украины с ЕС и странами СНГ). Результаты исследования: проведен анализ сотрудничества Украины со странами Европейского союза; рассмотрены особенности крупнейших современных региональных объединений на Евразийском континенте; обоснованно объективную необходимость интеграции Украины в региональных объединений; изложены общие принципы и особенности развития сотрудничества Украины с ЕС; даны рекомендации относительно необходимых мер для ускорения процесса углубления интеграции Украины с ЕС. Научная новизна исследования заключается в уточнении и углублении научно-практических рекомендаций по совершенствованию механизма участия Украины в региональных интеграционных процессах в условиях глобализации. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что результаты проведенного исследования позволяют усовершенствовать интеграционную стратегию Украины на основе оптимизации механизма организационного обеспечения координации интеграционных процессов. Направлением дальнейших исследований, связанных с совершенствованием механизма участия Украины в региональных интеграционных процессах в условиях глобализации, станет оценка социально-экономических последствий интеграционного взаимодействия.

Ключевые слова: интеграция, региональные объединения, интеграционные объединения, сотрудничество, ЕС, ТС.

Kozyrieva O.

ENHANCING UKRAINE'S INTEGRATION WITH THE EU

The development of the global economy is characterized by increasing international competition, which leads to the deepening of the integrative process, namely to formation of the regional integrative associations that are aimed at creation of different types of local environment. This can enhance national competitiveness and improve the economic and political position of our country in the world. The most important part for the sustainable economic development of Ukraine plays optimization of integrative state strategy for the full range of competitive advantages including the requirements of the present stage of globalization, the necessity of solving the social, economic, and political problems

and also activation of participation in the international cooperation in various areas. The purpose of article is justification of different variations of integrative process between Ukraine and the EU that is based on improving of organizational mechanism in order to ensure the coordination of integrative processes. Results: the features of the most modern regional associations on the Eurasian continent have been considered; the general principles and characteristics of cooperation between Ukraine and EU have been grounded; consequences of WTO membership for "basic" export sectors of the economy of Ukraine in the deepening of EU integration have been outlined; recommendations on the necessary measures to accelerate the process of deepening Ukraine's integration with the EU have been made. Scientific novelty of research consists of specification and deepening of scientific and practical recommendations about improvement of the mechanism of Ukraine's participation in regional integrative processes in the conditions of globalization. The practical significance of these results is that the results of the study allow improvement of Ukraine's integrative strategy based on the optimization of organizational mechanism to ensure coordination of integrative processes. Directions for further research that are related to improvement of the mechanism of Ukraine's participation in regional integrative processes in the context of globalization, will be evaluation of the social and economic impact of integrative interaction.

Keywords: integration, regional associations, integration associations, cooperation, EU, TU.

Одержано 03.04.2015 р.

УДК 330.322.001.76

Никитюк Тетяна Леонтівна,

к.е.н., доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Луцький національний технічний університет

Баула Олена Вікторівна,

к.е.н., доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Луцький національний технічний університет

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОГО РЕГІОНУ ДО 2020 РОКУ

Україна поступово наближається до європейських стандартів ведення бізнесу та управління господарськими процесами. Важливу роль в економічних відносинах займає стратегічне планування та вибір моделі господарської системи. Більшість досліджень господарського розвитку Волинського регіону зосереджують увагу на моделі сталого економічного розвитку. В динамічних умовах сучасної глобальної економіки однією з успішних моделей виступає інноваційно-інвестиційна. Значна частина стратегічних планів не доходить до практичної реалізації та приносить значно менше користі, чим передбачалося. Причина невдач їх реалізації криється у відсутності узгодженості структурних елементів та неврахуванні європейського досвіду. Метою дослідження виступили проблеми та перспективи стратегічного планування господарського розвитку Волинського регіону до 2020 року з акцентуванням уваги на інноваційно-інвестиційній моделі. Дослідження проведене на основі системного підходу із застосуванням методів аналізу, синтезу та порівняння. Порівняння складових стратегічного планування ЄС та України показало їх спільні та відмінні риси. Аналіз «Стратегії транскордонного співробітництва «Єврорегіон Буг 2014-2020 рр.» та проекту Стратегії «Волинь-2020» акцентовано на місії, основних цілях, спільних та відмінних рисах. Охарактеризовано інноваційні проекти реалізовані в рамках «Єврорегіон Буг» та «Стратегії економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004-2015 рр.». У фінансуванні інноваційно-інвестиційної моделі Волинського регіону виділено основні перешкоди: недостатність інвестиційної бази, складний шлях формування інституціонального середовища, недостатньо розвинений механізм внутрішнього інвестування. Запропоновано комплексні триступеневі заходи реалізації Стратегії «Волинь-2020»: узгодження стратегії, що формується з діючою стратегією ТКС «Буг»; достатнє фінансування проектних заходів; співпраця між усіма суб'єктами реалізації. Використання заходів значно підвищить ефективність стратегічного планування у регіоні. Подальшого дослідження потребують проблеми формування стратегій регіонального розвитку за умов децентралізації управління в Україні.

Ключові слова: регіон, транскордонне співробітництво, модель сталого економічного розвитку, інноваційно-інвестиційна модель, стратегія, місія, цілі.

ВСТУП

Постановка проблеми. Практичною єдиною стійкою характеристикою господарського розвитку в новітню добу глобалізації лишається мобільність. Швидкість реакції на мінливі умови кон'юнктури

внутрішнього і зовнішнього ринків, становлення формального та неформального інституціонального середовища, асиметрія інформації та розвитку світової та національної господарських систем – це невеликий перелік прояву мобільності сучасного життя. За таких динамічних умов найбільш успішною моделлю

and also activation of participation in the international cooperation in various areas. The purpose of article is justification of different variations of integrative process between Ukraine and the EU that is based on improving of organizational mechanism in order to ensure the coordination of integrative processes. Results: the features of the most modern regional associations on the Eurasian continent have been considered; the general principles and characteristics of cooperation between Ukraine and EU have been grounded; consequences of WTO membership for "basic" export sectors of the economy of Ukraine in the deepening of EU integration have been outlined; recommendations on the necessary measures to accelerate the process of deepening Ukraine's integration with the EU have been made. Scientific novelty of research consists of specification and deepening of scientific and practical recommendations about improvement of the mechanism of Ukraine's participation in regional integrative processes in the conditions of globalization. The practical significance of these results is that the results of the study allow improvement of Ukraine's integrative strategy based on the optimization of organizational mechanism to ensure coordination of integrative processes. Directions for further research that are related to improvement of the mechanism of Ukraine's participation in regional integrative processes in the context of globalization, will be evaluation of the social and economic impact of integrative interaction.

Keywords: integration, regional associations, integration associations, cooperation, EU, TU.

Одержано 03.04.2015 р.

УДК 330.322.001.76

Никитюк Тетяна Леонтівна,

к.е.н., доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Луцький національний технічний університет

Баула Олена Вікторівна,

к.е.н., доц. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Луцький національний технічний університет

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОГО РЕГІОНУ ДО 2020 РОКУ

Україна поступово наближається до європейських стандартів ведення бізнесу та управління господарськими процесами. Важливу роль в економічних відносинах займає стратегічне планування та вибір моделі господарської системи. Більшість досліджень господарського розвитку Волинського регіону зосереджують увагу на моделі сталого економічного розвитку. В динамічних умовах сучасної глобальної економіки однією з успішних моделей виступає інноваційно-інвестиційна. Значна частина стратегічних планів не доходить до практичної реалізації та приносить значно менше користі, чим передбачалося. Причина невдач їх реалізації криється у відсутності узгодженості структурних елементів та неврахуванні європейського досвіду. Метою дослідження виступили проблеми та перспективи стратегічного планування господарського розвитку Волинського регіону до 2020 року з акцентуванням уваги на інноваційно-інвестиційній моделі. Дослідження проведене на основі системного підходу із застосуванням методів аналізу, синтезу та порівняння. Порівняння складових стратегічного планування ЄС та України показало їх спільні та відмінні риси. Аналіз «Стратегії транскордонного співробітництва «Єврорегіон Буг 2014-2020 рр.» та проекту Стратегії «Волинь-2020» акцентовано на місії, основних цілях, спільних та відмінних рисах. Охарактеризовано інноваційні проекти реалізовані в рамках «Єврорегіон Буг» та «Стратегії економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004-2015 рр.». У фінансуванні інноваційно-інвестиційної моделі Волинського регіону виділено основні перешкоди: недостатність інвестиційної бази, складний шлях формування інституціонального середовища, недостатньо розвинений механізм внутрішнього інвестування. Запропоновано комплексні триступеневі заходи реалізації Стратегії «Волинь-2020»: узгодження стратегії, що формується з діючою стратегією ТКС «Буг»; достатнє фінансування проектних заходів; співпраця між усіма суб'єктами реалізації. Використання заходів значно підвищить ефективність стратегічного планування у регіоні. Подальшого дослідження потребують проблеми формування стратегій регіонального розвитку за умов децентралізації управління в Україні.

Ключові слова: регіон, транскордонне співробітництво, модель сталого економічного розвитку, інноваційно-інвестиційна модель, стратегія, місія, цілі.

ВСТУП

Постановка проблеми. Практичною єдиною стійкою характеристикою господарського розвитку в новітню добу глобалізації лишається мобільність. Швидкість реакції на мінливі умови кон'юнктури

внутрішнього і зовнішнього ринків, становлення формального та неформального інституціонального середовища, асиметрія інформації та розвитку світової та національної господарських систем – це невеликий перелік прояву мобільності сучасного життя. За таких динамічних умов найбільш успішною моделлю

розвитку є інноваційно-інвестиційна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням політики стратегічного планування та фінансування Волинського регіону активно займаються Герасимчук З. В., Вахович І. М., Камінська І. М. [1], Полішук В. Г. [2] та інші. Однак, більшість досліджень господарського розвитку у даному регіоні зосереджують увагу на формуванні моделі сталого економічного розвитку. Значно менше наукових напрацювань присвячені становленню інноваційно-інвестиційної моделі та потребі розробки стратегій економічного поступу побудованих за європейським зразком.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні проблеми та перспектив стратегічного планування господарського розвитку Волинського регіону до 2020 року з акцентуванням уваги на інноваційно-інвестиційній моделі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На думку О. І. Амоші, сучасна інноваційно-інвестиційна політика держави має бути спрямована на поступове формування дієздатного інноваційно-

інвестиційного потенціалу стійкого розвитку України [3, с. 240]. І. М. Лицур та Ю. В. Лимич стверджують, що державна інноваційно-інвестиційна політика повинна формуватися з урахуванням регіональних інвестиційних програм. Адже включені до державної програми інвестиції реалізовуватимуться, а об'єкти можуть будуватися в конкретних регіонах на певних територіях, економічні інтереси яких слід враховувати повною мірою [4].

Україна змогла реалізувати свою давню мрію поступового зближення з об'єднаною Європою у 2014 році підписавши Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі. Хоча вступ у дію угоди дещо відтермінований у часі, саме цей період можна використати для поступового наближення до європейських аналогів ведення бізнесу, ефективного менеджменту та стратегічного планування розвитку країни та окремих регіонів тощо. На наш погляд, успіх реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку як країни, так і окремих регіонів, багато у чому залежить від вдалого стратегічного планування. Порівняння окремих складових стратегічного планування ЄС та України подано в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняння окремих складових стратегічного планування ЄС та України

ПАРАМЕТРИ	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ	УКРАЇНА
Система управління та планування	децентралізована: ініціатива належить місцевим громадам, регіонам, державам, об'єднаний Європі	централізована: від центральних органів влади до місцевої влади (безініціативність місцевих громад!)
Структурні компоненти	вдало окреслена місія, узгоджені цілі (в межах 3-5)	нечіткість або повна відсутність місії, неузгоджені та розмиті цілі (більше 6-10)
Способи та принципи фінансування	поєднання місцевого, регіонального, національного та європейського фінансування (Структурні фондів); принципи субсидіарності та комплементарності	основний акцент на бюджетному фінансуванні: державне, обласне, районне, місцеве; відсутність узгодженості та чітких принципів фінансування
Термін планування	семирічний період (нині діють стратегії 2014-2020 рр.)	відсутні узгоджені часові параметри формування стратегії, як на рівні держави, так і на рівні регіонів

Джерело: складено авторами

Волинський регіон володіє позитивним досвідом співпраці з країнами ЄС в рамках транскордонного співробітництва. З 1995 р. на транскордонні Польщі, Білорусі та України функціонує ТКС «Єврорегіон «Буг»». ТКС за двадцятилітній період існування досяг успіхів у формуванні міжрегіонального співробітництва, зокрема у економічній, інфраструктурній, культурній, туристичній, екологічній, науковій та освітній та інших сферах, а також налагодженні обміну досвідом транскордонних громад та модернізації місцевого управління.

У 2012-2014 рр. розроблено та розпочато реалізацію «Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області та Брестської області на 2014-2020 рр.» [5]. В даній стратегії достатньо повно охарактеризовано потенціал регіонів-учасників, проведено вичерпний SWOT-аналіз рівнів розвитку

ТКС «Буг», зазначені джерела фінансування проектних заходів тощо. Вдало сформовано місію та виділено основні цілі подальшого співробітництва (рис. 1).

Упродовж 2008-2009 рр. на території Єврорегіон «Буг» було реалізовано проект «Розвиток співпраці Волині і Люблінщини у сфері підтримки підприємництва», що передбачав підтримку і розвиток українсько-польської співпраці у галузі надання консультаційних і освітніх послуг для малих і середніх підприємств, презентація прикладів реалізації програм і проектів, спрямованих на розвиток підприємництва. Також, впроваджений «парасольковий» проект «Зміцнення транскордонної співпраці у сфері надання бізнес-послуг і полегшення доступу до них підприємств», у рамках якого реалізовувалися мікропроекти: «Створення українсько-польської віртуальної біржі інноваційних проектів і пропозицій», «Поліпшення інвестиційного клімату в пограничних регіонах» тощо [6].

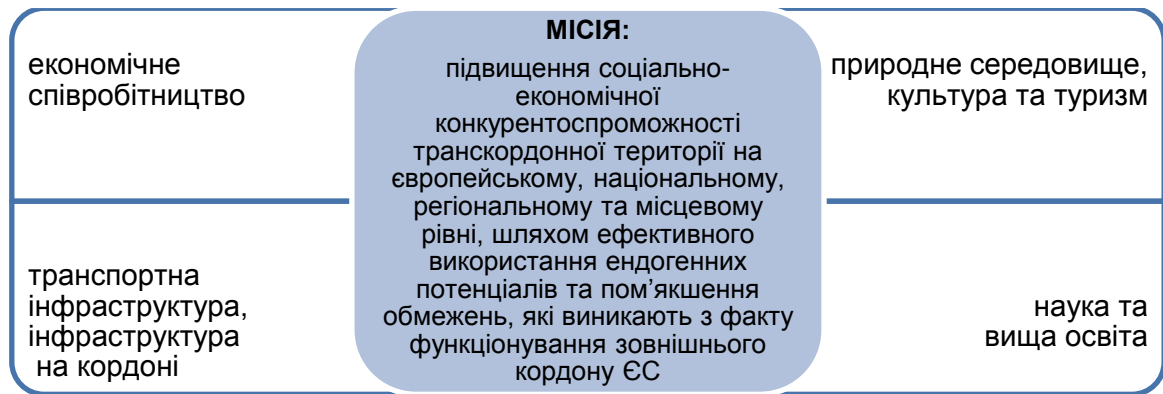

Рис. 1. Місія та основні цілі ТКС «Євро регіон «Буг» 2014-2020 рр.

Нині у Волинському регіоні добігає свого завершення «Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004-2015 рр.», яка зробила наголос на підвищенні інноваційної сприйнятливості виробництва, що дозволяє впроваджувати нові технології і системи організації виробництва, а саме:

- підвищення інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств за рахунок збільшення кількості промислових виробництв з новітніми технологічними устроями, збільшення кількості інноваційно-активних підприємств, збільшення частини відвантаженої інноваційної продукції, товарів і послуг в загальному об'ємі;
- введення механізму комерціалізації наукових розробок з метою нарощування обсягів випуску промисловими підприємствами інноваційної продукції;
- створення інноваційної інфраструктури як об'єднання інститутів, що забезпечують проведення ефективної державної інноваційної політики, інтеграцію освіти, науково-технічної сфери і

виробництва;

- збільшення кількості підприємств, які впроваджують і сертифікують систему управління якістю, впровадження на підприємствах міжнародних систем управління безпечністю харчових продуктів і управління довкіллям;

- розширення міжгалузевої внутрішньовиробничої кооперації, кластерної моделі розвитку, зокрема в автомобілебудуванні, легкій і деревообробній промисловості [7].

За час реалізації цієї Стратегії спостерігається значна активність впровадження інновацій на виробництві, особливо відрізняються підприємства «Модерн-Експо», «Вікі», «Нововолинський олійно-жировий комбінат», «СКФ Україна», «Хліб Теремно», ДП «Автоскладальний завод №1», «Едельвіка» та ін.

У 2015 році на Волині розпочато роботу по формуванню нової стратегії розвитку регіону з робочою назвою «Волинь-2020» [8]. Місію та пріоритетні цілі стратегії подано на рис. 2.

Рис. 2. Місія та пріоритетні цілі стратегії «Волинь-2020»

Хоча стратегія «Волинь-2020» нині перебуває на стадії формування та проходить офіційні дебати з громадськістю, підприємцями та науковцями, на наш погляд, можна виділити певні переваги у її формуванні, зокрема:

- термін дії стратегії співпадає з європейськими аналогами (до 2020 року), що досить чітко засвідчує вектор інтеграційного розвитку країни, регіону;
- чітко сформульовано місію розвитку регіону;
- робоча група зі створення стратегії визначила 13 основних напрямів розвитку регіону, згодом до пріоритетних віднесено 5;
- зроблено наголос на використанні регіонального потенціалу з чітким наголосом на інноваційному розвитку тощо.

Успіх Стратегії «Волинь-2020» та її складової, інноваційно-інвестиційної моделі розвитку регіону, багато у чому буде залежати від вдалого сформованого комплексу заходів у її реалізації. Пропонуємо використовувати поетапні триступеневі заходи, які подано на рис. 3.

У системі фінансування інноваційно-

інвестиційного розвитку у Волинському регіоні, можна виділити такі основні проблеми:

- недостатність інвестиційної бази (невисокий рівень доходів населення і у результаті, невисокий рівень заощаджень);
- складний шлях формування інституціонального середовища (якщо формальне інституційне середовище або нормативно-законодавча база поступово наводиться до європейського ринкового еквіваленту, то неформальне інституційне середовище або реакції населення на істотні зміни економічного ладу утворюється набагато повільніше, прискорити цей процес може широка учбово-пропагандистська кампанія, спрямована на розвиток малого і середнього бізнесу і тому подібне);
- недостатньо розвинений механізм внутрішнього інвестування (формування національного і особливо регіональних фондових ринків в Україні так і населення не мають достатнього досвіду користування цінними паперами; комерційні банки і інвестиційні фонди не мають достатніх інвестиційних засобів тривалого використання і тому подібне [9]).

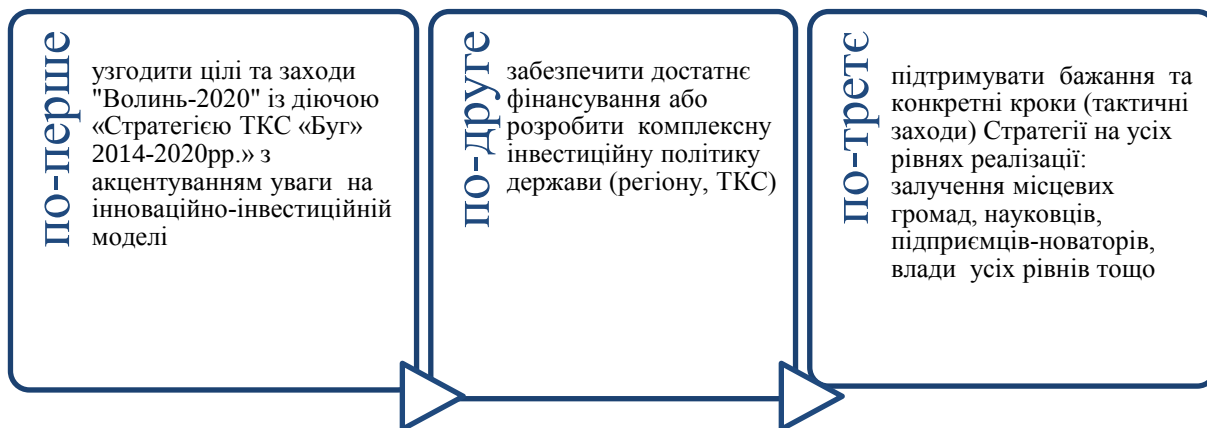

Рис. 3. Комплекс заходів реалізації Стратегії «Волинь-2020»

Недостатність національних фінансових ресурсів інноваційно-інвестиційного розвитку привела нашу державу та її регіони до пошуків закордонних альтернатив. За даними ГУС у Волинській області в 2010-2014 рр. сума прямих іноземних інвестицій в регіон склала від 218,6 до 339,3 млн. дол. [10]. Однак, інвестиційний клімат регіону не можна вважати благополучним, а суми прямих іноземних інвестицій не є достатніми для прискорення інноваційного розвитку. У зв'язку з цим, влада, підприємці-новатори та місцева громада Волинського регіону покладають великі надії на притік значних інвестиційних ресурсів через ТКС «Буг» та європейські Структурні фонди.

Транскордонна співпраця у регіоні вкотре доводить свою економічну доцільність та ефективність. У лютому 2015 р. Волинський Інноваційний Центр Передачі Новітніх Технологій презентував мікропроект «Волинська віртуальна біржа інноваційних проектів та пропозицій»[11]. Керівник центру Савчук П. П. до безпосередніх цілей та очікуваних результатів проекту відніс: створення віртуальної біржі у вигляді інтернет-ресурсу з

представленими інноваційними проектами та пропозиціями Волинського регіону, а по можливості України, поліпшення координації між інноваційними структурами Волині та Польщі, а також підсумок діяльності в опублікованому інформаційному каталозі. Проект має бути реалізований упродовж 1,5 року, фінансується з коштів ЄС в рамках Програми Добросусідства Польща-Білорусь-Україна та з обласного бюджету.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підводячи підсумки дослідження, можна стверджувати, що Волинський регіон має достатні економічні ресурси, які можна використати для прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку. Однак, для їх ефективного використання необхідна збалансована політика поєднання національного і транскордонного розвитку з використанням як внутрішніх, так і зовнішніх джерел інвестування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасимчук З. В. Фінансова політика сталого розвитку регіону: монографія / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 220 с.
2. Герасимчук З. В. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика: монографія / З. В. Герасимчук, В. Г. Поліщук – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 516 с.
3. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: нац. доп. / О. І. Амоша [та ін.]; заг. ред. В. М. Гейць [та ін.]; НАН України. Секція суспільних і гуманітарних наук. – Київ: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
4. Лицур І. М. Чинники формування інноваційно-інвестиційної політики сталого розвитку [Електронний ресурс] / І. М. Лицур, Ю. В. Лимич // Ефективна економіка. – 2013. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.
5. Стратегія транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області та Брестської області на 2014-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voladm.gov.ua/>
6. Інституційне забезпечення державної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/>.
7. Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voladm.gov.ua/>.
8. На Волині продовжують розробляти проект стратегії розвитку регіону «Волинь-2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vol-innov.com.ua/news/>.
9. Божидарнік Т. В. Обґрунтування господарських рішень і діагностика промислового підприємства: сучасний формат: монографія / Т. В. Божидарнік, І. В. Кривов'язюк – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. – 160 с.
10. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>.
11. Міжнародний інформаційно-презентаційний семінар «Волинська віртуальна біржа інноваційних проєктів та пропозицій: структура і можливості» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/news/>.

Никитюк Татьяна Леонтьевна, Баула Елена Викторовна

СТРАТЕГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ ВОЛЫНСКОГО РЕГИОНА ДО 2020 ГОДА

Украина постепенно приближается к европейским стандартам ведения бизнеса и управления хозяйственными процессами. Важную роль в экономических отношениях занимает стратегическое планирование и выбор модели хозяйственной системы. Большинство исследований хозяйственного развития Волынского региона сосредотачивают внимание на модели устойчивого экономического развития. В динамических условиях современной глобальной экономики одной из успешных моделей выступает инновационно-инвестиционная. Значительная часть стратегических планов не доходит до практической реализации или приносит гораздо меньше пользы, чем предусматривалось. Причина неудач в их реализации кроется в отсутствии согласованности структурных элементов и отсутствии европейского опыта. Целью исследования выступили проблемы и перспективы стратегического планирования хозяйственного развития Волынского региона до 2020 года с акцентированием внимания на инновационно-инвестиционной модели. Исследование проведено с использованием системного подхода и применением методов анализа, синтеза и сравнения. Сравнение составляющих стратегического планирования ЕС и Украины показало их общие и отличные черты. Анализ «Стратегии трансграничного сотрудничества «Еврорегион Буг 2014-2020» и проекта Стратегии «Волинь-2020» акцентирован на миссии, основных целях, общих и отличных чертах. Охарактеризованы инновационные проекты, которые реализуются в рамках «Еврорегион Буг» и «Стратегии экономического и социального развития Волынской области на 2004-2015». В финансировании инновационно-инвестиционной модели Волынского региона выделены основные препятствия: недостаточность инвестиционной базы, сложный путь формирования институциональной среды, недостаточно развитый механизм внутреннего инвестирования. Предложены комплексные трехэтапные мероприятия реализации Стратегии «Волинь-2020»: согласование стратегии, которая формируется с действующей стратегией ТКС «Буг»; достаточное финансирование проектных мероприятий; сотрудничество между всеми субъектами реализации. Реализация мероприятий значительно повысит эффективность стратегического планирования в регионе. Дальнейшие исследования следует акцентировать на стратегии регионального развития при условиях децентрализации управления в Украине.

Ключевые слова: регион, трансграничное сотрудничество, модель устойчивого экономического развития, инновационно-инвестиционная модель, стратегия, миссия, цели.

Nykytyuk T., Baula O.

STRATEGY OF FORMING OF INNOVATIVE AND INVESTMENT MODEL OF VOLYN REGION DEVELOPMENT TO 2020

Ukraine is gradually approaching European standards of business conduct and management of business processes.

Strategic planning and selection of models of economic systems are of great importance in the economic relations. Most studies of economic development of Volyn region focus on the model of sustainable economic development. In the dynamic conditions of today's global economy one of the most successful models is innovation and investment. Most strategic plans are not practically implemented and bring far less benefit than it was expected. The reason for failure of implementation lies in the lack of consistency of structural elements and neglecting of European experience. The aim of the study are the problems and prospects of economic development strategic planning of Volyn region by 2020 with emphasis on innovation and investment model. The survey has been conducted on the basis of a systematic approach using the methods of analysis, synthesis and comparison. A comparison of the components of strategic planning of the EU and Ukraine showed their differences and similarities. Analysis of "Strategies for cross-border cooperation" Euroregion Bug 2014-2020" and the draft Strategy "Volyn-2020" emphasis on the mission, the principal objectives, similarities and differences. Innovative projects implemented within the "Euroregion Bug" and "Strategy of economic and social development of Volyn region for 2004-2015" have been characterized. The main obstacles have been highlighted in funding innovative investment model of Volyn region: lack of investment base, complex way of forming institutional environment, underdeveloped mechanism of internal investment. A comprehensive measures three-stage implementation of the Strategy "Volyn-2020": coordination of strategy which is formed with the current strategy CBC "Bug"; adequate funding of project activities; cooperation between all parties of implementation. Using measures will significantly increase the effectiveness of strategic planning in the region. Problems of formation of regional development strategies require further study under the conditions of decentralization of governance in Ukraine.

Keywords: region, cross-border co-operation, model of sustainable economic development, innovation and investment model, strategy, mission, goals.

Одержано 19.03.2015 р.

УДК 332

Паулик Алла Ярославівна,
ст. викладач кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

В сучасних умовах господарювання особливого значення набуває інноваційна діяльність. Основою для здійснення інноваційної діяльності є інноваційний потенціал, як специфічний багатокomпонентний ресурс. Дана проблематика набуває особливого значення, адже ефективне використання наявного інноваційного потенціалу впливає на конкурентоспроможність регіону, на рівень його соціально-економічного розвитку та здійснює значний вплив на економіку країни загалом. Метою дослідження є виявлення основних чинників, що здійснюють стримуючий вплив на розвиток інноваційного потенціалу. Результатами дослідження є виділення перспективних напрямів практичного використання наукового та техніко-технологічного потенціалу регіону. Теоретичну та практичну основу дослідження складає аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених, що вивчали особливості організації та здійснення інноваційної діяльності на регіональному рівні, побудову інноваційної моделі розвитку економіки. Особливу увагу автор приділив дослідженню перспективних напрямів розвитку інноваційного потенціалу на основі використання інноваційних структур. Детально описується які елементи формують інноваційний потенціал регіону, визначено яким чином інноваційна активність регіону впливає на його економіку. Саме тому виникає необхідність розробки та реалізації комплексної інноваційно-інвестиційної програми розвитку регіону, яка б передбачала взаємозв'язок технічного та технологічного переозброєння підприємств з розв'язанням проблем економіки країни загалом. Такий підхід дозволить через комплексний аналіз економічної ситуації в регіоні розглянути проблему інновацій з різних точок зору: технологічної, екологічної, економічної, соціальної, демографічної, культурної, освітньої та інших, а також дає змогу збалансувати ресурсний і виробничий потенціал районів і міст. Перспективи подальших досліджень у даній сфері обумовлені тим, що для країни, що ставить перед собою мету забезпечення економічного зростання, особливого значення набуває використання наявного інноваційного потенціалу регіонів. Вирішення даної проблеми потребує активізації наукових досліджень питань, пов'язаних з підвищенням якості використання інноваційного потенціалу регіону. Дана тематика дослідження має перспективу розвідок, оскільки інтерес науковців з дослідження черговий раз підтверджує актуальність цієї проблематики.

Ключові слова: інновація, інноваційний потенціал, інноваційний процес, інноваційна інфраструктура, венчурний капітал, фінансові ресурси, інвестиційні ресурси, інноваційні структури, технопарк, технополіс,

Strategic planning and selection of models of economic systems are of great importance in the economic relations. Most studies of economic development of Volyn region focus on the model of sustainable economic development. In the dynamic conditions of today's global economy one of the most successful models is innovation and investment. Most strategic plans are not practically implemented and bring far less benefit than it was expected. The reason for failure of implementation lies in the lack of consistency of structural elements and neglecting of European experience. The aim of the study are the problems and prospects of economic development strategic planning of Volyn region by 2020 with emphasis on innovation and investment model. The survey has been conducted on the basis of a systematic approach using the methods of analysis, synthesis and comparison. A comparison of the components of strategic planning of the EU and Ukraine showed their differences and similarities. Analysis of "Strategies for cross-border cooperation" Euroregion Bug 2014-2020" and the draft Strategy "Volyn-2020" emphasis on the mission, the principal objectives, similarities and differences. Innovative projects implemented within the "Euroregion Bug" and "Strategy of economic and social development of Volyn region for 2004-2015" have been characterized. The main obstacles have been highlighted in funding innovative investment model of Volyn region: lack of investment base, complex way of forming institutional environment, underdeveloped mechanism of internal investment. A comprehensive measures three-stage implementation of the Strategy "Volyn-2020": coordination of strategy which is formed with the current strategy CBC "Bug"; adequate funding of project activities; cooperation between all parties of implementation. Using measures will significantly increase the effectiveness of strategic planning in the region. Problems of formation of regional development strategies require further study under the conditions of decentralization of governance in Ukraine.

Keywords: region, cross-border co-operation, model of sustainable economic development, innovation and investment model, strategy, mission, goals.

Одержано 19.03.2015 р.

УДК 332

Паулик Алла Ярославівна,
ст. викладач кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

В сучасних умовах господарювання особливого значення набуває інноваційна діяльність. Основою для здійснення інноваційної діяльності є інноваційний потенціал, як специфічний багатокomпонентний ресурс. Дана проблематика набуває особливого значення, адже ефективне використання наявного інноваційного потенціалу впливає на конкурентоспроможність регіону, на рівень його соціально-економічного розвитку та здійснює значний вплив на економіку країни загалом. Метою дослідження є виявлення основних чинників, що здійснюють стримуючий вплив на розвиток інноваційного потенціалу. Результатами дослідження є виділення перспективних напрямів практичного використання наукового та техніко-технологічного потенціалу регіону. Теоретичну та практичну основу дослідження складає аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених, що вивчали особливості організації та здійснення інноваційної діяльності на регіональному рівні, побудову інноваційної моделі розвитку економіки. Особливу увагу автор приділив дослідженню перспективних напрямів розвитку інноваційного потенціалу на основі використання інноваційних структур. Детально описується які елементи формують інноваційний потенціал регіону, визначено яким чином інноваційна активність регіону впливає на його економіку. Саме тому виникає необхідність розробки та реалізації комплексної інноваційно-інвестиційної програми розвитку регіону, яка б передбачала взаємозв'язок технічного та технологічного переозброєння підприємств з розв'язанням проблем економіки країни загалом. Такий підхід дозволить через комплексний аналіз економічної ситуації в регіоні розглянути проблему інновацій з різних точок зору: технологічної, екологічної, економічної, соціальної, демографічної, культурної, освітньої та інших, а також дає змогу збалансувати ресурсний і виробничий потенціал районів і міст. Перспективи подальших досліджень у даній сфері обумовлені тим, що для країни, що ставить перед собою мету забезпечення економічного зростання, особливого значення набуває використання наявного інноваційного потенціалу регіонів. Вирішення даної проблеми потребує активізації наукових досліджень питань, пов'язаних з підвищенням якості використання інноваційного потенціалу регіону. Дана тематика дослідження має перспективу розвідок, оскільки інтерес науковців з дослідження черговий раз підтверджує актуальність цієї проблематики.

Ключові слова: інновація, інноваційний потенціал, інноваційний процес, інноваційна інфраструктура, венчурний капітал, фінансові ресурси, інвестиційні ресурси, інноваційні структури, технопарк, технополіс,

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів перед регіонами України постають завдання щодо інтенсивного освоєння нових методів і прийомів господарювання, застосування інноваційних механізмів та інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку територій, що позитивно зарекомендували себе у світовій практиці. Все це зумовлює необхідність пошуку інноваційних підходів до формування нових ефективних стратегій регіонального розвитку. Формування і використання інноваційного потенціалу регіонального розвитку є однією з умов ефективного вирішення соціально-економічних проблем, оптимального використання наявних на місцевому рівні ресурсів, використання потенціалу внутрішнього ринку, активізації ініціатив підприємництва і громадськості, запровадження дієвих механізмів та інструментів стимулювання розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості організації та здійснення інноваційної діяльності на регіональному рівні розглядають у своїх працях провідні зарубіжні науковці: А. Маршал, М. Портер, А. В. Скоч. Інноваційний розвиток, як важливий чинник економічного зростання, висвітлюється в наукових працях В. Александрової, О. Амоші, Л. Антонюка, Ю. Бажала, І. Белкіна, В. Геєця, С. Кіреєва, Л. Осецького, В. Савчука, С. Соколенка, О. Федірко, О. Шнипко, М. Крупки, М. Чумаченка та ін. М. Крупка побудову інноваційної моделі розвитку економіки вбачає в створенні сприятливого фінансово-кредитного середовища [6, с.31]. В. Федоренко підкреслює необхідність залучення капіталу в науку та інноваційну діяльність регіону, що забезпечить комплексний розвиток економіки України [8, с. 75]. Л. Федулова визначає проблеми, які стримують стрімкий інноваційний розвиток [9, с.7]. На основі використання світового досвіду запропоновано шляхи інтенсифікації інноваційної діяльності через відтворення науково-технічного потенціалу та використання наукомістких на основі створення відповідних інноваційних структур.

Мета статті (постановка завдання). Інноваційні процеси стають головним джерелом економічного зростання, особливо в контексті сучасної парадигми сталого розвитку та обмеженості природних ресурсів. Метою статті є визначення основних проблем, що перешкоджають формуванню та ефективному використанню інноваційного потенціалу регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Становлення регіонального ринку інновацій можливе за умов активізації інноваційного підприємництва, формування інноваційної інфраструктури, участі венчурного капіталу, розвитку страхування інноваційного бізнесу, наявності законодавчого забезпечення захисту інтелектуальної

власності.

За своїми кількісними та якісними параметрами (економічний, природно-ресурсний, науково-технічний потенціал, рівень соціально-економічного розвитку) українські регіони поділяються на три основні групи:

- регіони великих індустріальних агломерацій з високим рівнем концентрації виробництва і населення (Дніпропетровська, Запорізька);
- індустріально розвинені регіони з концентрацією виробництва у регіональних центрах і великих містах (Київська область і м. Київ, Харків, Одеса, Львів, Полтава);
- регіони з промисловістю місцевого характеру (більшість західних регіонів).

Інновації, як відомо, існують у різних формах: нові види технологій, нова продукція, новий виробничий процес, управлінські та організаційні нововведення. Зазвичай під інноваціями розуміють систему, що складається з трьох основних фаз: генерування ідей та знань; їх спільне використання і поширення між споживачами; застосування цих знань та ідей для вдосконалення продукту [5, с. 217].

Інноваційний потенціал регіону є основою для здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які сприяють вирішенню наукових, науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем на державному, регіональному та галузевому рівнях. На регіональному рівні інноваційні процеси є територіально інтенсивними та визначають рівень розвитку і характер економічного розвитку країни та регіонів. Тому важливого значення набуває глибоке вивчення можливостей використання інновацій як засобу економічного розвитку, забезпечення державного регулювання і підтримки інноваційних процесів, обґрунтування і прийняття правильної стратегії досягнення поставленої мети, спосіб її реалізації та фінансової підтримки.

Інституціональні структури регіонального рівня в нашій країні перебувають у стадії становлення. З одного боку, регіональні органи влади одержали додаткові повноваження й економічні можливості в контексті інноваційного розвитку. З другого боку, у процесі формування регіональних органів влади і самоврядування виник дисбаланс владних повноважень, загострилися протиріччя між ними [7].

Окрім загальних інституціональних причин недостатньої інноваційної активності регіонів, необхідно особливо підкреслити слабкість регіонального управління внаслідок дублювання функцій місцевих органів влади й органів самоврядування, використання обома сторонами застарілих прийомів менеджменту, відсутність реальних економічних, фінансових та інституціональних важелів і стимулів впливу на інноваційний процес. Друга інституціональна проблема – недосконалість законодавства відносно захисту прав інтелектуальної власності. До того ж венчурний бізнес, кластерні інноваційні системи та пілотні проекти перебувають на первісних стадіях свого розвитку [3, с. 451].

Місцевим органам влади надані великі можливості щодо стимулювання регіональних інтересів, однією із сфер якого є мале підприємництво, оскільки чим більше в регіоні буде прибуткових підприємств, тим більше податків надійде у дохідну частину бюджету. Регіональне регулювання ринку інновацій спрямоване на сприяння найбільш повній реалізації інноваційних ресурсів регіону через систему функцій регіональних органів влади [4, с.421]:

- акумулювання вільних коштів за рахунок оптимізації управління бюджетом, його планування та виконання, підтримка структурної збалансованості доходної та витратної частин бюджету;

- сприяння кооперації та взаємодії різноманітних суспільних інститутів в здійсненні інновацій: банків, підприємницького сектора, науково-дослідних інститутів, вузів тощо;

- організація постійно діючих науково-технічних салонів, ярмарок, виставкових комплексів зі стендами нових розробок наукових установ, нової продукції підприємств, бізнес-планів інноваційних пропозицій;

- координація інноваційної діяльності в регіоні через формування власної інноваційної стратегії розвитку кожного регіону обласного рівня, а в рамках області – адміністративного району, міста;

- розробка та використання системи обов'язкових відрахувань частини прибутку добувних галузей, які використовують ресурси регіону, для створення фонду екологічних інновацій;

- стимулювання інновацій шляхом розміщення в технопарках чи на підприємствах бізнес-інкубаторів державних замовлень від регіональної адміністрації;

- ініціювання створення регіональних інноваційних структур місцевою владою, надання їм юридичних, консультаційних, ділових послуг, допомога в пошуку партнерів, укладання угод під гарантії регіональних органів влади, захист інтересів наукових організацій при тимчасовому наданні обладнання та приміщень в оренду;

- здійснення кадрового забезпечення інновацій шляхом тренінгів, семінарів;

- регулювання інноваційного підприємництва шляхом різного роду регіональних преференцій (податкових пільг, цільових субсидій, звільнення від місцевих платежів, кредитних гарантій).

Створення інноваційних структур повинно органічно вписуватися в стратегію регіонального прогресу, стати інструментом підвищення економічних та соціальних показників економіки регіону за рахунок відновлення діяльності великих підприємств, які визначають розвиток регіону.

Отже, попри високий інтелектуальний та кадровий потенціал у прикладній та фундаментальній науці, показники темпів та якості інноваційних процесів у національній економіці залишаються надзвичайно низькими. Серед чинників негативної ситуації в сфері інновацій слід особливо відзначити: відсутність єдиної продуманої системи державної підтримки розвитку інноваційних процесів на регіональному рівні; нерозвиненість дієвої законодавчої бази; недостатність і неефективність

фінансування освіти і науки та інноваційного бізнесу; недостатність бюджетного фінансування та відсутність венчурного; відсутність дієвої інноваційної інфраструктури, несформованість механізмів стимулювання інвестиційних процесів у сфері високих технологій. Зменшується впровадження інновацій - зростає старіння обладнання. Тобто, як наслідок, якісні характеристики основних виробничих фондів погіршуються, зменшуються продуктивність праці, зростає трудомісткість та матеріаломісткість продукції. Більшість підприємств мають ресурсовитратні технології і неефективне та зношене обладнання, що не дає їм змоги включитися в конкурентну боротьбу в ринкових умовах. Проглядається своєрідне замкнене коло: з одного боку підприємствам, які потребують інвестицій, необхідно вкласти значні кошти, щоб провести аналіз їх роботи, розробити необхідні документи для будь-якого інвестора (пропозиція, бізнес-план, фінансовий аналіз, аудит та ін.). З іншого боку, інвестор не може прийняти рішення щодо фінансування підприємства, не маючи інноваційного (інвестиційного) проекту, аналізу роботи підприємства. Вирішити проблему можуть лише підприємства-інноватори, які йдуть на певний ризик. Вони можуть приймати обгрунтовані рішення на основі ґрунтовних розрахунків. Вирішити ці проблеми може комплексна інноваційно-інвестиційна програма розвитку регіону, яка б передбачала взаємозв'язок технічного та технологічного переозброєння підприємств з розв'язанням проблем економіки країни загалом. Саме такий підхід дозволяє через комплексний аналіз економічної ситуації в регіоні розглянути проблему інновацій з різних точок зору: технологічної, екологічної, економічної, соціальної, демографічної, культурної, освітньої та інших, а також дає змогу збалансувати ресурсний і виробничий потенціал районів і міст. Розробка саме такої комплексної програми розвитку території дасть можливість здійснювати акумуляцію інноваційних ресурсів з внутрішніх та зовнішніх джерел. Постає питання введення жорсткого порядку використання ресурсів тільки за призначенням - на розробку і реалізацію відповідних інвестиційних програм і проектів у строки, обумовлені бізнес-планами, з проектною окупністю інвестицій і поточних експлуатаційних витрат кожним підприємцем. Існує єдиний спосіб структурної трансформації економіки – чітка система організації й управління інвестиційними та інноваційними процесами. Формування даної системи починаються з наукового пошуку, технологічного і економічного обґрунтування, проектування за критерієм вибору перспективних конкурентоспроможних технологій, при одночасному забезпеченні проектів відповідними фінансовими і матеріальними ресурсами та вчасному введенні їх в експлуатацію. Запровадження комплексного підходу до розробки інноваційно-інвестиційних програм дозволить забезпечити збалансований економічний, екологічний і соціально-культурний розвиток регіону, знайти шляхи вирішення найбільш гострих і значущих проблем [8, с. 75]. Однак на поновлення виробничого потенціалу негативно впливає відсутність законодавчої бази інноваційної політики. Однією з основних умов

механізму реалізації пріоритетів науково-технічного і інноваційного розвитку є наявність чіткої законодавчої бази. В Україні в процесі ринкової трансформації економічної системи в основному створено законодавчі передумови для переходу на інноваційну модель розвитку. Однак чинні закони характеризуються слабким та фрагментарним взаємозв'язком, а часом і суперечливістю окремих положень. Це є причиною того, що сьогодні ще дуже багато процесів, пов'язаних з переходом до інноваційної моделі розвитку, носять в основному спонтанний і малокерований характер. Тому необхідно здійснювати подальшу роботу зі створення і впровадження на всіх рівнях управління економікою взаємозалежної і чіткої системи законів, які забезпечують дієві економічні важелі і стимули для суб'єктів господарювання на всіх етапах інноваційно-інвестиційної діяльності. У реалізації інноваційної стратегії розвитку регіонів України важливу роль відіграє їх науковий потенціал. Особливість сучасного етапу розвитку регіонів України полягає у трансформації наукового потенціалу згідно з ринковими перетвореннями всієї системи соціально-економічних відносин і його адаптацією до ринкових умов, а також з об'єктивними змінами, які відбуваються у світовому масштабі внаслідок переходу до створення постіндустріального суспільства. Дослідження свідчать, що поряд із поглибленням диференціації соціально-економічного розвитку регіонів відбувається й посилення нерівномірності розміщення та розвитку наукового потенціалу, який розглядається як основа забезпечення їх конкурентоспроможності, важлива складова регіональних інноваційних систем.

До основних проблем розвитку наукового потенціалу регіонів слід віднести [2, с. 156]:

- зміну структури наукового потенціалу під час скорочення попиту на інноваційні види діяльності та зміну ролі секторів науки (академічного, галузевого, заводського, сектора вищої освіти) у забезпеченні інноваційних потреб регіонального виробника, необхідність їх адаптації до нових умов функціонування;

- незбалансованість напрямів наукових досліджень потенційних можливостей та регіональних потреб у науковому супроводі. Разом із тим обмеженими є розроблення світового рівня та попит із боку споживачів інших регіонів й іноземних країн; обмежені міжнародні контакти;

- суперечність між необхідністю підтримки конкурентних переваг суб'єктів господарювання на міжнародних та внутрішніх ринках і повільною динамікою розвитку інноваційного підприємництва, що не забезпечує зростання обсягів наукомісткої продукції, а відтак укриває низьким залишається рівень наукомісткості внутрішнього валового продукту та продуктивності національної економіки в цілому.

- принципова зміна умов фінансування наукових досліджень і доступності джерел фінансування інноваційних процесів, що практично створює передумови якщо не знищення, то поступової деградації наявного наукового потенціалу, особливо у регіонах із низьким рівнем розвитку. За умов

позитивної динаміки фінансування наукових досліджень основним джерелом фінансування залишаються насамперед власні кошти підприємств;

- нерозвиненість ринку інновацій, який у регіональному середовищі виконує важливі регулюючі функції: служить осередком здійснення науково-технічної політики; формує економічні важелі впливу на виробників і споживачів нововведень (через ціни, проценти, пільги й ін.); зумовлює розвиток того або іншого виробництва; формує вимоги до нововведень із боку бізнесу; безпосередньо регулює виробництво через активний попит на інвестиційні товари, призначені для підприємницьких проєктів;

- відсутність належної ринкової інфраструктури, що забезпечує комерціалізацію наукового продукту та інноваційний процес у цілому. Безумовно, міжрегіональна диференціація наукового потенціалу має об'єктивний характер, проте цей процес необхідно утримувати в економічно доцільних і соціально прийнятних межах із тим, щоб, з одного боку, забезпечити здатність територій до саморозвитку, а з іншого – попередити втрату наукового потенціалу, зберегти його здатність продукувати інноваційну продукцію та забезпечувати інноваційну конкурентоспроможність регіону. Наявні потенційні можливості наукового сектора регіонів поки що можна оцінювати як достатні для їх розвитку, певною мірою вони можуть забезпечити науковий супровід найважливіших напрямів регіонального розвитку за умов створення відповідних стимулів із боку державних і регіональних органів влади, а також підвищення зацікавленості організацій та установ - потенційних споживачів інноваційного продукту.

Така ситуація вимагає переосмислення концептуальних основ та механізмів формування і реалізації державної науково-технічної політики, визначення нових принципів організації регіональної науки й регіональної інноваційної політики.

Розвиток регіональних інноваційних структур (технополісів, технопарків, наукових парків, наукових інкубаторів, інноваційних та наукових центрів (тощо) як прогресивних форм територіальної організації продуктивних сил визначається як наявним виробничим, так і науковим потенціалом території, передбачає їх активне співробітництво з органами виконавчої влади (центральної та регіональної). Важливо, щоб перспективна схема активізації наукової діяльності регіону була узгоджена зі стратегічними цілями та пріоритетами його соціально-економічного розвитку, а розробка спеціальних механізмів впливу держави на інноваційний розвиток повинна враховувати перспективи розвитку й наукового потенціалу регіонів. Регіональні технопарки створюються з метою визначення, розкриття і розвитку інноваційного потенціалу, інноваційної здатності регіону, забезпечення потреби економіки регіону в інноваційних продуктах. Регіональні технопарки забезпечують поетапне підвищення технологічного рівня економіки, створюють умови для малого та середнього наукоємного і технологічного бізнесу. На регіональному рівні системоутворюючими складовими технопарків є промислові підприємства регіонів, наукові й академічні організації. Регіони з їхніми

науково-технологічними, фінансово-економічними, виробничими та соціальними можливостями відіграють особливо важливу роль у процесі переходу економіки на інноваційний шлях розвитку. Реалізація державної інноваційної політики на регіональному рівні спрямована на структурну перебудову економіки регіонів, завдяки якій забезпечується їх соціально-економічний розвиток, підвищується інноваційна активність підприємств та зростає інвестиційна привабливість. При будівництві технопарку потрібно враховувати особливості того чи іншого регіону, його базові умови для того, щоб технопарк успішно функціонував на його території. Формування регіональної інноваційної політики, яка була б здатна забезпечити реалізацію зазначених вище завдань, має базуватися на таких основних принципах [7]:

1. Системний підхід до формування регіональної інноваційної політики.

2. Створення регіональної інноваційної інфраструктури, що враховує специфіку територій, з наступною інтеграцією в єдину систему.

3. Узгодженість середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального та загальнодержавного рівнів (згідно із Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»).

4. Концентрація ресурсів на пріоритетних напрямах з чітким визначенням джерел фінансування.

Аналізуючи досвід світової практики щодо реалізації інноваційної політики можна, зробити висновок, що забезпечення інноваційного розвитку регіонів має здійснюватися за такими основними етапами [7]:

1. формування і законодавче забезпечення державної політики підтримки інноваційного розвитку регіонів;

2. формування ефективно діючої регіональної інноваційної інфраструктури;

3. розроблення програм інноваційного розвитку конкретних регіонів з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня;

4. реалізація програм інноваційного розвитку регіонів з поточним корегуванням.

Технологічний парк може реалізувати як весь інноваційний процес, так і окремі його етапи. В той же час, він лише виявляє перспективні розробки і у процесі їхньої комерціалізації надає ученим, новаторам, винахідникам фінансову, юридичну, матеріально-технічну, консультативну й інформаційну підтримку. Технопарк не повинен займатися організацією масового виробництва, а лише доводити ідею до стадії створення дослідного зразка нового продукту або відпрацьовування нової технології. Комплексне вирішення цих проблем дозволило б вирішити проблему завершення структурного реформування економіки, забезпечити захист прав власності інвесторів, який є ключовим елементом сприятливого інвестиційного клімату будь-якої держави і неодмінною передумовою реалізації його інноваційного потенціалу. Безпосередній вплив на інноваційну активність регіонів України справляють такі фактори, як загальний обсяг витрат за напрямками

інноваційної діяльності, внутрішні поточні витрати на наукові й науково-технічні роботи, кількість організацій, що виконують наукові та науково-технічні роботи, чисельність фахівців, зайнятих у науковій і науково-технічній сфері, у тому числі вищої кваліфікації, кількість вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації.

Важливе значення для регіонального рівня має наявність відповідної інноваційної інфраструктури, за допомогою якої здійснюються фінансовий, інформаційний, консалтинговий, маркетинговий та інші види підтримки інноваційних процесів. Її складовими зазвичай є університети, наукові установи, підприємства, дослідницькі центри, органи регіонального управління, фінансові інститути, що дозволяє створити взаємозалежну сукупність відносин у системі: освіта – наукові дослідження та розробки – промислове виробництво – ринок. Законодавством України передбачене створення цілої мережі інноваційних структур: технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, інноваційних бірж, консалтингових, інжинірингових, маркетингових фірм, технологічних кластерів та інших інституцій.

Найбільше в Україні поширені технопарки, у рамках яких випускається близько 20% інноваційної продукції країни. Успішно інтегрувалися в економіку знань такі технопарки, як Інститут електрозварювання ім. Є. Патона, Інститут монокристалів, Київська політехніка та ін. Однак створення в регіонах системи інноваційних інститутів стримується як через названі вище причини макроекономічного характеру, так і власне факторами регіонального рівня. Серед таких причин найперше слід назвати брак фінансових ресурсів. Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» асигнування на науку повинні становити 1,7% ВВП. Фактично протягом багатьох років цей середньорічний показник дорівнював лише 0,42% ВВП. Із місцевих бюджетів на інноваційну діяльність виділялися кошти тільки в Київській, Львівській, Миколаївській, Чернівецькій областях та в місті Києві. Основними джерелами фінансування інновацій залишаються власні кошти підприємств, питома вага яких сягає майже 80%. Незначну роль відіграють кредитні та інвестиційні ресурси (менш як 20%). Події останнього часу обумовили необхідність проведення жорсткої кредитно-грошової політики з боку Національного банку України, підвищення його дисконтної ставки, що призводить до подорожчання кредиту і звуженню цього джерела фінансування інновацій [6, с. 32].

Таким чином, як показують вищенаведені дані, переважна більшість регіонів позбавлена власних коштів для фінансування інновацій. Рішення проблеми лежить у площині радикального реформування міждержавних відносин на основі фіскальної децентралізації, надання більшої автономії регіональному самоврядуванню. Така реформа повинна бути спрямована на збільшення доходів регіональних бюджетів шляхом перерозподілу фінансових ресурсів, посилення фіскальних повноважень регіонального управління. Децентралізація підвищить відповідальність регіональної влади, дозволить ефективніше

використовувати ресурси інноваційного розвитку.

Одним із важливих шляхів збільшення фінансових ресурсів для регіональних інновацій є залучення зовнішніх фінансових джерел. Такі фінансові інструменти, як гранти, позики, акціонерний капітал і непряма підтримка становлять базові елементи регіонального фінансового ланцюжка вартості (аналог глобального ланцюжка вартості). Кожний регіональний інноваційний проект або компанія, що його здійснює, вимагають специфічного рішення, яке залежить від індивідуальних зростаючих потреб і відповідної стадії інновацій. Головне – як для публічного, так і для приватного секторів у процесі забезпечення фінансовими ресурсами інноваційного розвитку – це скоординувати свою діяльність таким чином, щоб різні елементи цього ланцюга були взаємозалежними й ефективно взаємодіяли.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Досвід розвинутих країн свідчить про те, що принципово нових стимулів регіональному розвитку може надати впровадження таких механізмів впливу, що спрямовані на посилення наукової складової діяльності вищої освіти, в тому числі на розвиток університетської науки. Істотне розширення повноважень та економічних можливостей органів місцевого самоврядування у створенні регіональних інноваційних форм територіальної організації продуктивних сил дасть змогу активно впливати через економічні важелі на інноваційну спроможність регіонів з метою поступового виходу до інноваційного

вектора розвитку.

Оптимальним варіантом розвитку інноваційної складової в економіці країни буде створення мережі технопарків та територіальних центрів («полісів») зростання, сприяючих залученню приватного бізнесу у фінансування науково-дослідних розробок і процесу впровадження нових технологій у виробництво. Інноваційна діяльність повинна базуватися на ефективному використанні інтелектуального та промислового потенціалу регіонів, сприяти комерціалізації знань і технологій, а відповідно і становленню інноваційної інфраструктури, яка виступає як основне джерело впровадження високих технологій у виробничий процес.

В ході дослідження узагальнено основні проблеми формування та використанні інноваційного потенціалу регіону, проаналізовано фактори, що впливають на його формування, також досліджено оптимальні варіанти розвитку інноваційної складової економіки регіону.

Перспективи подальших досліджень у даній сфері обумовлені тим, що для країни, що ставить перед собою мету забезпечення економічного зростання, особливого значення набуває використання наявного інноваційного потенціалу регіонів. Вирішення даної проблеми потребує активізації наукових досліджень питань, пов'язаних з підвищенням якості використання інноваційного потенціалу регіону.

Дана тематика має перспективу подальших досліджень, оскільки наша область володіє достатнім науковим та ресурсним потенціалом для впровадження інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова В. Г. Теоретичні засади управління інноваційним процесом в Україні / В. Г. Воронкова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка. Проблеми економіки та управління», № 628. – 2008. – С. 417-423.
2. Геєць В. Інноваційні перспективи України: Монографія / В. Геєць, В. Семіноженко. – Х.: Константа, 2006. – 272 с.
3. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Федулової. – К.: «Основа», 2005. – С. 413-466.
4. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. Ю. М. Бажала. – К.: Ін-т екон. прогноз, 2002. – С. 235.
5. Йохна М. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник / М. Йохна, В. Стадник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.
6. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів, 2001. – С. 31.
7. Регіональні перспективи розвитку технопарків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.raexpert.ru/researches/technopark/part4/>
8. Федоренко В. Г. Інвестиційні процеси в промисловості України: Монографія / В. Г. Федоренко. – К.: Науковий світ, 2001. – С. 75.
9. Федулова Л. Технологічний розвиток економіки / Л. Федулова // Економіка України. – 2006. – №6. – С. 7.

Паулик Алла Ярославна

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА

В современных условиях хозяйствования особое значение приобретает инновационная деятельность. Основой для осуществления инновационной деятельности является инновационный потенциал, как специфический многокомпонентный ресурс. Данная проблематика приобретает особое значение, ведь эффективное использование имеющегося инновационного потенциала влияет на конкурентоспособность региона, на уровень его социально-экономического развития и оказывает значительное влияние на экономику страны в

целом. Целью исследования является выявление основных факторов, оказывающих сдерживающее влияние на развитие инновационного потенциала. Результатами исследования является выделение перспективных направлений практического использования научного и технико-технологического потенциала региона. Теоретическую и практическую основу исследования составляет анализ научных работ зарубежных и отечественных ученых, которые изучали особенности организации и осуществления инновационной деятельности на региональном уровне, построение инновационной модели развития экономики. Особое внимание автор уделил исследованию перспективных направлений развития инновационного потенциала на основе использования инновационных структур. Подробно описываются элементы, формирующие инновационный потенциал региона, определены, каким образом инновационная активность региона влияет на его экономику. Именно поэтому возникает необходимость разработки и реализации комплексной инновационно-инвестиционной программы развития региона, которая бы предусматривала взаимосвязь технического и технологического перевооружения предприятий с решением проблем экономики страны в целом. Такой подход позволит через комплексный анализ экономической ситуации в регионе рассмотреть проблему инноваций с разных точек зрения: технологической, экологической, экономической, социальной, демографической, культурной, образовательной и других, а также дает возможность сбалансировать ресурсный и производственный потенциал районов и городов. Перспективы дальнейших исследований в данной сфере обусловлены тем, что для страны, которая ставит перед собой цель обеспечения экономического роста, особое значение приобретает использование имеющегося инновационного потенциала регионов. Решение данной проблемы требует активизации научных исследований вопросов, связанных с повышением качества использования инновационного потенциала региона. Данная тематика исследования имеет перспективу исследований, поскольку интерес ученых по исследованию очередной раз подтверждает актуальность этой проблематики.

Ключевые слова: инновация, инновационный потенциал, инновационный процесс, инновационная инфраструктура, венчурный капитал, финансовые ресурсы, инвестиционные ресурсы, инновационные структуры, технопарк, технополис, бизнес-инкубаторы.

Paulyk A.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF REGIONAL ECONOMIC POTENTIAL OF INNOVATION

In the current economic conditions, special importance is innovation. The basis for the implementation of innovation is innovation potential, as a specific multi-resource. This problem is particularly important, because the effective use of existing innovative potential impact on the competitiveness of the region, the level of socio-economic development and makes a significant impact on the economy as a whole. The study aims to identify the key factors that exercise a restraining influence on the development of innovative potential. The results of the study is the identification of promising directions for the practical use of scientific, technical and technological potential. The theoretical and practical basis of research is the analysis of scientific works of foreign and domestic scholars have studied the features of the organization and implementation of innovation at the regional level, building an innovative model of economic development. Special attention is paid to research promising areas for innovation potential through the use of innovative structures. Described in detail elements form the innovative potential of the region, determined how innovative activity in the region affects its economy. That is why there is a need to develop and implement a comprehensive investment program innovation and development in the region that would provide interconnection technical and technological re-equipment of solving the problems of the economy as a whole. This approach will allow through a comprehensive analysis of the economic situation in the region to address the problem of innovation from different perspectives: technological, environmental, economic, social, demographic, cultural, educational and others, and also allows you to balance the resource and production potential of regions and cities. Prospects for further research in this area due to the fact that the country that aims to ensure economic growth, special importance is the use of existing innovative potential. Solving this problem requires intensification of research issues related to improving the quality of use of innovative potential. This research theme has intelligence perspective, as the interest of scientists from research once again confirms the relevance of this issue.

Key words: innovation, innovative potential, innovation process, innovation infrastructure, venture capital, financial resources, investment resources, innovative structure, technology park, technopolis, business incubators.

Одержано 09.04.2015 р.

Проскура Володимир Федорович,
д.е.н., доц., професор кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті узагальнено розуміння різними авторами терміну «технологія» та зроблено висновок, що технологія управління регіональною системою ресурсного забезпечення є сукупністю методик, методів, прийомів, інструментів, а також порядку регламенту виконання обліково-аналітичних, інформаційних, організаційних та координаційних операцій з ресурсного забезпечення суб'єктів регіональної системи органів місцевого самоврядування та регіонального менеджменту. Запропоновано на практиці у регіональній адміністрації створити самостійний структурний підрозділ «Управління ресурсного забезпечення» з певними функціями; наведено авторське бачення структури такого підрозділу. Визначено, що на регіональному рівні повинна застосовуватися інтегрована технологія управління системою ресурсного забезпечення, яка є сукупністю окремих взаємопов'язаних технологій і засобів. У статті також наведено графічну модель інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення регіону, описано схему розробки функціональної моделі технології та можливі варіанти застосування інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення. Наголошено, що кожен етап інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення опосередковується конкретно інформацією та інформаційними потоками, а всі види інформації, необхідні для управління, складають інформаційну систему. Враховуючи те, що інформація виступає як основа процесу управління, у статті визначено місце та роль регіональної управлінської інформаційної системи ресурсного забезпечення; підкреслено, що новий підхід до формування інформаційної системи ресурсного забезпечення має полягати в переході від галузевого принципу, який сформувався при адміністративній системі управління, до інтегрованого принципу, коли основні індикатори ресурсного забезпечення формуються комплексно. Таким чином, запропонований спосіб управління інформаційною системою та інформаційними ресурсами дає змогу регіональним органам управління повністю бачити весь комплекс управління та його процедур, відповідальність і реальний функціонал всіх посадових осіб, що беруть участь в управлінській, маркетинговій і логістичній діяльності, больові точки реалізації ланцюга інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення та оперативно впливати на нього.

Ключові слова: управління, економічна безпека, стійкий розвиток, регіон, економічна безпека регіону, технологія управління, інформаційна система, інформаційні ресурси.

ВСТУП

Досягнення належного рівня економічної безпеки у регіоні, а також забезпечення стійкості його розвитку у перспективі, ґрунтується на всебічному та ефективному управлінні формуванням і використанням ресурсів території. Будь-який регіон як соціо-еколого-економічна система має свої конкретні механізми відтворення і реалізації власного потенціалу, певні ресурси та напрями розвитку. Так само кожен регіон повинен мати і власну технологію управління ресурсним забезпеченням.

У зв'язку з цим, надзвичайної актуальності набирає проблема розробки саме технології управління ресурсним забезпеченням території.

Постановка проблеми. Дослідження, що проводяться у даній галузі, спрямовані, в основному, на розробку напрямів підвищення ефективності використання наявних ресурсів регіону і, на основі цього, забезпечення його стійкого розвитку та економічної безпеки. Проблемі ж розробки технології управління ресурсним забезпеченням економічної безпеки регіону, коли для прямого досягнення основної цілі недостатньо наявних ресурсів, належної уваги поки ще не приділяється. Потрібно також враховувати, що основним завданням технології

управління є підвищення ефективності використання наявних ресурсів для досягнення головної мети – стійкого розвитку регіону та належного рівня його економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багатоаспектним засадам розробки технологій ресурсного забезпечення економічної безпеки та стійкого розвитку присвячені роботи таких зарубіжних та вітчизняних учених як, Т. Васильців, Л. Антонюка, В. Гейця, І. Н. Герчикової, Н. І. Глазунової, Р. Фатхутдінова, Н. І. Сіндяшкіна, М. Хвесика, Є. Хлобистова, В. Шпильової, Л. Ковальської, З. Герасимчук, І. Манцутова, В. Реутова та ін. Результати ж досліджень проблем управління економічною безпекою на рівні окремих регіонів знайшли відображення в роботах Б. Губського, К. Єфремова, В. Пономаренка, В. Ткаченко та багатьох ін.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розробка практичних підходів до визначення суті управління, його основних завдань та базових передумов розробки технології управління ресурсним забезпеченням регіону, що у свою чергу вплине на підвищення рівня економічної безпеки території та забезпечить її стійкий розвиток.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Застосування технологій в управлінні, відповідно до Дж. К. Лафта, обумовлена старою традицією пояснити формалізований характер відносин між економічними агентами і, на його основі, роз'яснювати поділ праці, організаційну структуру, функції, процеси та тощо. Вчений вважає, що «...гіпотеза, що пояснює форму організації технологією, апелює до глибоких інтуїтивних уявлень і до того, що специфічне об'єднання обладнання, техніки, інформації та різних процесів, необхідне, щоб перетворити витрати у випуск, проявляється різним чином у розподілі завдань і ієрархій, які й дозволяють раціонально класифікувати організації» [5, с. 213-214].

Ч. Перроу запропонував враховувати технологічну складність через ступінь різноманітності завдань і вивів, відповідно з цим, чотири типові ситуації, що дозволяють виробити для них певні критерії, форми відносин між учасниками, що веде до визначення способів внутрішньої координації: рутинні технології, інженерні технології, технології ремісничого типу та нерутинні технології [5].

Термін «технологія» визначається різним чином. Згідно зі словником, технологія (від грец. *techné* – мистецтво, майстерність, вміння) – це сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалів і напівфабрикатів, що здійснюються при виробництві продукції. Технологія як наука – «...виявлення ...закономірностей з метою визначення та використання на практиці найбільш ефективних і економічних виробничих процесів» [8, с. 1341].

Р. А. Фархутдінов вважає, що «...технологія – сукупність методів і засобів перетворення вихідних матеріальних ресурсів, інформації та інших компонентів «входу» системи в товар та інші компоненти її «виходу». Основне питання, на яке відповідає технологія, – як робити, яким способом» [10, с. 247]. Є. Л. Брандман та інші визначають «технологію» як сукупність процесів застосування засобів і способів для досягнення результату продуктивної діяльності: виробництва товару або послуги [2].

Під технологією управління розуміються прийоми, порядок, регламент виконання процесу управління. Технологія управління складається з інформаційних, обчислювальних, організаційних і логічних операцій, що виконуються керівниками та фахівцями різного профілю за певним алгоритмом вручну або з використанням технічних засобів. Управлінські технології різняться в залежності від частоти зміни завдань, рівня формалізації дій і прийняття рішень, жорсткості контролю, форм зв'язків між учасниками, встановлення способів координації і ступеня впливу на внутрішню структуру.

Технологія управління регіональною системою ресурсного забезпечення є сукупністю методик, методів, прийомів, інструментів, а також порядку та регламенту виконання обліково-аналітичних, інформаційних, організаційних та координаційних операцій з ресурсного забезпечення суб'єктів регіональної системи, органів місцевого

самоврядування та регіонального менеджменту.

Беручи до уваги складність і багатоаспектність ресурсного забезпечення регіональної системи, рекомендується на практиці сформувати самостійний структурний підрозділ регіональної адміністрації – «Управління ресурсного забезпечення» з наступними функціями:

- обліково-аналітичної функцією, що включає оцінку регіональних ресурсів і комплексний аналіз системи ресурсного забезпечення;

- факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, які впливають на економічну безпеку та стійкий розвиток регіону;

- функцією моніторингу, що дозволяє регулярно відслідковувати інформацію і діагностувати ситуації та проблеми ресурсного забезпечення регіону в системі «online»;

- функцією планування, що охоплює прогнозування, програмування та проектування ресурсного забезпечення регіону, реалізацію планів;

- експертної функцією, що означає експертизу планів адміністрації регіону, бюджетних та інших організацій, програм та проектів на предмет забезпечення достатніми та оптимальними для їхнього виконання ресурсами;

- контрольною функцією, що включає нагляд за формуванням і відтворенням регіональних ресурсів, а також оцінку ефективності, доцільності та раціональності їхнього використання;

- функцією координації, що дозволяє узгоджувати і пов'язувати інтереси та дії зацікавлених суб'єктів регіону і економічних агентів зовнішнього середовища, що задіяні в системі ресурсного забезпечення;

- функцією безпеки, що означає діяльність щодо зниження загроз і кризових ситуацій ресурсного забезпечення;

- функцією мотивації участі економічних агентів та територіальних громад у реалізації соціальних та інших програм і проектів, залучення інвесторів.

У структуру підрозділу «Управління ресурсного забезпечення» можуть входити: група аналізу та моніторингу; група експертизи і стратегічного розвитку регіону; група з інвестування; відділ з охорони навколишнього середовища і природних ресурсів; комітет земельних ресурсів і землевпорядкування тощо. Таким чином, впорядковується структура адміністрації регіону, з якої виключаються зайві ланки, що призводить і економії коштів на утримання апарату управління, до підвищення ефективності ресурсного забезпечення регіональної системи.

На регіональному рівні, на нашу думку, повинна застосовуватися інтегрована технологія управління системою ресурсного забезпечення, яка є сукупністю окремих взаємопов'язаних технологій і засобів, об'єднаних у один технологічний ланцюг [6]. Інтегровану технологію можна умовно розділити на дві частини:

1. Керівництво з реалізації технології управління системою ресурсного забезпечення та опис

технологій, представлені у вигляді моделей, схем та алгоритмів з невеликими коментарями;

2. Інформаційно-методичну базу за технологіями, що включає різноманітні методики, стандарти, регламенти, типові рішення тощо. Таким чином, користувач технології має, з одного боку, чіткі схеми її роботи, з іншого, їхній детальний опис і все те, що необхідно для користувача.

Інтегрована технологія управління системою

ресурсного забезпечення включає кілька структурних елементів, вісім з яких є базовими і які можуть застосовуватися як самостійні технології (рис. 1). Функціональна модель інтегрованої технології складається з двох рівнів: перший включає послідовно реалізовані моделі окремих технологій управління системою ресурсного забезпечення; другий рівень – має «вхід-вихід» і деталізує моделі першого рівня.

Рис. 1. Структурна модель інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення регіону

Функціональна модель технології розробляється відповідно до типової схеми проектування системи управління, яка використовується в таких провідних програмних засобах бізнес-інжинірингу:

- інтегрована технологія будується і реалізується за класичним спіральним принципом. Це означає, що після виконання останньої технології в ланцюгу слід переходити до її початку і нового витка розробки управління системою ресурсного забезпечення. Результатом кожного витка є проміжна версія, а результатом останнього витка є кінцеві версії системи управління та інтегрована система управління;

- більшість процесів у рамках інтегрованої технології можуть виконуватися паралельно, проте в межах певного витка розробки слід дотримуватися послідовної схеми.

Варіантами застосування інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення економічної безпеки та стійкого розвитку

регіону є: по-перше, повний технологічний цикл (від початку до завершального етапу), по-друге, частковий технологічний цикл (від певного етапу до завершальної стадії) по-третє, застосування окремих етапів технології в якості самостійних, наприклад, для розробки окремих систем управління, по-четверте, застосування окремих завдань певних етапів, яке виконується в тому випадку, коли недостатньо часу і коштів для виконання всіх робіт по етапу [6].

Важливо, що кожен етап інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення опосередковується конкретною інформацією та інформаційними потоками, що циркулюють в технологіях, а також певними ресурсами для їхньої реалізації. До них, зокрема, відносяться: інформаційні системи та методичні матеріали, які розробляються безпосередньо для кожної технології.

Відомо, що інформація виступає як основа процесу управління. За її допомогою циклічно

повторюються стадії процесу управління і реалізується зв'язок між суб'єктом / об'єктом загальної системи управління. Таким чином, всі види інформації, необхідні для управління, складають інформаційну систему. За визначенням А. Ф. Андрєєва «...інформаційна система – це організаційно сформована сукупність інформаційних потоків, документів, каналів зв'язку та технічних засобів, що забезпечує взаємозв'язок між елементами процесу управління з метою її ефективного функціонування» [1, с. 108-109].

Регіональна управлінська інформаційна система ресурсного забезпечення є сукупністю інформаційних процесів для задоволення потреб усіх зацікавлених користувачів інформації різних управлінських рівнів або центрів прийняття рішень. В її основу на регіональному рівні має бути покладено поняття державного інформаційного статистичного ресурсу [11], яка включає інформаційну систему, що представляє собою сукупність побудованих на єдиних методологічних, організаційних та програмно-технологічних принципах баз даних, що містять систему показників, які характеризують рівень життя населення, соціо-еколого-економічний стан регіональної системи та її економічних агентів.

Для функціонування інформаційної системи використовуються інформаційні технології, що дозволяють забезпечити гнучку організацію процесів виробництва, накопичення і розповсюдження інформаційних, статистичних даних і здійснювати виконання наступних основних функцій інформаційної системи ресурсного забезпечення:

- збір статистичних одиниць інформації (мікроданих);
- агрегування мікроданих і формування макроданих (зведених статистичних даних);
- накопичення інформаційних ресурсів (створення динамічних рядів, реєстрів, баз даних);
- організація доступу до статистичної інформації широкому колу зацікавлених користувачів і надання їм підтримки для правильної інтерпретації статистичних даних і проведення подальшого аналізу.

Новий підхід до формування інформаційної системи ресурсного забезпечення має полягати в переході від галузевого принципу, який сформувався при адміністративній системі управління, до інтегрованого принципу, коли основні індикатори ресурсного забезпечення регіональної системи та її економічних агентів формуються комплексно при дотриманні вимог методологічної єдності.

Інтегрований підхід до формування інформаційної системи ресурсного забезпечення

економічної безпеки і стійкого розвитку регіону дозволяє:

1. Створити систему формування інформаційних ресурсів у відповідності з потребами органів регіонального управління та місцевого самоврядування та інших користувачів статистичної інформації;
2. Розробити систему статистичних показників і методів організації статистичного спостереження економічних агентів незалежно від сфери діяльності;
3. Забезпечити порівнянність статистичних даних при міжвідомчому, міжрегіональному і міждержавному обміні інформацією;
4. Використовувати фінансові, податкові, митні, банківські та інші види даних при формуванні комплексної інформаційної статистичної бази даних ресурсного забезпечення регіональної системи.

Реалізація інтегрованого підходу до формування та функціонування інформаційної системи ресурсного забезпечення ґрунтується на єдиній структурі технічних, мережних і програмних рішень – інтернет-рішення.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Пропонований спосіб управління інформаційною системою та інформаційними ресурсами системи ресурсного забезпечення дає змогу регіональним органам управління та менеджменту економічних агентів повністю бачити весь комплекс управління та його процедур, відповідальність і реальний функціонал всіх посадових осіб, що беруть участь в управлінській, маркетинговій і логістичній діяльності, больові точки реалізації ланцюга інтегрованої технології управління системою ресурсного забезпечення та оперативно впливати на нього.

Важливо, що інформаційна база даних ресурсного забезпечення стає єдиною і доступною, вибір способів та шляхів вирішення проблем значно спрощується, оскільки управління та обмін інформацією будуються в масштабі реального часу і підтримуються єдиним програмним комплексом.

Подальші дослідження потрібно спрямувати на розробку конкретних рекомендацій щодо практичної реалізації інтегрованого підходу до функціонування інформаційної системи ресурсозабезпечення території. Необхідно створити єдину структуру технічних, мережних і програмних рішень на рівні регіону, що дасть можливість по-новому підійти до ресурсного забезпечення його економічної безпеки та стійкого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєв А. Ф. Основы менеджмента / А.Ф. Андрєєв и др.; под общ. ред. С. Г. Лопатиной. – М.: Инфра-М, 1999. – 257 с.
2. Брандман Е. Л. Современные информационные технологии как глобальная метатехнология мирового технологического пространства / Е. Л. Брандман, С. В. Козырев, А. Г. Фонтов // Проблемы деятельности ученого и научных коллективов: Материалы XIII сессии Международной школы социологии науки и техники. – Международный ежегодник. Выпуск XVI. – СПб.: Изд-во СПбГТУ, 2001. – С. 6-19.
3. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 121 с.

4. Ефремов К. И. Питання оцінки економічної безпеки регіону / К. И. Ефремов, Е. И. Георгадзе // Питання статистики. – №2. – 2002. – С. 57-59.
5. Лафта Дж. К. Менеджмент: Учеб. пособие / Дж. К. Лафта. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Вслби, 2004. – 592 с.
6. Моисеев В. Комплексное проектирование информационных систем управления муниципальными образованиями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pcweek.nj/Year2002/N3/CP_1251/CoroorationSvstems/chapt.
7. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование: [монография] / Пономаренко В. С., Клебанова Т. С., Чернова Н. Л. – Х.: ИНЖЕК, 2004. – 144 с.
8. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 1632 с.
9. Ткаченко В. Г. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформаційних процесів / під редакцією В. Г. Ткаченко, В. И. Богачева. – Ровеньки-Луганськ: «Наука», 2007. – 330 с.
10. Урсул А. Д. Переход России к устойчивому развитию. Поосферная стратегия / А. Д. Урсул. – М.: Издательский дом «Ноосфера», 1998. – 500 с.
11. Ярных Э. А. Государственный информационный статистический ресурс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kenti.ru/irr/72/06.html>.

Проскура Владимир Федорович

ТЕХНОЛОГИЯ УПРАВЛЕНИЯ РЕСУРСНЫМ ОБЕСПЕЧЕНИЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В статье обобщено понимание разными авторами термина "технология" и сделан вывод, что технология управления региональной системой ресурсного обеспечения является совокупностью методик, методов, приемов, инструментов, а также порядка регламента выполнения учетно-аналитических, информационных, организационных и координационных операций из ресурсного обеспечения субъектов региональной системы органов местного самоуправления и регионального менеджмента. Предложено на практике в региональной администрации создать самостоятельное структурное подразделение с определенными функциями "Управления ресурсного обеспечения"; приведено авторское видение структуры такого подразделения. Определено, что на региональном уровне должна применяться интегрированная технология управления системой ресурсного обеспечения которая является совокупностью отдельных взаимосвязанных технологий и средств. В статье также приведена графическая модель интегрированной технологии управления системой ресурсного обеспечения региона, описана схема разработки функциональной модели технологии и возможные варианты применения интегрированной технологии управления системой ресурсного обеспечения. Отмечено, что каждый этап интегрированной технологии управления системой ресурсного обеспечения опосредствует конкретной информацией и информационными потоками, а все виды информации, необходимые для управления складываются в информационную систему. Учитывая то, что информация выступает как основа процесса управления в статье определено место и роль региональной управленческой информационной системы ресурсного обеспечения; подчеркнуто, что новый подход до формирования информационной системы ресурсного обеспечения должен заключаться в переходе от отраслевого принципа, который сформировался при административной системе управления, к интегрированному принципу, когда основные индикаторы ресурсного обеспечения формируются комплексно. Таким образом, предложенный способ управления информационной системой и информационными ресурсами дает возможность региональным органам управления полностью видеть весь комплекс управления и его процедур, ответственность и реальный функционал всех должностных лиц, которые участвуют в управленческой, маркетинговой и логистической деятельности, болевые точки реализации цепи интегрированной технологии управления системой ресурсного обеспечения и оперативно влиять на него.

Ключевые слова: управление, экономическая безопасность, устойчивое развитие, регион, экономическая безопасность региона, технология управления, информационная система, информационные ресурсы.

Proskura V.

RESOURCE MANAGEMENT TECHNOLOGY OF ECONOMIC SECURITY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION

The understanding of the term "technology" by different authors has been primarily generalized in the article and it has been concluded that the technology of regional system management of resource provision is a collection of techniques, methods, tools and rules of execution order of accounting and analytical, informational, organizational and coordinating operations of resource maintenance of regional entities system subjects of local government and regional management. It has been suggested to establish an independent structural unit with specific functions "Management of resource provision" in the regional administration; the author's vision of the structure of such a unit has been considered. Definitely, that at the regional level integrated technology of resource provision system management, which is a collection of interconnected individual technologies and tools, should be applied. A graphical model of the integrated technology of resource provision system management in the region has also been shown in the article, a scheme of development of a functional model of technology and possible applications of the integrated technology of resource provision system management have been described. It has been noted that each step of the integrated technology of resource provision system management mediates specific information and information flows, and all kinds of information needed to manage make up information system. Taking into account that information serves as a basis for process of control the place and role of regional

resource management information system provision have been defined in the article; it has been emphasized that a new approach to the formation of an information system resource provision should transfer from branch principle, which was formed under the administrative control system, to the integrated principle when the main indicators of resource provision are formed in complex. Thus, the proposed method for managing information systems and information resources enables regional governments fully to see the entire control system and its procedures, responsibilities and functionality of all officials involved in the management, marketing and logistic activities, pain points of chains of integrated technology of system resource management maintenance and influence it operatively.

Keywords: management, economic security, sustainable development, the region, the economic security of the region, technology management, information system, information resources.

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 331.101

Ровенська Вікторія Вячеславівна,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
Редькіна Юлія Олександрівна,
студент спеціальності «Економіка підприємства»,
Донбаська державна машинобудівна академія

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Метою статті є розкриття особливостей процесу формування та розвитку інноваційної складової трудового потенціалу України. Теоретичним підґрунтям роботи є фундаментальні дослідження інформаційного суспільства та економіки знань, теорій зайнятості, теорій людських ресурсів, трудового капіталу. Методологічну базу роботи сформували загальнонаукові методи дослідження: абстрактно-логічні методи; емпіричні методи спостереження та порівняння; теоретичні методи класифікації і систематизації; статистичні методи. Розкриті теоретичні основи формування інноваційної складової трудового потенціалу. Доведено, що трудовий потенціал необхідно розглядати як сукупність певних елементів: демографічної складової, освітньої та інноваційної. Вказано на необхідність серйозних змін в системі підготовки та перепідготовки кадрів. Досліджені демографічна, освітня та інноваційна складові трудового потенціалу України. Висунуто припущення про те, що формування ефективної системи управління трудовим потенціалом на основі розвитку інноваційної складової в його структурі підвищить його результативність і сприятиме вирішенню завдання побудови інноваційної економіки. Уточнена класифікація складових елементів трудового потенціалу, виявлено умови формування інноваційного трудового потенціалу в Україні. Проведено оцінку рівня розвитку інноваційного трудового потенціалу України. Розраховані індекси інноваційного трудового потенціалу України. Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані положення й висновки можуть бути використані для обґрунтування та внесення корективів у кадрову політику, а їх реалізація сприятиме поліпшенню якості трудового потенціалу, підвищенню ефективності його використання. Ефективне формування трудового потенціалу можливо лише при умові утворення конкурентоспроможної економіки інноваційного типу, яка спровокує реалізацію інноваційної складової трудового потенціалу. Подальші розробки цієї теми можуть надати підстав до зміни політики розвитку інноваційної складової трудового потенціалу. В майбутньому, каталізатором процвітання держави, підприємств стане інноваційна діяльність, яка надасть можливості підвищити продуктивність праці, накопичувати нові знання та створювати нові технології.

Ключові слова: трудовий потенціал, працездатний вік, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, інновації

ВСТУП

Постановка проблеми. Важливою особливістю розвитку економіки на сучасному етапі є посилення вимог до формування трудового потенціалу, нарощування інтелектуального і наукового потенціалів, підвищення інноваційної активності і розкриття творчого потенціалу. Ця обставина викликана проблемою браку фахівців, орієнтованих на інноваційну складову, здатних гнучко реагувати на

зміни, які відбуваються в зовнішньому середовищі, і схильних до інноваційного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у теоретичну і методологічну розробку проблем формування, використання і розвитку трудового потенціалу в умовах структурної трансформації економіки України зроблено наступними відомими українськими вченими: О. Амоша, С. Бандур, М. Долішній, А. Колот, В. Новіков, В. Онікієнко, С. Пирожков, У. Садова, Л. Семів,

resource management information system provision have been defined in the article; it has been emphasized that a new approach to the formation of an information system resource provision should transfer from branch principle, which was formed under the administrative control system, to the integrated principle when the main indicators of resource provision are formed in complex. Thus, the proposed method for managing information systems and information resources enables regional governments fully to see the entire control system and its procedures, responsibilities and functionality of all officials involved in the management, marketing and logistic activities, pain points of chains of integrated technology of system resource management maintenance and influence it operatively.

Keywords: management, economic security, sustainable development, the region, the economic security of the region, technology management, information system, information resources.

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 331.101

Ровенська Вікторія Вячеславівна,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
Редькіна Юлія Олександрівна,
студент спеціальності «Економіка підприємства»,
Донбаська державна машинобудівна академія

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Метою статті є розкриття особливостей процесу формування та розвитку інноваційної складової трудового потенціалу України. Теоретичним підґрунтям роботи є фундаментальні дослідження інформаційного суспільства та економіки знань, теорій зайнятості, теорій людських ресурсів, трудового капіталу. Методологічну базу роботи сформували загальнонаукові методи дослідження: абстрактно-логічні методи; емпіричні методи спостереження та порівняння; теоретичні методи класифікації і систематизації; статистичні методи. Розкриті теоретичні основи формування інноваційної складової трудового потенціалу. Доведено, що трудовий потенціал необхідно розглядати як сукупність певних елементів: демографічної складової, освітньої та інноваційної. Вказано на необхідність серйозних змін в системі підготовки та перепідготовки кадрів. Досліджені демографічна, освітня та інноваційна складові трудового потенціалу України. Висунуто припущення про те, що формування ефективної системи управління трудовим потенціалом на основі розвитку інноваційної складової в його структурі підвищить його результативність і сприятиме вирішенню завдання побудови інноваційної економіки. Уточнена класифікація складових елементів трудового потенціалу, виявлено умови формування інноваційного трудового потенціалу в Україні. Проведено оцінку рівня розвитку інноваційного трудового потенціалу України. Розраховані індекси інноваційного трудового потенціалу України. Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані положення й висновки можуть бути використані для обґрунтування та внесення корективів у кадрову політику, а їх реалізація сприятиме поліпшенню якості трудового потенціалу, підвищенню ефективності його використання. Ефективне формування трудового потенціалу можливо лише при умові утворення конкурентоспроможної економіки інноваційного типу, яка спровокує реалізацію інноваційної складової трудового потенціалу. Подальші розробки цієї теми можуть надати підстав до зміни політики розвитку інноваційної складової трудового потенціалу. В майбутньому, каталізатором процвітання держави, підприємств стане інноваційна діяльність, яка надасть можливості підвищити продуктивність праці, накопичувати нові знання та створювати нові технології.

Ключові слова: трудовий потенціал, працездатний вік, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, інновації

ВСТУП

Постановка проблеми. Важливою особливістю розвитку економіки на сучасному етапі є посилення вимог до формування трудового потенціалу, нарощування інтелектуального і наукового потенціалів, підвищення інноваційної активності і розкриття творчого потенціалу. Ця обставина викликана проблемою браку фахівців, орієнтованих на інноваційну складову, здатних гнучко реагувати на

зміни, які відбуваються в зовнішньому середовищі, і схильних до інноваційного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у теоретичну і методологічну розробку проблем формування, використання і розвитку трудового потенціалу в умовах структурної трансформації економіки України зроблено наступними відомими українськими вченими: О. Амоша, С. Бандур, М. Долішній, А. Колот, В. Новіков, В. Онікієнко, С. Пирожков, У. Садова, Л. Семів,

М. Семикіна, Л. Шаульська. Демографічні та економічні аспекти формування та використання трудового потенціалу в умовах адаптації України до глобального економічного середовища досліджено вітчизняними вченими: Д. Богинею, О. Макаровою, О. Грішнвою, С. Дорогунцовим, В. Куценко, Е. Лібановою та ін.

Мета статті (постановка завдання). Метою дослідження є розкриття особливостей процесу формування та розвитку інноваційної складової трудового потенціалу України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Впродовж тривалого періоду формування суспільства різні вітчизняні і зарубіжні дослідники вводили в наукову літературу різні поняття, що пов'язують людину з трудовою діяльністю: «трудова ресурси», «робоча сила», «людський капітал», «трудова потенція».

Для розкриття сутності економічної категорії «трудова потенція» необхідно проаналізувати основні передумови його зародження. Адам Сміт вважав, що: «Праця, якій освічена людина навчається, відшкодує йому понад звичайної заробітної плати за просту працю всі витрати, що витрачені на навчання». В той же час самі витрати на освіту або навчання людини, розглядаються ним як капіталовкладення в його здатність заробляти в майбутньому. Ці думки можна розглядати як інвестиції в людський капітал. Разом з цим А. Сміт вважав, що «в результаті розподілу праці у людини можуть виникнути певні негативні наслідки, протидіяти яким зможе державна система освіти». Дж. Мілль в своїх працях говорив про необхідність здобування освіти для всіх верств населення, про якість освіти. Згідно іншому підходу, трудова потенція це «...сукупність всіх трудових можливостей, як окремої людини, так і різних груп працівників суспільства, що характеризують якість і потенційні можливості».

Українські вчені О. О. Бендасюк, С. Т. Дуда, Г. Т. Звонівська трактують трудова потенція як наявні й майбутні трудові можливості, які характеризуються певними кількісними й якісними характеристиками чисельність працездатного населення, його професійно-кваліфікаційний склад тощо.

Вітчизняні вчені Л. О. Корчевська, Н. І. Єсінова, К. М. Шило визначають трудова потенція з точки зору кількості й якості праці, яку здатні надавати трудові ресурси з певними якісними і кількісними характеристиками.

У сучасній економічній літературі тлумачення трудового потенціалу суспільства є більш однозначним: це інтегральна оцінка і кількісних, і якісних характеристик економічно активного населення, яка забезпечує певні можливості у створенні матеріальних і духовних благ.

На кожному етапі розвитку економіки пред'являються нові вимоги до трудових ресурсів, у тому числі і до трудового потенціалу, з врахуванням його особливостей. Оскільки в даний час розвиток економіки має інноваційний напрям, то успішне

вирішення завдань залежить від рівня розвитку інноваційної складової в структурі трудового потенціалу.

Таким чином, аналіз основних підходів до визначення сутності трудового потенціалу і складових його елементів, дозволяє надати наступне визначення: трудова потенція підприємства – сукупність індивідуальних та організаційних властивостей (освіта, кваліфікація, стан здоров'я, вік, знання та вміння, творчість, насага до нового, психічний та нервовий стан, моральні якості, комунікабельність, тощо) кожного працівника підприємства і управлінських здібностей керівництва підприємства, які повною мірою дозволяють забезпечити ефективне і конкурентне становище підприємства на ринку».

Запорукою успішного переходу до інноваційної економіки є наявність якісних інтелектуальних та інноваційних складових трудового потенціалу, дослідження яких представляється необхідним, оскільки вони є: базою для ефективного економічного розвитку суспільства; основною рушійною силою для розвитку інноваційної економіки; основою для формування якісного трудового потенціалу; потенціалом для генерування нових ідей; найважливішими східцями для забезпечення високої конкурентоспроможності підприємства [1].

На сьогоднішній день немає чіткого погляду на зміст інноваційного трудового потенціалу, проте існує гостра необхідність в його формуванні. Внаслідок цього необхідно виділити структурні елементи, які дозволять його охарактеризувати і оцінити.

Соціально-демографічні чинники впливають як на кількісну характеристику інноваційного трудового потенціалу, яку можна оцінити за допомогою наступних показників: загальна чисельність населення, віковий склад населення, міграція трудових ресурсів; так і якісну його характеристику, оцінювати яку можна, виходячи з освітнього і наукового рівня розвитку персоналу підприємства. Вибір показників обумовлений тим, що основним потенціалом підприємства є його персонал. Отже, від кількісного і якісного складу персоналу залежить економічний успіх підприємства [2].

На рис. 1 представлена динаміка населення України за період з 2003 по 2013 рр.

Виконаний аналіз свідчить про скорочення чисельності населення України в аналізованому періоді. Так, в порівнянні 2003 і 2013 року, чисельність скоротилася на 4,66%. Таким чином, динаміка даних, представлена на рис. 1 виявляє необхідність аналізу чисельності населення, в основі якого лежить важливий для оцінки інноваційного трудового потенціалу критерій – працездатне населення.

На рис. 2 представлена динаміка вікового складу, що впливає на структуру інноваційного трудового потенціалу, встановленому з урахуванням вікового критерію: 0-15 років особи, які не включаються до складу працездатного населення – до працездатного віку; жінки і чоловіки у віці 16-59 років відносяться до працездатного віку; і відповідно жінки і чоловіки старше 60 років, що переступили працездатний вік, з причини виходу на пенсію – після працездатного віку.

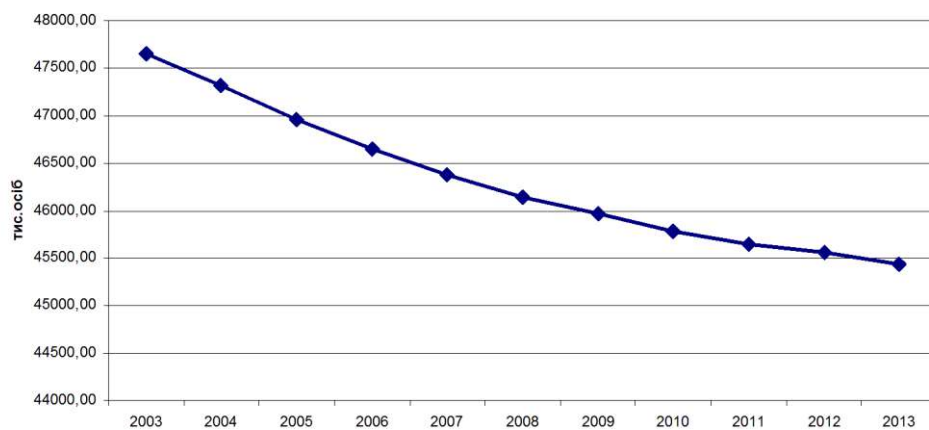

Рис. 1. Динаміка загальної чисельності населення України за 2003-2013 рр. [8]

Так, за період 2003-2013 рр., чисельність групи допрацездатного віку скоротилася майже на 15,25%, чисельність групи післяпрацездатного віку – на 4,81%, а найчисленіша група працездатного віку зменшилась на 2,36%. Відповідно до проведеного аналізу, в Україні спостерігається значне скорочення населення допрацездатного віку, на фоні загального скорочення чисельності осіб працездатного населення і осіб післяпрацездатного віку. Виявлена тенденція скорочення чисельності працездатної частини населення диктує необхідність статевовікового аналізу працездатної частини населення.

В статистичних матеріалах є дані про розподіл населення за віковими групами. Для оцінки процесу

формування і реалізації інноваційного трудового потенціалу в цілому необхідно аналізувати наступні періоди: формування та професійної реалізації. Для виявлення особливостей і тенденцій формування інноваційного трудового потенціалу і в цілях ефективного управління ним, вікові групи в працездатному віці були об'єднані з позиції їх професійної придатності: здобування професійної освіти; накопичення професійного досвіду і реалізація отриманих професійних навиків; передача досвіду.

Подібне розділення дозволяє детальніше відстежити динаміку чисельності населення, що відбивається на рівні зайнятості на підприємствах в даний момент часу.

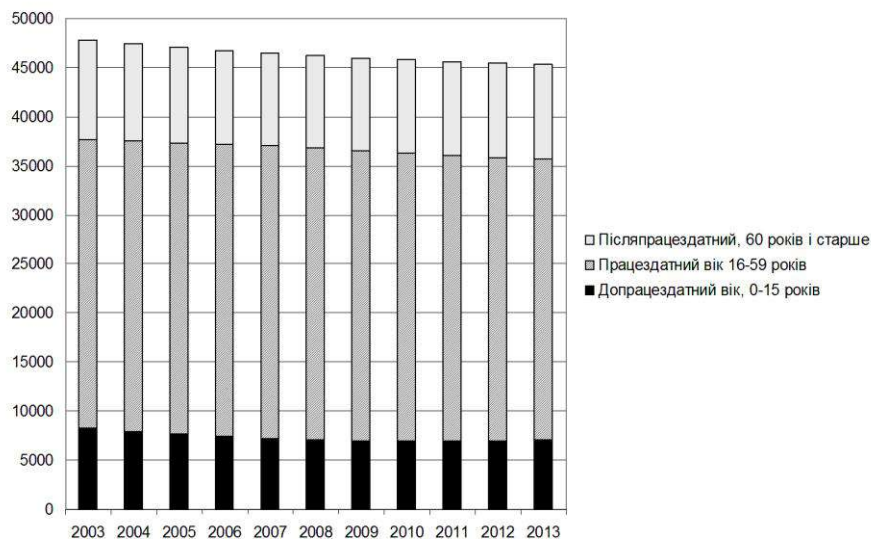

Рис. 2. Розподіл чисельності населення за віковим критерієм – працездатний вік в Україні [8]

Для аналізу інноваційного трудового потенціалу необхідно охоплювати трудові ресурси в працездатному віці, або ті, що здатні бути зайнятими в суспільному виробництві в теперішньому часі. Тому, вікова група від 0 до 15 років в аналізі охоплена не буде. На рис. 3 представлена динаміка чисельності населення України у віковому діапазоні від 16 до 24

років.

Подібне виділення вікового діапазону обумовлено високим ступенем навченості інноваційного трудового потенціалу професійним знанням (одержання професійної освіти придбання професійних компетенцій) і вибору сфери прикладання праці (професії).

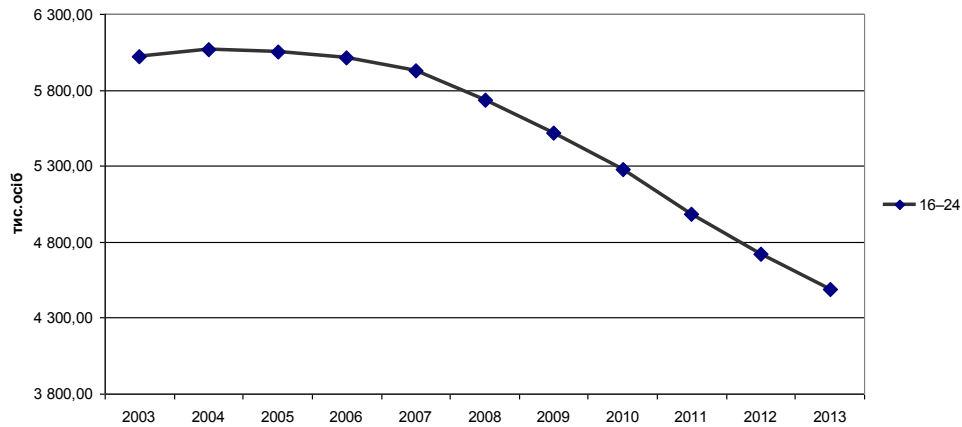

Рис. 3. Динаміка чисельності населення України у віці 16-24 роки [8]

Аналіз показав, що в Україні спостерігається тенденція до зниження чисельності населення в найбільш активному для професійної підготовки віці. Так, порівняно з 2003 роком, ця вікова група скоротилася майже на 25,46% або на 1533 тис. осіб.

Наступну вікову групу, яку слід виділити, становлять особи працездатного віку від 25 до 49

років. Цю групу можна охарактеризувати як найбільш активну частину працездатного населення з точки зору накопичення професійного досвіду та реалізації отриманих професійних навичок. Крім цього, вона має вартість, з точки зору професійної реалізації, оскільки володіє значним трудовим досвідом і професійними компетенціями.

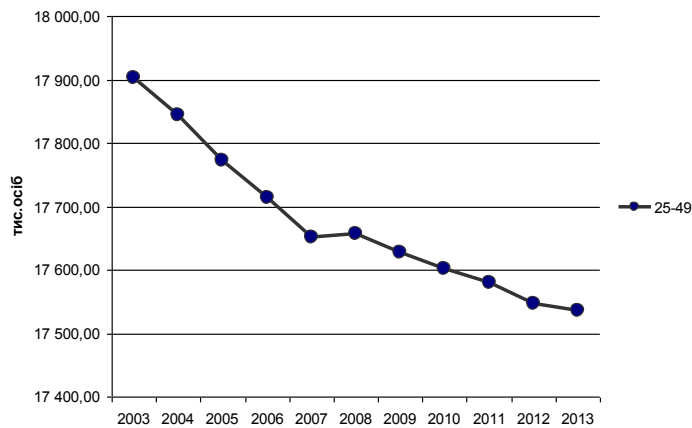

Рис. 4. Динаміка чисельності населення України у віці 25-49 років [8]

Аналіз цієї вікової групи також показує стійку тенденцію до зниження чисельності, що підтверджує несприятливу демографічну ситуацію в Україні. Зменшення цієї групи становить 367,19 тис. осіб, що складає 2,05%.

Зниження чисельності в активному працездатному віці виявляє необхідність керування цим процесом. Бо виявлена тенденція може створити на ринку праці напругу та відбитися на рівні забезпеченості кадрами підприємств.

На рис. 5 представлена вікова група від 50 до 64 років, що включає як працездатну, так і непрацездатну частину. Оскільки, трудовий потенціал, включає всі потенційні ресурси суспільства, то слід врахувати і частину громадян, що переступили верхній кордон працездатного віку, але ще продовжують або здатні продовжувати свою трудову діяльність з причини великого досвіду, професіоналізму або своєї професійної незамінності.

Дослідження динаміки чисельності населення

вказаної вікової групи демонструє тенденцію характерну сьогодні і для багатьох країн світу, де в загальній структурі чисельності населення спостерігається процес «старіння».

Негативна тенденція, виявлена в структурі працездатного населення України вже найближчими роками може створити негативну проблему для економіки країни.

Заповнення дефіциту працездатної частини населення може відбуватися за рахунок міграційного притоку, який може істотно компенсувати втрати чисельності населення, пов'язаного з природним спадом.

Наступним важливим показником факторів, що формують інноваційний трудовий потенціал та дозволяють оцінити рівень його розвитку є освіта. Освітні процеси припускають у своїй основі формування професійних навичок та компетенцій трудового потенціалу. Отже, саме освіта забезпечує розвиток усього комплексу трудових функцій людини.

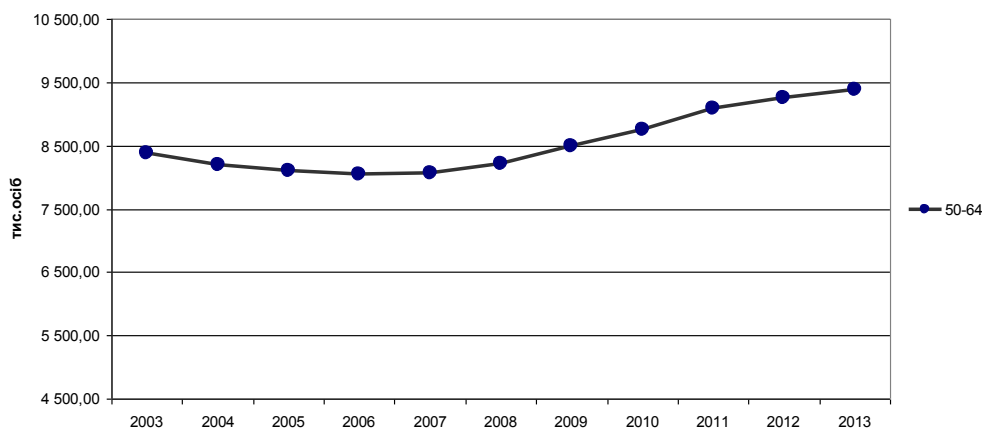

Рис. 5. Динаміка чисельності населення України у віці 50-64 років [8]

На рис. 6 представлена динаміка чисельності закладів України осіб, що навчаються та випускаються з учбових

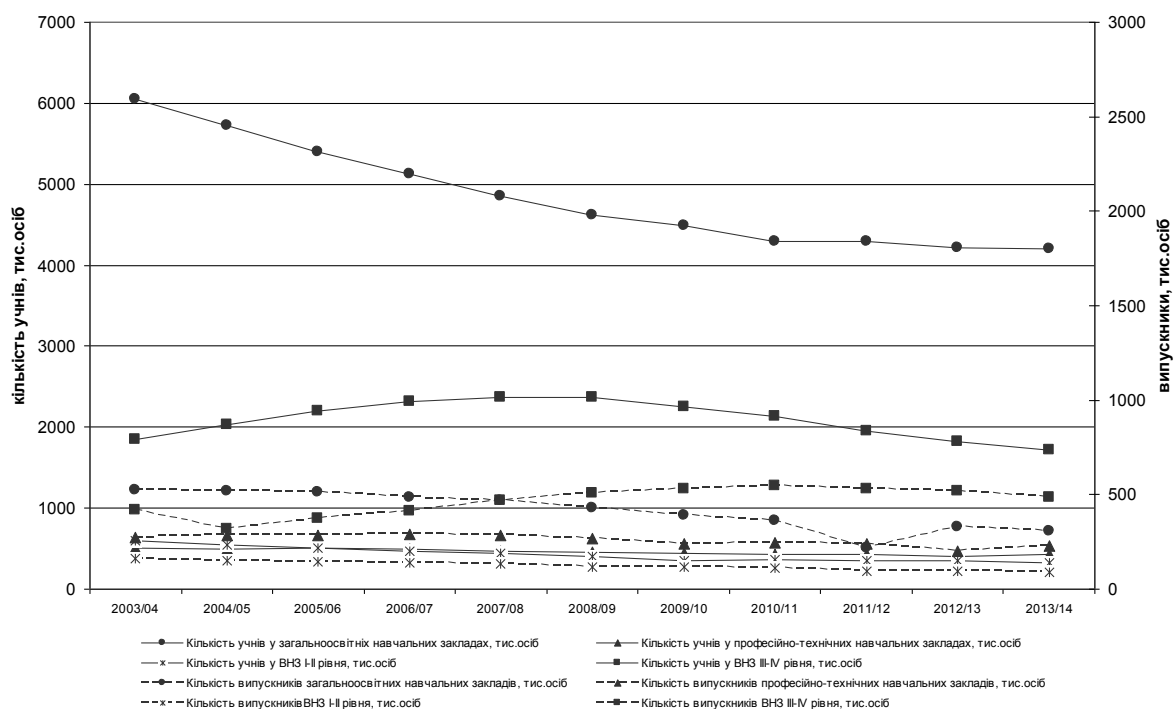

Рис. 6. Динаміка чисельності осіб, що навчаються та випускаються з учбових закладів України за 2003-2013 рр. [9]

З аналізу випливає, що в цілому намітилася динаміка скорочення кількості учнів і випускників за період 2003-2013 рік. Пояснюється це зниженням чисельності населення у віці 15-19 в аналізований період. Так, по загальноосвітнім навчальним закладам, зменшення чисельності учнів становить 30,44%, скорочення кількості випускників – 44,51%; стосовно кількості учнів в професійно-технічних навчальних закладах – чисельність зменшилась на 42,21%, скорочення кількості випускників – 43,98%. Динаміка чисельності для ВНЗ I-II та III-IV рівня акредитації – показує зниження на 15,66 та 17,53% відповідно, така ж сама тенденція по кількості випускників – 6,51 та 16,44%.

Після набуття державою незалежності спостерігається стрімкий розвиток мережі закладів, що здійснюють підготовку наукових кадрів. За останні

десять років (з 2003 до 2013 року) кількість аспірантур зросла на 25% (з 418 до 521), докторантур – на 30% (з 209 до 271). Відповідно, зросла і кількість бажаючих отримати певний науковий ступінь: чисельність аспірантів – на 44% (з 23 до 34 тис.), докторантів – на 60% (з 1,1 до 1,8 тис.) [7].

Найбільше число аспірантів навчається у галузі технічних, економічних, педагогічних та юридичних наук. Прийом до аспірантури, у порівнянні з 2003 роком, збільшився на 28,0% (з 7,7 до 9,9 тис. осіб). Прийом до докторантури збільшився на 69,9% (з 376 до 639 осіб). Природним наслідком збільшення контингенту майбутніх наукових кадрів стало зростання чисельності осіб, які закінчили аспірантуру. Протягом останніх десяти років потенційних кандидатів наук стало більше – з 5,1 тис. осіб у 2000 році до 8,5 тис. осіб у 2012 році; чисельність осіб, які

закінчили докторантуру збільшилась відповідно з 401 до 424 осіб. Очікуваним підсумком навчання в аспірантурі та докторантурі є захист дисертації. Протягом останніх дванадцяти років намітилась

тенденція до збільшення питомої ваги тих, хто закінчив аспірантуру та докторантуру із захистом (рис. 7).

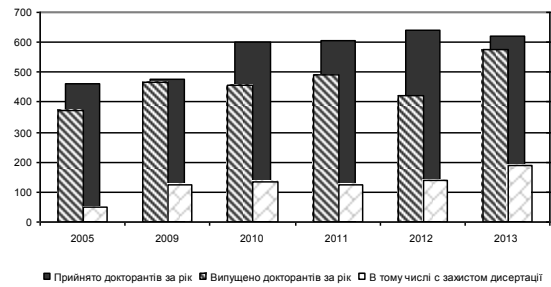
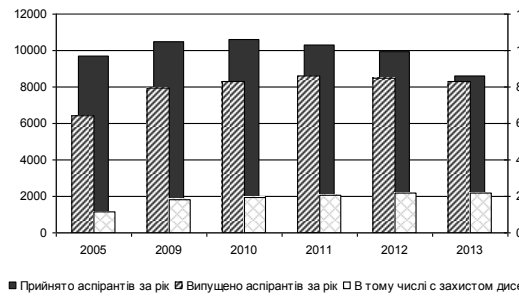

Рис. 7. Динаміка чисельності аспірантів та докторантів [9]

Освітній рівень передбачає дослідження і наукового потенціалу, який відображається на рівні інноваційної активності зайнятого населення. Інноваційна активність, у свою чергу залежить від ряду показників: наукового потенціалу, кількості інноваційних розробок або технологій, заявок на патенти [3].

Враховуючи загальну чисельність зайнятого населення, розглянемо науковий потенціал України.

На рис. 8 наведена динаміка чисельності працівників наукової галузі України.

Враховуючи загальну чисельність працездатного населення в Україні за означений період слід зазначити, що, незважаючи на простежується в цілому позитивну динаміку за чисельністю населення зайнятого науковою діяльністю, спостерігається низька частка залученості трудового персоналу в дослідження і розробки.

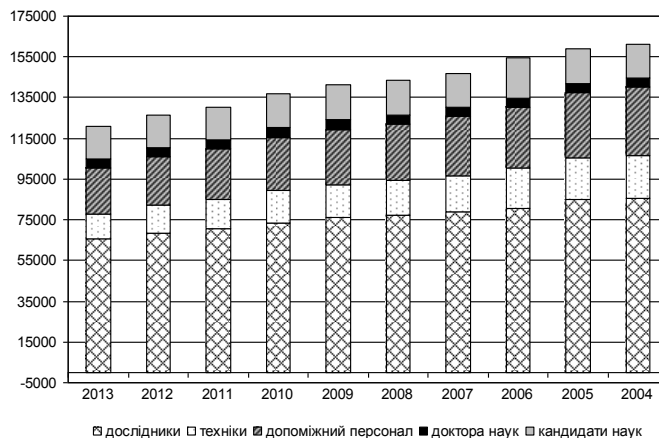

Рис. 8. Динаміка частини трудового населення зайнятого наукою та інноваційною діяльністю [9]

Як репрезентативний показник результатів науково-дослідницької роботи часто використовують патенти. Патенти – це визнана претензія винахідника на результат дослідницького процесу, отже, вони є кроком у напрямку виведення інноваційних продуктів на комерційний ринок.

На рис. 9. зображена динаміка результатів науково-інноваційної діяльності населення.

У 2013 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1715 підприємств, або 16,8% обстежених промислових підприємств (у 2012р. – 1758 підприємств, або 17,4%).

У 2013р. понад три чверті інноваційно активних промислових підприємств займалися впровадженням інновацій (або 12,9% обстежених промислових) – це на 4,3% менше, ніж у 2012р. У 2013р. частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно з 2012 р. скоротилася з 70,1% до 58,0%, в той час як витрати на науково-дослідні розробки та інші витрати, в числі яких витрати на

навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій, зросли відповідно до 17,1% і 24,0%. Частка витрат на придбання інших зовнішніх знань (нових технологій) залишається досить низькою (0,9%) [7].

На підставі проведеного аналізу були розраховані та обґрунтовані показники інноваційного трудового потенціалу. Індекс трудової активності, який враховує вплив частини найбільш економічно активного віку в складі зайнятого населення, складає 0,5875 (середній рівень). Освітній індекс, що враховує якісну характеристику трудового потенціалу, складає 0,868 (високий рівень). Індекс професійної кваліфікації, який характеризує професійну підготовку, становить 0,716 (високий рівень). Індекс, що характеризує, кількість персоналу, зайнятого дослідництвом становить 0,0043 (низький рівень).

Індекс інноваційної активності – 0,1118 (низький рівень). Таким чином, результати розрахунку індексів інноваційного трудового потенціалу України, свідчать

про невисокий рівень розвитку інноваційного трудового потенціалу України.

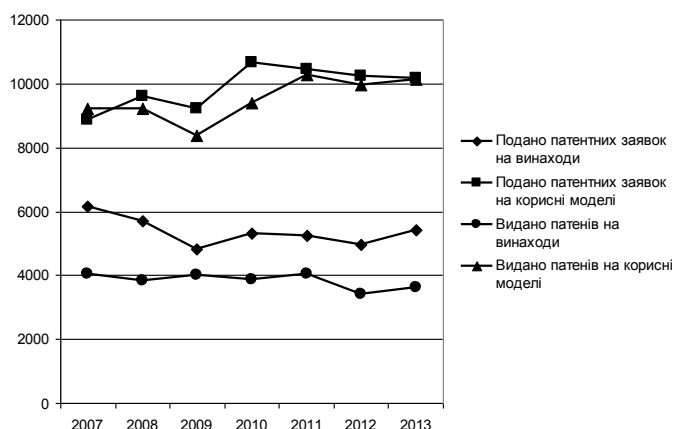

Рис. 9. Динаміка результатів науково-інноваційної діяльності населення в період 2007-2013 рр. [9]

Інновації мають критично важливе значення для переходу з традиційного шляху розвитку на траєкторію сталого економічного зростання. Тому для ефективного вирішення проблем, пов'язаних із формуванням та розвитком трудового потенціалу в умовах структурно-інноваційних перетворень, необхідно об'єднувати зусилля науковців, практиків та держави.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В теперішніх умовах на тлі постійних змін в економіці Україні особливу увагу слід приділяти розвитку трудового потенціалу. Для ефективного вирішення проблем, пов'язаних із формуванням та розвитком трудового потенціалу в умовах структурно-інноваційних перетворень необхідно об'єднувати зусилля науковців, практиків та держави. Особливу увагу слід надавати певним його елементам: демографічному, освітньому, інноваційному. Можна стверджувати про існування необхідності формування інноваційної моделі розвитку трудового потенціалу,

особливості якої полягають у зосередженні на якісних, а не кількісних показниках робочої сили, забезпеченні відповідності між попитом на працю та її пропозицією, підвищенні гнучкості ринку праці, його відкритості до впровадження нових технологій тощо.

Подальший розвиток методології дослідження інноваційної складової трудового потенціалу надасть можливість як державі загалом, так і окремим підприємствам вправно керувати рівнем свого потенціалу. Самостійно розвивати ті складові потенціалу, які потребують особливої уваги для підвищення конкурентоздатності.

Інноваційна модель ринкової економіки найкраще узгоджується з концепцією людського розвитку, яка виходить з пріоритетної необхідності забезпечення розвитку людини в її інтересах та за рахунок її власних сил. Накопичення людського капіталу здійснюється шляхом інвестицій, передусім у набуття знань і кваліфікації шляхом відповідної освіти, поширення інформаційного забезпечення, що забезпечує розвиток інтелектуальних і фізичних здібностей людини та можливості їх реалізації, підвищення ефективності праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інноваційна діяльність стимул та перешкоди монографія / І. Л. Петрова, Т. І. Шпильова, Н. П. Сисоліна // За наук. ред. проф. Петрової І. Л. – К.: Дорадо. – 2010. – 320 с.
2. Інноваційна праця: діагностика проблем, важелі активізації: монографія / М. В. Семикіна, С. Р. Пасека та ін. // за наук. ред. д.е.н. проф. М. В. Семикіної. – Черкаси: МАКЛУТ. – 2012. – С. 35-36.
3. Петрова І. Ринок інноваційної праці: тенденції реформування в Україні / І. Петрова // Україна: аспект праці. – 2013. – № 5. – С. 3-8.
4. Беляев О. Г. Оценка инновационного потенциала экономических систем / О. Г. Беляев, Д. А. Корнилов // Управление экономическими системами: электронный научный журнал. – 2012 г. – №39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uecs.ru/uecs-39-392012/item/1205-2012-03-30-11-27-38>.
5. Минов Г. А. Проблемы и перспективы развития инновационного трудового потенциала в современных условиях // Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы. 2011. №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-i-perspektivy-razvitiya-innovatsionnogo-trudovogo-potentsiala-v-sovremennykh-usloviyah>.
6. Праця України у 2013 році: статистичний збірник / Державна статистична служба України. – К.: ТОВ «Консультант», 2014. – 336 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: [статистичний збірник] / [відпов. за випуск: І. В.

Калачова]. – К. : Інформаційно-видавничий центр держкомстату України, 2013. – 305 с.

8. Статистична інформація: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Офіційний веб-портал державної служби інтелектуальної власності України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/plans_reports.html.

Ровенская Виктория Вячеславовна, Редькина Юлия Александровна
ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ

Целью статьи является раскрытие особенностей процесса формирования и развития инновационной составляющей трудового потенциала Украины. Теоретическим основанием работы являются фундаментальные исследования информационного общества и экономики знаний, теорий занятости, теорий человеческих ресурсов, трудового капитала. Методологическую базу работы сформировали общенаучные методы исследования: абстрактно-логические методы; эмпирические методы наблюдения и сравнения; теоретические методы классификации и систематизации; статистические методы. Раскрыты теоретические основы формирования инновационной составляющей трудового потенциала. Доказано, что трудовой потенциал необходимо рассматривать как совокупность определенных элементов: демографической, образовательной и инновационной составляющей. Указано на необходимость серьезных изменений в системе подготовки и переподготовки кадров. Исследованы демографическая, образовательная и инновационная составляющие трудового потенциала Украины. Выдвинуто предположение о том, что формирование эффективной системы управления трудовым потенциалом на основе развития инновационной составляющей в его структуре повысит его результативность и будет способствовать решению задачи построения инновационной экономики. Уточнена классификация составляющих элементов трудового потенциала, выявлены условия формирования инновационного трудового потенциала в Украине. Проведена оценка уровня развития инновационного трудового потенциала Украины. Рассчитаны индексы инновационного трудового потенциала Украины. Практическая значимость полученных результатов заключается в том, что сформулированные положения и выводы могут быть использованы для обоснования и внесения коррективов в кадровую политику, а их реализация будет способствовать улучшению качества трудового потенциала, повышению эффективности его использования. Дальнейшие разработки этой темы могут дать основания для изменения политики развития инновационной составляющей трудового потенциала. В будущем катализатором процветания государства, предприятий станет инновационная деятельность, которая предоставит возможность повышать производительность труда, накапливать новые знания и создавать новые технологии.

Ключевые слова: *трудовой потенциал, трудоспособный возраст, инновационный потенциал, инновационное развитие, инновации.*

Rovens'ka V., Red'kina Yu.
FORMATION AND DEVELOPMENT OF INNOVATIVE COMPONENTS OF LABOR POTENTIAL IN UKRAINE

The aim of the article is to outline the features of formation and development of innovative component of labor potential in Ukraine. The theoretical foundation of the study is the basic research of information society and knowledge economy, employment theories, theories of human resources, labor capital. General scientific methods have formed the methodological framework of the study: abstract logical methods; empirical methods of observation and comparison; theoretical methods of classification and systematization; statistical methods. Theoretical foundations of innovative component of labor potential have been disclosed. It has been proved that the employment potential should be seen as a collection of some elements: demographic, educational and innovative components. The necessity of serious changes in training and retraining of the personnel has been specified. Demographic, educational and innovative components of labor potential of Ukraine have been investigated. It has been suggested that the formation of an effective system of labor potential through the development of innovative component in its structure will enhance its performance and contribute to solving the problem of constructing an innovative economy. The classification of the constituent elements of labor potential has been specified, conditions of creation innovative labor potential in Ukraine have been found. The employment potential for innovation in Ukraine has been assessed. The indices of innovative labor potential of Ukraine have been calculated. The practical significance of the results is that the formulated provisions and findings can be used to justification and making adjustments in personnel policies and their implementation will improve the quality of labor potential, increase its efficiency. Effective formation of labor potential is possible only in the conditions of formation of a competitive economy of innovative type, which will provoke the implementation of innovative component of labor potential. Further development of this theme can provide grounds for changing the policy of innovative component of labor potential. In the future, the catalyst of prosperity of the state, businesses will be innovation, which will provide opportunities to increase productivity, to accumulate new knowledge and create new technologies.

Keywords: *labor potential, working age, innovative potential, innovative development, innovations.*

Одержано 03.04.2015 р.

Desislava Petrova,
assoc. prof. dr. eng., department «Management»,
Technical university of Gabrovo, Bulgaria
Marina Panko,
senior lecturer, department of finance,
Uzhgorod trade and economic institute KNTEU

EUROPEAN POLICIES AND STRATEGIES 2020 – ADMINISTRATION, INDUSTRY, EDUCATION IN BULGARIA

The export orientation of European industry in a significant degree is due to its competitiveness, formed under the influence of a regulatory framework at national and European level. The aim of article is a study on improving the competitiveness of Bulgarian companies in terms of membership in the EU. General scientific methods of induction and deduction, methods of statistical analysis and comparison have been used. It has been stipulated in the article that the formation of appropriate development strategies oriented to expand innovation is crucial for Bulgarian enterprises to control the pressure of market forces in the EU. The main directions of improving the competitive position of enterprises in Bulgaria are orientation to innovation development, clusters, implementation of European standards in the field of environment and energy efficiency, improvement of management and marketing strategies, improving the quality of human resources, innovation. The indicators that form the Innovation Index of the country have been analyzed: the proportion of graduates; educational level of young people; innovation costs; the share of employment in high-tech industries and services; number of research projects, research programs funded by enterprises. It has been proved that the study of competitiveness must not be purely scientific but have applied character that means have practical application. The content of the program "Innovation and Competitiveness" for the period 2014-2020 adopted by European Commission in March 2015 has been analyzed. The program aims to stimulate economic growth and increase productivity, especially of small and medium enterprises. Particular attention is paid to cooperation between business and research institutions, as well as how to enhance entrepreneurship in Bulgaria. The program will support measures for more efficient use of resources in businesses and increase their efficiency. This investment package of measures will help Bulgarian enterprises to raise the level of competitiveness, focus more on innovation and thus achieve European goals for sustainable growth.

Keywords: competitiveness, business, innovation, management, education, industry.

INTRODUCTION

Formulation of the problem. European industry contributes to production, jobs, innovation and exports, is also interconnected with the services sector. In fact, many services such as transport, health, information and communication technologies rely on competitive industry to produce their use of machinery and equipment.

Performance of European industry in terms of exports is due largely to its competitiveness influenced by the business environment, which in turn created by the regulatory framework at national and European level:

- Creation of a single market;
- Extremely effective competition policy;
- Industrial policy allowing industry to undergo the necessary adjustment processes.

Providing new solutions to customers and maintaining leadership in innovation requires protection of related intellectual property, which acts as an incentive to invest in innovation of products and processes.

The aim of the article is to research the problem of increasing the competitiveness of Bulgarian enterprises in terms of the full membership of the EU.

RESULTS OF THE RESEARCH

EU industry has been seriously affected by the current economic crisis, revealing a number of structural shortcomings. Industry, together with public authorities must take the necessary structural reforms in political and

socially acceptable way.

A number of other long-term challenges are part of the political program:

- Globalization;
- Demographic changes;
- Climate and energy.

The problem of increasing the competitiveness of Bulgarian enterprises acquires great importance in terms of the full membership of the EU. Taking targeted measures and formation of company strategies in compliance with the standards of the European market, is crucial for coping with the pressure of market forces in the EU.

Areas of impact on the competitive position of businesses vary, as priority is given to measures in areas such as innovative development, cluster, introduction of European standards for environmental protection and energy efficiency, improving management and marketing strategies, improve quality human resources, implementation of innovation.

Innovation implies in most use of new ideas, processes, products, services and practices. It is more or less a commercial manner, the base of which is an application of the art and / or techniques in the implementation of a variety of manufacturing processes. This is a kind of engine of positive development, one of the decisive factors of human progress.

Innovation is central to EU policy 2020 to enhance the competitiveness of the European economy. They are

the primary means for achieving the goals of the Lisbon strategy for growth and jobs.

For a very short time, economic globalization changed the world economic order, bringing with it new challenges and opportunities. Europe cannot compete in this new environment unless it becomes more innovative and respond more effectively to the needs and preferences of consumers.

The European Union possesses extraordinary potential for innovation. Europe has a tradition of revolutionary discoveries; it is rich in creative people and can draw from cultural diversity. The basis of one of the largest single markets in the world in which innovative products and services can be traded on a large scale. Historically, Europe has a strong and responsible public sector, which should be used rationally.

European Commission is influential and, where possible, implement policies and programs to increase the innovativeness of Europe.

All innovation are fully accepted, and a comprehensive approach, which contributes to greater competitiveness, sustainability and helps to create new jobs.

In recent years, innovative development of the Bulgarian economy is lagging behind in comparison with the European countries. The innovation index developed by the European Commission (EC), ranks Bulgaria 26th out of 33 countries. Indicators forming the innovation index are divided into five categories, the most important of these are:

- Share of graduates;
- Educational level of young people;
- Innovation costs;
- Share of employment in high-tech industries and services;
- Number of research projects, research programs funded by businesses and others.

Bulgaria's best results are shown through the cost of information and communication technologies (8.6% of GDP), which are above the EU average [1]. The level of education and investment in high technology is the next comparing to the average EU. The lowest in result performance is the cost of government and business research, mainly through the lack of venture capital and other things.

Innovative development is among the main factors for growth in the economy and to cope with competitive pressure within the EU. This can be realized in two ways - by creating new technologies, products and services or through the transfer of foreign technology.

The capacity to innovate is one of the weaknesses of the Bulgarian enterprises, which require focus on research in enterprises to increase the innovative potential of the Bulgarian economy.

Innovative enterprises in Bulgaria are concentrated in introducing product innovations and much less on process innovation or innovation of mixed type. Companies introduce products that are new for them (15%) or only for the Bulgarian market (12%). They are oriented to the gain of market niches of the internal market, by updating its product range, and need above all to improve the business environment and facilitated access to technical, financial and human resources.

Companies that seek to conquer new positions on the international markets through new products are only 5% of small and medium enterprises. They need well-developed R & D structure of reliable channels of technology transfer within the country and abroad.

Importance for the successful development of innovation is innovation cooperation but innovative projects in the country are primarily implemented on their own. The main reasons for this are the lack of cooperation between business and research organizations, lack of incentives for the commercialization of research, underdeveloped infrastructure for technology transfer.

Technological base of small and medium-sized enterprises is not high enough. 25% of enterprises lack of modern equipment and technologies for the production undermines their competitiveness. Only 7% of purchased patents, licenses and trademarks is a part of national market. Aggressive policy towards the purchase of patents, licenses and trademarks from abroad is one of the important factors for the success of businesses in the new EU countries [2]. The main reasons for the weak presence of small and medium-sized enterprises in the international technology market are lack of knowledge, know-how and financial instruments, insufficient protection of intellectual property, the lack of active demand from businesses and others.

Prospects for the development of innovative small and medium enterprises indicate that they intend to invest as a priority in [3]:

- Technological upgrade;
- Introduction of standards and EU requirements;
- Development of new products, technologies and services.

Sustainable development has economic, environmental and social dimensions and is a primary objective of the European Union. Competitiveness and sustainability are mutually reinforcing concepts.

Corporate Social Responsibility (CSR) is a necessary and natural partner in the quest for a more competitive Europe. Responsible business behavior is crucial for building trust towards the market economy, trade openness and globalization.

Another factor for competitiveness is intellectual property rights. The production-oriented abilities are very important for the protection of intangible assets as a source of advantages over the competitors.

Intellectual property rights are exclusive rights granted by the state, including the powers of the holder to a single user in the commercialization of the right to industrial design, trademark, literary or artistic work, new plant varieties and animal breeds, inventions and utility models, etc.

Still there is some misunderstanding of the fundamental issues related to the risk of innovation, organizational and managerial decisions - nature of the risk, technology risk management, factors determining risk, risk identification in Bulgarian industrial enterprises. That's why, many projects being funded from national and European funds have failed through their disability to introduce innovative products in the industry.

These factors are specific to each business structure and require research that can determine their impact on competitiveness in certain procedures and systematic

methodology to reveal the directions for development of the business unit. This can determine the need for this study (Innovation - European, national and regional policies) and the possibility of receipt of the scientific product that is offered through a real business organization project under the operational programs for Bulgaria to the European Union.

According to the project the topic development will proceed from the fact that competitiveness in itself does not constitute a pure scientific field, but rather applied science in which knowledge achieved must be practically applied. This requires the formation of research in theoretical and practical part as follows:

- Determining relationships between theoretical, practical needs, formulating research problems and deficits;

- Justification of the above dependencies for expansion (development) of theoretical and finding possible solutions;

- Application interdependencies, through an examination of research solutions, interpretation of results and summarizing them in connection with the same application in specific production organizations.

CONCLUSIONS AND FURTHER RESEARCH PROSPECTIVE

European Commission decision of 17.03.2015 adopted operational program (OP) «Innovation and Competitiveness» of Bulgaria for the period 2014 - 2020. The funds in it amounted to 1.39 billion. Euro will be invested in development of the Bulgarian economy. Part of this sum, 1,8 billion euros comes from the European Regional Development Fund.

The program aims to stimulate economic growth and to increase productivity, especially small and medium enterprises (SMEs). Special attention is paid to cooperation between business and research networks, and increasing entrepreneurial activity in Bulgaria. A major role in achieving these goals will play financial instruments such as bank loans, guarantees and equity investments.

REFERENCE

1. Petrova, D., Analysis of Trends and Opportunities for Technological Development of Bulgarian Enterprises, Proceedings of the International Conference Danube Black Sea, 3E – Energy, Environment & Efficiency, September 18-21, 2013 Galati, Romania, ISBN, pp. 413-417.
2. Petrova, D., Bulgaria's banking system now, „Research and Development in Mechanical Industry“ RaDMI 2014, 18-21 September 2014, Topola, Serbia, SaTCIP Ltd., ISBN 978-86-6075-047-3, Volume 1, pp. 549-551.
3. www.europa.eu

Десіслава Петрова, Панько Марина Василівна ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА І СТРАТЕГІЯ 2020 – УПРАВЛІННЯ, ПРОМИСЛОВІСТЬ, ОСВІТА В БОЛГАРІЇ

Експортна зорієнтованість європейської промисловості в значному ступені зумовлена її конкурентоспроможністю, сформованою під впливом створеної нормативної бази на національному та загальноєвропейському рівнях. Метою статті є дослідження проблеми підвищення конкурентоспроможності болгарських підприємств з точки зору повноправного членства в ЄС. Використано загальнонаукові методи індукції і дедукції, методи статистичного аналізу та порівняння. У статті визначено, що формування відповідних стратегій розвитку, зорієнтованих на розширення інноваційної діяльності, має для болгарських підприємств вирішальне значення для боротьби з тиском ринкових сил в ЄС. Основними напрямками підвищення конкурентних позицій підприємств Болгарії є зорієнтованість на інноваційний розвиток, кластери, впровадження європейських стандартів у галузі охорони навколишнього середовища та енергоефективності,

Furthermore, the program will support measures for more efficient use of resources in businesses and increase their energy efficiency. SMEs are the largest employer in Bulgaria and a key driver of the economy. The new program invests in their development and in the creation of new jobs. Republic of Bulgaria mostly focuses on the competitiveness of SMEs. This investment package will help Bulgarian enterprises to improve their competitiveness, to orient more to innovation and thus achieve European goals for smart and sustainable growth.

The main expected results are:

- Supporting more than 9,000 enterprises through grants and financial instruments;

- Mobilizing more than 1 billion. euro private investment;

- Increasing the share of innovative enterprises;

- Increase the productivity of SMEs;

- Contribution to reducing energy consumption in the economy.

- The budget of the OP "Competitiveness and Innovation" is:

- Total budget: 1 390 135 903 €;

- By ERDF: 1 181 615 516 €.

The main priorities of the program are:

- Technological development and innovation: 250 000 000 EUR. From the ERDF (21.24% of the budget);

- Entrepreneurship and capacity for growth of SMEs: 593 million Euros from the ERDF (50.17% of the budget);

- Energy and resource efficiency in business: 264 million Euros from the ERDF (22.35% of the budget);

- Remove obstacles in the field of security of supply: 38.2 million Euros from the ERDF (3.24% of the budget);

- Technical assistance: 35.4 million Euros from the ERDF (3% of the budget).

About 25% of funds under the program will be provided in the form of financial instruments, such as guarantees on bank loans and equity investments.

вдосконалення стратегій управління та маркетингу, поліпшення якості людських ресурсів, впровадження інновацій. Проведено аналіз показників, які формують інноваційний індекс країни: частка випускників; освітній рівень молоді; інноваційні витрати; частка зайнятості у високотехнологічних галузях промисловості та послуг; кількість дослідницьких проектів, науково-дослідних програм, що фінансуються підприємствами. Обґрунтовано, що дослідження питання конкурентоспроможності повинно відбуватися не суто в науковому полі, а носити прикладний характер, тобто мати практичне застосування. Проаналізовано зміст Програми «Інновації та конкурентоспроможність» на період 2014-2020 рр. прийнятої рішення Європейської комісії у березні 2015 р. Програма спрямована на стимулювання економічного зростання і підвищення продуктивності праці, особливо малих і середніх підприємств. Особлива увага приділяється співробітництву між бізнесом і науково-дослідними інститутами, а також пошуку шляхів підвищення підприємницької активності в Болгарії. Крім того, програма буде підтримувати заходи для більш ефективного використання ресурсів на підприємствах і підвищення їх енергоефективності. Цей інвестиційний пакет заходів допоможе болгарським підприємствам підвищити рівень конкурентоспроможності, більше орієнтуватися на інновації і, таким чином, досягти європейських цілей для забезпечення стійкого зростання.

Ключові слова: конкурентоспроможність, бізнес, інновації, управління, освіта, промисловість.

Десислава Петрова, Панько Марина Васильевна

ЕВРОПЕЙСКАЯ ПОЛИТИКА И СТРАТЕГИЯ 2020 – УПРАВЛЕНИЕ, ПРОМЫШЛЕННОСТЬ, ОБРАЗОВАНИЕ В БОЛГАРИИ

Экспортная ориентированность европейской промышленности в значительной степени обусловлена её конкурентоспособностью, которая сложилась под влиянием созданной нормативной базы на национальном и общеевропейском уровнях. Целью статьи является исследование проблемы повышения конкурентоспособности болгарских предприятий с точки зрения полноправного членства в ЕС. Используются общенаучные методы индукции и дедукции, методы статистического анализа и сравнения. В статье определено, что формирование соответствующих стратегий развития, ориентированных на расширение инновационной деятельности, имеет для болгарских предприятий решающее значение для борьбы с давлением рыночных сил в ЕС. Основными направлениями повышения конкурентных позиций предприятий Болгарии является ориентированность на инновационное развитие, кластеры, внедрение европейских стандартов в области охраны окружающей среды и энергоэффективности, совершенствование стратегий управления и маркетинга, улучшение качество человеческих ресурсов, внедрения инновации. Проведен анализ показателей, формирующих инновационный индекс страны: доля выпускников; образовательный уровень молодежи; инновационные расходы; доля занятости в высокотехнологичных отраслях промышленности и услуг; количество исследовательских проектов, научно-исследовательских программ, финансируемых предприятиями. Обосновано, что исследование вопроса конкурентоспособности должно происходить не сузубо в научном поле, а носить прикладной характер, то есть иметь практическое применение. Проанализировано содержание программы «Инновации и конкурентоспособность» на период 2014-2020 гг. принятой решение Европейской комиссии в марте 2015 года. Программа направлена на стимулирование экономического роста и повышения производительности труда, особенно малых и средних предприятий. Особое внимание уделяется сотрудничеству между бизнесом и научно-исследовательскими институтами, а также поиска путей повышения предпринимательской активности в Болгарии. Кроме того, программа будет поддерживать меры для более эффективного использования ресурсов на предприятиях и повышения их энергоэффективности. Этот инвестиционный пакет мер поможет болгарским предприятиям повысить уровень конкурентоспособности, больше ориентироваться на инновации и, таким образом, достичь европейских целей для обеспечения устойчивого роста.

Ключевые слова: конкурентоспособность, бизнес, инновации, управление, образование, промышленность.

Одержано 05.04.2015 р.

ВЛИЯНИЕ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ ЕС НА СТРАТЕГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В данной статье рассматриваются особенности современного этапа развития стран ЕС и Украины, а именно проведен детальный анализ современных стратегических программ ЕС и Украиной в контексте их стратегического развития. Целью статьи является исследование влияния интеграционных процессов ЕС, его стратегического развития на экономическое развитие Украины. Учитывая внешнеполитический приоритет Украины - евроинтеграцию, отметим, что интеграционные процессы ЕС неизбежно влияют на стратегическое развитие Украины. В статье раскрываются глобализационные, регионализационные и интеграционные процессы на современном этапе развития мировой экономики. Доказывается, что европейский интеграционный вектор для Украины является не только приоритетным, но и перспективным, и указываются первоочередные шаги для улучшения сотрудничества между Украиной и ЕС. Методическую основу статьи составляют методы анализа и синтеза, сравнительный и системный подход при исследовании сегодняшних реалий. Так в данной статье проведено сравнение и анализ стратегических программ «Европа-2020», Национальная стратегия развития Украины 2015, Стратегия экономического и социального развития Украины 2004-2015 годы «Путем европейской интеграции», проект «Украина 2020: Стратегия национальной модернизации», Проект «Стратегия инновационного развития Украины на 2010-2020 годы в условиях глобализационных вызовов» и Стратегия устойчивого развития «Украина-2020», которая была принята в 2015 году. На основе проведенного детального сравнения и анализа стратегических программ ЕС и Украины в статье показано, что не хватает отечественным стратегическим программам – не хватает четкости; непонятными являются пути достижения поставленных целей; не хватает соответствующего инструментария и рекомендаций по их внедрению для достижения целей стратегии; не определены четко механизмы реализации стратегий; не проводится или недостаточно проводится мониторинг по реализации и выполнения задач стратегий. Это означает, что по сравнению со стратегией Европейского Союза «Европа-2020» Стратегия устойчивого развития «Украина-2020» скорее всего является ориентиром стратегического развития Украины, и результаты которой вряд ли будут достигнуты к 2020 году, учитывая тяжелый политическое и экономическое состояние нашей страны. Практическое значение статьи состоит в возможности использования авторских предложений при формировании основ стратегий социального и экономического развития Украины.

Ключевые слова: глобализация, регионализация, интеграция, модернизация, стратегическое развитие.

ВСТУПЛЕНИЕ

Постановка проблемы. Адаптация мирового хозяйства к современным геополитическим реалиям приводит к новым глобальным угрозам и вызовам. В этой связи сфера международных отношений претерпевает кардинальные изменения через трансформационные процессы, которые осуществляют непосредственное влияние на развитие стран. Таким образом, сегодняшние реалии, это, прежде всего, возрастающая роль глобализации. Глобализация представляет собой объективный процесс, отрицательной или положительной ее в «новой экономике» делают механизмы внедрения в жизнь.

Еще одним главным процессом в развитии современного мира, кроме глобализации, выступает регионализация, которая существенно влияет на экономическую жизнь, и также оказывает влияние на политические, социальные, культурно-цивилизационные последствия в странах, особенно тех, которые являются членами определенных интеграционных объединений. Эти последствия все больше ощущают на себе практически все страны мира. Среди них, в частности, и Украина, которая вполне осознанно, активно и целеустремленно продвигается на пути интеграции в мировое

сообщество и в европейское пространство.

Таким образом, на стратегическое развитие стран мира, стратегическое развитие Украины, развитие международных отношений между странами влияют глобализационные и регионализационные процессы, которые непосредственно выступают главными процессами в определении векторов стратегий государств.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованиями проблем сотрудничества Украины и ЕС занимаются отделы государственных исследовательских институтов, а также огромное количество специалистов и ученых, среди которых отметим работы, научные статьи Андрощука Г., Гальчинского А., Гейца В., Ермолаева А., Парахонского Б., Шергина С и других.

Цель статьи (постановка задачи). Целью статьи является исследование влияния интеграционных процессов ЕС на развитие Украины в контексте сравнительного анализа стратегических программ в условиях глобализации.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Сегодня глобализация формирует единое пространство и изменяет социально-экономическую

жизнь, а регионализация проявляется через внутреннюю интеграцию для сохранения культурного своеобразия и самостоятельности национальных рынков, а также стимулирует возникновение специфических экономических и политических образований, которые будут решать проблемы именно этого конкретного территориального пространства.

Регионализация является методом защиты стран от влияния ускоренных глобализационных процессов. Ведь эти процессы предусматривают усиление международного взаимодействия и роста открытости экономики, что приносит не только положительный эффект. Регионализация является «...способом защиты от неупорядоченных воздействий на локальные социальные структуры со стороны глобальной среды» [7, с. 18].

Какой бы путь стратегического развития не выбрало государство – в рамках регионализации, глобализации – основополагающим аспектом разработки стратегии должен быть механизм обеспечения и реализации национального суверенитета. Конечно, развитие путем интеграции в определенном регионе может быть вариативным противостоянием глобализации. Однако, и в таком случае, необходимо учитывать национальные интересы при вхождении в мировое пространство.

Глобализация и регионализация предусматривают усиление международного взаимодействия и способствуют росту открытости экономики, и приносят как положительный, так и отрицательный эффект.

Ярким примером регионализации в условиях глобализации является Европейский Союз, который представляет собой объединение государств с похожими культурными типами, религией, мировоззрением, и которые в результате длительного международного сотрудничества почувствовали необходимость в объединении усилий для защиты своих интересов в условиях возрастающей конкуренции.

Следует отметить, что на сегодняшний день страны ЕС в условиях кризиса имеют определенные трудности, и это касается, прежде всего, таких стран, как Греция, Португалия, Испания, Италия. Но стратегия «Европа – 2020» – это стратегия, прежде всего, для развития всего Союза, которая предусматривает то, что Европа должна успешно преодолеть кризис и обеспечить рост. Эта стратегия, которая пришла на смену Лиссабонской стратегии, называется «Европа 2020» и раскрывает европейскую социально-экономическую концепцию XXI века.

Как отмечал Жозе М. Д. Баррозу, португальский политический деятель, президент Европейской комиссии (с 1 ноября 2004 года, а также был избран повторно в 2009 году и по 2014 год), экономические реалии развиваются быстрее политических, о чем свидетельствует последний мировой экономический кризис [11]. Следует признать, что растущая независимость экономики требует решительных и согласованных действий на политическом уровне. А за 2008-2010 гг. очень вырос уровень безработицы в странах Евросоюза. Это привело к увеличению долговых обязательств государств-членов ЕС на

многие годы, а также к росту социальной напряженности. Проблемы европейской экономики вышли на поверхность, и будущее ЕС зависит от того, с какими результатами Европа выйдет из кризиса. Лидеры ЕС хотят видеть экономику стран-членов как «умную, устойчивую и инклюзивную (всеобъемлющую)».

Высокий уровень безработицы, медленный экономический рост, растущий уровень внешнего долга – такие проблемы выделял ЕС на этапе внедрения стратегии «Европа 2020».

На сегодняшний день президентом Европейской комиссии является люксембургский и общеевропейский государственный и политический деятель Жан-Клод Юнкер (с 1 ноября 2014 года), который ставит перед собой сложную задачу – дать «...импульс стагнирующей экономике Европы, не потратив при этом лишних денег из карманов налогоплательщиков»[9].

За четыре года реализации стратегии «Европа 2020» проблемы стран ЕС остались те же: рост экономики замедляется, а безработица увеличивается. По прогнозам Еврокомиссии в 2015 году в странах еврозоны планируется рост ВВП на уровне 1,1%, и в 28 странах ЕС – 1,5%. На конец 2014 года средний уровень безработицы в странах Еврозоны составил 11,5%, а в целом в Европейском Союзе – 10,0%, огромный уровень безработицы и среди молодежи; самые высокие показатели по безработице были в Греции – 25,0% и Испании – 24,0%, самые низкие в ФРГ – 4,9% и Австрии – 5,1%[10].

Все эти проблемы происходят на фоне участия Европы в решении долгосрочных общемировых задач таких, как глобализация, нехватка природных ресурсов, изменение климата, старение нации. Современная стратегия ЕС дает понять, как Европа собирается выходить из кризиса и как вернуть сегодняшнюю нестабильность в сторону разумного, устойчивого и всеобъемлющего роста и развития. Для достижения необходимых результатов Европе понадобится усиленное управление экономикой.

В контексте решения и преодоления основных проблем в странах-членах ЕС, и с учетом внешнеполитического приоритета Украины – евроинтеграции – следует отметить, что интеграционные процессы ЕС неизбежно влияют на стратегическое развитие Украины.

Евроинтеграцию, по сути, можно рассматривать как процесс реализации уникальных возможностей украинского государства и его граждан, открывающиеся благодаря утверждению нашей европеизации. Интеграция в европейское политическое, экономическое и социальное пространство создаст дополнительные возможности для модернизационного и инновационного развития государства и общества.

Успешный пример Европейского Союза, даже при существующих проблемах современности, демонстрирует возможность существования интеграционной модели. В этой модели утверждаются новые принципы межгосударственных отношений, которые лишены недоверия и непрозрачности, где национальный суверенитет каждого государства

органически связан с коллективными обязательствами и общими действиями [1, с. 76].

В рамках интеграционных объединений и при условии достижения национальных и использования конкурентных преимуществ Украины можно ускорить экономический рост государства, повысить социально-экономическое положение населения и осуществить реальную интеграцию в глобальную экономическую систему.

Европейский интеграционный вектор для Украины является не только приоритетным, но и перспективным. Но для улучшения сотрудничества и отношений между Украиной и ЕС основными первоочередными шагами должны стать:

- поддержка средствами экономической дипломатии создания консорциумов и альянсов украинских предприятий с мощными компаниями стран ЕС;

- внедрение современных форм международного совместного финансирования стратегических инвестиционных проектов;

- распространение информации об инвестиционных потребностях и возможностях в украинском производстве, в том числе в сельском хозяйстве;

- налаживание практического сотрудничества в контексте Стратегии ЕС-2020;

- внедрение мониторинга ценообразования в рамках ТНК, с целью предотвращения уклонения от уплаты налогов на территории Украины;

- формирование системы взаимной защиты инвестиций и противодействия проявлениям недобросовестной конкуренции со стороны предпринимателей, как стран-партнеров, так и третьих стран и т.д.

Разработка и внедрение действенной стратегии экономического развития государства имеет чрезвычайно важное значение для каждой страны, и прежде всего для Украины. Это главный документ, который определяет долгосрочные цели и направления социально-экономического развития страны, пути и средства их достижения. Национальные стратегии экономического развития лучше были разработаны в европейских странах, например стратегия «Европа 2020».

Что касается Украины и разработки стратегии ее экономического развития, отметим, что мы значительно отстаем от ведущих западных государств в процессах стратегического планирования экономики и внедрению стратегий в жизнь. Исследователи, специалисты почти едины в том, что в Украине нет адекватной и четко сформулированной экономической стратегии. Наиболее известными стратегиями на сегодня, которые представляют интерес, с точки зрения экономического планирования развития нашей страны на будущее являются [2-6]:

(1) Национальная стратегия развития Украины 2015;

(2) Стратегия экономического и социального развития Украины (2004-2015 годы) «Путем европейской интеграции»;

(3) Проект «Украина 2020 Стратегия национальной модернизации»;

(4) Проект «Стратегии инновационного развития Украины на 2010-2020 годы в условиях глобализационных вызовов»;

(5) Стратегия устойчивого развития «Украина-2020».

Следует отметить, что первая и вторая стратегии национального развития, скорее всего, выступали ориентиром для Украины, нежели той стратегией, результаты которой достижимы.

Стратегия устойчивого развития «Украина-2020» была принята в начале 2015 года; целью реформ определено достижение европейских стандартов жизни и достойного места Украины в мире. «Стратегия-2020» включает в себя 62 реформы, из них приоритетными определены 8 реформ и 2 программы, определены 25 ключевых показателей успешного развития страны. Данная стратегия предвидит повышение места Украины в рейтинге Мирового Банка «DoingBusiness», в кредитном рейтинге «Standard and poors» и в рейтинге конкурентоспособности Мирового экономического форума (WEF), а также достижения ряда других индикаторов, которые оценивают ход реализации реформ и программ.

Данная стратегия заслуживает на внимание, но она охватывает огромное количество реализации реформ и программ развития страны (62), что трудно достижимо для страны, которая на сегодняшний день находится в тяжелом экономическом и политическом положении. Также многие индикаторы (п. 4. Стратегические индикаторы реализации стратегии) вызывают сомнения в контексте их достижения. Анализ национальных стратегий экономического развития развитых стран мира (например, стратегия «Европа-2020») дает нам возможность утверждать про нереальность реализации стратегии в данном виде.

Таким образом, можно констатировать, что проблема внедрения и реализации стратегии экономического развития Украины является очень актуальной и достаточно сложной с точки зрения ее разработки. В этом направлении осуществляются различные мероприятия, однако они часто не эффективны, так как не имеют конкретных целей, подтвержденных научно обоснованными показателями развития экономики, также не всегда оказываются потенциальные возможности хозяйственной деятельности, не происходит мониторинг и контроль над реализацией мероприятий, определенных в стратегии. Информативный характер стратегий экономического и социального развития не обязывает к строгому их выполнению. Кроме этого существует ряд отраслевых, межотраслевых, территориальных и других программных документов долгосрочного характера, разработанных в разные времена, несогласованных между собой по предлагаемым мерам. Указанные недостатки внедрения стратегий развития в Украине требуют переосмысления и изменения.

Соответственно, активность отечественной экономики, прежде всего, инвестиционная и инновационная, остается низкой, отраслевая структура – несбалансированной, выход из кризисного состояния задерживается. Большинство ученых-экономистов и практиков признает отсутствие последовательной

стратегии перехода от индустриальной к постиндустриальной модели развития, действенной политики усиления конкурентоспособности отечественных товаропроизводителей. В украинской практике уже имела место разработка стратегических программ экономического и социального развития, ни одна из которых не была реализована.

На основе проведенного нами детального

анализа современного развития Украины и ЕС сформируем сравнительную таблицу «Европа 2020» и стратегического развития Украины (табл. 1).

Из данной таблицы можно сделать вывод, что Стратегическим программам Украины и Стратегии устойчивого развития «Украина-2020» не хватает той четкости, которая присутствует в стратегии «Европа 2020».

Таблица 1

Сравнительна характеристика стратегического развития стран ЕС и Украины

	«Европа 2020»	Стратегические программы Украины	Стратегия устойчивого развития «Украина-2020»
Проблемы	- высокий уровень безработицы - медленный экономический рост - растущий уровень внешнего долга	- непоследовательность и хаотичность политических изменений; непреодолимость раскола в обществе; государственная и профессиональная незрелость управленческих элит; копирование рецептов развития [2, с. 4-5] - неготовность экономики Украины к адекватному ответу, как на внешние, так и на внутренние вызовы и угрозы [3, с. 3] - вызовы: глобализация и неолиберализация, устойчивое экономическое развитие, технологический прогресс, демографические изменения, снижение качества трудовых ресурсов, усиление миграции населения [6, с. 171-174]	- стагнация экономики - возрастающий уровень безработицы - инфляция - низкий уровень валютных резервов - растущий уровень внешнего и внутреннего долга
Цели	- 75% населения должны быть трудоустроены - 3% ВВП инвестируется в R&D - достижение целей энергетической политики и политики - конкретные цели в образовании - уменьшение бедности на 20 млн. людей	- снижение уровня энергоёмкости ВВП как минимум на 30% всестороннее развитие энергетического потенциала Украины (до 2015 года) – это одна из конкретных целей в этой стратегии [2, с. 8] - формирование сильного государства, внедрение инновационной модели структурной перестройки и роста экономики, Утверждение Украины как высокотехнологического государства. Приведены фактические и прогнозные показатели [5, с. 12-14; 47] - выход страны на траекторию устойчивого развития с ростом благосостояния и качества жизни для всех слоев населения [3, с. 4] - схожие конкретные индикаторы со стратегией «Европа 2020» - Сценарии и прогнозные оценки инновационного развития Украины на период до 2020 года по индикаторам европейского инновационного табло [6, с. 181-187]	- внедрение европейских стандартов жизни и выход Украины на ведущие позиции стран мира - схожие «Стратегические индикаторы реализации Стратегии» (25 индикаторов) [6, с. 181-187]
Факторы	- разумный рост - стабильный рост - всеобъемлющий рост	- основные задания: формулировка альтернативных программных позиций по актуальным вопросам социального развития и государственного строительства; содействие выработке современной кадровой политики; восстановления общественного доверия к власти; расширение участия общественности в выработке и осуществлении государственной политики; мобилизация производительных ресурсов гражданского общества [2, с. 100] - достижение макроэкономической стабильности; снятие инфраструктурных ограничений; кардинальная модернизация экономики; повышение качества трудового потенциала; создание эффективно действующей инновационной [6, с. 4]	- ведущие позиции среди стран мира; - повышение кредитного рейтинга; - повышение конкурентоспособности Украины

Приоритетные направления	- «Инновационный союз» - «Молодежное движение» - «Развитие цифровых технологий в Европе» - «Целесообразно использование ресурсов в Европе» - «Индустриальная политика, направленная на глобализацию» - План по развитию новых возможностей и увеличению количества рабочих мест - «Европейская политика против бедности»	- социальные стимулы и социальные гарантии; доступность и непрерывность образования для всех слоев населения; политика сохранения здоровья нации; гражданская активность и институты развития; общественная мотивация реформ; стратегия интеграции украинского общества [2, с. 3] - обеспечение стабильного экономического роста; утверждение инновационной модели развития; социальная переориентация [5, с. 43-45] - убрать олигархию из власти; войти в 30-ку стран в мире по развитию человеческого капитала; обеспечить полную энергетическую независимость страны; создать самую современную в Восточной Европе систему медицины, науки и образования; Украина - член ЕС [3, с. 3] - адаптация национальной инновационной системы в условиях глобализации и повышения ее конкурентоспособности; переориентация системы продуцирования инноваций на рыночный спрос потребителя; совершенствование кадрового обеспечения; образование и подготовка кадров, развитие кадрового потенциала науки; инфраструктура инновационного развития; системный подход в управлении инновационным развитием, информатизация общества [6, с. 187-199]	- обеспечение устойчивого развития государства, проведение структурных реформ и, как следствие, повышение стандартов жизни; - обеспечение гарантий безопасности государства, бизнеса и граждан, защищенности инвестиций и частной собственности; - обеспечение гарантий, что каждый гражданин будет иметь доступ к высококачественному образованию, здравоохранению и другим услуг в государственном и частном секторах; - обеспечение взаимного уважения и толерантности в обществе, гордости за свое государство, его историю, культуру, науку, спорт
---------------------------------	--	---	--

Стратегия «Европа 2020», которая сегодня реализуется в ЕС, является достаточно четкой: она указывает на пути достижения поставленных целей, имеет отдельно разработанный набор рекомендаций для каждой страны-члена ЕС и инструменты их внедрения. Ежегодно проводится мониторинг ее реализации в каждой стране, и на основании, которого ЕК разрабатывает конкретные рекомендации по улучшению экономических показателей (целей «Европа-2020»), которые были одобрены всеми государствами-членами ЕС.

С нашей точки зрения Стратегия устойчивого развития «Украина-2020» скорее является ориентиром стратегического развития Украины, нежели глубоко разработанной стратегией, результаты которой могут быть достижимы к 2020 году, поскольку не определены четко механизмы ее реализации и контроля по исполнению.

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Рассматривая интеграционные процессы в странах ЕС и анализируя особенности последних расширений в ЕС (2004 и 2007 год) естественным, нам кажется, желание Украины интегрироваться в Евросоюз, тем более, мы считаем, что на сегодняшний день европейская интеграция является одним из главных внешнеполитических приоритетов Украины.

По существу евроинтеграция является процессом реализации уникальных возможностей украинского государства и его граждан, открывающиеся благодаря раскрытию и утверждению нашей европеизации. Такая интеграция создаст все возможности для модернизационного и инновационного развития нашей страны.

Но следует учитывать особенности стратегического развития стран ЕС и его влияния на стратегическое развитие Украины. Проанализировав современное стратегическое развитие стран Европейского Союза, а также некоторые стратегические программы Украины, следует отметить, что механизм внедрения стратегии экономического развития в Украине неэффективен, он не учитывает реальный потенциал страны и не имеет, как правило, в своей основе четких мер, инструментов, механизмов, которые способствовали бы выполнению стратегии. Таким образом, следует с учетом опыта европейских стран более четко сформировать и реализовать стратегию экономического развития Украины, что позволит нам в условиях глобализации кризисных явлений обеспечить конкурентоспособность национальной экономики и высокий уровень жизни украинцев на долгие годы. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является разработка программ и механизмов в соответствии с задачами и составляющих стратегии.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Європейський проект та Україна: монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська [та

ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 192 с.

2. Національна стратегія розвитку Україна 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VDU_ekon/2010.../562.pdf.

3. Проект України 2020 Стратегія національної модернізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/144790/file/Strategy_2020.doc.

4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / Авт. кол: А. С. Гальчинський, В. М. Гесць та інші. – К.: ІВЦ Держкомстату, 2004 – 416 с.

5. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт. упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилиєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.

6. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

7. Шергін С.О. Глобалізація і регіоналізація як фактори впливу на зовнішню політику та дипломатію// Трибуна: Всеукраїнський громадсько-політичний і теоретичний журнал Товариства «Знання» України і Спілки журналістів України.- 2009 – № 3/4.– С. 17-19

8. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://ec.europa.eu/eu2020/pdfhttp://ec.europa.eu/europe2020](http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/http://ec.europa.eu/europe2020).

9. Junkers' investment strategy gets reception [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.euronews.com>

10. Евростат [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

11. Право європейського союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eulaw.ru/content/307>

Ткаленко Світлана Іванівна

ВПЛИВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС НА СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті висвітлені особливості сучасного етапу розвитку країн ЄС та України, а саме проведений детальний аналіз сучасних стратегічних програм ЄС і України в контексті їх стратегічного розвитку. Метою статті є дослідження впливу інтеграційних процесів ЄС, його стратегічного розвитку на розвиток України. Враховуючи зовнішньополітичний пріоритет України – євроінтеграцію, варто зазначити, що інтеграційні процеси ЄС неминуче впливають на стратегічний розвиток України. У статті розкриваються глобалізаційні, регіоналізаційні та інтеграційні процеси на сучасному етапі. Доводиться, що європейський інтеграційний вектор для України є не лише пріоритетним, але й перспективним, і зазначаються першочергові кроки для покращення співробітництва між Україною та ЄС. Методичну основу становлять методи аналізу і синтезу, порівняльний та системний підхід при дослідженні сьогоденних реалій. Так в даній статті проведено порівняння і аналіз стратегічних програм «Європа-2020», Національна стратегія розвитку України 2015, Стратегія економічного і соціального розвитку України 2004-2015 роки «Шляхом європейської інтеграції», проект «Україна 2020: Стратегія національної модернізації», Проект «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», та Стратегія стійкого розвитку «Україна-2020», яка була прийнята у 2015 році. На підставі детального аналізу доведено, що вітчизняним стратегічним програмам не вистачає чіткості; не зрозумілими є шляхи досягнення поставлених цілей; не вистачає відповідного інструментарію та рекомендацій щодо їх впровадження для досягнення цілей стратегій; не визначені чітко механізми реалізації стратегій; не проводиться або не достатньо проводиться моніторинг за реалізацією та виконанням завдань стратегій. Це означає, що в порівнянні зі стратегією Європейського Союзу «Європа-2020» Стратегія стійкого розвитку «Україна-2020» швидше за все є орієнтиром стратегічного розвитку України, і результати якої навряд чи будуть досягнуті до 2020 року, враховуючи важкий політичний і економічний стан нашої держави. Практична значущість статті полягає у можливості використання авторських пропозицій при формуванні засад стратегій соціального та економічного розвитку України

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, інтеграція, модернізація, стратегічний розвиток

Tkalenko S.

THE INFLUENCE OF THE EU INTEGRATION PROCESSES ON THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

The features of the modern stage development of the EU and Ukraine have been highlighted in the article, in particular, a detailed analysis of modern strategic programs of the EU and Ukraine in the context of their strategic development has been conducted. The aim of the article is to study the influence of the EU integration process, its strategic development on the economic development of Ukraine. Considering the Ukraine's foreign policy priority - European integration, it is important to underline that the EU integration process will inevitably influence the strategic development of Ukraine. The globalization, regionalization and integration processes at the modern stage have been revealed. It has been proved that the European integration vector for Ukraine is not only a priority but also a perspective; and initial steps to improve cooperation between Ukraine and the EU have been identified. The methods of analysis and synthesis, comparative and systematic approach in the study of modern realities constitute methodological basis of the article. Comparison and analysis of the strategic programs «Europe 2020», National Strategy for Development of Ukraine 2015, The Strategy for Economic and Social Development of Ukraine 2004-2015 «By European integration», Project «Ukraine

2020: The Strategy of National Modernization», Project «The Strategy of Innovative Development of Ukraine for 2010-2020 under Globalizations Challenges», and Strategy for Sustainable Development «Ukraine-2020» which was adopted in 2015 have been conducted. On the basis of a detailed analysis of strategic programs of the EU and Ukraine it has been proved that national strategic programs lack clarity; the ways to achieve these goals are incomprehensible; the appropriate tools and recommendations for their implementation to achieve the objectives of the strategy are lacking; the mechanisms for implementing strategies are not clearly defined; the implementation of strategies and objectives is not performed or sufficiently monitored. This means that, comparing with the strategy of the European Union «Europe 2020», Strategy for Sustainable Development «Ukraine-2020» is probably more a reference point for the strategic development of Ukraine, and the results are unlikely to be achieved by 2020 taking into account difficult political and economic situation of our country. The practical significance of this paper is the possibility of using author's suggestions for the formulation of strategies for social and economic development of Ukraine.

Key words: globalization, regionalization, integration, modernization, strategic development.

Одержано 20.03.2015 р.

UDC 330.322.014

Feyer Oksana Valeriyivna,
Ph.D.in Economics, Assoc.professor, Assistant professor of
economic management department,
Mukachevo State University

ANALYSIS OF INVESTMENT ACTIVITY OF TRANSCARPATHIAN ENTERPRISES

It has been stipulated in the article that the economic development of Ukrainian companies at present is highly dependent on borrowed investment resources, as they can provide acceleration of reproduction processes when used effectively, especially through modernization of material and technical base of business entities, increasing the production capacity for manufacturing of competitive products both on foreign and national markets. The aim of the article is an analysis of investment activity of enterprises of Transcarpathian region and identification of factors that affect the volume of investment. The following research methods have been used in the article: cash and analytical, the system analysis, synthesis and comparison. The works of local and foreign scientists in the field of investment and statistics constitute theoretical and methodological basis of scientific research. On the basis of statistical data, the dynamics of the main indicators of foreign direct investments (equity) in the economy of Transcarpathian region has been analyzed and their substantial reduction has been found. Special attention is paid to sectoral structure of FDI. It has been found that among all sectors of Transcarpathian region most investments are directed at the industry, processing in particular. Detailed analysis of regional foreign direct investment has been made and on this basis it has been concluded that the distribution is extremely uneven among regions and towns of Transcarpathia. It has been determined that the situation in the country directly affects the investment activity. Therefore, the state must form an effective mechanism of interaction with the business to attract and use investment to boost investment activity and thus ensure the state recovery from the recession. The objectives in attracting foreign investment must be to increase the effectiveness of the management processes of foreign investment at regional level and increase the investment attractiveness by creating a positive image that will be the subject of further research.

Key words: investments, foreign investments, investment activity, investment activity, investment allocation

INTRODUCTION

Problem. The situation that is currently prevailing in the country is characterized as complicated and unpredictable in all areas - political, economic, social etc. Enterprises are operating in rapidly changing conditions, trying to survive and continue to exist. Therefore, to ensure their sustainable development, which is possible using different kinds of investment - both national and foreign is the most important issue for all businesses. Today the situation of FDI in Ukraine can be characterized as complex and volume of invested funds is insignificant.

Attraction and effective use of own and borrowed

investments promotes and enables acceleration of reproduction processes, primarily through modernization of material and technical base of business entities, increasing production capacity for the manufacture of innovative products, competitive on the foreign and national markets.

Recently, under reduction of volume of all types of investment resources the urgency of research in this direction has increased again, as scientists-researchers and practitioners are trying to work out new solutions, processes, methods, and direction of not only attraction, but namely the effective use of investment.

2020: The Strategy of National Modernization», Project «The Strategy of Innovative Development of Ukraine for 2010-2020 under Globalizations Challenges», and Strategy for Sustainable Development «Ukraine-2020» which was adopted in 2015 have been conducted. On the basis of a detailed analysis of strategic programs of the EU and Ukraine it has been proved that national strategic programs lack clarity; the ways to achieve these goals are incomprehensible; the appropriate tools and recommendations for their implementation to achieve the objectives of the strategy are lacking; the mechanisms for implementing strategies are not clearly defined; the implementation of strategies and objectives is not performed or sufficiently monitored. This means that, comparing with the strategy of the European Union «Europe 2020», Strategy for Sustainable Development «Ukraine-2020» is probably more a reference point for the strategic development of Ukraine, and the results are unlikely to be achieved by 2020 taking into account difficult political and economic situation of our country. The practical significance of this paper is the possibility of using author's suggestions for the formulation of strategies for social and economic development of Ukraine.

Key words: globalization, regionalization, integration, modernization, strategic development.

Одержано 20.03.2015 р.

UDC 330.322.014

Feyer Oksana Valeriyivna,
Ph.D.in Economics, Assoc.professor, Assistant professor of
economic management department,
Mukachevo State University

ANALYSIS OF INVESTMENT ACTIVITY OF TRANSCARPATHIAN ENTERPRISES

It has been stipulated in the article that the economic development of Ukrainian companies at present is highly dependent on borrowed investment resources, as they can provide acceleration of reproduction processes when used effectively, especially through modernization of material and technical base of business entities, increasing the production capacity for manufacturing of competitive products both on foreign and national markets. The aim of the article is an analysis of investment activity of enterprises of Transcarpathian region and identification of factors that affect the volume of investment. The following research methods have been used in the article: cash and analytical, the system analysis, synthesis and comparison. The works of local and foreign scientists in the field of investment and statistics constitute theoretical and methodological basis of scientific research. On the basis of statistical data, the dynamics of the main indicators of foreign direct investments (equity) in the economy of Transcarpathian region has been analyzed and their substantial reduction has been found. Special attention is paid to sectoral structure of FDI. It has been found that among all sectors of Transcarpathian region most investments are directed at the industry, processing in particular. Detailed analysis of regional foreign direct investment has been made and on this basis it has been concluded that the distribution is extremely uneven among regions and towns of Transcarpathia. It has been determined that the situation in the country directly affects the investment activity. Therefore, the state must form an effective mechanism of interaction with the business to attract and use investment to boost investment activity and thus ensure the state recovery from the recession. The objectives in attracting foreign investment must be to increase the effectiveness of the management processes of foreign investment at regional level and increase the investment attractiveness by creating a positive image that will be the subject of further research.

Key words: investments, foreign investments, investment activity, investment activity, investment allocation

INTRODUCTION

Problem. The situation that is currently prevailing in the country is characterized as complicated and unpredictable in all areas - political, economic, social etc. Enterprises are operating in rapidly changing conditions, trying to survive and continue to exist. Therefore, to ensure their sustainable development, which is possible using different kinds of investment - both national and foreign is the most important issue for all businesses. Today the situation of FDI in Ukraine can be characterized as complex and volume of invested funds is insignificant.

Attraction and effective use of own and borrowed

investments promotes and enables acceleration of reproduction processes, primarily through modernization of material and technical base of business entities, increasing production capacity for the manufacture of innovative products, competitive on the foreign and national markets.

Recently, under reduction of volume of all types of investment resources the urgency of research in this direction has increased again, as scientists-researchers and practitioners are trying to work out new solutions, processes, methods, and direction of not only attraction, but namely the effective use of investment.

Analysis of recent research and publications. The issue of theoretical and applied investment has been considered by leading foreign and Ukrainian scientists: Besedin V., Borsch L., Blanc I., Heyets V., Hitman L., Hulyaeva, V., Muzychenko A. Peresada A., Petrovych Y., Chervan'ov D. and others.

Ansoff I., Aheyenko A., Gurova K., Yeleyko Ya., Gubsky B., Krasnokutskay N. Kulinich T., Nosova O., Sayfulin R., Stalins'ka E. Kharlamova G. and others studied the subject of investment evaluation of individual economic sectors and enterprises.

Synthesis and analysis of published works on the subject showed that the intensification of investment activity is not fully studied and requires new approaches to research, since investments today may be determinants of revitalization of economic activities and that dictated the choice of our research.

The aim of the article (problem). The aim of the article is an analysis of investment activity of enterprises of Transcarpathian region and identification of factors that affect the volume of investment.

RESULTS

Today the situation in the Ukraine and in certain areas is characterized by low investment activity of economic entities, due to decrease in the attractiveness of the manufacturing sector, the suspension of market reforms and outflow of financial resources in the shadow economy because of political and military crisis.

In the current economic conditions the investment should be viewed as a means of overcoming the economic

crisis, which may contribute to real structural changes in the national economy, modernization of its sectors, improving quality indicators of economic activity of enterprises, regions, sectors, country and consequently living standards.

Investment is the main instrument for forming micro- and macroeconomic proportions, material economic growth [1, p. 5]. Investing determines the overall growth of the economy and is a resource for accumulating growth of consumption in the future [2, p. 50].

According to the Central Statistical Office in the Transcarpathian region main indicators of direct foreign investment in the Transcarpathian region for the period 2010-2014 are shown in Table 1.

According to Table 1 we can state deterioration of the volumes of investment resources. If in 2010 foreign investors invested 17,4 million USD of direct investment in the economy of the region and the decline in the total volume of foreign capital, taking into account the exchange rate differences for the year amounted to 1.1 million USD, in 2014 19,7 million USD of foreign direct investment (equity) was invested in the economy of Transcarpathian region, while the decrease in capital during this period amounted to 52,8 mln USD (including due to exchange rate the difference is minus 73,5 million USD). There are significant fluctuations in the growth of foreign investments. If in 2010 it was insignificant – 0,7 mln. USD, in 2012 it was 57,9 million USD, in 2013 – 31,1 mln. USD. As for the share of foreign investments (equity) in the economy of Transcarpathian region in total in Ukraine, the figure is constant and ranges from 0,7 to 0,8%.

Table 1
Dynamics of the main indicators of foreign investments (equity) in the economy of Transcarpathian region in 2010-2014. [3-5]

Indicators	Years				
	2010	2011	2012	2013	2014
The volume of investments mln. USD	364,4	348,5	406,4	437,5	376,6
Increase (decrease) in mln. USD	0,7	-15,9	57,9	31,1	-60,9
Share in total in Ukraine, %	0,8	0,7	0,7	0,75	0,8
Foreign direct investment per capita, USD	292,1	280,2	325,8	357,1	298,9
The number of countries that have made investments	51	54	54	56	48

Source: Department of Statistics in the Transcarpathian region // <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>

There is also a substantial reduction in foreign direct investment per capita. In 2014 the figure was 298.9 dollars US per person and returned to the level of 2011-2012. This is due to the decrease of investments in general, which was caused by the withdrawal of capital due to the risk of doing business.

There is a change (reduction) in the number of countries – investors. Compared to the year 2013 in 2014 the number of countries that invested in business activities of Transcarpathian region decreased by 8 and there were 48 countries. This figure is the lowest over the period 2010-2014.

The largest investors are the entities from the United States, Germany, Austria, Poland, Hungary, the

Netherlands, Italy, Cyprus and Slovakia. These countries account for a larger proportion of foreign direct investment (equity) in Transcarpathian region. Foreign direct investment (equity) in Transcarpathian region for the biggest countries – investors for the period 2010-2014 is shown in Table 2.

Analysis of the data in table 2 makes it possible to state that the majority of investors in 2014 reduced the volume of investments. In 2014 compared to 2013 shortening of investment flows from the United States was by 17.3%, Austria – 19,3%, Poland – 9,3%, Hungary – 31,7%, Italy – 14,2%, Cyprus – 41,8%. At the same time, only three countries increased their investment - Germany, the Netherlands and Slovakia.

Table 2

**Foreign direct investment (equity) in Transcarpathian region for the biggest countries – investors
for 2010-2014 (mln USD)* [3]**

Country	Years				
	2010	2011	2012	2013	2014
United States	46,9	44,8	45,1	35,8	29,6
Germany	40,1	38,2	43,1	36,9	44,6
Austria	32,7	31,0	42,5	44,5	35,9
Poland	32,7	32,5	39,3	39,2	36,4
Hungary	33,2	31,0	30,3	29,3	20,0
Netherlands	25,3	5,6	5,7	25,6	33,5
Italy	17,7	16,9	17,4	18,9	16,2
Cyprus	15,3	15,7	48,5	48,8	28,4
Slovakia	10,2	10,0	8,8	9,9	11,9

Source: Department of Statistics in the Transcarpathian region // <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>

It is important to analyze the distribution of foreign investments in regions and towns of Transcarpathia (Table 3). According to the data presented in Table 3 out of the total volume of foreign direct investment (equity) directed to the economy of Transcarpathia the largest proportion accounts for the enterprises of Uzhgorod (13,8% of the

total), Mukachevo (14,8%), Beregovo (14,8%), Uzhgorod region (33,2%), Mukachevo region (5,4%) and Vynohradiv region (6,5%). During the period 2010-2013 share of FDI in these towns and regions does not change, and remains at 70% of the total investment.

Table 3

Foreign direct investment in Transcarpathia in towns and regions for the 2010-2013 (Thou. USD)* [3,7]

Regions and towns of Transcarpathia	Years			
	2010	2011	2012	2013
Uzhgorod	52123,8	49515,2	53766,3	61773,6
Beregovo	30129,6	29875,2	28801,7	20550,7
Mukachevo	49490,1	57291,5	64570,6	66419,1
Khust	7847,2	7765,6	7781,3	7931,5
Chop	14844,3	14474,6	17061,0	16692,5
Beregovo region	4666,4	3836,9	2688,3	2878,4
Velyky Berezny region	18430,1	21723,8	22076,2	22210,9
Vynohradiv region	22559,1	20344,8	27256,1	29357,1
Volovets region	1742,9	1808,3	1823,1	1854,5
Irshava region	6664,8	6423,8	3565,1	3801,4
Mizhgyrya region	5158,4	5027,0	5138,6	225,1
Mukachevo region	16832,1	23124,9	23658,9	24332,6
Perechyn region	5493,5	5265,8	5312,3	4880,8
Rakhiv region	30508,6	4107,6	4222,9	4181,7
Svalyava region	19262,6	18970,5	21874,7	23267,3
Tyachiv region	6349,5	5280,1	5327,7	4937,2
Uzhgorod region	69870,8	71405,3	108659,9	148948
Khust region	2379,7	2226,1	2777,1	3146,0
Total	364353,5	348467,0	406361,8	447388,8

Source: Department of Statistics in the Transcarpathian region // <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>

The distribution of investments by economic activity is presented in Table 4.

Considering the period under review it has been revealed that most investments among all industries of Transcarpathian region are aimed at industrial enterprises (74,6% of the total). 334,0 mln USD are concentrated on industrial enterprises, including processing – 330,0 mln USD, mining industry and development of quarries – 1,6 mln USD.

Number of companies that operate with foreign investments, according to the Central Statistical Office in the Transcarpathian region decreased in 2014 to 133 units (755 companies). Of the total number of enterprises,

almost half are concentrated in the industrial sector. Companies that attracted the most foreign investment in 2014: LLC "Yazaki Ukraine" (the production of electrical equipment for engines); LLC "Hroklin Karpaty" (sewing of the top for car seats); LLC "Jabil Circuit Ukraine-Limited" (the production of electrical equipment for engines); LLC "Golden Foods" (food industry); LLC "WET Automotive" (production of electrical equipment for engines); LLC "FTSA" - (real estate); JSC "Mukachevo plant "Tochprylad" (production of electrical equipment for engines, production of speakers); LLC "Petro Carbo Chem Mukachevo" (freight transport); LLC "Blitsart produktion" (production of skis).

Table 4

The distribution of foreign direct investment (equity) by economic activity for 2010-2013 (Thou. USD/%)* [7, 8]

Economic activity	2010	Share in %	2013	Share in %
Total	364353,5	100	447388,8	100
agriculture, forestry and fisheries	1946,4	0,54	5144,9	1,2
industry	273165	74,9	333955,8	74,6
construction	8359,1	2,29	4159,2	0,9
wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycle	9071,8	2,4	27102,4	6,1
transportation, storage, postal and courier activities	24203,8	6,6	29520,5	6,6
temporary accommodation and catering	8925,4	2,4	19267,3	4,3
information and telecommunications	2424,6	0,67	260,2	0,1
financial and insurance activities	183,1	0,05	240,9	0,1
real estate operations	28839,8	7,9	15771,9	3,5
professional, scientific and technical activities	270	0,07	1431,7	0,3
activities in the field of administrative and auxiliary services	6333	1,73	10234,3	2,3
health care and social assistance	240,6	1,7	206,2	0,04
art, sport, entertainment and recreation	378,1	0,1	92,1	0,02
providing of other services	-	-	1,4	0,0003

Source: Department of Statistics in the Transcarpathian region // <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

The situation in the country directly affects the investment activity. Political and economic instability leads to a decrease in investments and capital outflows from the country. It is necessary for the state to form an effective mechanism of interaction with the business to

attract and use investment to boost investment activity and thus ensure the state recovery from the recession. The objectives in the area of attracting foreign investment should be to improve the effectiveness of the management processes of foreign investment at the regional level and to increase the investment attractiveness through the creation of a positive image, and that will be the subject of further research.

REFERENCES

1. Borsch L. M. Investments in Ukraine: state, problems and prospects / L. M. Borsch. – K.: Tov. Knowledge, KOO, 2002. – P. 5-6.
2. Mukhetydynova N. Investments and State Investment policy / N. Mukhetydynova // Russian Economic Journal. – 2002. – №8. – P.50.
3. Statistical Yearbook of Transcarpathia for 2013 / State Statistics Service of Ukraine Department of Statistics in the Transcarpathian region [responsible for issue T. V. Cheryanyk]. – Uzhgorod, 2014. – P. 219-224.
4. Investments of foreign economic activity of Ukraine: Statistical Yearbook / State Statistics Service of Ukraine [responsible for issue M. M. Sobko]. – Kyiv, 2014. – 46 p.
5. Direct investment of Transcarpathian region in 2014 / Department of Statistics in the Transcarpathian region [Electronic source]. – Access to the source: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/press/2015/expr_v038.pdf.
6. Foreign direct investment (equity) of the world in the economy of Transcarpathian Region / Department of Statistics in the Transcarpathian region [Electronic source]. – Access to the source: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/2014/inozem_invest_3112_2014.pdf.
7. Activities of enterprises with foreign investments as of December 31, 2013: Statistical Bulletin / State Statistics Service of Ukraine Department of Statistics in the Transcarpathian region [responsible for issue O.R. Kardash]. – Uzhgorod, 2014. – 66 p.
8. Investments of foreign economic activity of Ukraine: statistical bulletin / State Statistics Service of Ukraine [responsible for issue M. M. Sobko]. – Kyiv, 2014. – 155 p.

Феєр Оксана Валеріївна

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті визначено, що економічний розвиток українських підприємств на сучасному етапі великою мірою залежить від залучених інвестиційних ресурсів, оскільки вони, при ефективному використанні, здатні забезпечити прискорення відтворювальних процесів, насамперед шляхом модернізації матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання, нарощування виробничих потужностей для виготовлення конкурентоспроможної продукції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Метою статті є аналіз інвестиційної активності підприємств Закарпатської області та виявлення чинників, які впливають на обсяги інвестування. У статті використовувались наступні методи наукового дослідження: розрахунково-аналітичний, системного аналізу, синтезу та порівняння. Теоретичну і методологічну основу наукового пошуку складають праці вітчизняних та

закордонних вчених у сфері інвестування, а також статистичні дані. На основі статистичних даних, проаналізовано динаміку основних показників прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку Закарпатської області і встановлено істотне їх зменшення. Особливу увагу автор приділяє галузевій структурі прямих іноземних інвестицій. Виявлено, що з поміж всіх галузей економіки Закарпатської області найбільше інвестицій спрямовано у промислові підприємства, зокрема переробні. Детально аналізується регіональне спрямування прямих іноземних інвестицій, на цій основі зроблено висновки щодо їх вкрай нерівномірного розподілу за районами і містами Закарпатської області. Визначено, що ситуація в країні прямо відбивається на інвестиційній активності. Тому з боку держави необхідним є формування ефективного механізму взаємодії з бізнесом щодо залучення та використання інвестицій з метою активізації інвестиційної діяльності і як наслідок забезпечення виходу держави з економічної кризи. Завданнями у сфері залучення іноземних інвестицій має стати підвищення ефективності системи управління процесами іноземного інвестування на регіональному рівні та підвищення інвестиційної привабливості за рахунок створення позитивного іміджу, що і стане предметом подальших досліджень.

Ключові слова: інвестиції, іноземні інвестиції, інвестиційна активність, інвестиційна діяльність, розподіл інвестицій.

Фєер Оксана Валерьевна

АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье определено, что экономическое развитие украинских предприятий на современном этапе во многом зависит от привлеченных инвестиционных ресурсов, поскольку они, при эффективном использовании, способны обеспечить ускорение воспроизводственных процессов, прежде всего путем модернизации материально-технической базы субъектов хозяйствования, наращивание производственных мощностей для изготовления конкурентоспособной продукции как на внешнем, так и на внутреннем рынках. Целью статьи является анализ инвестиционной активности предприятий Закарпатской области и выявление факторов, влияющих на объемы инвестирования. В статье использовались следующие методы научного исследования: расчетно-аналитический, системного анализа, синтеза и сравнения. Теоретическую и методологическую основу научного поиска составляют труды отечественных и зарубежных ученых в области инвестирования, а также статистические данные. На основе статистических данных проанализирована динамика основных показателей прямих иностранных инвестиций (акционерного капитала) в экономику Закарпатской области и установлено существенное их уменьшение. Особое внимание автор уделяет отраслевой структуре прямих иностранных инвестиций. Выведено, что из числа всех отраслей экономики Закарпатской области больше всего инвестиций направлено в промышленные предприятия, в частности перерабатывающие. Подробно анализируется региональное направление прямих иностранных инвестиций, на этой основе сделаны выводы относительно их крайне неравномерного распределения по районам и городами Закарпатской области. Определено, что ситуация в стране напрямую отражается на инвестиционной активности. Поэтому со стороны государства необходимо формирование эффективного механизма взаимодействия с бизнесом по привлечению и использованию инвестиций с целью активизации инвестиционной деятельности и, как следствие, обеспечение выхода государства из экономического кризиса. Задачами в области привлечения иностранных инвестиций должно стать повышение эффективности системы управления процессами иностранного инвестирования на региональном уровне и повышение инвестиционной привлекательности за счет создания положительного имиджа, и станет предметом дальнейших исследований.

Ключевые слова: инвестиции, иностранные инвестиции, инвестиционная активность, инвестиционная деятельность, распределение инвестиций.

Одержано 08.04.2015 р.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розробка регіональної еколого-економічної політики як інституційна передумова сталого розвитку світової цивілізації загалом та окремих країн є одним з найбільш резонансних питань програм міжнародних екологічних форумів, складовою економічної політики регіональних утворень та окремих держав. У зв'язку зі збільшенням населення планети, загостренням продовольчої кризи досягнення цілей сталого розвитку є необхідною передумовою збереження стабільності у глобальному просторі. Наростання тенденцій регіоналізації економічних відносин потребує розширення спектра інструментів регіональної еколого-економічної політики, яка б заклала інституціональні передумови трансформації регіональних господарств у напрямі досягнення визначених індикаторів сталого розвитку. Екологічна ситуація в Україні має свої територіальні відмінності як за характером і гостротою проблем, так і можливостями їх практичного вирішення. Звідси випливає об'єктивна необхідність регіональної диференціації управлінських рішень та практичних дій, спрямованих на стабілізацію і поліпшення екологічної ситуації. Значні труднощі пов'язані із забезпеченням сталого розвитку транскордонних регіонів, які в умовах посилення інтеграційних процесів найбільш уразливі до надмірної експансії суб'єктів транснаціонального бізнесу і необігрунтованого імпорту інститутів ринкової економіки. Саме необхідність вирішення означених проблем розробки і впровадження еколого-економічних механізмів забезпечення сталого розвитку регіонів України зумовила вибір мети дослідження. Методологічну основу даної роботи становлять фундаментальні положення економіки природокористування та екологічного менеджменту, теорії сталого розвитку і розширеного відтворення. Наукова новизна полягає в поглибленні теоретичних та методологічних підходів до сталого розвитку регіонів в умовах посилення процесів інтеграції та регіоналізації. Основні положення, висновки і пропозиції, викладені в роботі мають характер науково-методичних розробок та прикладних рекомендацій, що можуть бути використані у процесі управління природоохоронною діяльністю, прийнятті рішень управлінськими органами різного рівня підпорядкування та самоврядування з урахуванням особливостей сталого розвитку та євроінтеграційної політики України.

Ключові слова: регіональна еколого-економічна політика, сталий розвиток, екологічна культура, економіка природокористування.

ВСТУП

Постановка проблеми. Незважаючи на безперервну трансформацію виробничих галузей, Україна має найвищий серед європейських держав інтегральний показник антропогенних навантажень на навколишнє природне середовище. Доводиться констатувати, що багато проблем соціально-економічної та екологічної незбалансованості починали формуватися на рівні регіону і лише пізніше набували національних масштабів. Наразі вони характеризуються значними регіональними відмінностями. Це стосується як стану соціальних процесів, особливо рівня якості життя населення, так і рівня економічного розвитку й раціонального використання природно-ресурсного потенціалу в регіонах. Вирішення зазначених проблем необхідно розпочинати з розроблення єдиної методології формування концептуальних підходів до розвитку і територіальної організації країни.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних основ формування сталого розвитку окремих регіонів зробили провідні вітчизняні вчені Алімов О., Бистряков І., Голян В., Герасимчук З., Данилишин Б., Долішній М., Кравців В., Лендел М., Мікловда В., Хвесик М. та інші. Але поза їхньою увагою залишаються питання формування регіональної

еколого-економічної політики як інституціональної передумови забезпечення сталого розвитку.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних підходів, практичних рекомендацій до запровадження регіональної еколого-економічної політики як інституційної передумови забезпечення сталого розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Екологічна система регіону є базовою для забезпечення сталого розвитку інших систем – економічної та соціальної [1, с. 86-88]. Тому саме регіональний рівень потребує створення принципово нової природоохоронної системи територіального управління й відповідного мотиваційного механізму в її функціонуванні. Однією з головних причин погіршення екологічного стану довкілля в Україні є неефективне управління природокористуванням та природоохоронною діяльністю, що призводить до ускладнення розподілу повноважень, відповідальності, координації й неузгодженості дій у сфері охорони навколишнього природного середовища, дублювання окремих функцій.

Для ефективного вирішення регіональних екологічних проблем необхідно: більш ефективно використовувати економічні інструменти поліпшення

стану та охорони довкілля на всіх ієрархічних рівнях; реформувати інституціональну базу охорони навколишнього середовища й управління природними ресурсами; постійно впроваджувати політику запобігання забрудненню та оздоровлення довкілля у масштабі як держави, так і окремих регіонів; розробляти і реалізовувати відповідні національні, регіональні, місцеві та секторальні плани.

Регіональна еколого-економічна політика повинна підтримуватися на національному рівні через зміцнення і вдосконалення законодавчої та нормативної бази екологічного менеджменту, розробку національних стратегій, програм і планів, інтеграцію природоохоронних вимог у напрямі розвитку секторів економіки і соціальної сфери, розширення двосторонньої і міжнародної співпраці, залучення технічної допомоги та інвестицій. Особливо актуальні ці проблеми для транскордонних регіонів України, зважаючи на їхній туристично-рекреаційний статус та можливості для розвитку і формування зон екологічного підприємництва.

Потребу регіоналізації екологічної політики можна пояснити не тільки значною екологічною диверсифікацією території України, а й передусім особливостями соціально-економічних процесів у регіонах, які в історичному, природному, соціальному та економічному аспектах є неоднорідними. Саме під дією цих факторів відбувалося господарське освоєння територій, сформувалися різні типи виробничих систем. Кожна з них характеризується специфічними видами та масштабами впливу на навколишнє природне середовище.

У результаті цього екологічна ситуація в Україні має свої територіальні відмінності як за характером і гостротою проблем, так і можливостями їх практичного вирішення. Звідси випливає об'єктивна необхідність регіональної диференціації управлінських рішень та практичних дій, спрямованих на стабілізацію і поліпшення екологічної ситуації.

Отже, *регіональна еколого-економічна політика* – це система цілей і дій, що реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування, спрямованих на збереження довкілля та формування екологічнобезпечних умов життєдіяльності населення за допомогою методів, що враховують специфіку територій [2, с. 42-43].

До функцій такої політики належать:

- регулювання використання природних ресурсів місцевого значення;
- визначення нормативів забруднення навколишнього природного середовища;
- упровадження економічного механізму природокористування;
- здійснення моніторингу та обліку об'єктів природокористування і забруднення довкілля;
- проведення державної екологічної експертизи;
- здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;
- розробка програм упровадження природоохоронних заходів, визначення та реалізація інвестиційної політики;
- інформування населення та зацікавлених

підприємств, установ, організацій з екологічних питань.

Для того, щоб сталий розвиток був реальним, необхідно перш за все знайти способи врахування вартості екологічних наслідків управлінських та господарських рішень. Слід зазначити, що в Україні заходи повинні орієнтуватися не тільки на усунення наслідків антропогенної діяльності, але і їх передбачити, що є більш економічно ефективним підходом до реалізації екологічної політики на всіх рівнях.

Суть регіональної екологічної політики здебільшого розглядається в двох аспектах: політика держави щодо регіонів (державна регіональна екологічна політика) та екологічна політика, яка здійснюється регіонами. Перша реалізується центральними органами державної влади, друга – місцевими органами влади і самоврядування. У цьому зв'язку значну роль відіграє розмежування повноважень між різними гілками влади, уточнення й деталізація розподілу функцій між спеціально уповноваженими владними органами різних рівнів у сфері природокористування й охорони навколишнього природного середовища.

У сьогоденнішніх умовах регіональна політика стає вагомим інструментом просторового регулювання соціально-економічного розвитку, особливо в тих сферах, де дія ринкових важелів обмежена (соціальна, екологічна, науково-технічна). Тільки через механізми регіональної політики, як важливого елемента загальнонаціональної стратегії, можна активізувати внутрішні потенціали регіонів для соціально-економічного зростання територій і держави в цілому. Саме регіональна політика може стати універсальним засобом ефективного використання регіональних резервів, чого важко досягти за допомогою галузевих методів управління. Тому регіональну екологічну політику можна визначити як систему цілей і дій, спрямованих на реалізацію інтересів держави стосовно регіонів та внутрішніх регіональних інтересів за допомогою методів, що враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій [4, с. 60]. У такому контексті вона стає невід'ємною складовою соціальної регіональної політики взагалі та національної екологічної політики зокрема, а також ефективним засобом подолання екологічної кризи в окремих регіонах і державі в цілому.

Поняття регіональної екологічної політики безпосередньо пов'язане з екологічною безпекою. Останню можна визначити як суспільне благо, соціально необхідний рівень якості навколишнього природного середовища, за якого не існує загроз здоров'ю людей та життєдіяльності суспільства, виникнення негативних змін у функціонуванні природних екосистем. Про регіональну екологічну безпеку слід говорити як про кінцевий результат регіональної екологічної політики, котру потрібно будувати на певних принципах, що враховують тактичні і стратегічні орієнтири. Крім того, не всі ці принципи можуть бути незмінними, окремі з них слід корегувати відповідно до ситуації в державі. В основу регіональної екологічної політики покладено такі

принципи [5, с. 160-162]:

- пріоритет загальнонаціональних інтересів, тобто спрямування дії всіх суб'єктів регіональної політики на зміцнення державності України, збереження її територіальної цілісності, виключення загрози національній безпеці держави;

- законодавче забезпечення прав і повноважень суб'єктів регіональної політики – політика стосовно регіонів власне регіональна політика повинні регламентуватися нормативно-правовою базою, дотримання вимог якої є обов'язковою умовою регулювання взаємовідносин між усіма учасниками процесу;

- поєднання інтересів, тобто поточні і стратегічні завдання регіональної політики повинні враховувати державні регіональні та місцеві інтереси, а її практичне здійснення – згладжувати можливі суперечності між ними;

- урахування особливостей регіонів, що означає потребу диференційованого підходу до регулювання регіональних процесів з урахуванням історичної, природної, соціальної, демографічної та економічної специфіки територій;

- збалансування критеріїв соціальної справедливості та загальнонаціональної активності – вибір методів і форм державної селективної підтримки окремих територій слід спрямовувати на вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів;

- партнерства, що передбачає необхідність налагодження тісного співробітництва між органами державної влади всіх рівнів та місцевого самоврядування, забезпечення політичної стабільності й суспільної злагоди у процесі здійснення національної політики.

Отже, завданням регіональної політики є розроблення загальної стратегії й тактики узгодженого розвитку суб'єктів господарювання в інтересах прогресу всіх сторін регіонального життя й регіону в цілому. Її інше завдання – реалізація розроблених стратегії й тактики через свої особливі інститути і за допомогою специфічних методів.

Модель розвитку регіонів і депресивних територій в Україні закладено в Концепції державної регіональної політики, затвердженої указом Президента України 25 травня 2001 року. Метою зазначеної концепції є: координація діяльності центральних і місцевих органів влади щодо розв'язання проблем регіонального розвитку; формулювання принципів виділення територій, яким надається статус депресивних, установлення порядку надання такого статусу, виявлення інструментів державної й регіональної підтримки розвитку цих територій; визначення фінансових механізмів стимулювання регіонального розвитку в умовах бюджетних обмежень.

Узгодження загальнонаціональних і регіональних інтересів є основою регіональної політики в Україні. Суть державної регіональної політики, з одного боку, визначається рівнем усвідомлення владою і суспільством ролі регіональних соціально-економічних процесів, а з іншого – моделлю за якою здійснюється державне регулювання сталого

регіонального розвитку. Сучасна ситуація в нашій країні потребує перегляду ролі регіону в національному розвитку держави відповідно до принципів сталого розвитку. Це положення є одним із ключових у Декларації асамблеї європейських регіонів (Базель, 4 грудня 1996 р.), в якій підкреслювалося, що регіони є найважливішою організаційною формою для адекватного і незалежного вирішення регіональних проблем. Державам Європи рекомендовано максимально наділяти регіони повноваженнями і передавати фінансові ресурси, необхідні для виконання завдань їх сталого розвитку [6, с. 63].

Практичне втілення теорії сталого розвитку – це багатогранне завдання, яке в умовах сучасної України має не тільки свою специфіку, але й особливу складність. Остання перебуває не тільки в економічній площині, а й морально-психологічній. Шлях до реалізації ідей сталого розвитку – це екологізація суспільних процесів. Без поступової трансформації людської свідомості, її екологізації шанси на побудову моделі сталого суспільства будуть ілюзорними. Упродовж тривалого історичного періоду такі поняття, як почуття господаря, свобода поведінки і культури господарювання, обов'язковість заощадження, пунктуальність відновлення взятого у природи у людській свідомості викорінювались вперто й наполегливо. Поки необхідність побудови суспільства на принципах сталого розвитку не стане потребою кожного громадянина, говорити про наближення до цієї мети передчасно. Навпаки, якщо рухатись уперед, то вже тепер треба вибирати траєкторію сталого розвитку, яка має враховувати національну специфіку держави, особливості її регіонів [2, с. 44].

Пріоритетним щодо підвищення ефективності екологічної політики є регіональний рівень, а це, відповідно, потребує регіоналізації екологічного управління. Об'єктивні передумови для цього такі [8, с. 176-178]:

- природно-історичні. Оскільки будь-яка територія характеризується специфічною сукупністю природних ресурсів та умов, набір яких є унікальним, географічні та природно-ресурсні відмінності у процесі історичного розвитку формують відмінності територіального поділу праці, відповідної господарської спеціалізації, рівня та масштабів виробничого освоєння території. Для нашої держави, якій властива значна диференціація природно-ресурсного потенціалу та специфічні історичні особливості розвитку територій, природно-історичні відмінності регіонів є досить вираженими, що потребує диференційованих підходів до управління регіональним розвитком;

- економіко-екологічні, пов'язані з рівнем антропогенного навантаження на довкілля, глибиною екологічних проблем та можливостями їхнього вирішення. Насамперед неоднорідність господарської структури, характер і типи господарської діяльності в регіонах формують різну диверсифікацію типів і рівнів антропогенного навантаження на екосистеми та населення, інтенсивність природокористування. Для одних вирішення екологічних проблем пов'язано із сповільненням темпів зростання виробництва, для інших – із структурною перебудовою економіки, а для

окремих найбільшу актуальність має фінансування природоохоронних заходів;

– адміністративно-правові. Сутністю гарантування екологічної безпеки є здійснення управлінського впливу за допомогою певних методів, інструментів і заходів, які забезпечуватимуть досягнення поставлених цілей. У свою чергу, управлінський вплив передбачає наявність суб'єкта управління, тобто певних органів, які матимуть повноваження керувати та відповідатимуть за екологічну безпеку. Отже, здійснення управлінського впливу на гарантування екологічної безпеки держави можливе у двох напрямках – відомчо-галузевому і територіальному.

Отже, територіальна та економічна неоднорідність нашої держави створює різні умови й обумовлює відмінність завдань щодо здійснення природоохоронних заходів та, відповідно, розроблення і впровадження адаптованих до ситуації в конкретних регіонах методів та інструментів гарантування їхньої екологічної безпеки. Зазначене сприятиме підвищенню ефективності екологічної політики, прискоренню досягнення екологічно безпечного розвитку регіонів, що сприятиме екологічній безпеці держави.

Стратегія національної екологічної політики України на період до 2020 року має розроблятися на основі «Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 880-р від 17 жовтня 2007 року.

У концепції серед основних цілей національної екологічної політики визначено [9, 10]: покращення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки; удосконалення системи інтегрованого екологічного управління шляхом включення екологічної складової до програм розвитку секторів економіки; поліпшення регіональної екологічної політики, зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище;

підвищення рівня громадської свідомості з питань охорони довкілля та інше.

До основних недоліків екологічних реформ в Україні належать [11]: неузгодженість логіки, динаміки і темпів загальних соціально-економічних реформ із визначеним курсом і темпами реформи в екологічній сфері; непослідовність, повільність удосконалення інститутів державного управління у сфері охорони довкілля; суперечливість поглядів у системі державної влади стосовно нових інструментів екологічної політики; інерційність розвитку ринкових механізмів підтримки природоохоронної діяльності та інше.

У реалізації екологічної політики важлива роль належить трансформаційним процесам. Екологічна безпека за часів Радянського Союзу базувалась на прямому державному регулюванні. На етапі становлення української держави разом з послабленням командно-адміністративних важелів державного управління з'явилися нові можливості реалізації екологічної політики.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Реалізуючи ідеї сталого еколого-економічного розвитку на рівні регіону потрібно виходити з того, що цивілізовані народи покликані захищати і примножувати добро, законами і владою утверджувати в суспільстві і суспільній свідомості вищі духовні цінності людського життя. Ураховуючи наявні в регіоні природні, економічні та інтелектуальні ресурси, стратегічна мета полягає у створенні ефективної еколого-економічної системи, яка забезпечить його висхідний розвиток і екологічну безпеку. У цьому контексті важливе значення мають концепція, програми і плани розвитку регіону на близьку і тривалу перспективу, в основу яких повинні закладатися ідеї та принципи сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павлов В. І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації): [монографія] / В. І. Павлов. – Луцьк: Надтир'я, 2000. – 580 с.
2. Кравців В. С. Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації): [монографія] / В. С. Кравців; Ін-т регіон. дослід. НАН України. – Л., 2007. – 336 с.
3. Кравців В. С. Теоретичні засади формування регіональної політики в Україні / В. С. Кравців // Соціально-економічні дослідження в перехідний період, Україна в ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку [відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній]; НАН України, Ін-т регіон. дослід. – Л., 2001. – Вип. XXIII. – 556 с.
4. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети: [монографія] / М. І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
5. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: [монографія] / З. В. Герасимчук. – Луцьк: Надтир'я, 2001. – 528 с.
6. Региональная политика России: концепции, проблемы, решения / [В. Лексин, Е. Андреева, А. Ситников, А. Швецов] // Программные методы регулирования территориального развития. – 1996. – № 2. – С. 62-69.
7. Галушкіна Т. П. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційний механізм: [монографія] / Т. П. Галушкіна, Л. М. Грановська. – О.: ИПРЕД НАН України, 2009. – 372 с.
8. Герасимчук З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації: [монографія] / З. В. Герасимчук, В. Г. Поліщук. – Луцьк: Надтир'я, 2006. – 248 с.
9. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» № 2818-VI від 21 грудня 2010 року [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

10. Законопроект «Стратегія сталого розвитку України» [Електронний ресурс] / сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
11. Данилишин Б. М. Наукові нариси з економіки природокористування: [монографія] / Б. М. Данилишин. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – 280 с.
12. Химинець В. В. Сталій розвиток Карпатського регіону в євроінтеграційній стратегії України: [монографія] / В. Химинець. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2013. – 528 с.

Химинець Володимир Васильович

РЕГИОНАЛЬНАЯ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА КАК ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ПРЕДПОСЫЛКА ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Разработка региональной эколого-экономической политики как институциональной предпосылки устойчивого развития мировой цивилизации в целом и отдельных стран является одним из наиболее резонансных вопросов программ международных экологических форумов, составляющей экономической политики региональных образований и отдельных государств. В связи с увеличением населения планеты, обострением продовольственного кризиса достижения целей устойчивого развития является необходимым условием сохранения стабильности в глобальном пространстве. Нарастание тенденций регионализации экономических отношений нуждается в расширении спектра инструментов региональной эколого-экономической политики, которая бы заложила институциональные предпосылки трансформации региональных хозяйств в направлении достижения определенных индикаторов устойчивого развития. Экологическая ситуация в Украине имеет свои территориальные различия как по характеру и остроте проблем, так и возможностями их практического решения. Отсюда следует объективная необходимость региональной дифференциации управленческих решений и практических действий, направленных на стабилизацию и улучшение экологической ситуации. Значительные трудности связаны с обеспечением устойчивого развития приграничных регионов, которые в условиях усиления интеграционных процессов наиболее уязвимы к чрезмерной экспансии субъектов транснационального бизнеса и необоснованного импорта институтов рыночной экономики. Именно необходимость решения указанных проблем разработки и внедрения эколого-экономических механизмов обеспечения устойчивого развития регионов Украины обусловила выбор цели исследования. Методологическую основу данной работы составляют фундаментальные положения экономики природопользования и экологического менеджмента, теории устойчивого развития и расширенного воспроизводства. Научная новизна заключается в углублении теоретических и методологических подходов к устойчивому развитию регионов в условиях усиления процессов интеграции и регионализации. Основные положения, выводы и предложения, изложенные в работе имеют характер научно-методических разработок и прикладных рекомендаций, которые могут быть использованы в процессе управления природоохранной деятельностью, принятии решений управленческими органами разного уровня подчинения и самоуправления с учетом особенностей устойчивого развития и евроинтеграционной политики Украины.

Ключевые слова: региональная эколого-экономическая политика, устойчивое развитие, экологическая культура, экономика природопользования.

Khymynets V

REGIONAL ECOLOGICAL AND ECONOMIC POLICY IN INSTITUTIONAL PREREQUISITES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The development of regional environmental and economic policy as institutional prerequisite for sustainable development of world civilization in general and individual countries is one of the most high-profile issue in programs of international environmental forums, the component of economic policy of regional structures and individual countries. The achievement of goals for sustainable development is prerequisite for maintaining stability in the global environment due to the increasing world population, aggravation of the food crisis. The growing trend of regionalization of economic relations needs the expansion of set of instruments of regional environmental and economic policy which would have laid the institutional prerequisites of transformation of regional economies towards the achievement of sustainable development indicators. Many problems are related to the sustainable development of cross-border regions, which in terms of the intensification of integration processes are the most vulnerable to the excessive expansion of multinational business entities and unjustified import of market economy institutions. It is the need of solution the specified problems concerning development and implementation of environmental and economic mechanisms for providing sustainable development in Ukrainian regions that determine the choice of the research objective. The methodological basis of this work consists of fundamental provisions of economy of environmental and ecological management, the theories of a sustainable development and expanded reproduction. Scientific novelty of this work includes deepening the theoretical and methodological approaches to a sustainable development of regions in terms of strengthening the processes of integration and regionalization. The basic provisions, conclusions and proposals set out in this work have the nature of scientific and methodological developments and applied recommendations that can be used in the process of environmental management, decision-making of administrative bodies at different level of subordination and self-government, taking into account peculiarities of a sustainable development and European integration policy of Ukraine.

Key words: regional economic and environmental policy, sustainable development, ecological culture, economy of environmental management.

Одержано 05.03.2015 р.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІЧНА СТАТИСТИКА, БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

УДК 657.471:338.512

Августова Олена Олександрівна,
аспірант кафедри бухгалтерського обліку,
Київський національний торговельно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВИТРАТ РИБОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ступінь задоволення інтересів рибопереробних підприємств, перш за все, залежить від результатів його господарської діяльності, які включають не просто отримання прибутку, але й забезпечення стабільного розвитку рибного виробництва. Витрати є основним обмежувачем прибутку й, одночасно, головним фактором ефективності господарювання підприємства. Вивчення спеціальної літератури з питань облікової політики, а також досвіду роботи рибопереробних підприємств Вінницької області дозволили зробити висновок, що існують суперечливі питання, які впливають на ефективність діяльності досліджуваних підприємств. Метою статті є дослідити та проаналізувати питання формування облікової політики рибопереробних підприємств в частині обліку витрат. Одним з важливих питань організації обліку витрат на підприємстві є формування його облікової політики. При формуванні облікової політики на підприємстві потрібно враховувати організаційні, методичні та технічні аспекти (складові) її побудови. Серед елементів, які найчастіше розглядаються дослідниками, можна назвати спосіб розподілу накладних витрат. Правильно обраний підхід до розподілу дозволяє досягти високої ефективності управління ресурсами підприємства. Однак, розробка універсального механізму розподілу накладних витрат для підприємств неможлива і недоцільна, оскільки вона не може бути стандартизованою під будь-який суб'єкт господарювання. На другому місці за повторюваністю при розгляді елементів облікової політики знаходиться метод обліку витрат на виробництво та калькулювання собівартості рибної продукції. Так, найвагоміший вплив на вибір системи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції рибопереробних підприємств мають фактори технологічного характеру, зокрема декілька переділів виробництва та широкий асортимент виготовлення продукції. Відповідно нами було визначено найоптимальнішим варіант калькулювання собівартості у даній галузі, що сприятиме підвищенню загальної рентабельності продукції, зміцненню економічних позицій на ринку. Саме така обґрунтованість та деталізація розглянутих елементів облікової політики щодо витрат на рибопереробних підприємствах потрібна для ухвалення управлінських рішень, визначення результатів діяльності, розвитку та вдосконалення рибного виробництва.

Ключові слова: організація обліку, бухгалтерський облік, облікова політика, витрати, рибопереробні підприємства.

ВСТУП

Постановка проблеми. Ступінь задоволення інтересів рибопереробного підприємства, перш за все, залежить від результатів його господарської діяльності, які включають не просто отримання прибутку, але й забезпечення стабільного розвитку рибного виробництва. Витрати є основним обмежувачем прибутку й, одночасно, головним фактором ефективності господарювання підприємств з переробки риби. Якісна організація обліку витрат, а саме в частині формування облікової політики рибопереробного підприємства, забезпечує оптимальне

функціонування бухгалтерського обліку, його подальший розвиток та, як наслідок, отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства.

Однак, здійснений аналіз спеціальної літератури з питань облікової політики та проведені дослідження практичної роботи рибопереробних підприємств Вінницької області дозволили зробити висновок, що існують альтернативні варіанти формування облікової політики щодо витрат підприємств з переробки риби, які впливають на їх ефективну роботу та потребують дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства та проблемні питання щодо її реалізації в Україні висвітлені в наукових розробках таких вітчизняних учених, як М. Т. Білухи, І. А. Белобжецького, Ф. Ф. Бутинця, С. Ф. Голова, П. Т. Саблука, В. В. Сопка, Л. К. Сук, С. А. Ніколаєва, В. Ф. Палія, В. Швеця та інших. Утім, проблеми формування облікової політики щодо витрат з урахуванням галузевих особливостей рибопереробних підприємств залишилися поза увагою дослідників. Саме необхідністю удосконалення організаційних засад облікової політики щодо витрат рибопереробних підприємств зумовлене обрання теми і її актуальність.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є дослідити та проаналізувати питання формування облікової політики рибопереробних підприємств в частині обліку витрат.

РЕЗУЛЬТАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним з важливих питань організації обліку витрат на підприємстві є формування його облікової політики. Суть облікової політики розкрито в Законі

України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», де зазначено, що це «...сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності» [1, 2]. Дещо інакше трактує поняття облікової політики МСБО (IAS) 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [3]. Так, відповідно до п'ятого параграфа даного стандарту облікова політика визначається як конкретні принципи, основи, домовленості, правила і практика, що застосовуються суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів.

При формуванні облікової політики на підприємстві потрібно враховувати організаційні, методичні та технічні аспекти (складові) її побудови. Кожна складова облікової політики підприємства об'єднує відповідні об'єкти, за якими існують альтернативні варіанти – елементи. Розглянемо кожен аспект облікової політики щодо витрат окремо (рис. 1).

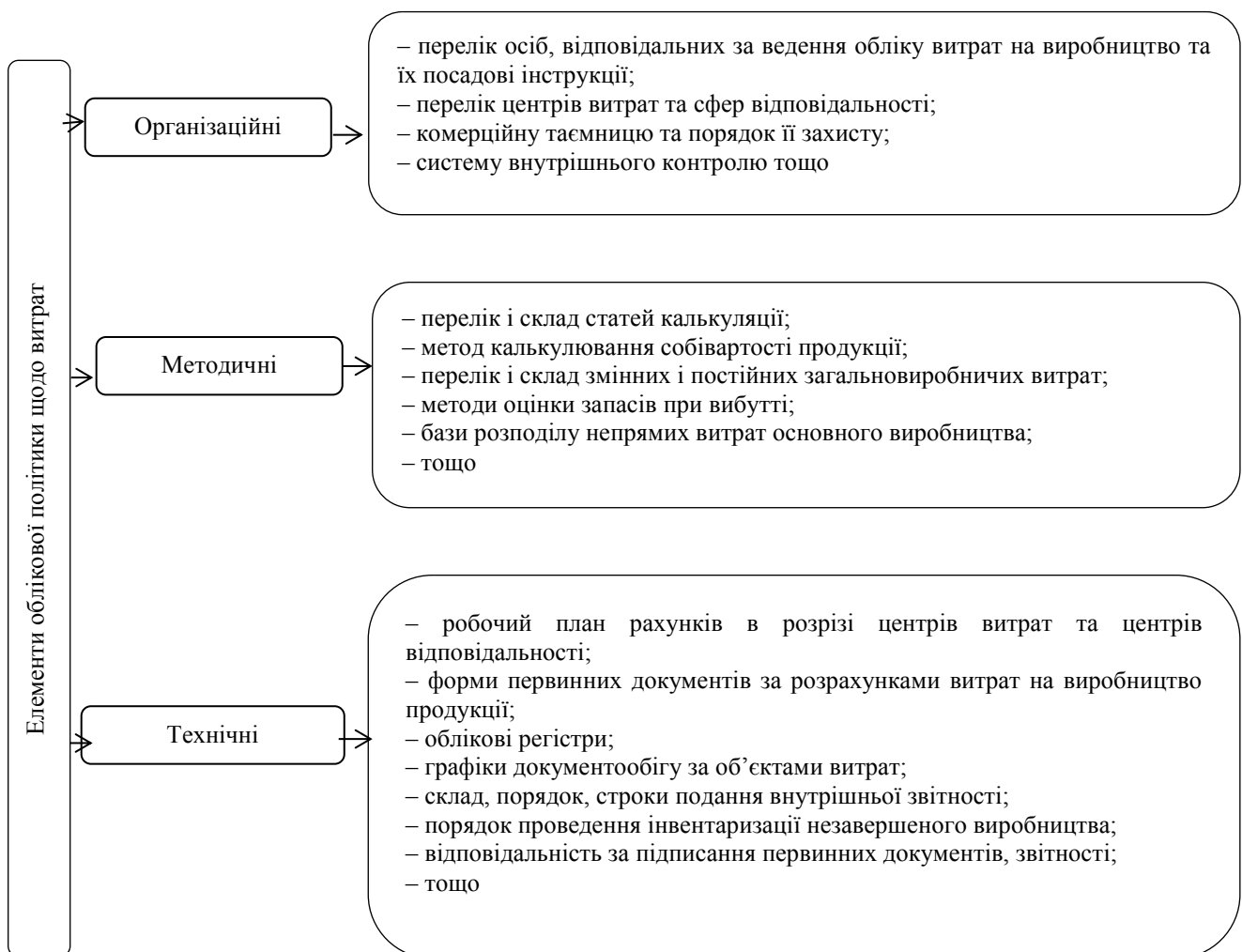

Рис. 1. Складові елементи облікової політики щодо витрат підприємства [4]

Зупиняючись на елементах облікової політики щодо обліку витрат та узагальнюючи погляди різних

вчених на цю проблему, необхідно відмітити, що кожен автор з цього приводу має власну думку. Серед таких елементів, що найчастіше розглядаються дослідниками, є спосіб розподілу накладних витрат.

Методика розподілу накладних витрат для формування показників фінансової звітності відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» передбачає, що із загальної суми накладних витрат лише частина загальновиробничих витрат у вигляді розподілених змінних включається до виробничої собівартості продукції, а решта накладних витрат списуються на фінансові результати [5]. Негативні наслідки застосування даного підходу до розподілу більш детально розглянуто в дослідженнях Ю. В. Несторенка [6].

При цьому А. Міцкевич наголошує, що база розподілу є основою для рознесення накладних витрат за об'єктами, формування максимально точних даних про собівартість і прибуток [7]. Дослідник розглядає варіанти розподілу за спрощеним методом або єдиною ставкою і за диференційованими ставками (визначення прямих витрат для кожного з підрозділів, а потім здійснення розподілу накладних відповідно до бази розподілу для тих чи інших статей витрат).

Окремі дослідники у своїх працях формують якісно нові підходи до бази розподілу накладних витрат. Так, Ю. В. Несторенко виділяє метод розподілу накладних витрат пропорційно до маржинального

доходу, обґрунтовуючи, що така методика розподілу накладних витрат дозволяє більш точно обчислити собівартість продукції, забезпечити здійснення контролю накладних витрат та управління ними. Застосування маржинального доходу як бази розподілу накладних витрат забезпечує одержання досить точних звітів для аналізу рентабельності продукції, що корисно для прийняття управлінських рішень в умовах динамічної ринкової кон'юнктури [6].

Правильно обраний підхід щодо розподілу витрат дозволяє досягти високої ефективності управління ресурсами підприємства. Однак, розробка універсального механізму розподілу накладних витрат для підприємств неможлива і недоцільна, оскільки вона не може бути стандартизованою під будь-який суб'єкт господарювання.

Розглядаючи елементи облікової політики рибопереробних підприємств доцільно звернути увагу на методи обліку витрат на виробництво. Нами було виділено основні методи обліку витрат, калькулювання собівартості продукції (рис. 2).

Найвагоміший вплив на вибір системи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції рибопереробних підприємств мають фактори технологічного характеру, зокрема декілька переділів виробництва та широкий асортимент виготовлення продукції.

Рис. 2. Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції

Враховуючи ці та інші особливості, найоптимальнішим варіантом калькулювання собівартості у даній галузі можна вважати саме метод

попроцесного калькулювання у багатопередільному варіанті. В залежності від кількості процесів і технології обробки, наявності та величини

незавершеного виробництва, у попроцесному методі виділяють однопередільний та багатопередільний спосіб калькулювання. Останній, в свою чергу, може бути реалізований у напівфабрикатному або безнапівфабрикатному варіанті (рис. 3).

Для процесу виробництва рибної продукції

більш притаманним є застосування багатопередільного методу обліку витрат і калькулювання собівартості. При цьому об'єктом калькулювання є продукт кожного закінченого переділу, включаючи й такі переділи, в яких одночасно отримують декілька продуктів.

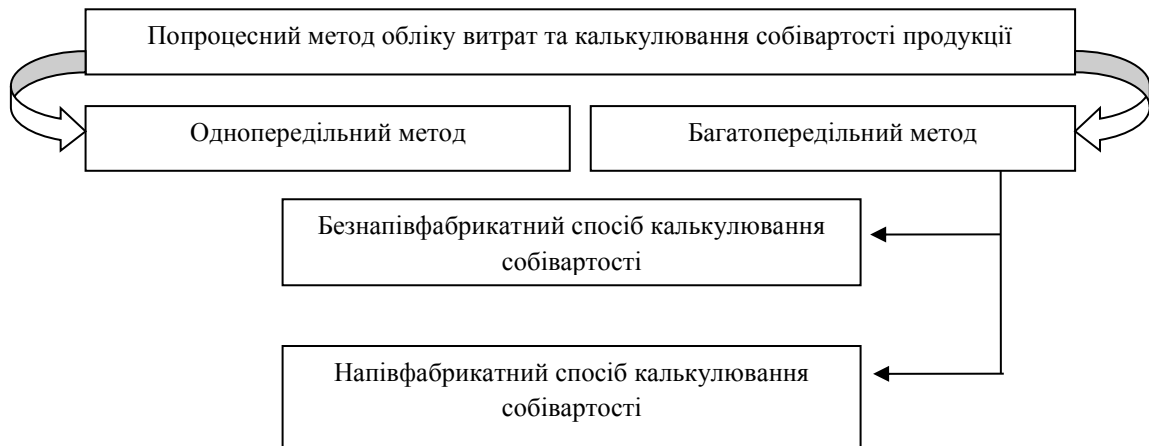

Рис. 3. Класифікація способів калькулювання собівартості за процесами

Аналітичний облік за такого методу варто вести по кожному виду продукції (або групі однорідних видів продукції), в той час як калькулювання собівартості кожного виду продукції здійснюється з урахуванням залишків незавершеного виробництва, які визначаються або шляхом інвентаризації, або за даними оперативного обліку та оцінюються за плановою (нормативною) собівартістю чи за собівартістю еквівалентної одиниці продукції.

Так, питання про вибір доцільного методу обліку витрат є особливо значущим, оскільки на одному і тому ж підприємстві, за одних і тих же умов, залежно від вибраного методу обліку витрат, продукт може бути як більш прибутковим, так і менш прибутковим і навіть збитковим.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Формування облікової політики дає змогу підприємствам з переробки риби маневрувати в системі визнаних методів, способів і процедур. Елементи облікової політики визначаються за відповідними об'єктами бухгалтерського обліку, щодо яких існують альтернативні варіанти, та галузевих особливостей. Основними елементами облікової політики щодо витрат варто виділити: метод калькулювання собівартості продукції, бази розподілу непрямих витрат основного виробництва, перелік і склад статей калькуляції. Обґрунтованість та деталізація даних елементів облікової політики визначає перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]: положення: затверджено наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. № 73 (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.7730.0>.
4. Нестеренко О. Б. Складові аспекти облікової політики щодо витрат на виробництво готової продукції / Проблеми і перспективи реалізації облікової, контрольної та аналітичної функції у соціокультурному просторі сучасного бізнесу: матеріали Міжнародної студентської наукової інтернет-конференції, 26 листопада 2010 р., м. Донецьк / Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського; ред. кол.: Шубін О. О. – Донецьк. 2010. – Том 1. – 243 с. – С. 157-160.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс]: положення : затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318 (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
6. Нестеренко Ю. В. Проблема розподілу накладних витрат / Ю. В. Нестеренко // Управління розвитком. – 2010. – № 14. – С.17-29.
7. Міцкевич А. Управління витратами і прибутком / А. Міцкевич. – К.: Інвест: Інститут економічних стратегій, 2010.

8. Савченко В. М. Облікова політика: Навч. посіб. / В. М. Савченко, О. В. Пальчук Л. В. Саловська та ін.; за ред. Г. М. Давидова. – К.: Знання, 2010. – 479 с.

Августова Елена Александровна
ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ В ОТНОШЕНИИ РАСХОДОВ
РЫБОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Степень удовлетворения интересов рыбоперерабатывающих предприятия, прежде всего, зависит от результатов его хозяйственной деятельности, которые включают не просто получение прибыли, но и обеспечение стабильного развития рыбного производства. Расходы являются основным ограничителем прибыли и, одновременно, главным фактором эффективности хозяйствования предприятия. Изучение специальной литературы по вопросам учетной политики, а также опыта работы рыбоперерабатывающих предприятий Винницкой области позволили сделать вывод, что существуют спорные вопросы, которые влияют на эффективность деятельности исследовательских предприятий. Целью статьи является исследовать и проанализировать вопросы формирования учетной политики рыбоперерабатывающих предприятий в части учета расходов. Одним из важных вопросов организации учета затрат на предприятии является формирование его учетной политики. При формировании учетной политики на предприятии необходимо учитывать организационные, методические и технические аспекты (составляющие) ее построения. Среди элементов, которые зачастую рассматриваются исследователями, можно назвать способ распределения накладных расходов. Правильно выбранный подход к распределению позволяет достичь высокой эффективности управления ресурсами предприятия. Однако, разработка универсального механизма распределения накладных расходов для предприятий невозможна и нецелесообразна, поскольку она не может быть стандартизированной под любой субъект производства. На втором месте по повторяемости при рассмотрении элементов учетной политики находится метод учета затрат на производство и калькулирования себестоимости рыбной продукции. Так, весомое влияние на выбор системы учета затрат и калькулирования себестоимости продукции рыбоперерабатывающих предприятий имеют факторы технологического характера, в том числе несколько фаз производства и широкий ассортимент изготовления продукции. Соответственно нами было определены оптимальный вариант калькулирования себестоимости в данной области, что будет способствовать повышению общей рентабельности продукции, укреплению экономических позиций на рынке. Именно такая обоснованность и детализация рассматриваемых элементов учетной политики в отношении затрат на рыбоперерабатывающих предприятиях требуется для принятия управленческих решений, определения результатов деятельности, развития и совершенствования рыбного производства.

Ключевые слова: организация учета, бухгалтерский учет, учетная политика, расходы, рыбоперерабатывающие предприятия.

Avgustova O.

FORMATION OF ACCOUNTING POLICY CONCERNING FISH PROCESSING ENTERPRISES

The degree of satisfaction of the interests of the fish processing company, primarily depends on the results of its business, which include not only receiving the profit, but also provide the sustainable development of production. Costs are the major constraints of profit and at the same time, the main factor of enterprise efficiency. The study of literature about accounting policy and experience of work of fish processing enterprises in Vinnytsia region led to the conclusion that there are controversial issues that affect the efficiency of studied enterprises. The aim of the article is to study and to analyze the problem of formation of accounting policy on fish processing enterprises in terms of cost accounting. One of the important problems of accounting of costs on the enterprise is to form its accounting policy. During formation of the accounting policy of an enterprise it is important to take into account organizational, methodological and technical aspects (components) of its aspects. Among the elements that are often considered by experts the method of apportionment of overheads. Properly chosen approach to distribution allows to achieve high efficiency of management of enterprise resources. However, the development of a universal mechanism for allocation of overhead costs for businesses is impossible and impractical since it may be standardized to any entity. The method of the cost accounting for production and cost calculation of fish production is on the second place among elements of accounting policy with the highest repeatability. Thus, factors of technological nature have the most significant impact on the choice of system of cost accounting and calculation of cost of production in fish processing enterprises, including several stages of production and manufacturing a wide range of products. We have identified the main methods of cost accounting, calculation of production costs, that will increase profitability of products, strengthening the economic position in the market.

Such foundation and itemisation of elements of accounting policy regarding expenses in fish processing enterprises are necessary for decision-making, for determining the results of activity of an enterprise, development and improvement of fish production.

Key words: organization of accounting, bookkeeping, accounting policies, costs, fish processing enterprises.

Одержано 27.03.2015 р.

Бурак Інна Олександрівна,
к.е.н., ст. викл. кафедри обліку і аудиту,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК СКЛADOVA ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА РОЗРАХУНКАМИ

Важливою запорукою успішного управління підприємством є наявність повної, правдивої та неупередженої інформаційної бази. Вирішення цієї проблеми потребує дієвого та ефективного механізму впливу як на організаційному рівні, так і на рівні управлінського персоналу. Забезпечення цієї вимоги реалізується на основі даних бухгалтерського обліку, а отже визначається рівнем його організації та досконалості як системи загалом. Облікова політика, як важлива складова системи бухгалтерського обліку, охоплює всі рівні його організації. Автором проаналізовано різноманітні підходи науковців до визначення сутності терміну «облікова політика» та запропоновано власне тлумачення даного терміну. Незважаючи на значну активність науковців у дослідженні характеристик та особливості облікової політики підприємства, практика суб'єктів господарювання засвідчує, що на сьогоднішній день залишаються невирішеними ряд питань теоретичного та практичного характеру стосовно організаційних та методичних аспектів у сфері обліку заборгованості за розрахунками. Метою статті є удосконалення організаційних аспектів обліку розрахунків підприємств торгівлі з діловими партнерами, розробка науково-обґрунтованих рекомендацій відносно раціоналізації інформаційного забезпечення для управління ними. Раціональна організація бухгалтерського обліку забезпечується дотриманням основних принципів. Автором досліджено основні принципи організації бухгалтерського обліку та пропонується до існуючих принципів додати принцип доцільності, який полягає в оцінюванні ефективності застосування нових розробок у процесі ведення бухгалтерського обліку, враховуючи масштабність та прибутковість ведення підприємницької діяльності. Запропоновано дослідити організацію обліку заборгованості за розрахунками підприємств торгівлі з позиції етапів її реалізації та функціонування, що дозволить послідовно та найбільш вдало дослідити всі суперечливі моменти, які виникають в процесі її реалізації, та запропонувати конкретні пропозиції щодо їх вирішення. В процесі дослідження організації обліку заборгованості підприємств торгівлі запропоновано схематичне відображення основних складових організації обліку заборгованості за розрахунками на торговельних підприємствах. Запропонована схема дозволить побудувати раціональну систему організації обліку заборгованості підприємств торгівлі таким чином, щоб максимально охопити всі її складові.

Ключові слова: торгівля, організація обліку, розрахунки, ділові партнери, облікова політика.

ВСТУП

Постановка проблеми. Платоспроможність, ліквідність, фінансову стабільність суб'єкта господарювання характеризують фінансові показники. Розрахунки між діловими партнерами впливають на кожен показник фінансової діяльності, а отже потребують належного вивчення. У досягненні даного завдання важлива роль належить виваженій інформаційній базі, що представлена обліковою інформацією.

Аналіз рівня заборгованості на підприємствах України засвідчує зростання кредиторської та дебіторської заборгованості. Наслідком даного явища є погіршення платіжної дисципліни суб'єктів господарювання та несвоєчасність виконання зобов'язань. Для вирішення даної проблеми необхідним є формування дієвого та ефективного механізму впливу на організаційному рівні. Забезпечення цієї вимоги реалізується на основі даних бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження щодо вирішення проблемних питань та різних аспектів в організації обліку й обліковій політиці підприємств знайшли відображення в працях українських вчених: М. Т. Білухи, Ф. Ф. Бутинця, В. П. Завгороднього, Г. Г. Кірейцева,

В. В. Сопка. Узагальнення останніх наукових розробок щодо організації обліку засвідчує, що багато існуючих теоретичних і практичних підходів неоднозначні в трактуванні організації обліку заборгованості за розрахунками, що викликає дискусії науковців у цій галузі. За таких умов посилюється необхідність розробки методичних підходів до удосконалення складових організації обліку заборгованості за розрахунками.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є удосконалення організаційних аспектів обліку розрахунків підприємств торгівлі з діловими партнерами, розробка науково обґрунтованих рекомендацій відносно раціоналізації інформаційного забезпечення для управління ними.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Власників підприємства передусім цікавить раціональна організація бухгалтерського обліку, що є такою системою практичного застосування прийомів і способів відображення господарських операцій на рахунках синтетичного та аналітичного обліку, яка забезпечить дієвий контроль і всебічний аналіз стану справ підприємства при мінімальних затратах праці і коштів на ведення обліку [1, с. 46].

В. В. Сопко та В. П. Завгородній зазначають, що

раціональна організація бухгалтерського обліку забезпечується додержанням таких основних принципів, як цілісність, системний підхід, всебічність, субординація, динамічність, випереджувальне відображення, системотвірні відносини окремих частин і елементів, ритмічність та безпосередність [2, с. 24].

До цих принципів організації бухгалтерського обліку пропонуємо додати принцип доцільності, який полягає в оцінюванні ефективності застосування нових розробок у процесі ведення бухгалтерського обліку, враховуючи масштабність та прибутковість ведення підприємницької діяльності.

При цьому впровадження раціональної організації бухгалтерського обліку, як зазначають деякі науковці (Ф. Ф. Бутинець, С. М. Лайчук, О. В. Олійник, М. М. Шигун [1], В. В. Сопко, В. П. Завгородній [3]), досягається завдяки послідовним та системним етапам, а саме: методичному – на ньому здійснюється вибір системи певних способів та прийомів, на яких базується документування, інвентаризація, використання синтетичних та аналітичних рахунків, застосування методу подвійного запису, оцінка активів та зобов'язань суб'єкта господарювання тощо; технічному, що відповідає за вибір найбільш прийнятної форми обліку з урахуванням особливостей галузі та розмірів підприємства: способу обробки облікових даних; розробку переліку облікових регістрів і порядку відображення в них записів; організаційному, який полягає в організації роботи облікового персоналу: визначення найбільш оптимальної структури облікового апарату; раціональне розміщення та організація робочих місць; розподіл професійних обов'язків між працівниками; організація безпеки та захисту облікової інформації; належне зберігання бухгалтерських документів.

Під об'єктом організації слід розуміти предмет (явище або процес), на який спрямована організаційна діяльність [4]. Згідно з визначенням організації бухгалтерського обліку, об'єктом у нашому випадку буде технологія облікового процесу заборгованості.

Заборгованість за розрахунками постійно присутня в процесі господарювання: чи відбулося відвантаження (оприбуткування) товарів, чи надійшла передплата від покупців, чи здійснено аванс постачальникам. Тривалість існування заборгованості за розрахунками визначається політикою та платоспроможністю учасників розрахунків, ефективністю залучення чи відволікання коштів з грошового обороту. Інформаційною базою строків виникнення, реального стану заборгованості та термінів її погашення є повна та своєчасна облікова інформація, підґрунтям якої виступає належна організація обліку заборгованості.

На організацію обліку заборгованості за розрахунками впливають різноманітні фактори, серед яких доцільно виокремити: взаємозв'язки між діловими партнерами; належна організація договірних відносин між учасниками розрахунків; структура управління та контролю за регулюванням рівня дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Вважаємо за доцільне дослідити організацію

обліку заборгованості за розрахунками підприємств торгівлі з позиції етапів її реалізації та функціонування, що дозволить послідовно та найбільш вдало дослідити всі суперечливі моменти, які виникають в процесі її реалізації, та запропонувати конкретні пропозиції щодо їх вирішення. Пропонуємо організацію обліку заборгованості за розрахунками подати схематично таким чином (рис. 1).

Розвиток ринкової економіки, існування різних форм власності, розширення міжнародних економічних зв'язків українських підприємств та наявність права вибору і його реалізації зумовлюють впровадження в організацію бухгалтерського обліку облікової політики, яку підприємство визначає самостійно.

Облікова політика, як важлива складова системи бухгалтерського обліку, охоплює всі рівні його організації: методичний, технічний, організаційний. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства у розпорядчому документі про облікову політику наводяться принципи, методи і процедури, які використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності та щодо яких нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку передбачено більш, ніж один їх варіант, а також попередні оцінки, які використовуються підприємством з метою розподілу витрат між відповідними звітними періодами [5]. Ф. Ф. Бутинець під обліковою політикою розуміє «...сукупність дій з формування комплексу методичних прийомів, способів і процедур організації і ведення бухгалтерського обліку, який відповідає особливостям діяльності підприємства, інтересам його власника та який необхідно розглядати з точки зору призначення бухгалтерського обліку» [1, с. 37]. А Ю. Д. Чацькіс під обліковою політикою розглядає «...сукупність облікових рішень, спрямованих на визначення підсумків та результатів діяльності підприємства, складання бухгалтерської звітності» [6, с. 133]. На думку М. В. Кужельного та В. Г. Лінник, облікова політика – це «...сукупність конкретних методів і засобів організації і форм ведення бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на основі загальних правил і особливостей його роботи» [7, с. 318]. Тоді як А. Г. Загородній облікову політику трактує як «...сукупність способів ведення бухгалтерського обліку (первинного нагромадження, вартісного вимірювання, поточного групування і підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності) відповідно до особливостей його господарської діяльності» [8, с. 133]. Як бачимо, вчені по-різному трактують сутність облікової політики, проте всі погоджуються з тим, що це певна сукупність дій, які використовуються в процесі відображення та узагальнення облікової інформації. Наведемо власне визначення: облікова політика підприємства – це сукупність усіх прийомів, принципів, процедур і методів, які стосуються організації, ведення та узагальнення фактів господарського життя підприємства в облікових документах та звітності.

В обліковій політиці підприємства мають бути відображені всі принципові питання організації

бухгалтерського обліку та обліку заборгованості за розрахунками зокрема, тому до її формування необхідно підходити дуже ретельно. Відповідно до обраних принципів, методів, процедур, підприємство

на власний розсуд затверджує розпорядчий документ про облікову політику, який визначає основні аспекти ведення бухгалтерського обліку суб'єктом господарювання.

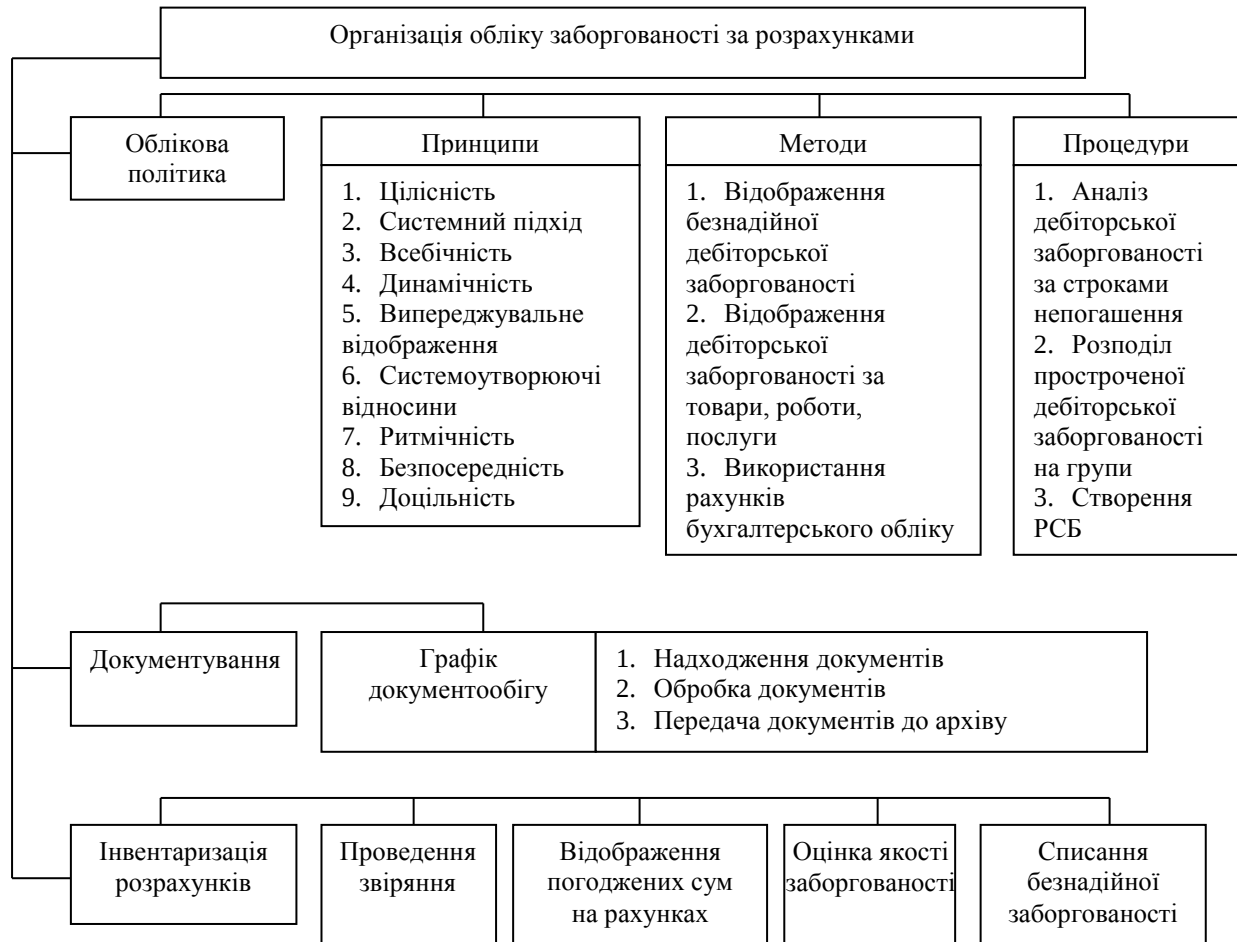

Рис. 1. Складові організації обліку заборгованості за розрахунками

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, облікова політика – це важливий елемент процесу організації бухгалтерського обліку загалом й обліку заборгованості за розрахунками зокрема. Відображення найважливіших облікових аспектів у

розпорядчому документі про облікову політику й обґрунтування всіх важливих моментів щодо методології та технології обліку заборгованості сприятиме ефективному та своєчасному відображенню облікової інформації, і у підсумку сприятиме наданню правдивої інформації про реальний стан заборгованості за розрахунками на підприємствах торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Організація бухгалтерського обліку: Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. / За редакцією проф. Ф. Ф. Бутинця. – 3-є вид. Доп. І перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 592 с.
2. Сопко В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналіз / В. В. Сопко, В. П. Завгородній. – К.: КНЕУ, 2004. – 411 с.
3. Кузьмінський А. М. Організація бухгалтерського обліку, контролю та аналізу / А. М. Кузьмінський, В. В. Сопко, В. П. Завгородній – К.: Вища школа, 1993. – 200 с.
4. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством / В. В. Сопко. – К.: КНЕУ, 2006. – 526 с.
5. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України» від 27. 06. 2013 р. № 635 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=382876&cat_id=293537.
6. Бухгалтерский учет активов, капитала, обязательств и хозяйственных операций / Е. Д. Чацкис, А. Н. Лысюк, Т. П. Михайлова – Донецк: Дон-ГУЭТ, 2001. – 301 с.

7. Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку / М. В. Кужельний, В. Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.
8. Загородній А. Г. Бухгалтерський облік: Основи теорії і практики / А. Г. Загородній, Г. О. Партин – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. – 377 с.

Бурак Інна Александровна

УЧЕТНАЯ ПОЛИТИКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА ЗАДОЛЖЕННОСТИ ЗА РАСЧЕТАМИ

Важным залогом успешного ведения хозяйства в условиях рыночных отношений для управления предприятием является наличие у персонала полной, правдивой и непредвзятой информационной базы. Решением этой проблемы является разработка действенного и эффективного механизма влияния как на организационном уровне, так и на уровне управленческого персонала. Реализация этого требования осуществляется на основе данных бухгалтерского учета, а следовательно определяется уровнем его организации и совершенства как системы в целом. Невзирая на практическую ценность результатов разработок ученых, практика субъектов ведения хозяйства свидетельствует, что на сегодняшний день остается нерешенным ряд вопросов теоретического и практического характера относительно организационных и методических аспектов в сфере учета задолженности за расчетами. Целью статьи является усовершенствование организационных аспектов учета расчетов предприятий торговли с деловыми партнерами, разработка научно-обоснованных рекомендаций относительно рационализации информационного обеспечения для управления ими. Рациональная организация бухгалтерского учета обеспечивается с помощью основных принципов. Автором исследованы основные принципы организации бухгалтерского учета и предлагается к существующим принципам добавить принцип целесообразности, который заключается в оценивании эффективности применения новых разработок в процессе ведения бухгалтерского учета, учитывая масштабность и прибыльность ведения предпринимательской деятельности. На организацию учета задолженности за расчетами влияют разнообразные факторы. В процессе исследования организации учета задолженности предприятий торговли предложено схематическое отражение основных составляющих организации учета задолженности за расчетами на торговых предприятиях. Предложенная схема позволит построить рациональную схему организации учета задолженности предприятий торговли таким образом, чтобы максимально охватить все ее составляющие. Учетная политика, как важная составляющая системы бухгалтерского учета, охватывает все уровни его организации. Автором проанализированы разнообразные подходы ученых к определению сущности термина «учетная политика» и предложено собственное толкование данного термина.

Ключевые слова: торговля, организация учета, расчеты, деловые партнеры, учетная политика.

Burak I.

THE ACCOUNTING POLICIES AS PART OF THE ACCOUNTS PAYABLE ORGANIZATION

An important key to successful business management is the availability of complete, accurate and unbiased information base. Solving this problem requires effective and efficient mechanism of influence on the organizational level and at the level of managers. Providing this requirement is implemented on the basis of accounting and therefore depends on the level of its organization and perfection of the system as a whole. The accounting policies, as an important component of the accounting system, cover all levels of its organization. Various scientific approaches to defining the essence of the term "accounting policies" have been analyzed and own interpretation has been offered. Despite the significant activity of scientists in the study of characteristics and features of accounting policies, practice of business entities shows that today a number of issues of theoretical and practical character concerning the organizational and methodological aspects in the field of accounts payable remain unresolved. The aim of the article is to improve the organizational aspects of the accounting of trade enterprises payments to business partners, the development of scientifically grounded recommendations concerning the rationalization of information support for management. Observance of basic principles provides rational organization of accounting. The basic principles of accounting have been investigated and it has been offered to add expediency principle to existing ones to evaluate the effectiveness of new developments in the process of accounting, taking into account the scale and profitability of the business activity. It has been proposed to investigate the organization of account payable of trade enterprises concerning stages of its implementation and operation, enabling consistent and most successful investigation of all disputed issues arising in the course of implementation, and offer specific suggestions for their solution. During the research of the account payable organization of trade enterprises a schematic display of its main components has been proposed. The suggested scheme will help to build a rational system of organization of the account payable in such a way as to best cover all its components.

Keywords: trade, organization of accounting, payments, business partners, accounting policies.

Одержано 16.03.2015 р.

ВИТРАТИ НА ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОЇ ЦІННОСТІ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ ЯК ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Основою сучасного етапу розвитку облікової парадигми повинен стати перехід до орієнтації на споживчу цінність, що дасть змогу максимально наблизити вихідну інформацію, котра продукується в обліковій системі до потреб менеджменту підприємства. Метою статті є розробка нового підходу до формування системи витрат діяльності туристичного підприємства, які включаються до ціни туристичного продукту, розглядаючи останню як суму споживчих цінностей для туриста. В роботі використано низку загальнонаукових методів дослідження, таких як аналіз, синтез та моделювання. У статті проаналізовано основні положення маркетингового підходу до розвитку сучасного підприємства туристичного бізнесу, який спрямований на підвищення якості продукту у відповідності до потреб споживача за умови оптимізації витрат останнього. Зазначено, що такий підхід часто вступає в конфлікт з підходом обліковим, основою якого є концепція максимізації прибутковості та ринкової вартості підприємства. Досліджено процес формування споживчої цінності туристичного продукту. При цьому споживча цінність формується за рахунок ресурсів на етапі постачання, формування та збуту. Проведено рекласифікацію витрат туристичного підприємства у відповідь на новітні виклики системи управління бізнес-одиноцею, спрямованої на задоволення потреб кінцевого споживача. Встановлено таку номенклатуру витрат для обліку, зорієнтованого на ціннісні пріоритети господарювання: витрати на забезпечення функціонального призначення; витрати на якість; витрати на безпеку; витрати на забезпечення кваліфікації працівників; іміджеві витрати; комунікаційно-збутові витрати; інноваційні витрати; інші витрати. Практична значимість статті полягає у створенні концептуального підґрунтя для формування ціннісно-орієнтованого внутрішньогосподарського обліку туристичних підприємств: як туроператорів так і туристичних агентів. Перспективним напрямком подальших досліджень визначено підведення методичної бази під теоретичні викладки, наведені у статті, особливо стосовно відображення в обліку витрат періоду та капіталізованих витрат. Дуже важливим при цьому є виділення непродуктивних витрат (втрат), які не формують споживчої цінності однак повинні враховуватися при оцінці діяльності туристичного підприємства.

Ключові слова: туристичний продукт, споживча цінність, ціннісно-орієнтоване управління підприємством.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний бухгалтерський облік в першу чергу орієнтований на встановлення прибутковості суб'єкта господарювання, виходячи з того, що метою діяльності більшості підприємств є отримання прибутку та його максимізація. Подальшим розвитком цієї концепції стало перепрофілювання облікових завдань, виходячи з потреб вартісно-орієнтованого менеджменту. Апологети такої теорії апелюють до інформаційних потреб інвесторів, як основних користувачів звітної інформації, які при прийнятті рішень щодо вкладення капіталу, в першу чергу, звертають увагу на показник ринкової вартості підприємства. В обох випадках не враховуються інтереси суб'єктів, які є основою побудови будь-якої бізнес-моделі діяльності підприємства, – споживачів (клієнтів). Без врахування потреб останніх діяльність господарюючих одиниць в стратегічній перспективі приречена на невдачу. Для споживачів, вирішальним фактором при придбанні товару (роботи, послуги) є його максимальна цінність, яка характеризується низкою критеріїв, встановлених ними ж. Серед них: функціональність, якість, безпека, імідж, рівень обслуговування тощо.

Таким чином, на наш погляд, наступним етапом розвитку облікової парадигми повинен стати перехід

на рейки орієнтації на споживчу цінність, що дасть змогу максимально наблизити вихідну інформацію, котра продукується в обліковій системі до потреб менеджменту, який, в свою чергу, приречений максимально оперативно реагувати на потреби, вимоги та запити кінцевого споживача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ціннісно-орієнтоване управління підприємствами стало об'єктом дослідження таких вітчизняних науковців, як: Є. В. Афанасьєв, С. Л. Буко, О. С. Галушко, О. В. Костюнік, В. В. Лаврененко, О. Г. Мендрул, А. О. Семенчук, Г. В. Ситник та інших. Комплексне дослідження теоретичних та прикладних засад формування ціннісно-орієнтованого управління представлено в монографії М. Г. Бойко «Ціннісно-орієнтоване управління в туризмі». Поряд з цим, питання обліково-інформаційного забезпечення прийняття рішень з орієнтацією на максимізацію споживчої цінності туристичного продукту досі залишається поза увагою вітчизняної облікової науки.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є розробка нового підходу до формування системи витрат діяльності туристичного підприємства, які включаються до ціни туристичного продукту, розглядаючи останню як суму споживчих цінностей для туриста. Завдання статті: проаналізувати основні положення маркетингового підходу до розвитку

сучасного підприємства туристичного бізнесу; дослідити процес формування споживчої цінності туристичного продукту; провести рекласифікацію витрат туристичного підприємства у відповідь на новітні виклики системи управління бізнес-одиницею, спрямованої на задоволення потреб кінцевого споживача.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Туризм неможливо зводити лише до виробництва послуг, оскільки цей вид діяльності визначається не стільки характером послуги, що виробляється, скільки особливостями й кількістю споживачів туристичного продукту [1, с. 41]. Попит є важливим елементом ринку, що представлений певною сумою грошей, призначених для оплати вартості товару та послуг. З іншого боку, він є формою вираження потреби споживачів, які є головним рушієм суспільно-економічного розвитку загалом. Адже відомо, що секрет успіху будь-якої фірми на конкурентному ринку полягає в умінні якнайкраще задовольнити потреби споживачів [2, с. 23]. Рівень задоволення цих потреб і визначає споживчу цінність туристичного продукту. Як зазначають Т. І. Ткаченко та М. Г. Бойко, «...туристичні підприємства мають унікальний ланцюг створення споживчої цінності туристичного продукту, оскільки на початку й наприкінці цього ланцюга перебуває конкретний споживач, від якого суб'єкт туристичної діяльності отримує дохід» [3, с. 5-6].

Формування споживчої цінності туристичного продукту є наслідком збалансованості взаємовідносин, що виникають на етапах життєвого циклу туристичного продукту між всіма учасниками туристичного ринку: туристами, що здійснюють туристичні поїздки з різними цілями та мотивами; туристичними підприємствами (туроператорами та турагентами) і продуцентами туристичних послуг [4, с. 121].

Споживча цінність туристичного продукту знаходиться у прямій залежності із конкурентоздатністю підприємства. Чим більшою є спроможність туристичної компанії задовольняти потреби клієнта на фоні її ефективної діяльності, тим значнішими є конкурентні переваги на ринку. Як зазначає І. В. Артюхова, «...зовнішні конкурентні переваги – це ті, які базуються на спроможності підприємства створити більш значимі цінності для споживачів його продукції, що створює можливості більш повного задоволення їхніх потреб, зменшення витрат чи підвищення ефективності їх діяльності» [5, с. 11].

Водночас, у 2011 році М. Г. Бойко [6], здійснюючи оцінку економічних інтересів туристичних підприємств м. Києва, встановила, що лише 4% з них будують власну господарську діяльність за принципом збалансованого розвитку, в той час як економічні інтереси 16% спрямовані на отримання прибутку, а 70% взагалі не генерують, а руйнують соціально-економічну цінність, маючи пасивні економічні інтереси.

На думку М. Г. Бойко, ціннісно-орієнтоване

управління туристичними підприємствами – це процес, спрямований на зростання споживчої цінності туристичних продуктів та соціально-економічної цінності туристичного підприємства для забезпечення задоволеності споживчих очікувань і досягнення узгодженості економічних інтересів суб'єктів взаємовідносин туристичного ринку [7, с. 13].

Поступова переорієнтація ринкового механізму розвитку туризму на умови, що потребують врахування попиту різних споживачів та узгодження з ним пропозиції, призвело до ситуації, коли існуюча облікова система не здатна надати необхідні відомості для достовірної оцінки ефективності туристичної діяльності підприємства.

Маркетинговий підхід розвитку сучасного туристичного підприємства, спрямований на підвищення якості продукту у відповідності до потреб споживача за умови оптимізації витрат останнього часто вступає в конфлікт з підходом обліковим, основою якого є концепція максимізації прибутковості та ринкової вартості підприємства на виконання вимог власників та інвесторів.

Основними принципами туристичного маркетингу є:

- націленість на досягнення кінцевого практичного результату туристичної діяльності. Ефективна реалізація туристичних послуг на ринку і заволодіння певною часткою цього ринку;

- спрямованість туристичної організації не на миттєвий, а на довгостроковий результат маркетингової роботи. Це вимагає особливої уваги до прогностичних досліджень, розробки на основі їх результатів нових туристичних послуг, які забезпечуватимуть високоприбуткову діяльність компанії;

- застосування у єдності і взаємозв'язку тактики й стратегії активного пристосування до вимог потенційних покупців з цілеспрямованим одночасним впливом на них [8, с. 170].

Погоджуємось з І. М. Білецькою, яка вважає, що «...маркетинг туристичного підприємства не повинен бути тільки завданням певного відділу, а здійснюватись кожним працівником. Сьогодні дедалі частіше вживають термін «тотальний маркетинг», що передбачає здійснення маркетингової діяльності та розуміння її основних підходів та прийомів всім персоналом компанії» [9, с. 392]. І, в цьому випадку, обліковий персонал повинен не лише перебувати в авангарді в питанні інформаційного забезпечення, але й слугувати дорадчим органом в усіх аспектах розробки й реалізації маркетингової стратегії підприємства.

Як зауважують американські дослідники Ф. Ф. Райхельд та Т. Тіл, все більше і більше менеджерів втрачають безпосередній контакт зі споживачами і навіть топ-менеджерами, тому при прийнятті поточних управлінських рішень їм доводиться покладатися на бухгалтерський облік. Біда в тому, що за відсутності зворотного зв'язку зі споживачами значення бухгалтерських показників перебільшується, хоча й лише на їх основі можна узгодити цілі діяльності менеджерів і компанії в цілому [10, с. 45].

Можливим вирішенням цього конфлікту, на наш погляд, є модернізація облікової системи туристичного підприємства на засадах формування інформаційної бази для підтримки прийняття управлінських рішень щодо максимізації споживчої цінності туристичного продукту на інноваційній основі в умовах обмеженості туристичних ресурсів.

Перші спроби такої трансформації в системі внутрішньогосподарського обліку суб'єктів туристичного ринку вже були. Скажімо, Р. І. Балашова у свої дослідженнях, серед невирішених питань стосовно методичних особливостей управлінського обліку в діяльності туристичних підприємств називає необхідність підведення вартості, структури та якості туристичних послуг, що ґрунтуються на попередніх результатах, до певного рівня, який буде враховувати виникаючі проблеми або можливості у сфері стосунків зі споживачами, якість туристичної послуги або роботи трудового колективу [11, с. 171].

Діагностика туристичного ринку, оцінка попиту й пропозиції продукту, аналіз туристичних потоків та витрат з використанням методів опитування, спостереження, регресійного та факторного аналізу, а також цілої низки якісних методів повинні формувати фактаж для зіставлення із обліковою оцінкою витрат підприємства на формування та реалізацію туристичних послуг і доходів діяльності як базових показників для встановлення ефективності функціонування суб'єкта господарювання в ринкових умовах.

Дотичною ланкою в процесі реформування управлінського обліку на засадах ціннісно-орієнтованого менеджменту є показник ціни туристичного продукту. З однієї сторони – це суто економічна категорія, яка має конкретні техніко-розрахункові моделі визначення її величини та використовується в контексті облікових закономірностей через механізм обчислення витрат та калькулювання собівартості. З іншої – вона повинна максимально відповідати тій споживчій цінності, яка продиктована потребами споживача, оскільки саме таку ціну турист готовий платити за послугу.

Ціна надає важливу інформацію про турпродукт. В умовах вільної конкуренції ціна турпродукту свідчить про його споживчу вартість. Тому для туристичного підприємства, яке прагне здобути стійкі конкурентні переваги на ринку міжнародних туристичних послуг, важливо, щоб ціна відповідала споживчій вартості турпродукту [12, с. 28]. Класичним визначенням в маркетинговому управлінні туристичним підприємством є те, що «...ціна – «сума цінностей», які споживач обмінює на можливість володіти товаром чи споживати послугу» [13, с. 17].

Представлена у вітчизняних стандартах (зокрема, П(С)БО 16 «Витрати») та галузевих рекомендаціях номенклатура витрат мало відповідає ціннісним очікуванням споживача, оскільки зорієнтована, в першу чергу, на визначення звітного прибутку підприємства. Тому запропонуємо власний підхід до встановлення статей витрат туристичного підприємства, який покликаний максимально відповідати вимогам туриста до продукту, який ними придбається:

1) витрати на забезпечення функціонального призначення. Значна частина витрат, які в обліку узагальнюються поняттям «технологічна собівартість»: витрати на придбання прав на послуги з розміщення, харчування, перевезення тощо. Більша їх частина акумулюються на рахунку 23 «Виробництво», розглядаються також варіанти використання рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» з подальшим розподілом;

2) витрати на якість. В основному складаються з двох блоків: витрати на якість процесу обслуговування клієнтів та витрати на забезпечення комфортності умов перебування в турі.

Під якістю послуги розуміється сукупність характеристик послуги, що визначають її здатність задовольняти встановлені або передбачувані потреби споживача [14, с. 183]. Таким чином, якість туристичної послуги є визначальним, хоча й не єдиним фактором формування споживчої цінності останньої. Чим вища якість, яка сприймається покупцем, тим більша цінність, яка ним отримується.

Оцінити якість туристичної послуги значно складніше, аніж якість товарів. Адже клієнт сприймає не лише результат послуги, але й стає співучасником її надання. Очікування клієнтів формуються на основі вже наявного у них досвіду, а також інформації, отримуваної прямими (особистими) або масовими (неособистими) каналами маркетингових комунікацій [15, с. 213]. При цьому не слід ототожнювати поняття «якість туристичної послуги» та «якість обслуговування на туристичному підприємстві». Без другого неможливе перше, однак туристичне підприємство не може повністю гарантувати якість туристичного продукту, оскільки зазвичай не є безпосереднім продуцентом послуг, а лише їх консолідатором або агентом.

Повністю погоджуємося з С. Ф. Головим, який вважає, що «...в системі бухгалтерського обліку витрати на якість «розпорошені», тобто входять до різних статей і відображені на різних рахунках» [16, с. 154].

Зауважимо, що витрати на якість передбачають не лише витрати на реалізацію заходів, спрямованих на забезпечення належного її рівня, а й додаткові витрати, пов'язані із виявленням потреб клієнтів, оцінкою поточного рівня якості туристичної послуги, розробку стратегії менеджменту якості, тобто все те, що включається до поняття комплексного управління якістю послуги.

Поряд з цим, слід врахувати, що:

- через посередницький характер туристичної діяльності, підприємство не може з абсолютною впевненістю гарантувати високу якість кінцевого продукту. Туристична компанія придбаває лише права на надання певних послуг, останні ж надаються безпосередніми продуцентами – готелями, автоперевізниками, страховиками, гідами тощо;

- враховуючи комплексність, низька якість навіть однієї складової туристичного продукту може суттєво знизити його споживчу цінність в цілому;

3) витрати на безпеку. Категорія витрат, що покликані створити умови за яких турист максимально убезпечений від настання випадків, які загрожують

його життя та здоров'ю, а також зменшити негативні наслідки, коли такі випадки все ж сталися. До таких витрат відносяться витрати на страхування: обов'язкове (медичне, від нещасного випадку, «зелена карта» – для автомобілістів) й додаткове (майнове, від скасування туру, відповідальності перед третіми особами й ін.);

4) витрати на забезпечення кваліфікації працівників. Це витрати, які покликані підвищити професійну компетенцію персоналу, їх культуру, етику спілкування – витрати на участь у воркшопах, інформаційних турах, туристичних виставках, тренінгах, конференціях;

5) іміджеві витрати. Витрати на формування позитивного уявлення споживачів про підприємство та його туристичний продукт.

Основою споживчої цінності туристичної послуги, серед іншого, є лояльність споживачів до конкретного бренду (логотипу, фірмового стилю, музики яка супроводжує рекламу тощо). До таких витрат, в першу чергу, відносяться витрати на створення бренду, а також ознайомлення із ним потенційних споживачів (формування у них необхідних асоціацій і вражень, які створюватимуть зв'язок із туристичним продуктом);

6) комунікаційно-збутові витрати. Витрати на розвиток каналів і способів розповсюдження інформації про підприємство, формування портфелю замовлень, використання новітніх прийомів та методів розподілу продукції, створення клієнтської бази.

В складі цих витрат доцільно створити окреме субгрупування «Витрати, пов'язані із впровадженням автоматизованих систем бронювання та оплати турів засобами Інтернет». Такі засоби повинні забезпечувати: пошук інформації про тури; вибір туру і його замовлення он-лайн; можливість оплати через відомі електронні платіжні системи; замовлення додаткових послуг (бронювання квитків, номерів в готелях та ін.); отримання додаткової інформації про місце відпочинку, візові правила, погоду, актуальні курси валют тощо. Важливо розуміти, що до цієї категорії витрат відносяться не лише ресурси витрачені на впровадження прикладних програм автоматизації формування і реалізації туристичного продукту (в т.ч. і систем резервування місць в готелях та бронювання квитків), розробку й підтримку веб-сторінки, створення баз даних, а й додаткові витрати на підготовку/перепідготовку працівників для роботи з даними системами. Важливою складовою таких витрат є кошти на придбання сучасних засобів обчислювальної, організаційної та периферійної техніки. Останні переносять свою вартість на вартість

туристичного продукту за посередництва механізму амортизації.

Значна кількість витрат цієї номенклатурної групи (комунікаційно-збутові витрати) стосуються реклами, стимулювання збуту (промо), проведення маркетингових досліджень та розробки стратегій, спонсорства тощо.

Як зазначають І. В. Костюк, А. А. Теребух та О. М. Щур за своєю економічною природою витрати на рекламу є поточними. Одночасно ці витрати є головною умовою зростання обсягу реалізації туристичного продукту. Дуже часто значні суми, які витрачаються на рекламу туристичного продукту на перших стадіях його життєвого циклу, можуть сприяти одержанню прибутку через значний період часу. З огляду на ці умови, можна вважати витрати на рекламу однією з форм інвестиційних витрат [17, с. 96];

7) інноваційні витрати. Витрати на розробку й впровадження нових технологій та туристичних продуктів. Наявність широкої диференціації туристичних продуктів, періодичне оновлення асортименту створює у споживача стійке відчуття потужності туристичного оператора, забезпечує можливість вибору та підвищує споживчу цінність продукту;

8) інші витрати. Витрати, які не включені до попередніх груп, однак понесення яких покликане підвищити споживчу цінність туристичного продукту.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для надання повної та репрезентативної інформації вищим ланкам управління в умовах ціннісно-орієнтованого менеджменту внутрішньогосподарський облік витрат туристичного підприємства повинен бути побудований таким чином, щоб дані формувалися в розрізі: витрат на забезпечення функціонального призначення; витрат на якість; витрат на безпеку; витрат на забезпечення кваліфікації працівників; іміджевих витрат; комунікаційно-збутових витрат; інноваційних витрат; інших витрат.

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо підведення методичної бази під теоретичні викладки, наведені у статті, особливо стосовно відображення в обліку витрат періоду та капіталізованих витрат. Дуже важливим при цьому є виділення непродуктивних витрат (втрат), які не формують споживчої цінності однак повинні враховуватися при оцінці діяльності туристичного підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василюх Н. В. Оцінка ефективності туристичних послуг / Н. В. Василюх // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2009. – Вип. 31. – С. 40-45.
2. Воробйова О. А. Специфіка формування та функціонування ринку товарів та послуг в рекреаційно-туристичній сфері / О. А. Воробйова // Економічні інновації. – 2010. – Вип. 41. – С. 22-32.
3. Ткаченко Т. Формування споживчої цінності туристичного продукту / Т. Ткаченко, М. Бойко // Товари і ринки. – 2012. – №2. – С. 5-16.
4. Бойко М. Г. Організаційна конвергенція в туризмі: передумови та практичні аспекти формування / М. Г. Бойко // Економіка Криму. – 2010. – №1 (30). – С. 120-127.

5. Артюхова І. В. Чинники формування й збереження конкурентних переваг підприємства туристичної галузі / І. В. Артюхова // Вісник економічної науки України. – 2011. – № 2 (20). – С. 11-14.
6. Бойко М. Г. Ціннісно орієнтоване управління в туризмі: монографія / М.Г. Бойко. – К. : КНТЕУ, 2010. – 524 с.
7. Бойко М. Г. Методичні основи дослідження економічних інтересів туристичних підприємств / М. Г. Бойко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 1. – С. 13-20.
8. Нориганова О. А. Особенности маркетинга сферы туризма: теоретический анализ / О. А. Нориганова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Экономика». – 2006. – Том 19 (58). №1. – С. 167-174.
9. Білецька І. М. Особливості маркетингу туристичних послуг в сучасних умовах глобалізації світового туристичного ринку / І. М. Білецька // Економіка Крима. – 2012. – №4 (41). – С. 389-397.
10. Райхельд Ф. Ф. Эффект лояльности: движущие силы экономического роста, прибыли и непреходящей ценности / Ф. Ф. Райхельд, Т. Тил.: Пер с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 384 с.
11. Балашова Р. І. Методичні особливості управлінського обліку в діяльності туристичних підприємств / Р. І. Балашова // Торгівля і ринок України. – 2008. – Вип. 26. Т.2. – С. 169-176.
12. Заячківська Г. А. Ціноутворення у сфері міжнародного туризму: теоретико-методологічні засади / Г. А. Заячківська // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. – 2011. – Випуск XVII, №4. – С. 27-38.
13. Дурович А. П. Маркетинг в туризме: учеб. пособ. / А. П. Дурович. – 2-е изд., пераб. и доп. – Минск: ООО «Новое знание», 2001. – 496 с.
14. Баєв В. В. Формування моделі системи менеджменту якості на підприємствах туристичної індустрії / В. В. Баєв // Наукові праці МАУП. – 2012. – Вип. 3 (34). – С. 180-184.
15. Зелінська Ю. Н. Роль качественного обслуживания в работе туристического предприятия / Ю. Н. Зелінська // Наукові праці МАУП. – 2011. – Вип. 3 (30). – С. 213-216.
16. Голов С. Ф. Футурологія бухгалтерського обліку / С. Ф. Голов // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – №794. – С.153-157.
17. Костюк І. В. Аналіз ефективності туристичної діяльності / І. В. Костюк, А. А. Терехух, О. М. Щур // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.13. – С. 92-97.

Височан Олег Степанович

РАСХОДЫ НА ФОРМИРОВАНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ ЦЕННОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРОДУКТА КАК ОБЪЕКТ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Основой современного этапа развития учетной парадигмы должен стать переход к ориентации на потребительскую ценность, что позволит максимально приблизить исходную информацию, которая производится в учетной системе к потребностям менеджмента предприятия. Целью статьи является разработка нового подхода к формированию системы расходов деятельности туристического предприятия, которые включаются в цену туристического продукта, рассматривая последнюю как сумму потребительских ценностей для туриста. В работе использован ряд общенаучных методов исследования, таких как анализ, синтез и моделирование. В статье проанализированы основные положения маркетингового подхода к развитию современного предприятия туристического бизнеса, который направлен на повышение качества продукта в соответствии с потребностями потребителя при оптимизации расходов последнего. Указано, что такой подход часто вступает в конфликт с подходом учетным, основой которого является концепция максимизации доходности и рыночной стоимости предприятия. Исследован процесс формирования потребительской ценности туристического продукта. При этом потребительская ценность формируется за счет ресурсов на этапе поставки, формирования и сбыта. Проведено реклассификацию расходов туристического предприятия в ответ на новые вызовы системы управления бизнес-единицей, направленной на удовлетворение потребностей конечного потребителя. Установлена такая номенклатура расходов для учета, ориентированного на ценностные приоритеты хозяйствования: расходы на обеспечение функционального назначения; расходы на качество; расходы на безопасность; расходы на обеспечение квалификации работников; имиджевые расходы; коммуникационно-сбытовые расходы; инновационные расходы; другие расходы. Практическая значимость статьи заключается в создании концептуальной основы для формирования ценностно-ориентированного внутрихозяйственного учета туристических предприятий: как туроператоров так и туристических агентов. Перспективным направлением дальнейших исследований определено подведения методической базы под теоретические выкладки, приведенные в статье, особенно в отношении отражения в учете расходов периода и капитализированных расходов. Очень важным при этом является выделение непроизводительных расходов (потерь), которые не формируют потребительской ценности однако должны учитываться при оценке деятельности туристического предприятия.

Ключевые слова: туристический продукт, потребительская ценность, ценностно-ориентированное управление предприятием.

Vysochan O.

EXPENSES FOR SETTING CUSTOMER VALUE OF TOURISM PRODUCTS AS AN OBJECT OF ACCOUNTING

The basis of the current stage of development of accounting paradigm should be the shift to customer value orientation, which will help to approximate the original information, which is produced in the accounting system for the needs of management. The aim of this article is to develop a new approach to the formation of the cost of the travel companies included in the price of the tourism product, considering the latter as the sum of consumer values for the tourist. A number of general research methods such as analysis, synthesis and simulation have been used in the article. The main provisions of marketing approach to the development of modern tourism business enterprise that aims to improve product quality to meet the needs of the consumer in case of cost optimization of the latter have been analyzed. It has been noted that this approach often conflicts with the accounting approach, based on a concept of maximizing profitability and market value of the company. The process of customer value formation of tourism product has been studied. At the same time consumer value is formed by the resources at the stage of delivery, the formation and distribution. A tourist enterprise reclassification of costs in response to new challenges of business unit management designed to meet the needs of the end user has been conducted. Such nomenclature of expenses for accounting based on value priorities management has been set: the cost of providing a functional purpose; quality costs; security costs; the cost of providing training for employees; branding costs; communication and marketing costs; innovation costs; other expenses. The practical significance of the article is to create a conceptual basis for the formation of value-based internal accounting of tourism enterprises such as tour operators and travel agents. Supply of methodological basis in theoretical calculations presented in the article, especially with regard to the accounting costs of period and capitalized costs are prospects for future research. The allocation of unproductive expenditure (losses) that do not form consumer value but should be considered in the evaluation of tourism enterprise are very important.

Keywords: tourism product, consumer value, value-oriented management.

Одержано 25.03.2015 р.

УДК 303.71:336.748.12(045)

Фурман Тарас Юрійович,

к.п.н., доц. кафедри бухгалтерського обліку,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

СИСТЕМА СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ ІНФЛЯЦІЇ

Темою статті виступає аналіз системи статистичних показників рівня інфляції. Актуальність теми обумовлена тим, що складність та постійна мінливість інфляційних процесів не дозволяють представникам різних економічних шкіл дійти єдності у розумінні та тлумаченні багатьох аспектів інфляції, зокрема, її кількісного вимірювання та відображення в системі статистичних показників. Метою статті є вивчення досвіду кількісного представлення інфляційних процесів в аспекті розуміння їх якісної сутності та аналіз системи статистичних показників, які офіційно використовуються в Україні для відображення інфляції. Основними результатами наукового дослідження є те, що: в статті здійснено аналіз розуміння сутності інфляції в теоріях різних наукових шкіл. Це дозволило виявити та розглянути основні визначення інфляції, запропонувати її визначення в аспекті кількісного відображення рівня. Аргументується позиція, що найбільш типовими показниками відображення рівня інфляції є система індексів цін. Проведено аналіз системи індексів цін, які визначаються Державною службою статистики України і використовуються для характеристики та дослідження інфляційних процесів. Аналіз методології розрахунку загальних індексів цін дозволив виявити переваги та недоліки основних індикаторів рівня інфляції: індексу споживчих цін, базового індексу споживчих цін, індексу-дефлятора ВВП. Також розглянуто питання оцінки прихованої інфляції. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що залежно від мети дослідження завжди можна підібрати той індекс, який найбільшою мірою відповідає поставленому завданню, які можуть бути направлені на вирішення багатьох питань державної політики, аналізу і прогнозу цін та процесів ціноутворення, перегляду розмірів грошових доходів населення, розв'язанні спорів, перерахунку показників системи національних рахунків та діяльності суб'єктів господарювання у постійні ціни, забезпечує можливість проведення міжнародних зіставлень. Подальші дослідження будуть спрямовані на проведення аналізу інфляційних процесів в країні та визначення показника рівня інфляції.

Ключові слова: інфляція, показник, рівень інфляції, індекс споживчих цін, базовий індекс споживчих цін, індекс-дефлятор ВВП.

Vysochan O.

EXPENSES FOR SETTING CUSTOMER VALUE OF TOURISM PRODUCTS AS AN OBJECT OF ACCOUNTING

The basis of the current stage of development of accounting paradigm should be the shift to customer value orientation, which will help to approximate the original information, which is produced in the accounting system for the needs of management. The aim of this article is to develop a new approach to the formation of the cost of the travel companies included in the price of the tourism product, considering the latter as the sum of consumer values for the tourist. A number of general research methods such as analysis, synthesis and simulation have been used in the article. The main provisions of marketing approach to the development of modern tourism business enterprise that aims to improve product quality to meet the needs of the consumer in case of cost optimization of the latter have been analyzed. It has been noted that this approach often conflicts with the accounting approach, based on a concept of maximizing profitability and market value of the company. The process of customer value formation of tourism product has been studied. At the same time consumer value is formed by the resources at the stage of delivery, the formation and distribution. A tourist enterprise reclassification of costs in response to new challenges of business unit management designed to meet the needs of the end user has been conducted. Such nomenclature of expenses for accounting based on value priorities management has been set: the cost of providing a functional purpose; quality costs; security costs; the cost of providing training for employees; branding costs; communication and marketing costs; innovation costs; other expenses. The practical significance of the article is to create a conceptual basis for the formation of value-based internal accounting of tourism enterprises such as tour operators and travel agents. Supply of methodological basis in theoretical calculations presented in the article, especially with regard to the accounting costs of period and capitalized costs are prospects for future research. The allocation of unproductive expenditure (losses) that do not form consumer value but should be considered in the evaluation of tourism enterprise are very important.

Keywords: tourism product, consumer value, value-oriented management.

Одержано 25.03.2015 р.

УДК 303.71:336.748.12(045)

Фурман Тарас Юрійович,

к.п.н., доц. кафедри бухгалтерського обліку,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

СИСТЕМА СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ ІНФЛЯЦІЇ

Темою статті виступає аналіз системи статистичних показників рівня інфляції. Актуальність теми обумовлена тим, що складність та постійна мінливість інфляційних процесів не дозволяють представникам різних економічних шкіл дійти єдності у розумінні та тлумаченні багатьох аспектів інфляції, зокрема, її кількісного вимірювання та відображення в системі статистичних показників. Метою статті є вивчення досвіду кількісного представлення інфляційних процесів в аспекті розуміння їх якісної сутності та аналіз системи статистичних показників, які офіційно використовуються в Україні для відображення інфляції. Основними результатами наукового дослідження є те, що: в статті здійснено аналіз розуміння сутності інфляції в теоріях різних наукових шкіл. Це дозволило виявити та розглянути основні визначення інфляції, запропонувати її визначення в аспекті кількісного відображення рівня. Аргументується позиція, що найбільш типовими показниками відображення рівня інфляції є система індексів цін. Проведено аналіз системи індексів цін, які визначаються Державною службою статистики України і використовуються для характеристики та дослідження інфляційних процесів. Аналіз методології розрахунку загальних індексів цін дозволив виявити переваги та недоліки основних індикаторів рівня інфляції: індексу споживчих цін, базового індексу споживчих цін, індексу-дефлятора ВВП. Також розглянуто питання оцінки прихованої інфляції. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що залежно від мети дослідження завжди можна підібрати той індекс, який найбільшою мірою відповідає поставленому завданню, які можуть бути направлені на вирішення багатьох питань державної політики, аналізу і прогнозу цін та процесів ціноутворення, перегляду розмірів грошових доходів населення, розв'язанні спорів, перерахунку показників системи національних рахунків та діяльності суб'єктів господарювання у постійні ціни, забезпечує можливість проведення міжнародних зіставлень. Подальші дослідження будуть спрямовані на проведення аналізу інфляційних процесів в країні та визначення показника рівня інфляції.

Ключові слова: інфляція, показник, рівень інфляції, індекс споживчих цін, базовий індекс споживчих цін, індекс-дефлятор ВВП.

ВСТУП

Постановка проблеми. Висока динамічність розвитку ринкової економіки, її багатогранність та імовірнісний характер чинників формування, що часто призводять до виникнення глобальних і національних кризових явищ, а також невизначеності макросередовища, обумовлюють необхідність побудови відкритої, конкурентоспроможної національної економічної системи. Забезпечення високого розвитку, ефективності та стійкості економіки України є запорукою досягнення належного рівня добробуту населення та соціально-економічної стабільності. Одним із головних чинників соціально-економічного добробуту та стабільності держави є фундаментальне макроекономічне явище – інфляція.

Інфляція відома з давніх часів. Вона ситуативно траплялась навіть в давні часи в епоху металевих грошей та була пов'язана із випуском неповноцінних грошових знаків, штучного псування монет державою [1, с. 42], ввезенням великої кількості дорогоцінних металів до Європи з Америки та масштабною розробкою нових родовищ дорогоцінних металів на колонізованих землях [2, с. 202]. Проте, із запровадженням паперових грошей інфляція стала невід'ємною та об'єктивною складовою всіх національних і світової економік. Вона, як складне та суперечливе явище, впливає на всі аспекти суспільного життя, відображає, а також часто визначає проблеми і суперечності економіки. Інфляція гостро впливає на реальний, фінансовий, бюджетно-податковий, зовнішній сектори економіки, є чинником посилення соціального розшарування населення тощо. Тому вона має серйозні і нерідко руйнівні соціально-економічні наслідки. Особливого негативного впливу інфляційних процесів зазнають країни з економіками, що розвиваються, перехідними та слабкими економіками.

Інфляція в Україні та її негативні наслідки є однією із самих актуальних проблем державного управління, яка потребує особливої уваги до вивчення її сутності, причин виникнення, особливостей, закономірностей розвитку. В аспекті всього цього актуальними залишаються питання методів обчислення та відображення інфляції в системі статистичних показників як макроекономічних індикаторів з метою її прогнозування та розробки заходів впливу на неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значимість інфляції у соціально-економічному розвитку суспільства обумовили суттєву увагу до неї плеяди видатних дослідників. Основу теоретичного вивчення інфляційних процесів та методологічну базу аналізу даного явища заклали у своїх працях С. Брю, Р. Габбард, Дж. Гелбрейт, Г. Глен, Х. Джонсон, Е. Дане, Р. Дорнбуш, Ф. Кейган, Дж. М. Кейнс, Р. Коуз, Р. Куєн, Дж. Ло, Дж. Локк, К. Макконелл, Г. Манків, А. Маршалл, Дж. Мілль, В. Нордхаус, А. Піг, Д. Рікардо, Дж. Сакс, П. Самуельсон, Е. Там, Дж. Тобін, У. Торн, Е. Фелпс, І. Фішер, Дж. Френкель, М. Фрідмен, Б. Хансен, Д. Юм та ін.

Вітчизняні вчені також приділяли увагу вивченню сутності, причин, особливостей інфляції, методів регулювання, шляхів подолання її наслідків,

моделюванню тощо. Варто згадати праці таких українських економістів: В. Андрущенко, О. Близнюк, О. Василик, В. Вітлінський, А. Гальчинський, В. Гесць, А. Єпіфанов, О. Кашперська, О. Коваленко, С. Ковальчук, С. Колач, Т. Комар, П. Кондро, О. Кириленко, В. Лагут, І. Лютий, В. Марцин, Л. Маханець, В. Міщенко, А. Москальов, П. Нікіфоров, Ю. Николишин, В. Опарін, О. Петрик, М. Пітюлич, Ю. Польова, О. Половцев, О. Романенко, Н. Савлук, В. Федосов, Л. Фільштейн, О. Чернявський, І. Шевчук, В. Шинкар, А. Щавінська, С. Юрій, Н. Юхта, О. Яременко та ін.

Проте серед сучасних науковців не існує єдиної думки щодо багатьох теоретичних та практичних аспектів інфляції. Багато питань залишаються відкритими та потребують подальшого вивчення, оскільки для кожної економіки характерні свої особливості інфляції. Дане явище необхідно досліджувати в масштабах світової економіки, національної економіки окремої країни, а також у розрізі певної економічної ситуації. Це завжди буде визначати актуальність праць, присвячених інфляційним процесам, та призводити до постійних дискусій з даного питання в наукових колах.

Складність та постійна мінливість інфляційних процесів не дозволяють представникам різних економічних шкіл дійти єдності у розумінні та тлумаченні багатьох аспектів інфляції. Це, зокрема, стосується і її кількісного вимірювання та відображення в системі статистичних показників.

Мета статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є вивчення кількісного представлення інфляційних процесів в аспекті розуміння їх якісної сутності та аналіз статистичних показників, які офіційно використовуються в Україні для відображення інфляції. Методами дослідження є системний аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктивна сутність економічних явищ та процесів розкривається через систему показників, які є їх кількісно-якісними характеристиками. Якісний зміст показника відображає сутність об'єкта стосовно конкретних умов місця та часу, а кількісний – його числовий розмір. Побудова показників для характеристики, аналізу та прогнозування інфляції потребує чіткого визначення даного поняття, розкриття її сутності, а також виділення основних причин її виникнення та чинників розвитку.

Велику кількість різних шкіл та наукових течій, які займаються вивченням причин, сутності та різноманітних проблеми інфляції С. М. Колач об'єднує у чотири напрями: неокласичний (до якого належать монетаристська теорія, концепція раціональних очікувань, концепція економіки пропозиції), кейнсіанський (до якої належать концепції інфляції попиту та інфляції затрат виробництва), соціальний та марксистський [3, с. 167-168].

Представники монетаризму основною причиною інфляції вважають надлишкове переповнення грошової маси по відношенню до

випуску продукції. Представники концепції раціональних очікувань вважають, що грошова маса на інфляцію впливає залежно від інформації про її зміну. Представники концепції економіки пропозиції основною причиною інфляції вважають високі податки та збори, які уповільнюють інтенсивність виробництва.

Концепція інфляції попиту, яка виникає в межах кейнсіанської теорії, визначає виникнення інфляції у наслідок збільшення сукупного попиту на блага. Прихильники концепції інфляції затрат виробництва головною причиною даного явища вважають збільшення затрат виробництва в наслідок підвищення заробітної плати робітників. До такої концепції дуже схожою є соціальна концепція інфляції, яка розглядає мікроекономічний рівень впливу на збільшення заробітної плати.

Марксистська теорія інфляції виявляє її причини у суперечностях процесу виробництва та сфери обігу, що обумовлено порушенням законів грошового обігу.

Аналіз генезису поглядів щодо розуміння сутності інфляції та основних теоретичних напрямів її трактування дозволяє зробити висновки, що початкове зародження інфляції як економічного явища пов'язане із грошовим обігом, а точніше, з його якісним станом. Проте, тенденції у світовій економіці, які відбуваються в останні десятиліття виводять явище інфляції за межі грошового обігу та дозволяють розуміти її не лише як суто грошовий феномен. Процеси монополізації, які мають місце у ціноутворенні на ресурси, очікування інфляції, інформаційні потоки, динамічні зміни щодо зайнятості населення, економічні структурні диспропорції, розвиток інтеграційних процесів та інші чинники стають причинами зростання загального рівня цін не залежно від змін кількості грошей в обігу [1, с. 45].

Різноманітність наукових поглядів щодо розуміння сутності, причин, чинників розвитку інфляційних процесів, їх складність та суперечливість обумовлюють різні підходи щодо визначення самої інфляції. Аналіз визначень різних авторів, які наводять Ю. Николишин, О. Кашперська [4, с. 284], Н. Юхта [5, с. 64], визначень класиків економічної думки та інших вітчизняних науковців [6, с. 115; 7, с. 6-7; 8, с. 49] дозволяють виділити три концептуальні дефініції інфляції:

1) переповнення каналів обігу грошової маси понад потреби товарообороту, що призводить до знецінення грошей (зниження їх купівельної спроможності);

2) зростання загального рівня цін;

3) поєднання перших двох підходів.

Знецінення грошей відбувається, по-перше, через зростання рівня цін; по-друге, у зв'язку із зростанням суспільної продуктивності праці [2, с. 205].

Зниження купівельної спроможності грошової одиниці та зростання загального рівня цін є взаємопов'язані процеси, які описуються оберненими показниками. Тому, на нашу думку, поєднання у дефініції інфляції цих двох підходів є більш коректним. Компромісним до визначення інфляції є підхід, який запропонували В. Вітлінський та Л. Маханець: виділяти макроекономічний аспект інфляції – зростання цін; аспект грошового обігу –

пропорційне зниження купівельної спроможності грошової одиниці; вузький аспект – загальний ріст цін, який не супроводжується зростанням виробництва товарів та послуг [7, с. 6-7].

Враховуючи те, що інфляційні процеси, як правило, описуються показниками, які характеризують зростання рівня цін, а показники купівельної спроможності грошової одиниці є оберненими до них, нами пропонується наступне визначення інфляції в аспекті кількісного вимірювання її рівня. Інфляція – це стійке та відчутне зростання загального рівня цін впродовж певного періоду часу, яке, як правило, викликане порушенням рівноваги між грошовою масою та економічними благами, та яке, відповідно, призводить до знецінення грошової одиниці. Таке визначення дозволяє виробити систему показників для відображення та аналізу інфляції як явища зміни у часі загального рівня цін.

Таким чином, основними показниками інфляції та її рівня є система зведених (загальних) індексів цін. Державна служба статистики в системі комплексних статистичних публікацій наводить такі індекси цін:

- індекс споживчих цін;
- індекс цін виробників промислової продукції;
- індекс цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами;
- індекс цін на будівельно-монтажні роботи;
- індекси тарифів на послуги пошти та зв'язку для підприємств, установ, організацій;
- індекси тарифів на вантажні перевезення залізничним транспортом;
- індекси тарифів на транспортування вантажів трубопроводами [9].

Крім того офіційною статистикою визначається ще і так званий базовий індекс споживчих цін.

Аналіз основних індикаторів, які використовуються в оцінці інфляційних процесів та приведенні випуску благ до постійних цін у різних видах діяльності, свідчить, що найпоширенішим показником для відображення рівня інфляції в Україні є індекс споживчих цін (ІСЦ). Даний показник розраховується відповідно до Методологічного положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунків індексів споживчих цін, яке затверджене наказом Державної служби статистики України від 01.07.2013 року № 190 [10]. Останні зміни до даного методичного положення були внесені наказом Держстату України від 28.11.2014 року №371.

Згідно даного методичного положення «...індекс споживчих цін (ІСЦ) є показником, який характеризує рівень інфляції і використовується для вирішення багатьох питань державної політики, аналізу і прогнозу цінових процесів в економіці, перегляду розмірів грошових доходів населення, рішення правових спорів, перерахунку показників системи національних рахунків у постійні ціни, забезпечує можливість проведення міжнародних зіставлень» [10, с. 4]. Це є чи не єдине нормативно-правове закріплення показника, який використовується офіційно в державному управлінні для відображення рівня інфляції в Україні.

ІСЦ відображає динаміку загального (середнього) рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Таким чином, даний показник свідчить про зміну вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг, який часто називають «споживчим кошиком», у поточному періоді порівняно з базисним. Сучасний набір споживчих товарів та послуг, які враховуються при розрахунку індексу споживчих цін в Україні, включає 335 товарів (послуг)-представників.

Враховуючи те, що ІСЦ розраховується для фіксованого набору товарів (послуг), він є індексом Ласпейреса, тобто базиснозваженим індексом. Його розрахунок проводиться у строгій послідовності, яка включає 10 етапів, що визначаються згаданим методичним положенням [10, с. 5]:

1) формування споживчого набору товарів (послуг)-представників, частка яких в загальних споживчих грошових витратах населення становить не менше 0,1%;

2) відбір продуктів;

3) відбір територій;

4) визначення кількості котирувань за товарами (послугами)-представниками;

5) розподіл кількості котирувань за товарами-представниками між підприємствами торгівлі та ринками;

6) відбір підприємств торгівлі, сфери послуг та ринків – здійснюється на територіальному рівні для кожного міського поселення, де проводиться реєстрація цін;

7) визначення документів первинного обліку та порядку збору інформації щодо цін (тарифів);

8) формування вагової структури (вагових коефіцієнтів) – здійснюється на основі даних щодо споживчих грошових витрат усього населення;

9) розрахунки середніх цін (тарифів) та індивідуальних індексів цін (тарифів) на товари (послуги)-представники на регіональному рівні. Середні ціни розраховуються як середні геометричні прості або середні арифметичні зважені;

10) розрахунки індексів споживчих цін на державному рівні.

Проведений нами аналіз методики розрахунку ІСЦ дозволили виявити його переваги та недоліки як показника рівня інфляції. Основною перевагою використання даного показника є відносна простота розрахунку та достатня точність отриманих результатів [6, с. 117], врахування цін на імпортні товари, які реалізуються на споживчому ринку.

Недоліки ІСЦ пов'язані в основному із складом «споживчого кошику». По-перше, при його розрахунку враховуються лише кінцеві споживчі блага, тобто блага, які реалізуються лише на споживчому ринку. По-друге, при його розрахунку не враховуються ціни на нові товари (послуги), які з часом в наслідок науково-технічного прогресу з'являються на ринку. По-третє, запізнення оновлення складу «споживчого кошику» та його не відповідність реальній структурі наповнення споживчого ринку в теперішньому часі. По-четверте, даний показник не достатньо відображає зміни цін тіньового ринку. По-п'яте, маніпуляції на державному рівні із складом «споживчого кошику»

надають можливість включення до його складу товарів (полуг)-представників, які характеризуються незначним попитом у населення, низькою ціновою еластичністю та виключення затребуваних товарів (послуг), що призводить до свідомого заниження показника рівня інфляції Держстатом.

Субіндексом до ІСЦ є базовий індекс споживчих цін (БІСЦ), побудова якого заснована на тих же методологічних засадах, що і ІСЦ. Даний показник «...характеризує інфляцію, яка спричинена тиском з боку попиту, та відповідно найбільш повно відображає ефекти від зміни реальних монетарних умов. Він показує стійку динаміку цін з мінімізацією короткострокових нерівномірних змін цін, викликаних шоками пропозиції, адміністративним регулюванням» [11, с. 5].

Відмінною ознакою БІСЦ від ІСЦ є те, що при його розрахунку з переліку споживчого набору товарів (послуг)-представників, який використовують для розрахунку ІСЦ, виключаються товари (послуги), динаміка цін на які значною мірою детермінується впливом немонетарних чинників. Ціни на такі товари можуть зазнавати значних сезонних коливань, контролюватись чи встановлюватись урядом або місцевими органами виконавчої влади чи самоврядування, формуватись під впливом тиску з боку пропозиції (залежать від світових цін, природних умов або цін природних монополій) [11, с. 7]. Також виключаються з переліку товари, які є сировинними або з низьким ступенем промислової обробки.

Інші індекси цін, які розраховує Державна служба статистики України, такої узагальнюючої інформації про рівень інфляції не несуть. Проте і їх необхідно враховувати при вивченні причин та наслідків інфляційних процесів. Так, індекс цін виробників (ІЦВ) промислової продукції є показником зміни в часі цін у сфері промислового виробництва. Індекс цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами є показником зміни в часі середніх цін на сільгосппродукцію, реалізовану сільськогосподарськими підприємствами (крім малих). Індекс цін на будівельно-монтажні роботи характеризує динаміку цін у будівництві. Індекс тарифів на послуги пошти та зв'язку характеризує зміни в часі тарифів на послуги пошти та зв'язку для підприємств, установ, організацій. Індекс тарифів на вантажні перевезення характеризує зміни в часі тарифів на вантажні перевезення без урахування структурних зрушень за різними ознаками: видами вантажу, відстані транспортування, території тощо [9, с. 61].

Проте іншим альтернативним показником в системі індексів цін, які використовуються Держстатом для вимірювання рівня інфляції, є індекс-дефлятор ВВП. Індекс-дефлятор ВВП – це сукупність індексів цін, які надають узагальнену характеристику їх змін у звітному періоді порівняно з цінами періоду, прийнятого для порівняння. На відміну від ІСЦ даний показник розраховується як відношення ВВП у фактичних цінах звітного періоду до ВВП у порівнянних цінах попереднього року (або постійних цінах базового року). Тобто, за методикою розрахунку індекс-дефлятор ВВП є індексом Пааше. Індекс-

дефлятор розраховується для ВВП, обчисленого виробничим методом та за категоріями кінцевого використання за елементами.

Індекс-дефлятор ВВП може відхилятися від інших видів індексів цін, зокрема ІСЦ. Даний показник має певні переваги над іншими індикаторами інфляційних процесів. По-перше, він точніше відображає зміни цін щодо реальної структури особистого і виробничого споживання, ніж попередні індекси, оскільки при його розрахунку враховуються всі вироблені блага, які входять до складу ВВП. По-друге, включає в себе ціни і на нові товари та послуги, які були відсутні в попередніх періодах.

Проте індекс-дефлятор ВВП має і певні недоліки, до яких можна віднести те, що даний індекс не відображає зміни на цін імпортованих товарів, оскільки вони не включаються до складу ВВП. Другим недоліком даного показника є його непряме визначення на основі розрахунку співвідношення індексу вартості ВВП та індексу фізичного обсягу ВВП. Це, в свою чергу, унеможливує використання дефлятора ВВП для вираховування індексу фізичного обсягу ВВП, оскільки його отримують після того, як визначено індекс фізичного обсягу ВВП.

Особливої уваги в оцінці рівня інфляції заслуговує питання відображення в системі показників прихованої інфляції. Даний термін в практику використання ввів Б. Хансен. Прихована інфляція виникає внаслідок дії таких головних чинників: наявність та негативний вплив тіньової економіки, ухиляння суб'єктів від сплати податків, збільшення загального рівня грошової маси в обігу, надлишкова емісія грошей, що призводить до уповільнення грошового обігу тощо [6, с. 119].

Найчастіше вимірюють приховану інфляцію на споживчому ринку. З цією метою здійснюють коригування ІСЦ на зміну розподілу населення за доходами. При цьому для оцінки нерівномірності розподілу населення за доходами пропонується визначати коефіцієнт Джині [6, с. 119]. Приховану інфляцію можна вивчати шляхом вимірювання агрегованої інфляції на усіх ринках в економіці (з використанням описаних вище загальних індексів цін) та отриманням випереджувачого показника інфляції (з розрахунком альтернативних індексів цін) [6, с. 119; 12, с. 61].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз генезису та сучасних концепцій сутності та природи інфляції свідчать про те, що багато питань

залишаються дискусійними та потребують подальшого вивчення та обговорення в наукових колах. Кожна національна економіка має свої особливості прояву інфляційних процесів, які необхідно вивчати в масштабах світової економіки, національних економік, у розрізі певної економічної ситуації. Складність, постійна мінливість інфляційних процесів, вплив на них великої кількості чинників обумовлюють багатоваріантність визначень інфляції, які властиві різним економічним школам.

Хоча інфляція і зароджується в сфері грошового обігу та тісно з ним пов'язана, сучасні особливості її прояву та розвитку виводять дане поняття за межі суто грошового явища.

Показники рівня інфляції використовуються для вирішення багатьох питань державної політики, аналізу і прогнозу цін та процесів ціноутворення, перегляду розмірів грошових доходів населення, розв'язанні спорів, перерахунку показників системи національних рахунків та діяльності суб'єктів господарювання у постійні ціни, забезпечує можливість проведення міжнародних зіставлень. Проте аналіз нормативно-правової бази з питань оцінки інфляції не дозволив виявити визначення єдиного юридично закріпленого показника рівня інфляції, що обумовлюється багатогранною сутністю інфляційних процесів.

Розуміння інфляції як зростання загального рівня цін впродовж певного періоду часу дозволяє випрацювати систему показників для кількісного відображення її рівня. Такими показниками є система загальних індексів цін, які є індикаторами їх зміни.

Система індексів цін включає цілу низку різноманітних загальних індексів. Кожний індекс із згаданої системи має свої переваги та недоліки, які необхідно враховувати при кількісному вимірюванні рівня інфляції. Вітчизняна та світова практика державного управління та системи рахівництва з даною метою використовує, в основному, ІСЦ та індекс-дефлятор ВВП. Розрахунок інших індексів цін доповнює аналіз інфляційних процесів та відображає різні аспекти їх прояву. Залежно від мети дослідження завжди можна підібрати той індекс, який найбільшою мірою відповідає поставленому завданню.

Глибокий та змістовний аналіз причин та особливостей прояву інфляційних процесів дозволяє вдосконалювати систему кількісного відображення її рівня.

Подальші дослідження будуть спрямовані на проведення аналізу інфляційних процесів в країні та визначення показника рівня інфляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комар Т. В. Еволюція поглядів на сутність та природу походження інфляції [Електронний ресурс] / Т. В. Комар // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 3(2). – С. 42-45. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_econ_2013_18_3\(2\)_12.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_econ_2013_18_3(2)_12.pdf).
2. Матусевич К. М. Методологічні питання кількісного і якісного визначення інфляції [Електронний ресурс] / К. М. Матусевич // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 202-207. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_9_27.pdf.
3. Колач С. М. Теоретичні аспекти регулювання інфляційних процесів [Електронний ресурс] / С. М. Колач // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 1(1). – С. 167-170. –

Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_econ_2013_18_1\(1\)_38.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_econ_2013_18_1(1)_38.pdf).

4. Николишин Ю. І. Аналіз інфляційних процесів у незалежній Україні [Електронний ресурс] / Ю. І. Николишин, О. В. Кашперська // Інноваційна економіка. – 2013. – № 8. – С. 284-289. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_8_62.pdf.

5. Юхта Н. М. Моделювання інфляційних очікувань [Електронний ресурс] / Н. М. Юхта // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 11. – С. 63-67. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/frvu_2012_11_14.pdf.

6. Близнюк О. П. Проблемні питання інфляційних процесів в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Близнюк, І. Л. Шевчук // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2012. – Вип. 1(2). – С. 114-122. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/esprstp_2012_1\(2\)_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/esprstp_2012_1(2)_20.pdf).

7. Вітлінський В. В. Застосування поняття прискорення для оцінювання рівня інфляції [Електронний ресурс] / В. В. Вітлінський, Л. Л. Маханець // Моделювання та інформаційні системи в економіці. – 2011. – Вип. 85. – С. 5-12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mise_2011_85_3.pdf.

8. Грабчук О. М. Інфляційна складова невизначеності розвитку економіки України [Електронний ресурс] / О. М. Грабчук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 48-58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprbsu_2012_36_7.pdf.

9. Статистичний щорічник України за 2013 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 533 с.

10. Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунків індексів споживчих цін [Електронний ресурс]: наказ Державної служби статистики України від 01.07.2013 № 190. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2014/371/metod_pol_zmin.zip.

11. Методика розрахунку базового індексу споживчих цін [Електронний ресурс]: наказ Держкомстату України від 23.12.2011 № 386. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/386/386.zip.

12. Григораш Т. Ф. Проблеми та перспективи подолання інфляції в Україні [Електронний ресурс] / Т. Ф. Григораш, Я. А. Соломка, М. С. Русакевич // Економічний простір. – 2013. – № 79. – С. 55-68. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2013_79_8.pdf.

Фурман Тарас Юрьевич

СИСТЕМА СТАТИСТИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ УРОВНЯ ИНФЛЯЦИИ

Темой статьи выступает анализ системы статистических показателей уровня инфляции. Актуальность темы обусловлена тем, что сложность и постоянная изменчивость инфляционных процессов не позволяют представителям разных экономических школ достичь единства в понимании и толковании многих аспектов инфляции, в частности, ее количественного измерения и отображения в системе статистических показателей. Целью статьи является изучение опыта количественного представления инфляционных процессов в аспекте понимания их качественной сущности и анализ системы статистических показателей, которые официально используются в Украине для отображения инфляции. Основными результатами научного исследования является то, что: в статье осуществлен анализ понимания сущности инфляции в теориях различных научных школ. Это позволило выявить и рассмотреть основные определения инфляции, предложить ее определения в аспекте количественного отображения уровня. Аргументируется позиция, наиболее типичными показателями отображения уровня инфляции система индексов цен. Проведен анализ системы индексов цен, которые определяются Государственной службой статистики Украины и используются для характеристики и исследования инфляционных процессов. Анализ методологии расчета общих индексов цен позволил выявить преимущества и недостатки основных индикаторов уровня инфляции: индекс потребительских цен, базового индекса потребительских цен, индекса-дефлятора ВВП. Также рассмотрены вопросы оценки скрытой инфляции. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что в зависимости от цели исследования всегда можно подобрать то индекс, который в наибольшей степени соответствует поставленной задаче, которые могут быть направлены на решение многих вопросов государственной политики, анализа и прогноза цен и процессов ценообразования, пересмотра размеров денежных доходов населения, решении споров, пересчета показателей системы национальных счетов и деятельности субъектов хозяйствования в постоянные цены, обеспечивает возможность проведения международных сопоставлений. Дальнейшие исследования будут направлены на проведение анализа инфляционных процессов в стране и определения показателя уровня инфляции.

Ключевые слова: инфляция, показатель, уровень инфляции, индекс потребительских цен, базовый индекс потребительских цен, индекс-дефлятор ВВП.

Furman T.

STATISTICAL SYSTEM INFLATION RATE

The theme of the article is an analysis of statistical indicators of the rate of inflation. The theme of the article is topical due to the fact that the complexity and constant volatility of inflation processes do not allow to reach unity in the understanding and interpretation of many aspects of inflation by representatives of different economic schools, in particular, its quantitative measurement and image of statistical indicators. The aim of the article is to study the experience of quantitative representation of inflation in terms of understanding nature of their quality and an analysis of statistical indicators that are used officially in Ukraine for reflection of inflation. The main result of the study is the

analysis of the understanding of the nature of inflation in theories of various scientific schools. It allowed to identify and examine the basic definitions of inflation, to offer its definition in terms of quantitative reflection of the rate. This position is based on a system of price indices. The analysis of price indices is made, that are determined by the State Statistics Service of Ukraine and used to characterize and to study inflation. The analysis of methodology of calculating the general price index revealed the advantages and disadvantages of the main indicators of inflation: CPI, basic CPI, GDP deflator. The question of an estimation of latent inflation also was considered. The practical significance of the results is depending on the objective of the study so it is always possible to pick up the index that is most relevant to the task, which can be referred to many issues of public policy, analysis and forecast of prices and price formation, reviewing the cash reserves of public sector, resolving conflicts, re-calculation of rates of national accounting and activity of an enterprise in constant prices, provides an opportunity for international comparisons. Further research will be focused on the analysis of inflation in the country and the determination of the rate of inflation.

Keywords: inflation, rate, the rate of inflation, consumer price index, basic consumer price index (CPI), GDP deflator.

Одержано 06.04.2015 р.

РОЗДІЛ V

ФІНАНСИ, ГРОШІ ТА КРЕДИТ

УДК 336.457.4

Власюк Валерій Євгеньевич,

д.э.н., проф., заведуючий кафедрой финансового и банковского менеджмента,
Днепропетровская государственная финансовая академия

ФИНАНСОВАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ОБЩЕСТВА

В данной статье проводится исследование рычагов влияния финансовых ресурсов при проведении хозяйственной деятельности. Целью статьи является исследование проблем расширения влияния финансового сектора как одного из важных факторов производства на мировую экономическую систему и его значение в процессе воспроизводства отечественной экономики нового типа. Рассмотрены исторические аспекты формирования денежно-кредитных отношений. Отмечены проявления влияния финансовой сферы на процессы экономического воспроизводства. Показано направление экономической мысли на современные проблемы охвата финансовым сектором всех составляющих в хозяйствовании и расширение влияния финансового сектора на экономику. Выделены основополагающие определения о существующих традиционных объяснениях экономических процессов. Обобщены явления состояний управления экономическими и общественными системам, их разнородные формы. Проанализировано состояние украинской экономической системы в разные периоды функционирования на протяжении десятилетий, как в конце столетия, так и в начале нового, с выявлением особенностей деятельности отдельных экспортоориентированных отраслей, причинами и последствиями превращений, которые в них происходят. Отмечены новые процессы в мировых хозяйственных отношениях, которые определяют направления экономического развития в других условиях жизнедеятельности. Установлены диспропорции во взаимоотношениях разных секторов отечественной экономической системы, что выявляет доминирование непродовольственных факторов и обуславливает заимствованную чрезмерную практику «финансализации» как противоречивое явление, которое провоцирует негативные последствия в процессах построения новой экономической системы. Отдельно рассмотрена функциональная составляющая отечественного банковского сектора, его роль и значение в рыночных превращениях. Очерчены задачи финансового сектора в построении финансово-кредитной системы нового типа хозяйствования.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, финансовый сектор, денежно-кредитные отношения, финансализация.

ВСТУПЛЕНИЕ

Постановка проблемы. Сегодня в экономических отношениях финансовая сфера всё в большей мере превращается в самостоятельную часть мирового хозяйства. Появляются новые факторы, которые формируют спрос и предложение, изменяется установленная структура рынка, характер отношений. Но и ныне, в новом столетии, остаются вопросы, которые спровоцировали мировой финансовый кризис в начале XXI столетия. А именно, о стабилизационных механизмах и инструментах управления, которыми следует руководствоваться при проведении определённых действий для осуществления финансовой политики, как основоположных мер экономического воспроизводства, в рыночных

отношениях, то есть поиск равновесия рыночных и государственных рычагов влияния, которые могут урегулировать экономическую систему при помощи финансовых рычагов.

Многоаспектность целевой функции хозяйственной деятельности и её финансовой составляющей в экономической науке определяется ещё и тем, что отношение к хозяйствованию испокон веков было неоднозначным как в понимании его значения, так и в отношении к его задачам, побуждающим влияниям, составляющих факторах, которые его обеспечивают, и на эволюцию процессов жизнедеятельности человечества.

Изменение политического устройства, общественно-экономической формации, процессы глобализации и трансформации мировых

хозяйственных отношений обусловили поиск другого уклада хозяйствования, где не все высокоразвитые страны рыночного направления, и не мощные ТНК и ФПГ определяют идеологию экономической модели, а олигархический капитализм подчиняет своим интересам общественные и государственные права и функции.

Процессы так называемой «финансиализации» экономических систем, которые предопределили состояние мировой экономики уже почти четверть столетия в эволюции хозяйственных отношений, выявили устойчивую направленность к разрушительным влияниям на реальные секторы экономик многих государств, замедляя темпы роста, а во многих случаях и к пребыванию в нестабильном состоянии [2].

Анализ последних исследований и публикаций. В научных работах целого ряда учёных и специалистов проявляются системные осмысления не только кризисных явлений, которые вызвали финансовые рычаги, закономерности процессов «финансиализации» экономических систем, а, что важно, научно обосновываются новые парадигмы социально-экономических отношений, направления развития глобальной экономической системы с определением исторических процессов построения другого устройства мирохозяйственных связей.

Глобальные трансформации мировой экономики, влияние финансового сектора на реальную экономику, проблемы и перспективы новейшего устройства мира исследуют как зарубежные ученые и практики (Б. Айкенгрин, Дж. Стиглиц, Дж. Сорос, Э. и Х. Тоффлеры, Н. Фергюсон, Дж. Фостер), так и отечественные (В. Д. Базилович, О. Г. Белорус, В. М. Геец, И. А. Лютый, О. А. Слёзко).

Проблемы расширения влияния финансового сектора, как одного из важнейших факторов производства, на мировую экономическую систему, и его значение в процессах воспроизводства отечественной экономики нового типа, должны быть не только изучены, а и иметь научное сопровождение трансформационных задач обеспечения перехода к устойчивому экономическому развитию.

Цель статьи (постановка задания). Целью статьи является исследование проблем расширения влияния финансового сектора, как одного из важных факторов производства, на мировую экономическую систему и его значение в процессе воспроизводства отечественной экономики нового типа.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

К важнейшим достижениям человечества можно отнести такие основоположные определения как: определённости и неопределённости; статика и динамика; равновесие; достоверность и вероятность; полезность и ценность; конкуренция; циклические колебания; алгоритм действий; влияние; совершенство и несовершенство; рациональные ожидания; спрос и предложение; стабильное (спокойное) или нестабильное (авральное, кризисное, военное) состояние; устойчивое развитие и ещё много других важных значений, которые дают возможность

концептуального закрепления энциклопедических понятий разных отраслей знаний в научном познании.

Потребность в обосновании сущности явлений, которые происходят в мире, привело к разграничению состояний социально-экономических процессов на «прошлое», «нынешнее», «будущее», которые стали пониманием жизненных вех разнообразных уровней познания между прошлым и будущим. Важным, в контексте понимания сущности естественных процессов, которые происходят в мире, есть, кроме ранжирования разных явлений по формам, типам, моделям и т. п. ещё и определение их закономерностей, а на этой основе и формирование законов, как связей, которые присущи родственным понятиям.

Одним из них есть выделение нашим соотечественником В. А. Ткаченко так называемых «первого и второго фундаментальных законов природы», которые должны объяснить состояние социальной системы, отличить их от «прошлого» и «будущего», раскрыть их внутренние свойства и показать место человека в историческом процессе, полагаясь на склонность личности или к собственному «Я» (собственные потребности, согласно с первым законом), или к общественным отношениям (целеустремление второго закона на общественные интересы) [3]. Речь о том, «что может обеспечить определённое согласование «естественного права свободы» с «первым и фундаментальным законом природы» – это свобода самоопределения, т. е. возможность взаимного (само) ограничения людей и одновременно общего делегирования ими их «естественного права» на самозащиту определённой личности или лиц.

Вот именно это, согласно с указанной логикой, и есть механизм формирования общества в переходном периоде. А это уже сущность «второго закона природы», согласно с которым каждый человек может отказаться от права собственной свободы и удовлетворится таким объёмом свободы относительно других людей, который он позволил бы другим относительно себя» [3].

В другом исследовании, в отличие от предположений предыдущего автора про внутренние общечеловеческие ценности, современным учёным А. П. Прохоровым отмечается разделение состояния системы управления в такой стране, как, например, Россия, в какой-либо момент времени (по историческим периодам) на пребывание только в двух состояниях – или в состоянии стабильности (спокойном), или переход к нестабильному состоянию (аварийный, кризисный режим работы) [4]. Определяющим положением этого автора является то, что вся жизнедеятельность страны, в том числе экономические отношения, пребывают именно в этих двух состояниях, где в стабильном состоянии управление осуществляется только неконкурентными, административно-распределительными способами, а уже с переходом в нестабильное состояние, управленческий стиль изменяется на так называемый агрессивно-конкурентный. Но такая конкуренция отличается от западного понимания этого понятия, потому, что как эта конкуренция имеет мало общего с

классическими определениями конкурентных отношений [4].

Совокупность взаимосвязывающих элементов, которые образовали эти разнородные формы, составили уже экономическую систему общества того времени, полагаясь на единство отношений относительно производства, распределения, обмена и потребления экономических благ, что стало основой товарно-денежных отношений хозяйствования человека и общества.

На момент распада СССР Украина была высокоразвитым индустриальным государством мирового уровня, которая имела 5% мировых сырьевых ресурсов и давала 4% мировой продукции, население которой составляло 1% мирового сообщества [5]. К тому же, абсолютные показатели производства продукции на душу населения в Украине в сравнении с Германией и Францией (двумя высокоразвитыми странами Европейского Союза) и Россией и Польшей (двумя ближайшими соседями) были значительно выше. Украина входила в число наиболее развитых промышленных государств Европы и имела наибольшую и наиболее мощную на континенте горно-металлургическую отрасль, которая в результате приватизации первой попала под полный контроль зарубежных ТНК, перестав быть конкурентом наиболее развитых экономик мира, перейдя целиком в их полное распоряжение, что, соответственно, поставило в зависимость международных ФПГ всю экономическую систему нашего государства [5].

Отметим, что на протяжении, например, 1991-1999 гг. общий выпуск товаров и услуг сократился на 60%, в том числе: в промышленности – более чем на 66%, в сельском хозяйстве – на 51%, на транспорте и связи – на 80%, в строительстве – на 88%. Наибольшие потери в объемах производства понесли отрасли, которые производят продукцию конечного назначения: лёгкая (75%), машиностроение (65%), пищевая (59%), строительных материалов (78%).

Подъём развития промышленности, который происходил в 2000 г., в устойчивом периоде, отмечался тем, что увеличение выпуска продукции происходило за счет низко технологических отраслей, что обусловило применение преимущественно старых технологий путём повышения использования существующих мощностей, выявляя возобновление в границах бывшей производственной структуры устаревших форм хозяйствования, без радикальных прогрессивных технологических изменений [6].

Отсутствие реальной государственной поддержки, упадок науки и свёртывание научно-исследовательских работ, технологическая пропасть, бюрократическая волокита патентирования рационализаторских разработок, эти и ещё целый ряд факторов обусловили снижение почти на 40% инновационной активности украинских предприятий, а удельный вес предприятий, которые внедряли инновации, с 1995 по 2002 гг., уменьшился с 23 до 14%. Степень изношенности всех основных фондов в Украине выросла в период с 1990 по 2000 г. с 36,5 до 42,8%, а изношенность основных производственных фондов за этот же период увеличилась с 42,6 до 47,6%.

Изношенность же оборудования на значительной части предприятий в 2005 г. составляла уже более 90%. Наиболее технически и морально устаревшее оборудование, которое имело большую энергоёмкость было сосредоточено в экспортноориентированных отраслях экономики страны, а именно в металлургической промышленности, где изношенность основных фондов в 2005 г. составляла 70,1% при части экспортной продукции около 80%, в химической изношенность основных фондов составила за этот же период – 73,5% (экспортная часть продукции – 70%) [6]. Техническое оборудование, которое уже давно устарело, обуславливало всё большее скатывание и потерю конкурентоспособности на мировом рынке целых отраслей украинской экономики, определяя торможение процессов модернизации и обновления основных фондов.

В экономическом построении страны важное место занимает металлургическая отрасль, которая экспортирует 80% произведенной продукции, но, например, в прошлом году производство стали сократилось почти на 37%. Можно ссылаться на то, что падение производства произошло из-за военных действий в Донбассе, где сосредоточено значительное количество металлургических комбинатов, но есть и другие причины. Слабость внутреннего потребления металла обусловило устойчивый спад, поскольку внутренняя экономика еле дышит, а внешние рынки уменьшают объемы потребления чёрных металлов. Например, в Китае потребление металлов уменьшается из-за обозначенной устойчивой тенденции к закрытию филиалов западных фирм. В Европе уменьшение спроса на черные металлы с Украины начинается происходить из-за широкого внедрения заменителей металла при производстве продукции, поскольку, например, наша страна является лидером по мартеновскому производству стали – 46% мирового производства, а в мире этим способом производится только 3,6% металлов.

В Украине почти отсутствует современная металлургия, например, электродуговую технологию внедрено только на четырёх предприятиях. Не случайно высокопродуктивные мини-металлургические предприятия Северной Италии работают на поставках чугуна из Украины, производя высококачественную продукцию высокой переработки. Вред для экологии остаётся в Украине, а высокие прибыли – итальянским металлургам.

Широкое внедрение новейших технологий, заменителей металла приведёт к спаду спроса на металлы, а современные металлургические производства справятся с мировым спросом, соответственно, что неэффективные производства отомрут [7].

Что касается других секторов экономики, то больше половины ВВП деформированной отечественной структуры образуется тоже за счёт экспорта.

На сегодня в существующих условиях нестабильности и изменения фаз развития мирового хозяйствования и отечественных реалиях военного состояния существуют определённые предостерегающие взгляды на формы участия и

принципы построения нового хозяйственного механизма нашего государства в процессах воспроизводства мировой экономической системы.

Быстрый экономический рост некоторых стран, которого они добились, выявил, что такой рост не является устойчивым с экологической и социальной стороны. А финансовый кризис, который уже охватил значительное количество стран, выявил ещё и эрозию доверия населения к финансовому сектору, поскольку навязывание ненужных благ и потребностей проводилось, полагаясь на финансовые спекуляции, кабальные условия кредитования, заимствование у будущих поколений, истощение природных ресурсов и отравление окружающей среды [8]. Полагание на индикатор ВВП на душу населения, с помощью которого оценивается благосостояние в расчете на одного человека не может отразить ни затраты на охрану здоровья ни даже продолжительность жизни человека.

Кризисы, которые время от времени накатываются на наше молодое государство за годы независимости, по своей глубине наносили настолько разрушительные последствия, что фазы перехода от нестабильного (кризисного, аварийного, военного) состояния к стабильному (спокойному, устойчивому) были настолько незначительными по времени, что эти режимы даже не всегда фиксировались и не давалась основательная, взвешенная их оценка. К тому же, в Украине кризисные явления были намного глубже, в сравнении с другими странами постсоветского пространства.

Следует учитывать и то, что в мире происходит третья промышленная революция, и если Украина не хочет оставаться сырьевым придатком, в стране следует кардинально изменить отношение к процессам построения новой экономической системы [7].

Упор только на фискальную политику и внешние заимствования не приведёт к улучшению или качественным изменениям экономического состояния страны, а, наоборот, будет разрушать и дальше углублять деформацию структуры экономики.

Государственный бюджет из года в год не выполняется, подходов к формированию на несколько лет (перспективные планы) не проводится, в структуре расходов сокращается финансирование социально-культурных мероприятий, не существует долгосрочных программ поддержки хоть какой-либо отрасли, но всё возрастают расходы на обслуживание внешних долгов. Государственные программы экономического и социального развития страны, имея прогнозные показатели постепенного наращивания объёмов производства ВВП, должны были обеспечить развязывание определённых системных проблем, как, например, придать конкурентоспособность экономике, повысить эффективность использования общественных ресурсов, сформировать модель развития, внедрять стимулы к инновационной деятельности, учитывать ограниченность инвестиционных возможностей как государства, так и предприятий, учитывая ухудшение внешней конъюнктуры, прогрессирующее старение основных фондов и низкий уровень производительности труда.

Как отмечает Гальчинский: «Необходимо всеми

возможными инструментами расширять собственный рынок, в перерасчёте на душу населения он самый мизерный в Европе. Следует начать активно осваивать механизмы разумного протекционизма, в рамках правил ВТО» [9].

Построение банковской системы страны тоже сопровождалось значительными колебаниями и шатаниями, которые шарахались то в сторону количественного заполнения отечественного пространства разнородными мелкими банками или филиалами, то в сторону передачи или продажи разных по масштабам и задачам банковских структур, в значительном количестве иностранцам, которые начали перетягивать свои «правила движения», не понимая местных реалий и порой вопреки существующих норм. Значительное количество украинских банков в конце XX ст. оказались слишком слабыми, неспособными обеспечить необходимое накопление кредитных ресурсов, чтобы обслуживать инвестиционный процесс, стать, как отмечалось, активным субъектом политики производственной стабилизации [9]. Возможно, что недостатки в полноценном функционировании банковской системы государства, которая только образовывалась, следует также связывать с практически полным отсутствием законодательной базы, ведь фундамент какой-либо деятельности должен основываться на правовой основе. В Украине же осуществление функций Национального банка, которые были возложены на него Конституцией Украины, определённое время зависело от принятия Закона «О Национальном банке Украины» и других законов («О валютном регулировании», «О кредите», «О фонде гарантирования вкладов физических лиц» и другие законодательные акты), которые в правовом поле обеспечивали бы максимальную стабильность банковской системы.

Банковский сектор, который уже сформировался, не выполняет возложенные на него функции. За прошлый 2014 г. общий финансовый результат пятнадцати самых крупных банков Украины составил – (минус) 30 млрд. грн. [9].

В отличие от банковского сектора самых развитых стран, в Украине банки не спешат вкладывать средства в промышленность, энергетику, перерабатывающую отрасль и другие секторы экономики.

Существующие в Украине такие финансовые учреждения, как коммерческие банки, страховые и инвестиционные учреждения, пенсионные фонды, доверительные товарищества и другие структуры государственной, или негосударственной форм собственности, подчинения, не вызывают особого доверия и не удовлетворяют потребности населения в предоставлении финансовых услуг. Решение задач организации и налаживания взаимосвязей между финансовыми, банковскими, страховыми и другими видами учреждений, где сосредотачиваются финансовые ресурсы, с одной стороны, и предприятиями, учреждениями и предпринимателями, с другой, должно внедряться не только в той мере, в которой они это могут сделать, из-за отсутствия на сегодня всего разнообразия форм и возможностей

отечественного финансового рынка, а в значительной мере, полагаясь на значимость финансов, как основной движущей силы современных экономических отношений.

Каждое государство в современных условиях стремится привлекать и эффективно использовать свои финансовые ресурсы, а также применять меры к получению дополнительного капитала (в основном это проявляется в виде иностранных инвестиций, которые, в значительной мере есть спекулятивным капиталом), но учитывая и то, что чрезмерное их влияние и неспособность получения качественного (позитивного) результата в их привлечении в развитие экономики, может стать предпосылкой возникновения государственного долга.

Комплексной программы рыночных преобразований, которая бы была научно обоснована, согласована с отраслевыми и научно-исследовательскими структурными объединениями, профессиональными союзами профессиональных специалистов, прошла обсуждение со всеми ветвями власти, не было создано в Украине, а реформы, которые в определённой мере проводились, были в основном направлены на уничтожение, разрушение, чтобы искоренить всё, что было сделано прошлыми поколениями. Экономического управления для осуществления реформ рыночных преобразований не было определено, не были подготовлены меры структурных изменений, функциональные направления разделения хозяйственной деятельности не были очерчены, стиль, методы, традиции управления хозяйством остались теми же, квалифицированных управленцев нового устремления ещё не хватало, а те, что остались, в основном своеобразно воспринимали новые отношения или продолжали действовать в административном поле. Глубокое противоречие между новыми отношениями, которые внедрялись, и прошлыми, которые ещё не отжили, были присущи в конце столетия преимущественно всем постсоциалистическим странам, и становились серьёзным тормозом социально-экономическому прогрессу [1].

С целью обозначения и реализации государственных целей, стратегии их достижения, направлений основных функций государства, проведения такой взвешенной государственной политики экономического воспроизводства, организации для этого гибкой государственной власти, а также решения других значимых проблем государственного уровня, возникает необходимость установления таких основополагающих мероприятий, как:

- выявление приоритетов, целей и функций государства в определённый период её развития;
- разработка, коррекция и реализация государственной (финансово-кредитной) политики и её отдельных составляющих;
- передача полномочий по аллокации финансовых ресурсов на местный уровень;
- формирование трёх или пяти летних государственных бюджетов и планов социально-экономического развития;
- формирование отношений «партнёр-

партнёр» на всех уровнях управления.

Среди многочисленных острых проблем, которые требуют государственного решения, основными можно определить такие, как:

- преодоление экономической нестабильности и кризисов;
- повышение эффективности социального управления;
- внедрение целостной системы управления экономическими преобразованиями в целом по стране.

Поэтому, пониманию места и роли государства в системе государственного управления экономическими процессами в современных условиях хозяйствования может действовать и такая упрощённая цепная модель, которая полагается на социальный механизм формирования и реализации государственного управления, имеющая такой вид:

потребности → интересы → цели → решения →
влияния → действия → результаты

Соответственно, можно отметить, что эффективность, например, проведения государством финансово-кредитной политики, в конечном итоге должно стать своеобразной мерой её полезности. Под эффективностью построения такой управленческой структуры, как финансовая, а соответственно, и её основных элементов – управленческих решений, которые эта сфера деятельности разрабатывает и принимает, принято понимать «достижение определённой цели при наименьших затратах». Также необходимо учитывать и то, что социальное устремление в новом столетии есть решающей составляющей деятельности какого-либо общества, поэтому для обеспечения высокой результативности регулирующей деятельности государства в экономической сфере необходимо и учитывать социальные факторы жизнедеятельности населения.

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В переходных экономиках, в отличие от экономик стран развитого типа, механизмы эффективного государственного влияния, от действий которых во многом зависит создание устойчивой экономической системы, которая способна обеспечить динамическое и эффективное развитие, пребывают ещё на стадии становления и формирования. Поэтому, определяющие направления к рыночному типу хозяйствования, вносят и существенные изменения в представление о государственном механизме экономических отношений и действиях государства по регулированию социально-экономических процессов. Такие действия должны основываться на ключевых принципах, на которых базируется экономическая политика переходного периода формирования рыночных отношений.

Учитывая то, что сегодня финансовый рынок Украины ещё пребывает на стадии формирования, в финансовой сфере предоставляется преимущество обслуживанию, в основном, юридических лиц и к тому же это происходит по узкой направленности

предоставления ограниченных управленческих услуг. В такой важной сфере, как банковская система, например, ещё не внедряются мероприятия, которые применяются во многих странах (партнёрские отношения «банк-партнёр»), а используются устаревшие подходы, а именно «банк-клиент». Всё это не даёт возможности проводить общие действия на рынке, или использовать разнородные ресурсы для выполнения местных программ экономического развития.

Ещё одним из рычагов государственного влияния в формировании финансово-кредитной системы в Украине должно стать и умения законодательной и исполнительной ветвей власти, которые вместе с Национальным банком, заставят побуждать (стимулировать) развитие банковской системы, которая сможет улучшить состояние своей ресурсной базы как за счёт повышения показателей привлечения юридических, так и физических лиц, к тому же постепенно наращивать свой собственный капитал, например, через участие в деятельности финансово-промышленных групп.

Существуют взгляды целого ряда экономистов о том, что дефицит государственного бюджета трактуется как негативное явление в экономике, что само провоцирует возникновение государственного долга. Дефицит бюджета может дать толчок к активизации предпринимательской деятельности в целом, примером чего есть США, где на протяжении многих лет государственный долг растёт, а эта страна продолжает быть ведущей среди развитых. Подтверждением чего является активность проведения хозяйственной деятельности в этой стране на обозначенных условиях.

Научно уже обосновывалось и доказывалось,

что с целью недопущения такого негативного явления в экономике, как дефолт, следует проводить кропотливую работу, например, по обмену обязательств перед частными иностранными кредиторами по облигациям внешних займов, в обмен на еврооблигации, как одно из возможных мероприятий управления финансовой системой страны.

Следует отметить, что меры по реструктуризации внешних платежей в конце столетия были проведены ещё и с учётом того, что в Украине не удалось достичь необходимых стабильных экономических результатов, а проведение реформ в стране происходило достаточно вяло. Отметим, что часть долговых обязательств страны накапливалась и через невзвешенную управленческую политику по предоставлению правительственных гарантий, без тщательного изучения возможностей, существующего положения дел, иностранным компаниям для кредитования отдельных частных предприятий, то есть под влиянием личных предпочтений отдельных должностных лиц предоставлялись в своё время государственные гарантии частному капиталу за проведение их хозяйственных отношений.

Перспективами дальнейших исследований является комплексный анализ специфики, сущности и новейших тенденций международного кредитования, которое приобретает для нашей страны сегодня особое значение по определению и подбору собственных путей интеграции в системные связи привлечения иностранных инвесторов, эффективности концентрации финансовых ресурсов и государственного контроля за целевым использованием средств.

СПИСОК ИСПОЛЗУЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Власюк В. Є. Важелі управлінських впливів на проведення фінансово-кредитної політики: Монографія / В. Є. Власюк. – Дніпропетровськ, ДНУЗТ, 2006. – 268 с.
2. Білорус О. Г. Гіперфінансіалізація світової економіки та її глобальні проблеми й наслідки / Білоус О. Г. // Фінанси України – №10 (227). – 2014. – С. 24-31.
3. Ткаченко В. А. Шлях у майбутнє України через визначення сьогодення / В. А. Ткаченко. – Київ, Дніпропетровськ: МАБЕТ ПРВ, 2001. – 268 с.
4. Прохоров А. П. Русская модель управления / А. П. Прохоров. – М.: ЗАО «Журнал Эксперт», 2002. – 376 с.
5. Гальчинський А. Україна: поступ у майбутнє / А. Гальчинський. – К.: Основи, 1999. – 220 с.
6. Сирота М. Д. Україна у геополітичному просторі третього тисячоліття / М. Д. Сирота. – 2-ге вид. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – 216 с.
7. Данилишин Б. Третья промышленная революция и Украина / Б. Данилишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrindprom.ua/digest/Tretya_promishlennaya_revolyutsiya_i_Ukraina.html.
8. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар: Пер. з англ. / Джозеф Стігліц. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 252 с.
9. Гальчинский А. Кризис нашей экономики – это не только результат внешней агрессии / А. Гальчинский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/nation/1386197>.
10. История экономических учений: Учеб. пособие / Под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 784с.
11. Потемкин А. Виртуальная экономика и сюрреалистическое бытие: Россия. Порог XXI века. Экономика / А. Потемкин. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 384 с.

Власюк Валерій Євгенович**ФІНАНСОВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА**

У даній статті проводиться дослідження важелів впливу фінансових ресурсів при проведенні господарської діяльності. Метою статті є дослідження проблем розширення впливу фінансового сектора, як одного з важливих факторів виробництва, на світову економічну систему і його значення в процесі відтворення вітчизняної економіки нового типу. Розглянуто історичні аспекти формування грошово-кредитних відносин. Відзначені прояви впливу фінансової сфери на процеси економічного відтворення. Показано напрям економічної думки на сучасні проблеми охоплення фінансовим сектором всіх складових у господарюванні і розширення впливу фінансового сектора на економіку. Виділено основоположні визначення про існуючі традиційні пояснення економічних процесів. Узагальнені явища станів управління економічними та громадськими системами, і їх різномірні форми. Проаналізовано стан української економічної системи в різні періоди функціонування протягом десятиліть, як наприкінці сторіччя, так і на початку нового, з виявленням особливостей діяльності окремих експорторієнтованих галузей, причинами та наслідками перетворень, які в них відбуваються. Відзначені нові процеси у світових господарських відносинах, які визначають напрями економічного розвитку в інших умовах життєдіяльності. Встановлено диспропорції у взаєминах різних секторів вітчизняної економічної системи, що виявляє домінування невиробничих факторів і обумовлює запозичену надмірну практику «фінансiалiзацiї» як суперечливе явище, яке провокує негативні наслідки в процесах побудови нової економічної системи. Окремо розглянута функціональна складова вітчизняного банківського сектора, його роль і значення в ринкових перетвореннях. Окреслені завдання фінансового сектора в побудові фінансово-кредитної системи нового типу господарювання.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансовий сектор, грошово-кредитні відносини, фінансiалiзацiї.

Vlasiuk V.**FINANCIAL COMPONENT OF PUBLIC ECONOMIC STRUCTURE FORMATION**

The financial leverage influence when doing economical activity has been researched in this article. Historical aspects of the monetary and credit relations forming have been considered. Influencing manifestations of the financial sphere to the modern economic processes have been shown. The direction of economic concepts on the modern problems of coverage of all components in the economy and expansion of financial sector influence to the economy has been described. Fundamental definitions on the existing traditional explanations of economic processes have been allocated. The state phenomena of management of economic and public systems, as well as their different forms have been generalized. The Ukrainian economy state in different periods of functioning for both decades at the end of the passed century and at the beginning of new century with definitions of activity features of separate export-oriented areas, as well as reasons and consequences of current transformations has been analyzed. New processes in the world economic relations which define the directions of economic development in other conditions of life activity have been noted. Disproportions in relations of different national economy sectors interactions that reveal domination of non-productive factors have been established and causes the borrowed excessive practice of "financialization", as the contradictory phenomenon which provokes to the negative consequence in the processes of creation of new economic system. The functional component of sector of domestic bank sector, its role and value in market transformations has been separately considered. Tasks of the financial sector of new type in the monetary and credit system creation have been outlined here.

Keywords: financial resources, the financial sector, monetary relations, financialization.

Одержано 07.04.2015 р.

УДК 658.14.012.7:339.727.22

Гоблик Володимир Васильович,
д.е.н., доц., заслужений економіст України, перший проректор,
Мукачівський державний університет,
Королович Оксана Омелянівна,
ст. викл. кафедри обліку та фінансів,
Мукачівський державний університет

ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ПРАВИЛЬНОСТІ ТА СВОЄЧАСНОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

Правильне та своєчасне формування статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями здатне створити стартове та умовно безстрокове джерело фінансування ліквідності господарської діяльності та захисту власниками своїх фінансових інтересів. Метою статті є визначення специфіки удосконалення методичного забезпечення внутрішнього фінансового контролю щодо правильності та своєчасності формування статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи індукції і дедукції, застосовано поєднання логічного та історичного підходів до вивчення елементів моделі контролю адекватності оцінки внесків засновників та легітимності статутного капіталу підприємства. Визначення специфіки удосконалення методичного забезпечення внутрішнього фінансового контролю статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями потребує диференціації площини процедур щодо правильності та своєчасності формування такого капіталу. В статті визначено, що однією з перших відбувається операція із формування статутної складової капіталу засновниками, за рахунок їх внесків або надходжень від первинно розміщених акцій. За результатами проведеного дослідження визначено, що підтвердження адекватності оцінки внесків засновників та легітимності (законності) сформованого статутного капіталу можливе на основі побудови відповідної моделі контролю майнової основи діяльності підприємства, котра повинна містити ряд наступних елементів: підтвердження вартості негрошових засновників, величини сплаченого капіталу, легітимності статутного капіталу (якщо одиницею власності є акція), встановлення легітимності циркулюючого капіталу. Згідно виділених положень можливою є побудова специфічної частини інтерактивної моделі контролю адекватності оцінки внесків засновників та легітимності статутного капіталу. Практична значущість отриманих результатів полягає у наступному: 1) здійснено диференціацію площини процедур внутрішнього фінансового контролю правильності та своєчасності формування власного капіталу підприємства; 2) виділено засоби удосконалення методичного забезпечення організації внутрішнього фінансового контролю формування статутного капіталу підприємства (зокрема, у площині оцінки внесків засновників, легітимності статутного капіталу підприємства та контролю правильності набуття статусу об'єкту з іноземними інвестиціями).

Ключові слова: методичне забезпечення, модель, адекватність оцінки, диференціація.

ВСТУП

Постановка проблеми. Репрезентація форми удосконалення методичного забезпечення внутрішнього фінансового контролю реалізується у т. ч. в напрямку правильності та своєчасності формування статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями. Це передбачає формування базису спеціальних ілюстративно-методичних моделей з урахуванням багатомірності внутрішньої будови такого капіталу, як об'єкту контролю. Окреслене повинно відбиватися у межах диференціації площини процедур внутрішнього фінансового контролю (згідно наявної ролі статутного капіталу в управлінні корпоративними фінансами).

Правильне (з точки зору законності, достовірності, доцільності) та своєчасне формування статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями здатне створити стартове та умовно безстрокове джерело фінансування ліквідності господарської діяльності та захисту власниками своїх фінансових інтересів. Основними принципами формування статутного капіталу можна визначити:

1) законність – проявляється у додержанні конкретних об'єктивних вимог, які врегульовані законами та іншими нормативними актами;

2) достовірність – це властивість інформації (яка міститься в установочних документах) бути правильно сприйнятою та коректною;

3) доцільність – це відповідність здійснюваних операцій поставленим цілям;

4) своєчасність – це здійснення операцій у визначений час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у розвиток наукової думки щодо внутрішнього фінансового контролю підприємства належить Пантелєєву В. П. [3] та Белоусову М. О. [1]. Так, науковцями розглянуто загальні аспекти методології внутрішньогосподарського контролю у сфері правильності формування статутного капіталу. Зокрема Белоусовим М. О. [1] окреслені фактори, які сприяють удосконаленню контролю операцій щодо зміни статутного капіталу акціонерних товариств за рахунок негрошових внесків. Цінними, також, є напрацювання Скічко О., якою виділені особливості контролю витрат, що виникають у процесі реєстрації

підприємства [9]. Зокрема, у своїй науковій праці «Витрати на реєстрацію юридичної особи – відображення в бухгалтерському обліку» (2009 р.), автор, фактично, окреслив методологію до реєстраційного внутрішнього фінансового контролю статутного капіталу.

Разом з тим, саме комплексне методичне забезпечення внутрішнього фінансового контролю статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями практично не визначається як окремий предмет дослідження.

Мета статті (постановка завдання).

Відповідно до наведених положень, метою статті є визначення специфіки удосконалення методичного забезпечення внутрішнього фінансового контролю щодо правильності та своєчасності формування статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями. Окреслена мета актуалізує такі дослідницькі завдання: 1) диференціація площини процедур внутрішнього фінансового контролю щодо правильності та своєчасності формування власного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями; 2) виділення засобів удосконалення методичного забезпечення з організації внутрішнього фінансового контролю правильності та своєчасності формування статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями (зокрема, у площині оцінки внесків засновників та легітимності статутного капіталу підприємства та контролю правильності набуття статусу об'єкту з іноземними інвестиціями).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення специфіки удосконалення методичного забезпечення внутрішнього фінансового контролю статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями потребує диференціації площини процедур щодо правильності

та своєчасності формування такого капіталу. Окреслене реалізоване у табл. 1.

Однією з перших відбувається операція із формування статутної складової капіталу засновниками, за рахунок їх внесків або надходжень від первинно розміщених акцій [5-6]. Відтак, загальна роль статутного капіталу в управлінні корпоративними фінансами дозволила ідентифікувати у якості загального завдання (окресленої площини) – захист власниками своїх фінансових інтересів.

Констатуємо, що згідно чинного законодавства (зокрема, ст. 30 і 31 Закону України «Про господарські товариства» [6]) – до дня установчих зборів засновники публічного корпоративного підприємства зобов'язані внести не менш ніж 25% (а приватного – не менш 50%) номінальної вартості акцій на спеціальний рахунок (відкритий засновниками у банку для формування статутного капіталу, згідно Інструкції про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валюті від 18.12.98 № 527) [7]). Крім того, для реєстрації корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями необхідно здійснити обов'язкові дії, які, вимагають певних витрат. Зокрема таких обов'язкових платежів як [9]: 1) реєстраційні збори; 2) оплата послуг нотаріуса; 3) оплата послуг банківської установи (за відкриття поточного рахунку); 4) оплата послуг юридичної компанії, що проводила реєстрацію та ін.

Відтак, власники для захисту своїх фінансових інтересів мають сформувати системи внутрішнього фінансового контролю формування статутного капіталу підприємства. Це може бути реалізоване за допомогою ряду специфічних завдань, зокрема:

- 1) підтвердження адекватності оцінки внесків засновників та легітимності (законності) сформованого статутного капіталу;
- 2) підтвердження частки іноземного інвестора.

Таблиця 1

Диференціація процедур контролю правильності та своєчасності формування статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями

Загальна роль капіталу в управлінні	Загальне завдання контролю (реалізується рядом специфічних завдань)	Диференціація ролі капіталу в управлінні корпоративними фінансами	Диференціація специфічних завдань контролю
Визначає виділені підприємству або залучені ним (на засадах, визначених чинним законодавством) фінансові ресурси у вигляді грошових коштів, вкладень у майно або інші цінності.	Захист власниками своїх фінансових інтересів, з точки зору правильності та своєчасності здійснення операцій щодо формування та зміни статутного капіталу (у відповідності методології його обліку та нормативних актів).	Дозволяє побудувати модель контролю правильності та своєчасності формування майнової основи діяльності підприємства	Підтвердження адекватності оцінки внесків засновників та легітимності статутного капіталу
		Дозволяє побудувати модель контролю правильності набуття статусу об'єкту з іноземними інвестиціями (що визначається з точки зору законності набуття статусу)	Підтвердження та контроль частки іноземного інвестора від дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс

* розроблено на основі [3]

Так, підтвердження адекватності оцінки внесків засновників та легітимності (законності) сформованого статутного капіталу можливе на основі побудови відповідної моделі контролю майнової основи діяльності підприємства. Вона повинна містити ряд

елементів, що наведені у табл. 2.

Законодавчо встановлена можливість здійснення внесків засновників у грошовій формі (у т.ч. у грошовій одиниці України та іноземній валюті, що визначається НБУ як конвертована) та у

негрошовій формах (зокрема, цінними речами, майновими чи іншими відчужуваними правами, що мають грошову оцінку) [6]. При цьому положення П(с)БО 12 та Лист державного комітента України з питань регуляторної політики «Про документи, що підтверджують формування статутного фонду

товариства» [3], визначають, що майно має бути оцінено за справедливою вартістю. Це формує необхідність незалежного підтвердження адекватності їх оцінки (у межах процедури погодження вартості у валюті, яка визнана конвертованою НБУ).

Таблиця 2

Елементи моделі контролю адекватності оцінки внесків засновників та легітимності статутного капіталу підприємства (сформовано на основі [3; 1])

Елемент моделі	Призначення	Алгоритми для побудови моделі
Специфічна частина		
Підтвердження вартості негрошових засновників	Дозволяє визначити справедливую вартість немайнового внеску засновника	Фактична вартість внесків засновника = Зв-Вно. Результати повинні бути обов'язково відображені у спеціальній картці засновника
Загальна частина		
Підтвердження величини сплаченого капіталу	Відображає рух статутного капіталу у процесі його формування та зміни.	Справедлива вартість статутного капіталу = СК+ДВК-НК-ВилК. У розрахунок приймається фактична вартість внесків засновників
Підтвердження легітимності статутного капіталу (якщо одиницею власності є акція)	Дозволяє проконтролювати: 1) зміст установчих документів; 2) дотримання законодавчих вимог щодо формування статутного капіталу, видів внесків, термінів та порядку оплати	Перевірка державної реєстрації випуску акцій: дотримання обсягів емісії $Од=Он-Оф$; дотримання номіналу емісії: $Нд=Нс-Нф$; дотримання строків оплати підписки на акції, передбачених законодавством та статутом: $Тд=ТН-Тф$; дотримання законодавчо встановленого мінімального розміру статутного капіталу: $СКд=СК_{min}-СКз$
Встановлення легітимності циркулюючого капіталу	дозволяє встановити легітимність формування відносин власності (якщо одиницею власності є акція)	Перевіряється відповідність видів і кількості звичайних розміщених акцій тим, що об'явлені у статуті: $Ав=Ан-Арозмф$;

Примітка

Вно – незалежна експертна оцінка внесків засновників що мають негрошову форму; *Зв* – вартість заявлена власником внеску; *ВилК* – вилучений капітал; *НК* – неоплачений капітал; *ДВК* – додатково вкладений капітал; *СК* – статутний капітал зареєстрований; *Тд* – дотримання строків оплати (підписки на акції, паїв чи часток), передбачених законодавством та статутом; *ТН* – строки оплати, передбачені законодавством та статутом; *Тф* – фактичні терміни; *СКд* – дотримання законодавчо встановленого мінімального розміру статутного капіталу. Наприклад, мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат (виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення акціонерного товариства). *СКз* – сума статутного капіталу за документами; *СКmin* – сума статутного капіталу законодавчо встановленого мінімального розміру; *Он* – обсяг емісії акцій нормативний (за номером свідоцтва про емісію); *Оф* – обсяг емісії акцій фактичний (випущений згідно свідоцтва про емісію); *Од* – дотримання обсягів емісії; *Нд* – номінал емісії акцій нормативний (за номером свідоцтва про емісію); *Нс* – номінал зазначений у свідоцтві; *Нф* – номінал емітованих акцій фактичний; *Ав* – відповідності видів і кількості звичайних розміщених акцій об'явленим у статуті; *Арозмф* – кількість звичайних акцій фактично розміщених (за виключенням тих, що викуплені у акціонерів); *Ан* – кількість розміщених звичайних акцій об'явленим у статуті.

Згідно виділених положень можливою є побудова специфічної частини інтерактивної моделі контролю адекватності оцінки внесків засновників та легітимності статутного капіталу. Її ілюстративна частина може бути сформована за контрольними картками внесків засновників. Однак, з метою забезпечення інформативності даних окреслені картки мають відображати всі зміни корпоративних прав власника. Крім того, у їх змісті має бути наявне підтвердження, щодо отримання немайнового внеску (зокрема № акту прийому-передачі майна, яке вносить учасник для формування статутного капіталу). Це пов'язане з тим, що майно, передане як внесок, потребує перереєстрації на підставі правовстановлюючих документів та акту прийому-

передачі майна [4].

У статутному капіталі підприємства з іноземними інвестиціями можуть бути наявні операції щодо його зміни, наприклад [1]: 1) збільшення (за рахунок додаткових внесків, додаткової емісії акцій або реінвестицій дивідендів); 2) зменшення (за рахунок деномінації або викупу акцій чи паїв). Відповідно за даними контрольних карток внесків засновників, має забезпечуватися взаємодія специфічних елементів моделі, із загальними. Це надає можливість підтвердження: 1) величини сплаченого капіталу; 2) легітимності статутного (циркулюючого) капіталу.

Крім того, загальна частина окресленої моделі має забезпечувати контроль легітимності установчих документів. Положення таких документів мають

складатися відповідно до чинного законодавства (зокрема Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про господарські товариства», Закону України «Про акціонерні товариства» [2]). Так, обов'язковими є положення, щодо [2]:

- загальних вимог до правової основи, а саме: (1) найменування суб'єкта господарювання; (2) мети і предмету господарської діяльності; (3) складу і компетенції органів управління та порядку прийняття управлінських рішень; (4) порядку формування майна, розподілу прибутків, прийняття управлінських рішень, умов реорганізації та ліквідації;

- вимог до засновницького договору, а саме: (5) порядку спільної діяльності; (6) порядку розподілу прибутків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників; (7) порядку вибуття або входження нових засновників;

- вимог до положень статуту, а саме: (8) відомості щодо розміру і порядку утворення статутного капіталу та інших фондів (з урахуванням всіх змін, що відбулися). У інших випадках відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів; (9) інші відомості, які не суперечать законодавству у т.ч. щодо господарської компетенції органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів (у випадках, визначених законом); (10) дані, щодо затвердження положення власником майна (засновником) суб'єкта господарювання.

У якості складової блокування операцій із збільшення або зменшення статутного капіталу можуть виступати:

- дані щодо вартості негрошових внесків засновників за результатами незалежної експертної оцінки. Констатуємо, що у випадку перевищення заявленої вартості негрошового внеску (згідно

правовстановлюючих та інших документів) над його вартістю згідно незалежної експертної оцінки, а також якщо вартість внеску не підлягає грошовій оцінці – операція має бути заблокована. Відповідно акту прийому-передачі майна (яке вносить учасник для формування статутного капіталу) не складається до моменту погодження вартості внеску між засновниками або акціонерами. У випадку проходження операції немайновий внесок до статутного капіталу зараховується як частка власності. Наявність такої контрольної точки дозволяє визначити справедливую вартість статутного капіталу.

- дані, за кожною емісією акцій, згідно реєстраційного коду ЄДРІСІ. При цьому не може бути перевищення фактичного номіналу та обсягів випуску акцій над нормативними (зазначеними у Єдиному державному реєстрі інститутів спільного інвестування).

Завдання, щодо підтвердження та контролю частки іноземного інвестора від дня зарахування іноземної інвестиції на баланс доцільне з точки зору правильності набуття статусу об'єкту з іноземними інвестиціями. Так, отримання відповідного статусу забезпечується (відповідно до положення Постанови № 928 «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій») з моменту державної реєстрації іноземної інвестиції у балансі (за умови, що вона не нижча за 10% від загального статутного капіталу [8]). При цьому підтвердженням факту реєстрації іноземної інвестиції є інформаційне повідомлення «Про внесення іноземної інвестиції» (із відповідним реєстраційним номером та датою державної реєстрації), засвідчене підписом посадової особи та скріплене печаткою органу державної реєстрації [8]. Відповідно, основою моделі є контрольні таблиці, що узагальнюють елементи документального контролю (табл. 3).

Таблиця 3

Елементи моделі внутрішнього фінансового контролю правильності набуття статусу об'єкту з іноземними інвестиціями*

Елементи	Призначення	Методи документального контролю
Формальна перевірка інформаційного повідомлення «Про внесення іноземної інвестиції»	Аналіз дотримання встановленої форми повідомлення та наявності в ньому всіх необхідних реквізитів. Особливу увагу слід приділяти виявленню сумнівних реквізитів, протиріч в змісті окремого документа.	Зовнішній огляд інформаційного повідомлення та вивчення реквізитів щодо: 1) періоду використання інвестицій; 2) обсягу інвестицій (у валюті, що є конвертованою НБУ та у національній валюті України); 3) об'єкту здійснення інвестицій; 4) форми здійснення інвестицій (ідентифікованої як часткова участь у підприємстві, із вказанням відповідної частки інвестора та виду інвестицій); 5) відомостей про інвестора; 6) реєстраційного номеру та дати державної реєстрації
Формальна та арифметична перевірка даних бухгалтерського обліку		Зовнішній огляд та вивчення реквізитів щодо: 1) правовстановлюючих документів, які підтверджують факт внесення іноземної інвестиції на баланс підприємства; 2) обліку корпоративних прав власника.
Зіставлення даних бухгалтерського обліку та даних інформаційного повідомлення	Перевірка правильності та своєчасності набуття статусу об'єкту з іноземними інвестиціями	Зіставлення документів, що відображають операції та факти щодо внесення іноземної інвестиції правовстановлюючими та реєстраційними документами. Окреслене спрямоване на виявлення протиріч між різноманітними похідними і первинними документами щодо обліку іноземної інвестиції та її реєстрації.

* сформовано на основі [10]

Ураховуючи елементи моделі внутрішнього фінансового контролю щодо правильності набуття

статусу об'єкту з іноземними інвестиціями у якості складової блокування операцій щодо статутного

капіталу у цілому може використовуватися нормативне відсоткове значення відповідної частки інвестора (зафіксоване у Законі України «Про режим іноземного інвестування» [8]).

Це пов'язане з тим, що зміни статутного капіталу можуть призвести до втрати статусу підприємства з іноземними інвестиціями у випадку, якщо частка іноземного учасника [10]: 1) стане меншою за 10 % від загального обсягу статутного капіталу; 2) складатиме 100% його вартості (оскільки це, фактично, веде до створення корпоративного іноземного підприємства). Так, за умови збільшення статутного капіталу такого підприємства, без участі іноземного учасника, він може втратити первісно зафіксований у контрактній угоді рівень впливу [10].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наведені вище положення дозволяють констатувати, що:

1. Згідно з чинним законодавством України однією з перших відбувається операція із формування статутної складової капіталу засновниками за рахунок їх внесків або надходжень від первинно розміщених акцій. Відтак, загальна роль статутного капіталу в управлінні корпоративними фінансами дозволила ідентифікувати у якості загального завдання (окресленої площини) – захист власниками своїх інтересів. Констатуємо, що до дня установчих зборів засновники публічного корпоративного підприємства зобов'язані внести не менш ніж 25% (а приватного – не менш 50%) номінальної вартості акцій на спеціальний рахунок, відкритий засновниками в банку для формування статутного капіталу. Крім того, для реєстрації корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями необхідно здійснити обов'язкові дії, які, вимагають певних витрат. Відтак, власники для захисту своїх фінансових інтересів мають сформувати системи внутрішнього фінансового контролю формування статутного капіталу підприємства. Це

може бути реалізоване за допомогою ряду специфічних завдань, зокрема: 1) підтвердження адекватності оцінки внесків засновників та сформованого статутного капіталу; 2) підтвердження частки іноземного інвестора.

2. Засобами удосконалення методичного забезпечення організації внутрішнього фінансового контролю формування статутного капіталу корпоративного підприємства з іноземними інвестиціями є: модель контролю адекватності оцінки внесків засновників та легітимності статутного капіталу підприємства (що спрямована на реєстрацію параметрів зміни корпоративних прав власника); модель контролю правильності набуття статусу об'єкту з іноземними інвестиціями (що спрямована на реєстрацію частки іноземного інвестора у загальному обсязі статутного капіталу).

3. Очікуваний оптимізаційний ефект від удосконалення методичного забезпечення організації внутрішнього фінансового контролю самофінансування підприємства з іноземними інвестиціями полягатиме у вирішенні системних проблем визначеної сфери, а саме: удосконалення специфіки групування посадових позицій і організаційних одиниць; формування базових елементів стандарту контрольного процесу: впровадження базованих засад регулювання загальних результатів; запровадження базових основ регулювання конкретних дій; уніфікації процесу відображення результатів діяльності служби та розробки керівництв з організації внутрішнього аудиту; усунення функціональних проблем щодо правил внутрішньогосподарського фінансового контролю; формування системи документального забезпечення контрольованих рішень і дій.

Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні методів організації внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями, а саме у систематизації сукупності технологічних кроків та дій, які необхідно реалізувати з метою організації контрольного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белоусов М. О. Внутрішній контроль статутного капіталу: організаційно-методичний підхід / М. О. Белоусов // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і ревізії: міжнародний збірник наукових праць. – Вип. № 1(19). – 2011. – С. 32-42.
2. Вимоги до змісту установчих документів // Господарський Кодекс України [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.kmcp.kiev.ua/index.php/dlya-yuridichnikh/item/500-вимоги-до-змісту-установчих-документів>.
3. Пантелеев В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: [монографія] / В. П. Пантелеев. – К.: ДП «Інформ-аналіт. агентство», 2008. – 491 с.
4. Порядок державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку: постанова КМУ від 07.09.1998 р. № 1388 [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1388-98-%D0%BF>.
5. Про акціонерні товариства: закон України від 17.09.2008 № 514-VI [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
6. Про господарські товариства: закон України від 19.09.1991 № 1576-XII [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
7. Про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валюті: Інструкція Постановою правління НБУ від 18.12.98 № 527 [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.
8. Про режим іноземного інвестування: закон України від 11.08.2013 р. [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>.

9. Скічко О. Витрати на реєстрацію юридичної особи – відображення в бухгалтерському обліку / Оксана Скічко // Вісник податкової служби України». – 2009 р. – № 31 (555). – С. 20.

10. Тимчина Л. І. Особливості обліку формування статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями / Л. І. Тимчина, О. Б. Нестеренко [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Economics/7_81115.doc.htm.

Гоблик Владимир Васильевич, Королович Оксана Емельяновна
ВНУТРЕННИЙ ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЬ ПРАВИЛЬНОСТИ И СВОЕВРЕМЕННОСТИ
ФОРМИРОВАНИЯ УСТАВНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ С ИНОСТРАННЫМИ
ИНВЕСТИЦИЯМИ

Правильное и своевременное формирование уставного капитала корпоративного предприятия с иностранными инвестициями способно создать стартовый и условно бессрочный источник финансирования ликвидности хозяйственной деятельности и защиты владельцами своих финансовых интересов. Целью статьи является определение специфики совершенствования методического обеспечения внутреннего финансового контроля относительно правильности и своевременности формирования уставного капитала корпоративного предприятия с иностранными инвестициями. В процессе исследования использованы общенаучные методы индукции и дедукции, относительно сочетания логического и исторического подходов к изучению элементов модели контроля адекватности оценки вкладов учредителей и легитимности уставного капитала предприятия. Определение специфики совершенствования методического обеспечения внутреннего финансового контроля уставного капитала корпоративного предприятия с иностранными инвестициями нуждается в дифференциации плоскости процедур относительно правильности и своевременности формирования такого капитала. В статье определено, что одной из первых проводится операция по формированию уставной составляющей капитала заказчика, за счёт их вкладов или поступлений от первично размещённых акций. За результатами проведённого исследования определено, что подтверждение адекватности оценки вкладов учредителей и легитимности (законности) сформированного уставного капитала возможно на основе построения соответствующей модели контроля имущественной основы деятельности предприятия, которая должна включать ряд следующих элементов: подтверждение стоимости неденежных учредителей, размер оплаченного капитала, легитимности уставного капитала (если единицей собственности является акция), определение легитимности циркулирующего капитала. Согласно выделенных положений возможным является построение специфической части интерактивной модели контроля адекватности оценки вкладов учредителей и легитимности уставного капитала. Практическая значимость полученных результатов заключается в следующем: 1) осуществлено дифференциацию плоскости процедур внутреннего финансового контроля правильности и своевременности формирования собственного капитала предприятия; 2) выделено средства совершенствования методического обеспечения организации внутреннего финансового контроля формирования уставного капитала предприятия (в частности, в плоскости оценки вкладов учредителей, легитимности уставного капитала предприятия и контроля правильности приобретения статуса объекта с иностранными инвестициями).

Ключевые слова: методическое обеспечение, модель, адекватность оценки, дифференциация.

Hoblyk V., Korolovych O.

THE INTERNAL FINANCIAL CONTROL OF CORRECTNESS AND TIMELINESS OF FORMATION OF THE AUTHORIZED CAPITAL OF ENTERPRISES WITH FOREIGN INVESTMENT

Proper and timely formation of the authorized capital of corporate companies with foreign investment makes it possible to create starting and conditional permanent source of funding of economic activities liquidity and protection of the financial interests of their owners. The aim of the article is to determine the specific improvement methods to ensure internal financial control in the accuracy and timeliness of the authorized capital of a corporate enterprise with foreign investment. General scientific methods of induction and deduction have been used in the investigation as well as the combination of logical and historical approaches to the study of elements of the control model adequacy assessment of founders' fees and legitimacy of the share capital of the company. Defining the specificity of the methodological provision improving of internal audit of corporate enterprise charter capital with foreign investment requires differentiation of the plane of procedures for accuracy and timeliness of such capital formation. The article stipulates that one of the first operations is a component of capital formation by statutory founders, through their contributions or the proceeds from of IPOs. The results of the study have determined that confirmation of adequacy assessment of founders' fees and legitimacy of the authorized capital becomes possible on the basis of construction of an appropriate control model of property fundamentals of the company, which should include a number of the following elements: confirm the value of non-cash founders, the value paid-up capital, the legitimacy of the share capital (if the unit of ownership is a share), establishing the legitimacy of circulating capital. According to the allocated positions it is possible to construct the specific models of interactive control of adequacy assessment of founders' fees and legitimacy of the share capital. The practical significance of the results is as follows: 1) the differentiation of the plane of internal financial control accuracy and timeliness of the formation of the equity of the company; 2) selection of the means of improving the methodological provision of internal financial control of the authorized capital of the company (particularly in the plane of assessment of founders' fees, legitimacy of the authorized capital and accuracy control of acquiring the status of object with foreign investments).

Key words: methodological support, model, adequacy of the assessment, differentiation.

Одержано 23.04.2015 р.

УДК 657:006.32(477)

Максімова Валентина Федорівна,
д.е.н., проф., завідувач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту,
Одеський національний економічний університет
Кузіна Руслана Вілїївна,
к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту,
Одеський національний економічний університет

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СКЛАДУ ФІНАНСОВИХ І НЕФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

У статті досліджено актуальні питання формування складу фінансових і нефінансових показників Інтегрованої звітності. Інтегрована звітність (ІЗ) – це зведення воедино фінансової та нефінансової інформації, що відображає здатність організації створювати й підтримувати свою вартість у коротко-, середньо- та довгостроковому періоді. Побудова моделі інтегрованої звітності викликає низку проблем, тому що до складу індикаторів ІЗ повинні включатися фінансові та нефінансові показники, які характеризують здатність організації створювати цінність протягом часу, наприклад: опис того, як організація використовувала і має намір використовувати різні капітали, вплив на ці капітали протягом часу і компроміси між ними, а також фактори створення цінності організації і можливості ризиків, що впливають на них. Такі фактори відображаються в структурних елементах інтегрованої звітності. Мета статті полягає в тому, щоб критично проаналізувати підходи щодо формування фінансових та нефінансових показників Інтегрованого звіту та надати власні рекомендації і обґрунтування відносно їх можливого складу. У процесі роботи над статтею використано такі методи: вивчення та аналіз наукової літератури, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, діалектичний метод дослідження та метод кількісного аналізу. З огляду на основну мету розроблено набір показників структурних елементів Інтегрованої звітності, виходячи з класифікації структурних елементів: опис структурних елементів корпорації, опис ризиків, опис стратегії корпорації, фінансовий капітал, людський капітал, інтелектуальний капітал, природний капітал, соціальний капітал. Доведено, що розробка показників Інтегрованої звітності повинна базуватися на зовнішніх або підтверджених джерелах, але не в жодному разі на внутрішніх (управлінських) прогнозах менеджменту. Виявлено невирішені питання та визначено напрями подальших досліджень, які пов'язані із необхідністю подальшого наукового опрацювання всіх теоретичних і практичних аспектів складання інтегрованої звітності, починаючи від визначення складу показників, що мають в ній розкриватися, і завершуючи обґрунтуванням методик, що мають бути застосовані відносно визначення окремих показників.

Ключові слова: Інтегрована звітність, фінансові показники, нефінансові показники, фінансовий капітал, людський капітал, інтелектуальний капітал, природний капітал, соціальний капітал.

ВСТУП

Новий виток розвитку корпоративного обліку – це прояв такого виду звітності як Інтегрована звітність. Інтегрована звітність (ІЗ) – це зведення воедино фінансової та нефінансової інформації, що відображає здатність організації створювати й підтримувати свою вартість у коротко-, середньо- та довгостроковому періоді. Видимим результатом ІЗ є короткий, періодичний Інтегрований звіт.

Поява такого виду звітності є не випадковою. Розрив між потребами інвесторів для відтворення більш повної картини вартості компанії і та інформація, яка наразі міститься у фінансовій звітності, збільшується.

Інтегрована звітність покликана допомогти заповнити цей розрив та пояснити, як процес створення цінності впливає на ринки капіталу. А також ІЗ може допомогти користувачам зазирнути далі короткострокових результатів компанії, щоб сформувані більш чіткі погляди на довгострокову вартість компанії.

Постановка проблеми. У рамках корпоративної звітності розкривається інформація про вартість, яка створюється безпосередньо для компанії, і приносить

фінансовий прибуток для постачальників фінансового капіталу. У рамках Інтегрованої звітності має значення величина вартості, яка створена для інших зацікавлених сторін і суспільства загалом.

Основною проблемою, на думку авторів, є адекватне, об'єктивне, кількісне оцінювання показника цінності бізнесу, до якого й прагнули розробники моделі Інтегрованої звітності. Абсолютно незрозуміло як на практиці оцінювати вплив того чи іншого капіталу на цінність бізнесу загалом? Чи є взаємозв'язок між змінами, до прикладу, у соціальному капіталі на величину бізнесу компанії і як його відстежити. Наприклад, якщо компанія профінансувала у звітному році на два соціальні заходи (допомога дитячим садочкам й інше) більше ніж у минулому році, наскільки збільшиться загальна вартість компанії і чи збільшиться взагалі (при помітному та вимірюваному зменшенні фінансового капіталу)? Розробці фінансових та нефінансових показників звітності, що відображають збільшення або зменшення бізнесу загалом присвячена ця стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблем сталого розвитку, створенню моделі Інтегрованої звітності, а також питаннями створення вартості компаній займалися зарубіжні вчені

П. Друкман, Р. Мартін, Кристиано Баско, Марк Фриго, Паоло Кватроне, Анджело Риккабони [1], Майкл Портер і Марк Крамер [2], російські вчені Сорокіна К. В. [3], Соловйова О. В., українські вчені Костирко Р. О. [5], Лоханова Н. О. [6], Давидюк Т. В. [4], Грищенко О. А., Куцик П. О. [7] і багато інших дослідників. Актуальним питанням досліджень залишається розробка моделі побудови Інтегрованої звітності, розробка показників звітності, що відображають збільшення або зменшення бізнесу загалом, підтвердження даних Інтегрованої звітності незалежними експертами.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає в тому, щоб провести оцінку підходів щодо формування фінансових та нефінансових показників Інтегрованого звіту та визначити проблеми формування інтегрованої звітності в сучасних умовах і запропонувати рекомендації та обґрунтування відносно можливого складу індикаторів Інтегрованого звіту.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Побудова моделі інтегрованої звітності викликає низку проблем. Як зазначає Сорокіна К. В. «Одне з головних питань полягає в тому, наскільки взагалі можливо визначити в деталях інформацію, необхідну для розкриття, щоб вона була корисною» [3]. Згідно, Концептуальних засад МСФЗ [8] для того, щоб фінансова інформація була корисною, вона повинна бути доречною і достовірно представляти те, що вона призначена представляти (пункт QC4 Концептуальних засад). Але в Концептуальних засадах МСФЗ йдеться про фінансові показники, наскільки застосовано дане судження для нефінансових показників? Іноді навіть керівники компанії не знають, які конкретно показники необхідно аналізувати та розкривати в ІЗ як «такі, що приводять до успіху»?

Як зазначає дослідник Лоханова Н. О. – проблематика відображення нефінансових показників у складі Інтегрованого звіту компаній є одним із найбільш проблематичних питань [6]. Учений вважає, що до складу показників Інтегрованої звітності досить ввести тільки 3 групи ключових показників: економічної результативності; екологічної результативності та результативності соціальної діяльності. Загалом можна погодитися з автором, але з іншого боку необхідною буде інформація про людський потенціал та ризики, якщо ми говоримо про прогнозовану вартість бізнесу, метою формування якої і є складання Інтегрованого звіту.

На нашу думку, вибір фінансових і нефінансових показників Інтегрованої звітності залежить від здатності компанії створювати цінність компанії.

Інформація, що дозволяє оцінити здатність організації створювати цінність протягом часу, передається за допомогою опису, що містить наступне: опис того, як організація використовувала і має намір використовувати різні типи капіталу, вплив на ці типи протягом часу і компроміси між ними, а також фактори створення цінності організації і можливості ризиків, що впливають на них.

Постачальники фінансового капіталу зосереджені на цінності у формі фінансового прибутку. Такий прибуток, однак, залежить від взаємозв'язків між різними типами капіталу, в якому зацікавлені інші сторони. Таким чином, інші зацікавлені сторони також можуть отримати вигоду від інформації, що міститься в інтегрованому звіті.

Традиційно значення цінності для постачальників фінансового капіталу асоціювалося з наведеною цінністю очікуваних майбутніх грошових потоків, і під створенням цінності малася на увазі зміна оцінки цінності у зв'язку з фінансовими показниками організації. Інтегрована звітність заснована на розумінні того, що майбутні грошові потоки та інші концепції цінності залежать від більш широкого спектра капіталів, взаємодій, діяльності, причин і наслідків, а також від відносин, які безпосередньо пов'язані зі змінами у фінансовому капіталі.

Цінність для цілей ІЗ, таким чином, охоплює й інші форми цінності, яку організація створює шляхом збільшення, зниження або перетворення капіталу, причому кожен з них може в кінцевому підсумку вплинути на фінансовий прибуток постачальників фінансового капіталу.

Отже, ІЗ розглядає більш широкий контекст цінності, створеної за всіма типами капіталу. Тим не менш, метою інтегрованої звітності є не вимір цінності організації або всіх капіталів, а, швидше, надання інформації, що дозволяє передбачуваним користувачам звіту оцінити здатність організації створювати цінність протягом часу [8, п. 2.42].

Фактори цінності впливають на здатність організації створювати цінність протягом часу. Вони є здатностями, які дають організації конкурентну перевагу і над якими вона має певний ступінь контролю. Тип і поєднання чинників цінності унікальні для кожної організації. Наприклад, вони можуть містити:

- фінансові фактори, такі як зростання продаж або частки ринку, стратегія ціноутворення, операційна ефективність, значущість бренду і вартість фінансового капіталу;

- відносини з клієнтами, відповідна реакція на суспільні очікування та екологічні питання, інновації та корпоративне управління;

- такі цінності як чесність, довіра та командна робота.

На нашу думку, такі вимоги для розкриття фінансових і нефінансових показників не дуже поєднуються з визначенням суттєвості інформації, наведеної в п. 3.25 Концептуальних засад ІО [8].

Інтегрований звіт повинен давати коротку інформацію, істотну для оцінки здатності організації створювати цінність у короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періоді.

Визначення суттєвості з метою підготовки інтегрованого звіту містить:

- визначення важливих фактів (тобто тих фактів, які вплинули на здатність організації створювати цінність протягом часу в минулому, надають такий вплив в сьогоденні або можуть надавати його в майбутньому);

- оцінка важливості таких фактів з точки зору їх відомого або потенційного впливу на створення цінності;

- пріоритизація фактів, встановлена на підставі їх важливості, з точки зору їх відомого або потенційного впливу на створення цінності.

Істотні факти вимагають відображення їх у звітності. На характер і обсяг їх відображення в інтегрованому звіті впливає характер конкретного факту і застосування всіх провідних принципів. Процес визначення суттєвості повинен розкриватися в інтегрованому звіті для того, щоб передбачувані користувачі звіту розуміли, як приймаються рішення про залучення або вилучення певних фактів. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що наповнення Інтегрованого звіту буде залежати винятково від професійного судження менеджменту компанії. Дуже великий ризик того, що управлінський персонал постарасться виділити сильні сторони компанії, і спробувати применшити значення негативних подій. Тому, на нашу думку, розробка показників Інтегрованої звітності повинна базуватися на зовнішніх або підтверджених джерелах, але не в жодному разі на внутрішніх (управлінських) прогнозах менеджменту.

Наприклад, аналіз поточного рівня розвитку системи управління ризиками (геп-аналізу) на предмет відповідності стандартам Базель II в частині всіх трьох Компонентів (Pillar I-III) Базельської угоди. Щоб не пропустити важливі для розвитку моменти, аналіз повинен проводитися із залученням незалежних експертів з багатим міжнародним досвідом глибокої експертизи у сфері банківського регулювання. Підсумком може стати якісний майстер-план усунення невідповідностей, в рамках якого реалізуються всі поточні дії по заходам ризик менеджменту.

Інтегрований звіт містить наступні структурні елементи, що відповідають на відповідні питання по кожному з них:

1. Огляд організації і зовнішнє середовище.
2. Управління.
3. Можливості та ризики.
4. Стратегія і розподіл ресурсів.
5. Бізнес-модель.
6. Діяльність.
7. Перспективи на майбутнє.

Змістовне наповнення інтегрованого звіту організації залежить від конкретних обставин організації. Структурні елементи, таким чином, встановлюються швидше у формі запитань, а не у формі контрольних списків розкриття певної інформації. Відповідно, вище керівництво і особи, наділені управлінськими функціями, повинні будуть застосовувати професійне судження при обґрунтуванні провідних принципів для визначення того, яка інформація включається в звіт, а також того, як вона в ньому відбивається.

Інтегрований звіт повинен бути самодостатнім і коротким засобом передачі інформації, пов'язаним посиленнями з іншими звітами та повідомленнями, якщо зацікавлені сторони захочуть отримати додаткову інформацію [8, п.4.4].

На додаток до структурних елементів, в інтегрованому звіті слід розкривати таку інформацію:

- процес визначення суттєвості організації;
- органи управління, які несуть відповідальність за нагляд над інтегрованою звітністю;
- межа звітності і те, як вона була визначена;
- характер і значимість істотних компромісів, що впливають на створення цінності протягом часу;
- причина, по якій організація вважає будь-які з капіталів, визначені у структурі, несуттєвими, з урахуванням наявних обставин, якщо вона вважає їх такими.

Наше бачення того, яким повинен бути набір показників структурних елементів Інтегрованої звітності представлено таблиці 1.

Вважаємо, що розглянутих показників достатньо для того, щоб відповісти на основні питання, яке міститися в концептуальній основі ІЗ.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На підставі проведеного дослідження можна заключити:

1. Інтегрована звітність комплексно характеризує результати діяльності суб'єктів корпоративного сектора з метою задоволення інтересів користувачів про вартість і перспективи бізнесу загалом. До складу індикаторів ІЗ повинні включатися фінансові та нефінансові показники, що характеризують здатність організації створювати цінність протягом часу, наприклад: опис того, як організація використовувала і має намір використовувати різні капітали, вплив на ці капітали протягом часу і компроміси між ними, а також фактори створення цінності організації і можливості ризиків, що впливають на них.

2. Доведено, що розробка показників Інтегрованої звітності повинна базуватися на зовнішніх або підтверджених джерелах, але не на внутрішніх (управлінських) прогнозах менеджменту

3. Змістовне наповнення інтегрованого звіту організації залежить від конкретних обставин конкретної організації, виходячи з класифікації структурних елементів: опис структурних елементів корпорації, опис ризиків, опис стратегії корпорації, фінансовий капітал, людський капітал, інтелектуальний капітал, природний капітал, соціальний капітал.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із необхідністю подальшого наукового опрацювання всіх теоретичних і практичних аспектів складання інтегрованої звітності, визначення складу фінансових та нефінансових показників, що мають в ній розкриватися (у конкретній галузі), обґрунтування методик, що мають бути застосовані відносно визначення окремих показників, та методик розрахунку впливу на вартість бізнесу компанії соціальних заходів тощо.

Таблиця 1

Набір показників структурних елементів Інтегрованої звітності

(Власна розробка на підставі 9, 10)

Елементи інтегрованого обліку	Фінансові показники	Нефінансові показники	Опис
Опис структурних елементів Корпорації			
Інфраструктура	Витрати на соціальні заходи	Кількість підприємств; Кількість продуктів; Кількість клієнтів; Кількість працівників	Структура групи
Огляд ринку			Огляд економічних ситуацій
Корпоративне управління			Схема корпоративного управління Опис ключових драйверів компанії
Бренди	Вартість контрактів з постачальниками Виплата дивідендів Сплачені податки Виплати працівникам Витрати на благодійність та соціальну рекламу		Опис брендів Ланцюжок створення вартості Загальний внесок компанії у суспільство
Корпоративна культура			Кодекс корпоративної етики
Система комплаєнс контролю			Політика комплаєнс; Правила стосовно розкриття у управління конфліктом інтересів керівників; Правила протидії корупції
Опис ризиків			
Основні фактори ризику	Ризик ліквідності Валютний ризик	Ринковий ризик Інвестиційний ризик	Країнний ризик Операційний ризик Правовий ризик Репутаційний ризик Стратегічний ризик
Опис стратегії Корпорації			
			Комплексний стратегічний план; Стратегічні напрямки в усіх напрямках бізнесу Реалізація бізнес стратегій Реалізація функціональних стратегій
Фінансовий капітал			
Фінансова звітність	Показники фінансової звітності	Структура рахунків клієнтів за галузями економіки	
Фінансовий аналіз за бізнес сегментах	Звітність за сегментами		
Виробничий капітал			
Географія		Кількість працівників в регіонах	Опис регіональної мережі
Програма оптимізації витрат	Показники виробничої собівартості		Побудова сучасної та централізованої ІТ-архітектури; Уніфікація процесів на базі єдиної автоматизованої системи; Консолідація філій; Підвищення операційної ефективності за рахунок впровадження інструментів бережливого виробництва, стандартизації операцій, а також приведення чисельності співробітників у точках продажів у відповідність з попиту;

			Удосконалення системи управління: постановка цілей і регулярне обговорення результатів роботи та заходів щодо їх поліпшення; Залучення співробітників на всіх рівнях в процес постійного вдосконалення
Людський капітал			
Структура персоналу		Розподіл за віком; Динаміка зміни чисельності Розподіл за ключовими бізнес напрямками; Гендерний баланс; Плинність персоналу та ін.	
Внутрішня соціальна політика			Опис програм внутрішньої соціальної політики: Колективний договір; Соціальна споживчий кошик; Здоров'я та безпека на робочому місці; Мотиваційні програми.
Інтелектуальний капітал			
Проекти розвитку			Опис нових проектів
Управління залученням персоналу			Підходи до мотивації співробітників
Навчання персоналу		Кількість навчальних курсів; Кількість працівників, які пройшли навчання; Кількість годин навчання	
Оцінка персоналу		Кількість працівників, які пройшли тестування	Основні інструменти оцінки персоналу; Основні напрями оцінки.
Природний капітал			
Управління екологічними ризиками		Споживання ресурсів	Опис екологічної політики
Витрати на екологічну безпеку		Витрати на екологічну безпеку Утилізація відходів	
Пріоритети в галузі енергозбереження			Опис пріоритетів у галузі енергозбереження
Соціальний капітал			
Благодійність		Обсяг благодійних внесків; Кількість працівників добровільно взяли участь в акціях і пожертвування	Стратегічні пріоритети благодійних програм
Державно-приватне партнерство			Підтримка МСП; Участь у професійних організаціях; Участь у житті регіонів
Соціально орієнтовані продукти			Опис продуктів (послуг) для малозабезпечених верств населення

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Busco C. Redefining Corporate Accountability through Integrated Reporting / C. Busco, M. Frigo, P. Quattrone // Strategic Finance. – 2013. – №1. – С. 33-41.
2. Porter M. Creating Shared Value: How to Reinvent Capitalism and Unleash a Wave of Innovation and Growth / M. Porter, M. Kramer // Harvard Business Review. – 2011. – №1. – С. 62-77.
3. Сорокина К. В. Интегрированная отчетность – новая модель отчетности для бизнеса / К. В. Сорокина // Корпоративная финансовая отчетность. Международные стандарты. – 2011. – №7. – С. 8-13.

4. Давидюк Т. В. Конвергенція бухгалтерської та соціальної звітності в частині людського капіталу: розвиток існуючих підходів [Електронний ресурс] / Т. В. Давидюк // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economics.opu.ua/n3.html>.
5. Костирко Р. Інтегрована звітність – інструмент забезпечення сталого розвитку суспільства / Р. Костирко, Т. Лісничка // Економіка Менеджмент Підприємництво. – 2012. – №24. – С. 189-195.
6. Лоханова Н. О. Облік у системі управління економічною стійкістю підприємств: інституціональний підхід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Лоханова Наталія Олексіївна – Одеса, 2013. – 36 с.
7. Куцик П. О. Організація впровадження Інтегрованої системи обліку та звітності / Петро Олексійович Куцик // Торгівля, комерція, підприємництво: збірник наукових праць. – 2012. – С. 48-60.
8. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/332198/file/buh.pdf>.
9. The international IR framework [Електронний ресурс] // The iirc. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.theiirc.org/international-ir-framework/>.
10. Интегрированный отчет компании Уралсиб [Електронний ресурс] // Уралсиб. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.uralsib.ru/main/>.

Максимова Валентина Федоровна, Кузина Руслана Виливвна

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОСТАВА ФИНАНСОВЫХ И НЕФИНАНСОВЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ИНТЕГРИРОВАННОЙ ОТЧЕТНОСТИ

В статье исследованы актуальные вопросы формирования состава финансовых и нефинансовых показателей Интегрированной отчетности. Интегрированная отчетность (ИО) - это сведение воедино финансовой и нефинансовой информации, отражающей способность организации создавать и поддерживать свою стоимость в кратко-, средне- и долгосрочном периодах. Видимым результатом ИО является короткий, периодический Интегрированный отчет. Построение модели интегрированной отчетности вызывает ряд проблем, так как в состав индикаторов ИО должны включаться финансовые и нефинансовые показатели, которые характеризуют способность организации создавать ценность в течение времени, например: описание того, как организация использовала и намерена использовать различные капиталы, влияние на эти капиталы в течение времени и компромиссы между ними, а также факторы создания ценности организации и возможности рисков, влияющих на них. Такие факторы отражаются в структурных элементах интегрированного отчета. В процессе работы над статьей использованы такие методы: изучения и анализа научной литературы, анализа и синтеза, индукции и дедукции, диалектический метод исследования и метод количественного анализа. У процесі роботи над статтею використано такі методи: вивчення та аналіз наукової літератури, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, діалектичний метод дослідження та метод кількісного аналізу. Учитывая основную цель ИО разработан набор показателей структурных элементов Интегрированной отчетности, исходя из классификации структурных элементов: описание структурных элементов корпорации, описание рисков, описание стратегии корпорации, финансовый капитал, человеческий капитал, интеллектуальный капитал, природный капитал, социальный капитал. Доказано, что разработка показателей Интегрированной отчетности должна базироваться на внешних или подтвержденных источниках, но не в коем случае на внутренних (управленческих) прогнозах менеджмента. Выявлено нерешенные вопросы и определены направления дальнейших исследований, связанных с необходимостью дальнейшего научной проработки всех теоретических и практических аспектов составления интегрированной отчетности, начиная от определения показателей, которые должны в ней раскрываться, и заканчивая обоснованием методик, которые могут быть применены в отношении определения отдельных показателей.

Ключевые слова: Интегрированная отчетность, финансовые показатели, нефинансовые показатели, создание ценности организации, описание рисков, описание стратегии корпорации, финансовый капитал, человеческий капитал, интеллектуальный капитал, природный капитал, социальный капитал.

Maximova V., Kuzina R.

CERTAIN ISSUES CONCERNING FORMATION OF FINANCIAL AND NON-FINANCIAL INDICATORS IN INTEGRATED REPORTING

This article provides an overview of formation of financial and non-financial indicators of Integrated reporting. Integrated reporting (IR) is a set together financial and non-financial information reflecting the organization's ability to create and maintain their value in the short, medium and long term. The visible result of which is short, integrated periodic report. Model building integrated reporting raises a number of problems because of the need to include indicators with the financial and non-financial indicators that characterize the organization's ability to create value over time, like a description of how the organization has used and intends to use a variety of capital, the impact on these capital for time and compromises between them, as well as factors of value creation capabilities of the organization and the risks that affect them. These factors are reflected in structural elements integrated report. The aim of this article is to critically review approaches to the formation of financial and non-financial indicators of an integrated report and to provide own recommendations and studies on their possible composition. The following methods have been used in the article: study and analysis of scientific literature, analysis and synthesis, induction and deduction, dialectic method of investigation and method of quantitative analysis. In concordance with the main IR purpose a set of integrated reporting structural elements

indicators, based on the classification of structural elements has been developed: a description of the structural elements of the corporation, a description of the risks, a description of the strategy of the corporation, financial capital, human capital, intellectual capital, natural capital, social capital. The development of integrated performance reporting should be based on external or confirmed sources, but in any case for internal projections of management. Unsettled issues and areas of further research have been discovered related to the need for further scientific study of all theoretical and practical aspects of the integrated reporting, from the definition of indicators to be disclosed and the substantiation methodologies to be applied relating to definition of some indicators.

Key words: Integrated reporting, financial indicators, non-financial indicators, creating value of company, a description of the risks, a description of the strategy of the corporation, financial capital, human capital, intellectual capital, natural capital, social capital

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 339.727.22

Маркевич Катерина Леонідівна,
здобувач,

Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України

ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню ролі прямих іноземних інвестицій в реалізації європейсько-орієнтованої інтеграційної стратегії України. Метою статті є проведення комплексного аналізу поточного стану прямого іноземного інвестування в економіку України та визначення подальших перспектив надходження ПІІ відповідно до нинішніх економічних та політичних реалій. У статті розкрито сутнісні характеристики прямого іноземного інвестування, виділено ключові етапи еволюції інвестиційних процесів та особливості надходження ПІІ в умовах нинішньої соціально-економічної та воєнно-політичної кризи. Проаналізовано динаміку та структуру прямих іноземних інвестицій в українську економіку за регіональним, галузевим та географічним розподілом. Методологічною основою дослідження є роботи провідних вітчизняних фахівців у сфері прямого іноземного інвестування. При вирішенні поставлених завдань використовувались методи статистичного аналізу, системного узагальнення, а також якісного і кількісного порівняння. Визначено, що екстенсивний характер прямого іноземного інвестування, невідповідність галузевої та регіональної структури інвестицій стратегічним завданням інноваційного розвитку України спроможні спровокувати у довгостроковій перспективі системне розбалансування економіки. Відтак, обґрунтовано фактори, що мають визначальний вплив на формування пріоритетів інвестування з точки зору забезпечення стратегічних інтересів держави. На підставі здійсненого дослідження та фактичного стану справ залучення ПІІ в Україну, сформульовані подальші перспективи залучення та акумулювання таких інвестицій. На основі аналізу поточних та перспективних показників розвитку з метою орієнтації прямих іноземних інвестицій визначено систему галузевої, регіональної та міжкrajінової селекції надходження ПІІ, а також визначено роль держави у питанні покращення ситуації із залучення ПІІ відповідно до стратегічно важливих галузей та регіонів національної економіки. На основі проведеного дослідження в'ясовано, що сьогодні Україна потребує системного реформування економіки загалом та інвестиційної політики зокрема. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та впровадженні механізмів та методів залучення ПІІ, що спрямовані на лібералізацію, модернізацію, дерегуляцію економіки та заохочення інноваційного розвитку України.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції (ПІІ), інвестиційна діяльність, економічне зростання, пріоритети інвестування, інвестиційна стратегія.

ВСТУП

Накопичення обсягів ПІІ упродовж років незалежності України є одним з пріоритетних напрямів економічної політики держави. Світова практика доводить, що ПІІ сприяють вирішенню проблеми недостатності внутрішніх джерел фінансування. А при їх ефективному використанні країна може не тільки компенсувати нестачу внутрішніх інвестиційних ресурсів, а ще й підвищити ефективність виробництва

та конкурентоспроможність вітчизняної продукції завдяки введенню новітніх технологій та впровадженню прогресивного досвіду управління інших країн.

Для України необхідність залучення ПІІ зумовлена недостатністю внутрішніх ресурсів і заощаджень, незначним управлінським досвідом, недостатністю сучасних технологій та ноу-хау, тривалим періодом спаду вітчизняного виробництва, недостатністю ресурсів для оновлення та модернізації

indicators, based on the classification of structural elements has been developed: a description of the structural elements of the corporation, a description of the risks, a description of the strategy of the corporation, financial capital, human capital, intellectual capital, natural capital, social capital. The development of integrated performance reporting should be based on external or confirmed sources, but in any case for internal projections of management. Unsettled issues and areas of further research have been discovered related to the need for further scientific study of all theoretical and practical aspects of the integrated reporting, from the definition of indicators to be disclosed and the substantiation methodologies to be applied relating to definition of some indicators.

Key words: Integrated reporting, financial indicators, non-financial indicators, creating value of company, a description of the risks, a description of the strategy of the corporation, financial capital, human capital, intellectual capital, natural capital, social capital

Одержано 24.04.2015 р.

УДК 339.727.22

Маркевич Катерина Леонідівна,
здобувач,

Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України

ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню ролі прямих іноземних інвестицій в реалізації європейсько-орієнтованої інтеграційної стратегії України. Метою статті є проведення комплексного аналізу поточного стану прямого іноземного інвестування в економіку України та визначення подальших перспектив надходження ПІІ відповідно до нинішніх економічних та політичних реалій. У статті розкрито сутнісні характеристики прямого іноземного інвестування, виділено ключові етапи еволюції інвестиційних процесів та особливості надходження ПІІ в умовах нинішньої соціально-економічної та воєнно-політичної кризи. Проаналізовано динаміку та структуру прямих іноземних інвестицій в українську економіку за регіональним, галузевим та географічним розподілом. Методологічною основою дослідження є роботи провідних вітчизняних фахівців у сфері прямого іноземного інвестування. При вирішенні поставлених завдань використовувались методи статистичного аналізу, системного узагальнення, а також якісного і кількісного порівняння. Визначено, що екстенсивний характер прямого іноземного інвестування, невідповідність галузевої та регіональної структури інвестицій стратегічним завданням інноваційного розвитку України спроможні спровокувати у довгостроковій перспективі системне розбалансування економіки. Відтак, обґрунтовано фактори, що мають визначальний вплив на формування пріоритетів інвестування з точки зору забезпечення стратегічних інтересів держави. На підставі здійсненого дослідження та фактичного стану справ залучення ПІІ в Україну, сформульовані подальші перспективи залучення та акумулювання таких інвестицій. На основі аналізу поточних та перспективних показників розвитку з метою орієнтації прямих іноземних інвестицій визначено систему галузевої, регіональної та міжкrajінової селекції надходження ПІІ, а також визначено роль держави у питанні покращення ситуації із залучення ПІІ відповідно до стратегічно важливих галузей та регіонів національної економіки. На основі проведеного дослідження в'ясовано, що сьогодні Україна потребує системного реформування економіки загалом та інвестиційної політики зокрема. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та впровадженні механізмів та методів залучення ПІІ, що спрямовані на лібералізацію, модернізацію, дерегуляцію економіки та заохочення інноваційного розвитку України.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції (ПІІ), інвестиційна діяльність, економічне зростання, пріоритети інвестування, інвестиційна стратегія.

ВСТУП

Накопичення обсягів ПІІ упродовж років незалежності України є одним з пріоритетних напрямів економічної політики держави. Світова практика доводить, що ПІІ сприяють вирішенню проблеми недостатності внутрішніх джерел фінансування. А при їх ефективному використанні країна може не тільки компенсувати нестачу внутрішніх інвестиційних ресурсів, а ще й підвищити ефективність виробництва

та конкурентоспроможність вітчизняної продукції завдяки введенню новітніх технологій та впровадженню прогресивного досвіду управління інших країн.

Для України необхідність залучення ПІІ зумовлена недостатністю внутрішніх ресурсів і заощаджень, незначним управлінським досвідом, недостатністю сучасних технологій та ноу-хау, тривалим періодом спаду вітчизняного виробництва, недостатністю ресурсів для оновлення та модернізації

основних фондів, а також прагненням доступу до зовнішніх ринків.

Постановка проблеми. Швидкоплинні зміни зовнішнього конкурентного середовища ставлять перед вітчизняними науковцями необхідність обґрунтування та дослідження оптимальних шляхів залучення ПІІ в економіку України, підвищення їх ефективності, аналізу їх впливу на якісні зміни економічної системи. Відтак, вкрай необхідним є поглиблене дослідження сучасних проявів (регіонального, географічного та галузевого) і перспективних трендів вітчизняних інвестиційних процесів та розроблення, на основі результатів даного аналізу, системи заходів щодо нейтралізації чинників, які гальмують залучення ПІІ, з метою подальшого примноження надходжень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиційні аспекти економічного зростання країн тривалий час перебувають у полі зору багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, а також міжнародних організацій. Теоретичне підґрунтя міжнародної інвестиційної діяльності було закладене М. Верноном, С. Хаймером, Т. Озаовою, Дж. Даннінгом. Серед фундаментальних вітчизняних досліджень цієї темі присвячені роботи В. Білошапки, Б. Губського, А. Румянцева, В. Сіденка, А. Філіпенка, О. Шниркова, Ю. Макогона, О. Рогача, Г. Харламової.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є проведення комплексного аналізу поточного стану прямого іноземного інвестування в економіку

України та визначення подальших перспектив надходження ПІІ відповідно до нинішніх економічних та політичних реалій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Доведено, що «...в сучасних умовах прямі іноземні інвестиції розцінюються як інструмент, котрий дає змогу інтегрувати економіку різних країн на рівні виробництва у світову економіку, що глобалізується завдяки наданню цілому ряду активів, включаючи технології, капітал, управлінські здібності та навички, доступ до іноземних ринків. Вони стимулюють також нарощування технологічного потенціалу в інтересах розвитку виробництва і підприємництва в ширших рамках національної економіки через зміцнення прямих і зворотних зв'язків» [1].

Спостереження за надходженням в Україну ПІІ здійснюються Національним банком України (табл. 1, використовується розподіл за методологією 5-го видання «Керівництва з платіжного балансу» (МВФ, 1993р.)), а також Державною службою статистики України (надаються дані за формою ПІІ – акціонерний капітал), починаючи з 1994 р. (рис. 1). У дослідженні використано статистичні данні, сформовані Державною службою статистики України, оскільки вона є більш повною за галузевим, регіональним та міжкrajновим розподілом.

Таблиця 1

Сумарний обсяг ПІІ в Україну, станом на початок року, млрд. дол. США [3]

Рік	2001	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ПІІ, у т.ч.	3875	9606	46997	52021	57985	66304	75034	78888
у т.ч.:								
-реінвестовані доходи та акції	3875	9047	42748	46943	52092	58365	64744	67876
-інші	н/д	559	4249	5078	5893	7939	10290	11012

У перші роки незалежності (з 1991 р. по 1994 р. включно) в Україну надійшли перші 484 млн. дол. США ПІІ. Реалізація ініційованих у 1994 р. Президентом України реформ відразу позитивно позначилася на подальших темпах надходження ПІІ. Протягом 1995-1998 рр. приплив залучених інвестицій постійно збільшувався і на початок 1999 р. сумарний обсяг становив 2810,7 млн дол. США. Однак, через світову фінансову кризу у 1999 р. та побоювання інвесторів напередодні парламентських виборів у 2001 р. приріст іноземного капіталу дещо знизився порівняно з попередніми роками.

Та починаючи з 2004 р. ПІІ почали більш стрімко надходити до української економіки, і вже на початку 2008 р. був зафіксований найбільший приплив ПІІ до України, який становив 8303,4 млн дол. США. Проте, у II півріччі 2008 р. відбувся відтік ПІІ з країни на суму 727,5 млн дол. США і загальний обсяг ПІІ тоді склав 35723,4 млн дол. США. Причиною цьому стала світова фінансова криза. Звідси – велика кількість інвесторів мала побоювання щодо нестабільності української економіки і тому стримувалися вкладати свої заощадження. Одночасно, вже за перші півроку

2009 р., а саме на 1 липня 2009 р. приріст ПІІ склав 2242,3 млн дол. США, а на 1 жовтня 2009 р. – 4303,1 млн дол. США, тобто приріст збільшився майже у 2 рази, а сумарний обсяг залучення ПІІ на 1 січня 2010 р. склав 40053 млн дол. США.

Протягом наступних чотирьох років, до 2013 р., надходження ПІІ було регулярними та стабільними. Проте, протягом минулого року було інвестовано лише 2451,7 млн дол. США ПІІ. Зменшення капіталу за даний період становило 13592,1 млн. дол. США (у т.ч. за рахунок курсової різниці – 12246,5 млн. дол. США). Причин такого сповільнення багато: стан війни у якому перебуває Україна, макроекономічне гальмування, зупинення низки промислових підприємств, стрімка девальвація та інфляція, зниження рівня споживання.

Характеризуючи пряме іноземне інвестування економіки України розглянемо *географічну структуру*. Відмітимо, що остання формується під впливом багатьох чинників, серед головних – розвиток зовнішньоекономічних зв'язків зі стратегічними партнерами (до 2002 р. цим партнером були США та Росія, сьогодні головним стратегічним економічним

партнером країни є ЄС) та потреба у диверсифікації міжнародної інвестиційної діяльності.

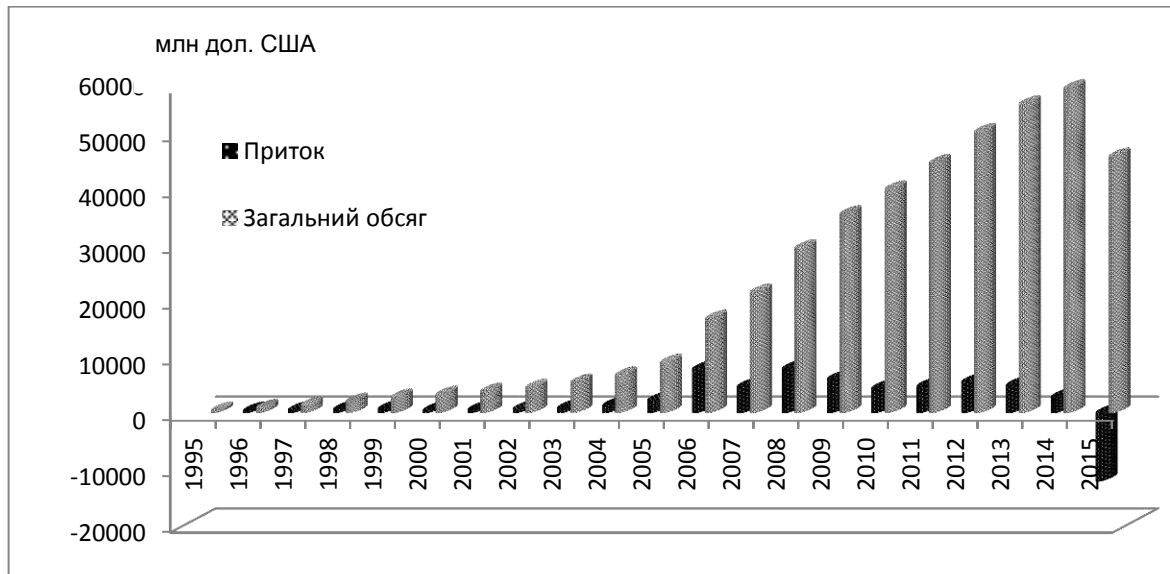

Рис. 1. Динаміка притоку та сумарного обсягу ПІІ (акціонерного капіталу) в Україну на період 1995-2014 рр., станом на початок року, млн. дол. США [2]

Так, станом на кінець 2014 р. до України інвестиції надійшли зі 131 країни світу. Із країн ЄС із початку інвестування внесено 35575,5 млн. дол. США, це становить 77,5% загального обсягу ПІІ

(акціонерного капіталу). З інших країн світу надійшло 10340,5 млн. дол. США або 22,5% усіх інвестицій (табл. 2).

Таблиця 2

Географічна структура розподілу ПІІ (акціонерний капітал) в Україні [2]

Країна	млн. дол. США	%	млн. дол. США	%
	2009 р.		2014 р.	
Кіпр	8593,2	21,5	13710,6	29,9
Німеччина	6613	16,5	5720,5	12,5
Нідерланди	4002	10	5111,5	11,1
Російська Федерація	2674,6	6,7	2724,3	5,9
Австрія	2604,1	6,7	2527,4	5,5
Велика Британія	2375,9	5,9	2145,5	4,7
Віргінські острови	н/д		1997,7	4,4
Франція	1640,1	4,1	1614,7	3,5
Швейцарія	805,5	2	1390,6	3
Італія	999,2	2,5	999,1	2,2
Інші	9754,4	24,1	7974,1	17,3
Всього	40053	100	45916	100

Протягом останніх 5 років географічна структура дещо видозмінилася, хоча основним інвестором досі залишаються країни ЄС. Існують припущення, що метою інвестування для багатьох іноземних інвесторів поки що є використання українського ринку для отримання швидкого прибутку. Сьогодні існує схильність інвесторів до фінансових зловживань і відмивання коштів. Високий ступінь інвестування з таких країн, як Віргінські острови та Нідерланди пояснюється суттєвими пільгами для зареєстрованих у них іноземних компаній, а значить, їм притаманні певні елементи офшорності, проте неспівставні з Кіпром. Режим офшорної зони, що діє на Кіпрі, сприяв здійсненню з території острова т. зв. «опосередкованих» ПІІ, які значно перевищують

власні кіпрські інвестиції. За попередніми оцінками, значну частину ПІІ з Кіпру здійснюють дочірні структури українських фірм.

Основними галузевими пріоритетами вкладення інвестицій вище вказаних країн є фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, оптова та роздрібна торгівля, інформація та телекомунікації, харчова та хімічна промисловість, металургійне виробництво, виробництво гумових та пластмасових виробів, машинобудування та ін.

Що стосується *галузевої структури* надходження ПІІ, то останні присутні в усіх секторах української економіки. Проте їх розподіл є доволі нерівномірним. Так, на підприємствах промисловості зосереджено 14817,1 млн. дол. США (32,3%) ПІІ, у т.ч. переробної – 12569,5 млн. дол. США, добувної

промисловості і розроблення кар'єрів – 1461,2 млн. дол. США, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 717,0 млн. дол. США. В установах фінансової та страхової діяльності акумульовано 11537,4 млн. дол. США, або 25,1% загального обсягу ПІІ, на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 6019,2 млн. дол. США (13,1%), в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном – 3804,4 млн. дол. США (8,3%), а тих, що займаються професійною, науковою та технічною

діяльністю – 2837,0 млн. дол. США (6,2%).

Дані свідчать, що приріст ПІІ з 2009 р. відбувся у добувній промисловості, підприємствах харчової промисловості, оптовій та роздрібній торгівлі. Знизилися інвестиції у фінансову діяльність, металургійний комплекс та хімічну промисловість.

Доволі перспективними сьогодні є ПІІ у сільське господарство, адже саме низький рівень конкуренції, значний потенціал росту та низькі затрати дозволять інвесторам отримати високу дохідність за вкладені інвестиції.

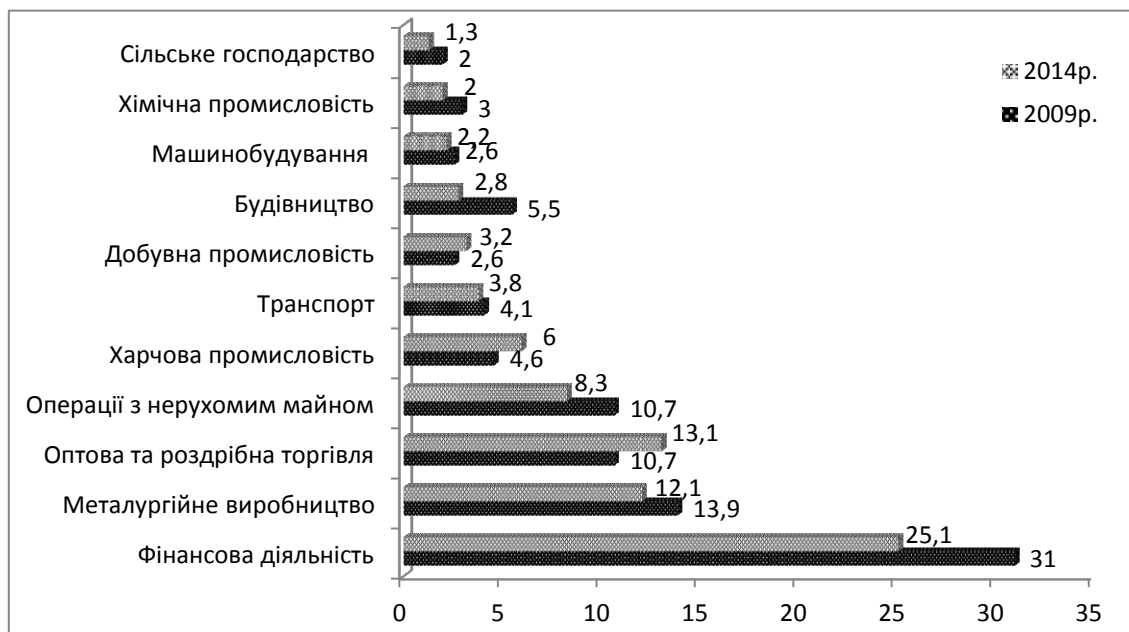

Рис. 2. Галузева структура розподілу ПІІ (акціонерний капітал), станом на 2009 р. та 2014 р., у % [2]

Окремої уваги заслуговує фінансова сфера, а саме банківський сектор (табл. 3).

Сьогодні банківський сектор України є досить інвестиційно розконцентрованим. У десятці найбільших банків з іноземним капіталом присутні Credit Agricole, Raiffeisen Bank, ProCredit Bank, OTP Bank, Укрсиббанк, Укрсоцбанк, Кредобанк, Сбербанк Росії, Альфа-банк, ВТБ банк. Найбільша ж частка іноземних активів контролюються інвесторами з

Російської Федерації. Швидкий ріст частки російських фінансових інституцій у банківській системі України підкріплюється геополітичними цілями їхніх власників. Особливо успішні на українському ринку є банки з державним капіталом – ВТБ та Сбербанк Росії, які мають опосередкований доступ до бюджетних ресурсів та державних гарантій Росії, підкріплених значними доходами від нафтогазового експорту сусідньої країни.

Таблиця 3

Іноземний капітал у банківському секторі України [3]

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	1.03.2015
Кількість банків	175	184	182	176	176	176	180	163	151
з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51	49
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19	19
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34	32,5	32,3

Важливо зазначити, що з 2009 р. з України пішло 17 банків з іноземним капіталом [5]: ING Bank (Голландія), Home Credit Bank (Чехія), Dresdner Bank (Німеччина), HSBC (Велика Британія), Ренесанс Капітал (Росія), Bayerische Landesbank (Німеччина), Kookmin Bank (Південна Корея), Bank of Georgia (Грузія), Кредит Європа Банк (Голландія), Volksbank

(Австрія), SEB Group (Швеція), Commerzbank (Німеччина), Societe Generale (Франція), Ерсте Банк (Австрія), Кредитпромбанк (пул європейських інвесторів), Swedbank (Швеція), Астра Банк (Греція), Марфін Банк та Bank of Cyprus (Кіпр). Як правило, європейські банки пішли з українського ринку як методом продажу, так і методом скорочення або

закриття ризикованих ринкових позицій. Причинами «втечі» банків було уповільнення економічного зростання, негативний вплив тіньової економіки, політичні ризики та високий рівень неповернення кредитів [6].

На сучасному етапі економічного розвитку країни надзвичайно важливим є *регіональний розподіл* надходження ПІІ, який має суттєву диференціацію. Відтак, найбільш привабливими для іноземних інвесторів, на кінець 2014 р., залишаються м. Київ (49,5% від усіх інвестицій), Дніпропетровська (16,9%), Донецька (5,6%), Харківська (3,8%), Київська (3,6%), Одеська (3,1%), Львівська (3%) області. В них зосереджено більше 80% накопичених ПІІ. Найменші обсяги – близько 1% загалом – надійшли до Тернопільської, Кіровоградської, Хмельницької, Чернігівської та Чернівецької областей.

Незмінним протягом багатьох років є інтерес іноземних інвесторів до м. Київ, адже тут обертається значна готівкова маса країни, активно розвивається ринкова інфраструктура, досягнуто помітного

зростання промислового виробництва, з кожним роком поліпшується тенденції будівництва і розвитку транспорту.

Загалом, інвестиційна привабливість регіонів країни має тенденцію змінюватися кожного року. На даний процес впливають різні чинники, нині це: стан війни у якому перебуває Україна вже довгий час (суттєво знизилася інвестиції у Донецьку та Луганську області, а також відбувся їх відтік), а також підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Останнє дозволяє підвищити інвестиційний рейтинг, у першу чергу регіонів, що знаходяться ближче до європейських кордонів і важливо, що сьогодні вже є певні зрушення у цьому напрямі. Так, у 2014 р. найбільш привабливим регіонами відповідно до Рейтингу регіонів «Індекс інвестиційної привабливості» стали Львівська, Івано-Франківська та Одеська області [7].

Аналіз динаміки надходження ПІІ спробуємо відобразити з практичної площини, окресливши найбільші інвестиційні проекти України (табл. 4).

Таблиця 4

Найбільші інвестиційні проекти України, станом на початок 2014 р. [8]

Область	Інвестиційні проекти та їх особливості
Волинська	SKF (Швеція) – світовий лідер у галузі виробництва підшипників. АТ «СКФ Україна» є єдиним в Україні виробником роликових конічних та карданных (голчатих) підшипників. Kromberg & Schubert (Німеччина) – провідний постачальник у галузі автомобільної індустрії. Підприємство «Кромберг енд Шуберт Україна» було засноване у травні 2005 р. і спеціалізується на виробництві бортових кабельних мереж для легкових автомобілів (для компаній «Даймлер АГ», «БМВ», «Фольксваген») на основі переробки давальницької сировини, котра стовідсотково постачається з-за кордону компанією.
Дніпропетровська	Maisadour Semences (Франція) – інвестиції у розвиток сільського господарства. Практикується виробництва насіння кукурудзи, соняшника, рапсу та злакових.
Донецька	Серед найбільших іноземних інвесторів в Донецькій області є фірми: KNAUF (Німеччина) – провідне підприємство з виробництва будівельних матеріалів компанія; Cargill (США) – світових лідер в галузі виробництва, переробки і торгівлі сільськогосподарською, харчовою та промисловою продукцією. Основний продукт – нерафінована пресо-екстракційна соняшникова олія.
Закарпатська	23 жовтня 2002 р. було створено ТОВ «Ядзакі Україна» за рішенням засновників корпорації YAZAKI (Японія) та її дочірньої компанії «Ядзакі Юероп Лімітед» (Кельн, Німеччина) з метою виробництва електрокабельної продукції для автомобільної промисловості. Jabil (США) – компанія, що проектує і виробляє електронні комплектуючі для першопочаткових виробів обладнання в медичній, комп'ютерній, автомобільній та інших галузях промисловості. В Україні працює з 29 грудня 2003 р.
Івано-Франківська	Electrolux (Швеція) – з квітня 2011 р. розпочато виробництво побутової техніки високоякісних пральних машин відомих брендів Zanussi та Electrolux.
Київська	Coca-Cola (США) – виробництво безалкогольних напоїв у різних категоріях: солодкі газовані напої, соки, бутильована вода, холодні чаї та енергетичні напої. Kraft foods (США) – українське підприємство, що належить до групи компаній Mondelez International – найбільшої у світі компанії-виробника шоколадної продукції, печива та цукерок.
Львівська	LEONI (Німеччина) – виробництво бортових мереж для провідних світових автовиробників «Опель», «Порше», «Фольксваген», «Ауді» та «Ламборіні».
Херсонська	Група компаній Danone (Франція) – світовий лідер із виробництва молочних продуктів. Діяльність компанії зосереджена на випуску молочних продуктів, дитячого харчування та мінеральної води. У портфель Групи входять такі бренди, як Danone, Activia, Danissimo, Nutricia, Evian та інші.
Чернівецька	Lafarge (Франція) – світовий лідер з виробництва будівельних матеріалів, що спільно з ЄБРР відкрила у 2013р. підприємство з виробництва щебеневі продукції.
М. Київ	JTI (Швейцарія) – тютюнова компанія, яка працює з 1993 р. (до 1999 – R.J.Reynolds). Фабрика JTI виробляє цигарки таких брендів, як Sobranie, Camel, Winston, Glamour та LD для українського ринку, а також для експорту в Азербайджан, Вірменію, Грузію, Молдову та Туркменістан.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Україна є державою, яка залучає іноземний капітал, адже володіє низкою факторів що підтверджують її інвестиційну привабливість: вигідне геополітичне розташування, високий рівень природно-ресурсної бази, дешева кваліфікована робоча сила, місткий споживчий ринок. За підрахунками *Ernst&Young*, серед країн Центральної та Східної Європи за 2014 р. Україна посіла 4 місце за рівнем інвестиційної привабливості і її підтримали 7% респондентів [10].

Перспективи примноження іноземних інвестицій пов'язані, у першу чергу, з минулорічним підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Міжнародний досвід свідчить, що не тільки країни які входять у європейський простір одержують більше ПІІ, а й саме входження до цього простору, як правило, супроводжується ростом ПІІ [9]. Можна припустити, що надходження ПІІ до України будуть мати європейську направленість, однак відкидати ідею надходження ПІІ з інших країн не можна, адже багато країн за рахунок інвестування в українську економіку бажатимуть вийти на європейські ринки. У регіональному спрямуванні мають збільшитися надходження ПІІ до західних регіонів України (цьому

сприятиме наближеність до європейських кордонів низки областей, а також співпраця у межах євро регіонів «Карпатський Євро регіон», «Буг» та «Верхній Прут»), зменшитися до східних – через військову агресію з боку Російської Федерації. У галузевому вимірі найбільш перспективними сьогодні є аграрний сектор, переробка твердих побутових відходів, геологорозвідка нових газових та нафтових родовищ, а також розвиток «зеленої енергетики».

ПІІ, будучи довгостроковим «підживленням» економіки, є не тільки ключовою умовою модернізації національної економіки, а й чільним фактором її економічної безпеки. З огляду на це, подальше дослідження стану інвестиційної діяльності України є доволі важливим для економіки держави, що пов'язано з її інтеграційним курсом, який вона обрала.

Перспективи подальших досліджень мають ґрунтуватися на аргументації потенціалу інвестиційної ємності України, особливо в інноваційній, інфраструктурній та виробничій сферах, формуванні недостатньо сприятливого інвестиційного клімату, розробці практичних рекомендацій щодо усунення бар'єрів на шляху залучення ПІІ та створенні сприятливих умов ведення бізнесу, що передбачають зміни у сфері фіскального, митного, адміністративного регулювання, вдосконалення судової системи, подолання корупції та бюрократизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макух С. М. Аналіз та оцінка сучасних тенденцій секторального розподілу світових потоків інвестиційних ресурсів [Електронний ресурс] / С. М. Макух. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecfor_2013_4_10.pdf.
2. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Міжнародна інвестиційна позиція України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4712063>.
4. Основні показники діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
5. Бегут с корабля: какие иностранные банки ушли из Украины [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://finance.bigmir.net/kredit_depozit/22728-Begut-s-korablja--kakie-inostrannye-banki-ushli-iz-Ukrainy.
6. Кочетков В. М. Діяльність банків з іноземним капіталом в Україні [Електронний ресурс] / В. М. Кочетков, Т. А. Мостиський // Ефективна економіка. – 2014 – №5. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2979>.
7. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/rejting_investiciynoyi_privablivosti_regioniv_2014_1.pdf.
8. Енергія розвитку: Інвестор довіряють Україні // Інформаційний вісник мережі регіональних центрів з інвестицій та розвитку: Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України – Березень 2014. – 67 с.
9. Семак Е. Воздействие экономической интеграции на привлечение прямых иностранных инвестиций в страны-члены региональных группировок [Электронный ресурс] / Е. Семак, И. Турлай // Журнал международного права и международных отношений – 2011. – №2. – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/1839/232/>
10. EY's attractiveness survey Europe 2014: Back in the game [Electronic resource]. – Access mode: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2014-european-attractiveness-survey/\\$FILE/EY-2014-european-attractiveness-survey.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2014-european-attractiveness-survey/$FILE/EY-2014-european-attractiveness-survey.pdf).

Маркевич Екатерина Леонидовна

ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРЯМОГО ИНОСТРАННОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ В ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию роли прямых иностранных инвестиций в реализации европейско-ориентированной интеграционной стратегии Украины. Целью статьи является проведение комплексного анализа текущего состояния прямого иностранного инвестирования в экономику Украины и определение

дальнейших перспектив поступления ПИИ в соответствии с нынешними экономическими и политическими реалиями. В статье раскрыты сущностные характеристики прямого иностранного инвестирования, выделено ключевые этапы эволюции инвестиционных процессов и особенности поступления ПИИ в условиях нынешнего социально-экономического и военно-политического кризиса. Проанализирована динамика и структура прямых иностранных инвестиций в украинскую экономику по региональному, отраслевому и географическому распределению. Методологической основой исследования являются работы ведущих отечественных специалистов в области прямого иностранного инвестирования. При решении поставленных задач использовались методы статистического анализа, системного обобщения, а также качественного и количественного сравнения. Определено, что экстенсивный характер прямого иностранного инвестирования, несоответствие отраслевой и региональной структуры инвестиций стратегической задачей инновационного развития Украины способны спровоцировать в долгосрочной перспективе системное разбалансирование экономики. Следовательно, обоснованно факторы, имеющие определяющее влияние на формирование приоритетов инвестирования с точки зрения обеспечения стратегических интересов государства. На основании проведенного исследования и фактического положения привлечения ПИИ в Украину, сформулированы дальнейшие перспективы привлечения и аккумулирования таких инвестиций. На основе анализа текущих и перспективных показателей развития, с целью ориентации прямых иностранных инвестиций, определена система отраслевой, региональной и межстрановой селекции поступления ПИИ, а также определена роль государства в вопросе улучшения ситуации по привлечению ПИИ в соответствии со стратегически важными отраслями и регионами национальной экономики. На основе проведенного исследования установлено, что сегодня Украина нуждается в системном реформировании экономики в целом и инвестиционной политики в частности. Перспективы дальнейших исследований заключаются в разработке и внедрении механизмов и методов привлечения ПИИ, направленных на либерализацию, модернизацию, дерегуляцию экономики и поощрение инновационного развития Украины.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции (ПИИ), инвестиционная деятельность, экономический рост, приоритеты инвестирования, инвестиционная стратегия

Markevych K.

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN UKRAINIAN ECONOMY

The role of foreign direct investment in the implementation of Europe-oriented integration strategy of Ukraine has been considered in the article. The aim of the article is to conduct a comprehensive analysis of the current state of foreign direct investment in the Ukrainian economy and to determine the future prospects of FDI inflow in accordance with the current economic and political realities. The essential characteristics of foreign direct investment have been revealed in the article and key stages of the investment processes' evolution and FDI inflow characteristics in the current social and economic and military-political crisis have been highlighted. Also the dynamics and structure of foreign direct investment in the Ukrainian economy according to regional, sectorial and geographical distribution have been analyzed. The methodological basis of research is the leading national experts' works in the sphere of foreign direct investment. In order to solve the tasks, the methods of statistical analysis, system generalization, qualitative and quantitative comparison have been used. The extensive nature of foreign direct investment, the nonconformity of sectorial and regional structure of investments to strategic objectives of Ukraine's innovative development can provoke systematic economic unbalance in the long-term perspective. Therefore, the factors that have a decisive influence on the formation of investment priorities in terms of strategic interests have been considered in the article. Based on the research and FDI actual situation in Ukraine, perspectives of regions and sectors that have become a priority in sphere of FDI attraction have been formulated, and the countries/parts of the world that will become powerful investors of Ukraine have been determined. The system of sectorial, regional and inter-country selection based on analysis of current and future development indicators aimed at foreign direct investment orientation has been proposed in the paper, and the role of government in question of inflow FDI improvement to strategically important sectors and regions of the national economy has been identified. Based on the study conducted it has been found that, Ukraine needs the system-related reforming of the economy in general and investment policy in particular. Prospects for future research lies in the development and implementation of mechanisms and methods of FDI attraction that aimed at liberalization, modernization, deregulation of the economy and innovation development encouragement of Ukraine.

Keywords: foreign direct investment (FDI), investment activities, economic growth, investment priorities, investment strategy.

Одержано 30.03.2015 р.

МОНІТОРИНГ ФОРМУВАННЯ ПОВНОЇ ВАРТОСТІ ДЕРЖАВНОЇ НЕРУХОМОСТІ

Відмічається недолік управління вартістю нерухомого майна державної власності – розрив зв'язку між моніторингом капітальних інвестицій і вартості капітального будівництва, з одного боку, та інвестиціями і поточними витратами у процесі утримання й експлуатації об'єктів на різних стадіях життєвого циклу, з іншого боку. Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності окремого об'єкту моніторингу – формування повної вартості нерухомого майна державної власності у сукупності з відповідними капітальними інвестиціями і навіть поточними витратами за участі держави на різних стадіях життєвого циклу об'єктів. Виходячи з концепції та методології визначення вартості життєвого циклу, показано, що управління нерухомим майном державної власності, а з іншого боку – державними капітальними інвестиціями, повинно розглядатись як двоєдина задача для власника, який будує та експлуатує об'єкти тривалий час. Натомість, дослідження, побудоване на методі статистичного аналізу, демонструє розбіжності у статистичній інформації з різних офіційних джерел щодо кількості суб'єктів державної власності, на балансі яких знаходиться нерухомість, відмічається відсутність достовірних даних щодо її первісної та переоціненої вартості, зносу у складі основних засобів, що пов'язане з різними методами індексації вартості та переоцінки. Показана відмінність у структуризації статистичних даних щодо капітальних інвестицій, які відображаються за видами основних засобів та джерелами фінансування, і вартості основних засобів, які відображаються за видами економічної діяльності. Відтак показані проблеми, які обумовлюють неможливість ефективного управління нерухомим майном держави. Вперше науково обґрунтовано, що має бути сформована нова система інформаційного забезпечення та моніторингу в обліку, статистиці, аналізі, плануванні, контролі з орієнтацією на ефективне управління нерухомістю державної власності. Практична значущість дослідження полягає у створенні інформаційно-методичного підґрунтя управління державними об'єктами нерухомості на мікро- та макрорівнях.

Ключові слова: моніторинг, вартість, нерухоме майно, життєвий цикл, інвестиції, будівництво, утримання, експлуатація.

ВСТУП

Держава завжди виступає найбільшим власником нерухомості. Тому формування бюджетних витрат на спорудження, утримання та експлуатацію нерухомого майна стало у практиці західного державного управління особливим об'єктом моніторингу та аналізу, починаючи з капітальних інвестицій у проектування та будівництво і закінчуючи витратами на експлуатацію та ліквідацію об'єктів.

Згідно положень концепції вартості життєвого циклу об'єктів, на мікрорівні увага менеджменту змістилася з вартості будівництва до повних витрат життєвого циклу. Стосовно портфелів нерухомості державної власності, облік вартості життєвого циклу об'єктів нерухомого майна на рівні суб'єктів господарювання став доповнюватися статистикою та моніторингом на рівні органів державного управління, де приймаються рішення щодо зміни форм власності, режиму експлуатації та фінансування утримання об'єктів. Основним критерієм управління нерухомістю на макрорівні виступає рівень зносу у ринкових цінах – втрати вартості нерухомості, а також рівень раціональних витрат на проектування, будівництво та утримання (експлуатацію) об'єктів.

Постановка проблеми. В Україні та інших пострадянських країнах збереглися традиційні, недосконалі і відірвані один від одного підходи до статистики та моніторингу державних капітальних інвестицій, обсягів будівництва об'єктів, стану

незавершеного будівництва, а також капітальних ремонтів. Окремий моніторинг вартості експлуатації об'єктів нерухомості взагалі відсутній. Це робить актуальним дослідження шляхів інтеграції методів моніторингу усіх витрат за державними об'єктами нерухомості та отримання необхідних для державного управління результатуючих показників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На пострадянському просторі відомих авторів та їхні фундаментальні наукові дослідження з даної проблематики можна умовно згрупувати за кількома науковими напрямками, що лише підкреслює не комплексний, з нашої точки зору, характер досліджень проблеми.

Наприклад, капітальні інвестиції є предметом монографій українських економістів К. Паливоди [1], А. Пересади [2]; економіці та управлінню будівництвом присвячені роботи російських фахівців, наприклад, І. Степанова [3], управлінню утриманням та ремонтом об'єктів – численні роботи російських авторів, наприклад [4], кілька праць українських вчених, наприклад, П. Бубенка та інших [5], Г. Онищука [6]; експлуатацію нерухомості досить детально описують російські автори А. Асаул [7], Є. Озеров [8], Ю. Сіміонов [9], Є. Тарасевич [10] та багато інших. Українські публікації щодо експлуатації нерухомості відсутні.

Незважаючи на практичну затребуваність вирішення комплексної проблеми – підвищення ефективності управління нерухомим майном

державної власності на основі аналізу витрат упродовж життєвого циклу об'єктів – відповідні цільові дослідження на пострадянському просторі не проводилися, а наявні роботи згаданих вище вітчизняних авторів та вчених близького зарубіжжя навіть у випадку їхнього зведення в об'єктно-орієнтований комплекс, не завжди відображають новітній західний рівень теорії, методів та засобів управління.

Відставання вітчизняної науки та практики від вимог, що випливають з концепції життєвого циклу, ще на початку 1990-х років відмітив В. Ніколаєв у роботах [11; 12]. Теоретико-методичні аспекти проблеми, застосування концепції життєвого циклу щодо об'єктів житла та комунальної інфраструктури були опубліковані нами у роботах [13; 14].

Постановка задачі відносно моніторингу витрат стосовно об'єктів нерухомого майна державної власності формулюється вперше.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності окремого об'єкта моніторингу – формування вартості нерухомого майна державної власності у сукупності з відповідними капітальними інвестиціями і навіть поточними витратами за участі держави на різних стадіях життєвого циклу об'єктів. Задачею такого підходу є подолання основного недоліку управління нерухомим майном без зміни власника (майном державної власності) – розриву органічного зв'язку між управлінням капітальними інвестиціями і капітальним будівництвом, з одного боку, та

утриманням і експлуатацією з капітальними ремонтами об'єктів – з іншого боку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На жаль, управління нерухомим майном державної власності розуміється більшістю авторів як управління орендою та приватизаційними процесами, а не процесами збереження, раціонального утримання та ефективної експлуатації об'єктів, як це описують зарубіжні фахівці з управління утриманням об'єктів та експлуатації нерухомості.

Ураховуючи недосконалість і навіть відсутність окремого обліку нерухомості, розглянемо проблеми управління нерухомим майном у контексті управління основними засобами. Звернемося до статистичних даних.

Первісна (переоцінена) вартість основних засобів в Україні у 2013 р. склала 10,4 трлн. грн., а залишкова вартість – 2,4 трлн. грн. Динаміка первісної вартості в період 2004-2013 років вказує на її зв'язок зі зростанням цін у будівництві та промисловості, зокрема, і на майже непомітний вплив інвестицій в основний капітал на зростання вартості основних засобів (рис. 1). Разом з тим, хоча ціни у промисловості та будівництві однаково впливають на переоцінку залишкової вартості основних засобів, видно, що її значення по роках зростають набагато повільніше, тобто, відбувається прискорене зношення основних засобів.

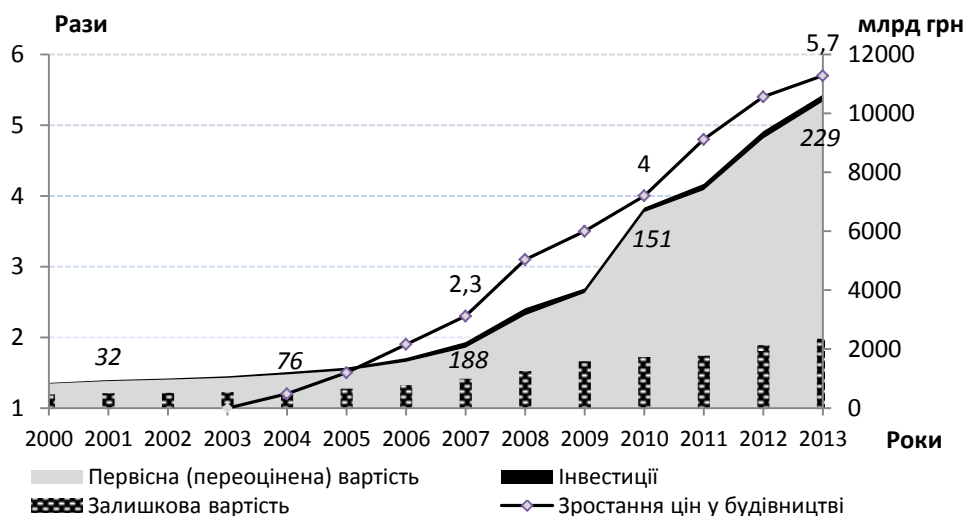

Рис. 1. Динаміка вартості основних засобів

Джерело: Складено автором на основі даних Державної служби статистики

Тож очевидно, що в цілому у країні стан основних засобів стрімко погіршується. Так, знос з 2000 р. до 2013 р. зріс з 43,7% до 77,3% і у вартісному вимірі становить тепер понад 8 трлн. грн. (рис. 2).

Відображаючи загальну тенденцію, наведені дані вимагають, однак, застережень при використанні з метою макроекономічної оцінки стану нерухомого майна. Так, крім обов'язкових переоцінок методом індексації товарних цін (General Price Level Accounting) у 1992, 1993, 1995 та 1996 роках, деякі підприємства та організації проводили у подальшому за власною ініціативою прямий перерахунок

балансової вартості окремих видів основних засобів за ринковими цінами (Current Cost Accounting), а деякі – не проводили, що робить викривленими як загальну переоцінену вартість основних засобів, так їхній знос, а також неспівставимими оцінки по окремих об'єктах та їхніх групах.

Оскільки дане дослідження присвячене державному нерухомому майну, нас цікавитиме, перш за все, стан основних засобів держави як найбільшого власника. Такі статистичні дані публікуються лише у розрізі видів економічної діяльності, а у розрізі державних суб'єктів управління майном відсутні.

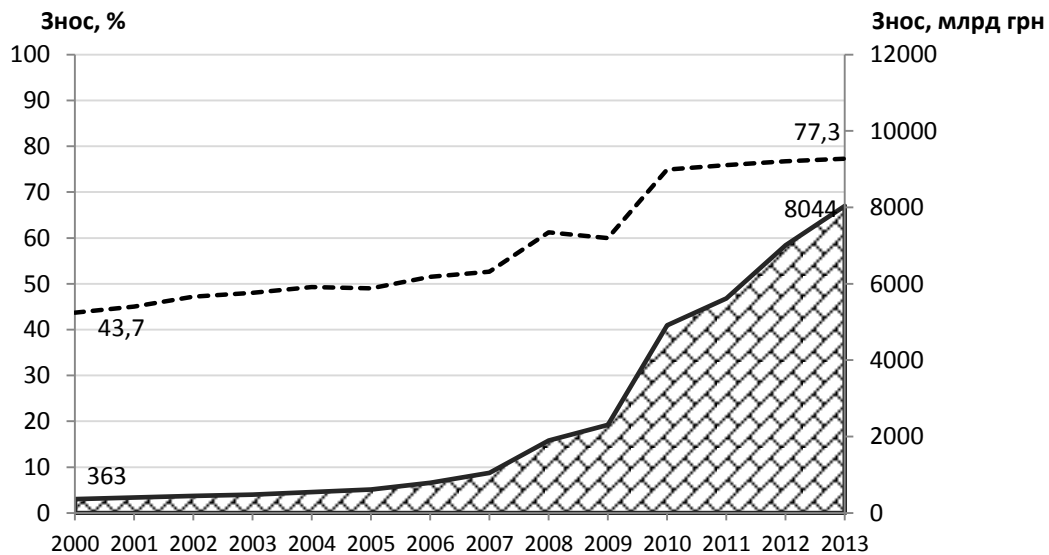

Рис. 2. Динаміка зносу основних засобів

Джерело: Складено автором на основі даних Державної служби статистики

Певний аналіз можна віднайти у наукових публікаціях. Так, у статті В. Полуянова та А. Чернової [15, с. 66] звертається увага на те, що, коли з 2007 по 2010 роки вартість основних засобів загалом по Україні зросла у 3,25 разів, то у державному управлінні цей показник склав 1,17, а у такому виді економічної діяльності, як надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту – 9,46.

Звертає на себе увагу навіть розбіжність у даних

щодо кількості державних організацій. Згідно Методичних положень з організації державного статистичного спостереження щодо основних засобів [16, с. 8], при формуванні раз на 5 років даних у частині бюджетних організацій та установ використовується їхній перелік за останній звітний період за формою № 11-ОЗ (річна) та дані реєстру розпорядників та отримувачів бюджетних коштів Держказначейства України (ДКСУ), де нараховується 18468 організацій (табл. 1).

Таблиця 1

Інформація щодо кількості установ та організацій, включених до Єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів

Код ГУДКС У	ГУДКСУ, області	Кількість установ (організацій) станом на 22.12.2014 року						
		Держ. бюджет	у тому числі		Місц. бюд- жети	у тому числі		Разом
			Розпо- рядники	Одер- жувачі		Розпо- рядники	Одер- жувачі	
01	АР Крим	670	565	105	1861	1382	479	2531
02	Вінницька	728	600	128	2811	2054	757	3539
03	Волинська	466	348	118	1733	1140	593	2199
04	Дніпропетровська	920	790	130	3170	2039	1131	4090
05	Донецька	979	809	170	3689	2249	1440	4668
06	Житомирська	1110	741	369	2262	1722	540	3372
07	Закарпатська	529	442	87	1911	1489	422	2440
08	Запорізька	569	485	85	2075	1456	619	2644
09	Івано-Франківська	532	442	90	2230	1382	848	2762
10	Київська	772	618	154	2498	1954	544	3270
11	Кіровоградська	497	418	79	1687	1273	414	2184
12	Луганська	650	556	94	2377	1727	650	3027
13	Львівська	888	738	150	3159	2138	1021	4047
14	Миколаївська	508	435	73	1476	1128	348	1984
15	Одеська	844	721	123	2459	1740	719	3303
16	Полтавська	670	565	104	2396	1670	726	3066
17	Рівненська	655	430	225	1976	1334	642	2631

18	Сумська	578	469	109	1719	1313	406	2297
19	Тернопільська	603	531	72	2047	1619	428	2650
20	Харківська	944	812	132	2399	1653	746	3343
21	Херсонська	530	434	96	1577	1071	506	2107
22	Хмельницька	642	468	174	2284	1860	424	2926
23	Черкаська	586	484	102	2037	1542	495	2623
24	Чернівецька	412	332	80	1297	977	320	1709
25	Чернігівська	576	466	110	1849	1565	284	2425
26	м. Київ	1321	837	483	1598	583	1015	2919
27	м. Севастополі	175	144	31	351	197	154	526
28	ДКСУ	114	111	3	0	0	0	114
Всього		18468	14791	3676	56928	40257	16671	75396

Джерело: Державна казначейська служба України <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/224930>.

На відміну від ДКСУ, за інформацією Фонду державного майна, в Україні у 2014 р. функціонували понад 26 тис. державних організацій, підприємств, установ, на обліку яких, за неповними даними, перебували 722 тис. об'єктів нерухомого майна у складі основних засобів.

Натомість зрозуміло, що моніторинг та аналіз стану основних засобів організацій та підприємств, що знаходяться у державній власності або таких, де державі належить частка у майні, має передбачати наявність інформації у формі актуального реєстру організацій та їхнього нерухомого майна (будівель та

споруд) з обов'язковими характеристиками об'єктів, основні з яких – це термін введення до експлуатації, первісна та залишкова вартість, знос, терміни і вартість проведених капітальних ремонтів та модернізації, якщо такі були тощо. Як не дивно, виявляється, що згрупованих відповідних статистичних даних немає, а також, що наявні дані - неповні, а це, за відсутності належного обліку і можливості аналізу, є ознакою недосконалого механізму моніторингу та неефективного управління державним нерухомим майном (табл. 2).

Таблиця 2

Інформація щодо кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки у розрізі регіонів

Області		Кількість суб'єктів господарювання станом на 01.07.2014		Кількість господарських товариств, які мають державну частку у статутних капіталах		
код	назва	визнані ОДУ	не визнані ОДУ або по яких відомості не подавались	всього	в т.ч. більше 50%	в т.ч. більше 25%
01	АР Крим	158	82	28	11	22
05	Вінницька	88	39	8	1	4
07	Волинська	60	15	5	1	2
12	Дніпропетровська	189	488	26	13	19
14	Донецька	250	405	76	52	67
18	Житомирська	65	31	3	2	2
21	Закарпатська	61	17	5	3	3
23	Запорізька	81	56	12	9	10
26	Івано-Франківська	60	12	9	5	8
32	Київська	153	104	29	7	17
35	Кіровоградська	53	30	14	7	9
09	Луганська	126	80	67	39	58
46	Львівська	182	152	26	11	16
48	Миколаївська	61	41	3	2	2
51	Одеська	165	204	15	9	12
53	Полтавська	75	29	5	3	3
56	Рівненська	71	38	6		3
59	Сумська	56	112	12	7	10
61	Тернопільська	62	67	7	2	4
63	Харківська	210	183	15	12	15
65	Херсонська	61	85	12	2	6
68	Хмельницька	62	20	8	3	6

71	Черкаська	73	41	8	1	5
73	Чернівецька	47	45	7		2
74	Чернігівська	57	14	6	3	4
80	м. Київ	937	414	128	67	103
85	м. Севастополь	38	9	5	1	4
	Не визначено			12		
	Всього:	3501	2813	557	273	416

Джерело: Фонд державного майна України: www.spfu.gov.ua

Для порівняння, у Республіці Білорусь для обліку об'єктів нерухомості організацій державної власності ще з 1996 р. ведеться реєстр державного майна. Реєстр показує, як частка державних організацій у загальній чисельності організацій країни та частка вартості їхніх основних засобів поступово зменшуються в результаті приватизації та акціонування. Враховуючи різний масштаб

організацій, ці частки складають відповідно 14,3% та 54,5%, що свідчить, тим не менше, про високий рівень концентрації майна у держави [17, с. 7]. Судити про вартість державного майна, зокрема основних засобів в Україні – складно. У сферах, де переважає державна чи комунальна власність, ступінь зносу основних засобів у 2013 р. становив близько 50% (табл. 3).

Таблиця 3

Стан основних засобів за деякими видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Первісна вартість, млн грн	Залишкова вартість, млн грн	Ступінь зносу, %
Професійна, наукова та технічна діяльність	35188	16424	53,3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	380938	181365	52,4
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	380	161	57,6
Освіта	3246	1789	44,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	14001	7609	45,7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	24684	16850	31,7
Надання інших видів послуг	2020	1167	42,2

Джерело: [2].

Окремої інформації за видами основних засобів, зокрема, щодо нерухомого майна немає.

Наступна проблема стосується моніторингу інвестицій у капітальний ремонт. Відомо, що основною фінансовою причиною незадовільного стану нерухомого майна у складі основних засобів державної (а також і комунальної) власності є відносна

недостатність інвестицій у їхнє відтворення, зокрема, у капітальний ремонт, модернізацію, реконструкцію. У цій сфері статистика надає інформацію вже за видами основних засобів та джерелами фінансування. Так, пропорції у капітальних інвестиціях за даними 2013 р. наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Капітальні інвестиції у будівництво та капітальний ремонт

Об'єкти капітального будівництва	Капітальні інвестиції, усього, млрд грн	З них на капітальний ремонт	
		млрд грн	%
Житлові будівлі	40,25	0,47	1,17
Нежитлові будівлі	40,24	4,55	11,31
Інженерні споруди	57,69	5,64	9,78
Машини, обладнання та інвентар	75,96	4,94	6,50

Джерело: [2].

Зрозуміло, що за такої класифікації неможливо зіставити за об'єктами та власниками (суб'єктами управління) вартість майна та пов'язані з цим капітальні інвестиції у будівництво та ремонти, не кажучи вже про поточні витрати на утримання об'єктів, хоча очевидно, що лише внаслідок такого аналізу можна судити про ефективність об'єктів.

Із загальної суми капітальні інвестиції з державного та місцевого бюджетів становили у 2012 р. 26,3 млрд. грн., або 8,1%; а у 2013 р. – 13,7 млрд. грн., або 5,1%, тобто зменшились, загострюючи таким

чином проблему, незважаючи на необхідність прискорення оновлення основних засобів. В останні роки державні капітальні інвестиції практично припинилися.

То ж, ураховуючи, що основні засоби, зокрема, нерухоме майно державної власності є результатом відповідних капітальних інвестицій, ефективне управління нерухомим майном державної власності, а з іншого боку – державними капітальними інвестиціями, повинно розглядатись як двоєдина задача в системі управління державним майном.

Виходячи з цього, має бути сформована спеціальна система інформаційного забезпечення та моніторингу - обліку, статистики, аналізу, планування, контролю.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Потребують переосмислення наступні положення щодо моніторингу ефективності управління державним нерухомим майном.

Треба розширити поняття процесу управління нерухомим майном державної власності з одноразових актів спорудження та знесення, оренди, акціонування та приватизації – до тривалого процесу створення об'єктів та їхньої експлуатації державою як власником

упродовж життєвого циклу. Відповідно треба організувати систему моніторингу (обліку, статистики, контролю) формування вартості нерухомого майна з можливістю порівняння показників різних періодів, різних суб'єктів управління та типів об'єктів.

Перспективи подальших досліджень вбачаються нами в обґрунтуванні системи необхідних показників на різних рівнях управління нерухомим майном державної власності, починаючи з рівня підприємства чи організації, розробці на основі цих показників методик прийняття рішень щодо окремих об'єктів та портфелю нерухомості, інтеграції узагальненої інформації на вищих рівнях управління для прийняття стратегічних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паливода К. В. Капітальні інвестиції (на прикладі житлового будівництва в Україні) / К. В. Паливода. – К.: Знання, 2009. – 711 с.
2. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
3. Экономика строительства: учебник / под общей ред. И. С. Степанова. – 3-е изд., доп. и перераб. – М.: Юрайт-Издат, 2007. – 620 с.
4. Ларин В. И. Экономика, реконструкция и капитальный ремонт зданий и сооружений / В. И. Ларин, Т. В. Ветрова // Иваново: ИГАСА. – 2002. – 93 с.
5. Амортизація і відтворення основних фондів житлово-комунального господарства / П. Т. Бубенко, В. І. Тітяєв, О. В. Димченко, О. М. Торжник, І. А. Чистякова, О. В. Шкурко. Наукове видання (монографія) – Харків: ХНАМГ, 2010. – 255 с.
6. Онищук Г. І. Проблеми розвитку міського комплексу України: теорія і практика / Г. І. Онищук. – К.: Науковий світ, 2002. – 506 с.
7. Асаул А. Н. Теория и практика управления и развития имущественных комплексов / А. Н. Асаул, Х. С. Абаев, Ю. А. Молчанов. – СПб.: Гуманистика, 2006. – 250 с.
8. Озеров Е. С. Экономика и менеджмент недвижимости / Е. С. Озеров. – СПб: Издательство «МКС», 2003. – 422 с.
9. Симионов Ю. Ф. Экономика недвижимости / Ю. Ф. Симионов, Л. Б. Долмачев. – М.: ИКЦ «МарТ». – 2009 г. – 224 с.
10. Тарасевич Е. И., Управление эксплуатацией недвижимости / Е. И. Тарасевич. – СПб: Изд-во МКС, 2006. – 838 с.
11. Николаев В. П. Новые методические подходы к определению эффективности инвестиций / В. П. Николаев // Экономика Советской Украины. – К.: 1991, № 8. – С. 62 – 65.
12. Николаев В. П. Введение в рыночную экономику строительства / В. П. Николаев. – К.: Будівельник, 1991. – 88 с.
13. Медведовський В. В. Управління інвестиціями у комунальні об'єкти на засадах аналізу вартості життєвого циклу / В. В. Медведовський, Т. В. Ніколаєва // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-тех. сб. – К. Техніка, 2011. – Вип. 100. – С. 45 - 53.
14. Николаева Т. В. Управление жизненным циклом зданий на единой информационной основе / Т. В. Николаева // Тезисы докл. IX Междунар. науч.-практ. конф. «Проблемы и перспективы развития экономических наук в XXI веке». – М.: Аналит. центр «Экономика и финансы», 2012. – С. 54 – 57.
15. Полуянов В., Чернова А. Аналіз динаміки використання основних фондів в економіці України / В. Полуянов, А. Чернова // Схід. – 2013, № 4(124). – С. 65-70.
16. Методичні положення з організації державного статистичного спостереження щодо основних засобів. Державна служба статистики України. Наказ від 07.07. 2014 року № 208. – 10 с.
17. Рябова С. С. Организация и методическое обеспечение групповой оценки недвижимости в Республике Беларусь / С. С. Рябова. Автореф. дис... канд. экон. наук, 08.00.05. – Минск: АУ при Президенте Республики Беларусь, 2013. – 23 с.

Николаева Татьяна Владимировна

МОНІТОРИНГ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛНОЙ СТОИМОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕДВИЖИМОСТИ *Отмечается недостаток управления стоимостью недвижимого имущества государственной собственности – разрыв связи между мониторингом капитальных инвестиций и стоимости капитального строительства, с одной стороны, и инвестициями и текущими расходами в процессе содержания и эксплуатации объектов на разных стадиях жизненного цикла, с другой стороны. Цель статьи заключается в обосновании целесообразности отдельного объекта мониторинга – формирование полной стоимости недвижимого имущества государственной собственности в совокупности с соответствующими капитальными*

инвестициями и даже текущими затратами при участии государства на разных стадиях жизненного цикла объектов. Исходя из концепции и методологии определения стоимости жизненного цикла, показано, что управление недвижимым имуществом государственной собственности, а с другой стороны – государственными капитальными инвестициями, должно рассматриваться как двуединая задача для владельца, который строит и эксплуатирует объекты длительное время. В то же время исследование, построенное на методе статистического анализа, демонстрирует различия в статистической информации из различных официальных источников о количестве субъектов государственной собственности, на балансе которых находится недвижимость, отмечается отсутствие достоверных данных о ее первоначальной и переоцененной стоимости, износа в составе основных средств, что связано с различными методами индексации стоимости и переоценки. Показана разница в структуризации статистических данных по капитальным инвестициям, которые отражаются по видам основных средств и источникам финансирования, и стоимости основных средств, которая отражается по видам экономической деятельности. Поэтому показаны проблемы, которые обуславливают невозможность эффективного управления недвижимым имуществом государства. Исходя из этого, впервые научно обосновано положение, что должна быть сформирована новая система информационного обеспечения и мониторинга в учете, статистике, анализе, планировании, контроле с ориентацией на эффективное управление недвижимостью государственной собственности. Практическая значимость исследования заключается в создании информационно-методической основы управления государственными объектами недвижимости на микро- и макроуровне.

Ключевые слова: мониторинг, стоимость, недвижимое имущество, жизненный цикл, инвестиции, строительство, содержание, эксплуатация.

Nikolaieva T.

MONITORING OF PUBLIC REAL ESTATE FULL COST FORMATION

The existence of lack of public real estate cost control has been noted, therefore the gap of connection between monitoring of capital investments, on the one hand, and capital investment and current life cycle expenses, on the other hand, has been stipulated. The purpose of the article is to explain the need of monitoring of special object - the formation of the full cost of real estate public property together with the corresponding capital investment and running costs at different stages of facilities life cycle. Basing on the concept and methodology for determining of life cycle cost, it has been shown that the real estate management of state property and state capital investments should be regarded as a dual task for the owner who builds and operates facilities for a long time. The study demonstrates the differences in the statistical information from official sources, for instance the different number of subjects of state property, on the balance of which the property is located. Hence, there is a lack of reliable data on its initial and revaluation cost, depreciation of fixed assets. The difference in the structuring of statistical data on capital investments that are displayed by type of fixed assets and sources of funding, and the cost of fixed assets carried at economic activities has been demonstrated. That shows the problems that lead to the inability to effectively manage real property of the state. Accordingly, it has been scientifically substantiated, that new system of information provision and monitoring in accounting, statistics, analysis, planning, control-oriented efficient property management of state property must be formed. The practical significance of the study is to create information and methodological framework for management of state property at the micro and macro levels.

Keywords: monitoring, cost, real estate, life cycle, investment, construction, maintenance, operation.

Одержано 03.04.2015 р.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Мета статті – визначення економічної сутності і відображення за певними ознаками класифікації інвестицій в умовах глобальних трансформацій. Методика дослідження полягає в обґрунтуванні економічної сутності й класифікації інвестицій, яка заснована на використанні методу системного аналізу та узагальненні наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі дослідження теоретичних основ глобальних трансформацій інвестування. У статті виявлено вплив глобальних трансформацій, який пов'язаний з переходом світового співтовариства від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку, на інвестиційну діяльність. Інвестиційна діяльність супроводжується поступовим поєднанням інтересів транснаціональних корпорацій та національних країн і утворенням, на цій основі, державно-транснаціонального капіталу. Вихідним пунктом інвестиційної діяльності є глобалізація ринків і виробництв, поява глобальних інститутів, зниження інвестиційних бар'єрів. Для ефективного входження в глобальний ринок необхідно визначити економічну сутність, класифікацію за певними ознаками інвестицій, досягти високого рівня міжнародної конкурентоспроможності національних економічних систем. Узагальнено авторські визначення поняття «інвестиції». Проведено порівняльний аналіз існуючих підходів до класифікації інвестицій. Наукова новизна отриманих результатів полягає в поглибленні існуючих теоретичних основ щодо надання авторського визначення поняття «інвестиції», яке запропоновано розуміти як вкладення власних, позичених, або залучених ресурсів у формі матеріальних, фінансових, інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, як на короткий, так і тривалий період, усередині країни й за її межами, індивідуальними або / і інституціональними інвесторами, і утворенням на цій основі державно-транснаціонального капіталу з метою отримання прибутку (доходу) і / або досягнення позитивного соціального ефекту. Запропоновано авторський підхід щодо класифікації інвестицій за певними ознаками в умовах глобальних трансформацій. Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення статті мають прикладне значення та можуть бути використані в інвестиційній діяльності суб'єктів господарювання в умовах глобальних трансформацій.

Ключові слова: інвестиції, класифікація, глобальні трансформації, суб'єкти господарювання

ВСТУП

Інвестиції відіграють важливу роль в економіці будь-якого підприємства і країни загалом, оскільки вони є основою для систематичного оновлення й розширення виробничого капіталу, прискорення науково-технічного прогресу і поліпшення якості продукції, структурної перебудови суспільного виробництва й збалансованого розвитку всіх галузей економіки в умовах глобальних трансформацій. Глобалізація виявляється у розширенні проникнення компаній в економіку зарубіжних країн за допомогою експорту, а в ширшому значенні – за допомогою іноземних інвестицій. Без інвестицій неможливі підготовка та запуск у виробництво нових видів продукції (робіт, послуг), підвищення якості та дизайну товарів, використання нових видів матеріалів, енергозбереження тощо. Забезпечення економічного зростання безпосередньо пов'язане з якісним оновленням виробництва, соціальної та ринкової інфраструктури, формуванням конкурентного середовища при переході до більш інтегрованої і взаємозалежної світової економіки.

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність будь-якого суб'єкта господарювання в умовах глобальних трансформацій набуває якісно нового змісту. Вона супроводжується поступовим поєднанням інтересів транснаціональних корпорацій та

національних країн і утворенням, на цій основі, державно-транснаціонального капіталу. Формами такого поєднання є надання державою гарантій при здійсненні прямих інвестицій ТНК, страхування таких інвестицій, створення сприятливого інвестиційного клімату. Вихідним пунктом інвестиційної діяльності є глобалізація ринків і виробництв, поява глобальних інститутів, зниження інвестиційних бар'єрів. Розвитку глобалізації сприяють розроблення та здійснення науково обґрунтованих інвестиційних програм та проектів, які передбачають пошук джерел фінансування інвестицій, що виходить за межі державних кордонів, оптимізацію їх структури, обґрунтування доцільності інвестування та забезпечення ефективного використання всіх можливих інвестиційних ресурсів. Інвестування відіграє ключову роль у фундаментальних економічних процесах, що відбуваються на підприємствах для здобуття переваг національних відмінностей в вартості й якості чинників виробництва. Від якісних і кількісних характеристик інвестиційних рішень залежить виробничий потенціал підприємства, ефективність його функціонування, галузева і відтворювальна структура суспільного виробництва в умовах єдиного глобального ринку. Для ефективного входження в глобальний ринок необхідно визначити економічну сутність, класифікацію за певними ознаками інвестицій, досягти високого рівня

міжнародної конкурентоспроможності національних економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та практичні аспекти інвестування знайшли висвітлення у наукових працях вітчизняних і зарубіжних економістів, а саме: Зві Боді [1], Алекса Кейна [1], Алана Дж. Маркуса [1], Федоренка В. Г. [2], Макконнелла К. Р. [6], Брю С. Л. [6], Петухової О. М. [13] та інших.

Разом із тим, аналіз зазначених джерел свідчить про те, що низка питань, пов'язаних з інвестуванням в умовах глобальних трансформацій залишаються невирішеними. Тому існує потреба в подальших теоретичних дослідженнях у цьому напрямку.

Мета статті (постановка завдання).

Визначення економічної сутності і відображення за певними ознаками класифікації інвестицій в умовах глобальних трансформацій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Термін «інвестиції» трактується неоднозначно, існують різні визначення цього поняття, які мають значні відмінності, що й обумовлює необхідність уточнення їхньої сутності. А внаслідок того, що різні види інвестицій мають неоднаковий вплив на розвиток економічних процесів, і для окремих господарюючих суб'єктів спрямовуються на розв'язання суттєво несхожих завдань, забезпечення ефективного управління інвестиціями потребує їхнього поділу за окремими формами здійснення. У сучасній практиці фактично відсутня єдина несуперечлива система класифікації інвестицій. Проаналізуємо формулювання трактовок суті інвестицій різних авторів, наведених у таблиці 1.

Таблиця 1

Авторські визначення поняття «інвестиції»

№ п/п	Автори (джерело)	Визначення
1.	Зві Боді, Алекс Кейн, Алан Дж. Маркус [1]	Це витрачання в даний час грошових чи інших коштів в очікуванні отримання майбутніх вигод
2.	Федоренко В. Г. [2]	Це вкладення капіталу з метою його подальшого збільшення. Приріст капіталу в результаті його інвестування є компенсацією за ризик втрат від інфляції та неоподаткування процентів від банківських вкладень капіталу
3.	Румянцева Е. Е. [3]	Один з ключових чинників економічного зростання, довгострокові і короткострокові вкладення капіталу, що складаються з капітальних витрат (капітальних вкладень); витрат, пов'язаних з приростом оборотного капіталу (при розширенні виробництва) або оборотним капіталом в повному об'ємі, необхідним для запуску виробництва (при створенні нових виробництв), а також витрат, необхідних для підготовки інвестиційного проекту
4.	Азрилиян А. Н., Азрилиян О. М., Калашникова Е. В., Квардакова О. В. [4]	Грошові кошти, цінні папери, інше майно, у тому числі майнові права, інші права, що мають грошову оцінку, вкладаються в об'єкти підприємницької і (чи) іншої діяльності з метою отримання прибутку і (чи) досягнення іншого корисного ефекту
5.	Гаврилишин Б. Д., Устенко О. А. [5]	Довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку
6.	Макконнелл К. Р., Брю С. Л. [6]	Витрати на виробництво і накопичення засобів виробництва і збільшення матеріальних запасів
7.	Закон України «Про інвестиційну діяльність» [7]	Це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект
8.	Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. [8]	Це відмова від певної цінності зараз за (можливо, невизначену) цінність в майбутньому

На основі узагальнення формулювань можна зробити такі висновки:

- кожне з формулювань суті інвестицій представляє певний науковий інтерес, оскільки дозволяє виявити погляд окремого автора на суть інвестицій і представити це поняття об'ємніше;
- трактування суті інвестицій багатьох авторів до певної міри схожі, за винятком окремих деталей;
- зустрічаються лаконічні визначення суті інвестицій, що характерно в основному для зарубіжних авторів і більше розгорнуті – вітчизняних авторів.

Порівнюючи різні підходи авторів щодо формулювання поняття інвестиції, визначимо авторський підхід до сутності інвестицій в умовах глобальних трансформацій – це вкладення власних, позичених, або залучених ресурсів у формі матеріальних, фінансових, інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, як на короткий, так і тривалий період, усередині країни й за її межами, індивідуальними або / і інституціональними інвесторами, і утворенням на цій основі державно-транснаціонального капіталу з метою отримання прибутку (доходу) і / або досягнення

позитивно-соціального ефекту.

Важко знайти людину, яка не хотіла б бути багатого, або, як мінімум, жити в достатку. Дохід може формуватися двома основними шляхами, тому його ділять на: активний дохід – це дохід, що отримується в якості плати за працю, для переважної більшості людей цей дохід є основним; пасивний дохід – це засоби, що отримуються незалежно від того, працюєте ви або ні. Наприклад, це може бути дохід від придбаних акцій, вкладень в нерухомість і так далі.

Важливо розуміти: якщо людина хоче в майбутньому забезпечити собі комфортне безбідне життя, вона повинна постійно думати про те, як збільшити розмір пасивного доходу. Саме інвестування є найпоширенішим способом отримання такого доходу [9].

Сьогодні ніхто не стане заперечувати, що без інвестицій неможливо вирішити задачі щодо підйому економіки на довгострокову перспективу та забезпечити економічне зростання. Тому для аналізу, планування, а також для підвищення ефективності інвестицій на макро- та мікрорівні потрібна їх науково обґрунтована класифікація, яка може виявитися дуже корисною при виборі методів і джерел фінансування інвестицій [10].

Класифікація інвестицій здійснюється на підставі ознак (чи критеріїв), яка дозволяє об'єднати інвестиції в однорідні за ознакою групи. У економічній літературі існує безліч підходів до класифікації інвестицій, на підставі яких систематизуємо за певними ознаками класифікацію інвестицій в умовах глобальних трансформацій, що наведена у рис. 1.

Види інвестицій і їх класифікація характеризуються дуже великою різноманітністю. Одна з найбільш важливих ознак фінансових вкладень – це за об'єктами інвестиційної діяльності, яка ділиться на реальні та фінансові.

Реальними (капіталоутворювальними) називають інвестиційні вкладення, зроблені в реальний сектор економіки, - тобто спрямовані на придбання конкретних активів. Це може бути як матеріальні активи (будівлі, споруди, машини, устаткування і так далі), так і нематеріальні (патенти, ліцензії, науково-дослідні роботи, освіта, інформація, бренди, підвищення кваліфікації кадрів і інше).

Фінансові інвестиції є вкладенням коштів в цінні папери, банківські депозити, об'єкти тезаврації, паї. При цьому слід зазначити, що банківські депозити є одним з найменш прибуткових активів, і, у кращому разі, дозволяють компенсувати втрати від інфляції. Більша частка фінансових інвестицій є непродуктивним вкладенням капіталу, тобто не у сферу виробництва, а насамперед в державні облігації, які випускають для покриття бюджетних дефіцитів. Саме тому більшість інвесторів шукають більше високодоходні варіанти вкладення коштів. Глобалізація стала можливою завдяки інвестиціям на фінансових ринках [9].

Класифікація і структура інвестицій можуть відрізнитися і за характером участі в інвестуванні. Зокрема, інвестування може бути *прямим* і *портфельним*. У першому випадку зазвичай йдеться про вкладення в статутні капітали підприємств.

Основною метою є розширення впливу, посилення контролю над підприємством, забезпечення майбутніх фінансових інтересів, придбання у повну власність через створення нових підприємств і компаній або поглинання вже існуючих. Проте контроль над підприємством можна набути і шляхом купівлі відповідного пакету його цінних паперів.

Портфельне інвестування здійснюється з метою отримання інвестором додаткового прибутку від вкладень в цінні папери та інші активи економічних об'єктів без забезпечення йому права реального контролю за об'єктами інвестування.

Портфельне інвестування набуло поширення з початку 90-х років у міжнародному бізнесі. Саме цей вид інвестиційних вкладень є найпопулярнішим, при цьому безпека інвестування забезпечується купівлею портфеля акцій – тобто цінних паперів відразу декількох компаній. Інвестиційні якості цінних паперів різні, тому вимагається знати основні правила їх вибору. При правильному підборі портфеля ризик втрати вкладених коштів дуже невеликий [9].

Вкладаючи кошти, інвестор завжди усвідомлює те, на який період він це робить. За терміном вкладення капіталу інвестиції діляться на: короткострокові; середньострокові; довгострокові.

Короткострокове інвестування здійснюється на строк до одного року. При цьому, як правило, не враховуються фундаментальні показники ринку і стан підприємств, чиї активи отримуються. В розрахунок береться тільки технічний аналіз курсової вартості акцій, робота з ними в цьому випадку є спекулятивною.

Середньострокове інвестування робиться на термін від одного до трьох років. В цьому випадку істотну роль починає грати аналіз стану компаній, акції яких отримуються, перспектив їх розвитку. Як правило, покупки робляться на локальному спаді вартості акцій з метою отримання солідного прибутку при їх подальшому зростанні.

Довгострокові інвестиції є найнадійнішими, більшість великих інвесторів орієнтуються саме на них. Спрямовані на будівництво підприємств, споруд, придбання необоротних активів тривалого користування терміном понад 1 рік. Багато інвесторів тримають придбані цінні папери десятки років, при цьому вартість придбаних активів може багаторазово збільшуватися [9].

Обираючи одні або інші види вкладень, інвестор орієнтується на поставлені їм цілі. При збільшенні сум вкладення та терміну інвестування, надійніше мають використовуватися фінансові інструменти. Зазвичай підвищена доходність пов'язана і з більш високим рівнем ризику, тому досвідчені інвестори розбивають свій капітал на декілька частин.

Варіантів диверсифікації ризику може бути багато. Наприклад, 50% усіх засобів можна вкласти в надійні цінні папери з доходністю близько 20% річних. Ще чверть засобів вкладається в інструменти з середнім рівнем ризику і потенційною доходністю до 50% річних. Нарешті, решта 25% засобів може бути вкладена в активи з високим ризиком, які здатні принести дохід від 50% і вище.

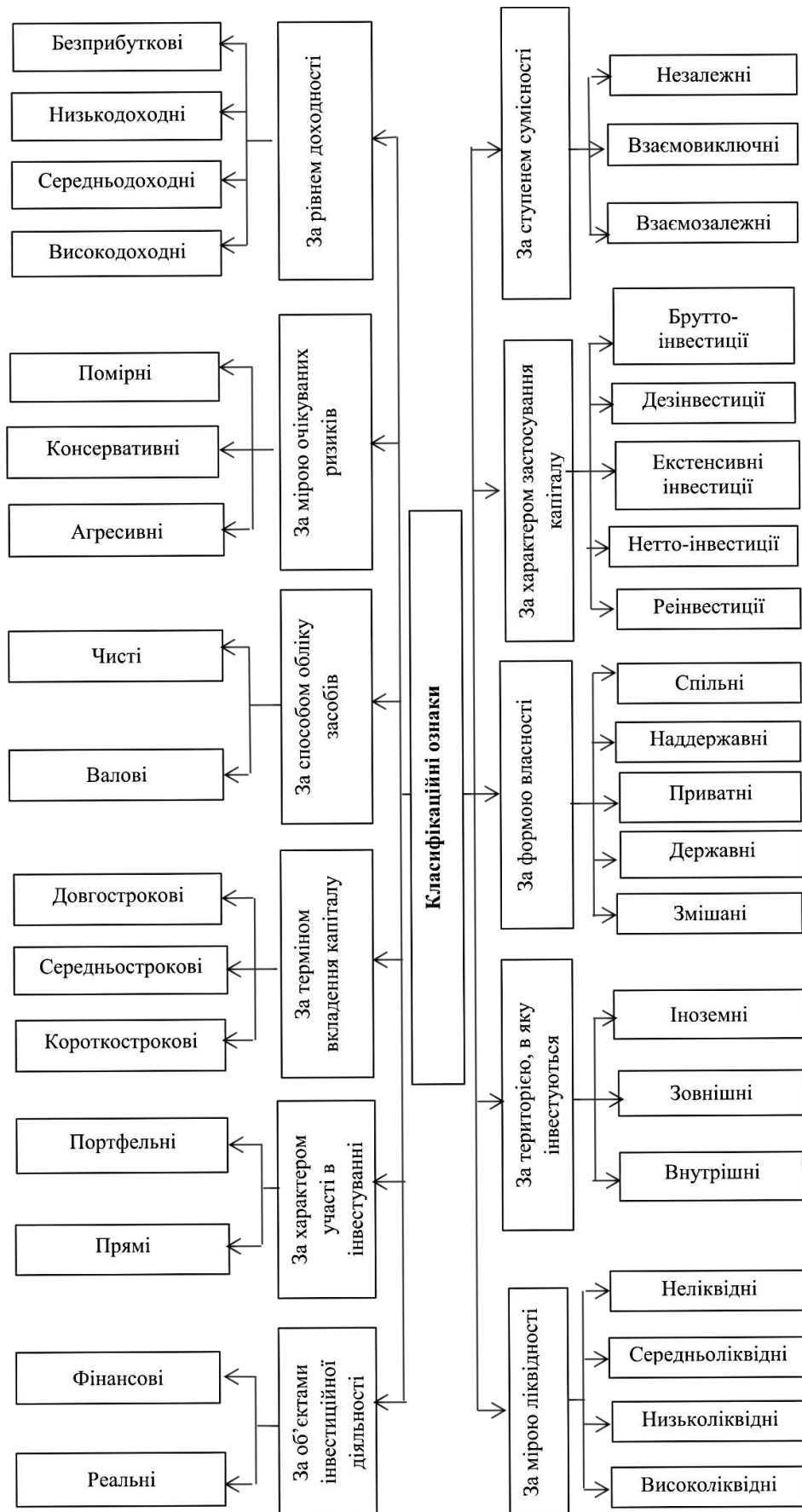

Рис. 1. Класифікація інвестицій за певними ознаками в умовах глобальних трансформацій

Дані варіанти інвестування відповідають стратегіям з консервативним, помірним і агресивним сценаріями, тобто можна інвестиції класифікувати за

мірою очікуваних ризиків на *низько-, середньо- та високоризиковані*. Конкретні цифри доходності можуть відрізнятися, але загальний принцип залишається

незмінним – капітал обов'язково повинен розподілятися між активами з різним рівнем ризику. При цьому мінімум половина усіх засобів повинна вкладатися в надійні цінні папери.

Однією з помилок початкуючих інвесторів є саме неправильний розподіл капіталу. Зменшити ризики – це не означає розподілити засоби між декількома активами з високим ризиком. Необхідно вкладати кошти саме в активи з різним рівнем ризику, при цьому максимальну їх частину в найнадійніші і високоліквідні інструменти.

Можна зрозуміти бажання інвестора отримати високий дохід. Проте набагато важливіше так вкладати кошти, щоб навіть при найневдалішому розвитку подій не втратити усі свої гроші. На перший план виходить саме надійність – слід ризикувати не більше ніж чвертю своїх засобів, та і то розумно.

Якщо вкладення коштів в цінні папери дозволяє за рік отримати близько 20-25% доходу без зайвого ризику, то це дуже хороший варіант. Вкладати гроші у більше прибуткові інструменти слід з великою обережністю [9].

У інвестицій є дві важливі характеристики: ризик і доходність, які частіше за все мають взаємозв'язок прямо пропорційний. Тобто чим вище потенційна доходність, тим вище ризик зазнати збитків, без ризиків інвестицій не буває. Щоб була можливість отримати прибуток, треба йти на виправданий ризик, якщо ризик збитків великий, а шанс отримати прибуток – малий, то це погані інвестиції. Якщо інвестор погоджується на великий ризик, то і премія за це має бути відповідною [11].

За рівнем доходності інвестиції можна поділити на *високодоходні* (що значно перевищують середній показник), *середньодоходні* (що приблизно відповідають середній доходності), *низькодоходні* (менше середнього прибутку на ринку), а також *безприбуткові* інвестиції (не для отримання прибутку, а для отримання екологічного, соціального та інших видів позаекономічних ефектів) [12].

Інвестор може вкладати фінансові кошти в різноманітні активи, але при цьому він повинен не забувати про можливість швидко реалізувати свої активи за прийнятною ціною.

Тому за мірою ліквідності усі активи можна розділити на *високоліквідні*, з *середнім* рівнем ліквідності і з *низьким*. На фондовому ринку найліквідніші цінні папери називають «блакитними фішками», саме в них вкладає свої кошти основна маса інвесторів. Це акції провідних компаній, їх завжди можна продати у будь-який час з мінімальними втратами у вартості. З іншого боку, якщо ви спробуєте реалізувати акції, що не мають попиту, вам доведеться істотно понизити їх ціну [9].

За територіальною ознакою, тобто в залежності від того, де вкладається капітал (у межах країни чи за кордоном) виокремлюють інвестиції:

- *внутрішні* (вітчизняні) – вкладення суб'єктів господарської діяльності даної держави в межах цієї держави;

- *зовнішні* – вкладання коштів в об'єкти інвестування за межами території даної країни;

- *іноземні* – вкладення іноземних юридичних та

фізичних осіб, іноземних держав, міжнародних урядових та неурядових організацій [13, с. 13].

Традиційно більша частина прямих іноземних інвестицій направляється в розвинуті країни світу у формі перехресного інвестування між собою.

За формою власності на інвестиційні ресурси інвестиції поділяють на:

- *державні* (інвестиції, що здійснюються державними та місцевими органами влади (управління) за рахунок бюджетних коштів, позабюджетних фондів, залучених коштів, а також державними підприємствами та закладами за рахунок власних і залучених коштів. Спрямовані здебільшого у базові, малоприбуткові сфери й галузі господарства, об'єкти інтелектуальної належності;

- *приватні* інвестиції (вкладення капіталу фізичними особами, а також юридичними особами недержавних форм власності);

- *наддержавні* інвестиції здійснюють міжнародні економічні організації, міжнародні інвестиційні інституції, наднаціональні органи (наприклад, Кабінет міністрів ЄС); [5, с. 631]

- *змішані* (інвестиції, які здійснюються різними інвесторами, компаніями і установами, юридичними і фізичними особами, центральними і місцевими органами влади, інвестиційними фондами;

- *спільні* (інвестиції, що здійснюються за участю декількох держав) [12].

За характером застосування капіталу інвестиції поділяють на:

- *початкові* або *нетто-інвестиції*, що здійснюються при заснуванні проекту або купівлі підприємства;

- *інвестиції на розширення* або *екстенсивні інвестиції* – спрямовуються на розширення виробничого потенціалу, збільшення масштабів діяльності на тому ж технічному рівні (вкладення на введення додаткових складських приміщень, виробничих площ, основного технологічного обладнання та інше);

- *реінвестиції* – повторні інвестиції за рахунок використання прибутку, отриманого від первинного вкладення капіталу. До них відносять інвестиції на заміну зношеного обладнання, раціоналізацію, зміну асортименту продукції, диверсифікацію, підготовку кадрів, НІОКР, охорону довкілля, забезпечення виживання підприємства в майбутньому тощо;

- *брутто-інвестиції*, що складаються з нетто-інвестицій та реінвестицій, і таким чином являють собою сукупність інвестицій, що здійснюються при заснуванні (придбанні) підприємства та пов'язаних з ним коштів, що вивільняються;

- *дезінвестиції* – процес вилучення раніше інвестованого капіталу із інвестиційного обороту без наступного його використання в інвестиційних цілях [13, с. 17].

За ступенем сумісності здійснення інвестиції поділяють на:

- *незалежні* – вкладення капіталу в об'єкти інвестування (інвестиційні проекти, фінансові інструменти), які можуть бути реалізовані як автономні (незалежні від інших об'єктів інвестування і не є взаємовиключні);

- *взаємозалежні* – вкладення капіталу в об'єкти інвестування, черговість реалізації і наступна експлуатація яких залежить від інших об'єктів інвестування і може здійснюватися лише у комплексі з ним;

- *взаємовиключні (альтернативні)* – мають аналоговий характер за цілями їх здійснення, характером технологій, номенклатури продукції та іншими основними параметрами і потребують альтернативного вибору [13, с.18].

За способом обліку засобів інвестиції поділяють на:

- *валові* – вкладення в основний виробничий капітал, це загальний обсяг інвестування за певний період, що спрямоване на нове будівництво, придбання засобів виробництва та приріст товарно-матеріальних запасів;

- *чисті* – це сума валових інвестицій без суми амортизаційних відрахувань основного капіталу у певному періоді. Динаміка чистих інвестицій характеризує економічний розвиток будь-то підприємства, галузі, регіону чи держави. Валові інвестиції спрямовані на оновлення основного капіталу

та його розширення, чисті інвестиції спрямовані лише на його розширення [14].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для сучасної глобальної економіки інвестування – це один з найважливіших і потрібніших процесів. Наведена класифікація інвестицій відбиває систематизований їх поділ за найсуттєвішими ознаками з метою оцінки їх значущості в умовах глобальних трансформацій.

Будь-які кошти можна використовувати двома способами: або витратити на купівлю послуг, предметів, або зберігати і накопичувати. Якщо кошти не знаходяться в обороті - це одночасно знижує їх вартість внаслідок інфляції, а в глобальному масштабі зменшує оборот і тим самим сприяє кризі. Інвестиції на рівні підприємства – це вкладення у розвиток продуктивних сил підприємства і відносин економічної власності, а на макрорівні – у розвиток продуктивних сил суспільства, економічної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боди Зви. Принципы инвестиций. Пер. з англ. 4-е изд. / Зви Боди, Алекс Кейн, Алан Дж. Маркус. – М.: Вильямс, 2008. – 984 с.
2. Федоренко В. Г. Менеджмент: підручник / Федоренко В. Г. – 2-ге вид., переробл. и доповн. – К.: Алерта, 2014. – 344 с.
3. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия / Е. Е. Румянцева. – 3-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 826 с.
4. Большой экономический словарь / [А. Н. Азрилян, О. М. Азрилян, Е. В. Калашникова, О. В. Квардакова]. – 7-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2008. – 1472 с.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / [сост. Гаврилишин Б. Д., Устенко О. А.; ред. Мочерний С. В.]. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 – 864 с.
6. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Пер. с 14-го англ. изд. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 972 с.
7. Закон України «Про інвестиційну діяльність» №1560-ХІІ від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
8. Шарп У. Инвестиции. Пер. с англ. Буренина А. Н., Васина А. А. / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бэйли. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 1028 с.
9. Классификация инвестиций или как обеспечить финансовую независимость. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://pasprofit.ru/ponjatie-sushhnost-vidy-formy-klassifikacija-investicij.html>
10. Харсеева А. В. Сравнительный анализ существующих подходов к классификации инвестиций / А. В. Харсеева // Теория и практика общественного развития. – 2010. – № 3. – С. 225-228.
11. Что такое инвестиции? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://damoney.ru/invest/chto-takoe-investicii.php>.
12. Основные виды инвестиций [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vpluse.net/drugie-investitsii/579-osnovnye-vidy-investitsij>.
13. Петухова О. М. Інвестування [текст] навч. посіб. / О.М. Петухова. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 336 с.
14. Економічна сутність інвестицій та інвестиційної діяльності підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/35261/>
15. Инвестиции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B8>.
16. Инвестиции [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.fintrest.ru/investicia.html>.

Сириченко Наталья Сергеевна

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Цель статьи – определение экономической сущности и отображение по определенным признакам

классификации инвестиций в условиях глобальных трансформаций. Методика исследования заключается в обосновании экономической сущности и классификации инвестиций, которая основана на использовании метода системного анализа и обобщения научных трудов отечественных и зарубежных ученых в области исследования теоретических основ глобальных трансформаций инвестирования. В статье выявлено влияние глобальных трансформаций, которое связано с переходом мирового содружества от индустриальной к постиндустриальной стадии своего развития, на инвестиционную деятельность. Инвестиционная деятельность сопровождается постепенным сочетанием интересов транснациональных корпораций и национальных стран и образованием на этой основе государственно-транснационального капитала, созданием благоприятного инвестиционного климата. Исходным пунктом инвестиционной деятельности является глобализация рынков и производств, появление глобальных институтов, снижения инвестиционных барьеров. Для эффективного вхождения в глобальный рынок необходимо определить экономическую сущность, классификацию по определенным признакам инвестиций, достичь высокого уровня международной конкурентоспособности национальных экономических систем. Обобщены авторские определения понятия «инвестиции». Проведен сравнительный анализ существующих подходов к классификации инвестиций. Научная новизна полученных результатов заключается в углублении существующих теоретических основ относительно предоставления авторского определения понятия «инвестиции», которое предложено понимать как вложения собственных, одолженных, или привлеченных ресурсов в форме материальных, финансовых, интеллектуальных ценностей в объекты предпринимательской и других видов деятельности, как на короткий, так и длительный период, внутри страны и за ее пределами, индивидуальными или / и институциональными инвесторами, и образованием на этой основе государственно-транснационального капитала с целью получения прибыли (дохода) и / или достижения положительно-социального эффекта. Предложен авторский подход относительно классификации инвестиций по определенным признакам в условиях глобальных трансформаций. Практическая значимость полученных результатов заключается в том, что теоретические положения статьи имеют прикладное значение и могут быть использованы в инвестиционной деятельности субъектов хозяйствования в условиях глобальных трансформаций.

Ключевые слова: инвестиции, классификация, глобальные трансформации, субъекты хозяйствования.

Syrychenko N.

ECONOMIC ESSENCE AND CLASSIFICATION OF INVESTMENTS IN THE CONDITIONS OF GLOBAL TRANSFORMATIONS

The aim of the article is definition of economic essence and display according to certain criteria of classification of investments in the context of global transformations. Methodology of research is justification of the economic essence and classification of investments, which is based on the method of system analysis and synthesis of scientific works of Ukrainian and foreign scholars in the study of the theoretical foundations of global investment transformations. The effect of global transformations on investment that is associated with the transition of the international community from industrial to post-industrial development stage has been studied. Investment activity is accompanied by gradual combination of interests of transnational corporations and national countries and the formation, on this basis, of transnational capital. The starting point of investment activity is globalization of markets and productions, the emergence of global institutions, reducing investment barriers. For effective entry into global market it is necessary to define economic essence, the classification of the investments according to certain signs, to attain a high level of international competitiveness of national economies. Author's definitions of «investment concept» have been generalized. The comparative analysis of classification of investments has been conducted. Scientific novelty of the results is to deepen the existing theoretical foundations for the provision of author's definition of "investment", which is suggested to understand as investment of own, borrowed or attracted resources in the form of material, financial, intellectual property in the objects of entrepreneurial and other activities, both for short and long period, within the country and abroad, individual and / or institutional investors, and on this basis the formation of state-transnational capital for profit (income) and / or achieve a positive social impact. Author's approach has been offered in relation to classification of investments according to certain signs in the conditions of global transformations. Practical significance of the results is in theoretical positions of the article which have the applied value and can be used in investing activities of business entities in the context of global transformations.

Keywords: investments, classification, global transformations, business entities.

Одержано 26.03.2015 р.

Павліха Наталія Володимирівна,
 д.е.н., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
 та управління проектами,
 Східноєвропейський національний університету імені Л. Українки,
Павлова Ірина Ігорівна,
 аспірант кафедри фінансів та економіки природокористування,
 Національний університет водного господарства та природокористування

ДЖЕРЕЛА ІНВЕСТУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Проведено дослідження інвестування природоохоронних територій. Розглянуто стан природоохоронних територій в Україні. Здійснено аналіз обсягу виділення коштів на утримання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також здійснення природоохоронних заходів. Розкрито сучасний механізм фінансування природоохоронних територій України. В процесі написання даної статті використовувались методи опису та аналізу інвестиційного забезпечення природоохоронних територій. Результати дослідження, які носять наукову і практичну цінність: розкрито тенденції фінансового забезпечення заходів на природоохоронних територіях; визначено недоліки системи фінансування цих територій; доведено непривабливість для інвесторів природоохоронних територій, за винятком їх рекреаційного використання; обґрунтовано рекреаційне використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду як перспективний напрямок активізації інвестицій; запропоновано альтернативні шляхи інвестиційного забезпечення природоохоронних територій. Визначено Національний екологічний фонд як головну державну фінансову інституцію у природоохоронній діяльності. Розкрито основні засади його формування на основі об'єднання екофондів в єдиній фінансовій структурі за асоційованим принципом та при повному збереженні всіх елементів самостійності регіональних фондів. У результаті досліджень виділено такі шляхи залучення інвестиційних джерел для утримання, використання природоохоронних територій: надання пільгового кредитування, впровадження пільгового оподаткування, безкоштовного виділення земель під будівництво об'єктів стаціонарної рекреації; залучення коштів високорентабельних підприємств, приватного сектору, спонсорів і донорів, різних позабюджетних фондів, іноземних інвесторів; стимулювання підприємницької активності місцевого населення; створення активної позиції регіональних і місцевих органів влади в питаннях інвестиційної підтримки природоохоронних територій. Запропоновано використання нетрадиційних ринкових джерел фінансування природоохоронної діяльності – екологічний ризик, екологічне страхування, «озеленення» податкової системи.

Ключові слова: природоохоронні території, фінансування, природно-заповідні фонди, екологічна мережа.

ВСТУП

Актуальність проблеми. В умовах дефіциту джерел бюджетного фінансування актуальними є питання фінансового забезпечення заходів, пов'язаних з використанням, охороною та відтворенням природо-заповідних територій. Тому крім пошуку і використання традиційних джерел збільшення об'ємів інвестування розвитку екологічної мережі в Україні необхідно є розробка комплексної системи фінансово-економічних інструментів, застосування яких сприятиме збільшенню інвестиційних джерел розвитку заповідної справи.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблеми удосконалення механізмів розвитку природоохоронних територій висвітлено в роботах таких вчених: В. А. Голяна, Л. С. Гринів, В. М. Гуцуляка, В. П. Руденко, Ю. І. Стадницького, Ю. Ю. Туниця, С. К. Харічкова, М. А. Хвесика, А. Ю. Якимчук. Загалом у науковій літературі розкрито різнопланові питання щодо розроблення і реалізації організаційно-економічних засад охорони, раціонального використання та відтворення природоохоронних територій [4]. Проте уваги потребують науково-практичні питання інвестиційного забезпечення розвитку природо-заповідних територій та об'єктів, у тому числі їх фінансового забезпечення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогодні нараховується 11 категорій територій і об'єктів, кожна з яких має свої особливості, характеризується певним режимом охорони, використання і відтворення, характером доступної діяльності у кожній функціональній зоні усіх категорій заповідання тощо. Тому при дослідженні фінансово-економічного механізму розвитку природоохоронних територій стосовно до умов перехідної економіки дуже важливим є врахування цих особливостей.

На сьогодні установи природно-заповідного фонду загальнодержавного значення підпорядковані 6-ом органам виконавчої влади та науковим організаціям: Мінприроди – 45 одиниць, в тому числі 4 установи знаходяться на території АР Крим, Держлісагенству – 11 одиниць, НАНУ – 5 одиниць, НААН – 2 одиниці, Державному управлінню справами – 5 одиниць, МОН – 2 одиниці [3].

В Україні діє 645 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення: 19 природних і 4 біосферних заповідники, 48 національних природних парків, 309 заказників, 132 пам'ятки природи, 18 ботанічних садів, 7 зоологічних парків, 19 дендрологічних парків, 89 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Їх загальна площа становить 2144,49 тис. га (в межах території України), або 54,7% від усієї фактичної площі природно-

заповідного фонду і 3,55% від площі України. Кількість територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення становить 7456 одиниці площею 1,8 млн. гектарів [2].

Відповідно до статті 46 Закону України «Про природно-заповідний фонд» фінансування заходів на природоохоронних територіях здійснюється за рахунок державного бюджету України. Для цього можуть також залучатися кошти бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, позабюджетних і благодійних фондів, кошти підприємств, установ,

організацій та громадян [5].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державний бюджет України на 2014 рік» видатки по загальному фонду становлять 114451,4 тис. грн., або 87% асигнувань, що унеможливує належне функціонування 41 установи природно-заповідного фонду (рис. 1) [3].

Аналізуючи обсяг виділення коштів на утримання та здійснення природоохоронних заходів, зазначимо, що фінансування у 2014 році значно скоротилося у порівнянні з попереднім роком.

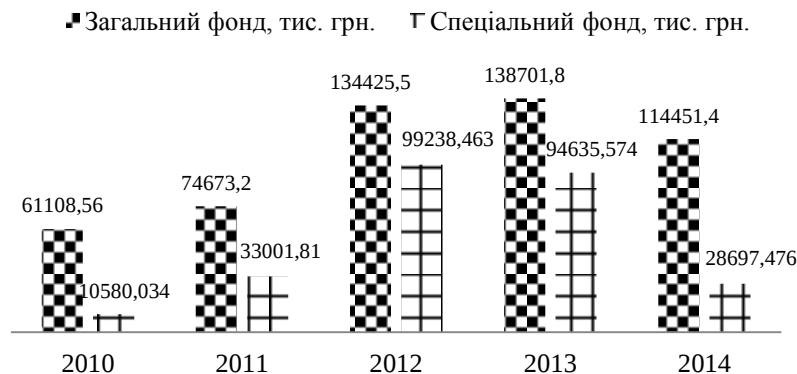

Рис. 1. Обсяг виділення коштів на утримання та здійснення природоохоронних заходів [3]

Законом України від 31.07.2014 р. № 1622-VII «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» за бюджетною програмою КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів» було передбачено скорочення видатків загального фонду Державного бюджету України для забезпечення діяльності установ природоохоронних територій – на 16,6 млн. грн., що становило майже 13% від обсягу кошторису видатків із загального фонду. Зокрема, було зменшено видатки у розмірі 10,4 млн. грн. на оплату праці та нарахування працівників, у розмірі 6,01 млн. грн. – на поточні видатки [1, 2].

Сума зменшення видатків на оплату праці у 2014 році становила місячний фонд заробітної плати 41 установи природно-заповідного фонду, в яких працює понад 3,0 тис. чоловік. Це призвело до вимушених простоїв та звільнення працівників [2].

Поточні видатки на утримання установ природоохоронних територій Мінприроди України на 2014 рік становили 7,8 млн. грн. Сума зменшених видатків споживання на придбання матеріалів, обладнання, оплату послуг, витрати на відрядження та інші видатки становили 6,01 млн. грн. Відповідно до помісячного розпису асигнувань становить у I півріччі 2014 року – 3,74 млн. грн., у II півріччі 2014 року – 2,26 млн. грн., що фактично призвело до повернення коштів до бюджету з кінця березня. Протягом 2014 року установами укладалися договори, виконувались роботи, здійснювалась оплата робіт та послуг Державним казначейством. Ситуація, що склалася за цей період призвела до припинення здійснення оплат Державною казначейською службою в регіонах, для врегулювання питання повернення коштів до казначейства, що суперечить законодавству України. Скорочення вищезазначених видатків унеможливує

надалі виконання на належному рівні основних завдань, покладених на установи природоохоронних територій.

На сьогодні механізм фінансування природоохоронних територій в Україні створений відповідно до вимог колишнього адміністративно-командної системи і представлений: спеціалізованими фондами охорони навколишнього природного середовища в складі місцевих бюджетів та бюджету АР Крим, якими розпоряджаються відповідні ради, в багатьох випадках на власний розсуд; Державним фондом охорони навколишнього природного середовища; коштами Державного бюджету (розділ «Охорона навколишнього природного середовища»), які формуються за залишковим принципом, протягом року урізаються, а кошти плануються лише на поточні витрати; власними коштами підприємств, установ, організацій від ведення дозволених законодавством видів діяльності.

Слід зазначити, що при цьому головні розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за своєчасність та зміст поданих Міністерству фінансів України бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проекту Державного бюджету України, згідно з вимогами Міністерства фінансів України.

Головними недоліками системи фінансування природоохоронних територій є те, що, обмежені кошти із цих джерел розпорошуються, витрачаються без координації з метою фінансування на території регіону визначених пріоритетних заходів та робіт з охорони, раціонального використання та відтворення ландшафтів цих територій. Кошти з вище зазначених джерел переважно спрямовуються на поточні, а не на капітальні видатки.

Загалом природоохоронні території, за винятком

їх рекреаційного використання, не є привабливим для інвесторів. Більшість установ природоохоронних територій є бюджетними, неприбутковими, а окремі з них – науково-дослідними, що здійснюють фундаментальні дослідження та прикладні розробки.

Досить перспективним напрямом для інвестицій, особливо у зв'язку зі зростанням мобільності населення та його прагненням до розширення свого географічного, краєзнавчого та етнографічного кругозорів, є рекреаційне використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Інвестиції, як внутрішні, так і зовнішні, сприяли б розбудові сервісної рекреаційно-туристичної інфраструктури, покращанню рівня матеріально-технічної бази, підвищенню рівня сервісу, виходу окремих територій і об'єктів природно-заповідного фонду на міжнародну арену.

Головним інвестором у цій сфері повинна виступити держава. Тут необхідна допомога у вигляді бюджетного фінансування, надання пільгового кредитування, впровадження пільгового оподаткування, безкоштовного виділення земель під будівництво об'єктів стаціонарної рекреації.

Разом з тим для цільового фінансування розбудови рекреаційної інфраструктури установ природоохоронних територій повинні залучатись кошти високорентабельних підприємств інших секторів економіки, кошти приватного сектору, спонсорів і донорів, різних позабюджетних фондів. При цьому важливо, щоб відношення між спонсорами і отримувачами коштів будувались на добровільній основі і набували форми контрактів, а виділення коштів, наприклад, з боку високорентабельного підприємства або приватної особи, не знижувало б бюджетних асигнувань держави.

Велика увага повинна приділятися залученню іноземних інвесторів, котрі можуть вкладати кошти у вигляді найсучаснішого обладнання, устаткування. Для цього також необхідна підтримка держави, надання гарантій для іноземних інвесторів.

Для залучення інвестицій з метою створення рекреаційних продуктів установи природоохоронні території можуть більш ефективно використовувати механізм здачі в оренду земельних ділянок, об'єктів, будинків і споруд, а також екологічних стежок і туристських маршрутів. Це особливо доцільно відносно туристичних баз та інших будівель, які утримуються на балансі установ природно-заповідного фонду, але перебувають в аварійному стані і потребують значних витрат на переустаткування і підтримку в належному стані, що негативно позначається на рентабельності рекреаційної діяльності таких установ.

Стимулювання підприємницької активності місцевого населення відбувається шляхом інформування про можливості бізнесу у сфері рекреації на природоохоронних територіях, а також безпосередньо шляхом залучення місцевих жителів до обслуговування відвідувачів на природоохоронних територіях в рамках окремих спільних проектів. До стимулюючих заходів також відносяться введення пільг у сфері оподаткування, реалізація навчальних програм і програм технічної допомоги, пільгове

кредитування.

Створення умов для розвитку рекреації на природоохоронних територіях неможливе без активної позиції регіональних і місцевих органів влади. Місцеві органи влади повинні бути зацікавлені в розвитку рекреації більше, ніж самі установи природно-заповідного фонду, адже розвинута рекреаційна інфраструктура допомагає створювати нові робочі місця.

З метою мобілізації фінансових ресурсів усіх джерел для кредитування та фінансування цільових екологічних програм та проектів, управління екологічним зборами необхідно визначити головною державною фінансовою інституцією в природоохоронній діяльності Національний екологічний фонд, створивши його на базі і замість фондів охорони навколишнього природного середовища на наступних засадах:

- національний екологічний фонд на загальнодержавному рівні та республіканський АР Крим, обласні, Київський та Севастопольський міські екологічні фонди з метою реалізації єдиної екологічної політики повинні складати систему та об'єднані за асоційованим принципом;

- зазначені фонди мають діяти на правах юридичних осіб, і за формою бути загальними, тобто здійснювати фінансування широкого діапазону природоохоронної діяльності;

- керівництво цими фондами слід здійснювати через спостережні ради, до складу яких входили б представники зацікавлених міністерств, відомств, місцевих та регіональних органів самоврядування, виконавчої влади, громадських, екологічних організацій;

- потрібно розширити дохідну базу Національного екологічного фонду: крім зборів за забруднення довкілля, доповнити її щонайменше надходженнями від збору за спеціальне використання водних ресурсів, за користування водами для потреб гідроенергетики та водного транспорту та за спеціальне використання надр при видобуванні корисних копалин;

- видатки коштів Національного екологічного фонду на виконання еколого-економічних проектів, реалізація яких передбачає отримання доходу, здійснювати переважно у вигляді пільгових позичок;

- передбачити прозорість та широку відкритість для участі в отриманні коштів із Національного екологічного фонду.

Об'єднання екофондів в єдиний фінансовий структурі за асоційованим принципом, та при повному збереженні всіх елементів самостійності регіональних фондів забезпечить надійні можливості взаємного страхування, кредитування, об'єднання ресурсів при виконанні спільних екологічних проектів.

З метою створення позабюджетних джерел для фінансування природоохоронної діяльності необхідно розширити коло платників збору за забруднення навколишнього природного середовища. Це завдання можливо вирішити шляхом оподаткування еколого-небезпечної продукції.

Поряд із створенням Національного екологічного фонду дохідну базу яку передбачається

формувати за рахунок зборів за спеціальне використання природних ресурсів та забруднення довкілля в Україні існує можливість і необхідність створення ще одного Екологічного фонду, дохідною базою якого можуть бути кошти в рахунок погашення країнами-кредиторами боргів, за умови фінансування природоохоронних заходів за визначеними міжнародними пріоритетами.

Наприклад, Польща уклала договори на спрямування на природоохоронні заходи частини свого зовнішнього боргу з такими країнами як США, Швейцарія, Франція, Фінляндія на суму 481 млн. дол. США.

Потребує дослідження можливості «екоконверсії» щодо внутрішньої безнадійної заборгованості підприємствами-забруднювачами по всіх видах податків, зборів, в тому числі шляхом взаємозаліків, вексельними зобов'язаннями.

З моменту створення системи платежів за забруднення в Україні з'явилися підприємства – «постійні боржники». Компромісним вирішенням цієї проблеми може бути зарахування природоохоронних інвестицій підприємств-боржників у рахунок внесення платежів за забруднення. На наш погляд, особливо у перехідний період, на форму зарахування природоохоронних інвестицій в рахунок внесення платежів слід звернути особливу увагу і розвивати її в Україні, оскільки в протилежному випадку природоохоронна сфера може взагалі втратити ці кошти.

Враховуючи обмеженість бюджетних коштів на охорону довкілля, необхідно розробляти нетрадиційні ринкові джерела фінансування природоохоронної діяльності.

Одним із таких перспективних і ефективних шляхів вирішення проблеми інвестування природоохоронної діяльності може стати лізинг. Він передбачає товарне кредитування, що дозволяє без значної фінансової напруги відновити виробничі фонди та придбати майно значної вартості. Лізингова угода більш гнучка, аніж кредит, оскільки надає сторонам можливість відпрацювати необхідну схему сплати лізингових платежів.

Відсутність потрібних законодавчих актів, відпрацьованих фінансових схем, достатньої інформації для вітчизняних і зарубіжних інвесторів та слабкий ринок вітчизняного кредитного капіталу стримує розвиток екологічного лізингу в Україні.

Для заохочення екологічного лізингу може надаватися фінансова підтримка з боку Державного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, (в майбутньому з Національного екологічного фонду), коштів місцевих бюджетів, підприємств-забруднювачів, за рахунок технічної

допомоги зарубіжних країн.

До числа важливих перспективних фінансових інструментів природоохоронної діяльності слід віднести страхування екологічних ризиків (екологічне страхування). Страхові операції можуть стати одним із джерел для фінансування заходів із забезпечення екологічної безпеки. Нині основні виробничі фонди, у тому числі природоохоронного призначення, зношені.

Через Україну проходять чисельні транзит, трубопроводи, залізничні та автомобільні магістралі, перевозяться екологічно небезпечні вантажі. Все це створює підвищений ризик для довкілля та значні фінансові витрати на ліквідацію наслідків техногенні катастроф. Очевидно, що за таких умов необхідне створення спеціального Екологічного страхового фонду, фінансовим джерелом якого могли б стати страхові внески за створення підвищеного ризику для довкілля. При цьому одним із фінансових гарантів може бути Національний екологічний фонд.

Сьогодні провідні країни світу рухаються в напрямку так званого «озеленення» податкової системи, коли зростають екологічні платежі при зменшенні інших податків. Цей досить складний процес потребує стабільності в економіці та податковому законодавстві, обґрунтованості та виваженості при їх змінах. Проте вже варто закладати його основи у податковому законодавстві.

Наприклад, більшість Європейських країн звільняє на п'ять років від оподаткування прибутки, отримані підприємством при впровадженні сонячної, вітрової, гідроелектричної енергії. В Польщі, зокрема, надають податкові пільги при використанні відходів виробництва, при інвестиціях на охорону довкілля у сільському господарстві. В Україні надано окремі пільги при оподаткуванні в сфері використання відходів виробництва. Зокрема звільняються від оподаткування доходи від надання послуг щодо збирання та заготівлі окремих видів відходів як вторинної сировини.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виходячи із вище зазначеного, постає нагальне науково-практичне завдання щодо пошуку альтернативних інвестиційних джерел, спрямованих на утримання та використання природоохоронних територій. Подальші дослідження будуть спрямовані на необхідність вивчення можливостей і шляхів використання позабюджетних фінансових джерел та створення нового механізму фінансування природоохоронної сфери відповідно до ринкових відносин та адміністративної реформи, що здійснюється в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – С. 572.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Аналіз стану природно-заповідного фонду України [Електронний ресурс] / Міністерство екології та природних ресурсів України. – Режим доступу: komekolov.rada.gov.ua/.
4. Павліха Н. В. Управління ландшафтами природоохоронних територій: монографія / Н. В. Павліха, О. А.

Караїм; за ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк: Вежа-Друк, 2014. – 216 с.

5. Програма розвитку ООН в Україні «Зміцнення фінансової стійкості природоохоронних територій України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.undp.org.ua/.../en_9141.

6. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.00 р. № 1913. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1049.1732.1>.

7. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]: Закон України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

8. Про природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]: Закон України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

Павліха Наталія Володимирівна, Павлова Ірина Ігорівна

ИСТОЧНИКИ ИНВЕСТИРОВАНИЯ ПРИРОДООХРАНЯЕМЫХ ТЕРРИТОРИЙ

Осуществлено исследование природоохраняемых территорий. Рассмотрено состояние природоохраняемых территорий на Украине. Осуществлен анализ объема выделения денег на содержание территорий и объектов природно-заповедного фонда, реализацию природоохраняемых мероприятий. Раскрыт современный механизм финансирования природоохраняемых территорий Украины. В процессе написания этой статьи были использованы методы описания и анализа инвестиционного обеспечения природоохраняемых территорий. Результаты исследования способствовали получению таких результатов, которые несут научную и практическую ценность: раскрыты тенденции финансового обеспечения мероприятий на природоохраняемых территориях; определены недостатки системы финансирования этих территорий; доказана непривлекательность для инвесторов природоохраняемых территорий за исключением их рекреационного использования; обосновано рекреационное использование территорий и объектов природно-заповедного фонда как перспективное направление активизации инвестиций; предложены альтернативные направления инвестиционного обеспечения природоохраняемых территорий. Называется Национальный экологический фонд в качестве основной государственной финансовой институции в природоохранной деятельности. Раскрываются основные аспекты его формирования на основе объединения экофондов в единой финансовой структуре за ассоциированным принципом, а также при полном сохранении всех элементов самостоятельности региональных фондов. В результате исследований определены такие направления привлечения инвестиционных источников для содержания, использования природоохраняемых территорий: осуществление льготного кредитования, внедрение льготного налогообложения, бесплатного выделения земель под строительство объектов стационарной рекреации; привлечение денег высокорентабельных предприятий, частного сектора, спонсоров и доноров, разных внебюджетных фондов, иностранных инвесторов; стимулирование предпринимательской активности местного населения; создание активной позиции региональных и местных органов власти в вопросах инвестиционной поддержки природоохраняемых территорий. Предложено использование нетрадиционных рыночных источников финансирования природоохранной деятельности – экологический риск, экологическое страхование, «озеленение» налоговой системы.

Ключевые слова: природоохраняемые территории, финансирование, природоохранная деятельность, инвестиционное обеспечение, экологический фонд.

Pavlikha N., Pavlova I.

INVESTMENT SOURCES OF ENVIRONMENTAL AREAS

The research of investment areas was conducted. The state of protected areas in Ukraine has been investigated. The amount of funds for maintenance of territories and objects natural reserve fund and the implementation of environmental protection measures have been analyzed. The current funding mechanism for protected areas in Ukraine has been revealed. In the course of writing this article methods of description and analysis of investment support protected areas have been used. Results of the study have scientific and practical value: the trends of financial security measures in protected areas have been uncovered; deficiencies in funding of these areas have been identified; unattractiveness of protected areas to investors, except for their recreational use has been proved; recreational use of territories and objects of natural reserve fund as a perspective direction of revitalization has been proved, investments alternative ways of investment support protected areas have been proposed. The National Environment Fund has been determined as the main state financial institution in environmental activities. The basic principles of its formation on the base of ecological funds association in a single financial structure according to associate basis, preserving the independence of all elements of regional funds have been revealed. The following ways of attracting investment sources for maintenance, the use of protected areas have been identified: providing preferential loans, the introduction of preferential tax, free allocation of land for construction of stationary recreation; fundraising highly profitable enterprises, private sector sponsors and donors, and various off-budget funds and foreign investors; stimulate entrepreneurial activity of the local population; creating an active position of regional and local authorities in matters of investment support of protected areas. The use of non-traditional market sources of funding environmental activities - environmental risk, environmental insurance, "greening" of the tax system has been offered.

Keywords: environmental areas, funding, reserve natural funds, ecological network.

Одержано 05.04.2015 р.